

గానభాస్కరము

అత్యుత్తమమైన యొక సంగీత గ్రంథము

9466

సంగీత భరతశాస్త్ర ప్రవీణులగు

విద్వాన్ కందాడ వ. శ్రీనివాసయ్యంగారిచే
రచియింపబడినది

మదరాసు :

ఎమ్. ఆది అందు కంపెనీ

చంద్రా ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితము

1934

RIGHT OF REPRODUCTION RESERVED BY
M. ADI & CO., MADRAS.

రిజిస్టరు కాఫీనైటు

వెల రూ. 7—0—0

P R E F A C E

The various works of the author on Hindu music have been before the public for some years. These works are intended to meet the wants of students and teachers of music and as such are practical treatises based on the current system. The present work has however a higher aim. To rescue the fast dying science of Hindu music and present it to the music-loving public is a task the recognition of which might be slow and its appreciation much slower. But that is no reason why the science of Hindu music, perfected long before any other country had a scientific system, should be allowed to go the way of so many other ancient sciences in India. Moreover, there is a general awakening in this field of intellectual and æsthetic activity. The last Musical Conference held the year before last at Baroda at which the author was present, revealed for the first time, the growing interest in the science of Hindu music and the existence of savants who have made a life study of it. The author of this work has been labouring in the field for some years and some of the results of his researches are embodied in the book.

A few features of this work, noteworthy in the opinion of the author, might here be stated in brief to help the reader. The portion dealing with sruthi, the conclusions arrived at are in perfect agreement with those already worked out in that monumental work of Rao Sahib Abraham Pandithar of Tanjore, "Karunamrutha Sagaram" and have been independently verified by him. In the portion dealing with "Grama Bhedha" for ascertaining the "Vikruthi Swaras" the author has presented definite conclusions. On this subject, ancient works like Rathnakara, and others that have followed such as Raga Vibodha, Sangitha Parijata, Sangitha Darpana, etc., are misleading and the author has reasons to believe that the commentators like Kallinatha, Simha Bhupala and others, have gone astray. The portions dealing with the criticism of these authors is also commended to the reader. Attention might also be drawn to the discussion on Vivadi Swaras and the author's demonstration of the wrong conclusion arrived at by Venkata-makhi in his Chathurthandi Prakasika and Subbarama Dikshitar in his Sangitha Sampradaya Pradarsini in the matter of forty ragas

పుట.	విషయము.	పుట.
124	విషయము.	141
125	సంగీత రత్నాకర గ్రంథములోని 120 తాళములు	144
126	120 తాళములను వాని అంగములను జూపెడి తాళపట్టిక	149
127	వాగ్గేయకారక విశేషలక్షణము	151
128	గాంధర్వ లక్షణము	155
129	ఉత్తమ గాయక లక్షణము	158
130	శబ్దభేద లక్షణము	159
131	శబ్దగుణములు	160
132	శబ్దబద్ధోపములు	161
133	శాసీర లక్షణములు	163
134	సుశాసీర లక్షణములు	165
135	కుశాసీర లక్షణములు	168
136	కీరనములయొక్క లక్షణములును, ప్రకృతపు నడవడికలకు	170
137	ఖండనమును	
138	త్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు స్వరముల సహా	
139	కీర్తనల పేళ్లు.	పుట.
140	ఎంతరాని	163
141	నాజీవాధారా	165
142	దాచుకోవలెనా	168
143	నామ కుసుమములచే	170
144	శ్రీరాగము	

విషయము.

మోడశాంగములను జూపెడి పథకము

అంగాంగుళ ప్రమాణ లక్షణము

తాళపడంగములను వాడుటకై సక్రియము

తాళగ్రహ ప్రాణలక్షణము

తాళగ్రహముల వివరము

(ఇందు అనేక గ్రంథాభిప్రాయములకు ఖండనములు వ్రాయఁబడియున్నవి.)

తాళజాతి ప్రాణలక్షణము

తాళజాతుల వివరణము

తాళజాతుల ననుసరించిన కొన్ని నవీన విషయములు

తాళకళా ప్రాణలక్షణములు

” లయప్రాణ లక్షణము

” యతిప్రాణ లక్షణము

” ప్రస్తారప్రాణ లక్షణము

సప్తతాళములు

సప్తతాళములకు వారనత్వత్రాది లక్షణములు

వానికి ఖండనములును ; 35 తాళములను ఏర్పఱచినవారును

సప్తతాళములయొక్క అక్షరకాలములను తెలుపు పథకము

తాళవిషయమై సంగీతచంద్రికపై వ్రాయఁబడిన ఖండనములు

క్రి.సం. పేరు.	రాగము.	తాళము.	పుట.	క్రి.సం. పేరు.	రాగము.	తాళము.	పుట.
ఎవరిచ్చిరిరా	మధ్యమావతి	ఆది	173	రఘుపతే	శహస	చతు-రూపకము	221
దారిని వెలిసికొంటి	శుద్ధ సావేరి	,,	177	గిరిపై నెలకొన్న	శహస	ఆది	223
ధ్యాయమే పరమైన	ధన్యశ్రీ	,,	181	మనసు నిల్వల్లై	అభోగి	,,	226
విడజాలదురా	జనరంజని	,,	183	ఎందుకు నిర్దు	హరికౌంభోజి	,,	227
కొలుకై యున్నాడే	భైరవి	,,	185	శ్రీరామ పాదమా	అమృతవాహిని	,,	229
తొలివేసు జేసిన	కోకిలధ్వని	,,	189	తనవారి తనము	బేగడ	,,	231
కృపజూచుటకు వేళరా	ఘాయతరంగిణి	,,	190	ఆనందసాగర	గరుడధ్వని	,,	232
వాడేరా చెవము	పంతువరాళి	,,	192	తనమొడనే	భూషావళి	,,	233
సాక్షి లేదునుచు సాధింపకే	బంగళ	,,	194	సార్వభౌమ	రాగపంజరము	,,	234
చాల కిల్లలాడుకొన్న	ఆరభి	,,	196	నన్నుగన్నతల్లి	సింధుకన్నడ	,,	235
కంటజూడుమో	వాచస్పతి	,,	199	నా మొఱులనువిన	ఆరభి	,,	236
చేరరావదేమిరా	రీతిగాళ	,,	202	సానుజువరగమన	హిందోళము	,,	239
నాదలోలుండై	కల్యాణవసంతము	చతు-రూపకము	205	శ్రీరఘువర	భైరవి	,,	242
కారుబారు నేయవారు	ముఖారి	ఆది	206	గ్రహబలమేమి	రేవగు ప్తి	దేశాది	244
చినిలోడితేవే	హరికౌంభోజి	,,	208	ఉండేది రాముడొక్కడై	హరికౌంభోజి	చతు-రూపకము	246
మోక్షముగలదా	సారమతి	,,	212	చక్కని రాజమార్గము	ఖరహరప్రియ	ఆది	247
రామకథా సుధారస	మధ్యమావతి	,,	214	ఎందుదాగినాడో	తోడి	మిశ్రచాపు	251
కలినరులకు	కుంతలవరాళి	,,	215	నీడయ రావలెగాక	తోడి	ఆది	255
దొరుకునా ఇటువంటి	బిలహరి	,,	217	ఎదుట నిలచితే	శంకరాభరణము	,,	257

అ 21 22 23 24 25

క్రీ.ర.నల.పే.శ్లో.	రా.గ.ము.	తా.ళ.ము.	పు.ట.	క్రీ.ర.నల.పే.శ్లో.	రా.గ.ము.	తా.ళ.ము.	పు.ట.
నిన్ను విన్నా సుఖము	వోడి	రూప-చతు	260	ప్రాణనాథబిరాన	శూలిని	దేశాని	295
అరగింపవే	వోడి	రూపకము	262	తెరతీయగరాదా	గౌళిపంతు	అది	297
చేసినదెల్ల	వోడి	అది	264	సంగీతశాస్త్ర	ముఖారి	”	299
కడతేరరాదా	వోడి	”	266	ఎందుకు పెద్దల	శంకరాభరణము	”	302
ఉపచారములను	భైరవి	”	267	గురులేక యెటువంటి	గౌరిమనోహరి మిశ్రరూప	”	305
బ్రోచేవా రెవరే	శ్రీరంజని	”	268	పలుకవేమి	పూర్ణచంద్రిక	అది	306
ఎంతవేడుకొందు	సరస్వతిమనోహరి	”	269	పట్టి విడువరాదు	మంజరి	”	308
గర్భణే సుఖము	జనరంజని	”	270	మాటాడవేమి	నీలాంబరి	”	309
రామబాణత్రాస	సావేరి	”	271	రామా నీయెడ	ఖరహరప్రియ	”	311
రఘువర నన్ను	పంతువరాళి	”	274	ప్రపాపము జేసితిరా	అరాణ	త్రిపుట త్రిశ్రజాతి	313
ఇలలో ప్రణతారి	అరాణ	”	275	శ్రీరామ రఘురామ	యగుకులకాంభోజి రూప-మిశ్రము	”	317
లేమిల్ప పెద్ద	పావని	”	276	పాహిరామచంద్ర	”	చతు-రూప	318
మఱిమఱి నిన్నే	కాంభోజి	”	277	నీవాడ నేగాన	సారంగ	రూప	320
ఎంతని నేవరింతును	ముఖారి	”	278	కారువేల్పులు నీకు	కల్యాణి	అది	321
క్రీ.ర.ద.నా.ద	కానడ	చతు-రూప	284	కొనియాడిన నాపై	కాంభోజి	అది	325
తులనీదళములచే	మాయామాళవశాళ	రూపకము	286	పరజేవి నీ పాదములే	సురటి	చతు-రూపకము	330
ముమ్మూర్తులు	అరాణ	”	287	జన్మమెందుకు	పట్టం - సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారి కీర్తనలు.	”	331
కరుణాగమద్రా	దేశగాంధారి	అది	289	కరుణించుట కిదే	మలయమారుతం	అది	333
మఱిచేవాడెవ్వ	కేదార్గము	”	292	ఇంక దయరాలేదా	నీందుమందారి	”	334
క్రీ.దేంక.లే?	బలహంక	”	294	భరమిచ్చునవగూ	చక్రవాకము	”	334
మనవి చేకొనవయ్య	గరసాంగి	చతు-రూపకం	339	రంగ-రంగుకం	నాయకి	అది	334
				అట్టి నలింగ	శంకరాభరణము మిశ్రచ పు	”	269
				క్రీ.ర.నల.పే.శ్లో.	శ్రీరాగము	అది	372
							374

కీర్తనల పేర్లు.

రాగము. తాళము.

వీరభద్రయ్యగారి కృతి.

పలితపావన

భైరవము ఆది

కృష్ణస్వామయ్యగారి కృతి.

జయజయ జనకసుతే సావేరి మిశ్రచాతు

కుమార యెట్టప్ప మహారాజుగారి కృతి.

మదాధారా తత్పవినాయక శ్రీరాగము ఆది

శేషయ్యగారి కృతి.

రంగపతే పాహిమాం కాపి చ-రూప

పల్లవి గోపాలయ్యగారి కృతి.

హరి సర్వపరిపూర్ణ కాంభోజి రూప

దొరస్వామయ్య కృతి.

ధూరటిసటిం చెనే గారి ఆది

నూత్యభూతయ్య కృతి.

తరలిబొయ్యే సమయము తోడి ఆది

కుష్మస్వామయ్యగారి కృతి.

నీకే దయతోచి కల్యాణి చతు-రూప

కృష్ణస్వామయ్యగారి కృతి.

గోపికారమణం భజ దేవగాంధారి ఆది

పల్లవి తోడి ఆది

ఒకొక్కత్త స్వరములు పల్లవియై తెడి గృహములలోనుండి పాడగినవి 424

రెండొక్కత్త స్వరములు

”

12

౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬

పుట.

విషయము.

నాలుగొక్కత్త స్వరములు

కొనుగోలు

పదము

భావశాస్త్రము

నాయికా నాయక లక్షణములు

అపవిత్ర నాయికలు

నాయక లక్షణములు

రసములు

పదములకు భావములు

తీర్మాన

మంగళము

అనుబంధము A

రాగవిభోద ప్రకారముగ గల పంచవిధ వీణలను,

వాని లెక్క విమర్శనములను జూపెడి పట్టికలు

అనుబంధము B.

100 రాగములకు అరోహణ అవరోహణ లక్షణములు

అనుబంధము C

అక్షరేతర శతతాళములును పానినివయమై సంగీతచర్య దిక్పై

ప్రాయబడిన ఖండనములును

8 పేజీలు

విషయసూచిక సమాప్తము.

గానభాస్కరము

శ్లో॥ బ్రహ్మగ్రంథిజమారుతానుగతినా చిత్తేన హృత్పంకజే ।
 సూరీణా మనురంజకః శ్రుతిపదం యోయం స్వయం రాజతే ।
 యస్మా ఙ్గామవిభాగవర్ణరచనాఽంకారజాతిక్రమో ।
 వందే నాదతనుంతముద్ధురజగ ద్గీతం ముదే శంకరం ॥ (సం.రత్నాకరః.)
 ఈ శ్లోకపూర్వముగ సర్వప్రధానంబైన నాదబ్రహ్మమునకు వందన మొనరించు చున్నాడు.

శ్లోకప్రారంభములో ‘బ్రహ్మగ్రంథి’ యను ప్రయోగమువల్ల మంగళవాచ్యమును నూచింపుచున్నాడు. బ్రహ్మగ్రంథి యనగా యోగాధారము లాటింటిలో మొదటిదైన మూలాధార స్థానమునందు గల చతుర్దశ దళ చక్రమునకు డేరు. ఈ చక్రమునందుండు నూత్నాగ్నిచేత ప్రేరేపింపబడిన ప్రాణవాయు నాభి హృదయ కంఠమూలముగా బయలు పెడలుటచే నాదము బుట్టుటకు కారణం బగుచున్నది యనియు, ఈ నాదమే వేదముల కాధారస్థానమనియు, ఈ నాదముచేతనే పద వాక్య కావ్య నాటకాలంకార శాస్త్రము లున్ను, స్వరవర్ణ గ్రామాద్యలంకారాదులును బుట్టుచున్నదనియును, లోకమునకు ఆది కారణము నాదమనియును, అట్టి నాదబ్రహ్మమును, యీ గ్రంథము అవిఘ్నముగా సంపూర్తి చేయుటకై, ప్రార్థించుచున్నా నని భావము.

సంగీత ప్రశంస.

శ్లో॥ “సామవేదాదిదం గీతం సంజగ్రాహ పితామహః ।” (సం.రత్నా.)

తా. సంగీతము, సామవేదముననుండి బ్రహ్మచే గ్రహింపబడి, తాత్కాలికకారమై, భక్తతాదులచేతను తరువాత ఇతర పాగ్గేయ కారకులచేతను, వెల్లడి చేయబడిన శాస్త్రము. గనుక ఈ సంగీతవిద్య మహానీయులచే గొనియాడబడి యున్నది.

శ్లో॥ గీతిగానేన యోగస్యాత్ యోగాదేవ శివైక్యతా ।

గీతిజ్ఞో యది యోగేన సయాతి పరమేశ్వరం ॥ (నూతసంహిత.)

తా. భక్తితో చేయబడు గానము యోగమగుచున్నది. ఆ యోగముచేత పురుషుడు పరమాత్మైకత్వమును బొందుచున్నాడు.

శ్లో॥ కావ్యాలాపాశ్చయేకేచిద్గీతాని సకలానిచ ।

శబ్దమూర్తి ధరస్యైతే విష్ణోరంశా మహాత్మనః ॥ (శ్రీవిష్ణుపురాణము.)

తా. శబ్దస్వరూపమైన కావ్యములును, సంగీతమును భగవంతుని స్వరూపాంశమని భావము.

శ్లో॥ నాహం వ సామి వైకుంఠే న యోగి హృదయే రవౌ ।

మద్భక్తాయత్ర గాయంతే తత్ర తిష్ఠామి నారద ॥

తా. ఓయీ నారదా! నేను వైకుంఠమునందు వసింపలేను. యోగులయొక్క హృదయములోను వసింపలేను, సూర్యమండలములోను వసింపలేను. నా భక్తులు ఎచ్చోట గానముఁ జేయుచున్నారో అచ్చట నేనున్నాను. “ఈ భగవద్వాక్యమువలన గానము సర్వోత్కృష్టమైన యోగమని వెల్లడియగును.”

శ్లో॥ సర్వేషా మేవ పుణ్యానా మస్తి సంఖ్యా యశస్విని

మమాగ్రే గీయతే యేన తస్య సంఖ్యా నవిద్యతే ॥

నఘృతే తాదృశీ ప్రీతి ర్నక్షీరే నచ గుగ్గులా

యాదృశీ చైవ గాంధర్వే మమ ప్రీతి ర్వరాననే ॥

కించ॥ గీతజ్ఞో యది గీతేన నాప్నోతి పరమం పదమ్

రుద్రస్యానుచరో భూత్వా తేనైవ సహ మోదతే ॥

త్రివర్గ ఫలదా స్సర్వే దాన యజ్ఞ జపాదయః

ఏకం సంగీత విజ్ఞానం చతుర్వర్గ ఫల ప్రదమ్ ॥

హరీశాది స్తుతౌ ధర్మో ధన కామా నృపాదితః

నిష్కామ స్తదనుష్ఠానా న్మోక్ష మాప్నో త్యసంశయమ్ ॥ (శివసర్వస్వం.)

తా. యశోవంతురాలవగు ఓ పార్వతీ! ఎల్ల పుణ్యములకును లెక్కకలదు; నా యెదుటఁ గానము నెవడు చేయునో వాని పుణ్యములకు సంఖ్యలేదు. నాకు సంగీతమునం చెట్టి ప్రీతియో అట్టిప్రీతి నేయి, పాలు, గుగ్గులు మొదలగువాటిలోను లేదు. మఱియును గానవిశారదుడు సంగీతముచే పరమపదమును పొందఁజేసి రుద్రునకు అనుచరుడై అతని తోడనే సంతోషించుచున్నాఁడు. దానయజ్ఞ జపాదులన్నియు త్రివర్గఫలము నిచ్చునవి. సంగీతజ్ఞాన మొకటిచేతనే చతుర్విధపురుషార్థములును లభ్యమగును. హరిహరాదుల స్తుతిచే ధర్మమును, రాజులు మొదలగు వారిచే ధనకామములును, నిష్కాముడగుచు సంగీతానుష్ఠానము చేయుటచే మోక్షమును, నిస్సంశయముగ మానవుడు పొందుచున్నాడు.

ప్రసిద్ధవాగ్గేయకారకులు

శ్లో॥ సదాశివ శ్చివాబ్రహ్మ భరతః కశ్యపామునిః

మతంగో యాప్తికో దుర్గా శక్తిః శార్దూల కోహతా

వీశాఖలో దన్తిలశ్చ కంబలోఽశ్వతర స్తథా
 వాయు ర్విశ్వావసూ రంభాఽర్జున నారద తుంబరాః ।
 ఆంజనేయో మాతృగుప్తో రావణో నందికేశ్వరః
 స్వాతిర్దుశో బిందురాజః క్షేత్రరాజశ్చ రాహులః ।
 రుద్రతో నా న్యభూపాలో భోజభూవల్లభ స్తథా
 పరమర్దీ చ సోమేశో జగదేకమహీపతిః ।
 వ్యాఖ్యాతారో భారతీయే లోల్లటోద్భట శంకుకాః
 భట్టాభినవగుప్తశ్చ శ్రీమత్కిర్తి ధరోఽపరః ।
 అన్యేచ బహవః పూర్వే యే సంగీతవిశారదాః
 అగాధబోధమగ్రేణ తేషాం మతపయోనిధిం
 నిర్మళ్య శ్రీశార్ఙ్గదేవః సార్వధార మిమం వృధాత్ ॥ (సం.రత్నాకరః.)

పై శ్లోకములవలన సంగీతరత్నాకర కర్తయైన శార్ఙ్గదేవుడు సదాశివాది పూర్వా
 చార్యప్రముఖుల మతములను, “అన్యేచ బహవఃపూర్వే యేసంగీతవిశారదాః” అనునట్లు
 ఇతరమైన యనేక పూర్వాచార్యుల యగాధ పయోనిధివంటి మతములను బరిష్కరించి
 సంగీత సారమును గ్రహించి తాళకములలో వెల్లడిచేయుచున్నానని తెలుపుచున్నాడు.

శ్లో॥ బ్రహ్మవిష్ణు మహేశాస్యః సంగీతోత్య సుఖస్పృహః ।
 ఏహికా ముష్మికో త్యక్త్వా దేవర్షి ర్నారద స్సదా ॥
 బ్రహ్మ నందోపి వీణాయాం వాదనే నియతో భవత్ ।
 దైత్య సంహరిణీ దుర్గా సంగీతేభిరతా సదా ॥
 మతంగకశ్యపావాస్తాం సంగీతాభి రుచీమునీ ।
 కర్తా సంగీత శాస్త్రస్య హనూమాంశ్చ మహాకపిః ॥
 శార్దూల కోహలావేతౌ సంగీత గ్రంథకారిణౌ ।
 కంబలాశ్వతరౌ వాయుర్హూహ హూహూశ్చ రావణః ।
 రంభా బాణాసుతా చోషా ఫాల్గునః ఘణినాంపతిః ।

ఇత్యేతేఽన్యోపి సంగీత శాస్త్రవ్యాఖ్యాన కారిణః ॥ (సం. పారిజాతః.)
 సంగీత రత్నాకరమునందు జెప్పియుండు పూర్వాచార్యులసంఖ్యకన్న అధికముగా
 హాహా, హూహూ మొదలగు కొన్ని వారలను పారిజాతకారులు జెప్పియున్నారు. ఈ విష
 యము పై శ్లోకములయందు గనిపించియున్నది.

సంగీత శబ్దార్థము.

శ్లో॥ గీతం వాద్యం తథా నృత్యం త్రయం సంగీత ముచ్యతే (సం.రత్నాకరః.)

తా. గీతము, వాద్యము, నృత్యము అను నీమూటి చేరిక సంగీత మనంబడును. మఱియు రాగము స్వరము తాళము అను నీమూటి చేరికయు సంగీత మనంబడును.

గీతవాదిత్ర నృత్యానాం త్రయం సంగీతముచ్యతే ।

గానస్వాత్ర ప్రధానత్వాత్ తత్సంగీతమితిరితం ॥ (సం. పారిజాతము.)

గీతం వాద్యం నర్తనంచ త్రయం సంగీతముచ్యతే ॥ (సం. దర్పణము.)

అన్యత్వః—

గీతం వాద్యంచ నృత్యంచ త్రయం సంగీతముచ్యతే ।

గీతవాద్యోభయం యత్ర సంగీత మితికేచన ॥

రాగస్వరశ్చ తాళశ్చ త్రిభి స్సంగీతముచ్యతే ॥

N. B. గీతము వాద్యము అను నీ రెంటిచేరిక సంగీతమని కొందఱి మతము. అయితే ఇది ప్రసిద్ధవాగ్దేయ కారకుల మతము కాదు.

సంగీత విభాగము.

మార్గదేశీతి తద్వేధా తత్ర మార్గ స్స పుచ్యతే ।

నృత్యం వాద్యానుగం ప్రోక్తం వాద్యం గీతానువృత్తిః

అతో గీతం ప్రధానత్వా దత్రావాపభిధీయతే ॥ (సం. రత్నాకరము.)

తా. నృత్యము వాద్యము ననుసరించినది. వాద్యము గీతము ననుసరించినది. అందు చేత మూటిలో ప్రధానమైన గీతము ప్రథమమున చెప్పబడుచున్నది.

మార్గదేశి విభాగేన సంగీతం ద్వివిధం మతం । (సం. దర్పణము.)

మార్గదేశీయ భేదేన ద్వేధా సంగీతముచ్యతే । (సం. పారిజాతము.)

ఆర్యం గీతం ద్వేధా మార్గదేశీ । (రాగవిభోధము.)

సంగీతము మార్గమనియు దేశ్యమనియు నీరు తెఱంగులుగా విభగింపఁబడియున్నది. అందు,

మార్గసంగీతము.

శ్లో॥ యోమార్గితో విరించాద్యైః ప్రయుక్తో భరతాదిభిః ।

దేవస్య పురత శృంభో ర్నియతాభ్యుదయ ప్రదః॥ (సం. రత్నాకరము.)

ఆర్య.

గీతం ద్వేధా మార్గోదేశీ మార్గః శయోవిరించాద్యైః ।

అన్విష్టో భరతాద్యైః శంభోరగ్రే ప్రయుక్తో_రచ్యః ॥ (రాగవిభోధము.)

వేదామాధాఖ్య సంగీతం భరతాయా బ్రవీత్స్వయం ।

బ్రహ్మణో_ధీత్య భరతః సంగీతంమార్గసంజితత్ ॥ (సం. పారిజాతము.)

మహిణేన యదన్విష్టం ప్రయుక్తం భరతేనచ ।

మహాదేవస్య పురతః స్తన్మార్గాఖ్యం విముక్తదం ॥ (సం. దర్పణము.)

అనాది సంప్రదాయం యద్గంధర్వై స్సంప్రముజ్యతే ।

నియతం శ్రేయసోహేతు స్తత్తాంధర్వం ప్రచక్షతే ॥ (స్వరమేళకళానిధిః)

మొత్త తాత్పర్యము. బ్రహ్మ సంకల్పముచే గలిగినదియును, పరమశివుని సముఖమున భరతమునిచే చెప్పబడినదియును, మోక్షప్రదంబైనదియునైన సంగీతము మార్గ సంగీత మనంబడును. “ఈ మార్గ సంగీతము భూలోకమునందు లేదనియును, దేవతలవల్లను, భరతాదులవల్లను దేవలోకమునందుమాత్ర మభ్యసింపబడి వెలయుచున్నదనియును భావము.”

దేశ్య సంగీతము.

శ్లో॥ దేశేదేశేజనానాం యద్దుఃస్వ్యా హృదయ రంజకం

గానంచ వాదనం నృత్యం తద్దేశీ త్యభిధీయతే ॥ (సం. రత్నాకరము.)

ఆర్య. దేశేదేశే రుచ్యా యజ్ఞన హృద్రంజనంతు సాదేశీ ।

సతు లోకరుచివిరలితః ప్రయో లక్ష్మ్యైత్ర దేశీతత్ ॥ (రాగవిబోధః.)

యస్తువాగ్దేయకారేణ రచితం లక్షణాన్వితం ।

దేశీరాగాదిభిః ప్రోక్తం తత్తానం జనరంజనం ॥ (స్వరమేళ కళానిధిః.)

తత్ర దేశస్థయారీత్యా యత్సాన్వితోకానురంజనం ।

దేశేదేశేతు సంగీతం తద్దేశీ త్యభిధీయతే ॥ (సం. దర్పణము.)

మొ. తా. ఆయాదేశములయందు జనరంజనము గా జేయబడు గానమును. వాయిద్యమును, వాద్యమును, ఒనర్చబడు నాట్యమును దేశ్యసంగీత మనంబడును.

సంగీత మాహాత్మ్యము.

గీతేన ప్రీయతే దేవః సర్వజ్ఞః పార్వతీపతిః ।

గోపీపతి రనంతోఽపి పంశాద్వనా వశం గతః ॥

సామగీతి రతో బ్రహ్మ వీణాసక్తా సరస్వతి ।

కిమన్యే యక్ష గంధర్వ దేవ దానవ మానవాః ॥

అజ్ఞాత విషయోస్వాదో బాలః పర్యంకికాగతః ।

ఋద స్థితామృతం పీత్వా హర్షోత్కర్షం ప్రపద్యతే ॥

వనేచర స్తృణాహర శ్చిత్రం మృగశిశుః పశుః ।

లుభాః లుభకసంగీతే గీతే త్యజతి జీవితం ॥

తస్య గీతస్య మాహాత్మ్యం కేవలశంసిత మిశతే ।

ధర్మార్థకామమోక్షాణా మిద మేవై వసాధనం ॥ (సం. రత్నాకరము.)

తా. సర్వజ్ఞుడైన పరమశివుడును గీతమునందు ప్రీతుడగుచున్నాడు. గోపీనాథుడైన శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడును వేణునాదమునకు లోనయ్యెను. అటులనే సామగానమందు బ్రహ్మయును, వీణాగానమందు సరస్వతీయును పరవశులగుచున్నారు. ఇకను యక్షగంధర్వ దేవదానవ మానవులు యీ గానమందు పరవశులగుటకు సందియమా? యుక్తాయుక్త జ్ఞానములేక యుయ్యలలో యేడ్చుచున్న బాలుడును గానమును విని మిక్కిలి సంతోషమును బొందినవా డగుచున్నాడు. అడవిని సంచరించుచు గడ్డిపరకల నాహారముగా గొను జింకపిల్లలు కిరాతకుని గానమునకు ఆశపడుచు ప్రాణముల నిచ్చుచున్నవి. గనుక యీ గీతముయొక్క మాహాత్మ్యము నుడువ నెవ్వరికి సాధ్యము? ధర్మార్థకామమోక్షాదులకు యీ సంగీతమే ముఖ్య సాధన మగుచున్నది. మోక్షసాధనత్వమును గ్రంథములో “వీణావాదన తత్వజ్ఞః శ్రుతిజాతి విశారదః । తాళజ్ఞశ్చాప్రయాసేన మోక్షమార్గం నియచ్ఛతి॥” శ్రుతిజాత్యాదుల నెఱింగి లయముతో వీణ వాయించువాడు ప్రయాస లేక మోక్షమును బొందుచున్నాడు.

గీతం నాదాత్మకం వాద్యం నాదవ్యక్త్యాప్రశస్యతే ।

తద్వయానుగతం సృతం నాదాదీన మతస్త్రయం ॥

నాదేన వ్యజ్యతే వర్ణః పదం వర్ణాత్పదా ద్వచః ।

వచసో వ్యవహారోయం నాదాధీన మతోజగత్ ॥ (సం.రత్నాకరము.)

తా. నాదమువలన అక్షరమును, అక్షరమువలన శబ్దమును, శబ్దమువలన వ్యవహారమును గలుగుచున్నది. గనుక, లోకమంతయు నాదాధీన మగుచున్నది.

నా ద వి భా గ ము.

ఆహతోఽనాహతశ్చేతి ద్విధానాదో నిగద్యతే ।

సోయంప్రకాశతే పిండే తస్మా త్పిండోభిధీయతే ॥ (సం.రత్నాకరము.)

తా. నాదము ఆహతమనియు, అనాహతమనియు రెండు విధములు. ఈ రెండును పిండమునందుండి పుట్టుటచే పిండోత్పత్తి చెప్పబడుచున్నది. “ఆహత అనాహత నాదములు పిండమునుండి గలుగుటవలన అట్టి పిండోత్పత్తినిగూడ చక్కగా నెఱుంగవలయునను శ్యాజముతో రత్నాకరమునందు పిండోత్పత్తి ప్రకరణమని యొక ప్రకరణమును వ్రాసి, అందు మాతృగర్భమునందు పిండముధరించి అచట వృద్ధిజేందు క్రమములను ఆ పిండమందు నాదము సంభూతమైయుండు విధములను చెప్పియున్నారు.”

అనాహత నాదము.

తత్రాఽనాహతనాదంత మునయ స్సముపాసతే ।

గురూపదిప్త మార్గేణ ముక్తిదం నతు రంజకం ॥ (సం. దర్పణము.)

తా. అందు అనాహతనాదము రంజకములేనిదై గురుముఖముగ నుపదేశింపబడినదై, ముక్తిప్రదంబై, అచంచలమైన మనోరథమునుగల మునులచే సాహసింపబడుచున్నది.

ఆహత నాదము.

సానాదస్త్యా హతోలోకే రంజకో భవభంజకః ।

శ్రుత్యాది ద్వారతస్తస్మా త్తదుత్పత్తి ర్నిరూప్యతే ॥ (సం. దర్పణము.)

తా. ఆహతనాదము భవభంజక మైనదియును, గానోత్పత్తికారియై శ్రుతి, స్వర, గ్రామ, మూర్చనాదులద్వారా జనరంజనమును గలుగజేయునది.

సంగీత దర్పణమునందు “శారీర వివేక” మను ప్రశంసలో మనుష్య శరీరమందుగల మూలాధారాది ఆటు యోగాధార చక్రములను జెప్పి, నాదము మూలాధారమునుండి బయలుపడలి క్రమేణ గాత్రమగుచున్నదనియు చెప్పియున్నారు.

నాద ప్రకరణము.

వందన శ్లోకము.

చైతన్యం సర్వభూతానాం వివృతం జగదాత్మనా ।

నాదబ్రహ్మ తదానంద మద్వితీయ ముపాస్మహే ॥ (సం. ర.)

త్రిమూర్తులు నాదస్వరూప మనుట.

నాదోపాసన యాదేవ బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరః ।

భవం త్యుపాసితా నూనం యస్మాదేతే తదాత్మకాః ॥ (సం. ర.)

తా. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులైన త్రిమూర్తులు నాదమునే స్వరూపముగా గల వారు. గాన, వారు నాదముచేతనే యుపాసింపబడుచున్నారు.

నా దో త్ప త్తిః.

ఆత్మా వివక్షమాణోయం మనః ప్రేరయతే మనః ।

దేహస్తం వహ్నిమాహంతి స ప్రేరయతి మారుతం ॥

బ్రహ్మగ్రంథిస్థితః సోధ క్రమాదూర్ధ్వపథే చరన్ ।

నాభిహృత్కంఠ మూర్ధాస్యేష్వావిర్భవయతి ధ్వనిమ్ ॥ (సం. రత్నా.)

తా. శరీరమందుగల ఆత్మ మనస్సును ప్రేరేపించుచున్నది. మనస్సు దేహమందుగల వహ్నిని గొట్టుచున్నది. ఆ వహ్ని వాయువును ప్రేరేపించుచున్నది. ఆ మారుతము బ్రహ్మ గ్రంథియను మూలాధారమునుండి యూర్ధ్వముఖముగా నాభి, హృదయము, కంఠము, శిరము, ముఖము వీటియందు క్రమేణ చరించునపుడు నాదము ఆవిర్భవించుచున్నది.

నాదోతిసూక్ష్మః సూక్ష్మశ్చ పుష్టో పుష్టశ్చ కృత్రిమః ।

ఇతి పంచభిధాన్ ధత్తే పంచస్తానా స్థితః క్రమాత్ ॥ (సం. రత్నా.)

తా. నాదము క్రమముగా నాభియందు అతి సూక్ష్మమనియును, హృదయమునందు సూక్ష్మమనియును, కంఠమందు పుష్టమనియును, శిరమునందు అపుష్టమనియును, ముఖము నందు కృత్రిమమనియును చెప్పబడుచున్నది.

నాడ శబ్దార్థము.

నకారం ప్రాణసామానం దకార మనలం విదుః ।

జాతః ప్రాణాగ్ని సంయోగా త్తేన నాదోభి ధీయతే ॥ (సం.ర.)

తా. నకారము ప్రాణమనియును, దకారము అగ్నియనియును, ప్రాణాగ్నిసంయోగము నాదమనియును చెప్పబడుచున్నది.

నా దే భే ద ము.

వ్యవహారే త్వసా త్రేఘా హృదిమంద్రోభి ధీయతే ।

కంఠే మధ్యో మూర్ధ్నితారో ద్విగుణశ్చోత్త రోత్తరః॥ (సం.రత్న.)

తా. నాదము వ్యవహారమునందు మంద్ర, మధ్య, తారమని మూడువిధములుగా చెప్పబడుచున్నది. నాదము హృదయమం దున్నపుడు మంద్రమనియును, కంఠమందు మధ్యమనియును, శిరస్సునందు తారమనియును చెప్పబడుచున్నది. ఈ మూడు ఉత్త రోత్తరము ద్విగుణమగుచున్నది. అనగా, హృదయమునందు ఒకపార్శ్వై నచో కంఠమునందు రెండుపార్శ్వలుగాను, శిరమునందు నాలుగుపార్శ్వలుగాను రెట్టించునని తాత్పర్యము.

తత్రద్వావింశతి ర్భేదా శ్శ్రవణాచూర్ణాయతేమతాః ।

హృద్యూర్ధ్వ నాడీసంలగ్నా నాడ్యో ద్వావింశతి ర్మతాః॥ (సం.రత్న.)

తా. ఆ నాదము 22 భేదములను విడిచుకొని రుద్రీశ్వరులగుచున్నది. ఆ శ్రుతులు హృదయమునుండి యూర్ధ్వముగా గల 22 నాడులవలన పలికింపబడుచున్నవి.

ఇదివరకును చెలిపియున్న విషయములో పూర్వాచార్యులైన వాగ్గేయకారకులు సంగీతము ద్వివిధమనియును, అవి మార్గదేశ్య భేదములనియును, నాదోత్పత్తి పిండోత్పత్తి విషయములను నొకేతీరుననే చెప్పియున్నారనియును స్పష్టముగ తెలియించుచున్నది. ఇకను శ్రుతి విషయమై చెప్పనపుడు వీరల కభిప్రాయభేదములు చాలా గలిగియున్నవి. వాటిని నీక్రింద విశదముగ జూడుడి.

శ్రుతిః.

ఇప్పుడు శ్రుతియనగా నేమియని తెలుసుకోవలయును. “శ్రూయంత ఇతి శ్రుతయః.” శ్రోత్రమునకు వినునది శ్రుతియని జెప్పియున్నాను. సంగీత దర్పణమందు “స్వరూపమాత్ర శ్రవణా న్నాదోనురణనంబినా । శ్రుతిరిత్యుచ్యతే భేదాస్త స్యాద్వా వింశతిర్మతాః” అనురణనము లేనిదియును, స్వరూపమాత్రముగ మొదట వినబడుచున్నదియు నైన ధ్వని శ్రుతి యనబడును. ఆ శ్రుతి 22 భేదము లగుచున్నది. రాగవిబోధమునందు “ద్వ్యంత ర్మేష్టా నేరవః” సారికల, అనగా వీణయందు గల మెట్లు, పైన వ్రాలియున్న తంత్రుల నుండి శబ్దిరచుధ్వని శ్రుతి యనబడును, అని జెప్పియున్నారు. సంగీత పారిజాతమందు, “కేశాగ్ర వ్యవధానేన భావ్యోపి శ్రుతయశ్శ్రితాః । వీణాయాశ్చ తథాగాత్రే సంగీత జ్ఞానినాంమతే ॥ మధ్యే పూర్వోత్తరరాబధ్యే వీణాయాం గాత్రవివహాః । మధ్యపంచమ భావేన శ్రుతిర్ద్వావింశతిం జగుః ॥” మనుష్యు శారీరమందును వీణాయందును ఒక కేశ

గా న భా స్క త ము

ప్రమాణమున కొక శ్రుతివంతున ఎన్నో శ్రుతులున్నవని సంగీతజ్ఞానులు చెప్పుచున్నారు
 వీణయందుగాని శాతీదళుందుగాని పడవంచము ప్రకారముగఁ గలుగు శ్రుతులు
 22 మాత్ర మనియే పెద్దలు చెప్పుచున్నారు

ఘటంగ మతము

శ్లో॥ శ్రవణార్థస్య ధాతోః క్తి ప్రత్యయే చ ముఖశ్రితే ।
 శ్రుతిశబ్దః ప్రసాధ్యోఽయం శబ్దజ్ఞై కర్మసాధనైః ॥

విశ్వావసు మతము

శ్లో॥ శ్రవణేంద్రియ గ్రాహ్యత్వా ద్ధ్వనితేన శ్రుతిర్భవేత్ ।
 తా చెవులకు వినునదియును శ్రోత్రేంద్రియమునకు గ్రాహ్యమగునదియును శ్రుతి
 యనఁబడదు.

కోహలః

శ్లో॥ ద్వావింశతింకే చిదుదాహరంతి శ్రుతి శ్రుతిజ్ఞాన విచారదత్తాః
 పట్వష్టి భిన్నాఃఖిలుకేచి దాసా మానస్త్యమేవ ప్రతిపాదయంతి
 తా కొందఱు శ్రుతులు ద్వావింశతియని చెప్పుచున్నారు మఱికొందఱు ఆ శ్రుతు
 లు 66 అని చెప్పియున్నారు * మఱికొందఱు శ్రుతులు అనంతమని చెప్పుచున్నారు
 మఱియు,

శ్లో॥ “ఆసన్త్యంహి శ్రుతీనాంచ సూచయంతి వివశ్చితః ।
 యథా ధ్వని విశేషాణా మమానం గగనోదరే ॥
 ఉత్తాలపవనో ద్వేల్ల జ్వలరాశి సముద్భవాః ।
 ఇయంత్యః ప్రతిపద్యంతే నతరంగ పరంపరాః ॥

తా ధ్వనివిశేషమువల్ల గలిగెడి శ్రుతు లిన్నియవి గగనోదరమునందు గడించు
 టకు సాధ్యము క్రాంతియును, † వీచీతరంగ న్యాయప్రకారముగ గాలిచేత క్షోట్టఁబడిన
 తటాకమునందు గల వీటిపైఁ గలుగు అలలయందు భూక్మమైన చిన్నయలలు అనేక
 మున్న చందంబున నొక శ్రుతియందు అనేకశ్రుతు లున్నవనియును జెప్పుచున్నారు

* 66 శ్రుతులు, మాడు స్థాయిలకును స్థాయి యొకటింటికి 22 శ్రుతులు
 చొప్పున నని యెఱుంగునది

† వీచీతరంగ న్యాయమువలన శ్రుతు లనంతమని చెప్పుచున్నాడు, శ్రుతియను
 శబ్దమునకు శ్రవణమునకు విన్నపట్టిది (The sound that could be perceived by ear)
 యని అరమేగాని మఱేమియుకాదు వేపనములు 18 లేక 19-కి తగ్గినను 10000 లేక
 20000 హెచ్చినను ధ్వని చెవులకు వినుఁబడదను సంగతి స్పష్టముగ నున్నది అందుచేత
 వేపనములు అనంతముగ నుండవచ్చు నేగాని శ్రుతు లనంతముగ నున్నవని చెప్పట యసం
 భావితము

సైయిక్స్ ప్రకారము (In accordance with the Modern Science) కొన్ని యంశములు నీక్రింద సుదహరింపఁబడును. ప్రొఫెసర్ హెల్మ్‌హోల్ట్స్ (Professor Helmholtz) అను జర్మని సయన్టిస్టు చెప్పిన పద్ధతిని అనుసరించి (Sedley Taylor, M. A.) నీడ్లీ టేయిలర్ గారు వ్రాసియుండు (Sound & Music) అను గ్రంథములో “The Syren shows that below a certain rate of vibrations, no musical sound is produced. The lowest note on the largest modern organs has $16\frac{1}{2}$ for its vibration number; but it is a moot question whether the musical character of this note can be recognised or not.

In any case we may regard the lower limit of a musical sound as situated in the immediate neighbourhood of this degree of pitch. For some distance above the limit the musical character continues to be very imperfect, and it is not until we reach $41\frac{1}{2}$ vibrations per second, the lowest note of the double bass, that we get a satisfactory musical sound. There is no corresponding limit absolutely bearing the scale of pitch in the opposite direction: but sounds above a certain degree of acuteness become painful to the ear, and therefore unfit for musical purposes. The highest note of the piccolo, the shrillest sound heard in the Orchestra, makes 4752 vibrations per second. And this we may regard as constituting a practical superior limit of the scale of pitch at the disposal of musical art. The extremest range attainable by exceptional human voices, from the deepest note of Bass to the highest note of a Soprano, lies, roughly speaking, between 50 and 1500 vibrations per second. Ordinary chorus voices range from 100 to 900 or 1000 vibrations per second.

అని చెప్పియున్నారు. ఇందలి ముఖ్యాంశములు:—ఇప్పుడు భూలోకమునందుండు అన్ని * ఆర్గన్ లోను పెద్దదియగు వాద్యములో మొదటిస్వరమునకు గల వేపనములు $16\frac{1}{2}$ యనియును, ఆ స్వరము అంతగా సంగీతయోగ్యము కాదనియును, † $41\frac{1}{2}$ వేపన

* ఆర్గన్ = పెద్దహార్మోనియము, పెద్ద పియానాలు మొదలైన వాద్యములు. ఈ ఆర్గన్లు సుమారు 1000 లేక 2000 మంది చేరి పాడునపుడు ప్రక్కవాద్యముగ నుపయోగించుటకై చాల పెద్దవిగాఁ జేసి ఐరోపాదేశమునందుఁ గల క్రైస్తవ దేవాలయములలో పాడుచున్నారు.

† శబ్దమునకుఁగల వేపనములు సుమారు 12 లేక 19-కి తగ్గినను, 10000 లేక 15000 హెచ్చినను శ్రవణేంద్రియ గ్రాహ్యము కాదు. దీపము మండునపుడు వేపనములు సుమారు 30000 లేక 40000 కధిక మగుచున్నవి గనుక శబ్దము చెవులకు వినకయున్నది. వేపన సమూహములలో సంగీతయోగ్యమైన స్వరములు సెకెండు 1 కి సుమారు 100 కి పైఁబడి 2000 వేపనముల వఱకే యుండును. ఈ లెక్కకు అధికమైనచో నాదము చాల హెచ్చుగాను చెవులకు అహితముగాను నుండును. ఈ విషయమును ప్రత్యక్షముగ తెలియఁగోరినయెడల 5 లేక 6 సాయిలనుగల ‘పియానో’ లేక హార్మోనియము వాద్యములలో న్నొండు కడపటి స్వరమును పలికించి పరీక్షించినచో స్పష్టమగును. మఱియు, వేపన.

ములుగల స్వరము (అనగా పైని చెప్పిన 16½ వేపనములు గల స్వరముననుండి ఒకటి న్నర స్థాయి హెచ్చులో నుండు స్వరము) వచ్చువఱకును గల స్వరములు సంగీతయోగ్య ములే యుండలేదనియును చెప్పుచున్నారు. మరియు, సంగీతమునకు అతిమంద్రమైన స్థాయియందుఁ గల స్వరమునకు వేపనములు 16½ యని చెప్పినట్లు అన్నిటికిని హెచ్చైన స్వర మిది యని చెప్పుటకు పిలువక యున్నదనియును, వేపనములు చాల అధిక మైనచో చెవులకు దురారాధ్యమైన* శబ్దములు గలుగజేయుచున్నదనియును, ఇప్పుడుగల పికోలో ఆర్చెస్ట్రా మొదలగు వానిలోనగు హెచ్చు స్వరమునకు వేపనములు సెకండు I-కి 4752 అగుచున్నదనియును, దీనినే అన్నిటికిని హెచ్చు స్వరమని చెప్పవచ్చుననియును, ఉత్తమమైన మనుష్య శారీరములో పలుకు స్వరములకుఁ గల వేపనముల లెక్క తక్కువ సెకండుకు 50 వేపనములును, హెచ్చు సెకండుకు 1500 వేపనము లనియును, సాధారణ శారీరములో సెకండు I-కి 100 మొదలుకొని 900 లేక 1000 వఱకు పలుకు ననియును † చెప్పియున్నారు.

సమాహమలలో సంగీతయోగ్యమైన స్థానమును వెదకియే కనిపెట్టవలసియున్నది. ఇట్లు కనిపెట్టునపుడు ముఖ్యముగ గమనించవలసినది హార్మోని (Harmony) (హార్మోని యనగా స్వరము లొకటితోకొకటి యింపుగ చేరుటకైన గుణము) ఆంగ్లేయ సంగీత విద్యావిశారదులు సెకండు ఒకటికి 256 వేపనములు గల స్వరమును ఆధార షడ్జమముగా నుంచుకొన్నయెడల యాశ్రుతినుండి పుట్టు ఇతర స్వరములు నిండు హార్మోనితో చేరి నవియై శ్రావ్యముగ నుండునని కొన్ని శతాబ్దములకు మునుపు చెప్పుచుండిరి. ఈవల కొన్ని సంవత్సరములకు మునుపు అమెరికాలో జరిగిన సంగీత కాన్ఫరెన్స్ లో సెకండుకు 256 వేపనములుగల స్వరమునకంటె 240 వేపనములు గల స్వరమును ఆధార షడ్జమముగఁ జేసికొన్నయెడల హార్మోని విశేషముగ నుండునని నిశ్చయించినటులు తెలియుచున్నది. ఇప్పుడు ఆంగ్లేయులును సెకండుకు 240 వేపనములు గల స్వరమునే యాధార షడ్జమ ముగఁ జేసికొని యున్నారు.

* దోమలు ఎగురునపుడు వాని తొక్కలలోఁ గలుగు వేపనములు గుమారు పదివేల కధిక మగుచున్నదని తెలియుచున్నది. దోమలు చెవులకు సమీపముగ నెగురునపుడు ఆ నాదము చెవులకు చాల దురారాధ్యమై యున్నది గనుక అధిక సంఖ్యగల వేపనము లతో నగు శబ్దములు సంగీత యోగ్యమైనవి కావు.

† మిస్టర్ సీడ్లి టెయిలర్ గారు చెప్పిన ప్రకారముగ మనుష్యశారీరమునందు సెకండుకు 50 వేపనములుగల స్వరము పలుకునను విషయము మన దేశమునందుఁ గనుపడలేదు. పైని చెప్పిన 50 వేపనములుగల స్వరము ఇప్పటి వాడుక ప్రకారముగ అనుమంద్రస్థాయి కైనను ఒక స్థాయి తక్కువైన స్వరమగుచున్నది. ఈ స్వరము మన దేశమునందు వీణలోఁగూడ వాయించినటుల తెలియలేదు. పూర్వాచార్యుల గ్రంథములలోను ఇంత తక్కువైన శ్రుతిగాని స్వరముగాని చెప్పఁబడలేదు. సోమనాథుల మతములోను వీణమేళనము అను మంద్ర షడ్జమమునుండియే చెప్పఁబడియున్నది. మరియు పై స్థాయిస్వరము సెకండుకు 1500 వేపనములుగల స్వరమునకైన హెచ్చైన స్వరము పలుకుదని చెప్పుచున్నారు. సెకండుకు 1920 వేపనముల కధికమైన అతితార షడ్జమ మన దేశమునందు మగవో శారీరములోనే పలుకుచున్నది. అయినను ఈ వ్యత్యాసము దేశస్థ కీర్తీష్ణ సంబంధమని కొందఁ జిప్రప్రాయ పడుచున్నారు.

శార్ఙ్గదేవుల శ్రుతి నిరూపణము

ఇతఁడు, శ్రుతులను నిశ్చయించుటకై ఒకటే కొలతగల రెండు వీణలను జేసికొని, వీణ యొకటికి తంత్రులు 22 చొప్పున వేసి రెండు వీణలయందును ఒకటే శ్రుతిని అనుసరించి ఒకస్థాయిలో ఒకటికంటె నొకటి యుక్త రోత్తరము తీవ్రమైన 22 శ్రుతులను జేసికొనవలయునని చెప్పియున్నాఁడు. అట్లు చేయునపుడు శ్రుతులమధ్య మఱియొక శ్రుతి రాకూడదనియును చెప్పియున్నాఁడు ఇందువలన, శార్ఙ్గదేవుఁడు 22 సమశ్రుతులనే (22 equal intervals) చెప్పియున్నాఁడని వెల్లడియగుచున్నది పైనిచెప్పిన రెండు వీణలలో నొకటి ధ్రువవీణయనియును మఱియొకటి చలవీణయనియును జెప్పుచున్నాఁడు ఈ రెండు వీణలయందుఁగల శ్రుతులలో స్వరస్థాపనములను జెప్పుచున్నాఁడు *

శ్లో॥ వీణాద్వయేస్వరాః స్థాప్యా తత్ర పక్ష చతుశ్రుతిః ।
 స్థాప్యా స్తంత్రీయాంతురీయా యా మృషభఃస్త్రిశ్రుతి సతః ॥
 పంచమీత స్తృతీయా యాం గాంధారోద్విశ్రుతి స్తతః ।
 అష్టమీతోద్వితీయా యాం మధ్యమోద చతుశ్రుతిః ॥
 దశమీత చతుర్థ్యాం స్యా త్పంచమోధచతుశ్రుతిః ।
 చతుర్థీతస్తుర్యా యాం ధైవతా స్త్రిశ్రుతి స్తతః ॥
 అష్టాదశ్యా స్తృతీయా యాం నిషాదోద్విశ్రుతి స్తతః ।
 ఏకవింశా ద్వితీయా యాం వీణై కాత్ర ధ్రువాభ పేత్ ॥

తా శ్రుతివీణయందు స్వరములను స్థాపనముఁ జేయునపుడు 4-వ శ్రుతియందు పక్షమను, 7-వ శ్రుతియందు మృషభమును, 9-వ శ్రుతియందు గాంధారమును, 13-వ శ్రుతియందు మధ్యమమును, 17-వ శ్రుతియందు పంచమమును, 20-వ శ్రుతియందు ధైవతమును, 22-వ శ్రుతియందు నిషాదమును స్థాపనముఁ జేయవలయును

* రాగవిబోధకారుఁడైన సోమనాథుఁడు శ్రుతిని నిశ్చయించుటకై ఒక వీణయందు 22 తంత్రులనువేసి శ్రుతి చేయుటకంటె నాలుగు తంత్రులనువేసి అందు మధ్యమధ్య 22 సారికలను బెట్టి శ్రుతిని జేయుట సులభమని వీణయందు సారికలను బెట్టి శ్రుతిని గుణించి యున్నాఁడు నిశ్చయించునట్టియుక్తకంటె ఇతని యుక్తి చాల బాగుగనున్నది ఇతఁడును పక్ష పంచమ భావమువలన ఒకస్థాయియందు 22 శ్రుతులు మాత్రమే యున్నదను నభిప్రాయము గలవాఁడనియే తెలియుచున్నది ఇతఁడు స్వరములయొక్క నియత శ్రుతిని జెప్పనపుడు ఇన్నవ తంత్రులో నీ స్వరము పుట్టుచున్నదని చెప్పటకుఁ బదులుగా ఇన్నవ సారికలో నీ స్వరము పుట్టుచున్నదని చెప్పియున్నాఁడు

పనిచెప్పిన ప్రకారముగ స్వరసాపనమున చేయవలయును ఇట్లు చేసినవెనుక చలవీణయందు ఒక్క ప్రతినిత్యగిరివి నూచు నట్లు ఇందు ఒక్క ప్రతి తగ్గుటవలన ధ్రువవీణయందు స్వరము లేఖయందు చేరక ఒక ప్రతివర్ణము ప్రముఖ్యమున చెల్లించునది గలదు ప్రతివర్ణమున తగ్గించి చూచినపుడు ఇందుగల నిపాద గాంధారములతో ధ్రువవీణయందుగల ధైర్యత బుజువర్ణములతో లయమును చెందును మతీయత చల వీణయందు 3 శ్రతులను తగ్గించి చూచునపుడు చలవీణయందుగల బుజువర్ణధైర్యతములు ధ్రువవీణయందుగల పడపంచమములతో లయించును మతీయ చలవీణయందు నాలుగు శ్రతులను తగ్గించి చూచినచో, చలవీణయందుగల ఖడ్గ, మధ్యమ, పంచమములు ధ్రువవీణయందుగల గల నిపాద, గాంధార, మధ్యమములతో లయమును జేందును ఇట్లు శ్రతులను బరిష్కరించి, చతుశ్చతుర్థతైత్తివ పడ మధ్యమ పంచమరాః । దేర్చి చేర్చి నిపాదగాంధారౌ శ్రీ బుజువర్ణధైర్యతౌ అని స్వరములకు శ్రుతులను నిర్ణయించియున్నారు

శ్రుతులను మార్చునపుడు ధ్రువవీణయందుగల స్వరములలో చలవీణ స్వరములతో లయమును జేందువిధమును ఈ పథకముతో (I) జూడుడు

పథకము (1)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22

ధ్రువవీణ	స	రి	గా	పా	ధ	ని	సమశ్రుతి
చలవీణ	స	రి	గా	పా	ధ	ని	సమశ్రుతి
మొదటి భేదము	స	రి	గా	పా	ధ	ని	ఒక శ్రుతి తక్కిన
రెండవ భేదము	స	రి	గా	పా	ధ	ని	2 శ్రుతులు తక్కిన
మూడవ భేదము	స	రి	గా	పా	ధ	ని	3 శ్రుతులు తక్కిన
నాలుగవ భేదము	స	రి	గా	పా	ధ	ని	4 శ్రుతులు తక్కిన

కొన్ని ముఖ్యాంశములు

ప్రకృతము మనకు లభ్యమైయుండు సంగీత సంబంధమైన సంస్కృతగ్రంథము లన్నిటిలోను చాల పురాతనమైన గ్రంథము భరతాచార్యులచే రచియింపఁబడిన నాట్య శాస్త్ర మొకటియే. ఇతఁడు సుమారు 1500 సంవత్సరములకు మునుపు ఉండిన వాఁడని తెలియుచున్నది. ఇతఁడు వ్రాసియున్న నాట్యశాస్త్రములో శ్రుతిని గుఱించి చెప్పనపుడు ఏ యభిప్రాయమునుగాని వ్యక్తముగఁ జెప్పినవాడుకాఁడు. అందుచేత ఇతఁడు శ్రుతులను నిశ్చయించుటకై యెంతమాత్రము ప్రయత్నించినవాఁడు కాఁడనియే చెప్పవచ్చును.

రత్నాకరకారుఁడైన శార్ఙ్గదేవుడు పైనిచెప్పిన భరతాచార్యున కీవలివాఁడు. ఇతఁడు సుమారు 700 సంవత్సరములకు మునుపు రత్నాకరగ్రంథమును వ్రాసినటులు తెలియుచున్నది. ఇతఁడు శ్రుతులను నిర్ణయించుటకై చాల ప్రయత్నించినవాఁడని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు సమభాగములను గల శ్రుతులు మాత్రమే, (equal intervals) సంగీతయోగ్యమని చక్కగా నెఱిగినవాఁడు; అయినను షడ్జపంచమ భావప్రకారముగ శాకస్థాయిలో 22 శ్రుతుల నెట్లు స్థాపించినాఁడో తెలియలేదు. షడ్జపంచమభావ ప్రకారముగ ప్రయత్నించునపుడు, ఒక స్థాయిలో శ్రుతులు 22 కన్న నధికముగ వచ్చుచున్నవి. వానికి ఇతఁడేదియును సమాధానముఁ జెప్పలేదు. మఱియు, షడ్జపంచమభావ ప్రకారముగ నితఁడు శ్రుతిని నిశ్చయించినటులును చెప్పలేదు. గనుక ఇతఁడు ఒక స్థాయిని 22 సమభాగములుగాఁ జేసికొని అందు స్వరముల నమర్చినవాఁడు. అందుచేతనే ఇతనికి స్వరస్థానములు శుద్ధముగ కుదురలేదు. గ్రామభేదములను చేయునపుడు స్వరములు చాల హెచ్చుతక్కువగ నుండుటను జూచి ఒకస్వరమున కిచ్చిన శ్రుతిని మఱియొక స్వరమున కెచ్చి చ్యుతషడ్జము, త్రిశ్రుతిబుషభము అని సందర్భానుసారముగ 12 వికృతి స్వరములను నేర్పఱచుకొన్నాఁడని తోచుచున్నది. ఇతఁడు నిశ్చింతఁడని బిరుదు వహించిన వాఁడైనను శ్రుతులను నిర్ణయించి అందు స్వరముల నమర్చుటయందు చాల శంక గల వాఁడుగ నే కనఁబడుచున్నాఁడు.

ఇతనికి ఇటీవలి వాఁడైన సోమనాథుఁడును ఈ సంశయములోనుండి తొలఁగిన వాఁడుకాఁడు. అయినను ఇతఁడు మంచి పండితుఁడు. ఇందులకు ఇతఁడు వ్రాసియున్న రాగవిభోధమే సాక్షియగును. ఈ గ్రంథము చక్కని సంస్కృతములో వ్రాయఁబడి యున్నది. మఱియు నితఁడు మంచి గాయకుఁ డనియును వైణికుఁడనియును తెలియుచున్నది. షడ్జపంచమ భావముగ గలుగు స్వరసమూహములకు అన్యోన్యత (Harmony or concordance of sound) విశేషముగ నున్నదను తత్త్వమును తెలిసికొన్నవాఁడు. ఇతఁడును శార్ఙ్గదేవుఁడు పోయిన పద్ధతి ననుసరించి శ్రుతులను జెప్పినాఁడే గాని సందేహమును తీర్చుకొని శ్రుతులను నిర్ణయించలేదు. ఇట్లు శ్రుతులను లెక్కపెట్టునపుడు తనకుఁ గలిగిన సందేహమును వెల్లడిగఁ జెప్పినవాఁడు కాదు. ఇతఁడు వ్రాసిన రాగ విభోధము మొదటి వివేకములో 18, 19, 20, 21, 22-వ ఆర్యులలో “శ్రుతి స్వరజ్ఞానో పాయన వీణ” యని యొక వీణను చెప్పియున్నాఁడు. రెండవ వివేకము 18 మొదలు 43

వఱకుగల ఆర్యులలో “అఖిలరాగమేళ శుద్ధమేళ వీణ” యని యొక వీణను చెప్పి యున్నాడు. రెండవ వివేకము 44 మొదలు 51 వఱకు గల ఆర్యులలో “అఖిలరాగమేళ మధ్యమేళ వీణ” యని మఱియొక వీణను జెప్పియున్నాడు. రెండవ వివేకమున 19-27-36-37 ఆర్యులలో “ఏకరాగ మేళ శుద్ధమేళ వీణ” యని యొక వీణయును, ఆర్య 44-47 లో “ఏకరాగమేళ మధ్యమేళ వీణ” యని మఱియొక వీణయును ఇట్లు 5 వీణలను జెప్పియున్నాడు. వానిని ఈ గ్రంథముయొక్క అనుబంధము (I) లోఁ జూడుడు.

సంగీత పారిజాతకారుడైన అహోబిలుడు స్వరములను పుష్టపంచమ భావము గానే లెక్కచేసినవాడని తెలియుచున్నది. “మధ్యేపూర్వోత్తరాబద్ధ వీణాయాం గాత్ర ఏవవ । పుష్టపంచమ భావేన శ్రుతిర్ద్వావింశతిం జగూః ॥” అని ఇతఁడు చెప్పియున్నాడు. ఇతఁడు శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతులకన్న అధికమైన శ్రుతులు వచ్చుచున్నవి యనే రహస్యమును తెలిసికొని మఱికొన్ని శ్రుతులను గుణించి యున్నాడు. అయినను ఒక స్థాయిలో యిన్ని శ్రుతులే పుష్టపంచమభావమువలన గలుగు చున్నవని నెఱిగిసహాడు కాఁడని తెలియుచున్నది. వీణయందు ఇంతకొలతలో ఈ స్వర మున్నదను నొక క్రొత్త సంప్రదాయమును ఇతఁడే మొట్టమొదట పల్లడిచేసినవాడు. * ఇతఁడు చెప్పియుండు కొలతలు ~~చెలికొలతలు చుగినున జేకాని వడితకా~~ ప్రకార ముగఁ జూచునపుడు లభ్యమగున యున్నయవి.

* సంగీత పారిజాతకారుడైన అహోబిలుడు పైనిచెప్పిన ద్వ్యవింశతి శ్రుతులను నిర్ణయించునపుడు వీణ మందు ఇంతకొలతలో ఈ స్వరము బుట్టు చున్నదని భించుమించుగా కొలతలను జెప్పియున్న పద్ధతుల నీ దిగువ జూడుడు.

వీణయందు శుద్ధస్వర నిరూపణము

శ్లో. ధ్వన్యవచ్చిన్న వీణాయాం మధ్యేతారక వంశిత
ఉధయోఃపష్ట యోర్మధ్యే మధ్యమత స్వంమూచరేత్
త్రిభాగాత్మక వీణాయాం పంచమస్సౌత్తదగ్రిమే ।
పుష్టపంచమయోర్మధ్యే గాంధారస్యస్థితిర్భవేత్ ॥
సపయోఃపూర్వభాగేచ స్థాపనీయోధరిస్వరః
పసయోర్మధ్యదేశేతు ధైవతత స్వరమాచరేత్ ।
తత్రాంశద్వయ సంత్యాగాన్నిషాదస్యస్థితిర్భవేత్

తా. అవచ్చిన్నధ్వనితోఁ గూడిన వీణయందుగల తంత్రియొక్క మధ్యలో (1/2) తారపుష్టము పలుకును. రెండుపుష్టములకు నడుమ (1/4) మధ్యమము నాచ రింపవలయును. తంత్రియొక్క మొత్తము నిడివిని మూడుగా భాగించి అందు రెండు భాగములు త్రోసి (3/4) పంచమమును స్థాపింపవలయును. పుష్టపంచమములకు మధ్యలో గాంధారము పలుకును. మేరులోనుండి పంచమమువఱకు కొలిచి దానిని మూడుభాగ

వఱకుగల ఆర్యులలో “అఖిలరాగమేళ శుద్ధమేళ వీణ” యని యొక వీణను చెప్పి యున్నాడు. రెండవ వివేకము 44 మొదలు 51 వఱకు గల ఆర్యులలో “అఖిలరాగమేళ మధ్యమేళ వీణ” యని మఱియొక వీణను జెప్పియున్నాడు. రెండవ వివేకమున 19-27-36-37 ఆర్యులలో “ఏకరాగ మేళ శుద్ధమేళ వీణ” యని యొక వీణయును, ఆర్య 44-47 లో “ఏకరాగమేళ మధ్యమేళ వీణ” యని మఱియొక వీణయును ఇట్లు 5 వీణలను జెప్పియున్నాడు. వానిని ఈ గ్రంథముయొక్క అనుబంధము (I) లోఁ జూడుడు.

సంగీత పారిజాతకారుడైన అహోబిలుడు స్వరములను పుష్టపంచమ భావము గానే లెక్కచేసినవాడని తెలియుచున్నది. “మధ్యేపూర్వోత్తరాబద్ధ వీణాయాం గాత్ర ఏవవ । పుష్టపంచమ భావేన శ్రుతిర్ద్వావింశతిం జగూః ॥” అని ఇతఁడు చెప్పియున్నాడు. ఇతఁడు శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతులకన్న అధికమైన శ్రుతులు వచ్చుచున్నవి యనే రహస్యమును తెలిసికొని మఱికొన్ని శ్రుతులను గుణించి యున్నాడు. అయినను ఒక స్థాయిలో యిన్ని శ్రుతులే పుష్టపంచమభావమువలన గలుగు చున్నవని నెఱిగిసహాడు కాఁడని తెలియుచున్నది. వీణయందు ఇంతకొలతలో ఈ స్వర మున్నదను నొక క్రొత్త సంప్రదాయమును ఇతఁడే మొట్టమొదట పల్లడిచేసినవాడు. * ఇతఁడు చెప్పియుండు కొలతలు ~~చెలికొలతలు చుగినున జేకాని వడితవాత్త్రుప్రకార~~ ముగఁ జూచునపుడు లభ్యమగున యున్నయవి.

* సంగీత పారిజాతకారుడైన అహోబిలుడు పైనిచెప్పిన ద్వ్యవింశతి శ్రుతులను నిర్ణయించునపుడు వీణ మందు ఇంతకొలతలో ఈ స్వరము బుట్టు చున్నదని భించుమించుగా కొలతలను జెప్పియున్న పద్ధతుల నీ దిగువ జూడుడు.

వీణయందు శుద్ధస్వర నిరూపణము

శ్లో. ధ్వన్యవచ్చిన్న వీణాయాం మధ్యేతారక వంశిత
ఉధయోఃపష్ట యోర్మధ్యే మధ్యమతస్త్వంమాచరేత్
త్రిభాగాత్మకవీణాయాం పంచమస్సౌత్తదగ్రిమే ।
పుష్టపంచమయోర్మధ్యే గాంధారస్యస్థితిర్భవేత్ ॥
సపయోఃపూర్వభాగేచ స్థాపనీయోధరిస్వరః
పసయోర్మధ్యదేశేతు ధైవతత స్వరమాచరేత్ ।
తత్రాంశద్వయ సంత్యాగాన్నిషాదస్యస్థితిర్భవేత్

తా. అవచ్చిన్నధ్వనితోఁ గూడిన వీణయందుగల తంత్రియొక్క మధ్యలో (1/2) తారపుష్టము పలుకును. రెండుపుష్టములకు నడుమ (1/4) మధ్యమము నాచ రింపవలయును. తంత్రియొక్క మొత్తము నిడివిని మూడుగా భాగించి అందు రెండు భాగములు త్రోసి (3/4) పంచమమును స్థాపింపవలయును. పుష్టపంచమములకు మధ్యలో గాంధారము పలుకును. మేరులోనుండి పంచమమువఱకు కొలిచి దానిని మూడుభాగ

శ్రుతులకు సంబంధించిన ప్రకృత శుభాలు.

పూర్వపు సుప్రసిద్ధ వాగ్దేయకారకులు, ఒక స్థాయియందు 22 శ్రుతులున్నవనియును, గావము చేయునపుడు రాగములకు జీవకళల నిచ్చి రక్తివిఁగలుగుజేయుటకై యీ శ్రుతులను నుడర్చునుపాదముగ, నమకముచేత కల్పించి, తామకొనవలయు ననియును చెప్పియున్నారు. అయినను, వీణముందు స్వరమేళనమును చేయునపుడు, ఒకస్థాయిలో ఉత్తరోత్తరము, ద్విగుణములైన 12 స్వరములకు మాత్రమే మేళన పద్ధతిలోఁ జెప్పియున్నారు.

ముఱుకా జేసి మొదటిభాగముయొక్క అంత్యములలో ఋషభమును స్థాపింపవలయును. పంచమమునకును తారషడ్జమమునకును మధ్యలో ధైవతము పలుకును. పంచమమునకును తారషడ్జమమునకును నల నిడివిన మూడుభాగములుచేసి అందు రెండుభాగముల ప్రోపి చూచుకపుడు విశాదము పలుకును.

వీణముందు వికృతస్వర నిరూపణము.

శ్లో॥ భాగత్రయాన్నితో మధ్యే మేరోఽఋషభసంజ్ఞితాత్ ।

భాగద్వయోత్తరం మేరోః కుర్మాత్ కోమలిస్త్వరమ్

తా. మేరువునకును ఋషభమునకును మధ్యలో రెండుభాగములను విడిచి కోమలి ఋషభమును స్థాపనము చేయవలయును.

శ్లో॥ మేరోద్ధైవతయోర్మధ్యే తీవ్రగాంధారమాచరేత్ ॥

తా. మేరువునకును ధైవతమునకును నడుమ తీవ్రగాంధారమును జేయవలయును.

శ్లో॥ భాగత్రయవిశిష్టేస్థి తీవ్రగాంధారషడ్జయోః ।

పూర్వజానోత్తరం మధ్యే మం తీవ్రతమమాచరేత్ ॥

తా. తీవ్రగాంధారమునకును షడ్జమమునకును మధ్యలో ఒకభాగమును విడిచి తీవ్ర మధ్యమమును స్థాపింపవలయును.

శ్లో॥ భాగత్రయాన్నితో మధ్యే పంచమోత్తర షడ్జయోః ।

కోమలా ధైవత స్థావ్యః పూర్వభాగే మవీషిభిః ॥

తా. పంచమమునకును తారషడ్జమమునకును మధ్యలో మూడుభాగములు చేసి మొదటిభాగముయొక్క కొనలో కోమల ధైవతమును స్థాపనము జేయవలయును.

శ్లో॥ తతైవ ధనయోర్మధ్యే భాగత్రయ సమన్వితే ।

పూర్వభాగద్వయా దూర్ధ్వం నిషాదం తీవ్ర మాచరేత్ ॥

తా ధైవతమునకును తారషడ్జమమునకును మధ్యలో మూడుభాగములు చేసి రెండుభాగముల ప్రోపి తీవ్ర నిషాదమును ఆచరింపవలయును

గా న భా స్క ర ము

ప్రాకృత సంగీత విద్యావిశారదులు, ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతు లున్న వని పుస్తకములలో మాత్రము ప్రాసి యున్నారేకాని, జానిని స్వానుభవమునం దుంచుకొన్నాడు గారు. మన హైందవ సంగీతమునందుఁ గల రాగములకు శ్రుతులే సాంపుగ నున్నయవి. ఒక స్థాయిలో 12 స్వరములను మాత్రము సమ్మేళనమును చేసికొని వానిలోనే కర్నాటక రాగములకుఁగల కళ లన్నియు నున్నవని చెప్పుట సరికాదు. మనదేశమునందలి సంగీత విద్వాంసులలో, వైణికులుమాత్రమే, ఒక స్థాయిలో 12 స్వరములకన్న నధికమైన స్వరములో, లేక శ్రుతులో యుండవలయునని చెప్పుచున్నారు. అయినను, వారు అట్టి శ్రుతు లెన్ని యుండవలయునని చెప్పలేక యున్నారు. కొందఱు గ్రంథపద్ధతి ననుసరించి, ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతు లున్నవని చెప్పుచున్నారు. సంగీతవిద్యను జీవనోపాయముగఁ గైకొన్న విద్వాంసు లెవరును ఈ శ్రుతుల సంబంధమైన రహస్యమును కనిపెట్టుటకు ప్రయత్నించినవాఱు గారు. సుమారు, 15 సంవత్సరములకు పూర్వము, (Mr. Rao Bahadur C. Nagoji Rao, Inspector of Schools, Southern Circle) మిస్టర్ రావు బహదూర్ సి. నాగోజి రావుగారు, ఈ శ్రుతులను లెక్కపెట్టుటకై ప్రయత్నించినారు. రావుగారు 1904 వ సంవత్సరమున తిరువల్లి క్షేణికివచ్చి నన్ను రావించి తాము సిద్ధముచేసిన 22 శ్రుతుల వీణను నాకు చూపి, నా యభిప్రాయము నడిగినారు. కొన్ని రాగకళలను అందులో వాయించినారు. వానిలో కొన్ని శుద్ధముగాను కొన్ని సంకరముగాను (హెచ్చు తక్కువలుగాను) ఉండెను శ్రుతులు హెచ్చుతక్కువలుగా నున్నవను నా యభిప్రాయమును తెలిపితిని. అందులకు వారును సమ్మతించి వానిని సవరింపవలయునని చెప్పినారు. ఇది శ్రుతులను లెక్కపెట్టుటకైన ప్రథమ ప్రయత్నము తరువాత, శ్రుతుల విషయమై అనేకులు చర్చించు దొడఁగిరి. వానిలో ముఖ్యమైన కొన్ని యభిప్రాయముల నీ దిగువ వ్రాసెదను.

(1) రావుబహదూర్ సి. నాగోజి రావుగారి యభిప్రాయము.

22 శ్రుతులను వాని వేవన సంఖ్యలను అవి పుట్టుస్థానములను వాని (Ratio) రేషియోలను, * అంతరములను తెలిపెడి పథకము.

శ్రుతులసంఖ్య.	స్వర నామములు.	వాడుకయందుఁ గల 12 స్వరములు.	శ్రుతి సంఖ్యలు.	వేవన సంఖ్యలు.	తంత్రీలో యొక్క పుట్టు స్థానములు.	గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.
1	స	స.	1	240	1	
2	రి1	...	25/24	250	24/25	
3	రి2	శు.రి.	16/15	256	15/16	
4	రి3	...	10/9	266 $\frac{2}{3}$	9/10	
5	రి4	చు.రి.	9/8	270	8/9	
6	గ1	...	32/27	284 $\frac{4}{9}$	27/32	
7	గ2	సా.గ.	6/5	288	5/6	
8	గ3	అం.గ.	5/4	300	4/5	
9	గ4	...	32/25	307 $\frac{1}{2}$	25/32	
10	మ1	శు. మ.	4/3	320	3/4	
11	మ2	...	27/20	324	20/27	
12	మ3	ప్ర.మ.	45/32	337 $\frac{1}{2}$	32/45	
13	మ4	...	36/25	345 $\frac{3}{5}$	25/36	
14	ప	ప	3/2	360	2/3	
15	ధ1	శు.ధ.	25/16	375	16/25	
16	ధ2	...	8/5	384	5/8	
17	ధ3	చు.ధ.	5/3	400	3/5	
18	ధ4	...	27/16	405	16/27	
19	ని1	...	16/9	426 $\frac{2}{3}$	9/16	
20	ని2	కౌ. ని.	9/5	432	5/9	
21	ని3	కౌ. ని.	15/8	450	8/15	
22	ని4	...	48/25	461	25/48	
23	స	స	2	480	1/2	

* రేషియో = రెండుసంఖ్యలకు గల సంబంధము ; అంతరము.

† అంగ్లేయులు, సంగీతమునందు హార్మోని (harmony) నిండి యుండవలయు నని చెప్పుచున్నారు. హార్మోని యనఁగా నేమి? అని మనము తెలిసికొనవలయును. స్వరములు ఒకటితో నొకటి చేరుటకైన శబ్ద విశేషము హార్మోని యనఁబడును. వీణలో షడ్జతంత్రని మీటి మేరువును నొకప్రేలితో తాకి తత్క్షణమే వ్రేలిని పైకెత్తి, స్వర

ములను గమనించినచో, షడ్జతంత్రీలోనే, “స, గ, ప, స” యని షడ్జ, అంతర గాంధార, పంచమ, తారషడ్జములు వరుసగాను నూత్నముగాను ధ్వనించి, వెంటనే షడ్జములో లయించి పోవుటయును విశదముగ నెఱుంగవచ్చును. ఇట్లు పలుకుటకు, అప్పర్ పార్ షల్ (upper partial) అని పేరు. వాద్యములలో, ఒక అప్పర్ పార్ షలును, మనుష్య శారీరములలో మూఁడు అప్పర్ పార్ షలును పలుకును. అందుచేతనే గాత్రగానము జంత్ర గానమునకన్న మిగుల సౌంపుగ నున్నది. ఇట్టి సౌంపు సంగీతమునకు హార్మోనివలననే గలుగుచున్నది. మఱియు నిట్లు పలుకు స్వరములకు, కార్డ్ ఆఫ్ నేచర్ (chord of nature) ఒకటితో నొకటి చేరెడి స్వరములని పేరు. ఇట్టి స్వరములు, వరుసలుగా వచ్చునపుడు రాగము గలుగుచున్నది.

పైని చెప్పిన రీతిగ నిండు హార్ మొనిగల స్వరము లివి యనియును, తక్కువ హార్ మొనిగల స్వరము లివి యనియును నెఱుంగవలసినది యావశ్యకమే గదా?

(1) ఒక స్వరమునకును మఱియొక స్వరమునకును గల అంతరము (interval) సరిగా ఒకసా యి యుండినయెడల పూర్ణమైన హార్మోని గలుగును.

ఉ॥ స స

ఈ అంతరమునకు లెక్క 2 (interval)

(2) షడ్జమునకును పంచమమునకును (సప) గల హార్ మొని రెండవతరగతి యగును, ఇందుకు అంతరము $3/2$ (interval)

(3) పంచమమునకును షడ్జమునకును (ప స) గల అంతరము (interval) $4/3$. ఎట్లనిన,

$$ప \times 4/3 = స$$

$$3/2 \times 4/3 = 2$$

(4) అంతర గాంధారమునకును షడ్జమునకును (గ3-స) గల అంతరము $6/5$:-

$$గ3 \times 6/5 = ప$$

$$5/4 \times 6/5 = 3/2$$

మఱియు అండ్లయ సంగీతములో $9/8$ (Major tone) $10/9$ (Minor tone), $16/15$ (Major Semitone), $25/24$ (Minor Semitone), అను అంతరములను (intervals) చేరికగల స్వరములుగా స్వీకరించి యున్నారు. ఇంద చేత, మనము తెలిసి కొన్న దేమనగ, “ $2/1, 3/2, 4/3, 5/4, 6/5, 9/8, 10/9, 16/15, 25/24$ ” ఇట్టి అంతరములను గల స్వరములు, ఒకటితోనొకటి చేరెడి స్వభావము గలవి యనునదియే.

ఇకను, “స1-గ3, గ3-ప, ప-స2” పీని మధ్యలో నెన్ని హార్మోనిక్ స్వరములు రావచ్చునని లెక్కపెట్టవలయును.

I. షడ్జమునకును అంతర గాంధారమునకును (స-గ3) మధ్యలో 81 వచ్చినచో అనుగుణ్యమైన స్వరమగును. 81-కి అంతరము $25/24$; (గ3) మూడవ గాంధారము నకు అంతరము $6/5$. ఎట్లనిన,

$$25/24 \times 6/5 = 5/4$$

$$81 \times 6/5 = \times 3$$

మొదటి ఋషభమును షడ్జముగ జేసినచో మూడవ గాంధారము సాధారణ గాంధారముగ పలుకును.

2. షడ్జమునకును మూడవ గాంధారమునకును మధ్యలో మూడవ ఋషభము వచ్చును. షడ్జమునకును మూడవ ఋషభమునకును గల అంతరము 10/9 ; మూడవ ఋషభమునకును మూడవ గాంధారమునకును గల అంతరము 9/8. ఎట్లనిన,

$$10/9 \times 9/8 = 5/4$$

$$81 \times 9/8 = \times 3_1$$

మూడవ ఋషభమును షడ్జముగఁ జేసినచో మూడవ గాంధారము 4-వ ఋషభముగ పలుకును.

3. షడ్జమునకును మూడవ గాంధారమునకును మధ్యలో 4-వ ఋషభము వచ్చినచో అనుగుణ్యమైన స్వరమగును. ఎట్లనిన, షడ్జమునకును 4-వ ఋషభమునకును గల అంతరము 9/8 ; 4-వ ఋషభమునకును 3-వ గాంధారమునకును గల అంతరము 10/9.

$$9/8 \times 10/9 = 5/4$$

$$84 \times 10/9 = \times 3$$

ఇచ్చట 4-వ ఋషభమును షడ్జముగఁ జేసినచో 3-వ గాంధారము 3-వ ఋషభముగ పలుకును.

4. రెండవ గాంధారము షడ్జమునకును మూడవ గాంధారమునకును మధ్యలో వచ్చినయెడల ఐకమత్యముగల స్వరమగును. రెండవ గాంధారమునకును షడ్జమునకును గల అంతరము 6/5 ; 3-వ గాంధారమునకును 2-వ గాంధారమునకును గల అంతరము 25/24.

$$6/5 \times 25/24 = 5/4$$

$$\times 2 \times 25/24 = \times 3.$$

2-వ గాంధారమును షడ్జముగఁ జేసినచో మూడవ గాంధారము మొదటి ఋషభముగ పలుకును. పైని చెప్పిన 4 పద్ధతులవలన షడ్జమునకును మూడవ గాంధారమునకును మధ్యలో 4 స్వరములే ఐకమత్యము గలవిగా యుండునని తెలియుచున్నది. వానిని నీ క్రింద జూడుచు.

$$1. \quad \text{స} \quad 81 \quad \times 3$$

$$2. \quad \text{స} \quad 83 \quad \times 3$$

$$3. \quad \text{స} \quad 84 \quad \times 3$$

$$4. \quad \text{స} \quad 86 \quad \times 3$$

మూడవ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో, ఎన్ని అనుగుణ్యమైన స్వరములున్నవని విచారితము.

I. మొదటి మధ్యమము చేరికగల స్వరము.

$$5/4 \times 16/15 = 4/3$$

$$\times 3 \times 16/15 = మ I$$

$$4/3 \times 9/8 = 3/2$$

$$మ I \times 9/8 = ప$$

మూడవ గాంధారమును షడ్జముగఁ జేసినచో అందుకు మI శుద్ధ ఋషభముగ నుండును. మొదటి మధ్యమమును షడ్జముగఁ జేసినచో పంచమము 4-వ ఋషభముగ పలుకును.

2. మూడవ మధ్యమమును ఐకమత్యమైన స్వరమే. 3-వ మధ్యమమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము $9/8$; మూడవ మధ్యమమునకును పంచమమునకును గల అంతరము $16/15$.

$$\begin{array}{l|l} 5/4 \times 9/8 = 45/32 & 45/32 \times 16/15 = 3/2 \\ \times 2 \times 9/8 = మ_3 & మ_3 \times 16/15 = ప \end{array}$$

కనుక 3-వ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో ఈ దిగువ వ్రాసి యున్న చేరికగల స్వర సమాహములు వచ్చును.

1. గ₃ మI ప
2. గ₃ మ₃ ప

ఇపుడు షడ్జమునకును 2-వ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో ఏయే స్వరములు చేరిక గలవై యుండునని విచారింపఁబడును.

1. షడ్జమునకును రెండవ గాంధారమునకును మధ్యలో 2-వ ఋషభము ఐకమత్యముగల స్వరమై యుండును. షడ్జమునకును 2-వ ఋషభమునకును గల అంతరము $16/15$; రెండవ ఋషభమునకును 2-వ గాంధారమునకును గల అంతరము $9/8$.

$$\begin{array}{l} 16/15 \times 9/8 = 6/5 \\ 6/5 \times 9/8 = గ_2 \end{array}$$

2. షడ్జమునకును 2-వ గాంధారమునకును మధ్యలో 4-వ ఋషభము అనుగుణ్యమైన స్వరమగును. షడ్జమునకును 4-వ ఋషభమునకును గల అంతరము $9/8$; 4-వ ఋషభమునకును రెండవ గాంధారమునకును గల అంతరము $16/15$.

$$9/8 \times 16/15 = 6/5$$

కనుక $\left\{ \begin{array}{l} స \quad ర_2 \quad గ_2 \\ స \quad ర_4 = గ_2 \end{array} \right\}$ షడ్జమునకును 2-వ గాంధారమునకును మధ్యలో నీ రెండు సమాహములు ఐకమత్యము గలవిగా నుండును.

1. రెండవ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 1-వ మధ్యమము చేరిక గల స్వరమై యుండును. 2-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము $10/9$; 1-వ మధ్యమమునకును పంచమమునకును గల అంతరము $9/8$.

$$\begin{array}{l|l} 6/5 \times 10/9 = 4/3 & 4/3 \times 9/8 = 3/2 \\ \times 2 \times 10/9 = మI & మI \times 9/8 = ప \end{array}$$

2. రెండవ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 2-వ మధ్యమము వచ్చును. 2-వ గాంధారమునకును 2-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము $9/8$; రెండవ మధ్యమమునకును పంచమమునకును గల అంతరము $10/9$.

$$\begin{array}{l|l} 6/5 \times 9/8 = 27/20 & 27/20 \times 10/9 = 3/2 \\ \times 2 \times 9/8 = మ_2 & మ_2 \times 10/9 = ప \end{array}$$

3. రెండవ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 4-వ మధ్యమమును వచ్చును. రెండవ గాంధారమునకును 4-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము $6/5$; 4-వ మధ్యమమునకును పంచమమునకును గల అంతరము $25/24$.

$$\begin{array}{l|l} 6/5 \times 6/5 = 36/25 & 36/25 \times 25/24 = 3/2 \\ \times 2 \times 6/5 = మ4 & మ4 \times 25/24 = ప \end{array}$$

కనుక $\left\{ \begin{array}{lll} \times 2 & మ1 & ప \\ \times 2 & మ2 & ప \\ \times 2 & మ4 & ప \end{array} \right\}$ ఈ మూడు చేరికగల స్వరసమూహములు $\times 2$ —ప మధ్యలో వచ్చును.

ఇదివరకును షడ్జమములో నుండి పంచమమువఱకుఁ గల చేరికగల స్వరములను లెక్కచేసితిమి. అటులనే పంచమము మొదలుకొని పై షడ్జమువఱకుఁ గల వికమత్యము గల స్వరములను కనిపెట్టవలయును. అందుకు, ఒక సులభమైన త్రోవయున్నది. ఎట్లనిన, పంచమమును షడ్జముగ (శ్రుతిగ) స్వీకరించినచో పై షడ్జము 1-వ మధ్యమ మగును; కనుక “పస్” యనునది “సమ” యను స్వరములకు సరియగును. ఈ కారణముచేత షడ్జములోనుండి 1-వ మధ్యమమువఱకును ఎన్ని వికమత్యముగల స్వరమున్నవో, అన్ని స్వరములే పంచమమునకును పై షడ్జమమునకును మధ్యలో నుండును. వాని నీ దిగువనుండు చక్రములో జూడుఁడు.

షడ్జ మధ్యమముల మధ్యనుండు స్వరములకు సరియైన స్వరములను పంచమతార షడ్జమధ్యములోఁ జూపెడి పథకము.

స—ను (1) మధ్య నుండుస్వరములు.	అంతర ములు.	ప—స. మధ్య నుండుస్వరములు.	అంతర ములు.	ప.రా.లు.
స	1	ప	$3/2$	ఈ పథకములో మొదటి పంక్తిలో నుండు స్వరములకు, మూడవ పంక్తిలో నుండు స్వరములు సమయోగ్యంబులై నవి యని యెఱుఁగునది.
రి1	$25/24$	ధ1	$25/16$	
రి2	$16/15$	ధ2	$8/5$	
రి3	$10/9$	ధ3	$5/3$	
రి4	$9/8$	ధ4	$27/16$	
$\times 2$	$6/5$	ని2	$9/5$	
$\times 3$	$5/4$	ని3	$15/8$	
మ1	$4/3$	స	2	

ఇదివఱకును, ఒక స్థాయిలో ఆరోహణక్రమముగఁ జూచునపుడు వికమత్య శ్రుతు లెన్నిగలవో యని విచారించితిమి. ఇప్పుడు ఆవరోహణ క్రమములో నెన్ని వికమత్య శ్రుతు లున్నవని విచారించవలయును.

1. పంచమమునకును 1-వ ధైవతమునకును గల అంతర మెదియో, అదియే 4-వ నిషాదమునకును షడ్జమమునకును గల అంతరమగును.

పైని గనబడిన 22 శ్రుతులకంటె నధికమైన ఐకమత్యముగల శ్రుతులు ఒకస్థాయిలో వచ్చుటకు వీలులేదు ఇదియే రావుగారి 22 శ్రుతుల పద్ధతి. ఈ పద్ధతులు లెక్కకు సరిగానున్నవి ; అయినను పైని చెప్పిన లెక్క ప్రకారముగ వీణయందు స్వరములను స్థాపనము జేయునపుడు వడ్డస్వర ములుతప్ప ఇతర స్వరములు శుద్ధముగా నుండవు. అందుచేత స్వరము లొకటితో నొకటి చేరవు.

$$\text{ఉ॥ } 48/25 \times 25/24 = 2$$

$$ని 4 \times 25/24 = సి$$

కనుక 4-వ నిషాదమును శ్రుతిగా నుంచుకొన్నచో అందుకు పడ్డము శుద్ధ ఋషభ మగును.

2. 2-వ ధైవతమునకును పంచమమునకును గల అంతర మెదియో అదియే 3-వ నిషాదమునకును పడ్డమునకును గల అంతరము.

$$\text{ఉ॥ } 15/8 \times 16/15 = 2$$

$$ని 3 \times 16/15 = సి$$

3. 1-వ నిషాదమును శ్రుతిగాఁ (పడ్డముగ) జేయునపుడు అందుకు తారపడ్డము 4-వ ఋషభముగ పలుకుచు.

$$\text{ఉ॥ } 16/9 \times 9/8 = 2$$

$$ని 1 \times 9/8 = సి$$

పైని చెప్పిన ప్రకారముగ తారపడ్డమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 1-వ, 4-వ నిషాదములు చేరికగల స్వరములగుచున్నవి. ఈ తీరుననే శుద్ధమధ్యమములోనుండి క్రింది పడ్డమువలకును గుణించునపుడు 1, 4 సంఖ్యగల ఋషభములు (రి 1, రి 4) మనకు లభ్యమగును. ఎట్లనిన,

1-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము 9/8.

$$\text{ఉ॥ } 22/27 \times 9/8 = 4/3$$

$$గ 1 \times 9/8 = మ 1$$

4-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము 25/24.

$$\text{ఉ॥ } 32/25 \times 25/24 = 4/3$$

$$గ 4 \times 25/24 = మ 1$$

ఇదియే 22 అనుగుణ్యముగల శ్రుతులు. వీనికన్న యధికమైన ఐకమత్య శ్రుతు లొక స్థాయిలో లేదని యభిప్రాయబడుచున్నారు.

పైని గనబడిన 22 శ్రుతులకంటె నధికమైన ఐకమత్యముగల శ్రుతులు ఒకస్థాయిలో వచ్చుటకు వీలులేదు ఇదియే రావుగారి 22 శ్రుతుల పద్ధతి. ఈ పద్ధతులు లెక్కకు సరిగా నున్నవి ; అయినను పైని చెప్పిన లెక్క ప్రకారముగ వీణయందు స్వరములను స్థాపనము జేయునపుడు షడ్జస్వర ములుతప్ప ఇతర స్వరములు శుద్ధముగా నుండవు. అందుచేత స్వరము లొకటితో నొకటి చేరవు.

$$\text{ఉ॥ } 48/25 \times 25/24 = 2$$

$$ని 4 \times 25/24 = సి$$

కనుక 4-వ నిషాదమును శ్రుతిగా నుంచుకొన్నచో అందుకు షడ్జము శుద్ధ ఋషభ మగును.

2. 2-వ ధైవతమునకును పంచమమునకును గల అంతర మెదియో అదియే 3-వ నిషాదమునకును షడ్జమునకును గల అంతరము.

$$\text{ఉ॥ } 15/8 \times 16/15 = 2$$

$$ని 3 \times 16/15 = సి$$

3. 1-వ నిషాదమును శ్రుతిగాఁ (షడ్జముగ) జేయునపుడు అందుకు తారషడ్జము 4-వ ఋషభముగ పలుకును.

$$\text{ఉ॥ } 16/9 \times 9/8 = 2$$

$$ని 1 \times 9/8 = సి$$

పైని చెప్పిన ప్రకారముగ తారషడ్జమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 1-వ, 4-వ నిషాదములు చేరికగల స్వరములగుచున్నవి. ఈ తీరుననే శుద్ధమధ్యమములోనుండి క్రింది షడ్జమువరకును గుణించునపుడు 1, 4 సంఖ్యగల ఋషభములు (రి 1, రి 4) మనకు లభ్యమగును. ఎట్లనిన,

1-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము 9/8.

$$\text{ఉ॥ } 22/27 \times 9/8 = 4/3$$

$$గ 1 \times 9/8 = మ 1$$

4-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము 25/24.

$$\text{ఉ॥ } 32/25 \times 25/24 = 4/3$$

$$గ 4 \times 25/24 = మ 1$$

ఇదియే 22 అనుగుణ్యముగ గల శ్రుతులు. వీనికన్న యధికమైన ఐకమత్య శ్రుతు లొక స్థాయిలో లేదని యభిప్రాయపడుచున్నారు.

రావుగారి 22 శ్రుతుల పద్ధతి (కరుణామృతసాగర ప్రకారముగ)

సంఖ్యలు,	స్వర నామములు.	గోన భిన్నములు.	అంతర భిన్నములు.	చంతర దశాంశ భిన్నములు.	32 అంశ శతపుత్రప్రతిలో శ్రుతులకు కొలతలు.	సెంటులు.	అంతర సెంటులు.	సం. 540 వేపనమల నొప్పన వేపన సంఖ్యలు.	సం. 240 వేపనమల నొప్పనవేపనసంఖ్యలు
స	I			32				5.0	240
1 81	24/25	24/25	.9600	30.72	71	71	562.59	250	
2 82	15/16	125/128	.9375	30	112	41	576	256	
3 83	9/10	24/25	.9000	28.8	182	71	600	266.66	
4 84	8/9	80/81	.8889	28.44	204	22	607.50	270	
5 X1	27/32	243/256	.8438	27	294	90	640	284.44	
6 X2	5/6	80/81	.8333	26.67	316	22	648	238	
7 X3	4/5	24/25	.8000	25.60	386	71	675	300	
8 X4	25/32	125/128	.7813	25	427	41	691.20	307.2	
9 మ1	3/4	24/25	.7507	24	498	71	720	320	
10 మ2	20/27	80/81	.7407	23.70	520	22	729	324	
11 మ3	32/45	24/25	.7111	22.76	590	71	759.375	331.5	
12 మ4	25/35	125/128	.6944	22.22	631	41	777.60	345.6	
13 ప	2/3	24/25	.6567	21.33	702	71	810	360	
14 ధ1	16/25	24/25	.6400	20.48	773	71	843.75	375	
15 ధ2	5/8	125/128	.6250	20	814	41	864	384	
16 ధ3	3/5	24/25	.6000	19.20	884	71	900	400	
17 ధ4	16/27	80/81	.5926	18.99	906	22	9911.25	405	
18 ని1	9/16	243/256	.5525	18	996	90	960	426.67	
19 ని2	5/9	80/81	.5555	17.78	1018	22	972	432	
20 ని3	8/15	25/25	.5333	17.07	1088	71	1012.50	450	
21 ని4	25/48	125/128	.5208	16.57	1129	41	1036.80	460.8	
22 స	1/2	24/25	.5000	16	1200	71	1080	480	

పైని కనబఱచియుండు పథకములో కొన్ని వ్యత్యాసములైన లెక్కలు గనబడుచున్నవి. 7-వ 8-వ పంక్తిలో జూడుండు; ఒక స్థాయికి గల మొత్తము సెంటులు 1200, అని 7-వ పంక్తి అంత్యములో వ్రాసియున్నది. 8-వ పంక్తిలో పైనిచెప్పిన 1200 సెంటులకును వివరమును గనబఱచి యున్నారు. ఆ సంఖ్యలు, ఒక శ్రుతికిని దానివెంటనే వచ్చేడి మఱియొక శ్రుతికిని గల అంతరములు. ఈ అంతర సెంటులను మొత్తము చేసినచో 1200 సెంటులే రావలయును. అట్లుగాక 5 సెంటులు అధికముగ వచ్చియున్నవి. మఱియు 7-వ పంక్తిలో నుండు మొత్తసంఖ్య ఒకటితో 8-వ

పంక్తిలో నుండు అంతరసంఖ్యనుగూర్చి చూచునపుడు అందులకు దిగువనుండు 7-వ పంక్తిలోని మొత్తము సరిగ నుండవలయును. అట్లుగాక కొన్నితావులలో వ్యత్యాసమే యుండుటయును జూడుదు. అంతరభిన్నములకుఁ దగినట్లుగ నెంట్లులను లెక్కచేసి నందువలన నీ వ్యత్యాసము గనబడుచున్నదని తెలియుచున్నది.

(2) 22 శ్రుతులు. Mr. సహస్రబుద్ధిగారి యభిప్రాయము ననుసరించి గణించబడిన పథకము.

శ్రుతులసంఖ్యలు.	స్వర నామములు.	గోళ సంఖ్యములు.	32 అంగుళపు లంఠ్రీ స్వరములు పుట్టునాసంఖ్యలు.	540 హోష్టన శేషసంఖ్యలు.	సెంటులు.	అంతర సెంటులు.	రత్నాకర పద్య.	గంభీర యభిప్రాయము.
1	స	1	32.00	540	0			
2	రి	43/44	31.27	552.6	40	40		
3	రి	42/44	30.55	565.7	81	41		
4	రి	41/44	29.82	579.5	122	41		
5	గ	40/44	29.09	594	165	43		
6	గ	39/44	28.36	609.2	209	44		
7	మ	38/44	27.64	625.3	254	45		
8	మ	37/44	26.91	642.2	300	46		
9	మ	36/44	26.18	660	347	47		
10	మ	35/44	25.45	678.9	396	49		
11	ప	34/44	24.37	698.8	446	50		
12	ప	33/44	24	720	498	52		
13	ప	32/44	23.27	742.5	551	53		
14	ప	31/44	22.55	766.5	606	55		
15	ధ	30/44	21.82	792	663	57		
16	ధ	29/44	21.09	819.3	722	59		
17	ధ	28/44	20.36	848.6	783	61		
18	ని	27/44	19.64	880	845	62		
19	ని	26/44	18.91	913.8	911	66		
20	స	25/44	18.18	950.4	979	68		
21	స	24/44	17.45	990	1049	70		
22	స	23/44	16.73	1033	1123	74		
23	స	22/44	16	1080	1200	77		

Mr. సహస్రబుద్ధిగారు శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు లంఠ్రీయొక్క నిడివిని 4 సమభాగములుగఁ జేసి వానిలో 22 భాగముల నొక శ్రుతిగాయికినిచ్చి తారషడ్జమను చేసినారు. ఈ లెక్క షడ్జమనకు మాత్రము సరిగ నుండునే గాని తదితర స్వరములకు సరిగా నుండదు. ఇందు మధ్యమ పంచమములే సరిగ నుండలేదు. 12, 16 శ్రుతులను జూడుదు.

(3) ద్వావింశతి శ్రుతులు : రాజా సురేంద్రనాథ మోహనాకూరుగారి యభిప్రాయము.

శ్రుతులసంఖ్యలు.	స్వర నామములు.	సానభిన్నములు.	32 అంశపుత్రంలో స్వరములు పుట్టుసానం	స. 540 చొప్పున వేపనసంఖ్యలు.	వేపనములు.	అంతర వేపనములు.	రత్నాకర పదతి.	గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.
1 స	I	32.0	540					
2 రి1	35/36	31.11	555.4	49	49			
3 రి2	34/36	30.22	571.8	99	50			
4 రి3	33/36	29.33	589.1	151	52			
5 గి1	32/36	28.44	607.5	204	53			
6 గి2	31/36	27.56	627.1	259	55			
7 మి1	30/36	26.67	648.	316	57			
8 మి2	29/36	25.78	670.3	374	58			
9 మి3	28/36	24.89	694.3	435	61			
10 మి4	27/36	24.0	720	498	63			
11 పి1	38/52	23.1	738.9	543	45			
12 పి2	37/52	22.8	758.9	589	46			
13 పి3	36/52	22.2	780	637	48			
14 పి4	35/52	21.5	802.3	685	48			
15 ధి1	34/52	20.9	825.9	736	51			
16 ధి2	33/52	20.3	850.9	787	51			
17 ధి3	32/52	19.7	877.5	841	54			
18 ని1	31/52	19.1	905.8	895	54			
19 ని2	30/52	18.5	936	952	57			
20 స1	29/52	17.8	968.3	1011	59			
21 స2	28/52	18.2	1002.9	1072	61			
22 స3	27/52	16.6	1040	1135	63			
23 స4	25/52	16.0	1080	1200	65			

ఈ పుస్తకములోని గానములు దివ్యములను
మరియు సుప్రసిద్ధములగు గానములను
ప్రతి స్వరమున వేపనములను గానములను
ప్రతి స్వరమున వేపనములను గానములను

(4) ద్వ్యవింశతి శ్రుతులు : Mr. K. B. దేవాలుగారి యభిప్రాయము.

సంఖ్యలు.	స్వర నామములు.	సాన భిన్నములు.	32 అంగుళపు తంత్రీలో స్వరములకు సానములు.	స.540 చొప్పున స్వరములకు వేపన సంఖ్యలు.	సెంటులు.	అంతర సెంటులు.	ర.ప్ర.అం.సెంటులు.	తీర్మానము.
1 స	I	32	540					రత్నాకర ప్రకారముగ స్వరములకు మధ్యనుండు అంతరములు 54.54శ్చ. మిసరు రావు బహదూరు నాగజీరావుగారి యభిప్రాయములో సెంటుల త్యక్త్యాసము లెట్లు కనబడుచున్నవో యచ్చే ఈ పట్టికలోను జూడవచ్చును. మిసరు రావుగారి లెక్కలో 5 సెంటు అధికమై యుండెను. ఈ పట్టికలో 2 సెంటు అధికముగా నున్నది. కొన్ని సానములతప్ప తదితరమైన సానములలో నీ యిరువుర యభిప్రాయములును వ్యత్యాసముగ నే యున్నయవి.
2 స1	20/21	30.48	567	84	84			
3 స2	15/16	30.00	576	112	27			
4 స3	9/10	28.80	600	182	71			
5 స1	8/9	28.44	607.5	204	22			
6 స2	27/32	27.00	640	294	90			
7 స1	5/6	26.60	648	316	22			
8 స2	4/5	25.60	675	386	71			
9 స3	64/81	25.28	683.437	408	22			
10 స4	16/21	24.38	708.45	471	63			
11 స1	3/4	24.00	720	498	27			
12 స2	32/45	22.76	759.375	590	92			
13 స3	45/64	22.50	768	610	20			
14 స4	2/3	21.33	810	702	92			
15 స1	40/63	20.32	850.5	786	84			
16 స2	5/8	20.00	864	814	27			
17 స3	3/5	19.20	900	884	71			
18 స1	16/27	18.96	911.25	906	22			
19 స2	9/16	18.00	960	996	90			
20 స1	5/9	17.07	972	1018	22			
21 స2	8/15	17.78	1012.5	1088	71			
22 స3	128/243	16.86	1025.15625	1110	22			
23 స4	1/2	16.00	1080	1200	90			

(5) 22 శ్రుతులు : (Mr. E. Clements, I. C. S) ఇ. క్లెమెంట్స్ గారి
యభిప్రాయము.

సంఖ్యలు.	స్వర నామములు.	స. I చొప్పున స్వరము లకు సానభిన్నములు.	32 అంశపు తంత్రంలో శ్రుతులకు సానములు.	స. 240 చొప్పున శేషన సంఖ్యలు.	పెండ్లులు.	పందిరి పెండ్లులు.	స. 54 పెండ్లులకు సంఖ్యలు.
1	ఐ	I	32	240			
1	ఐ1	20/21	30.48	252	84	84	
2	ఐ2	15/16	30	256	112	27	
3	ఐ3	9/10	28.80	266.67	182	71	
4	ఐ4	8/9	28.44	270	203	22	
5	ఐ1	27/32	27	284.44	294	90	
6	ఐ2	5/6	26.67	288	316	22	
7	ఐ3	4/5	25.6	300	386	71	
8	ఐ4	64/81	25.28	303.75	408	22	
9	మ1	16/21	24.38	315	471	63	
10	మ2	3/4	24	320	498	27	
11	మ3	20/27	23.70	324	520	22	
12	మ4	32/45	22.76	337.50	590	71	
13	మ5	45/64	22.50	341.33	610	20	
14	ష	2/3	21.33	560	702	92	
15	ధ1	40/63	20.32	378	786	84	
16	ధ2	5/8	20	384	814	27	
17	ధ3	3/5	19.20	400	884	71	
18	ధ4	16/27	18.96	405	906	22	
19	ని1	4/7	18.29	420	969	66	
20	ని2	9/16	18	420.67	996	27	
21	ని3	5/9	17.78	432	1018	22	
22	ని4	8/15	17.07	450	1088	71	
23	ని5	135/256	16.88	455.11	1108	20	
24	స	1/2	16	480	1200	92	

తంజావూరి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిల యభిప్రాయము.

షడ్జ పంచమభావ ప్రకారముగ, ఒక స్థాయిలో 53 శ్రుతులున్న
వని వీరి నవీనాభిప్రాయము. శ్రుతుల నెట్లు నవీనముగ స్థాపనము జేసినారో,
అట్లే వానికి నామములను కల్పించియున్నారు. వీరు వీరి నూతనమైన యభి

ప్రాయమును సిద్ధాంతము చేయుటకై పూర్వగ్రంథ సమ్మతములైన శ్లోకములను కొన్ని తావులలో మార్చియున్నారు. వీరి యభిప్రాయము శ్రుతుల విషయమైన చర్చలో నొకవిధముగ నుండలేదు. ఈ విషయము వీరు తంజావూరి సంగీతసభలోఁ జదివియున్న వ్యాసములను జూచినవారికి స్పష్టమగును. వానిని గ్రంథ విస్తరభీతిచే నిచట వ్రాయలేదు. అయినను, వీరి యభిప్రాయమును దెలిపెడి కొన్ని నియమముల నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

(6) ద్వావింశతి శ్రుతులు: బ్రహ్మశ్రీ, సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిలవారి యభిప్రాయము.

సంఖ్యలు.	సర్వనామములు.	స. I సర్వనామములు.	32 అంగుళపు తంత్రితో సర్వములకు సౌనములు.	స. 240 వేపనముల సౌప్యములకు సౌనములు.	సంఖ్యలు.	సంఖ్యలు.	అంతర సంఖ్యలు.	ర. ప్ర. సంఖ్యలు.	గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.
	స	I	32	240					
1	81	80/81	31.60	243	22	22			
2	82	15/16	30	256	112	90			
3	83	25/27	29.63	259.2	133	21			
4	84	8/5	28.44	270	204	71			
5	85	640/729	28.09	273.3/5	225	21			
6	86	5/6	26.67	288	316	71			
7	87	64/81	25.28	303.75	408	92			
8	88	32/41	24.98	307.5	429	21			
9	89	3/4	24	320	498	69			
10	90	20/27	23.70	324	520	22			
11	91	45/64	22.50	341.33	610	90			
12	92	25/36	22.22	345.6	631	21			
13	93	2/3	21.33	360	702	71			
14	94	160/243	21.07	364.5	723	21			
15	95	5/8	20	384	814	91			
16	96	50/81	19.75	388.8	835	21			
17	97	16/27	18.96	405	906	71			
18	98	1280/2187	18.73	410.063	927	21			
19	99	5/9	17.78	432	1018	91			
20	100	128/243	16.85	455.565	1110	92			
21	101	64/123	16.65	461.25	1131	21			
22	102	1/2	16	480	1200	69			

ఇందు గ న ఁ బ తి చి యుండు శ్రు తు ల లో కొన్ని శాస్త్రిలవారి స్వ కల్పనములు, కొన్ని ఆం గేయ త త్వశాస్త్రిలైన ప్రేతాకరస్సు, వాట్సన్ మొదలగువారల పద్ధతి ననుసరించినవి. ఈ పద్ధతి సమ అంతరములను బడసినదిగాదు. కనుక సంగీతరత్నాకర మత ద్వావింశతి శ్రు తు ల పద్ధతి కానేరదు.

బ్రహ్మశ్రీ సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిలుగారు షడ్జపంచమ భావ ప్రకారముగ, ఒక స్థాయిలో 53 శ్రుతులున్నవని చెప్పియున్నారు. ఈ 53 శ్రుతుల పద్ధతిని పరీక్షించుటకు మునుపు, “షడ్జపంచమ భావము”, “షడ్జమధ్యమ భావము” అను నీ రెండు క్రమములను మనము తెలిసికొనవలయును. వానిని నీ దిగువ వివరించెదను :

షడ్జపంచమ భావము.

ఒక తంత్రీవాద్యమునందలి షడ్జతంత్రిని మీటునపుడు, ఆ షడ్జ తంత్రిలోనే సూక్ష్మముగ అంతరగాంధార, పంచమ, తారషడ్జములు పలుకుచున్నవనియును, అట్లు వచ్చు స్వరములు సంపూర్ణైకమత్య స్వరము లనియును ఇదివఱకే చెప్పఁబడినది. షడ్జ పంచమములు సమగ్రమైన హఃస్మోనిగల స్వరములుగ నుండుటవలన షడ్జ పంచమ భావ ప్రకారము మనకు లభ్యమగునట్టి యన్నిస్వరములును పూర్ణమగు హఃస్మోని గలవియై, గానయోగ్యములై యుండుననుటకు సందియములేదు. ఈ షడ్జ పంచమ భావము ఆరోహణక్రమములో లెక్కఁ జేయఁదగినది. షడ్జమునకు 14.వ శ్రుతిలో పంచమ మున్నది ; కనుక షడ్జమమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 12 శ్రుతులున్నవి. 12 శ్రుతులను మధ్యప్రదేశమునందు గల స్వరములు వాది సంవాది స్వరము లనంబరగును. వాది సంవాది స్వరములు సంపూర్ణమైన హఃస్మోని గలిగినయవి. ఇట్లు వాది సంవాదిగ 22 శ్రుతులను ప్రస్తరించునపుడు 13 స్థాయిలలో ప్రస్తారము ముగించి 22 శ్రుతులు మనకు లభ్యమగును.

ప్రస్తరిండు క్రమము:—ఆధారషడ్జమునకు సరియైన పంచమమును కనిపెట్టవలయును. తరువాత, ఆ పంచమమునే షడ్జముగఁ దలఁచి దాని యందలి పంచమమును గనిపెట్టవలయును. ఇదియే ప్రస్తారక్రమము. ఈ ప్రస్తారక్రమము ప్రక్కపుటయందలి పథకములోఁ జూడుఁడు :

షడ్జమధ్యమ భావము.

పైని చెప్పిన షడ్జపంచమ భావ పద్ధతిలో షడ్జమును మించినపుడు అంతరగాంధార పంచమ తారషడ్జములు స్వేచ్ఛగానే పలుకుచున్నవని చెప్పబడియున్నది. షడ్జములోనే పంచమము పుట్టినందువలన షడ్జమును ఆధారముగ నుంచుకొన పంచమమును కనిపెట్టి ఆరోహణక్రమములో ప్రస్తరించితిమి. ఇపుడు షడ్జములో పంచమము పుట్టినట్టు మధ్యమము పుట్టలేదు. అటులుండునపుడు షడ్జమధ్యమ భావము నెంచుచేత నైక మత్య భావముగ స్వీకరింపవలయు నను విషయము చర్చింపఁ దగినదే. ఒక స్వరమునకును, మఱియొక స్వరమునకును, ఆరోహణమునందు, ఐక మత్య ముండినచో, అవరోహణమునందును ఐకమత్య మున్నదనుట కెంతయు సందియములేదు. ఇట్టి ఐకమత్యము షడ్జమధ్యమ భావమున కున్నది. ఎట్లనిన, (పస) అని పంచమముతో తారషడ్జము చేరునపుడు సంపూర్ణమైన ఐకమత్య మున్నదను విషయ మిదివఱకే చెప్పబడియున్నది. ఇపుడు మధ్యపంచమమును షడ్జముగఁ దలచినచో తారషడ్జము దానికి శుద్ధమధ్యమమగుచున్నది. కనుక, “(పస=సమ)” పంచమ షడ్జములకు గల యనుగుణ్యము షడ్జ శుద్ధమధ్యమములకు నున్నదని స్పష్టమగును. మఱియు, తారషడ్జమును మధ్యమముగ నెంచునపుడు మధ్యపంచమము దానికి ఆధార షడ్జముగఁ బలుకును. అంచుచేత మధ్యమములో నుండి షడ్జము అవరోహణముగఁ బుట్టుచున్నది. ఈవిధిని అనుసరించి షడ్జ మధ్యమ భావమును అవరోహణముగ గుఱింపవలయునని పెద్దలు చెప్పి యున్నారు.

షడ్జమునకు పదియవ శ్రుతిలో శుద్ధమధ్యమము పుట్టచున్నది ; కనుక, షడ్జమునకును మధ్యమమునకును మధ్యలో 8 శ్రుతులున్నవి. పైని చెప్పిన షడ్జ పంచమ భావ పద్ధతిలో 12 శ్రుతులను మధ్యప్రదేశమునందు గల స్వరములు వాది సంవాదులని చెప్పియున్నాను. అటులనే 8 శ్రుతులను మధ్యప్రదేశమునందుఁ గల స్వరములును వాది సంవాదు లగుచున్నవి. ఈ షడ్జ మధ్యమ భావ ప్రస్తారము 9 స్థాయిలో పూర్తియై యుండును. ఈ క్రమము ప్రక్కపుటయందలి పథకములోఁ జూడుఁడు :

షడ్జపంచమ భావముగ ప్రస్తరించు క్రమమును జూపెడి పథకము.

శ్రుతిసంఖ్యలు.	శ్రుతుల సంఖ్యలు.																					
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1									మ 1									మ 2				
2					మ 3									మ 4								
3	మ 5								మ 6										మ 7			
4						మ 8									మ 9							
5	మ 10									మ 11										మ 12		
6						మ 13									మ 14							
7		మ 15									మ 16										మ 17	
8								మ 18									మ 19					
9												మ 20										మ 22

పైని చెప్పిన షడ్జపంచమ భావ ప్రకారముగ, ఒక స్థాయిలో 53 శ్రుతులున్నవి బ్రహ్మశ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు జెప్పుచున్నారు. రత్నాకర పద్ధతిని యనుసరించి లెక్కచేయునపుడు షడ్జపంచమభావ ప్రకారముగ 22-వ శ్రుతి, 13-వ స్థాయిలో 22-వ స్థానములో సంపూర్తి యగుచున్నదను విషయము, పైని గనబడుచుండు షడ్జపంచమ భావ పథకములో స్పష్టమగుచున్నది. ఈ తీరుననే 53 శ్రుతులను ప్రస్తరించునపుడు 53-వ శ్రుతిలో స్థాయి సంపూర్తిని చెందవలయును. అట్లు లేనియెడల ఈ పద్ధతి సరికాదు. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి 53 శ్రుతులను ప్రస్తరించు నపుడు అవి 32-వ స్థాయిలో 5-వ శ్రుతిలోనే సంపూర్తిని చెందును.

మఱియు షడ్జమధ్యమభావ ప్రకారముగ 22 శ్రుతులు 9-వ స్థాయి 22-వ శ్రుతిలో ముగించును. ఇందులకు నుదాహరణమును పై గనబడుచు

యున్న పద్ధతులను భావ పథకములతో జూడుడు.

గారి పద్ధతులను భావమువలన గలిగెడి 53 శ్రుతులను ప్రస్తరించునపుడు అవి 22-వ స్థాయిలో 15-వ శ్రుతిలోనే ముగించును. (Professor Helmholtz) ప్రొఫెసర్ హెల్మ్‌హోల్ట్సు, మిస్టర్ బెసాన్‌కోపే చెప్పిన కొన్ని పద్ధతుల ననుసరించి శాస్త్రులుగారు, ఈ 53 శ్రుతులను లెక్కచేయ నారంభించినారని తెలియుచున్నది. ఇది సరియైన పద్ధతి కాదు.

శ్రుతులవిషయమై మిస్టర్ సహస్రబుద్ధిగారి యభిప్రాయము 1, ఆర్. ఎస్. యం. తాకూరిగారి యభిప్రాయము 1, చిన్నసామిమొదలియారి యభిప్రాయము 1, ఆంగ్లేయ టైటానిక్ స్కేలు పద్ధతి 1, మిస్టర్ క్లెమెన్సు గారి పద్ధతులు 2, మిస్టరు దేవాలుగారి పద్ధతి 1, మిస్టర్ నాగోజిరావు గారి పద్ధతి 1, బ్రహ్మశ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులగారి యభిప్రాయములు 5, బ్రహ్మశ్రీ పంచాపగేశ భాగవతుల పద్ధతి 1, మిస్టర్. ఎస్. మాణిక్యమొదలి యారి పద్ధతి 1, మిస్టర్ పి. ఆర్. భంజాగకర్‌గారి యభిప్రాయములు 3, బ్రహ్మశ్రీ ప్రతాప రామస్వామిభాగవతుల యభిప్రాయము 1. అంత మొత్తము 19గురి యభిప్రాయములను గుణించి ర త్నాకర కారుని యభిప్రాయముతో పరీక్షించుటకై, “కరుణామృత సాగరము” అను గ్రంథములో మిస్టర్ ఏబ్ర హాం పండితులుగారు, ఒక పట్టికను (స్టేటుమెంట్ నెం. 51) సిద్ధపఱచి అచ్చొత్తించి యున్నారు. అందులో పొలివారి యభిప్రాయ ప్రకారముగ శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు 1 స్థాయిలో 158 వ్యత్యాసములైన స్థానములలో వీరల నానావిధాభిప్రాయము లున్నయవి. ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతులను స్థాపనము చేయుటకై ప్రయత్నించిన వీరలకు 158 వ్యత్యాసములైన స్థానములు కావలసి వచ్చెనేని, ద్వావింశతి శ్రుతులను నిశ్చయించుటకై వీరు చేసిన ప్రయత్నములును, ఆప్రయత్నములలో వీరలకుఁ గలిగిన వివాదజయములను నేమని చెప్పవచ్చును. ఇందులో ర త్నాకర కారుని యభిప్రాయమును గ్రహించి శ్రుతులను లెక్కచేసిన వారెవరును లేరని నిస్సందేహముగ తెలియుచున్నది. ఈ వివరములను గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచ్చట వ్రాయలేదు. పైని చెప్పిన వారలలో నొక్కరైనను శార్లదేవుల “ద్విగుణశ్చోత్తరోత్తరః” అను సూత్ర రహస్యమును చక్కఁగ గ్రహించి శ్రుతులను నిశ్చయించుటకై ప్రయత్నించినవారు కారు.

ర త్నాకర ప్రకారముగ ద్వావింశతి శ్రుతు లుండవలసిన విధమును కరుణామృత సాగర ప్రకారముగ ప్రక్క పుటయందలి పేజీ 3 ములో జూడుడు.

(7) క త్నాక రో క్త ద్వావింశతి శ్రుతులఁ జూపెడి పథకము.

శ్రుతుల సంఖ్యలు.	స్వర సామములు.	సంవర్ణమానములు.	సంవర్ణమానసంఖ్యలు.	స. 540 వేదనముల నొప్పన స్వరములకు వేదనసంఖ్యలు.	అధార స I నొప్పన స్వరములకు భిన్నములు.	32 అంశపు తంత్రీలో స్వరములకు సానములు.	శ్రుతులకు అంతరములు.	శ్రుతులకు పెంటులు.	అంతర పెంటులు.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	స1	0	1.000000	540	1.00000000	32.0000000		0	54.54½
1	స2	.01368318	1.032008	557.28432	0.9689844	31.07501	.9925	45.55	54.54½
2	స3	.023686	1.065041	575.12268	0.9389310	30.045792	.9617	109.09	54.54½
3	స4	.04104955	1.059131	593.53128	0.9098095	29.113904	.9319	163.64	54.54½
4	రి1	.05473273	1.134313	612.52848	0.8815912	28.210918	.9030	218.18	54.54½
5	రి2	.06841591	1.17062	632.1348	0.8542482	27.335942	.8750	272.73	54.54½
6	రి3	.08009909	1.208086	652.3686	0.8277522	26.488102	.8478	327.27	54.54½
7	గ1	.0957827	1.246758	673.2493	0.8020800	25.666560	.8215	381.82	54.54½
8	గ2	.10946545	1.286665	694.8000	0.7772029	24.870493	.7916	436.36	54.54½
9	మ1	.12314864	1.327849	717.0379	0.7530978	24.099130	.7714	490.91	54.54½
10	మ2	.13683182	1.370351	739.989	0.7297400	23.351680	.7474	545.45	54.54½
11	మ3	.15051500	1.414214	763.67556	0.7071068	22.827418	.7643	600	54.54½
12	మ4	.16419818	1.45948	788.1192	0.6851755	21.925616	.7018	654.55	54.54½
13	ప1	.17788136	1.506196	813.34584	0.6639245	21.245584	.6800	709.09	54.54½
14	ప2	.19156455	1.554406	839.37924	0.6433325	20.586640	.6589	763.64	54.54½
15	ప3	.20524773	1.604160	866.2464	0.6233790	19.948128	.6385	818.18	54.54½
16	ప4	.21893091	1.655507	893.9732	0.6040447	19.329430	.6187	872.73	54.54½
17	ధ1	.23261409	1.708457	922.5878	0.5853100	18.729920	.5995	927.27	54.54½
18	ధ2	.24629727	1.763182	952.1183	0.5671563	17.149000	.5809	981.82	54.54½
19	ధ3	.25998045	1.819619	982.5948	0.5495656	17.580999	.5629	1036.36	54.54½
20	ని1	.27366364	1.877862	1014.04548	0.5325206	17.040659	.5454	1090.91	54.54½
21	ని2	.28734682	1.937968	1046.50272	0.5160040	16.512118	.5285	1145.45	54.54½
22	స	.30103000	2.000000	1080.00000	0.5000000	16.000000	.5121	1200	

(8) రత్నాకరాక్ష ద్యావింశతి శ్రుతులకు జూపెడి పథకము.

సంఖ్యలు.	సంఖ్యసామములు.	నియత ప్రతులు.	ప్రతి ప్రతినిధి పుస్తకములకు సంఖ్యలు.	ప్రతి ప్రతినిధి పుస్తకములకు సంఖ్యలు.	ప్రతి ప్రతినిధి పుస్తకములకు సంఖ్యలు.	ప్రతి ప్రతినిధి పుస్తకములకు సంఖ్యలు.	ప్రతి ప్రతినిధి పుస్తకములకు సంఖ్యలు.	ప్రతి ప్రతినిధి పుస్తకములకు సంఖ్యలు.
1	స	స	32	.0000	0	55		
2	81		31.01	.0690	55	51		
3	82		30.05	.0380	100	51		
4	83	8	29.11	.0008	100	51		
5	X1		28.21	.8810	210	54		
6	X2	X	27.34	.6542	273	51		
7	మ1		26.49	.8278	377	55		
8	మ2		25.57	.8021	382	51		
9	మ3		24.87	.7772	430	55		
10	మ4	మ	24.10	.7531	491	54		
11	ప1		23.35	.7297	545	55		
12	ప2		22.43	.7071	600	54		
13	ప3		21.93	.6852	655	55		
14	ప4	ప	21.25	.6639	700	55		
15	ధ1		20.59	.6433	744	54		
16	ధ2		19.95	.6234	810	55		
17	ధ3	ధ	19.33	.6040	873	54		
18	ని1		18.73	.5853	937	55		
19	ని2	ని	18.15	.5672	982	54		
20	స1		17.59	.5496	1030	55		
21	స2		17.04	.5323	1091	54		
22	స3		16.51	.5160	1145	55		
23	స4	స	16	.5000	1200	55		

సంగీత శాస్త్ర సంబంధమై ప్రకృతియు మనకు లభ్యమైయుండు గీర్వాణభాషా గ్రంథము లన్నిటిని చాల పురాతనమైనది ధరతాచార్యుల నాట్యశాస్త్ర మొకటి నే యనియును, ఆ గ్రంథము సుమారు 1500 సంవత్సరములకు పూర్వము రచింపఁబడినట్లు తెలియుచున్న దని యును, పూర్వమే చెప్పియున్నాఁడను. సంగీతరత్నాకరకారుఁడును తన

గ్రంథమును భరతాచార్యుల ననుసరించియే వ్రాసియున్నాఁడనియును తెలియుచున్నది. సుమారు 300 సంవత్సరములకు మునుపుండిన అహోబిలుడు, పైనిచెప్పిన భరతాచార్యుఁడు, శార్ఙ్గదేవుఁడు వీరి పద్ధతులలో చెప్పని యంశమైన వీణలలో స్వరములకు తంత్రికొలతలను చెప్పినపుడు, తంత్రియొక్క $3/4$ నిడివిలో మధ్యమము బుట్టుచున్నదనియును, $1/3$ నిడివిలో పంచమము బుట్టుచున్నదనియును చెప్పియున్నాఁడు. “ $3/4$ మ, $1/3$ ప” అనునీ పద్ధతులు భరతాచార్యుఁడు, శార్ఙ్గదేవుఁడు వీరలచే జెప్పబడక పోయినను ఇది మన దేశమున గల చాల పురాతన పద్ధతిలో చేరినవియే యనుటకు సందేహములేదు. ఎట్లనిన, సుమారు 2500 సంవత్సరములకు మునుపు హైందవ శాస్త్రోక్తంబులైన యనేక విషయములను జరిపికొనుటకై, “ఇండియా” దేశమునకు వచ్చియుండిన గ్రీకుదేశపు తత్త్వశాస్త్రియైన పితాగొరస్, (Pythagoras, the well-known Greek Philosopher) ఇంచుమించుగ, “ $3/4$ మ, $1/3$ ప” అను పద్ధతులను చెప్పియున్నాఁడు. ఈ పితాగొరస్ కాలమునుండి ఇదివఱకును ఐరోపావారి సంగీతమనందీ పద్ధతులు నెలకొనియున్నవి.

పైనిచెప్పిన కారణమునలన భరతాచార్యుల కాలమునకు 100 సంవత్సరములకు మునుపే మన హైందవ సంగీతము అత్యున్నత పదంబుల నుండినదని తెలియుచున్నది.

శార్ఙ్గదేవుఁడు రత్నాకరమును వ్రాసినపుడు ఇతఁడు అనేక పూర్వ గ్రంథముల రహస్యంబుల నెఱిగియే తనగ్రంథమును వ్రాసినాఁడని తెలియుచున్నది. ఇందులకు ఇతఁడు చెప్పియున్న 22 శ్రుతులే సాక్షియగును.

శార్ఙ్గదేవుని 22 శ్రుతుల క్రమము ననుసరించి లెక్కనుచేయునపుడు శుద్ధమధ్యమము 491 సెంట్యులుగాను, పంచమము 709 సెంట్యులుగాను వచ్చుచున్నవి. “ $3/4$ మ, $1/3$ ప” అను పద్ధతుల ప్రకారముగ శుద్ధమధ్యమము 497 సెంట్యులుగాను, పంచమము 702 సెంట్యులుగాను వచ్చుచున్నవి. మరియు, సప $1/3$ గాను, సమ $3/4$ గాను లెక్కచేయునపుడు ‘సప’ ప్రకారముగఁ జేయు లెక్క ఒకస్థాయికి కొంచె మధికముగాను, ‘సమ’ పద్ధతియైన లెక్క ఒకస్థాయికి కొంచెము తక్కువగాను ముగించుచున్నది. రత్నాకర

పద్ధతిని యనుసరించిన శ్రుతులు 22ను స్థాయిలో సరిగ్గా ముగించినను గ్రామభేదమును చేయునపుడు కొన్ని స్వరములు తమ నియత శ్రుతులనుండి తొలగి, గానయోగ్యంబులు గాకపోవుచున్నవి. ఈ రెండు పద్ధతులకన్న శ్లాఘ్యమైన పద్ధతిగలదా యని విచారించునపుడు అతి పురాతనమైన ద్రావిడ గ్రంథములలో (తొల్ కాప్పియము, శిలప్పధికారము మున్నగునవి) ఈ శ్రుతుల పద్ధతిని కడు హృద్యముగ వెల్లడిజేసియున్నారు.

ఒక స్థాయిలో 12, 24, 48, 96 ఇట్లు సమశ్రుతు లుండవలయునని యును, శ్రుతులయందు సప్తస్వరములు బుట్టి వాని మూలముగ రాగములు బుట్టు పద్ధతు లినియనియును స్పష్టముగఁ జెప్పియున్నారు. పైని చెప్పిన 12, 24, 48, 96 అను శ్రుతులు లెక్కకును సరిగానున్నవి. ఐకమత్యము గలవియై యున్నవి ; ప్రకృతము మనదేశమునందు వాడుకలో నున్న రాగకళలకు యోగ్యంబులైనవి. ఇట్టి అత్యద్భుతంబైన గానపద్ధతి సుమారు 12000 సంవత్సరములకు మునుపే దాక్షిణాత్యసంగీతమునం దనుభవమున నున్న దను విషయము చాల వింతను గొల్పుచున్నది.

పైని చెప్పిన ద్రావిడగ్రంథములలో, “వట్టప్పాలై” అను 24 శ్రుతుల పద్ధతిలో రెండు శ్రుతులను త్రోసి 22 శ్రుతులలో నొక గానపద్ధతిని జెప్పి యున్నారు.

ఈ ద్రావిడపద్ధతులు భరతాచార్యుని కాలమునకు 1000 సంవత్సరములకు మునుపుండినందువలనను, ఉత్తర దేశస్థులకు ద్రావిడ భాషాజ్ఞానము లేకయుండినందువలనను, ఉత్తర దేశములో నుండిన పురాతన గ్రంథములనేకములు అంతకు పూర్వమే నశించినందువలనను, ఔత్తర వాగ్గేయ కారకులు, ద్రావిడపద్ధతిలో నొకటియైన, 22 శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు 1-వ స్థాయిలోఁ గల 24 శ్రుతులలో 22 శ్రుతులను లెక్కచేయక, స్థాయి యొకటిలో, అంతు మొత్తము శ్రుతులు 22 అనియే లెక్కచేసి నందువలన ఈ 22 శ్రుతులు గానయోగ్యంబులు గాకపోయెను.

ఈ 24 శ్రుతుల పద్ధతిని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచట వ్రాయలేదు. మిస్టర్ ఏబ్రహం పండితులుగారు వ్రాసియుండు, “కరుణామృత సాగరము” అను ద్రావిడ గ్రంథములోఁ జూడుడు.

శ్రు తి జా తు లు.

భరతాచార్యుని నాట్యశాస్త్రములో శ్రుతుల జాతులకు పేళ్లు చెప్పఁ బడలేదు. రత్నాకరములో మాత్రము శ్రుతులకు నామములను చెప్పియు న్నారు. ఈ శ్రుతులకుఁ గల నామములు నారదీయములోఁ జెప్పియుండునటుల నీక్రింది పారిజాతశ్లోకమువలన తెలియుచున్నది. “శ్లో॥ ద్వావింశతిశ్రుతీ నాంచ వ్యవహార ప్రసిద్ధయే । తాసాం నామాని వక్ష్యేహం నారదీయానుసారతః ॥

22 శ్రుతుల నామములను దెలిపెడి పథకము.

క్ర.సంఖ్య.	శ్రుతుల నామములు.	క్ర.సంఖ్య.	శ్రుతుల నామములు.
1	తీవ్రా	12	ప్రీతీ
2	కుముద్వతీ	13	మార్జనీ
3	మనా	14	క్షీతీ
4	ఛద్వోవతీ	15	రక్తా
5	దయావతీ	16	సన్దిపినీ
6	రజనీ	17	ఆలాపినీ
7	రతికా	18	మదనీ
8	రాద్రీ	19	రోహిణీ
9	క్రోధీ	20	రమ్యా
10	వజ్రకా	21	ఉగ్రా
11	ప్రసారిణీ	22	క్షోభిణీ

శ్రు తి జా తు లు.

శ్రుతులు దీస్తూ, ఆయతా, కరుణా, మృదు, మధ్యా, అని ఐదుజాతుల నొప్పును. అవి 22 భేదములై స్వరసప్తకములయందు వ్యవస్థితి గలిగియుండును.

జాతులకు చేరిన శ్రుతులఁ జూపెడి పథకము

సంఖ్యలు.	జాతులు.	అందలి శ్రుతులు.	మొత్తము.
1	దీప్తా	తీవ్రా, రాద్రీ, వజ్రకా, ఉగ్రా	4
2	ఆయతా	కుముద్వతీ, క్రోధీ, ప్రసారిణీ, సన్దిపినీ, రోహిణీ	5
3	కరుణా	దయావతీ, ఆలాపినీ, మదనీ	3
4	మృదు	మనా, రతికా, ప్రీతీ, క్షీతీ	4
5	మధ్యా	ఛద్వోవతీ, రజనీ, మార్జనీ, రక్తా, రమ్యా, క్షోభిణీ	6

శ్లో॥ చతు శ్చతు శ్చతుశ్చైవ షడ్జమధ్యమపంచమాః ।

ద్వేద్వే నిషాద గాంధారౌ త్రీస్త్రీ ఋషభధైవతౌ ॥ (సం. ర.)

తా. పైని చెప్పబడిన 22 శ్రుతులలో షడ్జమంశము మధ్యములు నాలుగేసి శ్రుతులను, ఋషభధైవతములు మూడేసి శ్రుతులను, నిషాదగాంధారములు రెండేసి శ్రుతులను బడసియుండును.

మఱియు, షడ్జమునకు దీప్తా, ఆయతా, మృదూ, మధ్యాజాతులందును; ఋషభమునకు, కరుణా, మధ్యా, మృదూ జాతులయందును; గాంధారమునకు దీప్తా, ఆయతా జాతులయందును; మధ్యమమునకు దీప్తా, ఆయతా, మృదూ, మధ్యాజాతులందును; పంచమమునకు మృదూ, మధ్యా, ఆయతా, కరుణా జాతులందును ; ధైవతమునకు కరుణా, ఆయతా, మధ్యా జాతులయందును; నిషాదమునకు దీప్తా, మధ్యా జాతులయందును శ్రుతులు గలిగియుండును.

శ్రుతిజాతుల విభాగ పథకమును నీ దిగునఁ జూడుము.

1	స	తీవ్రా	దీప్తా	12	మ	ప్రీతి	మృదూ
2	,,	కుముద్వతీ	ఆయతా	13	,,	శృంగార	మృదూ
3	,,	మందా	మృదూ	14	ప	దీప్తా	మృదూ
4	,,	శుద్ధోపతీ	మధ్యా	15	,,	కరుణా	మృదూ
5	రి	చయూపతీ	కరుణా	16	,,	మృదూ	మృదూ
6	,,	రజనీ	మధ్యా	17	,,	మృదూ	మృదూ
7	,,	రతికా	మృదూ	18	గ	మృదూ	మృదూ
8	,,	రాత్రి	దీప్తా	19	,,	మృదూ	మృదూ
9	గ	క్రోధి	ఆయతా	20	,,	మృదూ	మృదూ
10	,,	వజ్రకా	దీప్తా	21	ని	మృదూ	దీప్తా
11	మ	ప్రసారిణీ	ఆయతా	22	,,	మృదూ	మృదూ

స్వ ర ము.

శ్లో॥ శ్రుత్యనంతరభావీయః స్నిగ్ధోనురణనాత్మకః ।

స్వతోరంజయతి శ్రోత్య చిత్తం స స్వర ఉచ్యతే ॥ (సం. ర.)

తా. శ్రుతికి వెంటనే కలిగిడి స్నిగ్ధమైనదియును, అనురణనాత్మకమైనదియును, స్వకీయముగ రంజనమును గలదియును, శ్రోత్యచిత్త ముఖాపహముగ మంగునదియు నగునది స్వర మనఁబడును.

స్వ ర నా మ ము లు.

శ్లో॥ శ్రుతిభ్యస్యః స్వరాషడ్జర్జభగాంధారమధ్యమాః ।

పంచమోద్ధైవతశ్చాధ నిషాద ఇతినప్తతే ॥

తేషాంసంజ్ఞాః సరిగమ పధనీత్యపరామతాః ॥

(సం. ర.)

తా. శ్రుతులలోనుండి బుట్టెడి స్వరములు షడ్జము, ఋషభము, గాంధారము, మధ్యమము, పంచమము, ధైవతము, నిషాదము అను సప్తకము. ఈ సప్తకమునకు, స, రి, గ, మి, ప, ధ, ని అని సంకేతాక్షరము లేర్పడియున్నవి.

స్వరనామములకు కారణములు.

మ త ం గ మ త ము.

శ్లో॥ షణ్ణాంస్వరాణాం జనకః షడ్భిర్వాజన్యతేస్వరైః ।

మహోభ్యవాయతేంగేభ్యః షడ్జ ఇత్యభిధీయతే ॥

తా. ఋషభాదినిషాదాంత్యముగాఁ గల 6 స్వరములకును జనకస్థానముగాను, షణ్ణాం స్వరములను ఉత్పించునదిగాను, మనుష్యశరీరములో నాసికము, కంఠము, ఉరస్సు, తాలు, బహ్మ్య, దంతములు అను నీ యాఋస్థలముల ద్వారముగాఁ బుట్టునదిగాను నుండుట చేత షడ్జమని చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో॥ ప్రాప్నోతి హృదయం శీఘ్ర మన్యస్మాదృషభః స్మృతః ।

స్త్రీ గవీషు యథా తిష్ఠ నివిభాతి ఋషభేమహాన్ ।

స్వరగ్రామే సముత్పన్నః స్వరేషు మృషభస్తథా ॥

తా. హృదయమునందుఁ బ్రవేశించునది గనుక ఋషభ మనం బరంగును. గోవుల సమూహములో ఋషభ మెట్లు బలవంతుడై యుండునో, అట్లే ఈ ఋషభము స్వర సమూహములో గెండవస్థానమునందు గంభీరత్వమును కెందినయది.

శ్లో॥ వాచం గానాత్మికం ధత్త ఇతి గాంధారసంజ్ఞకః ॥

తా. గాంధర్వ సుఖహేతుత్వమైనది గనుక గాంధారమని చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో॥ స్వరాణామధ్య మత్వాచ్చ మధ్యమస్వర ఉచ్యతే ॥

తా. సప్తస్వరములకు మధ్యస్థానమైన 4-వ స్థానమునందుఁ బుట్టుటవలన మధ్యమ మని చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో॥ స్వరాంతరాణాం విస్తారం యో మిమితే ప పంచమః ।

షాడశ్రమేణగణనే సంఖ్యయా పంచమోధవా ॥

తా. స్వర సప్తకములో నయిదవస్థానమునందు వచ్చుచున్నది గనుక పంచమ మనబడును.

శ్లో॥ ధీర్యస్యాస్తి సధీవాంస్తత్సంబంధి ధైవతఃశ్శ్రితిః ।
పప్తస్థానే ధృతో యస్మాత్తతోఽసాధైవతోమతః ॥

తా. ధీరసంబంధమైనదియై, ఆఘవస్థానములో వచ్చుచున్నందున ధైవత మనం బడును.

శ్లో॥ నీషీదంతిస్వరాః సర్వే నిషాదస్తేనకధ్యతే ॥

తా. సప్తస్వరములలో షడ్జాదిధైవతాంత్యమైన సకల స్వరములును ముగించు స్థానములో నుండునది గనుక నిషాదమనంబడును.

స్వరోచ్ఛారణములు.

శ్లో॥ మయూరచాతకచ్ఛాగ క్రౌంచకోకిలదర్దురాః ।

గజశ్చ సప్తషడ్జాదీన్క్రమాదుచ్ఛారయన్త్యపి ॥ (సం. ర.)

తా. మయూరము, చాతకము, ఋషభము, క్రౌంచము, కోకిలము, దర్దురము, గజము వీని ధ్వనులు వరుసగా షడ్జాది స్వరోచ్ఛారణములు.

గ్రంథాంతరమతములు :—

సప్తస్వర ధ్వనులు.

శ్లో॥ షడ్జంమయూరోవదతి గావోఋషభభాషిణః ।

అజావికంతుగాంధారం క్రౌంచః క్వణతిమధ్యమమ్ ॥

పుష్పసాధారణేకాలే పికఃకూజతి పంచమమ్ ।

ధైవతం హేషతేవాజీ నిషాదం బృంహతేగజః ॥

తా. నెమిలి షడ్జస్వరముఁ బలుకును; వృషభము ఋషభ స్వరమును ధ్వనించును; మేక గాంధారమును శబ్దించును; క్రౌంచము మధ్యమమును ప్రకటించును; వజ్రంత గుచ్చ నందు కోకిలము పంచమ స్వరమును వెలయుంచును; గజము ధైవతమును గ్రంథాంతరమము సకలించును; గజము నిషాదమును భీంకరించును.

సప్తస్వరకులాది విమర్శనము.

శ్లో॥ “గీర్వాణకులసంభూతః షడ్జగాంధారమధ్యమాః ।

పంచమః పితృవంశోత్థో రిభావృషికులోద్భవౌ ॥

నిషాదోసురవంశోత్థో బ్రాహ్మణాస్సమపంచమాః ।

రిదౌతుక్షత్రియాక్షణ్ణీయా వైశ్యజాతినిగామతౌ ॥

శూద్రావంతరకాకత్యా స్సరౌవర్ణాస్త్విమేక్షమాత్ ॥”

ఇట్లు సంగీతరత్నాకరా ద్యనేక గ్రంథములలో సప్తస్వరములకు జాతి, వంశము, అధిదేవత మొదలుగాఁ గల లక్షణములను వ్రాసియున్నారు. గ్రంథ విస్తృత భీతిచే నా శ్లోకముల నిచట వ్రాయలేదు. నానిని సంగ్రహించి ప్రక్క పథకములో వ్రాసి యున్నాఁడను.

సప్తస్వరముల జాత్యాదివివరములను జూపెడి పథకము.

జాత్యాది వివరములు.	పడము.	ఋషభము.	గాంధారము.	మధ్యమము.	పంచమము.	ధైవతము.	నిషాదము.
జాతి	బ్రాహ్మణ	క్షత్రియ	వైశ్య	బ్రాహ్మణ	బ్రాహ్మణ	క్షత్రియ	వైశ్య
వంశము	చేక	ఋషి	చేక	చేక	విత్త	ఋషి	రాక్షస
అధిదేవత	అగ్ని	బ్రహ్మ	సరస్వతి	శివుడు	విత్త	విశ్ణువు	నూర్యుడు
నక్షత్రము	శతభిష	చిత్త	ధనిష్ఠ	మఖ	ఉత్తర	ఉత్తర	అనూరాధ
వారము	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	బృహస్పతి	శుక్ర	శని
దీపము	జంబూ	శాక	కుశ	క్రొంచ	శార్మిలి	శ్మశ్మ	పుష్కర
వృక్షము	మామిడి	ఖరూర	అరటి	నిమ్మ	దాడి	ద్రాక్ష	పొన్న
ఫలము	అనుష్టప్తము	గాయత్రి	త్రిపుష్ప	బృహతి	పక్షి	ఉష్ణి	జగతి
భోజనము	దధ్యన్నము	పాయసము	పిండివంటకము	చిత్రాన్నము	పిండి	శుద్ధాన్నము	బియ్యము
వస్త్రము	తెలుపు	పీతాంబరము	ఎలుపు	నీల	పసుపు	చిత్ర	శ్యామల
విలేపనము	కుంకుమ	అగరు	కనూరి	పచ్చకర్పూరము	గోగోచనము	చందనము	కదంబపొడి
పుష్పము	జాజి	చంపకము	పొన్న	మలై	మొగలి	గన్నేరు	తామర
భూషణము	మూత్యము	నీలము	వజ్రము	వైడూర్యము	మరకతము	గోమేధికము	పుష్పరాగము
ఆయుధము	కత్తి	బాళు	గద	చక్రము	బిండిపాలము	నారాచము	అంకుశము
వాహనము	హంసము	సింహము	గండభేరుండము	జింక	సాళువము	చిలుక	గోరువంక
భార్య	గంధర్వస్త్రీ	కిన్నరస్త్రీ	యక్షస్త్రీ	కింపురుషస్త్రీ	నాగస్త్రీ	దేవస్త్రీ	రాక్షసస్త్రీ
దేహము	నూలము	నూత్నము	నూలము	పొడుగు	సమపుష్ప	పొడుగు	అతిసూలము
రసము	రౌద్ర	వీర	కరుణా	హాస్య	శృంగార	వీరత్వ	భయానక
సాదృశ్యధ్వని	నెమలి	ఋషభము	మేక	క్రొంచము	కోకిలము	తురగము	గజము

స్వరములకు శ్రుతులు.

శ్లో॥ ప్రథమాదిచతుర్థాంతం షడ్జస్యస్థానముచ్యతే ।
 పంచమాత్సప్తమాంతంచ రిషభస్యపదంవిదుః ॥
 అష్టమంసవమంచాధ గాంధారస్యనికేతనమ్ ।
 మధ్యమస్థానమాఖ్యాతం దశమాదాత్రయోదశమ్ ॥
 చతుర్దశాత్పంచమస్తు శ్రయేత్సప్తదశావధి ।
 అష్టాదశాచ్ఛవింశాంతం ధైవతస్థానమీరితమ్ ।
 చరమేద్వేనిషాదస్య స్థానేగాయకసమ్మతే ॥

తా. మొదటినుండి నాలవశ్రుతివఱకు షడ్జస్థానములు ; ఐదు ముగిలు ఏడావఱకు ఋషభస్థానములు ; ఎనిమిది తొమ్మిది గాంధారస్థానములు. పదిమొదలు పదునూడవఱకు మధ్యమస్థానములు ; పదునాలుగుమొదలు పదునేడవఱకు సంగమస్థానములు ; పదునెనిమిది మొదలు ఇరువదివఱకు ధైవతస్థానములు ; ఇరువదియొకటి ఇరువదిరెండు నిషాదస్థానములు.

నియతశ్రుతులు.

శ్లో॥ చతుర్థీనియతాషడ్జే రిషభేనప్తమీశ్రుతిః ।
 నవమీకిలగాంధారే మధ్యమీచత్రయోదశీ ॥
 పంచమేస్యాత్సప్తదశీ వింశీధైవతగోచరా ।
 ద్వాశ్చింశీచనిషాదస్య శ్రుతయోనియతసితిః ॥

తా. షడ్జమునకు నాలవది. ఋషభమునకు ఏడవది. గాంధారమునకు తొమ్మిదవది. మధ్యమమునకు పదునూడవది. సంగమమునకు పదునేడవది. ధైవతమునకు ఇరువదివది. నిషాదమునకు ఇరువదిరెండువది. ఇవి నియతశ్రుతులు.

స్వర విభాగము.

శ్లో॥ శుద్ధాశ్చవికృతాశ్చేతి ప్రథమంద్వివిధాఃస్వరాః ।
 నియతశ్రుతిసంపన్నాః స్వరాశ్శుద్ధా ఇతిస్మృతాః ।
 శ్రుత్యుత్కృష్టాపకృష్టాస్తు వికృతాః ప్రతిపాదితాః ॥

తా. స్వరములు శుద్ధములు, వికృతములు. నిరేంద్ర విధములు. నియతములైన శ్రుతులతో కూడుకొన్న స్వరములు శుద్ధములననబడును. నియతములకు హెచ్చుగాని తక్కువగాని అయ్యేనేని వికృత మనబడును.

వికృతస్వరముల పేళ్లు.

శ్లో॥ చ్యుతస్తథాచ్యుతష్వడ్జ స్తథాసాధారణోగిరా ।
 అంతరోవ్యధగాంధారో మధ్యమోఽపిచ్యుతాచ్యుతః ॥

త్రిశ్రుతిః కైశికశ్చాపి పంచమోఽథశ్చతుశ్రుతిః ।

కైశికః కాకలీచేతీ నిషాదోద్విప్రకారకః ॥

తా. చ్యుతపక్షము, అచ్యుతపక్షము, సాధారణ ఋషభము, సాధారణ గాంధారము, అంతర గాంధారము, చ్యుతమధ్యమము, అచ్యుత మధ్యమము, త్రిశ్రుతిపంచమము, కైశికపంచమము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికీనిషాదము, కాకలీనిషాదము ఈ 12 ను వికృతస్వరములు.

వికృతస్వర విమర్శనము.

శ్లో॥ తతఏవవికృతావస్థా ద్వాదశప్రతిపాదితాః ।
 చ్యుతోచ్యుతోద్విధాపక్షో ద్విశ్రుతిర్వికృతోభవేత్ ॥
 సాధారణ్యేకాకలీత్వే నిషాదస్యచదృశ్యతే ।
 సాధారణీంశ్రుతింపాక్షీం ఋషభశ్చేత్సమాశ్రయేత్ ॥
 చతుశ్రుతిత్వమాయాతి తదేకోవికృతోభవేత్ ।
 సాధారణీత్రిశ్రుతస్యా దంతరత్వేచతుశ్రుతిః ॥
 గాంధారఐతితద్భేదా ద్వావిత్త్యంకేనశీర్ఝితౌ ।
 మధ్యమషడ్జవద్వేధాం తరసాధారణాశ్రయాత్ ॥
 పంచమోమధ్యమగ్రామే త్రిశ్రుతిః కైశికీపునః ।
 మధ్యమస్యశ్రుతింప్రాప్య చతుశ్రుతిరితిద్విధా ॥
 ధైవతోమధ్యమగ్రామే వికృతః స్యాచ్ఛతుశ్రుతిః ।
 కైశికీకాకలీద్వేచ నిషాదస్త్రిచతుశ్రుతిః ॥
 ప్రాప్నోతివికృతౌభేదే ద్వాపపిద్వాదశస్వరతాః ।
 తైశ్శుద్ధైస్సభిప్తస్సార్థం భవత్కేనోనవింశతిః ॥

తా. పక్షమునకుఁగల నాలుగు శ్రుతులలో మొదటిశ్రుతిని నిషాదమునకును నాలవ శ్రుతిని ఋషభమునకును యిచ్చి తన స్థానమునుండిఁచ్యుతమై ద్విశ్రుతియగుటచే నదియొక వికృతి. మొదటి రెండు శ్రుతులనుమాత్రము నిషాదమునకిచ్చి వెనుకటి రెండు శ్రుతులఁ గల ధైవత స్థానమునుండి చ్యుతముకాకుండియు ద్విశ్రుతియగుటచే నదియొక వికృతియగును. ఇట్లు ఋషభాది స్వరములు పూర్వోత్తర స్వరములకు తమ యాద్యంత శ్రుతుల నిచ్చుటచే పండ్రెండు భేదములయ్యె. అవి శుద్ధములతోచేరి పందొమ్మిది భేదంబులయ్యె. ఆ భేదముల నతి నూత్నదృష్టిచే తెలియందగును.

శుద్ధవికృత స్వరములను నిశ్చయించుటకై ఒకని యభిప్రాయమును మఱియొక డనుసరింపక వారివారికి తోచినటుల చెప్పియున్నారు. రత్నాకర కారుఁడు వికృతస్వరములు 12 అనియును, పారిజాతాకారుఁడు 22 వికృత స్వరములనియును, రాగవిభోధకారుఁడు 10 వికృతులను, స్వరమేళకశానిధిలో

11 వికృతస్వరములను, చతుర్దండి ప్రకాశికలో 9 వికృతులను, సారామృతములో 10 వికృతములను చెప్పియున్నారు. శ్రుతులను చక్కగా పరిశీలనముచేయక గ్రామభేదములను చేసి అందు స్వరస్థానము లొకటితో నొకటి చేరకపోయినందువలన ఇట్టి వికృత భేదములు కలుగుటకు కారణమయినది. వానిని, ఈ దిగువఁ జూడుఁడు :

* ఈ గురుతులఁగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

సంగీత రత్నాకర గ్రంథగత శుద్ధ వికృత స్వరము .

సంఖ్య.	శ్రుతుల పేళ్లు.	నియత శ్రుతులు.	స్వరముల పేళ్లు.
1	తీవ్రా		కైశికీ నిషాదము.
2	కుముద్వతీ		కౌకలీ నిషాదము.
3	మధ్యా		చ్యుత పడ్జము.
4	ఛన్దోవతీ	స	శుద్ధ పడ్జము * ; ఆచ్యుత పడ్జము.
5	దయావతీ		
6	రజనీ		ఋషభము.
7	రతికా	రి	శుద్ధ ఋషభము * ; వికృత ఋషభము ; రతుశ్రుతి
8	రాద్రీ		
9	త్రోధీ	గ	శుద్ధ గాంధారము *.
10	వజ్రకా		సాధారణ గాంధారము.
11	ప్రసారిణీ		అంతర గాంధారము.
12	ప్రీతీ		చ్యుత మధ్యమము.
13	మార్జనీ	మ	శుద్ధ మధ్యమము * ; ఆచ్యుత మధ్యమము.
14	క్షీతీ		
15	రక్తా		
16	సరోవినీ		కైశికీ పంచమము ; త్రిశ్రవినీ పంచమము.
17	ఆలావినీ	ప	శుద్ధ పంచమము *.
18	మదనీ		
19	రోహిణీ		
20	రమ్యా	ధ	శుద్ధ ధైవతము * ; వికృత ధైవతము, రతుశ్రుతి ధైవతము.
21	ఉగ్రా		
22	క్షోభిణీ	ని	శుద్ధ నిషాదము *.

* ఈ గురుతులఁగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

రాగవిభోధ గ్రంథగత శుద్ధ వికృత స్వరములు.

సంఖ్య.	శ్రుతుల పేళ్లు.	నియత శ్రుతులు.	స్వరముల పేళ్లు.
1	తీవ్రా	స	కేశికీ నిషాదము ; తీవ్రతమ ధైవతము.
2	కుముద్వతీ		కాకలీ నిషాదము.
3	మన్దా		మృదు షడ్జము.
4	ఛన్దోవతీ		శుద్ధ షడ్జము *.
5	దయావతీ		
6	రస్సనీ	రి	శుద్ధ ఋషభము *.
7	రతికా		తీవ్ర ఋషభము ; చతుశ్రుతి ఋషభము.
8	కాగ్రీ		శుద్ధ (గ) * తీవ్రతర ఋషభము ; పంచశ్రుతి (ధ).
9	త్రోధ	గ	తీవ్రతమ (రి) ; షట్పులి (రి) ; సాధారణ (గ).
10	వజ్రకా		అంతర గాంధారము.
11	ప్రసారిణీ		మృగు మధ్యమము.
12	క్షీతీ	మ	శుద్ధ మధ్యమము* ; తీవ్రతమ గాంధారము.
13	హర్షణి		తీవ్రతమ మధ్యమము.
14	క్షీతీ		
15	రక్తా	ప	మృదు పంచమము.
16	సనీపిని		శుద్ధ పంచమము *.
17	అలాపిని		
18	మదనీ	ధ	
19	గోహిణీ		శుద్ధ ధైవతము. *
20	రమ్యా		తీవ్ర ధైవతము ; చతుశ్రుతి ధైవతము.
21	ఉగ్రా	ని	శుద్ధ నిషాదము * ; తీవ్రతర ధైవతము.
22	క్షోభిణీ		

* ఈ గురుతులఁగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

స్వరమేళకళానిధి గ్రంథగత శుద్ధ వికృత స్వరములు.

సంఖ్య.	శ్రుతుల పేళ్లు.	నియత శ్రుతులు.	స్వరముల పేళ్లు.
1	తీవ్రా		కై శక్తి నిపాదము ; ముప్పైతి ధైవరిము.
2	కుముద్వతి		కౌకలి నిపాదము.
3	మన్దా		ద్యుతిపడ్డ నిపాదము.
4	ఛన్దోవతి	స	శుద్ధ పడ్డము *.
5	దయావతి		
6	రజనీ		
7	రతికా	రి	శుద్ధ (రి) *.
8	కాన్ది		
9	క్రోధి	గ	శుద్ధ (గ) * ; పంచస్రతి (రి).
10	ప్రజికా		సాధారణ (గ) ; ముప్పైతి (రి).
11	ప్రసారిణి		అంతర (గ)
12	క్రీతి		ద్యుతపద్ధము గాంధారము.
13	మార్జనీ	మ	శుద్ధ (మ) *.
14	క్షీతి		
15	రక్తా		
16	సస్థిపిని		ద్యుతపంచమ మధ్యమము.
17	ఆల్పాపిని	ప	శుద్ధ (ప) *.
18	మదనీ		
19	గోపిణి		
20	రమ్యా	ధ	శుద్ధ (ధ) *.
21	ఉగ్రా		
22	క్షోభిణి	ని	శుద్ధ (ని) * ; పంచస్రతి (ధ).

* ఈ గురుతులగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

చతుర్దండి ప్రకాశిక గ్రంథగత శుద్ధ వికృత స్వరములు.

సంఖ్య.	శుతుల పేర్లు.	నియత శుతులు.	స్వరముల పేర్లు.
1	తీవ్రా		కై శిశి నిపాదము ; పట్టుతి ధైవతము.
2	కుముద్వతీ		కౌకలీ నిపాదము.
3	మన్దా		
4	ధన్వవతీ	స	శుద్ధ పడ్జము*.
5	పర్యవతీ		
6	రజనీ		
7	రతికా	రి	శుద్ధ (రి)*.
8	రాద్రీ		
9	త్రోధీ	గ	శుద్ధ (గ)* ; పంచశ్శుతి (రి)
10	వజ్రికా		సాధారణ (గ) ; పట్టుతి (రి)
11	ప్రసారిణీ		అంతర (గ)
12	ప్రీతీ		
13	మార్జనీ	మ	శుద్ధ (మ)*
14	క్షీతీ		
15	రక్తా		
16	సర్వజినీ		వరాళి మధ్యమము ; వికృత పంచమ (మ)
17	ఆలాపినీ	ప	శుద్ధ (ప)*
18	మదనీ		
19	గోహిణీ		
20	రమ్యా	ధ	శుద్ధ ధైవతము
21	ఉగ్రా		చతుశ్శుతి ధైవతము*
22	క్షోభిణీ	ని	శుద్ధ (ని)* ; పంచశ్శుతి (ధ)

* ఈ గురుతులఁగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

సంగీత పారిజాతగత శుద్ధ వికృత స్వరములు.

సంఖ్య.	గురుతుల పేరు.	నియత గురుతులు	స్వరముల పేరు.		పేరాలు.
			కోమల స్వరములు.	తీవ్ర స్వరములు.	
1	తీవ్రా			తీవ్ర-ని	
2	కుముద్వతి			తీవ్రతర-ని	
3	మధ్య			తీవ్రరస-ని	
4	ఛన్దోవతి	ర	శుద్ధ-ర *		
5	దయోవతి		పూర్వ-రి		
6	రజనీ		కోమల-రి		
7	రతికా	రి	శుద్ధ-రి *; పూర్వ-గ		
8	రాద్రీ		కోమల-గ	తీవ్ర-రి	
9	త్రోధి	గ	శుద్ధ-గ *	తీవ్రరర-రి	
10	పజ్జికా			తీవ్ర-గ	
11	ప్రసారిణి			తీవ్రతర-గ	
12	త్రోతి			తీవ్రతమ-గ	
13	మౌరజనీ	మ	శుద్ధ-మ *	తీవ్రరర-మ	
14	క్షీతి			తీవ్ర-మ	
15	రక్తా			తీవ్రరర-మ	
16	సరోజినీ			తీవ్రరర-మ	
17	ఆలంబినీ	ప	శుద్ధ-ప *		
18	మదనీ		పూర్వ-ధ		
19	గోహిణి		కోమల-ధ		
20	రమ్యా	ధ	పూర్వ-ని; శుద్ధ-ధ *		
21	ఉగ్రా		కోమల-ని	తీవ్ర-ధ	
22	త్రోభిణి	ని	శుద్ధ-ని *	తీవ్రతర-ధ	

ప్రతులు 22-టికి పైగా లేవు.

గా న భా స్క ర ము

వాద్యాది స్వరములు.

శ్లో॥ “చతుర్విధాః స్వరావాదీ సంవాదీచవివాద్యపి ।
 అనువాదీచవాదీతు ప్రయోగేబహుళస్వరః ॥
 శ్రుతయోద్వాదశాష్టేవా యయోరంతరగోచరాః ।
 మిథస్సంవాదినాతౌస్తో రినిగావన్యావివాదినా ॥ (సం. ర.)
 గనీవివాదినాస్యాతాం రిధయోర్వాతుతౌతయోః ।
 అనువాదీభ వేచ్ఛేషా ఇతిపండితసమ్మతమ్ ॥
 వాదీనృపస్తథామాత్య స్సంవాదీచవివాద్యరిః ।
 నృపామాత్యానుసారిత్యా దనువాదీతుభృత్యవత్ ॥

తా. స్వరములు వాది, సంవాది, వివాది, అనువాది అని నాలుగు విధములు. అందు రొక్కరి నిశ్చయమును తెలిపి ప్రయోగమునందు విస్తారముగ నుండునది వాది; ఏ రెండు స్వరములకు మధ్య పండ్రెండు లేక ఎనిమిది శ్రుతు లుండునో అవి పరస్పరము సంవాదులు; తక్కినవి యనువాదులు; వాది రాజుని, సంవాది మంత్రియని, వివాది శత్రువునని, అను వాది భృత్యుడనియును చెప్పబడును.

ఎట్టియాపురము సమస్థానపండితులు బ్రహ్మశ్రీ సుబ్బరామ దీక్షిత

విరచితంబైన “సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శిని” లోని

వాది, సంవాది, అనువాది, వివాదుల పద్ధతి.

శ్లో॥ “వాదీసయః ప్రయోగే బహుళో రాజాః యయోస్తు మధ్యే స్యుః ।
 ద్వాదశ వాష్టే శ్రుతయో మాత్యై సంవాదినాతౌస్త్యః ।
 ఏక శ్రుత్యంతరితౌ వివాదినా వైరిణౌ మిథో భవతః ।

అనువాది నస్తు శేషా భృత్యా ఇత్థం యథార్థాస్తే ॥ (రాగవిభోధః)

తా. వాది : ఒక రాగమునగల అంశ స్వర [జీవస్వర] మును బోలి మాటిమాటికి నుపయోగపఱచెడి స్వరము వాది యనఁబడును. ఆ వాది రాజునకు సదృశమైనది. (2) సంవాది : రెండు స్వరములకు నడుమ నెనిమిది లేక పదిరెండు శ్రుతులుండిన ఆ రెండు స్వరములును పరస్పరము సంవాదు లనఁబడును. ఆ సంవాది వాదియైన రాజు నకు మంత్రిని బోలినది.

శ్లో॥ సమా సపౌ రిధౌచైవ నిగౌ సంవాదినౌ మిథః ।

ఏవం శుద్ధస్వరే ఘాత స్సంవాది స్వర నిర్ణయః॥ (చతుర్వండిప్రకాశిక)

తా. శుద్ధ స్వరములలో (స-మ), (స-ప), (రి-ధ), (ని-గ) ఇవి పరస్పరము సంవాదు లగును.

శ్లో॥ శుద్ధశ్చ మధ్యమ శుద్ధ నిషాదశ్చే త్య భాస్వరా ।

శ్రుత్యప్త కేనాం తరితా వపి సంవాదినౌనహి ॥

తా. శుద్ధమధ్యమ శుద్ధనిషాదములు తమ నడుమ నెనిమిది శ్రుతులు కలిగియున్న ప్పటికిని పరస్పరము సంవాదులు కానేరవు.

శ్లో॥ సాధారణాఖ్య గాంధార కైశికాఖ్య నిషాదయోః ।

తద్ధైవాంతరకాకల్యో స్సంవాదో వికృతేష్వపి ।

శుద్ధర్షభేణ సంవాదీ వరాళీ మధ్యమస్తథా ॥

తా. వికృతి స్వరములలో సాధారణ గాంధారమును కైశికీ నిషాదమును, అంతర గాంధారమును, కాకలీ నిషాదమును, శుద్ధ ఋషభమును, వరాళి మధ్యమమును పరస్పరము సంవాదులగును.

వివాది : రెండు స్వరముల నడుమ నొక శ్రుతియుండిన ఆ రెండూ స్వరములును పరస్పరము వివాదులగును. ఆ వివాది శత్రువునకు నదృశమైనది.

శ్లో॥ రిగా ధని చతుర్థేషు స్వరాస్యాతాం వివాదినౌ ।

సాధారణాంతరాచైవ కైశికీకాకలీ స్వరా ।

మిథా వివాదినౌ జ్ఞేయా వికృతేషు స్వరేష్వపి ॥

తా. శుద్ధస్వరములో (రి-గ) ; (ధ-ని) ఇవి పరస్పరము వివాద లగును. వికృత స్వరములలో సాధారణ గాంధారము లేక షట్పురితి ఋషభమును, అంతర గాంధారమును ; కైశికీ నిషాదము లేక షట్పురితి దైవతమును, కాకలీ నిషాదమును పరస్పరము వివాదు లగును.

అనువాది :—వాది సంవాది వివాది కాని స్వరము అనువాది యగును. ఆ అనువాది భృత్యునివంటిది. ఈ వాది సంవాది అనువాది వివాదులను గనిజెట్టు మార్గమును యీ క్రింద నుదహరింపఁబడిన వీణా ప్రస్తార పథకమునఁ జూడుఁడు.

A

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
ని	రి	గా	ధ	ప	మ	ధ	ని	గ	రి	గా	ధ	ప	మ	ధ	ని	గ	రి	గా	ధ	ప	మ
ని	రి	గా	ధ	ప	మ	ధ	ని	గ	రి	గా	ధ	ప	మ	ధ	ని	గ	రి	గా	ధ	ప	మ

మీఁద జెప్పియుండుటను పరిశోధించిన జెప్పిదిగెండు మేళములలోనుండి గలిగెడు రాగములను పాడుటయందు, I. శుద్ధఋషభముననుండి శుద్ధగాంధారమునకు

ఎక్కుట ; 2. శుద్ధగాంధారముననుండి శుద్ధ ఋషభమునకు దిగుట ; 3. షట్పురితి ఋషభముననుండి అంతరగాంధారమునకు ఎక్కుట ; 4. అంతరగాంధారముననుండి షట్పురితి ఋషభమునకు దిగుట ; 5. శుద్ధధైవతముననుండి శుద్ధనిషాదమునకు ఎక్కుట ; 6. శుద్ధనిషాదముననుండి శుద్ధధైవతమునకు దిగుట ; 7. షట్పురితి ధైవతముననుండి కాకలీ నిషాదమునకు ఎక్కుట ; 8. కాకలీ నిషాదముననుండి షట్పురితి ధైవతమునకు దిగుట. ఈ ఎనిమిది విధములయందును వివాది దోషములు గనఁబడుచున్నవి గావున, ఈ ఎనిమిది విధములఁ దప్ప తక్కిన స్వరములను ఏ రీతిగా బట్టినను రంజనము చెడదు.

ఈ ఎనిమిది విధములయిన వివాది స్వర ఆగోహణ అవగోహణములు మొదటి చక్రమునుజేరిన మొదటి ఆఱు మేళములందును, ఆఱవ చక్రమును జేరిన 31, 32, 33, 34, 35, 36-వ మేళములందును, ఏడవ చక్రమును జేరిన 37, 38, 39, 40, 41-వ మేళములందును, పండ్రెండవ చక్రమును జేరిన 67, 68, 69, 70, 71, 72-వ మేళములందును, ఒక్కొక్క చక్రముయొక్క మొదటిదియు కడపటిదియు పైన మేళములందును, అనఁగా మొదఁ జూపించిన మేళములలో 1, 6, 31, 36, 37, 42, 67, 72-వ మేళములుదప్ప తక్కిన 7, 12, 13, 18, 19, 24, 25, 30, 43, 48, 49, 54, 55, 60, 61-వ మేళములందును గనఁబడుచున్నవి. ఈ నలువది మేళములందును పాడునప్పుడు వాది వివాది లక్షణముల ననుసరించియే పాడుట సంప్రదాయముగా నున్నది. అది యెటులనిన, వివాది స్వరమును అనేకముగా వర్జించియైనను, లేక శత్రువునకు సదృశమైన వివాది స్వరమందు వాది సంవాది అనువాది స్వరములలో నేలైన నొక స్వరముయొక్క ఛాయను గమకముచే నెక్కించి (గమకములను కపటక్రియలచే) వివాదిని మిత్రునివలె జూపించియైనను పాడుట సంప్రదాయజ్ఞుల వాడుకగా నున్నది. ఇట్లు నేయనియెడల వివాది స్వర ప్రయోగముచే గానముయొక్క రంజనము చెడును. ఇవియే భరత మతంగాది మునుల మతము.

బ్రహ్మశ్రీ సుబ్బరామదీక్షితులుగారి వీణా ప్రస్థారపథకమును జూడుదు. సంగీత రత్నాకర గ్రంథములో నున్నటూల స్వరస్థానముల నీక్రిందఁ జూపెదను. దీక్షితులవారి పద్ధతిప్రకారముగ కాకలీ నిషాద వడ్డ అంతర గాంధార శుద్ధమధ్యమములు సరియైన స్థానములలో లేవు. మఱియు శ్రుతులలో స్వరములను చెప్పుచున్నారే గాని ఆ యా శ్రుతులలో ఆ యా స్వరములు రాలేక యున్నవి. వీణలో నీ స్వరములను సమ్మేళనముఁ జేయునపుడు 12 సమ స్వరములనే జెప్పియున్నారు. 12 సమశ్రుతు లున్నయెడల వివాదులు రాలేరవు. దానికి వివరముల నీ దిగువ వ్రాసెదను. అదియునుం గాక శుద్ధ ధైవత శుద్ధనిషాదములు యర్థస్వరములేగాని వివాదులు కాలేరవు.

రత్నాకరప్రకారమని వాడుకలో చెప్పెడి స్వరస్థానము లించుమించుగఁ
బుట్టెడి శ్రుతులనుఁ జూపెడి పథకము.

* ఈ గురుతులుగలవి గ్రంథగతములు కావు.

సంఖ్య.	శ్రుతుల నామములు.	జాతులు.	సంకేత స్వరములు.	స్వర నామములు.
1	తీవ్రా	దీప్తా	కే-ని	కే శిశీ నిపాదము ; పట్టుతి ధైవతము.
2	కుచుద్వతీ	ఆయతా	కా-ని	కా శిశీ నిపాదము.
3	మనా	మృదూ		
4	ఛన్దోవతీ	మధ్యా	స	శుద్ధ పడ్జము.
5	దయావతీ	కరుణా		
6	రజస్వి	మధ్యా	రి *	తోడి ఋషభము ; శుద్ధఋషభము.
7	రతికా	మృదూ	రి	గత్నాకరగరి శుద్ధఋషభము.
8	శాద్రి	దీప్తా	రి *	చతుశ్రుతి ఋషభము.
9	క్రోధి	ఆయతా	రి-గ *	శుద్ధ గాంధారియు మధ్యమానతియును.
10	వజ్రకా	దీప్తా	గ-రి	సాధారణగాంధారము; పట్టుతిఋష
11	ప్రశారిణీ	ఆయతా	గ	అంతరగాంధారము.
12	క్షీతీ	మృదూ		
13	మార్జన	మధ్యా	మ	శుద్ధమధ్యమము.
14	క్షీతీ	మృదూ		
15	రక్తా	మధ్యా	మా	ప్రతిమధ్యమము.
16	సన్ధిపిన్	ఆయతా		
17	ఆలాపిన్	కరుణా	ప	పంచమము.
18	మదన్	కరుణా		
19	రోహిణీ	ఆయతా	ధ *	శుద్ధధైవతము.
20	రమ్యా	మధ్యా	ధ	గ్రంథగత శుద్ధధైవతము.
21	ఉగ్రా	దీప్తా	ధ-ని	చతుశ్రుతి ధైవతము.
22	క్షోభిణీ	మధ్యా	ని	శుద్ధనిపాదము.

పైఁ గనఁబఱచియుండు పథకములో వాడుకలోనుండు అన్ని స్వరము
లకును స్థానములు చెప్పఁబడెను. ఇందుకు వ్యత్యాసము గనుండు బ్రహ్మశ్రీ
సూర్యరామ దీక్షితుల స్వరశిర్షయ పథకము A ను జూడుఁడు. ఒక స్థాయిలో
నిరుపదిరెండు శ్రుతులనుఁ జేయునపుడు స్వరములు, కొంచెము మించు
మించుగ నుండు నేగాని సరిగనుండవు. ఎట్లనిన, ఒక స్థాయిలో 12 సమ భాగ
ములను బడసిన యర్ధస్వరములున్నవి. ఈ యర్ధస్వరములను, సమాంతరమును

గల $1\frac{1}{4}$ స్వరములుగా చేయునపుడు 24 శ్రుతులవునే గాని 22 శ్రుతులు కానేరవు. ఒక స్థాయిని 22 సమభాగములుగఁ జేయునపుడు శ్రుతియొకటింటికి సుమారు $4\frac{1}{2}$ అంతరసెంట్యుల వ్యత్యాసము గలుగును. ఈ వ్యత్యాసము వ్యక్తముగ చెవులకు వినబడదు. తంబురను శ్రుతిఁజేయునపుడు సారణానుసారణల నొకటితో నొకటి చేర్చునపుడు వ్యత్యాసము సాధారణముగఁ గలుగుచున్నను చెవులకు స్పష్టమైన వ్యత్యాసమును గలిగించలేదు. ఈ వ్యత్యాసము మఃద్ర తంత్రినిగాని, పంచమతంత్రినిగాని సారణలతో చేర్చునపుడును గలుగుచున్నది. ఈ కారణములవలన శార్ఙ్గదేవుని 22 శ్రుతులు, షడ్జపంచమ భావప్రకారముగఁ జెల్లునపుడు, 1 లేక 2 స్థాయిలలో స్పష్టమైన వ్యత్యాసమును కనిపించునేగాని గ్రామభేదములను చేయునపుడీ సమాంతర శ్రుతులలో వ్యత్యాసము గలుగదు. నిశ్చంకుడు 22 శ్రుతులనుజేసి గ్రామభేదమును జేసినపుడు, అందు షడ్జపంచమములకుఁ గలిగిన స్వల్ప వ్యత్యాసమునకు సారి కలను లేక తంత్రులను స్వరములకు తగినట్లుగ నించుమించు ముందు వెనుకగఁ జేసియుండవచ్చుననియే చెప్పఁదగినది. ఆ పద్ధతు లెట్లుండినను శార్ఙ్గదేవుని యర్ధస్వరము లిపుడు వాడుకలోనుండు 12 యరస్వరములకైనను కొంచె మధికమేగాని తక్కువకాదు. ఎట్లనిన, 22 శ్రుతులను 2-చే భాగించునపుడు 11 అర్ధస్వరములే వచ్చును. $1/12$ సంఖ్యకు $1/11$ పెద్దభాగమే కాని చిన్నది కాదు. వీణావాద్యములోనుండు పండ్రెండు యర్ధస్వరములను రాగములలో వాడునపుడు ప్రక్కస్వరములు వివాదిగ నుండలేదు. ప్ర. మ. — ప ప—శు ధ ; కా.ని—స ; స—శు.రి ; ఇట్లన్ని స్వరములును పొందికఁగల విగ (అనువాదులుగ) నున్నవేకాని వివాదులు కానేరవు. పై నుదహరించి యుండు సుబ్బరామదీక్షితులవారి స్వరనిరూపణ పథకములో, అంతర గాంధారమును మధ్యమమును వివాదిగ నున్నవి. ఈ రెండు స్వరములును గ్రంథములలోను వాడుకలోను యనువాది స్వరములుగనే నున్నవి. శార్ఙ్గదేవునిపద్ధతిలోని మధ్యమము వాడుకలోనుండు మధ్యమమునకు పెద్దదిగాను, అంతరగాంధారము వాడుకలోనుండు గాంధారమునకు చిన్నదిగాను నున్నది యను విషయము లెక్కఁజేయువారికి స్పష్టముగ తెలుసును.

అట్లుండియును బ్రహ్మశ్రీ సుబ్బరామదీక్షితులవారి కీ యంతరగాంధారము వివాదిగ చ్యుతమధ్యమస్థానమునం దెట్లు వచ్చెనో తెలియలేదు. ఇట్లే

కా.ని-స. స్వరములు నున్నవి. శుద్ధధైవత శుద్ధనిషాదములను వివాదులుగఁ జెప్పియున్నారు. శ్రుతికి మూడవస్వరము $1/2$ స్వరమేగాక $1/4$ స్వరముగ నెట్లుండవచ్చునో తెలియలేదు. ప్రక్కన వచ్చెడి శ్రుతు లొకటికొకటి (1-2; 2-3, 3-4;) వివాదు లగునేగాని మూడవశ్రుతి (1-3; 3-5;)యందు వచ్చు స్వరము లెట్లు వివాదులగునో తెలియలేదు. వీరి లెక్కప్రకారముగ ప్రతిమధ్యమమునకు పంచమమును, పంచమమునకు శుద్ధ ధైవతమును, ఇట్లొక స్థాయినందుగల 12 స్వరములును వివాదులేయగును. వీరి పద్ధతి వెంకట మఖి పద్ధతి యని తెలియుచున్నది. వీరుగాని వీరి పూర్వీకులైన వెంకట మఖిగాని వివాదిస్థానముల నెఱింగినవారు కారు. వీరి యస్పష్టపద్ధతినిచేకొని, 22 శ్రుతులలో బుట్టక వీణయందును అనుభవమునందును వివాది దోషములేక స్వీకరింపఁబడిన 12 అర్ధస్వరములమీద కల్పనముజేసి వాడియున్న మేళకర్త రాగములలో, 40 రాగములకు వివాది దోషములనుఁ జెప్పి యున్నారు. వీరి పొరపాటుపద్ధతిని యనుసరించిన యీ విషయము లిప్పుడు ప్రచురింపఁబడియున్న యనేకపుస్తకములలోఁజూడవచ్చును. వీరి పద్ధతి ప్రకారముగ 72 కర్తారాగము లన్నియును వివాదులేయగును. ఆర్యులారా! ఇట్టి గొప్ప గ్రంథములలోని పెద్ద పొరపాటులను మీఁగే జూడుఁడు. మేళకర్త రాగములలో వివాదు లున్నవనియును, అవి గానయోగ్యంబు కావని యును కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఇది సరికాదు, ఎట్లనిన, ప్రతిమధ్యమమునకును పంచమమునకును, పంచమమునకును శుద్ధ ధైవతమునకును నైకమత్యము గలిగియుండునపుడు, ఈ స్వరములవలెనే సమాంతరములను బడసిన మస్వరీతిఋషభ అంతరగాంధారమునకును, మస్వరీతి శైవత కాకలీ నిషాదమునకును యైకమత్యము లేక నెట్లుండవచ్చునో మీఁగే జూడుఁడు. ప్రతిమధ్యమ రాగములమీద గలిగెడి రాగపుష్టియును రంజకమును పైఁజెప్పిన (ప.రి.అం.గ ; ప. ధ-కా.ని.) స్వరములను బడసియున్న రాగమునకున్న గలగకుండ నెట్లుండును? ఇట్టి రాగములను గానముచేయుటకు మంచి యనుభవమును చక్కని స్వరజ్ఞానమును సాధకమును నుండవలసినది యత్యావశ్యకము. ఒక స్థాయిలో 12 అర్ధస్వరములను వరుసగ పాడుటకు యోగ్యులు కానివారల కిట్టి రాగములను పాడుట సాధ్యముకాదు. అట్లు తెలిసి గానము చేయవారు కొందఱే యున్నారు ; అందుచేతనే యీ కాలములో నాట, వరాళి, పంతువరాళి, ద్వీజావంతి, నవరోజు మొదలగు

యనేక ఘనరాగములును దేశ్యరాగములును తమ తమ నియతగతిని విడిచి సుదూరము తొలగిపోయెను. అనేక రాగములు స్వర్గలోకము నలంకరించెను. ఇంకను నీ సంగీతవిద్య కేమి విపరీతములు గలుగునో మన మెఱుంగలేక యున్నాము.

గ్రామములు.

శ్లో॥ గ్రామస్వరసమూహస్యా న్మూర్ఖ నాదే స్సమాశ్రయః ।

తౌచ్ఛాధరాతలేతత్ర స్యాత్పక్షగ్రామ ఆదిమః ।

ద్వితీయో మధ్యమగ్రామస్తయోర్లక్షణ ముచ్యతే ॥ (సం. ర.)

తా. స్వరసమూహములు గ్రామమనియును, అవి మూర్ఖనాదులచే నాశ్రయింపఁ బడినదనియును, వానిలో రెండు భూలోకములో నున్నవనియును, అందులో మొదటిది పక్షగ్రామ మనియును, రెండవది మధ్యమగ్రామ మనియును గ్రంథకర్త చెప్పుచున్నాఁడు.

“యథాకుటుంబిన స్సర్వే ఏకీభూతాభవంతిహి । తథాస్వరాణాం సప్తానాం గ్రామ ఇత్యభిధీయతే॥” అనేక కుటుంబములుచేరి గ్రామమగునట్లే స్వరసమూహములుచేరి గ్రామమగుచున్నది. రత్నాకరాది సమస్తగ్రంథములలోను మూఁడుగ్రామములను జెప్పియున్నారు. వానిలో మొదటిది శుద్ధ స్వరయుక్తమైన పక్షగ్రామ మనియును, రెండవది వికృతస్వరయుక్తమైన మధ్యమగ్రామ మనియును, ఈ రెండు గ్రామములే భూలోకమునం దున్నవనియును, మూడవదైన గాంధారగ్రామము స్వర్గలోకములో నున్నదనియును చెప్పియున్నారు.

కొన్ని పురాతనమైన గ్రంథములలో సప్తగ్రామము లున్నవని చెప్పుచున్నారు. అయినను యీ సప్తగ్రామములును గానయోగ్యంబు కావని తెలియుచున్నది. “శిలప్పధికారము” అను ద్రావిడ పురాతన గ్రంథములో, పక్షగ్రామము, పంచమగ్రామము, మధ్యమగ్రామము, తారగ్రామ మని నాలుగు గ్రామములు చెప్పఁబడెను. అందులో తారగ్రామమే గాంధార గ్రామమని కొందఱభిప్రాయపడుచున్నారు. అరవములో తారమను శబ్దమునకు నిషాదమని భావము. అందుచేతనే నీ తారగ్రామము నిషాద గ్రామమనియే చెప్పఁదగినది.

గ్రామత్రయములను జూపెడి పధికము
రత్నాకర పరిశిష్టపద్ధతికి కొంచెము వ్యత్యాసమైన పద్ధతి.

సంఖ్య.	శ్రుతులు.	జాతులు.	షడ్జ గ్రామము.	మధ్యము గ్రామము.	గాంధార గ్రామము.	షరాలు.
1	తీవ్రా	దీపా				
2	కుముద్వతీ	అమృతా				
3	మన్దా	మృదు				
4	ఛన్దోపతీ	మధ్యా	స	స	స	
5	దయాపతీ	కరుణా				
6	రజస్వినీ	మధ్యా			రి	
7	రతికా	మృగ	రి	రి		
8	రాద్రీ	దీపా				
9	త్రోధ	అమృతా	గ	స		
10	వజ్రకా	దీపా			గ	
11	ప్రసారిణీ	అమృతా				
12	ప్రేతీ	మృగ				
13	మార్జన	మధ్యా	మ	మ	మ	
14	క్షీతీ	మృగ				
15	రకా	మధ్యా				
16	సక్తిని	అమృతా		ప		
17	అలాసిని	కరుణా	ప			
18	మచనీ	కరుణా				
19	సోపాని	అమృతా			గ	
20	రమ్య	మధ్యా	రి	రి		
21	ఉగ్రా	దీపా				
22	కౌశిణీ	మధ్యా	ని	ని	ని	

పైని కనబడుచియుండు పధికములో షడ్జగ్రామము ¹ 2 గల సప్త స్వరములును వాని నియతశ్రుతులలో ² 3 నేయున్నయవి. కనుక, ³ 4 నియన్నియు శుద్ధస్వరములు. శుద్ధస్వర సప్తక యుక్తిమైన యీ షడ్జగ్రామము నయోగ్యంబైనది. చెండవద్దైన మధ్యమగ్రామము ⁵ 6 పంచమము మాత్ర మొక శ్రుతి తక్కు వగ నున్నది. తదితర స్వరములన్నియును శుద్ధస్వరములే కనుక సీమధ్యమ గ్రామమున్న గానయోగ్యమైనదియే. మూడవద్దైన గాంధార గ్రామములో షడ్జ మధ్యమ నిషాదములుతప్ప తదితరములైన, “రి, గ, ప, ధ”

స్వరములు తమ నియతశ్రుతులలోనుండి తొలగి 7-వ శ్రుతిలో నుండవలసిన ఋషభము 6-వ శ్రుతిలోను, 9-వ శ్రుతిలో నుండవలసిన గాంధారము 10-వ శ్రుతిలోను, 17-వ శ్రుతిలో నుండవలసిన పంచమము 16-వ శ్రుతిలోను, 20-వ శ్రుతిలో నుండవలసిన ధైవతము 19-వ శ్రుతిలోను వచ్చియున్నవి. అందుచేత నీ గాంధారగ్రామము గాన మోగ్యంబు గాకపోయెను. ఈ కారణముచేతనే యీ గ్రామమును స్వర్గలోకమునకు పంపివేసినారని తెలియుచున్నది.

ఈ గ్రామ నిర్ణయమును చూపుటకై సంకీర్తనరత్నాకరమునందుఁ గల పరిశిష్టములో నొక పథకము వ్రాయఁబడియున్నది. దానినిఁ దిగువఁజూడుఁడు: రత్నాకర పరిశిష్టములోని పద్ధతి.

సంఖ్య.	శ్రుతులు.	జాతులు.	షడ్జ గ్రామము.	మధ్యమ గ్రామము.	గాంధార గ్రామము.	ప గాలు.
1	తీవ్రా	దీప్తా			ని	మధ్యమగ్రామమునందు ధైవతము 20-వ శ్రుతిలోనుండి 19-వ శ్రుతిలోనున్నది. ఇది గ్రంథాంతర భేదమని చెప్పుచున్నారు.
2	ఋషభ్యశ్చ	ఆయతా				
3	మధ్య	మృదుః				
4	ఛన్దోవతీ	మధ్యా	ః	ః	ః	
5	దయావతీ	కరుణా				
6	రజస్వి	మధ్యా				
7	రత్నకా	మృదుః	ః	ః	ః	
8	శాన్తి	దీప్తా				
9	త్రోధ	ఆయతా	×	×		
10	వజ్రకా	మృదుః			×	
11	ప్రసారిణీ	మధ్యా				
12	క్రీణీ	మృదుః				
13	మార్జనీ	మధ్యా	మ	మ	మ	
14	క్షీణీ	మృదుః				
15	రక్తా	మధ్యా				
16	సనిపిని	ఆయతా		ప	ప	
17	అలాపిని	కరుణా	ప			
18	మదనీ	కరుణా				
19	రోహిణీ	ఆయతా		భ	భ	
20	రమ్యా	మధ్యా	భ			
21	ఉగ్రా	దీప్తా				
22	క్షోభిణీ	మధ్యా	ని	ని		

సభలో (All-India Music Conference) మిస్టరు దేవాలుగారును, మిస్టరు క్లెమెన్సు (I. C. S.) ధొరవారును ద్వావింశతి హార్మోనియముని యొక హార్మోనియమును సిద్ధపఱచి నా యార్మోనియములో సంగీతరత్నాకరములోని రాగము లన్నియును వాయింపవచ్చునని చెప్పి సదరు హార్మోనియమును కౌన్సరన్సులో నిదర్శనము చూపుటకై తెచ్చిరి. ఆ హార్మోనియము ద్వావింశతి శ్రుతుల పద్ధతి కాదనియును, అందు రత్నాకర రాగములను వాయింపట వట్టి స్వప్నావస్థయగుననియును, ఋజువుజేయఁబడెను. రత్నాకరములోని జాతులను కనిపెట్టుట యసాధ్యము కాదని మిస్టరు క్లెమెన్సుగారును, మిస్టరు దేవాలుగారును జెప్పినారు. రత్నాకరములోని శ్రుతు లివియనియును శుద్ధ వికృత స్వరము లివియనియును తెలిసికొనలేక యుండునపుడు వానిమీఁద నేర్పఱుపఁబడిన జాతులను తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నించుట నెంతయు నుచితము కాదనియును, రత్నాకర రాగములను వాయింపట సాధ్యముకాదనియును మిస్టరు భాత్కండే (Mr. V. N. Bhatkande) గారును నేనును నిరూపించితిమి. మా యభిప్రాయమును సభ్యు లంగీకరించిరి. మిస్టరు క్లెమెన్సుగారును మిస్టరు దేవాలుగారును సోమనాథుని శుద్ధస్వరములు కాఫిస్వరము లనియును, అది యార్నభిజాతి యనియును చెప్పినారు. మఱియు, రత్నాకర శుద్ధస్వరములకు సోమనాథుని శుద్ధస్వరపద్ధతి సరిగా నుండలేదనియు చెప్పినారు. ఇట్లు వీరుచెప్పిన పద్ధతి సరికాదని ఋజువు చేయఁబడెను. మిస్టరు దేవాలును, మిస్టరు క్లెమెన్సుగారును, రత్నాకరము లోని జాతు లివియని చక్కఁగ నెఱుఁగక రాగములను నిర్ణయము చేయ నారంభించినమవలన వారి కిట్టి తప్పులు శుద్ధస్వరములోనే గలిగెను. సంగీతరత్నాకరములోని జాతు లెంతయును వ్యక్తముగ లేవు. అందుచేత రత్నాకరములోని రాగములు వాఁడుకలోనుండి తొలఁగిపోయెను.

(1) గ్రహము :—గ్రహస్వర మని తాత్పర్యము. రాగములకో, లేక సంగతులకో ప్రారంభస్థానమై యున్న స్వరము గ్రహ స్వర మనఁబడును. రాగములో షడ్జమునే గ్రహాంశన్యాసముగఁ గొనవలయునని కొండటి యభిమతము.

(2) అంశము :—అంశస్వర మని తాత్పర్యము. రాగములనుగాని, సంగతులనుగాని పాడునపుడు రాగకళను చూపుటకై మూటిమాటికిని వచ్చెడి స్వరము అంశస్వర మనఁబడును.

(3) న్యాయము :—న్యాయస్వరమని చెప్పఁదగినది. రాగములలో నైనను సూరతులలోనైనను గల చివర స్వరము న్యాయ స్వర మనఁబడును.

(4) మంద్రము :—మంద్రగతిగఁ బాడఁబడు స్వరము. తగ్గుగఁ బాడఁ బడు స్వరములు మంద్రస్వరము లగును. ఈ మంద్రస్వరములు మంద్రస్థాయి స్వరములే యగునని కొందఁ జిభిప్రాయపడుచున్నారు.

(5) తారము :—ఉచ్చస్వరము. ఉచ్చమైన ధ్వనితో పాడఁబడు స్వరము తారస్వరమగును. తారస్థాయిలోని స్వరములే తారస్వరము లని కొందఁటి యభిమతము.

(6) అపన్యాయము :—మధ్యలో ముగించెడి స్వరము. ఒక రాగమును పాడునపుడు మధ్యమధ్యలో ముగించెడి స్వరము అపన్యాయ మనఁబడును.

(7) సన్యాయము :—ఖండములను సన్యసించు స్వరము. ఒక రాగ మును పలుఖండములుగ విభజించి పాడునపుడు ఆయా ఖండమును ముగించుట సన్యాయ మనఁబడును.

(8) విన్యాసము :—ఖండముల కవయవమైన స్వర మని భావము. ఒక రాగమును పలుఖండములుగఁ జేసి పాడునపుడు ఆయా ఖండములో రాగకళను జూపుటకై మాటిమాటికి వచ్చెడి స్వరము విన్యాస స్వర మనఁ బడును.

(9) అల్పత్వము :—రాగములో నల్పప్రయోగము గల స్వరము. ఈ యల్పత్వము అనభ్యాసము, అంఘన మని రెండు విధము లగును. అందు అనభ్యాస మనఁగా ఒక స్వరము నేదో యొకసమయమున నుచ్చరించుట. అంఘన మనఁగా నొక స్వరమును మధ్యలో విడిచి దానికి జాసిన స్వరము నకు దాటుట.

(10) బహుత్వము :—రాగములో పలుమాఱు నుపయోగింపఁబడు స్వరము. ఇది అభ్యాసమనియును, అలంఘన మనియును నిరు తెఱంగు లగును. అభ్యాస మనఁగా ఒక స్వరము నెడతెగకనైనను మాటిమాటి కైనను ఉచ్చరించుట. అలంఘన మనఁగా రాగములో నెప్పుడును విడువక పాడఁబడు స్వరము.

పైని చెప్పఁబడిన దశవిధ రాగ లక్షణములును ఇప్పటి వాడుకలో నున్నదను విషయము చక్కఁగ పరిశీలనముఁ జేయువారికి స్పష్టమగును. అట్లుండియును, గ్రహాంశ న్యాయములుతప్ప తదితర లక్షణములు ప్రాచీన

రాగములలో మాత్ర ముపయోగింపబడె ననియును, ఇప్పటి కాలములో నవి వాడుకలో లేవనియును వెంకటమఘ చెప్పియున్నటులు తెలియుచున్నది.

ప్రాచీన రాగములు.

రత్నాకరములో మార్గరాగములు స్వర్గములో నున్నవని చెప్పబడి యున్నది. అందుచేత ఈ మార్గరాగములు గాంధారగ్రామ కుటుంబములని మనము సులభముగ నూహింపవచ్చును. వడ్డమధ్యమ గ్రామములకు సంబంధమైన 264 రాగములను నిశ్చయించు చెప్పియున్నాడు. ఈ రాగములలో నిప్పటి వాడుకలోనుండు అనేకరాగముల పేర్లున్నవి. ఈ రాగములను పరిశీలనము చేయునపుడు గ్రంథగత పద్ధతికిని వాడుకకును చాల వ్యత్యాసము గలుగుచున్నది. అందుచేత రత్నాకరములోని దేశ్యరాగములును గ్రామ రాగ ఉపరాగ భాషావిభాషా అంతరభాషాది మార్గరాగములతోఁ జేరి స్వర్గము నలంకరించిన వనియే చెప్పదగినది. ఇట్లు స్వర్గగతంబులై యున్న రాగములను శ్రమపడి భూలోకమునకు తెప్పించుటకన్న ఇప్పుడు భూలోక మునుండి స్వర్గప్రయాణమును జేయుటకు సిద్ధమైయుండు రాగములను పోనీయక కాపాడుటయే యుక్తము. గ్రంథవిస్తరభీతిచేత వానిని ఇచట విస్తరింపలేదు.

దేశ్యరాగములు.

దేశ్యరాగము : రాగాంగము, ఉపాంగము, భాషాంగము, క్రియాంగము అని నాలుగు విధముల నొప్పును.

(1) రాగాంగరాగములు :—జన్యరాగములకు జనకస్థానమై యుండు అన్ని సంపూర్ణ రాగములును రాగాంగరాగము లనఁబడును. ప్రకృతములో నుండెడి 72 మేళకర్త రాగములును రాగాంగమనియే చెప్పదగినవి.

(2) ఉపాంగ రాగములు :—రాగాంగరాగములో (మేళకర్త రాగములో) జనించు జన్యరాగములు ఉపాంగరాగము లనఁబడును.

(3) భాషాంగములు :—ఒక రాగాంగములో జనించి తన రాగాంగమునకుఁ గల ప్రకృతి వికృతి స్వరములచే మఱియొక రాగాంగ వికృతి స్వరములలో నొకటియో లేక అధికమైన స్వరములతో స్వీకరించుకొని స్ఫురించు నది భాషాంగ మనఁబడును.

(4) క్రియాంగము :—“కరుణోత్సాహ సంయుక్తం క్రియాంగం తేన హేతునా” అని సంగీతదర్పణములోఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఇంద్రియములకు ఉత్సాహమును గలిగించునది క్రియాంగ మనఁబడును. గొప్పకార్యములను చేయునపుడు ఇంద్రియములకు ఉత్సాహమును గలుగఁజేయు రాగములు. ఉదాహరణము : యుద్ధము చేయునపుడు శూరులను ప్రోత్సహపఱచుటకై నుపయోగించు రాగములు మొదలగునవి.

మఠంగుఁడు, “శుద్ధాశ్చాయాలగాః ప్రోక్తాః సంకీర్ణశ్చ తథైవచ” అని రాగములో మూఁడు భేదములను చెప్పియున్నాఁడు. శాస్త్రోక్త నియమ ప్రకారముగ నొకే రాగకళతో స్ఫురించునది శుద్ధ మనియును, అన్యరాగ చ్ఛాయను స్వీకరించుకొనివచ్చు రాగములు ఛాయాలగ మనియును, అనేక రాగచ్ఛాయలతో స్ఫురించునది సంకీర్ణ మనియును తెలియుచున్నది. సంగీత దర్పణములో, “శివశక్తి సమామోగా ద్రాగాణాం సంభవేభవేత్ । పంచాస్యాత్పంచ రాగాస్యః షష్టస్తు గిరిజాముఖాత్ ॥ సవ్యోవక్త్రాతు శ్రీరాగో వామదేవాద్వసంతకః । అఘోరౌద్వైభవోఽభూత్తత్పురుషాత్పంచమోఽభవేత్ ॥ ఈశాన్యాఖ్యాస్మేఘరాగో నాట్యారంభే శివాదభూత్ । గిరిజాయాముఖాల్లాస్యే నట్టనారాయణోభవేత్ ॥” శివశక్తి సమాగమముచే రాగము గలిగినదనియును, శివునియొక్క సవ్యోజాతము, వామదేవము, అఘోరము, తత్పురుషము, ఈశానము అను పంచవక్త్రములయందును క్రమముగ శ్రీరాగము, వసంతము, భైరవము, పంచమము, మేఘరాగము అను రాగములు బుట్టినవనియును, పార్వతిముఖములో నట్టనారాయణి రాగము పుట్టినదనియును చెప్పఁబడియున్నది.

స్త్రీరాగ పురుషరాగ నిరూపణమును, రాగములకు గాన కాల నిరూపణమునుఁ జెప్పనపుడు నానావిధములైన యభిప్రాయములను పూర్వ గ్రంథకారులు చెప్పియున్నారు. ఈ తీరుననే పూర్వప్రసిద్ధ మేళములను చెప్పి యున్నారు. కొందఱు పూర్వప్రసిద్ధ మేళకర్త రాగములు 18 అనియును, కొందఱు 20 అనియును చెప్పియున్నారు. ఇట్లే పూర్వగ్రంథగతమైన యనేక విషయము లొకటితో నొకటి సంబంధములేక యున్నవి.

సంగీతదర్పణములో స్త్రీరాగ పురుషరాగ, గానకాల నిరూపణ మును పరమశివుఁడు పార్వతికి చెప్పినటులు వ్రాఁపఁబడియున్నది.

ఈశ్వర ఉవాచ.

శ్రీరాగోఽథ వసంతశ్చ భైరవః పంచమస్తథా ।
మేఘరాగో బృహన్నాట స్వదైతే పురుషహ్వయాః ॥

శ్రీరాగము, వసంత, భైరవ, పంచమ, మేఘ, బృహన్నాట ఈ
6 న్ను పురుషరాగములు.

శ్రీరాగమునకు భార్యలు.

మాలశ్రీ, త్రివణీ, గౌరీ, కేదారి, మధుమాధవీ, పాహటీ ఇవి 6 న్ను
శ్రీరాగమునకు భార్యలు.

ఇట్లన్ని పురుషరాగములకును భార్యలును, రాగములకు గానకాల
ములును జెప్పఁబడియున్నవి. వానిని సంగీతదర్పణములోఁ జూడుఁడు.

హనుమన్మతమునందు

భైరవః కాళికశ్చైచ్ఛవ హిందోలోదీపకస్తథా ।
శ్రీరాగో మేఘరాగశ్చ షడైతే పురుషహ్వయాః ॥

భైరవము, కాళికము, హిందోళము, దీపకము, శ్రీరాగము, మేఘ
రాగము అని 6 రాగములను పురుషరాగములుగఁ జెప్పఁబడియున్నవి.
ఈ పురుషరాగములకు పైని చెప్పిన సంగీతదర్పణములోని పద్ధతికి వ్యత్యాస
మైన రాగిణులను (స్త్రీరాగములను) చెప్పఁబడెను.

శ్రీమాన్ తచ్చూరి సింగరాచార్య ప్రణీతంబయిన గాయకలోచన
మను గ్రంథములో మఱియొక పద్ధతి రాగవిమర్శనమును జెప్పియున్నారు.
ఈ రాగవిమర్శన పద్ధతి ఏ గ్రంథగత పద్ధతియో తెలియలేదు. ఈ దిగువ
జూడుఁడు :

రాగ విమర్శనము.

శ్లో॥ భైరవశ్చాపిభూపాలః శ్రీరాగః ఫలమంజరీ ।
వసంతోమాళవశ్చాపి బంగాలోనాటకస్తథా ।
ఏతేఽష్టరాగాస్సర్వత్ర పుం రాగా ఇతి కీర్తితాః ॥
శంభుర్విష్ణుశ్శారదాచ లక్ష్మీభాస్కరనారదౌ ।
గణేశ స్తుంబురు ద్రేవా రాగాణాంచ యథాక్రమమ్ ॥
విప్రో భైరవభూపాలౌ కీర్తితౌ సామవేదినౌ ।
పార్థివౌసామగాప్రోక్తౌ శ్రీరాగః ఫలమంజరీ ॥

వసంతోమాళవశాసని ఋగ్వేదీవైశ్యకస్మృతః
అధర్వవేదినాశూద్రా స్యాతాంబంగాళనాటకౌ ॥

పురుషరాగములు.	అధిదేవతలు.	కులములు.	వేదములు.	రసములు.	గుణములు.
భైరవి	శివుఁడు	బ్రాహ్మణ	సామ	రాద్ర	రాజసము
భూపాలము	విష్ణువు	,,	,,	శృంగార	,,
శ్రీరాగము	సరస్వతి	క్షత్రియ	యజుస్సు	భీభత్స	తామసము
ఫలమంజరి	లక్ష్మి	,,	,,	కరుణ	,,
వసంత	సూర్యుఁడు	వైశ్య	ఋక్కు	హాస్య	సాత్వికము
మాళవము	నారదుఁడు	,,	,,	భయానక	,,
బంగాళ	వినాయకుఁడు	శూద్ర	అధర్వణము	అద్భుత	రాజసము
నాట	తుంబురుఁడు	,,	,,	పీర	,,

స్త్రీ రా గ ము లు.

దేవక్రియా, మేఘరంజీ, కురంజీ,
బిలహరీ, మలహరీ, భాండీ,
ఆంధాళీ, భల్లాతీ, సాహుళీ,
జేశీ, ముఖారీ, లలితా,
రామక్రియా, వరాళీ, గాళా,
గుండక్రియా, ఘూర్జరీ, జాళీ,
కల్యాణీ, ఆహిరీ, సావేరీ,
ఘంటారవము, కాంభోజీ, శంకరాభరణము,

ఇవి భైరవి. రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి భూపాల రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి శ్రీరాగమునకు భార్యలు.
ఇవి ఫలమంజరి రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి వసంత రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి మాళవ రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి బంగాళ రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి నాట రాగమునకు భార్యలు.

మాతీరాగములు :—భైరవికి కన్నడా ; భూపాలమునకు దేశాక్షీ, జేవగాంధారి ;
శ్రీరాగమునకు దేశీ ; ఫలమంజరికి అసావేరి ; వసంతకు మోహనా ; మాళవమునకు హిందో
శము ; బంగాళకు భోగీ ; నాటకు వేశావళీ.

సంకరరాగముల కుదాహరణము :—మేఘరంజీ, మలహరీ, మందారీ, ఘూర్జరీ,
ఘంటారవము, లలితా, గాళా, సావేరీ.

పుత్తీరాగముల :—కాపీ, రేగుప్తీ, నీలాంబరీ * మారువా, రామగిరీ * సారంగా,
మందారీ ; సారాస్త్రి, కేదారా * ముఖారీ, లలితా, తోడీ, ధన్యాసీ, నారాయణీ,
గారి * పంతువరాళీ, వరాళీ, గాళా * పూర్వీ, సావేరీ, జేగడా, జాళీ * మనోహరీ,
అమనా.

నామభిన్నముచే వ్యవహరింపఁబడునవి మిత్తీరాగము అనఁబడును.

ఉ. మాల్లారు :—సామంతమల్లారు, గొడమల్లారు, చెంచుమల్లారు మొదలగునవి .

భైరవీ :—అనందభైరవీ, వసంతభైరవీ మొదలగునవి.

వరాళీ :—నాగవరాళీ, పున్నాగవరాళీ, శోకవరాళీ, వసంతవరాళీ మొదలగునవి.

కాంభోజీ :—గుమ్మకాంభోజీ, గోపికాకాంభోజీ, చెంచుకాంభోజీ, నంది కాంభోజీ, యదుకులకాంభోజీ మొదలగునవి.

నాటా :—ఛాయానాటా, గంభీరనాటా, సాగంగనాటా, సాశంగనాటా, ప్రతాపనాటా మొదలగునవి.

గాళా :—మాళవగాళా, రీతిగాళా, నారాయణగాళా, కేదారగాళా, ఛాయా గాళా ఇత్యాదులు మిత్తరాగము లనఁబడును.

శుద్ధరాగముల కుదాహరణము :—దేవక్రియా, కల్యాణీ, కాంభోజీ, సాహుళీ, భాండీ, గుండక్రియా, వరాళీ, ముఖారీ.

(సాలగము) ఛాయారాగముల కుదాహరణము :—దేశీ, ముగంజీ, భల్లాతీ, శంకరా భరణము, బిలహరీ, బాళీ, రామక్రియా, ఆహిరీ.

“ ఉమ్మిడిసిట్టి వెంకటసామి నాయుడుగారిచే వ్రాసుఁబడిన సంగీత విద్యాదర్పణములోఁ గల స్లోకములలో పెక్కులు సంగీతదర్పణ స్లోకములు గనే యున్నవి. రాగకాలనిర్ణయమును జేయునపుడు, శ్రీమాన్ సింగరా చార్యుల గాయకలోచనములోని స్లోకములనే తాత్పర్యముతో ప్రాసీ యున్నారని తెలియుచున్నది. వానిని దిగువఁ జూడుఁడు :

రాగకాల నిర్ణయము.

స్లో॥ అధవత్యామి హేతాత కాలరాగ ననుక్రిమాత్

దేశాక్షి దేవగాంధారి భాండీ ధన్యాసి మారువా ॥

దేవక్రియాచ మందారి గారి భూపాల ఏవచ

స్వస్వరైశ్చ ప్రవర్తంతే ప్రాతఃకాలే దినేదినే ॥

తా. దేశాక్షి, దేవగాంధారి, భాండీ, ధన్యాసి, మారువా, దేవక్రియా, మందారి, గారి, భూపాలము అను నీ రాగములు ప్రాతఃకాలమునంగు అనగా, పేకువజామున 3 ఘంటలు మొదలు 6 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

స్లో॥ కురంజీ సాహుళీ ఘంటారవా రామక్రియా తథా ।

బిలహరీ మలహరీ ముఖారీ యమునాతథా ।

రేగుప్తీ భైరవశ్చైవ వర్తంతే సంగమేదినే ॥

తా. కురంజీ, సాహుళీ, ఘంటారవము, రామక్రియా, బిలహరీ, మలహరీ, ముఖారీ, యమునా, రేగుప్తీ, భైరవీ అను నీ రాగములు సంగమకాలమునంగు అనగా, ఉదయము 6 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి,

శ్లో॥ మేఘరంజీచ సారంగా భల్లాతీ మధ్యమావతీ ।

దేశీ నీలాంబరీచైవ తథా మంగళదేశికా ।

శ్రీరాగశ్చతు మధ్యాహ్న వర్తంతేను దినేదినే ॥

తా. మేఘరంజీ, సారంగా, భల్లాతీ, మధ్యమావతీ, దేశీ, నీలాంబరీ, మంగళ దేశికా, శ్రీరాగము అను నీ రాగములు మధ్యాహ్న కాలమందు అనఁగా, పగలు 9 ఘంటలు మొదలు 12 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ మోహనాచైవ కల్యాణీ కాపీ ఘూర్జరికాతథా ।

శంకరాభరణపూర్వీ వసంతశ్చాపరీ దినే ॥

తా. మోహనా, కల్యాణీ, కాపీ, ఘూర్జరీ, శంకరాభరణము, పూర్వీ, వసంతో అను నీ రాగములు పఠేడినే అనఁగా, పగలు 12 ఘంటలు మొదలు 3 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ నారాయణీచ హిందోలీ సారాష్ట్రాతోడి రామలీ ।

గారీ వరాళికాపంతు ఉసేనీ మాళవస్తథా ।

సాయంకాలే ప్రవర్తంతే లలితాచ తథైవచ ॥

తా. నారాయణీ, హిందోలీ, సారాష్ట్రా, తోడి, రామలీ, గారీ, వరాళి, పంతు వరాళీ, ఉసేనీ, మాళవీ, లలితా అను నీ రాగములు సాయంకాలమునందు అనఁగా, మధ్యాహ్నము 3 ఘంటలు మొదలు 6 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ వేళావళీచ కాంభోజీ సావేరీ బేగడా తథా ।

పూర్వరాత్రౌ ప్రవర్తంతే పున్నాగో నాటకాదయః ।

తా. వేళావళి, కాంభోజీ, సావేరీ, బేగడా, పున్నాగా, నాటా అను నీ రాగ ములు పూర్వరాత్రియందు అనఁగా, సాయంత్రము 6 ఘంటలు మొదలు 9 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ గుండక్రియా మనోహరీ తథామంగళకైశికా ।

కేదార్యాపిర్యసావేర్యః బంగాళో జాళికాతథా ।

ఏతేరాగాః ప్రవర్తంతే మధ్యరాత్రౌ దినేదినే ॥

తా. గుండక్రియా, మనోహరీ, మంగళకైశికా, కేదారీ, ఆపిరీ, అసావేరీ, బంగాళా, జాళి అను నీ రాగములు మధ్యరాత్రియందు అనఁగా, రాత్రి 9 ఘంటలు మొదలు 12 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ జోగినీ చిత్రవేళాచ కర్ణాట సురటీతథా ।

మంజరీ చ ప్రవర్తంతే పరరాత్రౌ దినేదినే ॥

తా. జోగినీ, చిత్రవేళా, కర్ణాటా, సురటీ, మంజరీ అను నీ రాగములు పరరాత్రౌ అనఁగా, రాత్రి 12 ఘంటలు మొదలు 3 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

రాగభేదములు.

రాగములు :—సంపూర్ణము, పాడవము, ఔడవము అని మూడు భేదములను బడసియున్నవి.

సంపూర్ణ రాగము :—అరోహణావరోహణములయందు సప్తస్వరములను వరుసగఁ బడసియుండు రాగములు సంపూర్ణ రాగము లనఁబడును. వాని మొత్తముసంఖ్య 72 ; ఇవి మేళకర్త* రాగములు.

మేళకర్త రాగములు :—72 మేళకర్తలు గలిగిన విధము నీ దిగువ వివరింతము :

ఒక స్థాయిలోగల 12 అర్ధస్వరములలో పడ్జము, శుద్ధమధ్యమము, ప్రతిమధ్యమము, పంచమము ఈ 4 స్వరములుతప్ప తదితర స్వరములైన ఋషభ, గాంధార, ధైవత, నిషాదములకు అవస్థాభేదము గలుగుచున్నవి. ఈ అవస్థా భేదములు ఋషభ గాంధారములలో 6 ను, ధైవత నిషాదములలో 6 ను గలవు. ఎట్లనిన,

శుద్ధఋషభముమీఁద మూడు గాంధారములు వచ్చును. కనుక శుద్ధఋషభ భేదములు మూడు. చతుశ్రుతిఋషభమే శుద్ధగాంధార మగుటవలన ఆ చతుశ్రుతి ఋషభముమీఁద రెండు గాంధారములు వచ్చును. కనుక చతుశ్రుతిఋషభ భేదములు రెండు. సాధారణగాంధారమే పట్టుశ్రుతి ఋషభమైనందువలన ఆ ఋషభముమీఁద అంతరగాంధార మొకటిమాత్రము వచ్చును. కనుక పట్టుశ్రుతిఋషభ భేద మొకటి. ఇట్లు 6 భేదములు కలుగుచున్నవి. ఇటులనే ధైవత నిషాదములలో 6 భేదములు గలుగుచున్నవి. ఋషభ గాంధార భేదములను ధైవత నిషాద భేదములచే పెంచినచో $6 \times 6 = 36$ భేదము లగును. ఈ 36 భేదములను శుద్ధమధ్యమ ప్రతిమధ్యమ మను రెండు భేదములచే పెంచునపుడు $36 \times 2 = 72$ మేళకర్త రాగములగును. ఈ వివరము నీ ప్రక్కనుండు పథకములలోఁ జూడుఁడు :

* మేళకర్త రాగములు రత్నాకరములో లేవు. అయినను శంకటమఖి కాలమునకు మునుపే ఈ పద్ధతి వాడుకలో నుండెను. కనుక ఇది చాలపురాతనమైన పద్ధతియే యగును. శార్వదేవుని కాలమున మేళకర్త రాగములు లేదనుటకు నేనియును సరియైన కారణము లేదు. ఆ కాలములోనే దాక్షిణాత్య సంగీతములో నీ మేళకర్త పద్ధతి యుండెనని చెప్పుట కనేక ప్రాధువు లున్నవి.

(1) ఋషభ గాంధార భేదములు. (2) ధైవత నిషాద భేదములు.

సంఖ్య.	భేదములు.	సంఖ్య.	భేదములు.
1	శు. రి.—శు. గ.	1	శు. ధ.—శు. ని.
2	శు. రి.—సా. గ.	2	శు. ధ.—శ్. ని.
3	శు. రి.—అం. గ.	3	శు. ధ.—శ్. ని.
4	చ. రి.—సా. గ.	4	చ. ధ.—శ్. ని.
5	చ. రి.—అం. గ.	5	చ. ధ.—శ్. ని.
6	మ. రి.—అం. గ.	6	మ. ధ.—శ్. ని.

72 మేళకర్త రాగములను జూపెడి పథకము,

సంఖ్య.	రాగములకు ప్రాచీన నామములు.	వేంకటమఖి పెట్టిన నామములు.	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
1	కనకాంగి	కనకాంబరీ	,,	శు	శు	శు	,,	శు	శు
2	రత్నాంగి	శేనద్యుతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
3	గానమూర్తి	గానసామవరాళి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
4	వనస్పతీ	భానుమతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
5	మానవతీ	మనోరంజనీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
6	తానరూపి	తనుకీర్తి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
7	సేనావతీ	సేనాగ్రజీ	,,	శు	శు	శు	,,	శు	శు
8	హనుమతోడ్డి	జనతోడ్డి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
9	ధేనుకా	దునిభిన్నపద్మము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
10	నాటకప్రియా	నటాభరణము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
11	కోకిలప్రియా	కోకిలారవము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
12	రూపవతీ	రూపవతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,

సంఖ్య.	రాగములకు ప్రాచీన నామములు.	వెంకటమఖి పేట్టిన నామములు.	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
13	గాయక్రిపియా	గేయహేజజ్జ	,,	శు	అం	శు	,,	శు	శు
14	భక్తుళాభరణము	వాటి వసంతభైరవి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
15	మాయామాళవగాళా	మాయామాళవగాళా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
16	చక్రపాకము *	తోయవేగవాహిని	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
17	ఘర్యకౌంతము	ఛాయావతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
18	హృదకౌంబరీ	జయశుద్ధమాళి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
19	ఝంకారధ్వని	ఝంకారధ్రమరీ	,,	చ	సా	శు	,,	శు	శు
20	నటభైరవి	నారీరీతిగాళా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
21	కీరవాణి	కీరణావళి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
22	ఖరహరప్రియా	శ్రీరాగము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
23	గారీమనోహరీ	గారీతలావళి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
24	వరుణప్రియా	వీరవసంతము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
25	మారరంజని	శరణావతి	,,	చ	అం	శు	,,	శు	శు
26	చారుకేళి	తరంగిణి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
27	సరసాంగి	సారసేనా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
28	హరికౌంభోజీ	హరికేడారగాళా	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
29	ధీరశంకరాభరణము	ధీరశంకరాభరణము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
30	నాగావదినీ	నాగాభరణము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
31	యాగప్రియా	కలావతి	,,	చ	అం	శు	,,	శు	శు
32	రాగగోవర్ధనీ	రాగచూడామణి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
33	గాంగేయభూషణి	గాంగాతరంగిణి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
34	తాగధీశ్వరీ	భోగచ్చాయానాటా	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
35	కూలినీ	శైలదేవీ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
36	చలనాటా	చలనాటా	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి

సంఖ్య.	రాగములకు ప్రాచీన నామములు.	వెంకటమఖి పెట్టిన నామములు.	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
37	సాలగము	సౌగంధినీ	,,	శు	శు	ప్ర	,,	శు	శు
38	జలార్ణవము	జగన్మోహనము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
39	ఝూలవరాళీ	ధాలివరాళీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
40	నవనీతము	నభోమణీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
41	పావనీ	కుంభినీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
42	రఘుప్రియా	రవిక్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
43	గవాంభోధీ	గీర్వాణీ	,,	శు	సా	ప్ర	,,	శు	శు
44	భవప్రియా	భవానీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
45	శుభపంతువరాళీ	శివపంతువరాళీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
46	షడ్విధమార్గిణీ	స్తవరాజము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
47	సువర్ణాంగీ	సౌఖ్యరము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
48	దివ్యమణి *	జీవంతినీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
49	ధవళాంబరీ	ధవళాంగము	,,	శు	అం	ప్ర	,,	శు	శు
50	నామనారాయణీ	నామదేశీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
51	కామవర్ధనీ	కాళిరామక్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
52	రామప్రియా	రమామనోహరీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
53	గమనాశ్రమా	గమనక్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
54	విశ్వంబరీ *	వంశవతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
55	శ్యామళాంగీ	శ్యామళా	,,	చ	సా	ప్ర	,,	శు	శు
56	షణ్ముఖప్రియా	చామరము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
57	సింహేంద్రమధ్యమము	సుమధ్యుతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
58	హేమవతీ	దేశిసింహారవము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
59	ధర్మవతీ	ధామవతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
60	నీతిమతీ	నివదము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,

సంఖ్య.	రాగములకు ప్రాచీన నామములు.	వెంకటమఖి పెట్టిన నామములు.	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
61	కాంతామణి	కుంతలము	,,	చ	అం	ప్ర	,,	శు	శు
62	ఋషభప్రియా *	రతిప్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్రి
63	లతాంగీ	గీతప్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్రి
64	వాచస్పతి	భూషావతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	శ్రి
65	మేచకల్యాణి	శాంతకల్యాణి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్రి
66	చిత్రాంబరీ *	చతురంగిణి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	శ్రి
67	సుచరిత్రా	సంతానమంజరీ	,,	ష	అం	ప్ర	,,	శు	శు
68	జ్యోతిస్వరూపిణి	జ్యోతిరాగము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్రి
69	ధాతువర్ధనీ	ధాతపంచమము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్రి
70	నాసికాభూషణి	నాసామణి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	శ్రి
71	కోసలము	కుసుమాకరము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్రి
72	రసికప్రియా	రసమంజరీ	,,	,,	,,	,,	,,	ష	శ్రి

* ఈ గురుతుగల రాగములు కటపయాది సంఖ్యలకు సరిగలేవు.

పైని కనబడిచియుండు మేళకర్తచక్రములు 12-కిని వెంకటమఖి 12 నామములను చెప్పియున్నాడు : (1) ఇందు, (2) నేత్ర, (3) అగ్ని, (4) వేద, (5) బాణ, (6) ఋతు, (7) ఋషి, (8) వసు, (9) బ్రహ్మ, (10) దిశి, (11) రుద్ర, (12) ఆదిత్య అను ఈ నామములు సంకేతముగ నేర్పలుపబడినవి. ఇటులనే మూడు ఋషభములు, మూడు గాంధారములు, రెండు మధ్యమములు, మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములు వీనికి వరుసగ ర, రి, రు; గ, గి, గు ; మ, మి ; ద, ది, దు ; న, ని, ను ; అను సంకేతాక్షరములను వెంకటమఖి చెప్పియున్నాడు. మేళకర్త రాగములకును, కటపయాది సంఖ్యలకు సరిగా నుండునటుల, వేటువేటు నామములను చెప్పియున్నాడు.

షాడవరాగము : ఆరోహణావరోహణములలో 6 స్వరములుగల రాగము షాడవరాగ మనబడును. ఉ॥ సరిగమపనిస - సనిపమగరిస. ఆరోహణావరోహణములలో నొకే స్వరమును వర్జించి యుండు రాగములు శుద్ధషాడవ మనబడును. ఆరోహణావరోహణములయందు వేటువేటు స్వరములను వర్జించి యుండునది సంకీర్ణ షాడవ మనబడును. ఉ॥ సరిగమపనిస-సధపమగరిస; ఇందు ఆరోహణములలో ధైవతము వర్జింపబడెను.

అవరోహణములో నిషాదము వర్జింపఁబడెను. ఇట్లన్నియు నెఱుంగునది. ఆరోహణావరోహణములయందు ఆఱు స్వరములను బడసి స్వరములు వరు సగ ప్రయోగింపఁబడక వక్రముగ ప్రయోగింపఁబడునది వక్రపాడవ మనఁ బడును. ఉ॥ సరిగమరిమపధస - సధపమరిమగరిస.

పాడవరాగము : ఆరోహణావరోహణములయందు 5 స్వరములను గల రాగము పాడవరాగ మనఁబడును. ఈ పాడవరాగములోను పాడవ రాగమునకుఁ గలిగియుండుతీరున శుద్ధ పాడవము, సంకీర్ణ పాడవము, వక్ర పాడవము అని మూఁడు భేదము లున్నవి.

ఉ॥ (1) సరిగపనిస - సనిపగరిస = ఇది శుద్ధపాడవము.

(2) సరిగపనిస - సధపగరిస = ఇది సంకీర్ణపాడవము.

(3) సరిగపరిపస - సపనిపగరిస = ఇది వక్రపాడవము.

సంపూర్ణము ఒక్కభేదమును, పాడవము 6 భేదములను, పాడవము 15 భేదములను బడసియుండును.

పాడవరాగములు :

పాడవములు (6) :—1. స రి గ మ ప ధ స - స ధ ప మ గ రి స
 ,, 2. స రి గ మ ప ని స - స ని ధ మ గ రి స
 ,, 3. స రి గ మ ధ ని స - స ని ధ మ గ రి స
 ,, 4. స రి గ ప ధ ని స - స ని ధ ప గ రి స
 ,, 5. స రి మ ప ధ ని స - స ని ధ ప మ రి స
 ,, 6. స గ మ ప ధ ని స - స ని ధ ప మ గ స

పాడవములు (15) :—1. స రి గ మ ప న - స ప మ గ రి స
 ,, 2. స రి గ మ ధ స - స ధ మ గ రి స
 ,, 3. స రి గ మ ని స - స ని మ గ రి స
 ,, 4. స రి గ ప ధ స - స ధ ప గ రి స
 ,, 5. స రి ప ని గ స - స ని ప గ రి స
 ,, 6. స రి గ ధ ని స - స ని ధ గ రి స
 ,, 7. స రి మ ప ధ స - స ధ ప మ రి స
 ,, 8. స రి మ ప ని స - స ని ప మ రి స

బొడవములు (15) :—

9.	స రి మ ధ ని స	-	స ని ధ మ రి స
10.	స రి ప ధ ని స	-	స ని ధ ప రి స
11.	స గ మ ప ధ స	-	స ధ ప మ గ స
12.	స గ మ ప ని స	-	స ని ప మ గ స
13.	స గ మ ధ ని స	-	స ని ధ మ గ స
14.	స గ ప ధ ని స	-	స ని ధ ప గ స
15.	స మ ప ధ ని స	-	స ని ధ ప మ స

మేళకర్తరాగ మొక్కొకటికిని పైనిచెప్పిన సంపూర్ణ పాడవ బొడవ భేదముల సంయోగమువలనఁ గలిగెడి భేదములు 484. ఎట్లనిన :

సంపూర్ణ సంపూర్ణ భేదములు	1
సంపూర్ణ పాడవ భేదములు	6
సంపూర్ణ బొడవ భేదములు	15
పాడవ సంపూర్ణ భేదములు	6
బొడవ సంపూర్ణ భేదములు	15
పాడవ పాడవ భేదములు	36
పాడవ బొడవ భేదములు	90
బొడవ పాడవ భేదములు	90
బొడవ బొడవ భేదములు	225

అంతుమొత్తము, 484

వక్రసంపూర్ణములు : ఆరోహణావరోహణములలో స్వచ్ఛందము లుండియును అవి వరుసగ రాకుండ క్రమము తప్పి వచ్చుట వక్రసంపూర్ణ మనబడును. ఉ. స రి గ మ ప ధ ని రి ప స - స ని ధ ప ని ప మ గ రి స.

ఇట్లు 72 మేళకర్తలకు, వక్రప్రయోగములేక, శుద్ధప్రయోగముల వలన మాత్రము గలుగు మొత్తము : $72 \times 484 = 34848$ రాగము లగు చున్నవని నవీన గ్రంథకర్తలు చెప్పుచున్నారు. ఈ భేదములను వక్రసంపూర్ణ, వక్రపాడవ, వక్రబొడవములచే పెంచునపుడు సంఖ్యలేని రాగము లగుచున్న వనియును చెప్పియున్నారు. ప్రస్తార బహుళముచే సంఖ్యలేని రాగములు గలుగుట యుక్తమే యగును. అయినను 72 మేళకర్త రాగములలో 34848

రాగములు గలుగునని చెప్పట అసంభావితము. ఎట్లనిన, చతుశ్రుతిఋషభ శుద్ధగాంధారమును, షట్శ్రుతిఋషభ సాధారణగాంధారమును, చతుశ్రుతి ధైవత శుద్ధనిషాదమును, షట్శ్రుతిధైవత కైశికీనిషాదమును నామము లలోమాత్రము వ్యత్యాసముఁ జెందియున్న వేగాని స్వరతత్త్వములో వ్యత్యాస మును జెందలేదు. కనుక మొదటి చక్రములోని “సగమ” అను ప్రస్తారము 4-వ చక్రములో “సరిమ” అని ప్రస్తరింపఁబడును. అందుచేత, షాడవ ఔడవ రాగములలో ననేక రాగములు పునరుక్త దోషములను జెందుచున్నవి.

మఱియొక రాగవిభాగము : రాగములు “ఘన, నయ, దేశీ” అని మూడు విధములగును.

ఘనరాగము : నాభితానముచేతఁ జేయఁబడు గానక్రియను గలది యును, యుద్ధరంగములోనుండు మహాశూరునిఁబోలి గాంభీర్యమును జెంది నదియు నైనది ఘనరాగ మనఁబడును. పూర్వాచార్యులు రాగములలో 10 రాగములను ఘనరాగములని చెప్పియున్నారు. వాని నీ దిగువఁ జూడుఁడు:

1. నాటా	6. కేదారః
2. గౌళా	7. నారాయణగౌళా
3. వరాళీ	8. రీతిగౌళా
4. ఆరభీ	9. సారంగనాటా
5. శ్రీరాగః	10. జౌళీ

నయరాగము : వినువారి మనస్సున విశేషరంజకత్వమును గలుగఁ జేయునది నయరాగ మనఁబడును. దీనిని రక్తిరాగ మనియును, మార్గరాగ మనియును చెప్పుదురు. ఈ నయరాగములు, పురుషులను స్త్రీలు తమ రూపలావణ్యాదులచేతను, ఇంపుమాటలచేతను, వీక్షణాదులచేతను, అంగ పరిష్కంగాదులచేతను మోహింపఁజేయు చందమున, వినువారి మనసును పర వశము నొందునటులఁ జేయునని చెప్పఁబడి యున్నది. ఘనరాగములును దేశ్యరాగములును తప్ప తక్కినరాగము లన్నియును నయరాగములని కొందఱు చెప్పుచున్నారు.

దేశ్యరాగములు : ఉత్తర దేశముననుండి స్వీకరింపఁబడిన కొన్ని రాగకళలతో స్ఫురించునది దేశ్యరాగ మనఁబడును. ఉ॥ ఫరజా, కమాసు, కాఫి, దర్బారు మొదలగు రాగములు,

పైని చెప్పబడియున్న ఘన, నయ, దేశ్య రాగములకు పూర్వాచార్యులు శ్లోకపూర్వముగ లక్షణములను, నామములను జెప్పియున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వానినిచట వ్రాయలేదు.

రాగరసములు : రాగములు రసయుక్తమైనవి యనియును, కొన్ని రాగములచే శృంగారరసమును, కొన్ని రాగములచే హాస్యరసమును, మరి కొన్ని రాగములచే కరుణారసమును, ఇట్లు రాగములను పాడి నవరసములను కల్పింపవచ్చునని గ్రంథములలో చెప్పబడియున్నది.

ఇందులో గ్రంథకర్తల యభిప్రాయములు ఒకటితోనొకటి సంబంధించకనే యున్నవి.

సంగీతచంద్రికలో, శృంగారరసమునకు భూపాలరాగమును, హాస్యరసమునకు వసంతరాగమును, కరుణారసమునకు ఫలమంజరియును, వీరరసమునకు నాటరాగమును, భయానకరసమునకు మాళవిరాగమును, శోకరసమునకు శ్రీరాగమును, రాద్రరసమునకు భైరవియును. అద్భుతరసమునకు బంగాళరాగమును, శాంతరసమున కన్నిరాగములను పాడవచ్చుననియును చెప్పబడియున్నది. ఇది పూర్వాచార్యుల పద్ధతిలో నెవరినో దెలియలేదు.

సంగీత విద్యాదర్పణములో మరియొక పద్ధతి చెప్పబడియున్నది :—

“ శ్లో॥ సాయంగేయా రసేవీతే శృంగారే చేతికీర్తితం ।

సంగ్రామే వీరశాయాపం లాలయ స్థానకీర్తనం ।

గానే షాడవరాగాణాం కథితం పూర్వసంగారిభిః ॥

వ్యాధినాశే శత్రునాశే భయశోక వినాశనే ।

బౌడవాన్తు ప్రగాఢన్యాగ్రహ శాన్త్యర్థ కర్మణి ॥

తా. సమపూర్ణరాగములు వీర, శృంగార, కరుణ, హాస్యరస ప్రతిపాదకములు. షాడవరాగములు యుద్ధమునందు వీరరస ప్రధానమగునట్లు నుపయోగింపవలయుననియు, బౌడవరాగములు శత్రు, వ్యాధి, భయ, శోక వినాశనమందును, గ్రహశాంతి ప్రయోజనాది కర్మములయందును ఉపయుక్తములని చెప్పబడియె. అనగా, రసయుక్తములయిన రాగములనుబట్టి పదకీర్తనలు మొదలగునవి చేయవలయుననియు, పదకీర్తనలు మొదలగు వానియొక్క భావార్థములనుబట్టి రాగముల నుపయోగింపవలయుననియు నెఱుంగునది.”

సంగీత దర్పణములో రాగములకు స్వరూపములను, రసములను చెప్పబడియున్నవి. ఉదాహరణము :—

భూ పా లి రా గ ము.

శ్లో॥ గౌరద్యుతిః కుంకుమలిప్త దేహః తుంగస్తనీచంద్రముఖమనోజ్ఞా ।

కాంతంస్మరన్తీ విరహేణదూనా భూపాలికోయం రసశాంతియుక్తా ॥

తా. గౌరవర్ణము గలదియును, కుంకుమ విలేపనమును గల శరీరశోభను గలదియును, ఉత్తుంగమైన స్తనభారము గలదియును, పూర్ణచంద్రునిఁ బోలిన ముఖము గలదియును, అతిమనోజ్ఞమైనదియును, విరహము నోర్వలేక కాంతుని స్మరించుచున్నదియును, శాంతిరసయుక్తమైనదియునై భూపాలిరాగము వెలయుచున్నది.

ఇట్లు రాగ రాగిణులకు పూర్వాచార్యులు లక్షణములను వ్రాసియున్నారు. మఱియు, పూర్వాచార్యులు రాగములకు రసములను చెప్పునపుడు నానావిధమైన యభిప్రాయములను చెప్పియున్నట్లులు రాగములనుపయోగించునపుడు వ్యత్యాసములైన యభిప్రాయములను జెప్పియున్నారు.

ఉదాహరణముగ నీ దిగువ కనఁబఱచియున్న మధ్యమావతిరాగమును జూడుఁడు :

సంగీతప్రకాశిక (Vol-I, Part-II)

మధ్యమావతి రాగము.

“శ్లో॥ మధ్యమాదిస్సరాగోయం మధ్యమగ్రహ సంయుతః ।

గధలోపాదౌఢవ స్యా త్సాయంకాలేప్రగీయతే॥” (చతుర్దండిప్రకాశిక.)

ఇది భాషాంగ రాగము. శుద్ధకర్నాటక రాగము. ఔడవము. గాంధార ధైవతములు వర్జ్యములు. సాయంకాలమునందు గానము సేయఁదగినది. మధ్యమ గ్రహము. 28-వ మేళము, హరికాంభోజి జన్యము. ఈ శ్లోక పూర్వముగ నీ రాగమునకు, “మధ్యమాది” అను పేరు చెప్పఁబడినను, మధ్యమావతి యను నామమే లోకప్రసిద్ధమైనది. చతుశ్రుతియుషభ శుద్ధమధ్యమ కైశికీవిషాదములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఈ రాగమును సురాగ మని చెప్పియున్నారు. రాగములు కాలానుగుణములుగానే పాడఁదగినవి. రాగములను అకాలములందు పాడుటచే గలిగిడి తోషంబులను పోగొట్టుటకై పూర్వకులు సకల శుభప్రదంబైన మధ్యమావతి రాగమును గానము ముగించు మయమునందు పాడుచు వచ్చిరని తెలియుచున్నది. ఇందుచేత ఈ రాగము కాలనియములేక ఎల్లప్పుడును పాడఁదగినదని తెలియుచున్నది. ఇందుకు సంగీత దర్పణమునందుఁ బెలుపు ప్రకారము :—

“భైరవిరాగిణీ మధ్యమావతిః”

శ్లో॥ మధ్యమాదిశ్చ రాగాంగా గ్రహాంశన్యాస మధ్యమా ।

సత్త్వస్వరైస్తు గాతవ్యా మధ్యమాదికమూర్ఛనా ।

సంపూర్ణా కథితాతజ్జైః రిధహీనాకవ్చిన్నతా॥

ఈశ్లోకమువలన నీ రాగము రాగాంగమనియును, ఇందుగల మధ్యమ స్వరమే గ్రహంశ న్యాస మనియును, సప్తస్వర సంపూర్ణ రాగమనియును, మధ్యమ స్వరమే మూర్చ్ఛనా స్వర మనియును తెలియుచున్నది. మఱియు “రిధహీనా క్వచిన్మతా” అనుటచే ఈ రాగ మునకు ఋషభ ధైవతములు వర్ణ్యంబులని కొందఱు మతమనియును తెలియుచున్నది.

ఈ రాగము శ్రీరాగమనియును ధైరవి రాగమునకు భాగ్య యనియును గ్రంథ కర్త చెప్పచున్నాడు.

దర్పణకారుఁడు చెప్పియున్న ప్రకారము ఈ రాగమును ఋషభ ధైవత హీనముగా పాడినయెడల ఇప్పటివాడుకకు ఉదయరవిచంద్రిక రాగ మగుచున్నది. వెంకటమఖి మతము ననుసరించు గాంధార ధైవత హీనముగా పాడుటయే వాఁడుకగా నున్నది.

రాగాలాపనము.

శ్లో॥ రాగాలాపనమాల ప్తిః ప్రకటికరణం మతం ।

సాద్విధాగదితా రాగ రూపకాభ్యాం విశేషణాత్ ॥

రాగాలాప్తిస్తు సాయాస్యా దనపేక్ష్యైవరూపకమ్ ।

స్వస్థానైః సా చతుర్భిః స్యా దితి గీతవిదోవిదుః ॥ (లక్ష్యోంగీతమ్)

తా. రాగాలాపనము, “ఆల ప్తి” మనఁబడును. ఆ యాలాపనము రాగమనియును రూపకమనియును రెండువిధము లగును. అందు “రూపకము”, అనఁగా రూపకాలా పము చాల శ్లాఘ్యమైనయది. అపేక్షింపకయే ఈ రూపకాలాపనము ఆల ప్తిలోను ఉండును. ఈ రూపకాలాపనము నాలుగు విధము లగును.

శ్లో॥ ఆలాలాపేషు సర్వత్రా ప్యాదావాక్షిప్తికా స్మృతా ।

ఆక్షిప్తికై వలోకేన్మిన్నాయిత మితిగీయతే ॥ (చతుర్దండిప్రకాశిక).

తా. ఆలాపనములో మొదటిది “ఆక్షిప్తికా” అను ఆలాపనమనియును, లోక ములో “ఆక్షిప్తిక” అను ఆలాపనమునే “ఆయి త్” మని చెప్పచున్నారనియును తాత్పర్యము.

రాగమును విస్తరించుట ఆలాపన మనఁబడును. రాగమును ప్రారం భించునపుడే యా రాగకళలు విలసిల్లునట్లు కొంచెముగ విస్తరించి నిలుపుట ఆల ప్తి యనియును, రాగమును విశేషముగ ప్రస్తారములచే పోషించి పాడుట ఆలాపన మనియును కొన్ని పురాతన గ్రంథకర్తల యభిప్రాయము. చతుర్దండి ప్రకాశికలో రాగాలాపనమే యాల ప్తి యనియును, రాగమును స్వల్పముగ పాడుట “ఆక్షిప్తికా” లేక “ఆయి త్తము” అనియును చెప్పఁబడియున్నది. ఆయి త్త మనఁగా రాగమును పాడుటకైన ప్రథమ ప్రయత్నము.

రత్నాకరములో నిశ్చంకుఁడు “ఆక్షిప్తికా” అనునది యొక నిబద్ధ గీతభేద మని చెప్పియున్నాడు :—

శ్లో॥ చచ్చత్పటాది తాశేన మార్గత్రయ విభూషితా ।

ఆక్షిప్తికా స్వరపద గ్రథితా కథితా బుధైః ॥

ఇందులకు చతురకల్లినాథుని వ్యాఖ్యానములో —

“ ఆక్షిప్తికేతి నిబద్ధగీతభేదః । సాచ చచ్చత్పటాదితాశేన । అదిశబ్దేన చాచత్పటాదయో మార్గతాళాగ్రహ్యస్తే । తేష్వన్యతమేన । మార్గత్రయ విభూషితా మార్గత్రయే పూర్వోక్తే చిత్రాదావిభూషితాఽలంకృతా । జాత్యుక్తా నియమేనేతిద్రవ్యవ్యం । స్వరపద గ్రథితా షడ్జాది స్వరభూషితైః పదైః పదార్థవాచకైః శబ్దైర్గ్రథిత రచితా పదతాలాద్యాక్షిప్త త్వాదాక్షిప్తికేత్యన్వర్థా । బుధైః మతంగాదిభిః కథితా ॥”

చచ్చత్పటాది మార్గతాళములతోఁ గూడుకొనినదియును, దక్షిణము, వార్ధకము, చిత్రము అను మార్గత్రయములతోఁ గూడుకొనినదియును, స్వరములతోను, పదార్థ వాచకములతోను గూడుకొనినదియునై యుండు గీతవిశేషము ఆక్షిప్తిక యనఁబడును. సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని యందు రాగమును స్వల్పముగ పాడుటయే ఆక్షిప్తిక యని చెప్పియున్నారు. దాని నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

శ్లో॥ సీనత్వేనయథాక్షిప్తం స్వనిర్వాహాయ భోజనం ।

రాగేణాపితథాక్షిప్తే త్యాదావాక్షిప్తికామతా ॥ [చతుర్దండిప్రకాశిక)

ఒకఁడు తాను పెరుగుటకయి ఎట్లు భోజనము నపేక్షించునో అటులనే రాగము తాను వృద్ధిఁజెందుటకై ఆక్షిప్తికను అపేక్షించుచున్నది. గనుక రాగముయొక్క ఆరంభ మందు మధ్యషడ్జమును ఆక్షిప్తికగాఁ గొని మంద్రస్థాయియందును, మధ్యస్థాయి ఋషభ గాంధార స్వరములలోనులను గానముయొక్క క్రియను (వ్యాపారమును) జేసి రాగమున కుచు గాముకుని ? క్తికినిఁ దగినట్లు తారస్థాయి ఋషభ గాంధార మధ్య పంచమముదాఁక నొక సార పాడుచుపోయి, మఱియుఁ నిరిగి మధ్యస్థాయి షడ్జమునకు వచ్చి పూర్తి చేయ వలయును. ఇట్లు చొదలఁబోయి వచ్చుటకు ఆక్షిప్తిక, లేక ఆయిత్తము అని జెప్పదురు. (ఆక్షిప్తిక = కొంచెము నుంగుగా ఁవువ్వట). (ఆయిత్తము = ఆరంభించుటకు గల సన్న ద్ధము, లేక ప్రయత్నము).

పైని కనఁబఱచియుండు పద్ధతిలో పదార్థ వాచక సంయోగములను చెప్పియుండునటులు తెలియలేదు. పదార్థవాచక సంయోగములేని రాగాయిత్తము ఆక్షిప్తిక కానేరదు. ఇందుల కుదాహరణములను రత్నాకర ములోఁ జూడుఁడు.

రత్నాకరములో ఆయిత్తము అని స్వల్పముగ రాగమును విస్తరించు పద్ధతిని చెప్పలేదు. గ్రాహంశన్యాసాదిగాఁ గల దశవిధ లక్షణములు రాగా లాభనములో నుండవలయునని చెప్పఁబడియున్నది. “...అభివ్యక్తిర్యత్ర

దృష్టా సా రాగాలాప ఉచ్యతే ” - ఇచట కల్లినాథుని వ్యాఖ్యానమును బరిశీలించునపుడు, ఇప్పుడు వాడుకలోనుండు ప్రబంధ హీనమైన రాగాలాపనము మతంగాది పూర్వాచార్యుల కాలములో లేదని తెలియుచున్నది.

“శ్లో॥ రూపకంతద్వదేవ స్యా త్పుథగ్భూత విదారికం ।” (సం. రత్నా.)

కల్లినాథ వ్యాఖ్యానములో : “రూపకం తద్వదేవాఽఽలాపనదేవస్యాత్ ॥”

పైని కనఁబఱచియుండు రత్నాకర శ్లోకముచేతను, కల్లినాథుని వ్యాఖ్యానముచేతను, ఇప్పుడు వాడుకలోనుండు రాగాలాపనము రూపకములో చేరినది యని తెలియుచున్నది. రూపక మనఁగా ప్రబంధ రహిత ఆలాపనము. మరియు రాగాలాపనములోని అపవ్యాస యుక్తరాగ ప్రస్తారము రూపక మనఁబడును. ఈ రూపకమునే రాగవర్ధని యని వెంకటమఖి చతుర్దండిప్రకాశికలో చెప్పియున్నాడు. ఈ రాగవర్ధని నాలుగు విధము లనియును అందు మొదటిది “ఎడుప్ప” అనియును చెప్పియున్నాడు.

“శ్లో॥ ఆక్షిప్తికానంతరంతు కర్తవ్యారాగవర్ధని ।

ఇయమేవ జనైస్త్లోకే ఎడుప్పిత్యభిధీయతే ॥ ”

తా. ఆక్షిప్తికానంతరము జేయు రాగాలాపనము రాగవివర్ధని యనఁబడును. ఈ రాగవివర్ధని లోకములో “ఎడుప్ప” * అని చెప్పఁబడుచున్నది.

దాక్షిణాత్య రాగాలాపనము హిందూస్థాని రాగాలాపనమునకు వ్యత్యాసమై యున్నది. మరియును హిందూస్థాని రాగాలాపనము పూర్వ శాస్త్రోక్త రాగాలాపన పద్ధతి యనియును, అదియే మంచిత్రోవ యని యును తెలియుచున్నది. ఎట్లనిన, పూర్వగ్రంథగత పద్ధతిలో రాగములలో ఆలప్తిగాని, ఆలాపనముగాని మంద్రస్థాయినుండియే ప్రారంభించి చేయఁ దగినదని స్పష్టముగ తెలియుచున్నది. హిందూస్థాని గవాయిలు రాగములను పాడునపుడు మధ్యషడ్జములో ప్రారంభించి మంద్రస్థాయి ప్రస్తారమును జేసికొని వెనుక మధ్యస్థాయిలోను, అటువెనుక తారస్థాయిలోను

* చతుర్దండిప్రకాశిక గ్రంథకర్తయైన వెంకటమఖి, తంజావూరిలో చేనప్ప నాయుని కాలములో మంత్రిగా నుండిన గోవిందదీక్షితుని కుమారుడు. చతుర్దండి ప్రకాశిక యను సంగీతలక్షణ గ్రంథము నితఁడు తంజావూరిలోనే వ్రాసి నాఁడని తెలియుచున్నది. పై సుదహరించియుండు శ్లోకములో “ఎడుప్ప” అను ద్రావిడ పదముగే ప్రయోగించియున్నాడు. ఈ “ఎడుప్ప” అను పదమునకు ఆంధ్రములో “ఎత్తుట” తేక ప్రారంభించుట అని యర్థము. కనుక ఆక్షిప్తికకు వెనుక చేయఁబడు రాగవిస్తారమును ఎడుప్ప అని చెప్పినాడు. ఇందుచేత రాగ విస్తారములోని మొదటి వివర్ధని రాగప్రస్తావ ప్రారంభమని తెలియుచున్నది.

క్రమముగ రాగ విస్తారముఁజేసి తరువాత మూర్ఖనాప్రస్తారములచే (ఫిరుకాలచే) రాగమును మధ్యకాల త్రికాలముగఁ జేసి డిగి మధ్యషడ్జములో ముగించుచున్నారు. అందుచేత రాగములోని రక్తి చెడకుండయున్నది. రాగములను పాడునపుడు సుమారు మధ్యస్థాయి పంచమములోనుండి తారస్థాయి పంచమమువఱకు గలుగు రక్తివిశేషము మంద్రస్థాయిలోను మధ్యస్థాయి పూర్వభాగములోను గలుగుటలేదు. రాగవిస్తారమును చేయునపుడు మంద్రస్థాయి షడ్జములోనుండి, అపన్యాసక్రమము ఆరోహించునపుడు, క్రమముగ రాగములోని రక్తి యధికమగుచున్నదను విషయము సర్వజనానుభవ సమ్మతము. అట్లుండియు మరదేశములో గాయకులు రాగములను పాడునపుడు వానిని తారస్థాయి షడ్జములోనుండి ప్రారంభించి తారస్థాయి పంచమమువఱకును విస్తరించి, రాగమును ముగించునపుడు పాడదగినదియై యుండు మూర్ఖనాప్రస్తారములను (ఫిరుకాలను) రాగ ప్రారంభములోనే పాడి రాగములో విరక్తిని ఒక నిమిషములోపల వ్యయముచేసి తదనంతరము కొండమీఁదనూగు బండ దొర్లిన చందంబున తటాలని మంద్రస్థాయికి డిగి అచట రక్తిరహితమైన సంచారములను చేయుచున్నారు. ఈ రాగప్రస్తారపద్ధతి అనుభవమునకును శాస్త్రమునకును విరోధమైనదియే యగును,

రాగవర్ధని : రాగవర్ధని యనఁగా రాగమును పెంచుట అని భావము. ఈ రాగవర్ధని నాలుగు విధములుగ విభజింపఁబడియున్నది. వానికి క్రమముగ ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ రాగవర్ధను లని నామములు గలవు.

విదారి : విదారి యనునది ముక్తాయి (ముక్తాయి=ముగించుట). రాగవర్ధనిని ముగించు క్రియ ముక్తాయి లేక విదారి యనఁబడును. అందుచేత, రాగవర్ధని ప్రకారమే విదారులకును ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ విదారు లని పేళ్లుగలవు.

ప్రథమ రాగవర్ధనియును విదారియును : ఆక్షిప్తికను పాడినవెంటనే రాగాలాపనములలోఁ జేయఁబడు గానక్రియ ప్రథమ రాగవర్ధని యనఁబడును. ఇందుకు క్రమము : మధ్యషడ్జములోనుండి ప్రారంభించి న్యాయశాది దశవిధ రాగ లక్షణములును, జాత్యాది లక్షణములును. పల్లిగ నుండు నటులును, వివాది శ్రుతులతోఁ గూడిన సంగతులు మధ్యలో రాకుండు

నుండునటులును, గమకముల నుచితముగ ప్రయోగించి రక్తిచెడకుండ మంద్రస్థాయిలో రాగాలాపనమును అపర్యాస క్రమము చెడకుండజేసి, అటువెనుక మధ్యస్థాయిలోను మితముగ ఆలాపనమును జేసి, పై పక్షములో నుండి తటాలని ఫిరుకాలతో మధ్యపక్షమునకుఁ దిగి అచట నిలువవలయును. ఇట్లు తారపక్షంబునుండి ఫిరుకాలతో దిగి రాగవర్ధనిని ముగించు క్రియ విదారి యనఁబడును. ఈ ప్రథమ రాగవర్ధనిలోఁ జేయఁబడు గానక్రియలు విశేషముగ విశంబకాలములోను స్వల్పముగ మధ్యకాలములోను ఉండవలయును. ఇందుకుఁ గల ప్రథమ విదారిని ఉపయోగించునపుడు మాత్రము మధ్యకాల త్రికాల యుక్తమైన ఫిరుకాల నుపయోగింపవచ్చును. ఈ ప్రథమ రాగవర్ధనిలో అపర్యాసక్రమమున సంగతులను పాడునపుడును విశేషముగ విశంబ ప్రస్తారమును, ఒక అపర్యాసములోనుండి మఱియొక అపర్యాసము నకు ఎక్కునపుడో లేక దిగునపుడో కొంచెము ముందుగా మధ్యకాల త్రికాల సంగతులను కొంచెముగను యథోచితముగను పాడి ఆయా అపర్యాస మును పూర్తి చేయవలయును. ఇదియే ప్రథమ రాగవర్ధని లక్షణము.

ద్వితీయ రాగవర్ధని : ఈ రెండవ రాగవర్ధనియును మొదటి రాగ వర్ధని తీరుననే చేయఁదగినది. అయినను, ఇందు విచిత్ర వర్ణాద్యాలంకార ములతోను గమకములతోను కల్పనములను జేసి రాగమును విస్తరింప వలయును. మఱియు నీ రెండవ రాగవర్ధనిని చేయునపుడు మంద్రస్థాయిలో సంచారముసేయక విశేషముగ మధ్యస్థాయిలోను తారస్థాయి పంచమము వఱకును సంచరించి రెండవ విదారిచే రాగవర్ధనిని ముగించి మధ్యపక్షములో నిలువవలయును.

తృతీయ రాగవర్ధని : ఈ మూడవ రాగవర్ధని తారస్థాయిలోఁ జేయఁదగినది. ప్రారంభములో మధ్యస్థాయి పంచమములోనుండి తారపక్ష మునకేగి అచటనుండి వరుసగ ప్రస్తారములను తారస్థాయి పంచమమువఱకు యథోచితముగఁ జేసి విదారినిఁ జేయవలయును.

చతుర్థ రాగవర్ధనియును విదారియును : పైని చెప్పఁబడిన రెండవ మూడవ రాగవర్ధనుల తీరుననే ఇందులోను సంచారములను జేయవలయును. అయినను ఈ రాగవర్ధనిని స్వల్పముగాను విశేషముగ (ఫిరుకాలు) మూర్ఖనాప్రస్తారములతోను చేయవలయును.

పైని చెప్పబడియున్న నాలుగు విధములగు రాగవర్ధనులను చేయు సపుడు క్రమముగ రాగవిస్తారకాలమును తగ్గించుకొని రావలయును. ఎట్లనినః మొదటి రాగవర్ధనిలో 20 నిమిషములు (20 Minutes) సంచరించినయెడల రెండవ రాగవర్ధనిలో 10 నిమిషములును, మూడవ రాగవర్ధనిలో 5 నిమిషములును, 4-వ రాగవర్ధనిలో 2½ నిమిషములును సంచారము చేయవలయును. అట్లు చేయకున్నయెడల రాగములో రంజనము చెడిపోవును.

పైని చెప్పిన తీరుగ 4 రాగవర్ధనులను చేయక రెండు వర్ధనులలోనే రాగమును ముగించుటయును పాడుకలో నున్నది. గాయకులు ఈ వర్ధనులను సమయోచితముగ చేయవలయును.

స్థాయిసంచార మని మఱియొక సంచారపద్ధతియును గలదు. అది ఆరోహణస్థాయి సంచారము, అవరోహణస్థాయి సంచారము అని రెండు విధములగును. అందు ఆరోహణస్థాయి సంచార మెట్లనిన, మధ్యపడ్డములో నుండి ప్రారంభించి మంద్రపడ్డమువఱకు దిగి మధ్యకాలముగ ప్రస్తరించి తరువాత మధ్యస్థాయి ఋషభమునకువచ్చి ఆ ఋషభమును స్థాయిస్వరముగ నుంచుకొని దానికి మీఁదనుండు స్వరముల నేదియును కనిపించక ఆ స్వరమునకు క్రిందనుండు స్వరములలో మాత్రము సంచారము చేయుట. మఱియొక పద్ధతి ఎట్లనిన, పైని చెప్పిన తీరుననే మధ్యస్థాయియందుఁ గల సప్తస్వరములలోను ఒక్కొక్కమాటు నిలిచి ఆ స్వరమును స్థాయిగఁ జేసికొని రాగమును విస్తరించుట. ఇట్లే అవరోహణముగ సంచారముచేయుట అవరోహణస్థాయి సంచార మనబడును. ఈ ప్రస్తారపద్ధతి అపన్యాస క్రమమునకుఁ గల అంగములలో నొకటియేగాని మతేమియును కాదు. అట్లుండియు పూర్వాచార్యులలో కొందఱు ఈ స్థాయి సంచారములను ప్రత్యేకముగఁ జెప్పియున్నారు.

భరతాచార్యుడు మకరిణి యని యొక రాగాలాపన పద్ధతిని చెప్పి యున్నాడు. ఈ పద్ధతి రెండవ మూడవ రాగవర్ధనిలో నున్న విధముగనే యున్నది కనుక దీనిని ఇచట వ్రాయలేదు.

పైని చెప్పిన రాగాలాప లక్షణము లన్నిరాగములకును సాధారణ మైనదియే యగును.

రాగములోని “తానం” అను శబ్దమునకు ఉత్పత్తిక్రమమును మన మెఱుంగవలసినది అవశ్యకమే యగును. పూర్వ గ్రంథములలో రాగములను పాడునపుడు “తానం, తానం” అను శబ్దమునే చేకొని రాగాలాపనము చేయవలయునని చెప్పబడియున్నది. “తానం తానం” అని మాటిమాటికి రాగములో పాడునపుడు అకార అంకారాదులనుచేర్చి ఆ శబ్దమును దీర్ఘముగ పాడుట వాడుకగ నున్నది. రాగమును మధ్యకాలముగ పాడుటయే పూర్వకాలమునందు తాన మని చెప్పబడెను ప్రకృతములోను వైణికులు తానమును మధ్యకాల మనియే చెప్పుచున్నారు.

“తానం” అను శబ్దము దాక్షిణాత్య గానపద్ధతిలోని “తెన్నా” అను పదములోనుండి స్వీకరింపబడి తాన మని సంస్కరింపబడినది. సుమారు 60 శతాబ్దములకు మునుపే ఈ “తెన్నా” అను రాగమును పాడుచున్న పద్ధతి దక్షిణదేశములో నుండె నని తెలియుచున్నది. “తెన్నా” అను పదమునకు “దక్షిణ రాష్ట్రాధిపా” అని యర్థము. పూర్వములో దక్షిణ రాష్ట్రములో ప్రధానమైన పాండ్యమండలము నేలుచుండిన యొక్కొక రాజునుగుజీంచిన స్తోత్రముగ “తెన్నా తెన్నా” అని రాగములందు పాడుట వాడుకగ నుండె నని తెలియుచున్నది. ద్రావిడ పండిత శిరోరత్నముగ చెలంగిన శతకోవులను (నమ్మాళ్వారు) తమ తిరువాయ్మొళి యను ద్రావిడ గ్రంథములో, “తెన్నా తెనా వెన వండుమురల్ తిరు వేంగడత్తు” అని తిరుపతిలోని శ్రీనివాసుని నుతించునపుడు పురవర్ణనా విశేషసూచకముగ (తిరుపతిలోని భ్రమరములును తెన్నా తెనా అని పాడుచున్నవి) అని రచించియున్నారు. ఇందువలన వీరికాలమునకు చాల పురాతనకాలముగనే “తెన్నా” అని రాగమును విస్తరించు క్రమమున్నదని తెలియుచున్నది. ఈ తెన్నా అను పదము క్రమ క్రమముగా ఆర్యజనవ్యవహారములో “తానం” అని వాడబడి వెనుక, “తానం తానం” అను శబ్దము “అనంతా నంతా” అని సర్వేశ్వరుని నామోచ్చారణ సూచక మని వివరింపబడెను. రాగములను పాడునపుడు ఈ తాన శబ్దము శ్రుతిలో చేరుటకైన నొక మంచిసాధన శబ్దమై యున్నదను విషయమును బుద్ధిమంతులు గమనింతురుగాక.

తాయము : ఒక రాగములో నుండు స్థైర్యమున నొక స్వరమును స్థాయిగ నుంచుకొనుట తాయ మనబడును. ఇది యొక విచిత్రమైన రాగాలాపన పద్ధతి.

రాగములలో గ్రహస్వరములను పాడుటయే తాయ మని చెప్పఁబడుచున్నది. గ్రహస్వరము వాది సంవాచులుగ పాడఁబడినవి. శంకరాభరణ రాగములో “సరిగమ” అను స్వరమునకు “పధనిస” అను స్వరములు సమముగ నున్నవి. కనుక, “పధనిస” అని పాడునపుడు పంచమమును షడ్జగ్రహముగ మార్చి “సరిగమ” అని పాడుట గ్రహభేద మగును. శంకరాభరణ రాగములో “నిసరిగమపధని” అను స్వరములను గ్రహభేదము చేయునపుడు పంచమమును షడ్జముగ చేసికొని అందులోనుండి కల్యాణి రాగమునకుఁ గల స్వరములను పాడునపుడు ఆధారశ్రుతికి శంకరాభరణ రాగము చెడకుండ నుండును. ఇట్లు గ్రహస్వరములను రాగానుసారముగ మూఁడు నాలుగు స్వరముల నమర్చికొని గానముచేసి అన్యరాగకళలను జూపించి ఆధారశ్రుతిలో వచ్చి నిలిచి ప్రధాన రాగకళను జూపించి గానము చేయుట తాయ మనఁబడును. గ్రహభేదములను చేయుటలో ననేక విధములున్నవి. వానిని గ్రంథవిస్తర భీతిచే నిచట వ్రాయలేదు. ఈ గ్రహభేదము గాత్రగానములో మాత్ర ముపయోగింపఁ దగినది. పైని చెప్పియున్న గ్రహభేదపద్ధతుల ననుసరించిన ప్రస్తారములోని రాగములే నిషాదాంత్య, ధైవతాంత్య, పంచమాంత్య రాగములుగ వెలయుచున్నవని యెఱుఁగునది.

సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిలో వ్రాయఁబడియున్న తాయమును నీ దిగువ వ్రాసియున్నాను. అందులోను పైని చెప్పిన రీతిగనే భావము గలుగుచున్నది. అయినను అది విశదముగ లేదు.

తాయము.

“ఆయా రాగముల ననుసరించి ఏదైన నొక స్వరమును స్థాయిగాఁ గల్పించుకొని, దాని క్రిందిగల స్వరములందు రాగలక్షణములవలె సంచరించి మధ్యషడ్జమున న్యాసమొనరించి, (1) ఆ స్థాయికి పయిని ఆరోహణ క్రమముగాఁ గల మొదటిది, రెండవది, మూడవది, నాలుగవదియైన స్వరముల క్రమముగా నొక్కొక్క స్వరముగా చేర్చుకొని సంచారములుచేసి మధ్యషడ్జమందే న్యాస మొనరింపవలెను. మరియు, (2) ఆరోహణ క్రమముగా నాలుగవ స్వరమందే తానము నారంభించి వానికి క్రిందిగల స్వరముల నంటక ఆ స్వరము నండును, వానికి పయినిగల స్వరములందును సంచార మొనరించి మధ్యషడ్జంబున న్యాసంబును చేసి, స్థాయికి మూడవది, రెండవది, మొదటిదియైన స్వరములందు క్రమంబుగా నొక్కొక్క స్వరముగా నెత్తుకొని సంచరించి మధ్యషడ్జమందే న్యాసము లొనరించవలెను. ఈ రీతిని ఎనిమిది తానములు గానముచేసి, స్థాయి స్వరము నెత్తుకొని అలావేలక్షణ ప్రకారముగా కొంచె మాలోపించి తారస్థాయినుండి విదారించుకొనివచ్చి మధ్యషడ్జమందు

పాడుటను న్యాయసంబుతో నిలుపవలెను” అని వెంకటమఖి తమ చతుర్దండిప్రకాశిక తాయప్రకరణములో జెప్పియున్నారు.

కటకము : పూర్వాచార్యులు తానమును కటక మని చెప్పియున్నారు. ఈ కటకమునకు రాగమునకుఁ గల అన్నిలక్షణములును గలవు. ఇందులోను గ్రహస్వరభేదములను చేయుట వాడుకలో నుండెనని తెలియుచున్నది.

పూర్వ ద్రావిడగ్రంథములలో 4 గ్రామములును, అందుఁ బుట్టిన జాతులను, ఆ జాతులలో బుట్టిన 16 ప్రసిద్ధ రాగములను, వానిలో ప్రస్తరింపఁబడిన 214 గొప్పరాగములను, వీని జన్యములైన అనేక రాగములను చెప్పి, వానిమొత్తము 11991 రాగము లని చెప్పఁబడియున్నది. అట్టి రాగములు 12000 కన్న నధికముగనే యుండవలయు ననియును తెలియుచున్నది. కొన్నిగ్రంథములలో 6000 రాగము లున్నవని చెప్పియున్నారు. ఇప్పుడు వాడుకలో సుమారు 1200 రాగములే యున్నవి. వానిలో సుమారు 200 రాగములలో మాత్రమే గీత కీర్తనాదులయం దుపయోగింపఁబడియున్నవి. విద్వాంసులు సుమారు 40 రాగములను పాడుచున్నారు. లక్ష్యలక్షణములను నెఱింగి పాడఁదగిన విద్వాంసులసంఖ్య చాలతక్కువగ నున్నది. అట్టి గొప్ప విద్వాంసులును గీత కీర్తనాదులు చేయఁబడియుండు రాగము లన్నియును పాడుటకు శక్తిలేక నున్నారు. ఇట్లు రాగముల సంఖ్య దినేదినే క్షీణము నొందుచున్నది. ఇది చాల పరితాపమైన విషయము.

పూర్వ ద్రావిడులు తేవార మను నొక వృత్తమును భక్తిమార్గములో రచించి గానము చేయుచుండిరి. ఆకాలమున అనేక రాగములు వాడుకలో నుండినవని పూర్వగ్రంథములో చెప్పఁబడియున్నవి. రత్నాకరములోని “ద్రావిడి, హిందోళము, భిన్నకైళికము, టక్క” మొదలగు అనేక రాగములు ద్రావిడరాగములే యగును.

ప్రకృతము మదరాసు ఎడప్పాళయములో నుండు మ. నాదముని పండితుఁడు, “సంగీతస్వరప్రస్తారసాగర” మని యొక సంగీత పుస్తకమును ప్రచురించి యున్నాడు. ఇతఁడు నాగస్వరము, క్షారైష్ట్య వాద్యములను పాఱించు నని తెలియుచున్నది. ఇతఁడు ప్రచురించియుండు పుస్తకములో 2044 రాగముల కారోహణావరోహణములు వ్రాయఁబడి యున్నవి. ఇందు లో సుమారు 1200 రాగములు పూర్వ గ్రంథగతంబులైనయవి. తదితర

రాగము లేవరి కల్పితములతో తెలియలేదు. ఈ నవీన కల్పనా రాగము లిదివఱకును గీతకీర్తనాదులలో నుపయోగింపఁబడి యుండునటులు తెలియ లేదు. అందుచేత నవీనకల్పనములై వాడుకలో లేనిదియును గ్రంథోక్తము కానిదియునైన రాగములను వదలి పూర్వ గ్రంథగతంబు లైనదియును, విద్వాంసులచే గీతకీర్తనాదుల నిమిత్తముగ నేర్పఱుపఁబడిన హంసధ్వని, పుష్పలతిక, కదనకుశూహలము మొదలగు రాగములను జేర్చి సుమారు 1100 రాగములకు రాగపట్టికను సిద్ధపఱచి ఆరోహణావరోహణములతో నీ గ్రంథముయొక్క అనుబంధము (B) లో జేర్చియున్నాఁడను.

గీతము, ప్రబంధము అను వీనికి పూర్వగ్రంథములలో పెద్దలు విశేషముగ లక్షణములను వ్రాసియున్నారు. భాషలకు వృత్తలక్షణములను వ్యాకరణ సూత్రములును ఎట్లున్నవో అట్లే ప్రబంధమునకు లక్షణములున్నవి. స్వరాది తాళాంత్యముగ గల 6 లక్షణములతోఁ గూడుకొనియున్న గీతము ప్రబంధ మనఁబడును. గీతప్రబంధములను ఇచట విశదముగ వ్రాయవలయునేనె సుమారు 150 పుటలు కావలసియుండును. రత్నాకరములో గీత ప్రబంధములకు, ప్రబంధాధ్యాయ మను ఒక పెద్ద అధ్యాయము వ్రాయఁబడియున్నది. మరియు, ఈ గీతప్రబంధములలో అనేకము లిప్పుడు వాడుకలో లేక తొలఁగిపోయెను. గీతప్రబంధాదులను గుఱించి బ్రహ్మశ్రీ, సుబ్బరామదీక్షితులు సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిలో కడుహృద్యముగను, సంగ్రహముగను వ్రాసియున్నారు. వాని నీ దిగువ జూడుఁడు :

గీతము : శుద్ధసూడ, ఛాయాలగసూడ అని రెండు భేదములగును. సూడ అనునది గీత వాచకమైన దేశీయ పదము. శాస్త్రనియమంబులు గల ఛాయను పొందిన గీతము శుద్ధ మనఁబడును. సాలగము అనునది ఛాయాలగపద వికారము. ఈ సాలగ సూడ, ధ్రువ, మధ్య, ప్రతిమర్య, నిస్సారుక, అట్టతాళ, రాసతాళ, ఏకతాళములైన ఏడు భేదంబులు. వీనిలో ధ్రువము అనునది, ధాతు మాతువులతో చేరిన రెండు గీత ఖండములలో, ఉద్గ్రాహము అను మొదటి ఖండమగును. ఈ ఉద్గ్రాహ ఖండమందు గల స్వరములకంటె ఉచ్చమైన స్వరములఁ గలిగిన ఆఱోగము అను నొక ఖండము గలదు. ఉద్గ్రాహ ఖండము యొక్క మొదటిభాగ మెచట న్యూన ముంచఁబడునో దానికి ధ్రువము అని పేరు. ఈ ధ్రువము

పనుకొకండక్షరములు మొదలు ఇరువది నూతక్షరములవఱకుఁ గల పది యాఱు భేదములకు నామములు, రసములు, తాళములు మొదలైన లక్షణములు వేర్వేరుఁ జెప్పఁబడియున్నవి. ఇటులనే తక్కిన ఆఱు తాళములకును జెప్పఁబడియున్నవి. ఈ వివరములు విశదంబుగా చతుర్దండి ప్రకాశికలో గీతప్రకరణమందును, సంగీతరత్నాకర ప్రబంధాధ్యాయాంతమందును జెప్పఁబడియున్నవి. గ్రంథ విస్తరభీతిచే నిచట విరివిగాఁ జెప్పక చాలించుకొంటిని. ఇటువంటి గీతంబులు ఇప్పుడు కనఁబడవు. ధ్రువము మొదలైన నూతాది ఏడు తాళంబులును, ఝోంపటయును, రగణ మత్యంబును ఈ తొమ్మిది తాళంబులే గీతంబులందు జేర్పవలయునని వేంకట మఖి అలంకారంబులు చెప్పచోటఁ జెప్పియున్నట్లే ఇప్పటి వాడుకలోనున్న గీతంబులలో కనఁబడుచున్నవి. గీతంబులు రెండు ఖండంబులుగను, మూఁడు ఖండంబులుగను ఉన్నవి. రెండు ఖండంబులుగా నుండు గీతంబులలో మొదటిది ఉద్గాహ ఖండము ; ఈ ఉద్గాహ ఖండ స్వరంబులకంటె ఉచ్చమైన స్వరంబుగలదియే రెండవదియైన ఆభోగఖండము. ఈ రెండు ఖండంబులుగల గీతంబులలో మొదటిఖండమందే ధ్రువఖండము మధ్యషడ్జ న్యసంబులుగా నుంచఁబడియున్నది. మూఁడు ఖండంబులు గల గీతంబులలో మొదటిది ఉద్గాహముగను, రెండవది ఆభోగముగను, మూడవది ముద్రాఖండంబుగను ఉన్నది. ఈ మూఁడు ఖండంబులుగల గీతంబులలో మాత్రము అంతరి గలదు. మొదటిదియైన ఉద్గాహ ఖండంబులో ధ్రువమునకు వెనుక అంతరి*, అవతల జావడ † ; రెండవదియైన ఆభోగ ఖండము, పిమ్మట అంతరి; పిమ్మట మూడవదియైన ముద్రాఖండము, పిమ్మట అంతరము, ఇటులనే ప్రాచీన పుస్తకంబులలోను, వాడుకయందును గనఁబడుచున్నవి. ఈ అంతరంబులు విదవధాతువనియు, త్రిఖండ గీతంబులోమాత్రమే కనఁబడుచున్నదనియు వేంకటమఖి చతుర్దండిప్రకాశిక ప్రబంధ ప్రకరణములోఁ జెప్పియున్నాఁడు. ముద్రాఖండంబు అనేకముగ ఉద్గాహ ఖండధాతువును గలదిగానే యుండినప్పటికిని, కొన్నిటిలో ముద్రాఖండధాతువునకు కొంచెము వేఱుఁగా కనఁబడుచున్నది. ఈ వివరంబును సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిగో నాదనామక్రియ, హిందోళ రాగగీతంబులు మొదలైనవానిలోఁ జూడుఁడు.

* అంతరంబుల ధాతు మాతులు మూఁడు ఖండంబులకును ఒకటిగానే యుండును.

† జావడ అనునది దేశీయ పదము. ఆ పదమునకు గీతములో సగము అని అర్థము.

ముద్రాఖండ ధాతువులు విశేషంబుగ ఉద్ధృ)హఖండ ధాతువువలె నుండుట వలన పారము సేయవారు ఉపేక్షించిరి. అందుచేత అంతరంబుతోఁ గూడిన అనేక గీతంబులు ముద్రాఖండంబులేకయే యున్నవి. రూపక తాళమునఁ గల కొన్ని గీతంబులు ధ్రువరూపకమనియు, రూపకధ్రువమనియు రెండు విధములై కనఁబడుచున్నవి. (1) ధ్రువరూపక మనునది మొట్టమొదట మూఁడు కొట్టుకొట్టి విసరి, అవతల కొట్టెడు మఱియొక ఘాతయందు ధ్రువమునుంచి తోడనే విసరి రెండుకొట్టును, ఉద్ధృ)హ ఖండాంతంబున విసరు వచ్చిన పిమ్మటనున్న ఆభోగఖండారంభమున మూఁడు కొట్టు కొట్టి విసరి, తోడనే ఒక కొట్టు కొట్టి విసరి రెండు కొట్టు కొట్టుకొనియే వచ్చి ఖండాంతమందు విసరినవెనుక ధ్రువఖండమును పాడుట వాడుక. కొన్ని గీతంబులలో ధ్రువము మీఁదఁ జెప్పినట్లుండక ఆ ఉద్ధృ)హఖండమందే వేఱు చోట్లలో గనఁబడుచున్నది. (2) రూపకధ్రువ మనునది త్రిఖండ గీతంబులుగాను అంతరమందు మూఁడు కొట్టు కొట్టి విసరి, తోడనే ఒకకొట్టు కొట్టి విసరి, పిమ్మట కొట్టెడు రెండవ కొట్టునందు ధ్రువముంచి ఆభోగ ఖండమును పాడి మీఁదఁ జెప్పినట్లే తాళము వేసుకొని వచ్చి అంతరము పాడుట వాడుక. కొన్ని గీతంబులలో రంజనమునకై, అనుద్రుత, ద్రుతం బులు మొట్టమొదట నెత్తఁబడియున్నవి.

శ్లో॥ అష్టభాషా పదై ర్యుక్తం అయ్య అంవోతియై ర్యుతం ।

స్వర రాగైః ప్రగాయంతి గీత మిత్యభిధీయతే ॥

గీతంబుల మాతృవులు, సంస్కృతాభాసమైన ప్రాకృతాది భాషా పద ములును, ఆభోగఖండ మాతృవులలో అర్థములేని అ అ, అయ్య, తి య్య, అంవో ఇయ, అరే, యను శబ్దములతోను గూడుకొని యుండవలయును.

శ్లో॥ గీత ప్రబంధ రాయా నాం స్థాలనం బహిరంతరం ।

తానాది మార్చనా నాంతు అంతస్థాలన మిత్యపి ॥

గీత ప్రబంధ రాయంబులఁగల ధాతు మాతృవులలో ప్రత్యక్షరము నకును, వీణలో లోమీటు వెలిమీటు నుపయోగించుటయు, తాన రాగా లుపన కీర్తనాదులయందు లోమీటునుమాత్ర ముపయోగించుటయు పూర్వి కల సంప్రదాయము. కీర్తనాదులలోఁ గల మాతృవుల ప్రత్యక్షరంబులందును లోమీటు మీటుటయే గాక, సాహిత్యాక్షరంబులు దూరంబుగా నుండు తావులలో వీణలోని తంత్రీనాదము తెలియునట్లు సందర్భానుసారంబుగా

నొక మీటుచు మీటి వాయించుటయే వాడుక. తానంబులకు రెండేసి అక్షరంబుల కొక మీటును, త్రిశ్ర, ఖండ జాతులలోగల అంత్యాక్షరము లందు నడిమి వ్రేలిచే తడమీటును మీటవలయును.

ప్రబంధము : ప్రబంధము ఆఱు అంగములతోను, నాలుగు ధాతువులతోను, స్వర సందర్భము గలదిగాఁ జేర్చఁబడినది :— ఆఱు అంగములు : (1) స్వరము ; (2) బిరుదము ; (3) పదము ; (4) తెన్నకము ; (5) పాటము ; (6) తాళము.

(1) స్వర మనునది, స రి గ మ ప ధ ని అను స్వరములు. (2) బిరుద మనునది, సంబోధన ప్రథమగా ప్రబంధనాయకుని ధైర్య శౌర్యాదులను నుడుపుట. (3) పద మనునది, క్రియా కారక క్రియలచే ధైర్య శౌర్యము లను జెప్పుట. (4) తెన్నక మనునది భాండీర భాషలో గలిగిన తేన అను శబ్ద వికారము. తత్ అను పదముయొక్క సంబంధము గలది. తత్ అను శబ్దము నిత్యమంగళస్వరూపమైన పరబ్రహ్మ వాచకము. “ఓం తత్సత్” అనుట వలనను, “తత్త్వమసి” అను మహావాక్యమువల్లను ప్రబంధములలో తేనతేన అను శబ్దము కనఁబడుచున్నది. (5) పాట మనునది వాద్యములలో గలుగు అవ్యక్తాక్షరసముదాయముచు, రుద్రపీఠాలోగలుగు తకతక మొదలైనవియును, ముఖవాద్యమైన శంఖములో గలుగు తుకుతుకు మొదలైనవియును, ఉరోవాద్యములో గలుగు ధింత ధింత కిణ కిణ మొదలైనవియును, తక్కిన వాద్యములందు లక్షణానుసారముగాఁ గలుగు పాటములును గలది. (6) తాళ మనుట తాళప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడినది.

ధాతు అనునది ప్రబంధమునకుఁ గల అనయవము. ఆ ధాతువు (1) ఉద్ఘాతము, (2) మేళాపకము, (3) క్షేపము, (4) ఆభోగము అని నాలుగు విధములు.

(1) ఉద్ఘాతము : ప్రబంధంబుయొక్క మొదటి భాగము. అనఁగా మొదట గానమున గ్రహించుట. (2) మేళాపకము, ఉద్ఘాతాధివములు కలియుటకు కారణమైనది. (3) క్షేపము : ప్రబంధముయొక్క ముగింపు. (4) ఆభోగము : పైని చెప్పిన ధాతువులగల స్వరములకంటె సుదీర్ఘమైన స్వరములు గలది. ప్రబంధములం దుపయోగింపఁబడెడి యీ ధాతువును పరిభాష సంగీతాపార్యులైన మతంగాది మునులచే వచింపఁబడియున్నది.

ప్రబంధము ద్విధాతుకము, త్రిధాతుకము, చతుర్థాతుకము అని మూడు విధములు. ద్విధాతుకము ఉద్ధా)హద్రువములఁ గలది. త్రిధాతుకము ఉద్ధా)హద్రువ ఆభోగములు గలది. చతుర్థాతుకము ఉద్ధా)హ మేళాపక ద్రువ ఆభోగములు గలది. ఇదిగాక నిర్వృక్తము, అనిర్వృక్తము అని రెండు విధములు. నిర్వృక్తము ఛందస్సులను తాళ రాగములను గలది. అనిర్వృక్తము పైని చెప్పిన ఏర్పాటులేక చెప్పబడినది. ఈ ప్రబంధములు (1) మేదిసీ జాతి; (2) ఆనందిసీజాతి; (3) దీపిసీ జాతి; (4) భావిసీ జాతి; (5) తారావళీ జాతి అని ఐదువిధములు. (1) మేదిసీ జాతి స్వరము మొదలుగా పడంగములను; (2) ఆనందిసీజాతి ఐదంగములను; (3) దీపిసీ జాతి నాలుగు అంగములను; (4) భావిసీ జాతి మూడు అంగములను; (5) తారావళీజాతి రెండు అంగములను గలిగియుండును. (1) మేదిసీజాతి శ్రీరంగము మొదలు ఏడు భేదంబులు. (2) ఆనందిసీజాతి పంచతాళేశ్వరము మొదలు పదిభేదంబులు. (3) దీపిసీజాతి సుదర్శనము మొదలు ఐదు భేదములు. (4) భావిసీజాతి వర్ణము మొదలు పదియేడు భేదంబులు. (5) తారావళీజాతి ఏల మొదలు ఇరువది రెండు భేదంబులు ఇవి యన్నియును ఏకజాతి ప్రబంధము.

ద్విజాతి ప్రబంధమని మఱియొకపద్ధతి యున్నది. అది (1) హయ లీల; (2) గజలీల; (3) ద్విపది, (4) ద్వితకము; (5) వృత్తము, (6) ఘట నామ అని ఆఱు విధంబులు. తక్కిన భేదములును వాని లక్షణములును చతు ర్దశిప్రకాశికలో ప్రబంధప్రకరణమందును, సంగీత రత్నాకరములో ప్రబం ధాధ్యాయమందును జూడుడు.

తాసీకరణమని వే కపద్ధతియును గలదు. అందు కొన్ని తాసీకరణ ములు గీతలక్షణములను, కొన్ని తాసీకరణములు ప్రబంధలక్షణములను అను సరించి ఎడ నెడ విశంబ మధ్యలయలు గలవిగానుండును. అలంకార, గీత, ప్రబంధ, తాసీకరణములు మూడవ కాలమునందును గాత్రమును హస్తద్వ యములొని తాళమును సమముగాను యథాక్షరముగాను ఉండునట్లు పాడ నలయును. సగాళాదులు గాత్రమును చేతులును సమముగాను ఏక కళగాను పాడదగినయవి. పైని చెప్పిన అలంకార గీత తాయ ప్రబంధ తాసీకరణ ములను వీణలొ లోమీటు బెలిమీటులతో వాయించవలయును. గీత ప్రబంధ తాసీకరణములు మొదట మధ్య తారస్థాయిలయందును, తరువాత మంద్రమధ్యస్థాయిలయందును వాయింతు సప్రదాయముగా నున్నది.

తాళము

వందన శ్లోకము.

శ్లో॥ నానామార్గైర్ల యో యత్ర యతీనాం స్యాత్కలానిధౌ ।

తం దక్షిణం శివం నౌమి చిత్రం వృత్తిమయం ధ్రువమ్ ॥ (సం. ర.)

తా. నానామార్గములను కలవాడును, యోగుల చిత్తములు లగుమును జేంగుచున్న చిత్స్వరూపుడును, చంద్రకలాధరుడును, దక్షిణామూర్తి రూపుడును, మనోవ్యాపార రూపుడును, శాశ్వతుడునై వెలయుచున్న సగమివుని సమస్కరించుచున్నాను.

శ్లో॥ తాళస్తల ప్రతిష్ఠాయా మితి ధాతో ర్ఘ్న స్పృతః ।

గీతం వాద్యం తథా నృత్యం యత స్తాలే ప్రతిష్ఠితం ॥

తా. తాళము తల ప్రతిష్ఠాయా మను ధాతువుతో పుట్టింది. ఘ్న ప్రత్యయము. ఇందు గీతవాద్య నృత్యములు నెలకొని యున్నవి.

శ్లో॥ తకార శృంకరః ప్రోక్తో లకార శృక్తిరుచ్యతే ।

శివశక్తి సమాయోగా త్తాళ ఇత్యభిధీయతే ॥

తా. తాళ మను శబ్దములో తకారము శంకరం అనియును, లకారము శక్తి అనియును, ఈ శివశక్తి సమాగమములచే తాళము కలుగుచున్నదని యును అర్థమగుచున్నది.

శ్లో॥ హస్తద్వయస్య సంయోగే వియోగచాపి వర్తతే ।

వ్యాప్తిమాన్యో దశప్రాణై స్సకాల స్తాల సజ్జకః ॥

తా. హస్తద్వయములయొక్క సంయోగ వియోగములచే గలుగుచున్న మును, దశ ప్రాణములతో కూడుకొన్నదియునై యుండునది తాళమనబడును.

తాళ విభాగము.

శ్లో॥ మార్గదేశీ గతత్వేన తాళోసా ద్వివిధో మతః ।

శుద్ధసాలగ సంకీర్ణా స్తాళభేదాః క్రమాన్మతాః ॥

తా. మార్గము, దేశి అని తాళము రెండు విధములు. శుద్ధమార్గమొక్కటి శుద్ధము, సాలగము, సంకీర్ణము అని మూడు విధములై యున్నవి.

దశ ప్రాణములు.

శ్లో॥ కాలోమార్గ క్రియాంగాని గ్రహేజాతిః కళాలయః ।

యతి ప్రస్తారకశ్చేతి తాళప్రాణ దశాన్మతాః ॥

తా. కాలము, మార్గము, క్రియ, అంగము, గ్రహము, జాతి, కళ, అయ, యతి, ప్రస్తారము అని తాళప్రాణములు 10 విధము లగుచున్నవి.

కాల ప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ ఉపర్యుపరి విన్యస్యా త్పద్మపత్త్రం శతంసకృత్ ।
 యఃకాల స్సూచినంభేదా త్క్షణంచ పరికీర్తితః ॥
 లవ త్క్షణై రప్తభిస్యా త్కాష్టోహ్య ప్తలవాత్మకైః ।
 అప్తకాప్త నిమేషస్యాన్నిమేషై రప్తభిః కళాః ॥
 కళాభ్యాంతు చతుర్భాగో చతుర్భాగ మనుద్రుతం ।
 అనుద్రుతౌచ బిందుస్యా ర్భిందుభ్యాంచ లఘుర్భవేత్ ।
 లఘుద్వయం గురుశ్చైవ త్రిలఘు ప్లుతముచ్యతే ।
 చాతుర్లఘుః కాకపాద మిత్యేత త్కాల లక్షణం ॥

తా. నూలు తామరరేకులను సొకటిమీద సొకటిగనుంచి వానిని సూదితో పొడుచు నపుడు అందు ఒక తామరరేకు తెగునంతకాలము త్క్షణ మనఁబడును. 8 త్క్షణములకాల మొక లవ మనఁబడును. 8 లవములు చేరిన కాల మొక కాష్ట మనఁబడును. 8 కాష్టములు చేరి ఒక నిమిష మగును (నిమిషము=రెప్పసాటు). అట్టి నిమిషములు 8 చేరినది ఒక కళ యనఁబడును. రెండు కళలుచేరి ఒక చతుర్భాగమగును. రెండు చతుర్భాగములుచేరి ఒక అనుద్రుత మగును. రెండు అనుద్రుతముల కాలము ద్రుతమగును. రెండు ద్రుతములకాలము ఒక చతురశ్ర లఘు వగును. రెండు లఘువులకాలము ఒక గురువగుచున్నది. మూడు లఘువుల కాలము ఒక ప్లుత మనఁబడును. నాలుగు లఘువులకాలము ఒక కాకపాద మని నెఱుంగునది.

కొన్ని గ్రంథములలో రెండు కళలు చేరి ఒక అనుద్రుత మనియును, అట్టి అనుద్రుతములు రెండు చేరి ద్రుత మగుననియును చెప్పఁబడియున్నవి.

అట్లుండినను అదియొక వ్యత్యాసము కానేరదు. తాళ కాల ప్రమాణములో మతాంతరభేదము లెన్నో యున్నవి. కాలామృత మను జ్యోతిష గ్రంథములో కాలమును నిర్ణయించునపుడు సరియైన కాలనిర్ణయము చేయుటకు పరమశివుడే శక్తుడు కాడని చెప్పఁబడియున్నది. గనుక గ్రంథోక్త కాలప్రమాణమును మానము చేయుట అసాధ్యమైన కార్యము. గానమును చేయునపుడు వారివారికి తోచినటులు యధోచితముగ కాల ప్రమాణమును ఏర్పఱచుకొని గానము చేయుటయే సర్వసమ్మతమైయున్నది.

మార్గ ప్రాణలక్షణము.

పూర్వ గ్రంథకర్తలు మూడు మార్గములను చెప్పియున్నారు. అవి దక్షిణము, వార్తికము, చిత్రము అనునవి. ఇవియే ఇప్పుడు త్రికాలమని చెప్పఁబడుచున్నవి. రత్నాకరములో కల్లినాథుని వ్యాఖ్యానములో పైని

చెప్పిన మూడు మార్గములును, మార్గ మొకటికి భేదములు మూడు చొప్పున 9 విధములగునని చెప్పబడియున్నది :—“ప్రతిమార్గం విశ్రాంతి కాలప్రమాణ భేదాల్లయత్రయే యోజితేనలి (1) ద్రుతేద్రుతః, (2) ద్రుతే మధ్యమః, (3) ద్రుతేవిశంబితః, యథా (4) మధ్యేద్రుతః, (5) మధ్యే మధ్యమః, (6) మధ్యేవిశంబితః, తథా (7) విశంతే ద్రుతః, (8) విశంబితే మధ్యః. (9) విశంబితే విశంబిత ఇతి. విశంబ, మధ్య, ద్రుతకాలములను చిత్రము, వార్తికము, దక్షిణము అని చెప్పియున్నాడు. విశంబములో విశంబము, విశంబములో మధ్యము, విశంబములో ద్రుతము అని ఇట్లన్నిటిని చేర్చిన 9 భేదము లగుచున్నవి. కొన్ని గ్రంథములలో పైని చెప్పియున్న మూడు మార్గములతో మఱియొక మూడు మార్గములను చేర్చి చెప్పబడియున్నవి. అంతు మొత్తము 6 మార్గములకును కాలప్రమాణముల నీ దిగువఁ జూడుడు :

- (1) దక్షిణము : రెండు దీర్ఘాక్షర ప్రమాణములు గల కాలము దక్షిణ మనబడును.
- (2) వార్తికము : ఒక దీర్ఘాక్షర ప్రమాణము గలది.
- (3) చిత్రము : ఒక సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణము గలది.
- (4) చిత్రతరము : అర్థ సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణము గలది.
- (5) అర్థచిత్రము : పాతిక సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణము గలది.
- (6) అతిచిత్రము : పరక సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణము గలది.

పూర్వ గ్రంథములలో “మాత్ర” అనునది అనేక పరిమాణములను చెప్పియున్నారు. ఒక నిమిషము, అనగా ఒక రెప్పకాలము ఒక మాత్ర యని కొందఱు చెప్పియున్నారు. రత్నాకరములో “శ్లో॥ సంచలఘ్నత్వేనాచ్చాగ విశా మంత్రేణం భ్యతే । అనయా మాత్రయా ఒత్రస్య ల్లఘుద్వర్వది కల్పనా॥” అను సీ శ్లోకముయొక్క మొదటి పాదప్రకారముగ ఐదు లఘుత్వర కాలప్రమాణము గలది ఒక మాత్ర యని చెప్పబడుచున్నది. రెండవ పాదమును జూడుడు. అంగ. లఘుత్వర గుర్వత్వర ప్రమాణము ననుసరించియే మాత్రానిర్ణయము చేయబడియున్నదిని తెలియుచున్నది. ఈ సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణములు మాత్రమే ఇప్పుడు మాత్రాకాలమును నిర్ణయించుట కనయుక్తమైయున్నవి. సంచలఘ్నత్వర ప్రమాణమునుండిన మాత్రాగ్రహణముల గ్రత మధ్య విశంబకాలములో అర, పాతిక, లఘుత్వరములై వచ్చుచున్నవి. కనుక, కాలప్రమాణమును శుద్ధముగఁ జేయుట కష్ట సాధ్యము. అంగుచేత లఘుత్వర గుర్వత్వర ప్రకారముగ మాత్రాకాలమును నిర్ణయించుకొన్నారని తెలియుచున్నది.

సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిలో పైని చెప్పబడియున్న కాలమానములు రెండింతలుగఁ జెప్పబడియున్నవి. వాని నీ దిగువఁ జూడుడు :

“మార్గము : ఒకటి కొకటి ద్విగుణములైన కాలప్రమాణముల పాడుట మార్గము అని పేరు. అది దక్షిణ, వార్తికము, చిత్ర, చిత్రతర, అర్ధచిత్ర, అతిచిత్రము అని ఆఱు విధములగును. $1/4$ (పాతిక) మాత్రను ఒక కళగా గొనినది అతిచిత్రము. $1/2$ (అర్ధ) మాత్రను ఒక కళగా గొనినది అర్ధచిత్రము. 1 (ఒక) మాత్రను ఒక కళగా గొనినది చిత్రతరము. 2 (రెండు) మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది చిత్రము. 4 (నాలుగు) మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది వార్తికము. 8 (ఎనిమిది) మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది దక్షిణము. శార్ఙ్గదేవులు సంగీతరత్నాకరము లో మార్గములు ధ్రువ చిత్ర వార్తిక దక్షిణము లను నాలుగు విధము లగునని యును, అందు ఒక మాత్రను ఒక కళగా గొనినది ధ్రువమనియును; రెండు మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది చిత్రమనియును, మూడు మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది వార్తికమనియును; నాలుగు మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది దక్షిణమనియును జెప్పియున్నారు.”

పైని కనబఱచియున్న సంగీతసంప్రదాయ ప్రదత్తినీలోని మార్గ లక్షణమును జూడుడు. అందులో దీక్షితులుగారు రత్నాకరములోని 4 విధములైన మార్గములను తెలియజేసియున్నారు. రత్నాకరములోని మార్గ చతుష్టయములో మూడుకళలతో చేరిన మార్గము కనబడలేదు. రత్నాకరములో నిశ్చంకుడు మూడుకాలములను మాత్రము చెప్పి యున్నాడు. ఆ కాలములును ఒకటికొకటి ద్విగుణము లైనవని చెప్పి యున్నాడు. అందుచేత మూడు మాత్రలను ఒక కళగాఁ గలిగిన పద్ధతి రాకయున్నది. ఈ క్రింద నుదహరింపఁబడియుండు రత్నాకర శ్లోకములలో నీ వివరమును జూడుడు :

శ్లో॥ మార్గాఃస్యస్తత్రచత్వోగో ధ్రువశ్చిత్రశ్చవార్తికః ।
దక్షిణశ్చేతి తత్రస్యా ధ్రువకే మాత్రికాకలా ।
శేషేషు ద్వే చతస్త్రోష్ట్రా క్రమాన్మాత్రాః కలాభవేత్ ॥

ఈ శ్లోకములవలన, చిత్రము, ధ్రువము, వార్తికము, దక్షిణము అని నాలుగు మార్గపరిమాణములును, అవి క్రమముగ ఉత్తరోత్తరము ద్విగుణములగు ననియును తెలియుచున్నది. మరియు లయమును చెప్పనపుడు :

శ్లో॥ క్రియానంతరవిక్రాంతి ర్లయః సత్రివిధోమతః ।
ద్రుతో మధ్యో విశంబశ్చ ద్రుత శ్రీఘ్రతమో మతః ।
ద్విగుణ ద్వి తైజ్ఞేయా తస్మాన్మధ్యవిశంబితా ॥

అని కాలక్రమములను చెప్పి అవి ఉత్తరోత్తరము ద్వీగుణములని చెప్పబడియున్నది. ఈ కారణములచేత త్రైగుణ్యమైన కాల మేదియు నున్నటులు తెలియలేదు.

మఱియొక నూతన మార్గ పద్ధతియు నున్నటుల సంగీతస్వర ప్రస్తార సాగరములలో చెప్పబడియున్నది. ఇది జయముని మతమని గ్రంథకర్త చెప్పి యున్నాడు. దాని నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

“ శ్లో॥ క్రిమాసమూహరూపాయాః కళాయాః స్థానమేవయత్ ।

తాళమార్గ ఇతిప్రోక్త స్వచాపిర్బహుధాస్మృతః ॥

తా. క్రిమాసమూహరూపమైన కళలకు స్థానమేదియో అదితాళమార్గమని జెప్పబడును. ఆ మార్గము యనేక విధములగును.

శ్లో॥ దక్షిణోవార్తికశ్చైవ చిత్రచిత్రతరస్తథా ।

తథాచిత్రతమశ్చైవ అతిచిత్రతమస్తథా ।

చతుర్భాగత్రుటిశ్చైవ నుత్రుటిర్నర్తనస్తథా ।

అనుఘర్షణకశ్చైవ స్వరశ్చాపిప్రకీర్తితః ।

సర్వేషామతమాశ్రిత్య మార్గాఃద్వాదశకాస్మృతః ॥

తా. దక్షిణ, వార్తిక, చిత్ర, చిత్రతర, చిత్రతమ, అతిచిత్రతమ, చతుర్భాగ, త్రుటి, అనుత్రుటి, ఘర్షణ, అనుఘర్షణ, స్వరమని తాళ మనకు మార్గములు పదిద్రెండు.

శ్లో॥ తత్రదక్షిణమార్గస్యా న్మాత్రాష్టకముగాహృతం ।

వార్తి కేతుచతుర్భాత్ర చిత్రమాగ్గోద్విమాత్రకః ।

ఏకమాత్రో చిత్రతరో ప్రుతచిత్రతమేమతా ।

అతిచిత్రతమే మార్గా నుద్రుత పరికీర్తితః ।

చతుర్భాగేతదర్ధస్యా త్వలాశకళికాకృతిః ।

త్రుటోతదర్ధం భాణీను త్రుటా స్యాతుతదర్ధకం ।

ఏతదర్ధం ఘర్షణేతు తదర్ధంచాను ఘర్షణీ ।

ఏతదర్ధం స్వరంప్రోక్తం సూక్ష్మతత్వాత్ వేదిభిః ॥

తా. దక్షిణమార్గమున రెండుమీట్రాలు, వార్తికమార్గమున నాలుగు మూత్రాలు, చిత్రమార్గమున రెండు మూత్రాలు, చిత్రతర మార్గమున నొక మూత్రం, చిత్రతమ మార్గమున అర్ధ మూత్రం, అతిచిత్రతమ మార్గమున ఏమీ మూత్రములు గలవగుదును ; చతుర్భాగ, త్రుటి, అనుత్రుటి, ఘర్షణ, అనుఘర్షణ, స్వరమునకు మూత్రము గలది. అయితే మార్గమునకు చెప్పిన మూత్రయొక్క అర్ధార్ధ భాగముగా పడవలెను. ఈ పదిద్రెండు మార్గములును జైమిని స్వరతమనందు జెప్పబడియున్నవి.”

మార్గక్రియా ప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ మార్గదేశిక తత్వేన తత్రాద్యస్య క్రియాద్విధా ।
నిశ్చబ్దా శబ్దయుక్తాచ నిశ్చబ్దాతు కలోచ్యతే ।
స్వాదావాపోధ నిష్కామో విక్షేపశ్చ ప్రవేశకః ॥
నిశ్చబ్దేతి చతుర్థోక్తా సశబ్దాపి చతుర్విధా ।
ధ్రువ శృంపా తథా తాళః సన్నిపాత ఇతీరితా ।
పాతఃకలాచ సాజ్ఞేయా తాసాం లక్ష్యాభి దద్ధహే ॥
ఆవాపస్తత్ర హస్తస్యో త్తానస్యాంగులి కుంచనం ।
నిష్కామోధ స్తలస్యస్యా దంగుళీనాం ప్రసారణం ।
క్షేపో దక్షిణపార్శ్వ స్యోత్తానస్య ప్రస్పృతాంగుళేః ॥
విక్షేపోధ స్తలస్యస్యా ప్రవేశోంగులి కుంచనం ।
ధ్రువోహస్తస్య పాతస్యా చ్ఛోటికా శబ్దపూర్వకః ॥
శమ్పాదక్షిణ హస్తస్య తాళో వామకరస్యతు ।
ఉభయోః సన్నిపాతస్యా త్తాసాం మార్గవశాన్నితిః ॥

(సం. ర.)

ద్వవిధ క్రియలు.

శ్రీ॥ మూర్తదేశిక తత్వేన తత్రాద్యస్య క్రియా ద్విధా ।
నిశ్చబ్దా శబ్దయుక్తాచ నిశ్చబ్దాతు కలోచ్యతే ॥

తా. క్రియలు మార్గక్రియ, జేశ్వక్రియ అని రెండువిధము లగున్నా. ముఖ్యము నా క్రియలు నిశ్శబ్దక్రియలనియును, సశబ్దక్రియలనియును రెండువిధము లగున్నా. నిశ్శబ్దక్రియలు కళ అనఁబడుచున్నవి. చాన్ది లక్షణముల నీ దిగువఁ జూపఁదూ :

నిశ్చబ్దమార్గక్రియా లక్షణము.

३३॥ తత్రా వాహానిమామృతా విజ్ఞేపశ్చ ప్రవేశనమ్
చతుర్విధాశ్చ విజ్ఞేయూ నిశ్చబ్దాశ్చ క్రియాబుద్ధాః ॥

తా. ఆహారము, నిష్కారము, విశేషము, ప్రవేశము అను నీ నాళగును

నిశ్చయ క్రియలు.

3శ్లో: ఆవాపస్తత్ర హస్తస్య త్తానస్యాంగుళి కుంచపమ్ ।
 నిష్కామోఽథ స్థలస్యస్యా దంగుళీనాం ప్రసారణమ్ ॥
 తస్య కక్షిణవిక్షేపో విక్షేపశ్చితి కథ్యతే ।
 వివర్తనంచ హస్తస్య ప్రవేశోఽఘోషాముఖ్యతా ॥

తా. “ఆవాపము” అనఁగా, ఊర్ధ్వముఖముగ నెత్తబడిన పతాకహస్తముయొక్క తర్జనీ మొదలుగ నాలుగువేళ్లను ముడుచుట. “నిష్కామము” అనఁగా, అట్లు ముడిచిన వేళ్లను క్రమముగ విప్పట. “విక్షేపము” అనఁగా, ఆ హస్తమును వెలుపల కుడి పార్శ్వమునకు విదలించుట. “ప్రవేశకము” అనఁగా, ఆ హస్తమును అప్రదక్షిణముగా క్రిందుగా ముందటికి రానిచ్చుట. ఈ నాలుగును నిశ్శబ్దమార్గక్రియలు.

సశబ్దమార్గక్రియా లక్షణము.

శ్లో॥ ధ్రువశ్శమ్యశ్చ తాశశ్చ సన్నిపాత ఇతీరితా ।
ఇతిశబ్దేన సంయుక్తో విజ్ఞేయశ్చ చతుర్విధమ్ ॥

తా. ధ్రువము, శమ్యము, తాశము, సన్నిపాతము అను నీ నాలుగును సశబ్దక్రియలు.

శ్లో॥ ధ్రువోహస్తస్య పాతస్యా చ్ఛోటికా శబ్దపూర్వకః ।
శమ్యా వామనిపాతస్తు తాశో దక్షిణ ఘాతకః ॥
ఉభయోర్హస్తయోర్ఘాత సన్నిపాత ఇతిస్మృతః ।
ఏతా మార్గక్రియైచ్చైవ కథితా భరతజ్ఞకైః ॥

తా. ధ్రువము అనునది శబ్దపూర్వకమైన చిటిక ; శమ్యము అనఁగా, కుడిహస్తము నందు యెడమచేతితో ఘాతవేయుట. తాశము అనఁగా, ఎడమహస్తమునందు కుడిచేతితో ఘాతవేయుట. సన్నిపాతము అనఁగా, అభిముఖముగ నిలుపఁబడిన రెండు హస్తములచే సమముగా ఘాతవేయుట. ఈ నాలుగును సశబ్దమార్గక్రియలు.

దేశ్యక్రియా లక్షణము.

శ్లో॥ ధ్రువకా సర్పిణీకృష్టా పద్మినీచ విసర్జితా ।
విక్షిప్తాఖ్యా పతాకాచ మాత్రాస్యాత్పతితాప్తమీ ॥

తా. ధ్రువక, సర్పిణి, కృష్ణ, పద్మిని, విసర్జిత, విక్షిప్త, పతాక, పతిత అను నీ ఎనిమిదియు దేశ్యక్రియలు.

శ్లో॥ సశబ్దా ధ్రువకాజ్ఞేయా సర్పిణీ వామగామినీ ।
కృష్ణాదక్షిణతోగన్త్రి పద్మినీస్యా దధోగతాః ॥
విసర్జితా బహిర్యాతా *విక్షిప్తాంగులి కుంచనం ।
పతాకాదూర్ధ్వగమనా పతితాకరపాతనాత్ ॥

* “విక్షిప్తాకుంచితాత్మికా” అని కొన్ని పుస్తకములలో వ్రాయఁబడియున్నది. చేయిని వక్రముగ బట్టి తన యంతకు నీయుట “విక్షిప్త” అని కొందఱు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు. చేతిని వక్రముగ చేసి తన యంతకు తెచ్చు క్రియ మనకు వాడుకలో నున్న తాళక్రియలయందుఁ గనపడలేదు. వ్రేలిని వరుసగా చతురశ్రాది జాతులకు ముడుచు క్రియ వాడుకలో నున్నది. అంగుళేత “విక్షిప్తాంగులి కుంచనం” అను పారమే సరియైన పాఠమని తెలియుచున్నది. విక్షిప్త, లేక, లఘువులను ధ్రువక క్రియచే మాత్రము వాడుట శాస్త్రీయుక్తము కాదనియు తెలియుచున్నది.

గా న భా స్క ర ము

తా. ధ్రువక : సశబ్దముతోఁ గూడిన కుడిహస్తముయొక్క ఘాత ధ్రువక యనఁ బడును. సర్పిణి : కుడిచేతి పతాక హస్తమును ఎడమవంకకు చాచుట. కృష్ణ : అట్లు చాచిన హస్తమును కుడిపార్శ్వమునకు తెచ్చుట. పద్మిని : అరచేయి క్రిందుగఁ జేసి అధోముఖముగ చేయి చాచుట. విసర్జిత : పైని చెప్పిన అధోముఖహస్తమును వెలుపల వీసరుట. విక్షిప్త : హస్తముయొక్క ప్రవేశము ముడుచుట. పతాకము : పతాక హస్తముగఁ బట్టిన చేతిని మీఁదికి ఎత్తుట. పతిత : అట్లు మీఁదికి యెత్తిన హస్తమును క్రిందికి దించుట. ఈ ఎనిమిది దేశ్యక్రియలలో ధ్రువక యనునది మాత్రము సశబ్దక్రియ. సర్పిణి మొదలైన తక్కిన ఏడును నిశ్శబ్దక్రియలని యెఱుంగునది.

4. అంగప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ అనుద్రుతో ద్రుతశ్చైవ లఘుర్గురు ప్లుతస్తథా ।

కాకపాదం తథాప్రోక్తం తాళాంగాని చ షడ్విధము ॥

తా. తాళసంఖ్యను చెలియుటకు సాధనంబగు సంజ్ఞావిశేషము అంగ మనఁబడును. అది అనుద్రుతము, ద్రుతము, లఘువు, గురువు, ప్లుతము, కాకపాదము అని ఆఱువిధము లగును.

అంగ స్వరూప లక్షణము.

శ్లో॥ అనుద్రుతస్య రూపంచ అర్థచంద్ర కళాత్మకం ।

ద్రుతస్తు వలయాకారో లఘు రర్థశరాకృతిః ॥

గురుర్వక్ర ధనుజ్జేయం ప్లుతస్తు శిఖరోగురుః ।

ఊర్ధ్వరేఖాచ తిర్యంజో కాకపాదః ప్రకీర్తితః ॥

తా. అనుద్రుతము : అర్థచంద్రునివలె స్వరూపము గలది ...

ద్రుతము : వలయాకారమయినది ...

లఘువు : అర్థబాణమువంటిది ...

గురువు : ఎక్కు బెట్టిన ధనుస్సును బోలినది ...

ప్లుతము : శిఖర రేఖతోగూడిన గురువువలె నుండునది ...

కాకపాదము : హంసపాదమువలె నుండునది ...

షడంగ నిఘంటు.

శ్లో॥ అనుద్రుతోర్ధచంద్రస్యా ద్వ్యంజనం చానునాసికః ।

అవ్యక్తంచ విరామంచ వక్తవ్యం భరతజ్ఞకైః ॥

తా. అనుద్రుతము, అర్థచంద్రము, వ్యంజనము, అనునాసికము, అవ్యక్తము, విరామము అను నీ ఆఱును అనుద్రుతమునకు శేఖు.

శ్లో॥ అర్థమాత్రా ద్రుతం వ్యోమం బిందుకం వలయాకృతమ్ ॥

తా. అర్థమాత్ర, ద్రుతము, వ్యోమము, బిందుకము, వలయము అను నీ యైదును ద్రుతమునకు శేఖు.

శ్లో॥ మాత్రస్య సరళం హ్రస్వం కళాయాంచ లఘుర్భవేత్ ॥

తా. మాత్ర, సరళము, హ్రస్వము, కళ అను నీ నాలుగును లఘువునకు పేళ్లు.

శ్లో॥ ద్విమాత్రకం గురుర్వక్రం కాశోయమశద్విర్భకమ్ ॥

తా. ద్విమాత్రకము, గురువు, వక్రము, కాశము, యమశము, దీర్ఘకము అను నీ ఆఱును గురువునకు పేళ్లు.

శ్లో॥ సమోద్భవం పుతందీప్తం తథాత్ర్యజమ్ త్రిమాత్రకమ్ ॥

తా. సమోద్భవము, పుతము, దీప్తము, త్రియంగము, త్రిమాత్రకము అను నీ యైదును పుతమునకు పేళ్లు.

శ్లో॥ కాకస్తు హంసపాదాభ్యో నిశ్శబ్దశ్చ చతుర్లఘుః ॥

తా. కాకపాదము, హంసపాదము, నిశ్శబ్దము, చతుర్లఘువు అను నీ నాలుగును కాకపాదమునకు పేళ్లు.

పోడశాంగములను జూపెడి పథకము.

పోడశాంగముల పేళ్లు.	అంగసంఖ్యలు.	అక్షరకాలము.
అనుద్రుతము	౦	1
ద్రుతము	౦	2
ద్రుతవిరామము	౦ ౦	3
లఘువు	1	4
లఘువిరామము	౦ 1	5
లఘుద్రుతము	౦ 1	6
లఘుగ్రుతవిరామము	౦ ౦ 1	7
గురువు	2	8
గురువిరామము	౦ 2	9
గురుద్రుతము	౦ 2	10
గురుద్రుతవిరామము	౦ ౦ 2	11
పుతము	౧	12
పుతవిరామము	౦ ౧	13
పుతద్రుతము	౦ ౧	14
పుతద్రుతవిరామము	౦ ౦ ౧	15
కాకపాదము	+	16

అంగంగుళ ప్రమాణ లక్షణము.

శ్లో॥ ద్వయాంగుళో బాలచంద్రా ద్రుతస్తు చతురంగుళః ।

లఘురష్టాంగుళః ప్రోక్తో గురుస్యాష్టోడశాంగుళః ॥

పుత్రప్రమాణం కథితం చతుర్వింశతి రంగుళాః ।

ద్వాత్రింశ త్కాకపాదస్యో త్తానస్యాంగుళ నిర్ణయః ॥

తా. అనుద్రుతము రెండంగుళముల ప్రమాణమునను, ద్రుతము నాలుగంగుళముల ప్రమాణమునను, లఘువు ఎనిమిది అంగుళముల ప్రమాణమునను, గురువు 16 అంగుళముల ప్రమాణమునను, పుత్రము 24 అంగుళముల ప్రమాణమునను, కాకపాదము 32 అంగుళముల ప్రమాణమునను వాడఁదగినయవీ.

తాళపడంగములను వాడుటకై న క్రియలు.

1. అనుద్రుతము : ఇది ద్రువక అను సశబ్దక్రియచే వాడఁదగినది.

2. ద్రుతము : ఇది ద్రువక అను సశబ్దక్రియచేతను, విసర్జిత అను నిశ్శబ్దక్రియచేతను వాడఁదగినది.

3. లఘువు : ఇది ద్రువక, విక్షిప్త అను సశబ్ద నిశ్శబ్దక్రియలచే వాడఁదగినది. ఇందు విక్షిప్త అను క్రియను ఉపయోగించునపుడు వ్రేళ్లను చతురశ్రాది జాత్యానుసారముగ ఘాతకువెనుక 3, 2, 6, 4, 8 ఇట్లు ముడుచుటయే సంప్రదాయముగ నున్నది.

4. గురువు : ఇది ద్రువక, విక్షిప్త, పతిత అను క్రియలచే వాడఁదగినది. ఎట్లనిన, మొదటి నాలుగక్షరములకు ఒక లఘువును వాడి, తరువాత నాలుగు అక్షరములకు కుడిచేతిని ఎడమచేతికి క్రిందుగా విడుచుట.

5. పుత్రము : ఇది ద్రువక, విక్షిప్త, సర్పిణి, కృష్ణ అను నాలుగు క్రియలచే వాడఁదగినది. ఎట్లనిన, ఎడమచేతిమీఁద కుడిచేతిఘాతము చేసి మూడు వ్రేళ్లను ముడిచి, తరువాత నాలుగు అక్షరములకాలము కుడిచేతిచే ఎడమచేతినిచుట్టి, అటువెనుక నాలుగు అక్షరములకాలము కుడిచేతిని ఎడమచేతికి దిగువ విడుచుట.

6. కాకపాదము : ఇది సర్పిణి, కృష్ణ, పతాక, పతిత అను నాలుగు నిశ్శబ్దక్రియలచే వాడఁదగినది. ఎట్లనిన, (సర్పిణి) కుడిచేతి పతాక హస్తమును నాలుగు అక్షరములకాలము ఎడమవంకకు తెచ్చి, (కృష్ణ) అట్లు ఎడమవంకకు తెచ్చిన చేతిని నాలుగు అక్షరములకాలము కుడివంకకు తెచ్చి, తరువాత (పతాక) కుడిచేతి పతాక హస్తమును నాలుగు అక్షరములకాలము మీఁది కెత్తి, (పతిత) అట్లు ఎత్తఁబడిన పతాక హస్తమును నాలుగు అక్షరములకాలము అధోముఖముగా తెచ్చుట. ఈ కాకపాద మను అంగము రత్నాకరములో నిశ్శబ్ద చతుర్థమునని చెప్పఁబడియున్నది. నిశ్శబ్ద

ద్వార్యమువని 8 అక్షరముల కాకపాదమును రత్నాకరములో కనబడుచున్నది. మఱియు నీ యంగము నిశ్శబ్దక్రియలచేతనే వాడబడుచున్నదనియును, అందుచేత అమంగళమైనదనియును పూర్వాచార్యులు వీనిని వాడుకలోనుండి తొలగించియున్నారనియును తెలియుచున్నది.

ద్రుతము “ద్రువక” అను క్రియచే మాత్రము వాడదగినదనియును, గురువు “ద్రువక, పతిత” అను రెండు క్రియలచేత వాడదగిన దనియును, స్థుతము “ద్రువక, సర్పిణి, కృష్ణ” అను మూడు క్రియలచే వాడదగినదనియును కొండటిమతము. అయినను, విసర్జితక్రియలేక ద్రుతమును, విక్షిప్తక్రియలేక లఘువు, గురువు, స్థుతము అను నీ మూడు అంగములను వాడుట శాస్త్రసమ్మతము కాదని తెలియుచున్నది. ఎట్లనిన, ఒకటి, రెండు, మూడు అని ఎంచుటకు “విక్షిప్త” అను క్రియయును, చేతిని విసరుటకు “విసర్జిత” అను క్రియయును అత్యవశ్యకమని యెఱుంగవలయును.

గ్రహ ప్రాణ లక్షణము.

గ్రహము అను శబ్దమునకు గ్రహించుట, ఎత్తుట అని యర్థము. తాళములో గీతమును గ్రహించుతావు గ్రహ మనబడును. ఆ గ్రహము అతీతము, అనాగతము, సమము అని మూడు విధము లగునని రత్నాకరములో చెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ సమోఽతీతో నాగతశ్చ గ్రహస్తాత్రేత్రిభావతః ।

గీతాదిసమకాలస్తు సమపాణిస్సమగ్రహః ॥

సోఽవపాణిరతీతః స్యాద్వ్యోగీతాదాప్రపర్తతే ।

అనాగతఃప్రాకృప్యత్తః సప్రవోపరిమాణికః ॥

(సంగీత రత్నాకరము)

తాళమును గీతమును సమముగ గ్రహించుట సమమనియును, తాళమునకు ముందు గీతమును గ్రహించుట అతీతమనియును, తాళమునకు వెనుక గీతమును గ్రహించుట అనాగతమనియును చెప్పబడియున్నది.

అతీత, అనాగత, సమ, విషమము అని నాలుగు గ్రహము లున్నవని కొన్ని నవీన గ్రంథములలో చెప్పబడియున్నవి. సంగీత విద్యాదర్పణము లోని ఈ నాలుగు గ్రహములను నీ దిగువ జూడుడు :

శ్లో॥ అతీతానాగతశ్చైవ సమశ్చ విషమోపిచ ।

గ్రహశ్చతుర్విధా ప్రోక్తా తత్స్వరూపం నిరూప్యతే ॥

తా. అతీతము, అనాగతము, సమము, విషమము అని గ్రహములు నాలుగు విధములు.

గ్రహముల వివరము.

శ్లో॥ గీతాతీతేత్వతీతస్యా త్రాశాతీతేత్వనాగతః ।

గీతాయా తాశసంయుక్తో సమగ్రహ మితీరితమ్ ॥

ఆద్యంతయోరనియమో విషమశ్చ ప్రకీర్తితః ।

మాత్రాధిక్యంచ తస్యేవ క్వచిత్కేచిత్ప్రచక్షతే ॥

తా. గీతము నడచినపిమ్మట తాశము నడచుట అతీత మనఁబడును. తాశము నడచినపిదప గీతము నడచుట అనాగత మనఁబడును. తాశ గీతములు సమముగా నడచుట సమ మనఁబడును. ఈ మూఁడు విధములుగాక నడచునది విషమగ్రహ మనఁబడును. మఱియు, గీతాదులకన్నను తాశమాత్రలు రెండుగాని, మూఁడుగాని, నాలుగుగాని అతీత మైనచో అది అతీతగ్రహ మనియు, ఇన్నిమాత్రలే అనాగతమైనచో అది అనాగత గ్రహమనియు, పై ప్రకారము గీతారంభ స్థానమునకు 5, 6, 7, 8 మాత్రలు అతీత మైనను, అనాగతమైనను అది విషమగ్రహ మనియును చెప్పఁబడుచున్నది. ఇటుల రంగరాజ లోల్లభట్టులు మొదలైన భరత భాష్యకారులు నిర్ణయించినారు.

పైని కనఁబఱచియుండు పద్ధతిలో అతీత అనాగత సమగ్రహము కాక యుండునది విషమమని చెప్పఁబడియున్నది. తాశమునకు ముందున నున్న స్థాన మెదియైనను అతీతస్థానములో చేరినవియే. అట్లే వెనుకనుండు స్థానములు అనాగతస్థానములో చేరినవియే. తాశముతో సమముగ గీతమును గ్రహించుట సమకాలమాయెను. ఇవి తప్ప విషమమని యొక స్థాన ముండుటకు హేతువులేదు. కనుక, ఇది అసంభావితము.

విషమము అను పదమునకు సమముకానిది అని అర్థము. అతీత అనాగతములు విషమములే యగును. ఇటులనే సుబ్బరామ దీక్షితులును చెప్పియున్నారు. దాని నీ దిశువఁ జూడుఁడు :

సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని.

గ్రహము : ఒక పాటలో తాళంబు నుపయోగించి ఆ పాటను యెత్తుతావు గ్రహ మనఁబడును. (గ్రహం=గ్రహణం, ఎత్తుట.) గ్రహము, సమము విషమ మని రెండు విధంబు లగును. (1) సమము : పాటయును తాళంబును ఒక్కటిగా నెత్తుటకు సమము అని పేరు. (2) విషమము : పాటయును తాళమును సమముగా నెత్తక ముందు వెనుకగా నెత్తుట. ఇది అతీతము, అనాగత మని రెండు విధంబులగును. (i) అతీతము . పాట మునుపును, తాళము వెనుకను ప్రారంభించుట. (ii) అనాగతము : తాళమును ముందుగను, పాటను వెనుకను ప్రారంభించుట.

ఈ విషయము గ్రహమునుగుఱించిన మఱియొక నూతన కల్పనము పూర్వ చార్యుల వద్దతియని చెప్పఁబడి యున్నది. దాని నీదిగువఁ జూడుఁడు. ఈ విషయ విన్యాసము ఎంత అసంభావితముగ నున్నదో దానిని చదువరులు గమనించుట మాత్రమే గాక పూర్వచార్యులు ఇట్టి పదార్థ సంబంధము లేని యసంభావితమును రచించి యుందురా అనియును గమనింతురు గాక.

“శ్లో॥ గీతస్యాద్యంతయోస్తాశో, న్యూనోన్యూనోభవేద్వయం ।

సమాదిరధికాంతస్య అంతేన్యూనసమాధికః ॥

అధికాదిర్న్యూనమితి న్యూనాదిశ్చసమాధికః ।

ఇత్యాదిబహుభేదాస్తు కథితావిషయగ్రహే ॥

తా. నృత్త గీత వాద్యములకు తాళము ఆదియంగు తక్కువయై అంతమునందు సమమైన అది యొక విషయము ; అంతమునంగు తక్కువయై ఆదియంగు సమమైన అది యొక విషయము ; ఆదియంగు సమమై అంతమునందు దధికమైన అది యొక విషయము ; అంతమునందు అధికమై ఆదియందు తక్కువయైన అది యొక విషయము ; అంతమునందు తక్కువయై ఆదియందు తక్కువ - అధికమై యది యొక విషయము ; అంతమునంగు సమమై ఆదియందు తక్కువయు నధికమునైన అది యొక విషయము ; అంతమునందు దధికమై ఆదియందు తక్కువయు సమమునైన అది యొక విషయము ; ఆదియందు దధికమై అంతమునందు సమమైన అది యొక విషయము ; ఆదియందు తక్కువయై అంతమునంగు సమమును అధికమునైన అది యొక విషయము ; ఆదియంగు తక్కువయై అంతమునందు దధికమును సమమునైన అది యొక విషయము ; ఆదియంగు సమమై అంతమునంగు తక్కువయు నధికమునైన అది యొక విషయము ; ఆదియందు దధికమై అంతమునంగు తక్కువయైన అది యొక విషయము ; ఆదియందు దధికమై అంతమునంగు తక్కువయు సమమునైన అది యొక విషయము ; ఆదియందు సమమై అంతమునంగు మిక్కిలి అధికమును మిక్కిలి తక్కువయునైన అది యొక విషయము అగును. ఇదిగాక సనేక భేదంబులు భవసాధన పక్షమందు పుట్టును. కావున, మార్గదేశితాళములకు యుక్తియుగా గ్రహభేదములను నడపించుకొనవలయును. కర్మసాధనపక్షమందు పైని చెప్పిన రీతిగానే తాళమునకు నృత్త గీత వాద్యములను నడపించుకొనునది.”

జాతిప్రాణ లక్షణము.

చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని జాతులు అయిదు విధముల నొప్పును వానికి వరుసగా “4, 3, 7, 5, 9” అను అక్షరకాల సంఖ్యలు గలవు. నాలుగు కళలు గల చతురశ్రజాతి కామధేనువుయొక్క స్వరూప మనియును, అందుచేత ఈ చతురశ్రజాతి చాల శ్రేష్ఠమైన దనియును తెలియుచున్నది. వంచజాతులలోను చతురశ్రజాతి మాత్రమే ప్రధానముగఁ జెప్పఁబడియున్నది. పూర్వచార్యుల గీత, కీర్తనాదులు విశేషముగ

నీ చతురశ్రజాతిలోనే కనబడుచున్నవి. త్రిశ్రము మూడక్షర కాలముల గలది. చతురశ్రమును త్రిశ్రమునుజేరి (సంకీర్ణమై) సంకీర్ణజాతి ($4+3=7$) అయినది. త్రిశ్రమును మిశ్రమును ఖండింపఁబడి ఖండమయినది :- “ $3+7=10$, $10 \div 2=5$, ఈ ఖండముతో చతురశ్రము చేరి సంకీర్ణజాతి పుట్టెను :—“ $5+4=9$ ”.

మఱియొక నవీన పద్ధతిలో పదిజాతులు చెప్పఁబడియున్నవి. వాని నీ దిగువఁ జూడుము :

శ్లో॥ అనుగాయా మతేర్ధర్మం కారణం జాతిరుచ్యతే॥

తా. అనుగత బుద్ధికి కారణమైన ధర్మము జాతి యనంబడును. అనఁగా లోక ముండు అనేక మనుష్యులయందు వీఁడు మనుష్యుఁడు అనెడి అనుగత బుద్ధిచేత మనుష్యత్వ మనెడి జాతి సిద్ధించెను. ఆ తీరుననే అనేక తాళములయందు ఇది తాళము అనెడి అను గత బుద్ధిచేత తాళత్వమనెడి జాతి కద్దని దెలిసికొనునది. ఇప్పుడు సకల మనుష్యులయందును, మనుష్యత్వమనెడి ఒక జాతి యున్నను, ఆ మనుష్యులయందు బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య శూద్రత్వము మొదలైన అవాంతర జాతులు గలిగినట్లు సకల తాళములయందును, తాళత్వమనెడి వ్యాపకజాతి యుండియున్నను, చతురశ్రజాతి మొదలైన అవాంతర జాతులు మతభేదములచేత కలవని చెప్పఁబడెను.

జాతుల వివరణము.

పైన జెప్పఁబడిన బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర సంకీర్ణములనెడి అవాంతర జాతులప్రకారము చతురశ్రజాతి బ్రహ్మజాతిగా నెంచఁబడెను గాన, బ్రహ్మకు చతు ర్ముఖము లగుటచే చతురశ్రమనెడి జాతి ఏర్పడెను. గాన, ఆ చతురశ్రజాతికి 4 అక్షర ములు లఘుకాల మాయెను. ఈ చతురశ్రజాతియొక్క 4 అక్షరములను మూటిచే పెంచు నపుడు 12 వచ్చును. ఆ 12 ను 4 చే భాగించునపుడు భాగ మొక్కటికి 3 అక్షర ములు ఏర్పడును. గాన, త్రిశ్రజాతికి 3 అక్షరములు లఘుకాల మాయెను. చతురశ్ర జాతియొక్క 4 అక్షరములను త్రిశ్రజాతియొక్క 3 అక్షరములతో మిశ్రముచేయుగా మిశ్రజాతికి 7 అక్షరములు లఘుకాల మాయెను. ఈ మిశ్రజాతియొక్క 7 అక్షరములను త్రిశ్రముయొక్క 3 అక్షరములతో కలుపగా 10 అక్షరము లగును. ఆ పది అక్షరము లను సగముగా భాగించునపుడు ఏర్పడిన 5 అక్షరములు ఖండజాతికి లఘుకాల మాయెను. చతురశ్రజాతియొక్క 4 అక్షరములును, త్రిశ్ర మిశ్రములు కలిపి ఖండించిన ఖండజాతియొక్క 5 అక్షరములును కలుపగా 9 అక్షరములు సంకీర్ణజాతికి లఘుకాల మాయెను. ఇవిగాక మఱికొన్ని లఘువులు చెప్పఁబడియున్నవి. అవి యెవ్వయినన, మనుష్యలఘువు, స్వర్గలఘువు, హంసలఘువు, దేశ్యలఘువు, చిత్రలఘువు, దివ్యలఘువు, సింహలఘువు, వర్ణలఘువు, వాద్యలఘువు, కర్ణాటలఘువు అని లఘువులు పది విధములు. అవి క్రమముగా 4, 3, 7, 5, 9, 6, 8, 10, 12, 16 అక్షరకాలములు గలవై యుండును. ఈ లఘువులతో పై జెప్పఁబడిన 5 జాతుల లఘువులుగూడ యున్నవి.

జాతుల ననుసరించిన కొన్ని నవీనవిషయములు, లక్షణకాస్తుభము మొదలైన కొన్ని గ్రంథములలో నున్నవని తెలిపి, సంగీత స్వరప్రస్తార సాగరములో వ్రాయఁబడియున్నది. వాని నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

శ్లో॥ గ్రహేచనవమేజాతం సంకీర్ణ లఘుఇత్యపి ।
యబ్బువంతిత్రిశ్రస్తుత రారవం నరకంభవేత్ ॥

తా. తొమ్మిదవజాతులందు ఘట్టిన సంకీర్ణలఘువును త్రిశ్రాంతి స్తుతమని జెప్పెడు వానికి రారవ మనెడి నరకము లభించునని తార్యత్రికగజాంకుశమునఁ జెప్పఁబడియున్నది.

సర్వమతరాజీయము.

శ్లో॥ ధ్రువాదిసప్తతాళానాం లఘుతోజాతినిర్ణయః ।
చచ్చత్పుటాదితాళానాం కలతోజాతిరీరితః ॥

భరతార్ణవము.

శ్లో॥ చచ్చత్పుటాదితాళానాం సంఖ్యతో జాతిరీరితః ॥

తా. ధ్రువాది సప్తతాళములను లఘువుచేతను, చచ్చత్పుటాది తాళములను కళల తోను లెక్కిచేసి జాతులు నిర్ణయింపవలయును.

శ్లో॥ అన్యేష్వాదాయతాళేషు అంగన్యాకృష్యసర్వకః ।
చతురశ్రలఘుకృత్యా జ్ఞేయా జాతేశ్వపంచకం ॥

తా. చచ్చత్పుటాది తాళాంగములను ప్రత్యేకముగాఁ గొని చతురశ్రలఘువులుగ చేసి వచ్చిన లఘువులను చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములలో 4, 8, 16, 42, 64, 128 ఇట్లు ద్విగుణక్రమమునం గొని సంఖ్యలకు నుద్దముగ నో యాతాళము యాజాతి యగును. మరియు మైనికెప్పన నిమగ్నప్రకారముగా అంగకాలములవలన జాతుల నెఱుంగనగును.

శ్లో॥ అన్యతాళాంచగృహ్ణీయా త్యేకాన్యేకానుజాతిషు ।
ధ్రువాదీనాంతుతాళానాం ప్రత్యేకంజాతిపంచకం ॥

తా. ధ్రువాది సప్తతాళములు నొక్కొక్కటి చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణజాతులుగాను; చచ్చత్పుటాది తాళములు మూత్ర మొక్కొక్కటి కేజాతు లేర్పడి నదో ఆ జాతులుగానే నామకలయును. అటుగాక ఒక్కొక్కటి పంచజాతులతో వాడిన రారవాది నరకములు ప్రాప్తించునని అష్టపద, భరత, మాతృసప్త, భరతార్ణవ, భరత మంజరి, తాళమంజరి, తార్యత్రిక గజాంకుశము మొదలైన గ్రంథములందుఁ జెప్పఁబడి యున్నవి. ఇట్టి జాతులను ధర్మజాతులని వక్కాణించుచును. మరియు మతాంతర జాతులు చెప్పఁబడుచున్నవి.

శ్లో॥ షడ్జాతురయతఃకాలః దివ్యసంకీర్ణ జాతయః ॥

తా. షడ్జాతురకాలముతో కూడినది దివ్యసంకీర్ణజాతి యని చెలియునది. ఇది త్రిశ్రములు రెండు కూడినది.

శ్లో॥ అష్టాక్షరసమఃకాలః మిశ్రసంకీర్ణ ఉచ్యతే ॥

తా. ఎనిమిదక్షర కాలములైనచో మిశ్రసంకీర్ణజాతియని చెప్పబడును. ఇది చతురశ్రములు రెండు కూడినది.

శ్లో॥ దశాక్షర సమాయుక్త దేశ్యసంకీర్ణసంజ్ఞకః ॥

తా. పదియక్షర కాలములతో కూడినది దేశ్యసంకీర్ణజాతి యని తెలియునది. ఇది ఖండములు రెండు కూడినది.

పంచైండక్షర కాలములతో కూడినది మిశ్రదేశ్య సంకీర్ణజాతి యని పలుకబడును, ఇది చతురశ్రములు మూడు కూడినది.

పదునాఱుక్షర కాలములతో కూడినది దేశ్యమధ్య సంకీర్ణజాతి యని వక్కాణింపబడును. ఇది చతురశ్రములు నాలుగు కూడినది. కావున ఒక్కొక్కజాతులే 2, 3, 4 కూడిన సంకీర్ణమనియును; వేర్వేలుజాతులు రెండు కూడిన మిశ్రమమనియును; మూడు కూడిన సంకీర్ణమని తాత్పర్యముచే నీ జాతు లేర్పడెనని గ్రహించునది. ఇట్టి జాతులలో లఘువం దేజాతి ఆరంభమగుచున్నదో ఆ లఘు, గురు, పుత్ర, కాకపాదము లాయా సంఖ్యల భేదములుగా నే యుండును. ఈ జాతుల లఘువులకే వరుసగా దివ్య, సింహ, వర్ణ, వాద్య, కర్ణాటక మని పేరులు శుక్రాచార్యులచే నియమింపబడియె. ఇంక నధర్మజాతులు చెప్పబడుచున్నవి.

శ్లో॥ అవ్యక్తసహితాపంచ జాతయఃపూర్వచోదితః ।

ఏకాదశాదిభేదేన మాలాతాళఃప్రకీర్తితః ॥

తా. మొదట చెప్పబడిన చతురశ్రాది పంచజాతులు అనుద్రుతములతో కూడి కొని 11, 13, 15, 17, 19 సంఖ్యలుగా నేర్పడి తాళములతో సంబంధించిన, అని మాలాజాతి తాళ మనబడును. ఈ జాతులకే వరుసగా హీన, చండాల, అయుక్త, అగమ్య, నిషిద్ధమని శేఖరేశ్వరకాస్తుభమునందు చెప్పబడియున్నవి.

శ్లో॥ తాళానాం సృత్తగీతానాం పరస్పరవిభేదకా ।

తాళాదిరంజయత్యాతు జాతిప్రాణ ఇతీరితః ॥

తా. తాళ సంబంధియైన సృత్తగీత వాద్యములకును, తాళమునకును అన్యోన్య భేదములచే ప్రకాశింప జేయుటవలన జాతియును తాళాగులకు ప్రాణమని యెఱుంగునట్టి.

శ్లో॥ దివ్యలఘుంచ మూఢాత్మ త్రిశ్రజాతి గురుంయథా ।

యోబ్రూయాతి మహాపాపీ తస్యపాకం మహద్భవేత్ ॥

తా. దివ్యయను లఘువును త్రిశ్రజాతి గురువుగా చెప్పనట్టి మూఢుడు మహాపాపి; వాని పాపమునకు మితిలేదు. ఇట్లు సర్వమతదీపికయందు చెప్పబడియున్నది.

పైని కనబఱచియున్న విషయములను గమనించునపుడు అవి గొప్ప గ్రంథకారుల యభిప్రాయములు కావని తెలియుచున్నది. ప్రస్తారాంగములైన జాతులకు నామముల నేర్పఱచుట గ్రంథకారుల అభిప్రాయభేదమే కాని నరక గతమునకైన దోషము కానేరదు. కనుక, ఇది ప్రాచీనపద్ధతి కానేరదు.

ఎవఁడో ఆధునికుఁడు ఇట్టి శ్లోకములను కల్పించి వానిని పాగ్మసిద్ధ పాగ్గేయ కారకుల మతమనిచెప్పి శాస్త్రానర్థము చేసియున్నాడనియే తెలియుచున్నది.

కళాప్రాణ లక్షణము.

అక్షరకాలములోని సమాస్తర్థాగములు కళలనఁబడును.

ఉదాహరణము : చతురశ్రజాతి లఘువులో 4 అక్షరకాలము లున్నవి. ఆ నాలుగు అక్షరములకాలములో అక్షరకాలమొకటికి కళలు 4 చొప్పున నడచి 16 కళలగుచున్నవి. ఇవియే కళలనఁబడును. ఈ కళలు హ్రస్వాక్షరప్రమాణము ననుసరించియే లెక్కచేయఁదగినవి. ఇట్టి కళలు 1, 2, 3, 4 రీతిని ఒక అక్షరకాలమునందుండును. ఒక అక్షరము ఇన్నికళల చొప్పున నడుచుచున్నదను విషయము గీతమునుబట్టి లెక్కచేయవచ్చును. అక్షరకాలమునకు కళల సంఖ్యను మొట్ట మొదట నిర్ణయముచేసికొని వెనుక గీతాక్షరములను అందు ఇమిడించుట వాడుకగా నున్నది.

జాతులకు నుండునటులనే, గతులకును చతురశ్రాదిగ గల భేదము లున్నవి.

అక్షరకాలములో కళలు 3, 4, 5, 9 వంటివ నడుచుటచేత గతి భేదము కలుగుచున్నది.

శ్లో॥ వర్తమానాచనష్టాచ తత్కళాద్వివిధాపునః ।

యఃకళాకాలమారభ్య గురుపర్యంతవృద్ధిక ।

అద్యాతద్విపరీతేతు బుధైర్నష్టకళోచ్యతే ॥

పై నుండు నవీన శ్లోకములో కళ వర్తమానకళ, నష్టకళ అని రెండువిధములగు ననియును, అందు తాళములో 1, 2, 3, 4 ఇట్లు పెరుగునది వర్తమాన కళలనియును, అట్లే తగ్గునది నష్టకళలనియును చెప్పఁబడియున్నది.

సంగీతరత్నాకరములో మార్గతాళ లక్షణములో “యథాక్షరశ్చ ద్వికళ శ్చతుష్కళ ఇతి త్రిధా” అని మూఁడు విధములైన కళలు చెప్పఁబడి యున్నవి. వానికి వరుసగ యథాక్షరకళ, ద్వికళ, చతుష్కళ అని నామములు గలవు. ఈ కళలు అనేక భేదములను బడసియున్నవి. వానిని రత్నాకరములో జూడుఁడు. ఈ కళలు చచ్చత్పుటాది కళాతాళములలో నుపయోగింపఁబడినవని తెలియుచున్నది.

లయప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ క్రియానస్తర విశ్రాంతి ర్లయః స త్రివిధోమతః ॥

తా. క్రియానంతర విశ్రాంతి “లయ” అని చెప్పఁబడుచున్నది. అది మూఁడు విధము లగును.

తాళములో లయలు మూడు విధములుగ నున్నవనియును, అవి ఉత్త తోత్తరము ద్వీగుణము లనియును, వానికి క్రమముగ ద్రుత, మధ్య, విశంబము లని నామము లున్నవనియును తెలియుచున్నది. ఇవి వరుసగ దీర్ఘాక్షర, హ్రస్వాక్షర, అర్ధాక్షర ప్రమాణములను గలిగి పదవాక్యాలయందును గీత కీర్తనాదులయందును నెలకొనియుండును

యతిప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ లయప్రవృత్తి నియమో యతిరిత్యభిధీయతే ।

సమాస్రోతోగతాచాన్య గోపుచ్ఛాత్రివిధేతిసా ॥ (సం. రత్న.)

తా. లయము ప్రవర్తించుటకై న నియమము యతి యనఁబడును. అవి మూడు విధములగును. వానికి సమము, స్రోతోగతము, గోపుచ్ఛము అని నామములు. “స్రోతోగతము” అను నామము “స్రోతోవహము” అని వాడుకలో చెప్పఁబడుచున్నది.

ఇప్పుడు గల పుస్తకములలో యతులు 6 విధములుగ చెప్పఁబడి యున్నవి. వాని నామములను, క్రమములను నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

1. సమయతి :—దీర్ఘ హ్రస్వాక్షరములు సమముగ (ఒకటే కొల తలను గలవిగా) వచ్చుట సమయతి యనఁబడును. దీనిని పిపీలికయతి అని యును చెప్పుదురు. (పిపీలిక మనగా చీమలు) చీమలు పోవుచున్నక్రమములో వచ్చు యతి అని తాత్పర్యము. ఉ, (1) తకతక, (2) తాకాతాకా (3) తా ; కా ; తా ; కా ; ఇట్లు ఒకే తీరున వచ్చుట.

2. విషమయతి :—పైనిచెప్పిన సమయతికి ప్రత్యక్షవిరోధముగ వచ్చు యతి. ఉ॥ తా ; ; కతాకతకతా, తా ; ఇట్లు నానావిధములుగ వచ్చుట.

3. మృదంగయతి :—మృదంగాంగము మధ్యలో స్థూలముగనుండి రెండుకొనలోను స్థూలము క్రమము తగ్గియున్న చందంబున వచ్చుయతి మృదంగయతి యనఁబడును. ఉ॥ తక-తాకా-తా, -కా, -తా, కా ; -తా, తా, -తాకా-తక ; ఇట్లు వచ్చుట.

4. వేదమధ్యయతి :—హుడుక్క అను వాద్యమునకు మధ్యభాగము సూక్ష్మముగను రెండుప్రక్కల భాగములు విశాలముగనుండు చందంబున వచ్చు యతి వేదమధ్యయతి యనఁబడును. ఉ॥ తా ; -కా, -తా-క-తా-కా, -తా ; ఇట్లు వచ్చుట.

5. గోవుచ్చయతి :—గోవుయొక్క పుచ్చమునుబోలి ప్రారంభములో పెద్ద అంగమును వరుసగా చిన్న అంగములుగ తగ్గుచువచ్చి ముగించుట. ఉ॥ తా ; -కా, -తా-క.

6. సోత్రోవశాయతి :—పైనిచెప్పిన గోవుచ్చమునకు అవరోహణ క్రమము సోత్రోవశాయతి యనంబడును. ఉ॥ తతాతా, తా; తా ; ; ; ఇట్లు వచ్చుట.

పైని చెప్పబడిన యతులు ఒకటితోనొకటి చేరునపుడు యతులు సంయోగవియోగములచే ననేకము లగును.

ఈ యతి ప్రస్తారలక్షణము ననుసరించి తాళాంగములను వ్రాసి తాళప్రస్తారము చేయుట పూర్వీకల సంప్రదాయముగ నుండెనని తెలియుచున్నది.

ప్రస్తారప్రాణ లక్షణము.

స్వరప్రస్తారమునుం బోలి తాళప్రస్తారమును అనంతమగును. ప్రస్తారపద్ధతులు (1) నష్టము, (2) ఉద్దిష్టము, (3) పాతాళము, (4) మహాపాతాళము, (5) అనుద్రుతమేరువు, (6) ద్రుతమేరువు, (7) ధ్రుతశేఖరమేరువు, (8) లఘుమేరువు, (9) గురుమేరువు, (10) స్తుతమేరువు, (11) కాకపాదమేరువు, (12) సంయోగమేరువు, (13) ఖండప్రస్తారము, (14) యతిప్రస్తారము అని 14 భేదము లగుచున్నవి.

- (1) నష్టము : ఒకప్రస్తార మిన్నవ ప్రస్తారమని లెక్కచేయుట.
- (2) ఉద్దిష్టము : ఇన్నవ ప్రస్తార మిదియని లెక్కచేయుట.
- (3) పాతాళము : ప్రస్తురింపబడిన అంగము లన్నిటిలోను తక్కువైన అంగ సంఖ్య లెన్ని వచ్చియున్నవని గుణించుట.
- (4) మహాపాతాళము : ప్రస్తారములలో అన్ని అంగములును ఎన్ని మాటులు వచ్చియున్నవని లెక్కచేయుట.
- (5) అనుద్రుతమేరువు : (సమసంఖ్యగల ఒక అంగము ఎన్ని ప్రస్తారములలో వచ్చియున్నదని తెలియుటకై) అనుద్రుతమును లెక్కచేయుట.
- (6) ద్రుతమేరువు : అటులనే ద్రుతమును లెక్కచేయుట.
- (7) ద్రుతశేఖరమేరువు : అటులనే ద్రుతశేఖరమును లెక్కచేయుట.
- (8) లఘుమేరువు : అటులనే లఘువులను లెక్కచేయుటను.
- (9) గురుమేరువు : పైనిచెప్పిన తీరుననే గురువును లెక్కచేయుట.

- (10) స్థితమేరువు : స్థితమును లెక్కచేయుట.
- (11) కాకపాదమేరువు : కాకపాదమును లెక్కచేయుట.
- (12) సంయోగమేరువు : సమసంఖ్యగల అంగము లెన్ని మాటులు వచ్చియున్నవని లెక్కచేయుట.
- (13) ఖండప్రస్తారము : అంగములు లోపములేక స్థానభేదములను మాత్రము బెందునటుల ప్రస్తరించుట.
- (14) యతిప్రస్తారము : యతుల సనుసరించి భాగించుట.

తాళమునకు గలిగియుండు ప్రస్తారములును, మేరుపట్టికలును ఇంచు కైన నుపయోగములు కావు. అందుచేత వానిని ఇంక వ్రాయలేదు.

సప్త తాళములు.

శ్లో॥ ధ్రువోమత్యోరూపకశ్చ యుపాత్రిపుట ఏవచ ।
అటతాళశ్చేకతాళశ్చ సప్తతాళైః ప్రకీరితః ॥

తా. ధ్రువతాళము, మత్యతాళము, రూపకతాళము, యుపతాళము, త్రిపుట తాళము, అటతాళము, ఏకతాళము అని తాళములు ఏడు.

సప్తతాళములకును వారనక్షత్రాదిగ గల లక్షణములు సంగీతస్వర ప్రస్తారసాగరములో వ్రాయబడియున్నవి. ఇవి పూర్వప్రసిద్ధ గ్రంథములలో గన్పట్టలేదు. మఱియు నిందుగల శ్లోకముల నెవఁడో సంస్కృతభాషాపరిచయము లేనివాఁడు కల్పించి పరమశివుఁడు పార్వతికి నుపదేశించినట్లు తన యాభాస జ్ఞానమును లోకమునకు వెల్లడించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ భానువారేపుష్యరుక్షే ధ్రువతాళసముద్భవః ।
శ్వేతవర్ణవిశాలాక్షీ హీరమాలాభిశోభితమ్ ॥
శుభ్రవస్త్రధరశ్చైవ శాండిల్యాశ్చఋషిస్వయమ్ ।
ఛందోఅనుష్టుపుశ్చైవ బ్రహ్మనిదేవతస్తథా ॥
జంబూద్వీపనివాసైశ్చ ధ్రువఘుళాంగసజ్జిక ।
లఘుద్రుతలఘుద్వంద్వం ధ్రువఘుళంచలక్షణమ్ ॥

తా. అనివారమునందు, పుష్యమినక్షత్రమున శ్వేతచ్ఛాయయై, విశాలాక్షియై, శుభ్ర వస్త్ర వజ్రమాలికాలంకృతయై, అనుష్టుపుఛందోయు కయై, బ్రహ్మ అధిదేవతగాను శాండిల్య ఋషిని అధీనకర్తగాను గలదియై, జంబూద్వీప నివాసినిగా ధ్రువతాళము యుటయైను. ఈ ధ్రువ తాళమునకు ఒక్కలఘువు ఒక్కద్రుతము పిమ్మట రెండులఘువులు, అంగసంజ్ఞ 1011.

శ్లో॥ సోమవారేహస్తరుక్ష్యే మర్యతాశసముద్భవః ।
 శ్యామవర్ణోమహాకాయ నానాభరణభూషితమ్ ॥
 రక్తగంధత్రిష్టు ఛంద శౌమారి అధిదేవతా ॥
 రక్తవస్త్రధరశ్చైచ వా విశ్వామిత్రఋషిస్వయమ్ ॥
 ప్లక్షుద్వీపనివాసై చ మర్యతాశంచసౌజ్ఞిక ।
 లఘుద్రుతసరాశంగం చతురశ్రప్రకీర్తితః ॥

శా. సోమవారమునంగ హస్తనక్షత్రమున శ్యామశ మైన గాత్రమును గలదియై, రక్తవస్త్రధారియై, నానాభరణవిభూషితయై, రక్తగంధధారియై, త్రిష్టు ఛందో యుక్తయై, కామారిని అధిపతిగాను, విశ్వామిత్రఋషిని ఆధీనకర్తగాను గలదియై, ప్లక్షుద్వీప నివాసినిగా మర్యతాశము బుట్టెను. దీనికి సతురశ్రపాణియంగు ఒక్కలఘు వును ఒక్కద్రుతమును పిమ్మట ఒక్కలఘువు, అంగసంజ్ఞ : 101.

శ్లో॥ కుజవారేమృగేరుక్ష్యే రూపకశ్చసముద్భవః ।
 పీతవర్ణోమహాగో నానాభరణభూషితమ్ ॥
 పీతవస్త్రధరశ్చైచ అంగికాలధిదేవతా ।
 స్వయంగౌతమఋష్యా త్కుశద్వీపనివాసిని ॥
 ద్రుతమేకంలఘు ర్యేకం శ్రుణులంగానిశంకరీ ।
 దశ ప్రాణాత్మికంతాశం రూపకస్యప్రకీర్తితః ॥

శా. కుజవారమున మృగశిరస్సత్రమున పిం గామిన్యా మగల మృశిరీరియై, పితాంగధారియై, విశ్రాంత ప్రాణాలస్యయై, పీతకాశేనిని అధిపతిగాను గౌతమ ఋషిని ఆధీనకర్తగాను గలదియై, కుశద్వీప నివాసినిగా రూపక శాశము బుట్టెను. దీనికి దశప్రాణయు క్తమైన ఒక్కద్రుతము ఒక్కలఘువు, అంగసంజ్ఞ : 102.

శ్లో॥ బుధవారేపుబ్బరుక్ష్యే గుంపతాశసముద్భవః ।
 చిత్రవర్ణవరాంగశ్చ స్వర్ణాభరణభూషితమ్ ॥
 చిత్రవస్త్రధరశ్చైచ జమదగ్నిఋషిస్వయం ।
 క్రౌంచద్వీపనివాసశ్చ మహేశ్వర్యధిదేవత ॥
 లఘువానుద్రుతంబిందు అంగలక్షణమిత్యపి ।
 దశప్రాణాత్మికంతాశం గుంపతాశప్రకీర్తితః ॥

శా. బుధవారమునపుబ్బరనక్షత్రమున చిత్రవర్ణముగల గుంపరాంగియై, స్వర్ణాభరణ చిత్రవరాంగధారియై, మహేశ్వరుని ఆధిపతిగాను, జమదగ్నిఋషిని ఆధీనకర్తగాను గలదియై, క్రౌంచద్వీపనివాసినిగా గుంపతాశము బుట్టెను. దీనికి దశప్రాణయు క్తమైన లఘువును విరాటమును పిమ్మట, అంగసంజ్ఞ : 103.

శ్లో॥ గురువారేరుద్రరుక్ష్యే త్రిపుటతాళ సముద్భవః ।
 పీతవర్ణేచశ్రేష్ఠాంగి నానాభరణభూషితమ్ ॥
 పీతవస్త్రధరశ్చైవ రమ్యమీశ్వరిదేవతా ।
 భరద్వాజఋషిశ్చైవ శాల్మలద్వీపవాసిని ॥
 లఘు ర్యేకంద్రుతద్వంద్వం తాళఃత్రిపుటలక్షణమ్ ।
 అయం లోకహితార్థాయాం భరతాద్యప్రయుజ్యతే ॥

తా. గురువారమునందు ఆరుద్రనక్షత్రమున పంచరంగుల శ్రేష్ఠశరీరియై, పీత వస్త్రధారియై, నానావిధాభరణ భూషితయై, ఈశ్వరిని అధిదేవతగాను భరద్వాజఋషిని ఆధీనకర్తగాను గలదియై, శాల్మలద్వీప నివాసినియై, త్రిపుటతాళము బుట్టెను. దీనికి ఒక్క లఘువు రెండు ద్రుతములు. అంగసంజ్ఞ. 100.

శ్లో॥ భృగువారాశ్వనీరుక్ష్యే అటతాళ సముద్భవః ।
 భర్మవర్ణకోమలాంగం ముక్తాభరణభూషితమ్ ॥
 అస్యప్రధానకశ్చైవ వికృతిః శుద్ధరూపిణీ ।
 మృణాన్యతిపతీదేవ పీతాంబరధరస్తథా ॥
 అయం శాక ద్వీపవాసి కశ్యపశ్చఋషిస్వయమ్ ।
 లఘుద్వంద్వం ద్రుతద్వంద్వం అటతాళప్రకీర్తితః ॥

తా. శుక్రవారమునందు ఆశ్వినీనక్షత్రమున బంగారుకాంతిగల శోమలశరీరియై, పీతాంబరధారియై, ముక్తాభరణభూషితయై, వికృతి ఛందస్సుగలదియై పార్వతిని ఆధిదేవతగాను కశ్యపఋషిని యాధీనకర్తగాను వహించినదై, శాకమును ద్వీపనివాసినియై, అటతాళ ముద్భవించెను. దీనికి 2 లఘువులు 2 ద్రుతములు. అంగసంజ్ఞ : 1100.

శ్లో॥ శనివారేస్వాతిరుక్ష్యే ఏకతాళ సముద్భవః ।
 నీలవర్ణోరక్తనేత్రో రత్నమాలాభిశోభితమ్ ॥
 పీతాంబరధరశ్చైవ యేరాశ్వరిసరస్వతి ।
 సపుష్కర ద్వీపవాసై వసిష్ఠాయ ఋషిస్వయమ్ ॥
 ఏకతాళలఘుశ్చైవ తాళజ్ఞానవిసోదిని ।
 శ్రణుస్తతాళాంగాని శంకరీశాస్త్రసమ్మతమ్ ॥

తా. సిరవారమునందు స్వాతీనక్షత్రంబున నీలగాత్రయై, రక్తనేత్రయై, పీతవస్త్ర రత్నమాలా పరిశోభితయై, వసిష్ఠఋషిని యాధీనకర్తగా వహించినదై, సరస్వతిని అధిదేవతగా పుష్కరద్వీప నివాసినియై, ఏకతాళము జనించెను. ఈ యేకతాళమునకు ఒక్క లఘువు. అంగసంజ్ఞ : ”

పైని వ్రాసియుండు శ్లోకములలో యున్న తప్పలను సవరించక సంగీత స్వరప్రస్తార సాగరములో నున్నటులనే ప్రచురించియున్నాను. వానిని చక్కగ గమనించువారికి వానియందు గల తప్పలు వెల్లడియగును.

32. సప్తతాళములు ఏర్పఱచినవారు.

శ్లో॥ భరతోదత్తతల్పైవ ఆంజనేయో మతోధ్రువః ॥

తా. భరతాచార్యులును, దత్తాచార్యులును, ఆంజనేయులును కలిసి, ధ్రువతాళ మును ఏర్పఱచినారు.

శ్లో॥ మర్యతాళస్యకర్తారో మతంగార్జునకోపాళాః ॥

తా. మతంగమహామునియు, అర్జునుడగును, కోపాళాచార్యులును కలిసి, మర్యతాళ మును జేసినారు.

శ్లో॥ ఆంజనేయఃకుంభజోపి యాష్టవల్క్యస్తూ రూపకే ॥

తా. ఆంజనేయులును, అష్టవల్క్యులును, రూపకేశ్వరులును కలిసి, రూపక తాళ మును జేసినారు.

శ్లో॥ నందీశోభరతోశౌనః ఝంపాయాంధో వ సప్తధా ।

తా. నందికేశ్వరుడును, భరతాచార్యులును, శౌనసాచార్యులును కలిసి, ఝంపతాళమును జేసినారు.

శ్లో॥ నిశాచరపతిః బ్రహ్మ త్రిపు ి శంభుపాలకః ।

తా. నిశాచరాసురుడును, బ్రహ్మచారియును, శంభుమహాదేవత, త్రిపుట తాళమును జేసినారు.

శ్లో॥ బలిఃకౌమారదేవేంద్రా అటశాళి సముద్భవః ।

తా. బలిచక్రవర్తయు, శేవేంద్రుడును, కౌమారస్వామి సమంజసి, అటతాళమును జేసినారు.

శ్లో॥ మహతాంచాపి సర్వేషాం ఏకతాళసమం విదుః ॥

తా. సకలమైనవారును జేరి ఏక తాళమును సమముగఁ జెప్పినారు.

పైని కనఁబఱచియుండు, భరతాది మునులచే తాళములు నిర్మింపఁ బడినవను విషయము, ప్రాచీన గ్రంథములలో గొప్పట్ట లేదు. కనుక ఈ పద్ధతి యును నూతన పద్ధతియే యగును.

సప్తతాళములు.

ధ్రువము, మత్స్యము, రూపకము, ధ్రుంప, త్రిపుట, అట, ఏకతాళము, ఇవి తాళములు. ఈ 7 తాళములను చతురశ్రాది 5 జాతులచే చెరిచినచో తాళములు 35 అగును. వీనికి వరుసగా 35 నామములును, వేళ్ళులు అక్షరసంఖ్యలను గలవు. వీని వివరములను నీ క్రింది పథకములో జూడుడు.

సంఖ్య.	వేళు.	స్థానము.	చతురశ్రము.		త్రిశ్రము.		మిశ్రము.		ఖండము.		సంకీర్ణము.	
			అక్షర సంఖ్య.	వేళు.	అక్షర సంఖ్య.	వేళు.	అక్షర సంఖ్య.	వేళు.	అక్షర సంఖ్య.	వేళు.	అక్షర సంఖ్య.	వేళు.
1	ధ్రువము	1011	14	శ్రీకర	11	మణి	23	పూర్ణ ఉద్గార	17	ప్రమాణ	29	భువన
2	మర్యము	101	10	సమ	8	సార	16	ఉద్గార	12	ఉదయ	20	రావ
3	రూపకము	01	6	పత్తి	5	చక్ర	9	కుల	7	రాజ	11	బింగు
4	ధ్రుంప	100	7	మధుర	6	కడంబ	10	సుగ	8	చల	12	కడ
5	త్రిపుట	100	18	ఆది	7	శంక	11	శీల	9	గుష్కర	13	భోగ
6	అట	1100	12	లేఖ	10	గుప్త	18	లోక	14	విదళ	22	దీర
7	ఏక		4	మాన	3	సుధ	7	రాగ	5	రత	9	వసు

N B ధ్రువాది సప్తతాళములను జూడునపుడు, చతురశ్రాది పంచజాతులలో నొకటిని చేర్చక వానిని వాడుటకు సాధ్యముగాదు. ఇటు ధ్రువాది తాళములకు జాతి సంబంధము గలుగునపుడు వేళ్ళులు నామములు గలుగుచున్నవి. నూతాది 35 తాళములకును శ్రీకరాది 35 వేళు పథకములో వ్రాయబడియున్నవి. ఇవియే ఈ తాళములకు నియతమగు నామము లని యెఱుంగునది.

పైని కనబఱచియున్న పథకములో, సప్తతాళములును పంచ జాతుల సంయోగమువలన 35 గా వృద్ధిజెంది 35 తాళము లాయెను. ఈ 35 తాళములను 5 గతులచే భేదము జేసి వాడునపుడు $35 \times 5 = 175$ తాళము లగునని “సంగీతచంద్రిక” అను పుస్తకముగో వ్రాయబడి యున్నది. ఇట్లు గతిభేదముచేసి వాడుట శాస్త్రోక్త పద్ధతి కానేరదు. ఇతి యొక నవీన కల్పనావిశేషమే యగును.

మిస్టర్ మాణిక్యమొదలారు వ్రాసియున్న సంగీతచంద్రికలో మొదలారి స్వకల్పనము లనేకతావులలో కనబడుచున్నవి. గ్రంథోక్త తాళ ప్రస్తారములే అపారముగ నున్నవి. వాని నెఱింగి ఉపయోగించుటకే మన మశక్తులై యున్నాము. అట్లుండునపుడు మిస్టర్ మొదలారి విపరీత కల్పనములను పూర్వోక్త తాళములతో చేర్చునపుడు తాళముల సంఖ్య విపరీతమే యగును. మొదలారి కల్పనములలోఁ గొన్నిటి నీ దిగువఁ జూడుడు :

(1) మిస్టర్ మొదలారు, 35 తాళములకు గతి భేదములను కల్పించి 175 నామహీనమైన తాళములకు వ్రాసియున్నారు. వీనికి సమకళా తాళ పట్టికను సిద్ధపఱచి యున్నారు. వీనికి నామములనుకూడ కల్పించి యుండి నచో కల్పన పరిపక్వమైనదియై యుండును.

(2) మేళకర్త రాగములకు గల శేల్లను ఒక విచిత్ర కటపయాది లెక్కచే భాగించి వానికి సంఖ్యల నేర్పఱచి, ఆ సంఖ్యలతో వచ్చెడి అంగములను ఆ నామములకు తాళాంగములుగ చేర్చి 72 తాళములను కల్పించి వీనికి సమకళా పట్టికను సిద్ధముజేసి ప్రచురించియున్నారు.

(3) అష్టోత్తర శతతాళములను వ్రాసి అవి చతురశ్రజాతి అష్టోత్తర శతతాళమనియును, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణ జాతులలోను 108 తాళములున్నవనియును, అందుచేత వాని మొత్తము “ $108 \times 5 = 540$ ” ఐదు వందల నలువది యనియును తెలిపియున్నారు. ఈ కల్పనములోని పెద్ద పొరపాటును మొదలియారు గమనింపకపోయినందువలన వారి కల్పనములు పేల్లడియగుటకు కారణమాయెను. ఈ కల్పనములోని పొరపాటు ఏదియన చతురశ్రాది పంచజాతుల భేదములు లఘువునకు మాత్రమేగాని తదితర అంగములకు లేవు. నూట ఎనిమిది తాళములలో లఘుసీనమైన తాళములును, ద్రుతములను మాత్రము అంగముగా బడసిన తాళములును

ఉన్నవి. ఉదాహరణముగ, మతంగతాళము, త్రితీయతాళము, త్రిమూర్తిక మొదలగు తాళములలో లఘువు లేదు. మఱియు కరుణాయతి, షట్తాళము, ఏకతాళము అను నీ మూడు తాళములలోను ద్రుతము అను అంగము మాత్రమే వచ్చియున్నది. కనుక ఈ తాళములు జాతిభేదములను జెందవు. ఈ కారణములవలన మొదలారిగారి కల్పనము అసంభావితమే యగును.

సంగీతరత్నాకర గ్రంథములోని 120 తాళములు.

శ్లో॥ లఘ్వాదితాలో లోకేఽ సౌ రాసః దాలోద్వితీయకః ।
 ద్రుతాద్రుతౌవిరామాన్తౌ త్రితీయస్యాత్ చతుర్థకః ॥
 లఘుద్వయంద్రుతశ్చైకః పంచమస్తు ద్రుతద్వయం ।
 తాలే నిశ్శంక లీలాఘ్యే ప్లుతౌ ఛాగద్వయం లఘుః ॥
 దర్పణేదద్వయం గశ్చ సింహవిక్రమ సజ్జకః ।
 గత్రయం లః పలగపాః రతిలీలేలఘూగురూ ॥
 లఘ్వస్తే దత్రయం సింహ లీలే ఛాగయగణస్తథా ।
 కందర్పతాలస్తస్యైవ పర్యాయః స్యాత్పరిక్రమః ॥
 లఘుద్వితద్వయం చాస్తే గురూః స్యాద్విరవిక్రమః ।
 రంగశ్చతు ద్ద్వితీగశ్చ శ్రీరంగస్సగః పౌలపౌ ॥
 విరామాన్త ద్రుతద్వంద్వా న్యప్యే లఘుచ చర్చరీ ।
 ప్రత్యంగోమగణో తాద్వా యతిలగ్నోద్రుతోలఘుః ॥
 గజలీలో విరామాన్త ముక్తం లఘు చతుష్టయం ।
 హంసలీలే విరామాన్తం లఘుద్వయ ముదాహృతం ॥
 వర్ణభిన్నోద్రుతౌ లోకః త్రిభిన్నోల గురుప్లుతః ।
 రాజచూడామణి ర్దౌద్వా సగణశ్చద్రుతౌలగౌ ॥
 మగణో లప్లుతౌ రంగో గ్యోతఃరంగప్రదీపకః ।
 ణోగప్లుతౌ రాజ తాలో గపాదాచ గతాప్లుతః ॥
 త్రిస్తోమిశ్రోద్విధావర్ణ త్త్రిస్తో తాద్వా లఘుద్వయం ।
 మిశ్రోద్రుత చతుష్కాః స్యు ర్విరామాన్తా స్త్రియః పృథక్ ॥
 తతః పగా దాగతాగః చతురస్తోపి దృశ్యతే ।
 గతాద్రుతౌ గురుశ్చేతి సింహవిక్రీడితః పునః ॥
 లపాగ పాపకౌలాగ్ధః పతాపశ్చ జయః పునః ।
 జోలఘూర్దౌ ద్రుతోవశ్చ వనధూలీ చతుర్ద్వితీ ॥

లఘుర్దౌ ద్వాగురురితి లఘు తౌద్వా ద్రుతౌప్లుతః ।
 హంసనాదః సింహనాదో యగణశ్చ లఘుర్గురుః ॥
 కుఃకుక్కోద్వా ద్రుతౌ తౌద్వా విరామాంత ద్రుతద్వయాత్ ।
 ద్రుతౌ తురంగ లీలస్యాత్ భవేచ్ఛార బలీలకః ॥
 తౌద్వాచతుర్ద్వితీ ద్వాతా సింహనన్దనకః పునః ।
 తపాలగాద్రుతౌ గాలః పలపా గోలఘూతతః ॥
 చత్వారో లఘునోఽ శబ్దాః త్రిభంగిః సగణాద్గురుః ।
 రంగాభరణ తాలేకా లఘుతా మణ్ణకేపునః ॥
 సాచ్ఛతుర్లఘు నిశ్శబ్దం యద్వాభాద్భావ శబ్దకో ।
 ఛాచ్ఛతుర్లఘు నిశ్శబ్దం భవేన్ముద్రిత మణ్ణకే ॥
 మఘోనశౌ లఘుర్యద్వా ప్రోక్తాషడ పరాభిదాః ।
 మాణ్ణిరూపక వేలామాం కోకిలా ప్రియనామ్నిచ ॥
 గలపాస్యః విరామాంతౌ లఘూ నిస్సారుకోమతః ।
 లఘుర్గురు ద్రుతద్వంద్వం రాజవిద్యాధనోభవేత్ ।
 సగణద్వితయం యత్ర సతాలో జయమంగళః ।
 మల్లికామోదతాలే తు తౌద్వాద్రుత చతుష్టయం ॥
 విజయానంద సంజ్ఞేతు లఘుద్వంద్వం గురుత్రయం ।
 క్రీడాద్రుతౌ విరామాంతౌ చణ్డనిస్సారుకశ్చసః ॥
 జయశ్రీరగణా ల్లోగః జాతాలో మకరందకః ।
 లపాగతాప్లుతః కీర్తిః శ్రీకీర్తిద్వా లఘూగురూ ॥
 తాద్రుతౌ ప్రీతితాలస్యాత్ విజయః పగపాలఘుః ॥
 గుర్వోర్మధ్యేతు చత్వారో డిందవో బిందుమాలినీ ।
 సమోతౌద్వా విరామాంతౌ లఘుర్ద్వాపశ్చ నందనః ॥
 గురుద్రుత ప్లుతాః ప్రోక్తాః మణ్ణికాన్దై వ్య స్తులద్వయం ।
 విరామాది ద్రుతౌద్వాచ మాణ్ణికా పరికీర్తితా ॥
 దీపకో దలగాద్విర్ధిః తౌద్వా గురురుదేక్షణః ।
 రగణోఽథేజ్ఞి కాశ్చైశ్చిత్ ఏషప్రోక్తస్తుయోజనః ॥
 ద్విశ్చత్వారో విరామాంతా ద్రుతాస్తు విషమేమతాః ।
 ద్వాతా ద్వాదాలఘుర్దౌద్వా కీర్తితాః చర్ణమణ్ణికా ॥

అభినందో లఘుద్వంద్వం ద్రుతయుగ్మ గురుస్తథా ।
 లఘుతౌ సగోఽనభః నాందీరోఽవ్యా లఘూగురూ ॥
 మల్లతాలో విరామాంత ద్విబింద్వంతం చతురఘు ।
 ఉక్తశ్చతుర్థా కజ్జాలః పూర్ణఃఖండః సమోఽసమః ॥
 చతుర్ద్వితీ గతాపూర్ణః ఖం కాఽవ్యా గురుద్వయం ।
 సమోగురూఽవ్యా లఘుంతౌ విషమోలా న్గురుద్వయం ॥
 కందుకోతాచ సగణః ద్రుతేనత్యేకతాలికా ।
 కుముదోలా ద్ద్వితౌగశ్చ అన్యేషాం లశ్చతుద్రుతీ ॥
 అంతే గురుశ్చకుముదః చతుస్తాలో గురోఃపరే ।
 త్రయోద్రుతాః సోమ్ములీతు ద్విర్లఘుస్యాత్ ద్విరామవత్ ॥
 అభజ్జోలఘుతౌ రాయ వజ్జీతా రగణాద్ద్వితౌ ।
 వసంతౌ నౌవిరామాంత లఘునా లఘుశేఖరః ॥
 ప్రతాపశేఖరో దీప్తా ద్విరామాంతం ద్రుతద్వయం ।
 ఘంపతాలో విరామాంతం ద్రుతద్వంద్వం లఘుస్తథా ।
 గజఘంపో గురోఽపూర్ణం విరామాంతం ద్రుతత్రయం ॥
 చతుర్ముఖోజఘ్నతాభ్యాం స ఏవోన్మాతుకో మతః ।
 డద్వయం గశ్చమదనః సోఘోవా ప్రతిమృశికః ।
 కోల్లకోన్వై రయప్రోక్తః సార్వతీ లోచనేపునః ॥
 మలపాకా గురూఽవ్యా వ్యా రతితాలో లఘుర్గురుః ।
 ప్రీతాదతాపః కరణ యతౌ దుతచతుష్టయం ।
 లలితోఽవ్యా ద్రుతౌలోగః గారుగీ చతుస్తుద్రుతీ ॥
 విరామాంతా బుధైరుక్తా రాజనారాయణః పునః ।
 ద్రుతౌ వ్యాజగణోవక్రః లక్ష్మీశతు ద్రుతద్వయం ।
 విరామాంతం లఘుతౌచ తాలస్తు లలితప్రియః ।
 ఊర్ధ్వం లఘుభ్యాం రగణః స్యాతాంశ్రో నందనేభవౌ ॥
 జనకో నయసావక్రః వర్ధనోఽవ్యా ద్రుతౌలపా ।
 విరామాంతౌ ద్రుతౌబిందు స్త్రిచూత్రో రాగవర్ధనః ॥
 ద్రుతైః షడ్భిస్తు షట్తాలః అంతర క్రిడాతుకధ్యతే ।
 ద్రుతత్రయం విరామాంతం హంసేన విరతీలఘూ ॥

లఘుప్లుతా వుత్సవస్స్యాత్ గోదాదీప్తా విలోకితే ।
 గజశ్చతుర్థాధా రాఽసౌ తాదావర్ణయతి ర్భవేత్ ॥
 సింహాలకా లత్రయంచ గురుణా కరుణోమతః ।
 లఘుర్ద్వితానాం త్రితయం లఘూన్వా సారసౌస్మృతః ।
 ద్రుతత్రయం లఘూద్వంద్వం చండతాలే బభాషిరే ॥
 మగణశ్చ త్రయోదీప్తా లఘుశ్చంద్ర కలాభిధే ।
 గతాప్లుత త్రయంవక్రః ప్లుతోబిందు త్రయంలయే ॥
 రోద్రుతౌచ్ఛా గురూస్కందః అడ్డతాలీ లఘుద్వయం ॥
 ఇమమేవోచిరే తాలం కెచిత్రిపుట సంజ్ఞయా ।
 చ్ఛాతా చ్ఛాదాలగౌ ధత్తా ద్వంద్వః సతగణౌప్లుతః ॥
 ముకుందేతు లఘోర్బిందు చతుష్టయ మధోగురుః ।
 కువిందకే లఘుర్బిందు ద్వయంగురు రధప్లుతః ॥
 కలధ్వని ర్లఘుద్వంద్వం గురుర్లఘురధ ప్లుతః ।
 పంచభిర్లఘుభి న్నారీ చ్ఛాగురూచ్ఛా లఘుద్రుతౌ ॥
 తాలే సరస్వతీ కణ్ఠా భరణే శార్ఙ్గసమ్మతౌ ।
 భగ్నతాలే చతుర్బిందు నగణశ్చ విరామవాక్ ॥
 తాలే రాజమృగాంకేతు ద్రుతౌ లఘురధో గురుః ।
 గురుర్లఘుద్రుతాః తాలే రాజ మార్తాండసంజ్ఞకే ॥
 నిశ్చంకసంజ్ఞకే తాలే లఘుమాప గురూగతా ।
 శార్ఙ్గదేవే ద్రుతద్వంద్వం గప్లుతౌగ ద్వయం లఘుః ॥

ఇతి వింశత్యుత్తర శతందేశీతాలాః.

రత్నాకర గ్రంథమునందలి 120 తాళములును వాని అంగములును.

 ఈ తాళపట్టికలో తాళాంగములను జూపుటకై లఘువునకు
 (1) అను సంఖ్యను, గురువునకు (8) అను సంఖ్యను, ప్లుతమునకు (3) అను
 సంఖ్యను, కాకపాదమునకు (+) అను గుఱుతును ఉపయోగింపఁబడి
 యున్నవి అర్థచంద్ర చిహ్నము విరామ మనియును పూర్ణానుస్వారములు
 ద్రుతమనియు నెఱుంగునది.

గానభాస్కరము

1. ఆదితాళము |
2. ద్వితీయతాళము   ౦ ౦ |
3. తృతీయతాళము   ౦ ౦ ౦ ౮
4. చతుర్థతాళము | | ౦
5. పంచమతాళము   ౦ ౦
6. నిశ్చంకలీలతాళము   ౩ ౩ 8 8 |
7. దర్పణతాళము   ౦ ౦ 8
8. సింహవిక్రమతాళము   8 8 8 | ౩ | 8 ౩
9. రతిలీలతాళము | | 8 8
10. సింహలీలతాళము   ౮ ౦ ౦
11. కందర్పతాళము   ౦ ౦ | 8 8
12. వీరవిక్రమతాళము | ౮ ౦ 8
13. రంగతాళము   ౦ ౦ ౦ ౦ 8
14. శ్రీరంగతాళము | | 8 | ౩
15. చర్మరితాళము   ౦౦౮ ౮౦౮ ౦౦౮ ౦౦౮ ౦౦౮ ౦౦౮ ౦౦౮ ౦౦౮
16. ప్రత్యంగతాళము   8 8 8 | |
17. యతిలగ్నతాళము   ౦ |
18. గజలీలతాళము | | | | ౮
19. హంసలీలతాళము | ౮ | ౮
20. వర్ణభిన్నతాళము   ౦ ౦ | 8
21. త్రిభిన్నతాళము | 8 ౩
22. రాజచూడామణి తాళము   ౮ ౦ | | | ౦ ౦ | 8
23. రంగద్యోతతాళము   8 8 8 | ౩
24. రంగప్రదీపకతాళము   8 8 | 8 ౩
25. గజతాళము   8 ౩ ౦ ౦ 8 | ౩
- తృప్తవర్ణరాజతాళము | | ౦ ౦ | |
- మిశ్రవర్ణరాజతాళము   ౦౦౦౦౮ ౦౦౦౦౮ ౦౦౦౦౮ ౩8౦౦8|
26. చతురశ్రవర్ణరాజతాళము   8 | ౦ ౦ 8
27. సింహవిక్రేడితతాళము | ౩8౩ ౩8 | 8౩ | ౩

28. జయతాళము 1 8 1 1 0 0 3
 29. వనమాలీతాళము 0 0 0 0 1 0 0 8
 30. హంసనాదతాళము 1 3 0 0 3
 31. సింహనాదతాళము 1 8 8 1 8
 32. కుటుక్కుతాళము 0 0 1 1
 33. తురంగలీలతాళము 0 0 0 0 0
 34. శరభలీలతాళము 1 1 0 0 0 0 1 1
 35. సింహసప్తనతాళము 8 8 1 3 1 8 0 0 8 8 1 3 1 3 8 1 1 (4) +
 36. త్రిభంగితాళము 1 1 8 8
 37. రంగాభరణతాళము 8 8 1 1 3
 38. మంతతాళము 1 1 8 +
 B మంతతాళము 8 1 1 (2) +
 C. ముద్రితమంతతాళము 8 1 1 (4) +
 D. మంతతాళము 1 1 1 1 8 1 1

(మంతతాళములో 10 విధము లున్నవిలు తెలియుచున్నది.)

39. కోకిలప్రియతాళము 8 1 3
 40. నిస్సగుళతాళము 1 0 1 0
 41. రాజవిద్యాధరతాళము 1 8 0 0
 42. జయమంగళతాళము 1 1 8 1 1 8
 43. మల్లికామోదతాళము 1 1 0 0 0 0
 44. విజయసప్తతాళము 1 1 8 8 8
 45. శ్రీజాతాళశృంఙ్గనిస్సగుళతాళము 0 0 0 0
 46. జయశ్రీతాళము 8 1 8 1 8
 47. మకరందతాళము 0 0 1 1 1
 48. కీర్తితాళము 1 3 8 1 3
 49. శ్రీకీర్తితాళము 1 1 8 8
 50. ప్రీతితాళము 1 0 0
 51. విజయతాళము 3 8 3
 52. చిందుమాలినితాళము 8 0 0 0 0 8

గా న భా స్క ర ము

53. సమతాళము   1 1 1 0 0 0
54. సప్తనాళము   1 0 0 3
55. మృశికణాళము   4 0 3
మృకణాళము   0 0 0
56. దీపక తాళము   0 0 1 1 0 0
57. ఉరీక్షణాళము   1 1 0
58. కైశిక తాళము   0 1 0
59. విషమ తాళము   0 0 0 0 0 0 0 0
60. వర్ణమృశికాణాళము   1 1 0 0 1 0 0
61. అభినవ తాళము   1 1 0 0 0 8
62. అశంగ తాళము   1 3 1 1 8
63. నాందీరణాళము   1 0 0 1 1 8 8
64. మల్లణాళము   1 1 1 1 0 0 0
65. పూర్ణాళము   0 0 0 0 0 8 1
ఖండపూర్ణ తాళము   0 0 0 8 8
సమపూర్ణ తాళము   8 8 1
విషమపూర్ణ తాళము   1 8 8
66. కంకుక తాళము   1 1 1 1 8
67. ఏక తాళము   0
68. కుమద తాళము   1 0 0 1 1 8
కుమద తాళము   1 0 0 0 0 8
69. చతుస్తాళము   8 0 0 0
70. శోంబులీ తాళము   1 0 1 0
71. అశంగ తాళము   1 3
72. రాయవంగోల తాళము   8 1 8 0 0
73. వసంత తాళము   1 1 1 8 8 8
74. లఘుశేఖర తాళము
75. ప్రతాపశేఖర తాళము   3 0 0 0
76. ఝంప తాళము   0 0 0 0

77. గజర్షుంపతాళము 80000
78. చతుర్ముఖతాళము 1 8 1 3
79. మదనతాళము 0 0 8
80. ప్రతిమంతిక తాళము 1 1 8 8 1 1
81. పార్వతీలోచనతాళము 888 1 3 8800
82. రతితాళము 1 8
83. లీలా తాళము 0 1 3
84. కరణయతితాళము 0 0 0 0
85. లలితతాళము 0 0 1 8
86. గారుగితాళము 0 0 0 0 0
87. రాజనారాయణతాళము 0 0 1 8 1 8
88. లక్ష్మీకతాళము 0 0 0 1 8
89. లలితప్రియ తాళము 1 1 8 1 8
90. శ్రీనందనతాళము 8 1 1 3
91. జనకతాళము 1 1 1 1 8 8 8 1 1 8
92. వర్ధనతాళము 0 0 1 3
93. రాగవర్ధనతాళము 0 0 0 0 3
94. షట్తాళము 0 0 0 0 0 0
95. అంతరక్రీడాతాళము 0 0 0 0
96. హంసతాళము 1 1 0
97. ఉత్సవతాళము 1 3
98. విలోకితతాళము 8 0 0 3
99. గజతాళము 1 1 1 1
100. వర్ణయతితాళము 1 1 0 0
101. సింహ తాళము 1 0 1 1 1
102. కరుణతాళము 8
103. సారసతాళము 1 0 0 0 1 1
104. చండతాళము 0 0 0 1 1
105. చంద్రకలాతాళము 8 8 8 3 3 3

గానభాస్కరము

106. లయతాళము   8 | 3 3 3 8 3 0 0 0
107. స్కందతాళము   8 | 8 0 0 8 8
108. అటతాళము   0 | 1 1
109. ధత్తాతాళము   1 | 0 0 1 8
110. ద్వంద్వతాళము   1 | 8 8 8 1 3
111. ముకుందతాళము   1 0 0 0 0 3
112. కువిందకతాళము   1 0 0 8 3
113. కలధ్వనితాళము   1 | 8 1 3
114. గౌరీతాళము   1 | 1 1 1 1
115. సరస్వతీకంఠాధరణతాళము   8 8 | 1 0 0
116. భగ్నతాళము   0 0 0 0 | 1 1 1 0
117. రాజమృగాంకతాళము   0 0 | 8
118. రాజమూర్తాణ్ణతాళము   8 | 0
119. విశ్వంకతాళము   1 8 8 3 8 8 8 |
120. శార్ఙ్గదేవతాళము   0 0 8 3 8 8 |

ఇవి వింశత్యుత్తర శతతాళములు.

పైని చెప్పిన 120 తాళములు లేక అనేక తాళములున్నవనియును, వానిని లెక్కచేసి వ్రాయుట కసాధ్యమనియును రత్నాకరములో చెప్పబడి యున్నది. రాగములకు ప్రస్తారము లెట్లున్నవో అట్లే తాళములకును ప్రస్తార బహుళ మున్నదని యెఱుంగవలయును. అష్టోత్తర శతతాళములను ఈ గ్రంథముయొక్క (C) అనుబంధములో జూడుదు.

వాగ్గేయకారక లక్షణము.

శ్లో॥ వాక్మాతు రుచ్యతేగేయం ధాతురిత్యభిధీయతే ।
తాచంగేయంచ కురుతే యస్య వాగ్గేయకారకః ॥

తా. ఎవఁడు, సుశబ్దాపశబ్దముల నెఱింగి పరిపూర్ణ జ్ఞానపూర్వకముగ గానము చేయునో, వాఁడు వాగ్గేయకారకుఁ డనఁబడును.

వాగ్గేయకారక విశేష లక్షణము.

శ్లో॥ శబ్దానుకాసన జ్ఞానమభిధానప్రవీణతా । ఛందః ప్రభేదవేదిత్వ మలంకారేషు కాశలం ।
ధ్వజభావ పరిజ్ఞానం దేశస్థితిషు చాతురీ । అశేషభాషా విజ్ఞానం కలాకాక్రమేషు కాశలం ॥

తూర్వప్రితియ చాతుర్యం హృద్యశారీర శాలితా ।
 ప్రభూత ప్రతిభోద్భేద భా క్త్వం సుభగ గేయాతా
 నేతీరా శే మ్యకీజ్ఞత్వం వాక్పటత్వం సభా జయో
 రాగద్వేష పరిత్యాగః సార్వత్వ సుచితజ్ఞతా
 అనుచ్ఛిష్టోక్తి నిర్సంధో మాత్మధాతు వినిర్మిత
 పరచిత్త పరిజ్ఞానం ప్రబంధేషు ప్రగల్భతా ।
 ద్రుతగీత వినిర్మలం పనాంతర విదగ్ధతా ।
 త్రిస్థానగమక ప్రాధ ర్వవిధాల ప్తి నై పుణం ।
 అవధానం సజ్జేశో ర్మ్యు వాగ్గేయకారకః

తా. వ్యాకరణ పాండిత్యము గలవాఁడును, నిఘంటు పరిజ్ఞానము గలవాఁడును, ఛందశ్శాస్త్ర ప్రావీణ్యము గలవాఁడును, ఆలంకార పరిచయము మెండుగ గలవాఁడును, శృంగారాది నవరస పరిజ్ఞానము గలవాఁడును, విభావానుభావ సాత్త్విక సంచారాది భావముల నెఱింగినవాఁడును, దేశకాల స్థితుల నెఱింగినవాఁడును, సమస్త భాషాపరిచయఁడును, అఱువదినాలుగు కళలయందు కృతపరిచయము గలవాఁడును, గీతవాద్య నృత్యములయందు చతురతగలవాఁడును, మనోహరమైన కంఠధ్వని గలవాఁడును (శ్రావ్యమైన శారీరము గలవాఁడును), శాస్త్రశిక్షితమైన తాళజ్ఞానమును, శౌచ్ఛ్యతగ్గులేని లయజ్ఞానమును, మార్గ దేశ్య క్రియల నుపయోగముల నెఱింగినవాఁడును, స్థాయ్యానులయందు గల స్వరకాకువుల నెఱింగినవాఁడును, మహా ప్రతిభా భేదశాలియు, (“స్మృతిర్వ్యతీతా విషయా మతీ రాగాదిగోచరా । బుద్ధిస్తా త్కాలికీప్రోక్తా ప్రజ్ఞాతై”) కాలికీకుతా । ప్రజ్ఞానవనవోన్నేష శాలినీం ప్రతి భాంవిదుః” అనురీతిగ, వ్యతీతా విషయమగు స్మృతియు రాగాది పరిచయముగల బుద్ధియు, కాలానుగుణ్యమైన ధీచాతుర్యమును, త్రికాలవేదియగు ప్రజ్ఞయు, తాత్కాలిక విషయావహమగు ప్రజ్ఞను ప్రతిభ అని వక్కాణించుచున్నారు) రాగ ద్వేషములను పరిత్యజించినవాఁడును, ఆర్ద్రహృదయము గలవాఁడును (సరసుఁడును), ఉచితజ్ఞుఁడును, ప్రమాతరహితముగ యుక్తుల నుడువువాఁడును, నవీనముగ ప్రబంధగీత కీర్తనాదుల రచించువాఁడును, పరేంగిత జ్ఞానము గలవాఁడును, ప్రబంధాధ్యాయగత ప్రబంధముల చక్కగ నెఱింగినవాఁడును, ద్రుతమధ్య విశంభాదులను సరసముగ నిర్మించువాఁడును, అన్యపదముల యందు పాండిత్యము గలవాఁడును, మంద్రమధ్యతారముల మూఁడుస్థాయిల యందును గమకముల నుపయోగించుటయందు నేర్పుగలవాఁడును, ఆలప్తి

యందు చతుర్విధ రాగవర్ధనులను విదారులను నెటింగి గానము జేయువాఁడును, రాగముల కాలానుగుణ్యత నెటింగినవాఁడునై యుండువాఁడు జ్ఞాఘ్యుఁడైన వాగ్గేయకారకుఁ డనిపించుకొనును.

శ్లో॥ విదధానోధకం ధాతూ మాతుమందస్తు మధ్యమః ।

ధాతుమాతు విధప్రాసః ప్రబంధే వ్యపిమధ్యమః ॥

తా. ధాతువు నధికముగఁజేసి మాతువును మందముగఁ జేయువాఁడును, ప్రబంధములయం దప్రాసమునై ధాతుమాతువుల నెటింగినవాఁడును మధ్యముఁడని యెన్నఁబడును.

శ్లో॥ రమ్యసూతు వినిర్మాతా పృథమో మందతకృత్ ।

వనోవస్తుకవిర్వర్ణ కవిర్మధ్యమ ఉచ్యతే ।

కుట్టకానోఽన్యధాతాతు మాతుకారః ప్రక్షీర్ణతః ॥

తా. మనోహరముగ మాతునిర్మాణమును జేయుచు గాకుష్ఠాన మందు మందమైనవాఁడు అధముఁ డనఁబడును.

కథాకవి శ్రేష్ఠుఁడు, వర్ణనాకవి మధ్యముఁడు, అన్యధాతువునందు మాతువును చేర్చువాఁడు కుట్టికారుఁడు (అనఁగా అధమాధముఁడు).

గాంధర్వ లక్షణము.

శ్లో॥ మార్గందేశీంచయోవేత్తి సగాంధగోభిధయతే ॥

తా. మార్గ దేశీయములగు సంగీతములను గుర్తెఱింగినవాఁడు గాంధర్వుఁడనఁబడును. (గాంధర్వుఁడనఁగా ఉత్తమగాయకుఁడు.)

శ్లో॥ యోవేత్తి కేవలం మార్గం స్వరాది స్సనిగద్యతే ॥

తా. మార్గసంగీతమును మాత్ర మెఱింగినవాఁడు స్వరాది యనఁబడుచున్నాఁడు.

ఉత్తమ గాయక లక్షణము.

శ్లో॥ హృద్యశ్చ బ్రహ్మశారీరో గ్రహ మేత్ విచక్షణః ।

రాగరాగాంగ భాషాంగక్రియాం గోపాంగతోవిదః ॥

ప్రబంధగాననిష్ఠాతో వివిధాలపితత్వవిత్ ।

సర్వస్థానోచ్ఛగమకే వ్యవాయాసలసద్గతిః ॥

ఆయత్తక్లిష్టస్తాలజ్ఞః సావధానోజితశ్రమః ।

శుద్ధచ్ఛాయాలగాభిజ్ఞః సర్వకామవిశేషవిత్ ॥

అపారస్థాయసంచారః సర్వదోషవివర్జితః ।

క్రియాపరోజక్కులయః సుఖబోధారణాన్నితః ॥

స్ఫూర్జన్నిర్జవనో హరి రహః కృద్భజనోద్ధరః ।
సుసంప్రదాయోగీతజ్ఞై ర్గీయతే గాయనాగ్రణః ॥

తా. స్ఫూర్జోచ్చారణ గలవాఁడును, మంచి శారీరము గలవాఁడును, గానమునో అపవ్యాస క్రమములను ఆరంభాంత్య క్రమముల నెఱింగిన వాఁడును, రాగ రాగాంగ భాషాంగ క్రియాంగోపాంగముల నెఱింగిన వాఁడును, ప్రబంధ గీతాదులయందు ప్రవీణత గలవాఁడును, ఉచ్చస్థిత స్థాయిలయందు గమకముల నెఱింగి అనాయాసముగ గానము చేయువాఁడును, నానావిధ రాగాలాపనముల గుర్తెఱింగిన వాఁడును, స్వాధీనధ్వని గల వాఁడును, తాళముల నవలయుము లేక నుపయోగించువాఁడును, సావధానము గలవాఁడును, సుఖగాయకుండును (జితశ్రమః) శుద్ధచ్ఛామాలగ రాగముల నెఱింగినవాఁడును, సమస్త కాకుస్వర వేదియును, స్థాయిలయం దపారముగ సంచరించువాఁడును, సమస్త దోష విదూరుఁడును, క్రియాపరుఁడును, వ్యక్తమైన లయము గలవాఁడును, మనోహరముగ ఘటన చేయువాఁడును, ధారణా యుక్తుఁడును, మితము లేని వేగమున అనాయాసముగ గానము చేయువాఁడును, ఏకాంతమందు గానము జేసినను మధురముగను శ్రావ్యము గను జనానురంజనముగను బాడువాఁడును, చక్కగ శాస్త్రమర్యాదలను గుర్తెఱింగినవాఁడునై సహృదయ హృదయంగముగ గానము చేయువాఁడు గాయక వర్ణుఁడని పేర్కొనఁబడును.

శ్లో. సజ్జైః కలిపయై ర్గీనో నిర్దోషో మధ్యమోమతః ।
మహామహే శ్వరేహోక్తః సదోషో గాయనోఽధమః ॥

తా. గాయక గుణములలో కొన్ని లేకపోయినను దోషములేక యుండువాఁడు మధ్యముఁ డనియును, దోషయుక్తుఁడైనవాఁడు అధముఁ డనియును మహేశ్వరునివలన చెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో॥ శిక్షాకారోఽను కారశ్చ రసికోరంజకస్తథా ।
భావుకశ్చేతి గీతజ్ఞః పంచధా గాయనం జగూః ॥

తా. శిక్షాకారుఁడు, అనుకారుఁడు, రసికుఁడు, రంజకుఁడు, భావుకుఁ డని గాయకులు ఐదు తెఱింగులుగ విభజింపఁబడియున్నారు.

శ్లో॥ అన్యూనశిక్షణేదక్షః శిక్షాకారోమతః సతాం ।
అనుకార ఇతి ప్రోక్తః పరభంగ్యనుకారకః ॥
రసావిష్టసురసికో రంజకః శ్రోతృరంజకః ।
గీతస్యాతిశయాధానా ద్భావుకః పరిక్షీరితః ॥

తా. అన్యులకు నేర్పువాఁడు శిక్షకుఁడు, ఇతరుల భంగిని యనుసరించువాఁడు అనుకారుఁడు, రసంబుల నెఱిగించువాఁడు రసికుఁడు, వినువారి మనసులలో రంజకమును బుట్టించువాఁడు రంజకుఁడు, గానంబును మిక్కిలి యతిశయముగఁ జేయువాఁడు భావుకుఁడు.

శ్లో॥ ఎఱిగిల్లఁ దుమికి బృంహి గాయన శ్చేతి శ్చ త్రిధా ।
 కింకరు యోగము దహన కల్ల గాయనః ।
 స్వరీహి యవలక స్వరీహి బృందగాయనః ।

తా. మఱియు ఏకలుఁడు, యమఁడు, బృందకుఁడు అని మూడు విధములైన గాయకులు గలరు. వారిలో ఒకఁడుగా గానముచేయువాఁడు ఏకలుఁడు, మఱియొకనితో చేరి గానముచేయువాఁడు యమఁడు, అనేకులతో (వారిభరిన బృందముతో) చేరి గానముచేయువాఁడు బృందకుఁడు.

శ్లో॥ సూర్యకావకశాలిన్యో గాయన్యోగాతృవన్మతాః ।
 చతురస్య పరస్య ధ్వజము శ్చతురా చతుర ప్రియా

తా. మ విరూపము గలవారును, రూపనము గలవారును (పైని చెప్పఁబడియున్న లక్షణయుక్తముగ) గాయకాగ్రణులవలె గానముచేయు సమర్థులను, ఆతిమనోహరమైన కంఠధ్వని (మంచిశారీరము) గలవారును, చతురప్రాగల్భ్యము గలవారును, చతురక్రియలయం దరిప్రేమ గలిగిన వారునైన సాక్ష్యులలామలు గాయన్యు లనఁబడుచున్నారు.

శ్లో॥ సంపన్నో దృష్ట్యా త్కారి భీతశంతిత కంపితాః ।
 కింకరీ వికలః కాకీ వితాల కరభోద్భదాః ।
 రుద్రోమ్భక స్తుం బకీవక్రీ ప్రసారీ వినిమిలకః ।
 విరనానందస్య క్షస్థానభ్రష్టా వ్యవస్థితాః ॥
 మిత్రకోఽనపథాన్చ తథాన్య స్సానునాసికాః ।
 సంకవింతి రిత్యేతే గాయనా నింతామసాః

పైని కనఁబఱచిన శ్లోకములచే 25 గాయక దోషంబులను గ్రంథకర్త నుడుపుచున్నాడు. వానిని వరుసగ నీ దిగువ వ్రాసెదను :

శ్లో॥ సందశ్య దశాన్గాయన్ సందప్తః పరికీర్తితః ।
 ఉష్ణుష్టో విరసోన్మోషః సూత్కారీనూత్కృతైర్మృదుః ॥
 శీతోభ్రమ్యాతోగాతా త్వరయాశక్తితోమతః ।
 కింకతో గంధర్వాశ్చయః స్వరవాదాత్రిశబ్దయోః ।

కరాలీ గదితః సద్భిః కరాలోష్ఠాట తాననం ।
 వికలః సతు యోగాయే త్వరాన్యూనాధికశ్రుతీక ॥
 కాకక్రూరరవఃకాకీ వితాలః తాలవిచ్యుతః ।
 దధానః కంధరామూర్ధ్వాం కరభోభీహితోబుద్ధైః ॥
 ఛాగవ ద్వదనం కుర్వన్నుద్వహోఽధమగాయనః ।
 శిరాలభాలవదన గ్రహాగాతాతు ర్భోమ్భకః ॥
 తుమ్భకీ తుమ్భకా కారో త్ఫుల్లగల్లస్తుగాయనః ।
 వక్రీవక్రీకృతగలో గాయస్థి రైరుదీరితః ॥
 ప్రసారీ గీయతే తజ్జై ర్గాత్రగీత ప్రసారణాత్ ।
 సీమీలకోమో గా యన్నిమీలితవిహోచనః ॥
 విరసో నీరసో వర్జ్య స్వరగా నాదపస్వరః ।
 గద్గదధ్వనిరవ్యక్త వర్ణ స్త్వవ్యక్త ఉచ్యతే ॥
 స్థానభ్రష్టః సయఃప్రాప్తు మశతః స్థానకత్రయం ।
 అవ్యవస్థిత ఇత్యుక్తః స్థానకై రవ్యవస్థితైః ॥
 శుద్ధఛాయలగౌరాగౌ మిశ్రయన్ మిశ్రకస్మృతః ।
 ఇతరేషాంచ రాగాణాం మిశ్రకో భూరిమిశ్రణాత్ ॥
 స్థామ్యాదిష్య వధానేన నిర్ముక్తిననధానకః ।
 గేయంనాసిక యోగాయ స్థియతే సానునాసికః ॥

- (1) సంవత్సరం = వంశములను కలచుకొని గానము చేయువాడు.
- (2) ఉద్భృష్టం = విరసంబుగ పదకధ్వనితో గానము చేయువాడు.
- (3) నూత్కారి = సీత్కారముతో “ఉనన” అని గానము చేయువాడు.
- (4) భీతుం = భయముతో గానము చేయువాడు.
- (5) కంకితుం = సందేహముతో గానము చేయువాడు.
- (6) కంపితుం = శరీరకంపముతో గానము చేయువాడు.
- (7) కరాళుం = భయము గలుగునటుల నోరు తెరిచి గానము చేయువాడు.
- (8) వికలుం = హెచ్చుతక్కువలైన స్వరములతో గానము చేయువాడు.
- (9) కాకి = కాకమువలె క్రూరధ్వనితో గానము చేయువాడు.
- (10) వితాలుం = తాళమును విడిచి గానము చేయువాడు.
- (11) కరభుం = ఒంటెవలె గళమును పైకెత్తుకొని గానము చేయువాడు.
- (12) ఉద్భృతుం = (ఉద్భృతుం) మేకవలె నెమరువేయుచు నోటిని కదలించుచు గానము చేయువాడు.

- (13) భోంబకుండు = కొంతుచుట్టు నుండెడి నరములు బయటికి తెలియునట్లు పాడుచుకొని గానము చేయువాడు.
- (14) తుంబకుండు = మిగ్గులుమ్మనట్లుగ గానము చేయువాడు.
- (15) వక్రకుండు = కొంతును వక్రపుగ చేసికొని గానము చేయువాడు.
- (16) ప్రసారుండు = కగాద్యవ సవచ్చేప్టలతో గానము చేయువాడు.
- (17) వినిమాలకుండు = నేత్రములను మాసికొని గానము చేయువాడు.
- (18) విరసుండు = రసహీనమైన గానము చేయువాడు. విరసమైన యుఖముతోను చేప్టలతోను పాడువాడను విరసుని బడుచున్నాడు.
- (19) అపస్వరుండు = స్వరశుద్ధములేక ప్రతిలిపిడిన పాడువాడు.
- (20) అవ్యక్తుండు = గద్గరముతో మాత్రపుల ఉచ్చారణము తెలియక పాడువాడు.
- (21) సానక్రష్టుండు = ప్రసానములను విడిచి పాడువాడు.
- (22) అవ్యవస్థితుండు = గానపద్ధతుల వ్యవస్థ నెఱుంగక కనకర-సోనములు పాడువాడు.
- (23) మిశ్రకుండు = గాగములను నక్కిగ నెఱుంగక ఒకటితోనొకటిని కలిపి పాడు.
- (24) అనవధానుండు = గానకి వ్యవస్థల నెఱుంగక పాడువాడు.
- (25) అనునాసికుండు = అనునాసికధ్వనితో (ముక్కుధ్వనితో) పాడువాడు.

శబ్దభేద లక్షణము.

శ్లో॥ చతుర్భేదోభవేచ్ఛబ్దః ఖాహులూనా రటాభిధః ।
బోంబకో మిశ్రకశ్చేతి త ల్లక్షణమథోచ్యతే ॥

తా. శబ్దము ప్రథమమున నలుతెఱంగులు. అవి ఖాహులము, నారటము, బోంబకము, మిశ్రకము. వాని లక్షణము లీ దిగువఁ జెప్పబడును.

శ్లో॥ కఫజః ఖాహులః స్నిగ్ధ మధుర స్సాకుమార్యయుక్ ।
అడిల్ల ఏవ ఏవస్యాత్ప్రేథ శ్చేన్ద్రమధ్యయోః ॥

తా. స్నిగ్ధమధురమై, సాకుమార్యముతోఁ గూడినదై కఫమువలనఁ బుట్టినది ఖాహులమని పేర్కొనఁబడును. అదియే మంద్రమధ్యమములయందు ప్రాధిపత్యించినచో అడిల్లకమని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ త్రిస్థానఘరగంభీర లీనః పితోద్భవోద్వనిః ।
నారటో బోంబకస్తుస్యా దస్తర్నిస్సారతాయుతః ॥

తా. మూడు స్థానములయందును లీనమయియుండు గంభీరమైన ధ్వనిని పిత్రము వలనఁ బుట్టిన నారటమని వక్కాణించెదరు. పైపైన గంభీరముగ నున్నను పారహీనమైన ధ్వనిని బోంబకమని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ పరుషోచ్చైస్తరః స్థూలః వాతజః శార్దూలదీతః ॥

ఏతతం మిశ్రణాదుక్తో మిశ్రకో సానిపాతికః ॥

తా. హెచ్చుగ పరుషముగను స్థూలముగను (అనఁగా హెచ్చుస్థాయితో) ఉండి వాతమువలనఁ బుట్టినచో యద్దానిని మిశ్రక వనికొప్పుదురు. (కొందఱు వాతపరుష స్థూల సంఘమునే మిశ్రమముని వక్కాణించెదరు).

శ్లో॥ తనురూక్షగుణోబోమ్మః ఖాహులః స్నిగ్ధతాయుతః ।

కథం తయోర్మిశ్రణంస్యా ద్విరుద్ధగుణయోగినోః ।

అత్రోచ్యతే పరిత్యాగా త్పరుష్యస్యవిరోధినః ।

అవిరుద్ధస్యమాధుర్య స్థాల్యాదేర్మిశ్రణమతం ॥

ఏవేనఘననిస్సార గుణ నారాటబోమ్మయోః ।

విరుద్ధగుణతాక్షేప సమాధానే నివేదితే ।

తా. మృదువగు ఖాహులమునకును, స్వల్పమై తోచుకొన బోంబమునకును మిశ్రకమం దైక్య మెట్లనెడి శంక కీ క్రిందిరీతిగా సమాధానము చెప్పవచ్చును— విరుద్ధగుణముగు పౌరుష్యమును వదలి యవిరుద్ధమం మాధుర్య స్థాల్యములను గ్రహించుటయే మిశ్రకమందలి మిశ్రమునకుఁ గాత్పర్యము.

శ్లో॥ మిశ్రస్యభేదాశ్చత్వారో యుక్తానారాటఖాహుతౌ ।

నారాటోబోంబకౌ బోంబ ఖాహుతౌ మిశ్రతాస్త్రయః ।

నిస్సారతా రూక్షతాభ్యాం హీనస్త్రితయమిశ్రణాత్ ।

ఉత్తమోత్తమ ఇత్యుక్తః సురాణా నివశంకరః ।

తా. మిశ్రమునకు నాలుగు భేదములు — నారాట ఖాహులము, నారాట బోంబకము, బోంబక ఖాహులము, నిస్సారతారూక్షతాహీనము అని ఈ రీతిగా మిశ్రము నాల్గుభేదములు గలిగియుండుటచే నేవతలలో ఈశ్వరుండు చూడెడి మిశ్రక ముత్తమోత్తమమని పేర్కొనఁబడును.

శ్లో॥ నారాటఖాహులోన్మిశ్ర ఉత్తమః ఖాహులః పునః ।

బోమ్మయుక్తోమధ్యమన్యా ద్భోమ్బానారాటసంయుతః ॥

శబ్దానామధమః ప్రోక్తః శ్రీమతోస్థలసూనునా ।

నిస్సారతా రూక్షతాభ్యాం యుక్తస్సర్వోఽధమోమతః ॥

తా. ఖాహులము నారాటముతో మిశ్రమైనచో ఉత్తమమనియును, బోంబకముతో మిశ్రమైనయెడల మధ్యమమనియును యెన్నఁబడును. నారాటము బోంబకముతో పిత్తమైనయెడల అధమమనియు, నిస్సారతాహీనము యుక్తమైనచో అధమాధమమనియు, సోఘల పుత్రుండగు నిశ్శంకండు నొక్కి వక్కాణించెను.

శ్లో॥ భవంతి బహవోభేదాః నానాతద్గుణమిశ్రణాత్ ।

కల్పిన్యాన్మధురస్నిగ్ధ ఘనోఽస్యః స్నిగ్ధకౌముః ॥

నా. నలు తెఱంగులగు శబ్దములు, మిత్రమువలన గలిగిన అనేక భేదములతో నలరారుచుండును. అందుకొక్కటి మధురముగను, మఱియొక్కటి మృదువుగను కోమలముగ నుండును.

శ్లో॥ ఘనోఽపరస్తు మధుర మృదుత్రిస్థానకోఽన్యకః ।
మృదుత్రిస్థానగమ్భీరోఽపరః స్నిగ్ధోమృదుర్ఘనః ॥
త్రిస్థానోఽన్యస్తుమధుర మృదుత్రిస్థానకోఘనః ।
అన్యస్తు మధురస్నిగ్ధ మృదుత్రిస్థాన కోఽపరః ॥
మధురస్నిగ్ధగంభీర ఘనత్రిస్థానకోఽపరః ।
స్నిగ్ధకోమలగంభీర ఘనప్రిస్థానలీనకః ॥
అపరస్నిగ్ధ మధుర కోమలస్సాంద్ర లీలకః ।
త్రిస్థానకోభీ గమ్భీర ఇతి భేదాదశోదితాః ॥

తా. మూడుస్థానములయందు మధురముగను గంభీరముగ నున్నచో ఘనమనియు, మృదువుగను - ఐదవ స్థాయియందున్నచో మృదుర్ఘనమనియు, మూడు స్థానములయందున మృదువుగను గంభీరముగను మధురముగ నుండినచో స్నిగ్ధగంభీరఘనమనియు, సాంద్రముగను మధురయు క్తముగను కోమలముగ నున్నచో స్నిగ్ధగంభీరకోమలమనియు చెప్పబడును. ఇట్లు పది భేదములు గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే అవియన్నియు నిచ్చట వ్రాయబడలేదు.

శ్లో॥ ఖాహులోన్మిత్రనారాటే తతః ఖాహులబోమ్మయోః ।
స్నిగ్ధకోమలనిస్సార ఏకోఽన్యోమధురోమృదుః ॥
రూక్షోఽన్యస్తు మృదుస్నిగ్ధ నిస్సారోచ్చతరః పరః ।
కోమలస్నిగ్ధ నిస్సారః స్థూలోఽన్యః స్నిగ్ధకోమలః ॥
రూక్షనిస్సారపీనశ్చ భేదాః షడితి కీర్తితాః ।
నారాటేబోమ్మభేదాస్యః ఘనత్రిస్థానరూక్షకః ॥
ఏకోఽన్యోఘనగంభీర రూక్షోన్యోలీనపీవరః ।
నిస్సారరూక్షోఽన్యో లీన ఘనోచ్చతర పీవరః ॥
త్రిస్థానఘనగంభీర లీన రూక్షోఽపరః పరః ।
త్రిస్థానలీన నిస్సార రూక్షస్థూలః షడిత్యపి ॥
ఏతే ద్వంద్వజ భేదాస్య రథైతే సాన్నిపాతికాః ।
స్నిగ్ధత్రిస్థాన నిస్సారోన్యోః మృదుర్మధురోఘనః ।
గంభీరోత్ర చ్చతరోరూక్షః పరస్తు స్నిగ్ధకోమలః ।
ఘనలీనః పీవరోచ్చ తరోఽన్యః స్నిగ్ధకోమలః ।
త్రిస్థానలీన నిస్సార పీవరోచ్చతరోపరః ।

క్రితమధురోలిన త్రిస్థానోరూక్షపీవరః ॥
 నిస్సరోఽచ్చైస్తరోఽన్యస్తు మధురస్నిగ్ధకోమలః ।
 త్రిస్థానఘనగమ్భీర లీనఉచ్చైస్తరః పరః ॥
 మధురోమృదుగమ్భీర లీనత్రిస్థానరూక్షకః ।
 నిస్సరోఽచ్చైస్తరోఽన్యస్తు కోమలోమధురోఘనః ॥
 లీనత్రిస్థానరూక్షోచ్చ తరపీవరతాయుతాః ।
 అష్టావిత్రిమిశ్రస్య భేదాస్పర్శేతు మిశ్రజాః ॥
 మలితాముగ్ధబోధాయ త్రింశన్ని శృంజకీర్తితాః ।
 అన్యేషాం సూక్ష్మభేదానాం నాంతోఽస్తి గుణసంకరాత్ ॥
 తేగ్రంథవిస్తరత్రాసా దస్మాభిర్నసమీరితాః ॥

తా. భావాలయు క్తముగను, మిశ్రయు క్తముగను, నారాలయు క్తముగ నున్నచో
 భావాలోన్మిశ్రనారాల మని చెప్పబడును. ఇటులనే పైని కవచబలచియుండు శ్లోకము
 లలో నున్న మిశ్రశబ్దలక్షణము లన్నియు నూహ్యంబులు.

శబ్దగుణములు.

శ్లో॥ మృష్టమధురచోహల త్రిస్థానక సుఖావహః ।
 ప్రచురః కోమలో గాఢః శ్రావకః కరుణోఘనః ॥
 స్నిగ్ధః శ్లక్ష్యో రక్తియుక్త శ్చవిమా నితిసూరిభిః ।
 గుణైరేభిః పఞ్చదశ భేదః శబ్దో నిగద్యతే ॥
 శ్రోతనిర్వాపకోమృష్ట త్రిమ స్థానేష్వవిస్వరః ।
 మధురః కీర్తితస్తారః ప్రౌఢో మధురరఞ్జకః ॥

తా. మృష్టమనియు, మధురమనియు, చోహలమనియు, త్రిస్థానకమనియు, సుఖా
 వహమనియు, ప్రచురమనియు, కోమలమనియు, గాఢమనియు, శ్రావకమనియు, కరుణ
 యోఘనమనియు, స్నిగ్ధమనియు, శ్లక్ష్యమనియు, రక్తియుక్తమనియు, చవిమా
 నితియు పదియేను గుణములు (గుణములుగలని గుణులు). ఇచ్చట గుణభేదములను చెప్పు
 చున్నను గుణులగు మృష్టాదులకే గ్రహణము అని “నాగృహీతవిశేషణే విశేష్యేబుద్ధి”
 యను న్యాయమున చదవరులు గ్రహించునది. శ్రోత్రేయ మగునటుల మూడు
 స్థాయిలయందు యుక్తముగఁ గానము చేయుటయే మృష్టమనఁబడును. తారములో
 ప్రౌఢమైనది మధుర మనఁబడును.

శ్లో॥ నాతిస్థూలో నాతికృశః స్నిగ్ధశ్చోహలకోఘనః ।
 ఆకుంతకుంతనంసన్యాత్ పుంసాం స్త్రీణాంతు సర్వదా ॥

తా. కంతపూరితముగ హేచ్చుతగ్గులులేక మనోహరముగ స్త్రీలుగాని పురుషులు
 గాని గానము చేసినచో నయ్యది చోహలక మనఁబడును.

శ్లో॥ త్రిమస్థానేష్యేకరూపః భవిరత్యాదిభిర్దుః ।
త్రిస్థానో మనసోయస్తు సుఖద స్సమఖావహః ॥

తా. మూడు స్థానములయం దొకరూపముగను శ్రోత్రపేయముగ నున్నచో త్రిస్థానక మనియు, ఎయ్యది మనోరంజకముగ నుండునో (అనగా, మనస్సును రంజింపఁ జేయునో యనుట) యది సుఖావహమనియు పేర్కొనఁబడును.

శ్లో॥ శ్రీశంకరప్రియోనోక్తః ప్రచురస్థూలతాయతః ।
కోమలోన్వర్థనామైవ కోకిలధ్వనివన్మతః ॥

తా. శ్రీశంకరప్రియులు, స్థూలముగ నున్నచో ప్రచురమని చెప్పిరి. (అనగా హెచ్చుస్వరముతో గానముచేసిన ప్రచురమని భావము). కోకిలధ్వనివలె అవ్యక్తమధురముగ నున్నయెడల కోకిలమని పేర్కొనఁబడును.

శ్లో॥ గాఢస్తుప్రబలోదూర శ్రవణాచ్ఛ్రివకోమతః ।
కరుణః శ్రోతృచిత్తస్య కరుణారసదీపకః ॥

తా. ఎయ్యది దూరమందు గానము చేయుచున్నను శ్రావ్యముగ నుండునో అద్దానిని గాఢమని చెప్పవచ్చును.

శ్లో॥ దూరశ్రవణయోగ్యస్తు ఘనోన్తస్సారతాయతః ।
అరూఢోదూరసంశ్రావ్యో బుధైఃస్నిగ్ధోధ్వనిస్మృతః ॥

తా. ఏ గానము దూరముననుండి వినినను శ్రావ్యమై అంతస్సారము గలిగి యొప్పాటునో యద్దానిని ఘనమని పలుకు వక్కాణింతురు. దూరమునం నుండియు వినినను శ్రావ్యమై మనోహరమై యుండునది అరూఢ మని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ శ్లక్షుస్తు తైలధారావ దచ్ఛిద్రోధీరసమ్మతః ।
అనురక్తస్తు జనకో రక్తిమానభిధీయతే ॥

తా. తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్న పరంపరగలదై విద్వాంసులచే కొనియాడఁబడు నది శ్లక్షుము. ఎది శ్రోత్రజనమున కౌనందదాయకమైన యనురాగమును గలిగించునో యది అనురక్తిమానని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ ధాతుర్విమలకణ్ఠత్వా ద్యః ప్రాజ్ఞై రుపలక్ష్యతే ।
ఉజ్జ్వలాయ మితిప్రోక్త శ్చవిమానితసద్వనిః ॥

తా. ఏ ధ్వని, ధాతుమాతువుల సహితమై, సుశబ్దయుక్తమై చక్కని గాత్రమున నుండి బయలుపెడలి వినువారల వీసులకు విందుగావించునో యది ఉజ్జ్వల మని యెప్పుడఁ బడును.

శబ్దనోషములు.

శ్లో॥ యాక్ష స్ఫుటిత నిస్సార కాకోలీ కేటి కేణాయః ।
కృశో భగ్న ఇతిప్రోక్తా దుష్టస్యప్రాభిధా ద్వనేః ॥

తా. రూక్షమనియు, స్ఫుటితమనియు, నిస్సారమనియు, కాళోలియనియు, కేటియనియు, కేణయనియు, కృశమనియు, భగ్నమనియు ఎనిమిది విధముల దోషములు శబ్దమునకుఁ గలిగియుండును. మనోహరముగ నుండనిచో రూక్షమనియు, స్పష్టోచ్ఛారణగలగా లేగా యని సందేహముగల యది స్ఫుటితమనియును పెద్దలు వక్కాణించెదరు.

శ్లో॥ ఏరణ్ణకాణ్ణనిస్సారో నిస్సారణ్ణి కీర్తితః ।

కాళోలికాఖ్యః కాళోల కల నిర్దోషనిష్ఠురః ॥

తా. అనుదపు కొయ్యవలె నిస్సారమైనదానిని నిస్సారమనియు, శ్రోత్రానందదానుకముగాక వినుటకు కఠినముగ నున్నచో కాళోలమనియుఁ జెప్పెదరు.

శ్లో॥ స్థానత్రయప్రాప్తి ముక్తః నిర్గుణః కేటిరుచ్యతే ।

కృచ్ఛోన్మీలన్మంద్రతారః కేశిరిత్యభిధీయతే ।

అతిసూక్ష్మః కృశో భగ్నః ఖరోష్ట్రధ్వని నీరసః ॥

తా. స్థానత్రయమును గాండకయే రఃఖీనముగ గానము చేయఁబడినచో, కేటియనియు, అతి కఠినముగఁ గండ్లు మాయుచుఁ జేయుచుఁ గాడుఁ జెణియనియు, కలులకు వినకుండ విక్కిలి సూక్ష్మముగ సాడుట కృశమనియు, గాడిన యొంటెల ధ్వనులకు తుల్యమగు ధ్వనితో గానముచేయుట భగ్నమనియును విద్వాంసులు వినులిశేయుదురు.

శారీర లక్షణము.

శ్లో॥ రాగాభివ్యక్తి శక్తత్వ మనభ్యాసోఽపి యద్ధ్వనిః ।

తచ్ఛారీరమితిప్రోక్తం శరీరేణ సహోద్యవత్ ॥

తా. అభ్యాసములేకలో రాగాభివ్యక్తి సామర్థ్యమును గలిగియున్న గాత్రమునకు శారీర మనఁబడును. అది శరీరమునోఁ బుట్టినట్లు నుండుటవలన తాకినను జెప్పఁబడుచున్నది. అభ్యాసములేకయే ఎడతెగని అభ్యాసముచే సాధింపఁబడిన గాత్రములో పలుకునటులు రాగకళి లన్నియును సమృద్ధియై ఏగాత్రమునందు పలుకునో అదియే శారీర మనఁబడును. ఇట్లు పలుకుట రాగాభివ్యక్తి శక్తి మనఁబడును. ధ్వనియెట్లు శరీరములో సహోద్భూతమై యున్నదో అట్లే రాగాభివ్యక్తి శక్త్యును శరీరములో సహోద్భూతముగానే యున్నది. రాగాభివ్యక్తి శక్త్యోఁ గూడిన గాత్రము శరీరములోనుండి పుట్టుచున్నది గనుక శారీర మనఁబడుచున్నది.

సుశారీర లక్షణము.

శ్లో॥ తారానుధ్వని మాధుర్య రక్తి గంభీర్య మార్దవైః ।

ఘనతా స్నిగ్ధతా క్రాంతి ప్రాచుర్యాది గుణైర్ద్యుతం ।

తత్సుశారీరమిత్యుక్తం లక్ష్యలక్షణకోవిదైః ॥

తా. తారస్థాయిలోను అనాయాసముగ నుంచరించునట్టి గుణము, మాధుర్యము, రక్తి, గంభీరము, మార్దవము, ఘనత, స్నిగ్ధత (వినువారిమనస్సును మోపింపఁజేయునట్టి

కంతధ్వని) అధికమైన కాంతి మొదలగు గుణములతో కూడుకొని యుండు కంతధ్వని పెద్దలవల్ల మంచి శారీర మని చెప్పబడుచున్నది.

కుశారీర లక్షణము.

శ్లో॥ అనుభావన విహీనత్వం రూక్షత్వం వ్యక్తరక్తితా ।
నిస్సారతా విస్వరతా కాకిత్వం స్థానవిచ్యుతిః ।
కార్శ్యం కార్కశ్యమిత్యాద్యైః కుశారీరం కుదూషణైః ॥

తా. క్రుతితోచేరనిదియు, క్రూరమైనదియు, రక్తిలేనిదియు, రుచిలేనిదియు, స్వర హీనమైనదియు, కాకినదృశ ధ్వనిగలదియు, స్థానభ్రష్టమైనదియు, క్షిప్తించినదియు, కఠినమైనదియు నగు దోషయుక్తమైన గాత్రము కుశారీర మనబడును.

శ్లో॥ విద్యాదానేన తపసా భక్త్యావాసావ్యతీతే ।
ప్రభూతభాగ్యవిభవైః కుశారీరమవాప్యతే ॥

తా. జన్మాంతరముతో చేసిన విద్యాజ్ఞానముచేతను, తా నొనర్చిన తపముచేతను, నలిపిన ఈశ్వరభక్తిచేతను, అర్జించిన పుణ్యముచేతను మంచి శారీరము మానవునికి లభ్యమగుచున్నది.

కీర్తనము.

అఖిలభువన సృష్టి స్థితి లయ కారణభూతుండైన సర్వేశ్వరుని నామ సంకీర్తనమును జేయుటకై యొక ధాతువైలిని యనుసరించి వ్రాయబడి యున్న సాహిత్యము కీర్తన మనబడును. ప్రకృతము మన దేశమునందు వాడుకలోనున్న కీర్తనవైలి ప్రాచీనవైలి కాదనుటకు ప్రాచీనకీర్తనల ధాతు మాతువులే ప్రత్యక్ష ప్రమాణమగును. స్వరావళి, అలంకారములు, గీత ములు మొదలగువానిని మొట్టమొదట కల్పనము చేసిన పురందర విశలుణి కాలమునకు కొంచెము మునుపో లేక వారికాలమునతో ప్రకృతపు కీర్తన వైలి బయలువెడలెనని తెలియుచున్నది. పురందర విరలుడు మధ్యత్రాహ్మ ణుడు. ఇతనిచే విరచితంబులైన కీర్తనలు భక్తిరస మొలుకుచు ప్రకృతపు వైలి ననుసరించియున్నవి.

కీర్తనలు, పల్లవ అనుపల్లవ చరణముల సహితమై యుండవలయును. యతి ప్రాసములు వృత్తములను గలిగియుండువటుల యుండుటయే కాస్త్ర సమ్మతము. పల్లవము ననుసరించి అనుపల్లవమును, అనుపల్లవము వను ఫరించి చరణములును యుండవలయును. పల్లవములు సాధారణముగ చోదన రూపముగను, సుబోధ రూపముగ నుండును. పల్లవమునందు గల యభి ప్రాయము అనుపల్లవమునందు చక్కగను చరణములయందు విశదముగను

తెలియించును. పల్లవము ఒక ఖండముగను, అనుపల్లవము రెండు ఖండములుగను, చరణములు నాలుగు ఖండములుగను యుండును. ఈ లక్షణము వకుళిగొచ్చెను వ్యత్యాసమైన కీర్తనసాహిత్యములును గనబడుచున్నవి. సాధారణముగ కీర్తనలయందు మూడు చరణములు యుడుట వాడుక. త్యాగయ్య, దీక్షితులు మొదలగు ఇటీవలి వాగ్గేయకారకుల కీర్తనలు కొన్నిటిలో ఒకే చరణము గనబడుచున్నది. ప్రాచీనుల కీర్తనలలో 5, 6, 10, 15 చరణములు గల కీర్తనములున్నవి. కొన్ని కీర్తనములలో చరణముయొక్క ఉత్తరఖండములు మధ్యకాలముగను, కొన్నిటిలో అనుపల్లవముయొక్క ఉత్తరభాగమును, చరణములయొక్క ఉత్తరభాగములును మధ్యకాలముగను యుండును. కొన్నిటిలో అనుపల్లవ చరణాంతములయందు ధాతువును మాత్రమువయోగి చియున్నారు. ఇట్టి ధాతువు ల చిట్టస్వర మనబడును.

కీర్తనలు కొన్ని విశంబముగను, కొన్ని మధ్యకాలముగ నుండును. వానిని సందర్భానుసారముగ స్వరపఠించి వ్రాసియున్నాడను. చదువరులు కీర్తనకైలి ననుసరించి పాఠముచేయువలయును.

ప్రకృతము మన దేశమునందుండు సంగీతవిద్వాంసులలో ననేకులు కీర్తనలను పాడునపుడు వానికి అంగములుగ గలిగియుండు ధాతువు, హతువు, శబ్దము, భావము, రచన, తెలి మొదలగు కట్టుదిట్టముల నతిక్రమించి పాడుచున్నారను విషయ మందరికి తెలియదా? కొందఱు నేను త్యాగయ్యగారి పరంపర శిష్యుడను, సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారి శిష్యుడను అని గురింకొందులై ప్రాజ్ఞ విగతములైన కీర్తనములను పాడుచేసి కట్టుదిట్టముల నతిక్రమించి అంగములను వానిలో నుపయోగించి వర్జ్యపర్జ్యములేకను, పదార్థ భావహీనముగను పాడుచున్నారు. మనకొందఱు కీర్తనకర్తలయిన త్యాగయ్య మొదలగు మహానీయుల హృదియమే పునర్జన్మమై పరిణమించిన వనియును, ఆ పరిణామమే తమ భవతార మనియును తలచుకొని తాను పాడుచున్న అబద్ధములన్నియును కీర్తనకర్తలదని చెప్పుచు గుఱుచున్నారు. త్యాగయ్యగారి పాటలను, ఎరుట నిలిచితే మొదలగు కీర్తనలను పంఠరత్న కీర్తనలను గననింపించువాడైన త్యాగయ్యగారి ప్రాథపాండిత్యము ప్రత్యక్షముగ తెలియకుండ నా? త్యాగయ్యగారు, క్షేత్రజ్ఞులును రచించియున్న కీర్తనములలోను పదములలోను గ్రామ్యపదముల నుపయోగించియున్నను అవి రసభావము చెడకుండ యుండుటకై కొన్ని తావులలో నుపయోగింపబడి యున్నవని చదువరులు నెఱుంగి యుండలేరు. ఇట్టి అమృతి ప్రవాహమును బోలిన మంచి సాహిత్యములలో పాఠపాఠుగలరటకు విసదేశములోని గాయకుల నేకులకు మంచి చదువును శబ్దజ్ఞానమును లేకయుండుటమే కారణముగ నున్నది. అంగచేత కీర్తనములను పాఠముచేయువారు ఘంటికార ననుసరించి పాఠము చేయువలయుననియే మత్పార్థనము.

ॐ
 न
 मः
 नमः
 नमः
 नमः
 नमः
 नमः
 नमः

(1) ర. హరికాంధ్వజి - ర. ర. ఆది.

ప. ఎంతకాని తన కంటేనీ గుండె విడువజాల, కర-సు ।

అ. అంతకాగి ! నీ చెంతేలేసి పొగమంతుడు కోయవరేవా ?

స. శేషుడు తిప్పికి గూఢుడు అక్షయ శేషుడు? ౩

2. శిష్యుడు మానివలయుడు. అప్రవేశింపడు. హితుడు. కారణము.

3. నరవర ! నీకొ సురగళములు వానరులై క్షోటువలేనా ?

4. 4X30 కమన్ వైక్రముల (50X) తామ్ర పూతదా ?

[illegible][illegible]

2. నిధిపము * పధనీధానీమ్ ;;; - ధని-మ్ రత్తి - ధనిః - ధనిః | నిధిపము - పధనీధానీ - + ; | ;; - ధని-మ్ రత్తి - ధనిః-ధనిః ||

... * ३०.. ४२... - २... - १... | ... - २०... ७ - ५... ; ... - २... - ४... - २... ||

● 22 ●

[illegible]

•
•
•
•

[illegible]

పమయా * గామపా - మాపాధానిధపా ; - మాగాగారి | పా ;;; - ;;; - పాధా || నిపిరిస , నిరిధా - ధనిసిని ||
 . . . * చెం. ర - వి . డు. . వ ; - జా . . . | ల ;;; - ;;; - శ్రీ . || రా. . . , . . . - మ. . . ||

నిధపమ *

. . . . * (ఎంతరాని)

అ. ;; * ధానీసా ; - నీసా - రీ ; రీ ; - నీసా నీసా | రీసా-నీకుగా-గికుట-రిసారి | స , ని - దనిస , ని - రిధా ; ||
 ;; * అం. త ; - కా . . . ; ర ; - . . . . | శి . - చెం. . - త . . - శే . . | , , - రి . . , . - హను ; ||
 ;; * , , - రీగరిగరిస , - నీసా నీసా | పూ ; - " | " ||
 ;; * , , - . . . . రి . . . . . | నీ ; - " | " ||
 ;; * పధపధ - పమయా - ధాపాధా ;;; - ధానీధనిసా | నిపిరి - సా రిస - నిసినిధా ; | ధానిధ-పాధప-మాపా-ధ నిసిని ||
 ;; * మం . . - తు . . - డు . . ;;; - కొ. లు . . | వ . . - రే . . . . . ; | . . . . . - చా . . . ||

నిధపమ *

. . . . * (ఎంతరాని)

చ. ;; * సా ;; - సాసా ;; ని - నినిధధా - నీసా ; | ;; - నీరీ - సాసా నీ | ధా , గిస ; నిసిని - ధాపాధా ; ||
 ;; * రే ;; - ఘండు ;; . - శివు. . - నికి ; | ;; - భూ. - ఘండు. | ల , . . ; క్షి. - . . . ల ; ||
 ;; * పధపధపమయా - ధాపాధా ;;; - ధానీధనిసా | నిపిరి - సా రిస - నిసినిధా ; | ధానిధ-పాధప-మాపా-ధ నిసిని ||
 ;; * శే . . . క్షి. . - యే . . ;;; - కొ. లు . . | వ . . - రే . . . . . ; | . . . . . - చా . . . ||

నిధపమ *

. . . . * (ఎంతరాని)

(ఇతర చిగణము తిట్టల నే పాడుకొనవలయును.)

(2) రా, బిలహరి - తా. ఆది.

ప. నా జీవాధారా! నా నోము ఫలమా! (నాజీవా)
 ఆ. రాజీవలోచనా! రాజరాజ శిరోమణీ! (నాజీవా)
 చ. నా చూపు ప్రకాశమా! నా నానిక పరిమళమా!
 నా జపవర్ణ రూపమా! నాదు పూజా గుమమా! త్యాగరాజమత! (నాజీవా)

ప. పా ; - పా ; - ధాధప - మాగా - రీపా - రికమక		Xరిసపా ; - ప్పరిసపిన్దిధ		పా ; - Xరిగి - మగగా	
నా ; - . . ; - జీ		. . . . . ; - వా		ధా ; - రా	
2. పా ; - రీగాధపపా -		"		"	
నా ; -		"		"	
3. పా ; - పధనిధనిధపా -		"		"	
నా ; -		"		"	
4. పా ; ధ-ధా , ని-ని , పి-సా మా-మగగా-ధపమక-రీపాగరిమక		"		"	
నా ;		"		"	
5. పా , ధ - ధా ; రీ ; నా ; - పినిధా - ధామాగారి - రికమక		"		"	
నా ;		"		"	
6. " "		"		పా ; - రికపథ	
		"		ధా ; - రా . . .	

”	రిగా, - పాదాహనిధ	కీసినిధా - కీరి ; - సాకి
”	లో, -	. . . . - . . . ; - చనా
”	”	”
”	”	”
”	రిగపద - సినినిధ	గరిసా, సి - సినినిధ
”	శి. . . -	న్ . , మ-ణి. . .
పదసానిధ-కీసిసిని-నిదధపపా-పదాపమాగా-రిగధపమగగరి	సరిగపమగరిగ-సరిసరిసనినిధ	సా ; - సరిగప - మగపద
నా. . . . . - జీ	. . . . . - వా.	ధా ; - ర్ . . . - . . . .
పా, ధసా ; - సానీ - ధని - ధపా, - మగరిగారి - గరిగా	మగరి ; - ;	సా ; ;
నా, . . . ; - నో. . . - ము, - . . . . - ధ. ల	మా. . . ; - ;	. . . ; ;
”	మగరి ; - ; ధప	, మగ - రిగపగ
”	మా. . . ; - ; . .	, . . - . . . .
చ. పా ; పా - పానిధపాదాపా ; - పదాపమాగా	రి ; - రిగమగ - రిగారిసా ;	రిగధపమగరిగపా ; - రిగా
నా ; . - మా. . . . ; - పు. . . .	. . . - ప్ర. . . . - . . . కా ;	శ. . . . . మా ; - . .
పా ; - రిగపా - పదసాని - పద ; - నిధపదనిధ	పా-ధపామగరి-సరిగరిసనినిధ	సరిగమగరి - గమరి ; - పా
నా ; - నా. . . . - . . . . ; - శి.	. . . . - వ. . . . రి. . .	మ. . . . - శ. మా ; - .

ధా ; - పథనిధ - ధపమాగారి - రిగముగారిపా - కరిగా	రిగపా - గపధా-పాథనిధాక - నిధాకీకాకీ ; - ;
వా ; - బి... ప... ప... - ర...	... - ... - చూ... - ... - పమా ; - ;
సా ; - గరిగముగారి, - పిరిగిరిక - రిక నిధప - మగపథక ;	నిధా-గరిగినిధ-రిక నిధప ధపామగరి-మగారిస ; - ధపరిగ
వా ; - ... - దు... - పూ... - సా... - మ... - మ ;	మా... - త్యా... - గ... - ర... - బ... - మ... - త... -

(3) రా. తోడి - తా. మిశ్రరూప.

- ప. నామతోపలెనాళి దాశబద్ధి! నిదు రుతు
- అ. మాచువారలలోన చులదనని నన్నుజూచి
- చ. కనికరము కౌంతపైఁ గలిగి ముద్దిడువేళ, జనకజ నామాట నమయమని బల్కిన (దాచులో)
2. కరగి పదముల వ్రాలఁగని కరుణనేయువేళ, భరతుఁడెంతో నన్ను భక్తుఁడని బల్కి-లే (దాచులో)
3. నేమమున పరివర్యనేర్పవఁ గొగడువేళ, పొమ్మితి త్యాగ రాజానిమాట బల్కి-న (దాచులో)

ప. ధా ;;; - పథనీ - పాధా - మాపా - గామా - మపధప	పమగా	రీ ; పా ;
దా ;;; - చు... - తో... - ... - ... - ...	వ...	లె ; నా ;
సారిగరిస - నిరసనిధా - నీ ; సా ; - గారీగా ;	మా ;	గామాగమపమ
దా... - ... - త... - ర ; ధీ ; - నీ... ;	దు ;	ద . య... .
2. ధా ;;; - పథనిసేనిధ - ధనిధా ; - పమగా - మపధప	పమగా	రీ ; సా ;
దా ;;; - చు... - తో... - ... - ... - ...	వ...	లె ; నా ;
సారిగరిస - నిరసనిధా - నీ ; సా ; - గారీగా ;	మా ;	గామాగమపమ
దా... - ... - త... - ర ; ధీ ; - నీ... ;	దు ;	ద . య... .

5. * సారినసస్థిపా - రిమపమి - రిగారిపా

; * నా...మ - కు.సు. - మ. ముల

పా * సారినసస్థిపా - రిమపమి - మూపని

చే * నరజ. న్యమే - జ...

6. పా * సారినసస్థిపా - రిమపని - నిపా, - పమరీగారీపా;

. * నా...మ - కు...సు. - మ...ముల;

పా * సారినసస్థిపా - రిమపని - మూపని

చే * నరజ. న్యమే - జ...

7. పా * సారినసస్థిపా - రిమపని - నిపమ - రిగారిపా

. * నా...మ - కు...సు...మ. ముల

పా * సారినసస్థిపా - రినిప - నిప

చే * నరజ. న్య - మే...జ.

8. పా * సారినసస్థిపా - రిమపనిశీరీ, - నిపమరీగా - రిగా

. * నా...మ - కు...సు, - మ...మ - ల.

పా * సారినసస్థిపా - పనిపా - నిప

చే * నరజ. - న్య. మే - జ.

9. పా * సారినసస్థిపా - రిమపని - నిపశీరీ - నిపమరీగా - రిగా

. * నా...మ - కు...సు...మ...మ - ల.

| : - నిపారీగారిపా ;

| ; - చే. పూ... ;

| పా - నినిపమ - మూ

| . - న్య. ము. - .

| : - నిపారీగారిపా ;

| ; - చే. పూ... ;

| పా - పనిపనిపా ; - మూ

| . - న్య...ము ; - .

| ; - నిపారీగారిపా ;

| ; - చే. పూ... ;

| పా - నిపనిపామూ - మూ

| . - న్య. ము. - .

| గారిప - నిపారీగారిపా ;

| ... - చే. పూ... ;

| గ - గారిప - నిపరీ - రి

| . - న్య...ము. - .

| గారిప - నిపారీగారిపా ;

| ... - చే. పూ... ;

| స. రి. - నిప

| జి. రి. - . . .

| పమరీ - రిగారిప

| ... - మనసా...

| స. రి. - నిప

| జి. రి. - . . .

| పమరీ - రిగారిప

| ... - మనసా...

| స. రి. - నిప

| జి. రి. - . . .

| పమరీ - రిగారిప

| ... - మనసా...

| స. రి. - నిప

| జి. రి. - . . .

| నిపమ - రిగారిప

| ... - మనసా...

| స. రి. - నిప

| జి. రి. - . . .

|| శ - శరీర - నిశీత - రి ||
|| . - స్మృ - ము - . - ||

|| నిపమ - రీగాగరిస ||
|| . . . - మనసా . . . ||

శా * నిపమ - పనిసా ; - సరి
శే * నరజ . - స్మృ . మే ; - జ .

శా *

. * (నామ)

అ. ; * నిప - నిమ - పా ; - పపా
; * శ్రీ . . - మన్ . - తూ ; - సస
; * నినిస - ఇతిమ - పా ; - పాపమహా
; * శ్రీ . . - మన్ . - తూ ; - న . . .
; * రగీ - సా - శిరీస - నిశనిస -
; * యె . ల - గ - తే . . శి - క్కా . గ . -

Xరిస *

. . . *

Xరిస *

. . . *

ని. ; * పా . . - పా . . - పా . . - పా . . - పా . .
; * పా . . - పా . . - పా . . - పా . . - పా . .
రి * నినిస - నిమ - పా ; - పాపమహా ;
పు * తే . . - పి . . - తే . . - . . . . ;

	పా ; - పాపమహా	
	పా ; - న గ . .	
	నీపా - నీసా	
	. శ - మున	
	పథనిశమరి - రీగా	
	రా . . . . - మ .	
	పనిశిరి - గిరిశిరి - నిపమ - రీగా	
	రా . . . . - మ .	

	నినిపా - పమహ	
	ప . . - తే . .	
	పా ; గా	
	లా ; రి	

; * నినిప - నిపమ - పాపా - చూపమమా ;
 ; * గో. . - దుని. - ప ర - మా. . . ;
 ; * కీస - నిసీకీస - నిపనీ
 ; * పాద - ములను - త్యా.

గరిరిఁ *

ని. . . * (నామ)

| ; - మరీపమా
 | ; - త్తునిశ్రీ .
 | సా - సా , నిపమ
 | క - రా , జహ్య .

| నినిపా - రీసా
 | రా. . - ముని
 | ప ధనిపమరి - రీగా
 | న్నూ. . మ. . - ణు .

(5) రా. మధ్యమావతి - తా. ఆది.

ప. ఎవరిచ్చిరిరా ? శరచాపములో, నీ కిశకులాబ్ధిచంద్ర !
 ఆ. అవతరించువేళ నందెన్తో ? లేక యవచిక్కెడి యారించితివో ? శ్రీరామ ! నీ
 చ. ఒకతేసిన పది నూతై జెయ్యై చకపకలాడి శత్రుల నణచెనట
 వికలుని కాకిని బ్రోవఁ దిమూర్తులు వెనుకఁ దీసినరట
 సకల ద్రుమకుల్బుల నదీపల్లికై సంహరించెనట
 ప్రకట కీరిగల్గిన కోదండపాణి ; శ్రీ త్యాగరాజనుత ! నీ

(ఎవ)
(కెవ)

ప. పామా - పా ;;; - పా ;
 ఎ వ - రి ;;; - చ్చి ;
 2. పామా - పా ; - రిమపా - రిమపని
 ఎ వ - రి ; - . . . - చ్చి . .

| పమమూ - రి ;
 | రి. . - రా ;
 | పపమమ - రి ;
 | రి. . . - రా ;

| సా ; - రీమా
 | . ; - రామా
 | "

3. పాపా - పా ; - రిమపా - రిమపని
 ఎ వ - రి ; - . . . - చ్చి . . .
1. పాపా - ధ్వజరీ - సరిమా - రిసస్థేష -
 శ ర - ధా . . . - ప . . . -
 పాపా - పా : - ; - రిమపరీ
 కె వ - రి ; - ; - చ్చి . . .
2. పాపా - ధ్వజరీ - సరిమా - రిమపా -
 శ ర - ధా . . . - ప . . . -
 పాపా - పా ; - ; - రిమపరీ
 కె వ - రి ; - ; - చ్చి . . .
3. పాపా - చుభానిరి - పపమపా - నినిపమ
 శ ర - ధా . . . - ప . . . -
 పాపా - పా : - ; - రిమపరీ
 కె వ - రి : - ; - చ్చి . . .
4. పాపా - ధ్వజరీ - రిమపా - మిపని
 శ ర - ధా . . . - ప . . . -
 పాపా - పా ; - ; - రిమపరీ
 కె వ - రి ; - ; - చ్చి . . .

స్థనిపమ - రి ;	పా ; - రి మా
రి . . . - రా ;	. ; - రామా
నీ ; - సరిమప	నీ ; - పసురీమ
ముల్ ; - నీ . . .	. ; - . . .
స్థనిపమ - రి ;	పా ; - రి మా
రి . . . - రా ;	. ; - రామా
మపనీ - నిపనిచ్చ	స్థనిపమ - రిసరిమ
ముల్ - నీ . . .	. . . - . . .
స్థనిపమ - రి ;	పా ; - రి మా
రి . . . - రా ;	. ; - రామా
రిరీరీని - పనిపమ	రిమరచ - నిసరిమ
ముల్ . - ని . . .	. . . - . . .
స్థనిపమ - రి ;	పా ; - రి మా
. . . - రా ;	. ; - రామా
పనిపా - పనిపరీ	నిరీపని - సనిరిమ
ముల్ - ని . . .	. . . - . . .
స్థనిపమ - రి ;	పా ; - రి మా
రి . . . - రా ;	. ; - రామా

5. హాహా - నిశ్చల - పరిమా - నిశ్చల
 శర - చా... - సే... - శ...

హాహ - హా ; - హా ; నిశ్చల
 ఇ - శ - శ ; - లా ; ...

రీ ; హా ; - నిశ్చల - నిశ్చల
 ద్రా ; ... - ... - ...

అ. నినిపా - నినిమా - పమరీ - రిమపమ
 అ. వ - త. . - రిం... - ...

నీనీ - పమరీ - మాపా - నీ ;
 మం - ... - ... - డె ;
 రీరీ - పరిమా - రినినిరీ ;
 అవ - ని . . - కే... ;

నిశ్చల - నిశ్చల - పనిపని - హా ;
 తి... - ... - వో... - ... ;

చ. హాహ - హాహ - హాహ - నీమా
 ఒక - తే . . - ని . . - చ .
 రీమా - రిమాపా - మాపనీ - పమరిమ
 నూ . . - తే... - ... - తే...

ని ; - ;
 ని ; - ;
 మపనిప - పమరీ
 చం... - ...
 ; ; - ;
 ; ; - ;
 మపామ - హా ;
 . . . - శ ;
 ; ; - హా , పి
 ; ; - తే , క
 పిక్కి - నిశ్చ
 రిం... - చి.
 హా , - మరిపరిమ
 . , - మ... నీ.
 (కెవ)
 రిమా - పమరీ
 రిం... - ప...
 పనిపమ - రిమపమ
 ... - తే...

చేపా - పమరీ - రీపా - ని సతిమ	రిపా - పా ;	ని ; - పా ;	=
సుక - ప . - క . - లా . . .	డి . . - . ;	జ ; - శ్రు ;	=
రీ ; - మామాపా ; - రిమపని	పమరిమ - రి ;	నా ; ; ;	=
ల ; - న . ణ ; - చె . . .	న . . . - ట ;	. ; ; ;	=
మానీ - పామా - పా ; - రిమపా	మపానీ - పానీ	ని ; - పనిపా	=
వి క - లు . - ని ; - కా . .	. . . - క .	ని ; - . . .	=
ప నిసీని - పా ; - మా ; - మ	పమరిమ - కి ;	నా ; ; ;	=
భ్రో . . - ప ; - ద్రో ! - మా .	. . . - రు ;	లా ; ; ;	=
వీపానీ ; పా ; - రీపా	రిపానీని - పమరిమ	క ; - నా ;	=
చెనుక ; కి ; - వి .	న . . . - ర . . .	ట ; - . ;	=
పానిపా ; - మ పనిప - పనిపా	పా ; మా ;	నా ; ; ;	=
ను క ల ; - ద్ర . . . - మ . .	క : లా ;	ల ; ; ;	=
నీ ; పమరీ - మా ; - పా ;	పాపా - నీ ;	నా ; ; ;	=
న ; . . . - కి ; - . . ;	న . . - తి ;	కా ; . . ;	=
తీ ; కి ; - పరిపా - కి	టా - కి ;	నా ; ; ;	=
పం పా ; - పం . . .	ప . . . ;	నా ; ట ;	=
కీ కీ ; - కి ; - రీపా	నా ; ; ;	ని ; - పనిపా - రీపా	=
ప్రకట ; - కి ; - . .	క ; ; ;	ని . . - న .	=

నిసిరి - సోనీ - నీపా ; ;

కో... - ... - ... ; ;

నిసిరిపరి - రీపా ; - నీరిస

పా... - టి... ; - శ్రీ...

నిసిరిస - నిసాని - పా ; మా ;

రా... - ... - ... ; జ ;

| సోనీ - నీపా

| డం... - ...

| నీపా - నీ ;

| ... - త్యా ;

| నీమా - జమపా

| వి... - చు... .

| నీ ; పా ;

| . ; డ ;

| నీమా - పా ;

| ... - గ ;

| పమరిస - నీసరిమ

| త... - నీ... .

(6) రా, శుద్ధసావేరి - తా, ఆది

ప. వారిని చెలిసికొంటి, త్రిపురసుందరి ! నిన్నే శరణుఁజే

అ. మారుని జనకుడైన మా దశరథకుమారుని సోదరి ! వయోధుని ! మోక్ష

చ. అంబ ! త్రి జగదీశ్వరి ! ముఖజిత విదులంబ ! ఆది పురమన చెలకొను కనకాంబరి ! నమ్మినవారి కభీష్టవరము లొసంగు దీనలోకరక్షకి !

అంబుజభవ, పురుహూత, సనందన, తుంబురునారదులందఱు నీను పదంబునుకోరి సదానిత్యంబుధిలో నోలలాడుచుండు (దారిని)

2. మహాదైశ్వర్యమొసగి తొలికర్మగహనమునుగొట్టి బ్రోచుతల్లి ! యహ, గజముఖజనని ! యరుణ పంకేరుహనయనే ! యోగి హృత్పదనే !

తుహినాచలతనయా ! నీ చక్కని మహిమూర్తిశయంబులచేతను యీ-మహిలో మునిగణములు ప్రకృతి విరహితులై నిత్యానందులై న (దారి)

3. రజిత మణిగణధూపణి ! మదగజరాజగమని ! లోకశంకర్ ! దుజ-రాజగురుని వాసరసవ తనకే జన్మఫలమో కనుగొంటిని

ఆజన్మము పెద్దలు తమమదిలో నీ జవమే ము క్తిమారమునుకొన-రాజశేఖరుండగు శ్రీ త్యాగరాజ మనోహరి ! గౌరి ! పరాత్పరి ! (దారిని)

ప. సాధాపా - మారీసా - సారీరిససధ

దారిని - చెలిసి - కొం... .

| సా ; ; - , రి

| టి ; ; - , త్రి

| మాపా - ధా ; ధసీ

| పుర - సుం ; ...

త్యాగరాజమహర్షి

సాధాపా - ప మధప - పమరీ - రీసా - ధ్నిరిమ - పధపమ | రీ ; - ; ;

ద రి ని - వే... - శ... - ర... - ణం... - ... | టి ; - ; ;

ధా ; ధసేధా - పా ; - మపమధ - పమరిమా ; - వాదాధపమమ | పా ; ; - రిమ

మా ; రు... - ని ; - జ... - న... కు ; - డై... | న ; ; - అ.

పాధాధసేధాపా ; -

మా . రు... ని ; -

”

”

”

”

”

”

1. రీ ; రీమరీహీ ; - ధసేధాపా ; - పమరీ - మా

మా ; రు... ని ; - సో... ; - ద... రి - ద

2. వే రీమో-రిమోరిరిసా ; - ధసేతిసే-ధసేదధపా ; - ధపమరిమాపా

మా... - రు... ని ; - సో... ; - ద... రి... ద ; - రి... ద .

(ఇవట నిలుపవలయును.)

| పా ; - పాధా - ధపపమ ||

| . ; - అ . - ... ||

| రీమా-రిమపా-మపధా-ధపపమ ||

| అ . - ... - ... ||

| రిమ-మరిమప-పమపధ-ధపపమ ||

| అ... - ... - ... ||

| సరిమా-రిమప-మపధ-పధసే-ధపపమ ||

| అ... - ... - ... ||

| ధా - సాకీరీ ||

| శ - ర ధకు ||

| మ రిపమ - ధపధా ||

| మో... - ... ||

| ధ పమరి - మాపాధా ||

| మో... - ... ||

మావసురీ ; - రిన్ - సరిమరిససా - ధా - సాక్కి
రా . . . ; - జు - గ. . . మ. . - ని - లోక్

సాపమ - దాదాధా - సో ; రీ
రాజ . - ను రు ని - వా ; స

సో ; - సిద్ధసిద్ధపా ; - మపధసే
కే ; - జ. . . న్మ ; - ధ. . . ల

దాధాధ ప - దధపమ - శమరి సరో ;
ఆ జన్మము - పెద్దులు - తమమదిలో ;

మాప - ధాశీశీ - రీమరీసే - ధ సి - పధ
రా జ - శేఖరుం - డగుశ్రీ. - త్యా. - గ.

(కడమ రెండో చరణములను ఈ చరణమును(బోలి పాడుకొనవలయును.)

(7) రా. ధన్యాసి - తా. ఆది.

- ప. ధ్యానమే పరమైన గంగాస్నానము ఓమనసా ! ఛామ (ధ్యానమే)
అ. చాననీట మనుగ మనుగ లోనివంచన ద్రోహ మదాహంకారములు బోనా ? రామ (ధ్యానమే)
ఉ. పరధన, నారీమణులను దూరి ; పరనిందల, పరహింసలమిరి ;

ధరనుతలయక్ష ప్రి రామునికోరి ; త్యాగరాజు తెలుసుకొన్న రామ (ధ్యానమే)

త్యాగరాజప్రబంధ గ్రంథము

, , * రీసిహా - ఓనినీ - పనిపా - ప్పినినీ | పి.సి.హా - ని - ని ధ ప ||
 , , * వం. . - చ.న - ద్రో. . - . . . చా | మ. . - దాహంకా.ర | ము లు - భో . నా. . ||

పమ *
 రామ *

(ధ్యానమే)

చ. , , * పపా - ధపా - పాధప - మపమగ | ; - గమాపని | సే నిధప - మపమగ ||
 , , * పర - ధన - నా. . - రీ . . . | ; - మణులను | మా. . . - . . . రి. ||
 , , * గమ - పా , నిధాపా - మాగాపమగా - రీపా | ; - ధిపా - గమా | పధపధపాహూ - పధమప ||
 , , * పర - నిం , . . . - ద . ల . . - పర | ; - హిం. - స ల | మీ. . . - . . . రి. ||

ధరసువెలయు శ్రీరామునికోరి త్యాగరాజు తెలుసుకొన్నరామ (అనుపల్లవవత్)

(రి) రా. జనరంజని - తా. ఆది.

ప. విడజాలదురా, నామనసు! జినరా!

(విడ)

అ. అడియాసలచే దగలి నేనార్తిబడిన పదంబులను

(విడ)

చ. తన్ను వేపనులకు చనినా, మఱి కనరానిది గమగొనినా,

నినుగా భావించి సంతసిల్లితి శ్రీత్యాగరాజుచిత

(విడ)

చ. ధాపానీ ; ; - ప ధా | పామూపా ||
 వి డజా ; ; - ల గు | రా . నా ; | ; - మ న సు ||
 , , పి ధపమ | కి ; - ధపమరి | ; - గామాపా ||
 , , - ల . గు. | రా ; - నా. . . | ; - మ న సు ||

త్యాగరాజుగారి పదాలు

ధాపానీసా ; రీగళూ	రీ ; - సిద్ధపమ	రీ - గామూపా	
విడతా. ; ల. దు	రా ; - నా...	. - మనసు	
పామూరి ; సా ;			
విసరా ; . ;	(ఇచ్చెట నిలుపవలెను.)		
అ. సారీగా ; ; - మూరీ	సా ; ; - ధా	పామూపానీ	
అడియూ ; ; - సల	చే ; ; - డ	గిలివే.	
స. రీగా : - సిద్ధగళూరీ	సిద్ధగళూరీ - సిద్ధ	సోమ - ధపని	
అడియూ ; - ... సల	చే... - డ.	గిలి - వే...	
ధాపా : ; ; వినూధా	పా - ధాపామూ	రీ - గామూపా	
నా . ; ; ; రీగళూ	న - సమం .	. - మలన	(విడ)
న. పాపానా : ; ; - మూరీ	గామూపాధా	పా ; మూ ;	
తన వే ; ; ; - స	ల సునని	నా ; మూ ;	
పాపాపాపాపాపా - మూరీ	సరిగమూపా	గా ; రీమూ	
తన వే... - స	ల. రీ. సుని.	నా ; మూ	
సారీగా ; ; ; - మూనా	పాపానీ	సిద్ధపమనీ :	
కనరా ; ; ; - చి	స. మూని	నా... ;	
సారీగా ; ; ; - మూరీ	సా : ; - స	ధాపానీ	
విమగా ; ; ; - ధా .	విం ; ; - చి	సం... త	

ధాపాహా :: - స - హా
 సి బిలి :: - శ్రీ .

| ధాపాహా - రి ||
 | త్యా. గ - రా || జ ను త || (విష)

(౪) రా. భైరవి - తా. ఆది.

ప. కొలువైయున్నాడె, కోడలపాణి !

అ. తొలికర్మమణగఁ జూతామరాశే తోయజారి గోపిణిఁ గుడిసనలి

చ. మనసురంజిల్ల సురనతులు ఆణి - మాడులుకొలువ వేయివన్నె

కనకశలకను గేరు నీతా - కాంతతోచు త్యాగరాజవిసుతుడు

(కొలు)
 (కొలు)

ప. ని ని ధా - పా ధా - ని సీరి + ని	ని ధా ప - మపామ	పా ధా - ని సీరిగ	
కొ. . . - లు . - తై. . . , .	. . . - . . .	. . - యు. .	
రి సీరి హా - ని సీరి - హా గ రి స - సరి	ధ ప - ని సీ ప ధ - వ ని	ధ ప మ గ - రి గ మ ప	
. . . న్నా - . . . - . . . - . . .	. . - డె. . . - . .	. . . -	
ని ని ధా - పా ధా - ని హా రీ గ రి - హా రి సీ ;	ధా పా - మపామ	పా ధా - ని సీరిగ	
కొ. . - లు . - తై. . . - . . . ;	. . - . . .	. . - యు. . .	
రి సీరి హా - ని సీరి - హా గ రి స - సరి	ధ ప - ని సీ ప ధ - వ ని	ధ ప మ గ - రి గ మ ప	
. . . న్నా - . . . - . . . - . . .	. . - డె. . . - . .	. . . -	
ని ని ధా - పా ధా - ని హా రీ గ రి హా , ని	ని ధా ప - మపామ	పా ధా - ని సీరిగ	
కొ. . - లు . - తై. . . - . . . , .	. . . - . . .	. . - యు. . .	

నిత్య శాంతి భావన

ని నిధా - ధాపా - మపనిధపమగ	శీగా - మపధా	పాధా - ధపపమ
త్తో. . . - లి. . - క.	ర్మ.	మ. . - ణ. . . .
పామూపా - :: - మపధా	పధనీ - ధనీధ	పధాప - మపామ
గ. . . - :: - ఆ. . .	. . . -	. . . - . . . .
ని నిధాధాపా - మపనిధపమగ	రీగా - మపధా	పాధా - ధపపమ
త్తో. . . తి. . - క.	ర్మ.	మ. . - ణ. . . .
పధనిధ - ధ నీధ - నిసాని - ధపమప	, మ - ప ధపధనీ	ధ నిసీని - సా ;
గ. . . - జా. . . - తా. . .	, . - ము. . . .	రా. . . - రే ;
స్థ నిధా - ధాపా - మపనిధపమగ	శీగా - మపధా	పాధా - ధపపమ
త్తో. . . - లి. . - క.	ర్మ.	మ. . - ణ. . . .
పధనిధ - ధ నీధ - నిసాని - ధ పమప	, మ - ప ధపధనీ	ధ నిసీని - సరిగరి
గ. . . - జా. . . - తా. . .	, . - ము. . . .	రా. . . - రే. . . .
స్థ నిధప - మపధని - సరిగరి - సనిధప	మగరిగ - మపధా	పాధా - ధపపమ
త్తో. . . - లి. . . - క.	ర్మ.	మ. . - ణ. . . .
పధనిధ - ధ నీధ - నిసాని - ధ పమప	, మ - ప ధపధనీ	ధ నిసీనిసా ;
గ. . . - జా. . . - తా. . .	, . - ము. . . .	రా. . . - రే ;
స్థ నిసా - కీగగ - రిసీరి - సనిగరి	గమగరి - సనిధప	ధ పమప - ధనిసీరి
త్తో. . . - . . . - య. . - జా. . .	. . . - రి. . . .	కో. . . - . . . .

శ్రీ గంగా - పీఠాధిపతి - మహాదేవ - పీఠాధిపతి	నినిధిప - మహార - రి	గంగా - మహార - మహార
హి... - ణి... - ... - గుం.	డి... - ... - స	... - రి... - తి...
నీ, పీఠాధిప - పీఠాధిప - పీఠాధిప - గంగా	హామహార - మ	గంగాధి - మహార
మహార - మహార - నిధిప - గంగా	హా, గంగాధి - ని	గంగాధి - మహార
చ. మహా ; మహా ; - పీఠాధిప	హాధాపా ;	మహార - పహా
మహా ; న ; మహా ; - రి...	... ;	జి... - ...
రి ; - గంగాధి - పహా ;	మహార - పహా	గంగా - మహార
ల ; - మహా... - రి ;	తు... - లి...	అ... - ణి...
పీఠాధిప - మహార - మహార - మహార	మహార - మహార	నిధాప - మహార
హా... - మహా ; - లి...	హా... - లి ;	ప... - ...
మహార - పహా - పహా - పహా	హాధానిధి	రినిధిప ;
హా... - ... - ... - లి...	హ... - ...	... - మహార
హాధా - నిధిప - పహార ;	నిధిప - హార	రినిధిప ;
హ... - హ... - హ... - హ...	హ... - హ...	మహార - పహా
హాధా - నిధిప - పహార - హార	నిధిప - పహార	నిధిప - పహా
హా... - ... - ... - ...	... - రి...	నిధిప - పహా
నిధిప - పహార - హాధా - మహార	మహార - హార	నిధిప - పహా
హా... - హ... - హ... - హ...	... - హ...	నిధిప - పహా

సా : - ని సగగరినా - మపధా
 క : - కా : : : : - ఆ : : : :
 ||

| పధనీ - ధనిసా
 | విను . . . తు.
 ||

| నిసీతీ - సరిగరి
 | తు. . . : : :
 ||

(ఇచ్చట నిర్మలస్వరమును పాడి శబ్దవిని సాధుకోవలెను.)

(10) శా. నిర్మలస్వర - తా. ఆది.

ప. పూతిమేను పోసిన పూజాస్థల మీలా గే ! (తొలిసేను)

అ. తెలివేని తీయగ వచ్చునా ? వెలదీరునా మనసారగ ? (తొలిసేను)

చ. పరమాత్మ ! నీ కా యాసపడ పనిలేదురా, కరుణాకర !

వరభక్త కృపేనము చేయుచేత వరకొలిమేమో ? త్యాగరాజునుత ! (తొలిసేను)

ప. : : : : పారీక్షా : : మా

| ధా : : - నీ

| నీ ధ నిపామా

: : : : తొలివే : ను

| తే : : - ని

| న పూ. . .

భా. : : : : పారీక్షా : : మా

| గారీరితారి

| సా : : : :

: : : : భ ఆమీ : : :

| లా. . .

| గే : : : :

అ. : : : : పారీక్షా : : మా

| సా : : - రిగ

| మూసా : రీ

: : : : గై. ల. తే : : శ్చి

| తి : : - య

| X వ : చ్చు

సా. : : : : పారీక్షా : : మా

| సా : : - ప్పని

| ధన్విసా : మా

తా. : : : : పారీక్షా : : ర

| నా : : - తు

| న . సా : : ర

: : : : : : :

: : : : : : : (ప్రతిసేన)

చు. ; ;	పాపాపా ; పా	ధానీపతు - గా	మాధా ; నీ
; ;	ప ర మా ; త్త	నీ . . . - కా	. యా ; స
తాధా ;	సానీధా ; నీ	పా ; - మా	గాగా ; రీ
పడ ;	ప ని థే ; డు	రా ; - క	రుజా ; క
సా ;	ధానీదా ; ధా	సా ; - రీగ	చూగో ; రీ
ర ;	వ ర భ ; క్త	వే ; - స.	ము వే ; యు
సాసా ;	సానీధా ; ధా	సాసా ; - సిని	ధనిపా ; మా
వే శ ;	వ ర్జకా ; ల	మేమో ; - త్యా	గ. రా ; జ
గారీ ;			
మత ;	(తొలి)		

(11) రా. ఛాయాతరంగిణి - తా. అది.

ప. కృపణాచుటకు వేళరా, రామ !

అ. అపరాధముల నోళ్ళవశమా ? యవబోకుమ, సరివారలతో

చ. పరమార్జున మార్మెఱుగరు ప్రభువులెల్ల నీచకేవకులురా !

పరలోక భయమెంతగావరు పరత్యాగరాజ హృత్పదన !

త. సారీ - మాగామా ; - మామా	పా - పమమామా	గా ; - గరిసా	
కృప - జా . . ; - చుట	కు - వే . . శ	రా ; - రామ	

(కృప)

(కృప)

(కృప)

2.	సారీ - స రిమగమా ; - పాపూ కృప - జ్ఞా . . . ; - చుట		"		"
3.	" "	పా - నిదధపమా కు - వే . . శ		"	"
4.	" "	పా - మపనినీ కు - వే . . శ		నిదధప - మగగరి రా . . - రా.మ.	
5.	పాపా - నీ సా :: - నీ ధో కృప - జ్ఞా . :: - చుట	పా - వా ; మా కు - వే ; శ		గా ; - గ రిసా రా ; - రా.మ	
6.	నిధపా - నీ సా :: - రీమగ కృ.ప - జ్ఞా . :: - చుట.	రీ - రీసినిధపా కు - వే . . శ		పమగా - గ రిసా రా . - రా.మ	
అ.	ధాపానీసా :: - నీసా అ పరా. :: - ధమ	రీమగా ; - మా ల . నో ; - ర్వ		గారీసా ; వ శమా ;	
	నీ నీ నీ ; - నిధపమ - పానీ యనబో ; - కు.మ. - సరి	సా :: - రీస వా :: - . .		నీధాపా ; ర ల లో ;	
	" "	" "		నిద - ధపమగగరి ర . - ల.లో.	
చ.	పాపాపా :: మా - మ పనీ ప ర మా :: ర - మా . .	; - నిదధాపా ; - మా . ర		మాగాగారి మెలుగరు	

పాపాగా - గతిపాపా - సరిమగ	మా - పా ; మా	నీధాపా ;
ప్రభువు - లె . ల - ని . .	ఛ - నే ; ప	మలుకా ;
ధాపానీస ; పా - రీమా	గా ; యా	గోరీసా ;
ప రలో ; క - ధయ	మెం ; రి	గానరు ;
నీనీ ; - నిధపమ - పానీ	స ; రి ;	న ధాపా ;
వరత్యా ; - . గ . - రా.	జ ; - హ్య .	తృదన ;
”	”	నిద - ధపమగరి
”	”	తృ - ద . న . . .

(12) రా. పంతువరాళ్ళ - షా. అది.

- ప. వాడేరా షా. మననా ! (వాడే)
- ఆ. అడవమాటలు తప్పించుచు-నా చంద్రార్కముగ కీర్తి గల్గిన (వాడే)
- స. దండరక్కనుల విడమరెను నా-ఖండలాది సురకోటులను భూ- (వాడే)
- మండల సులను సాలింపను కో-దండపాణిరూపముతో వెలసిన
2. దారిఁ జెలియలేని మజ్జలకు భవనీరధ దాటి మోక్ష మందుటకు (వాడే)
- నీరజారిధుఁ దువడేకించే తారక నామముతోను వెలసిన
3. ధాతృ విశతుడైన త్యాగరాజునిచేత పూజలంది పానుగ ప్ర- (వాడే)
- ద్యోతనాన్వయమునను జనించి నీతాపలియనిపేరు గల్గిన

ప. నీ ; సా ; - ఏధాపామా	గానీసానీ	గామాపాధా	
వా ; తే ; - రా . . .	పై . వసు	మి ని సా .	
„ - నీసా - నిధపమ	„	„	
„ - రా	„	„	
„ - నిసేరిసే - నిధపమ	గమపధ - పమగరి	మగరీ - గమపధ	
„ - రా	పై . . . - వ . ము.	మ . న - సా . . .	
పధనీధా ; పా ; మపామ	గా ; రీ ;	సా ; - ;	
వా . . తే ; రా ; . . .	. ; . ;	. ; - ;	
అ. ధా ; - పాధా నీ ; సాసా	సీనిసేరి - సానీ	ధానీ - ధపమా	
అ ; - డీపమా ; టలు	త . . . - పృడ	మమ - ను . .	
పాధానీసా - నీ పాధా - నీ	సా - నిధాపమా	గామాపాధా	
సా . చం . - ద్రా . ర్క - ము	గ - కీ . . ర్క	గ లి గ న	
చ. పా ; పామాపాధానీధా	నీ - సా నీధా	పామాగామా	
ధా ; తృవినుతుడై.	న - త్యా . గ	రా . జి ని	
పధనీధా - పమగారి - గామా	పా - పా ; ధా	నిసాని - ధపమా	
చే . త . - పూ . . జ - లం .	ది - బా ; ను	గ . . - ప్ర . .	
దధపాధా - నీ ; - నీసాసా	; సీనిసేరిసా	సానిధ - నిధపమ	
జ్యో . . త - నా ; - . వ్యయ	; ము . న . ను	జనిం . - చి . . .	

పాధానిసరిసరి - నీధానీసా | ; నీధాపథ | గామాపాథా ||
 నీ. తా. . . . - పలియని | ; పే. .రు | కలిగిన ||
 (కడమ రెండుచరణములను ఇటులనే పాడుకొనవలయును.) ||(నాదే)||

(13) రా. బంగాళ - తా. అది.

ప. సాక్షిరేదనుచు సాక్షింపకే; సత్యసంధ! సద్భక్తపాలక!   (సాక్షి)
 అ. వీక్షకాదులెల్ల నవ్వరా? జగత్సాక్షివంశ నీరధిపూర్ణచంద్ర!   (సాక్షి)
 చ. శక్తినియెడ నిండారులేదా? పరాశక్తిబ్రహ్మలేదా? విషయమందు వి-
 రక్తిగల్గు శ్రీత్యాగరాజ నిజభక్తిని వెఱుగలేదా? మానవుల   (సాక్షి)

ప. ; ; ;	* హస్తాని; పా	మారీ; - గా	; గా; మా	
; ; ;	* సాక్షిలే; ద	ను చు; - సా	; ధిం; ప	
రి ; ;	* హస్తానిపామా	పముగముచి - గా	; - గమపామా	
కే ; ;	* సాక్షిలే. . ద	యి. . . చు - సా	; - ధిం. . ప	
పముగమరీ	*		; - గమపాళి	
కే. . . .	*		; - ధిం. . ప	
పముగమరీ	* సద్భిపాసా; రి	గా ; ; - గా	మా పా; - మా	
కే. . . .	* స. త్యసం; ధ	; ; - ధ్య	క్త పా; - ల	
రి ; ;	*			
క ; ;	* (సాక్షి)			

త్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు

అ. ; ; * పిలిపానా ; నా
; ; * వీ.క్ష.కా ; దు
కీ ; ; * గమరీ - పిరిగారీ
X ; ; * త్యా.క్షీ - వం...ళ
X మసరిగమ *
చం.ద్ర... * (నాక్షీ)

చ. ; ; * పాపాపా ; పా
; ; * క క్కిన ; రొ
నానా ; * పమరీ గా ; గా
పరా ; * శ.క్తిబ్రో ; వ
రీపా ; * పిలిపానా ; నా
వి. ; * ర.క్తి X ; లె
గరిసా ; * రిగరీ - పిరిగారీ
ని.జ ; * భ.క్తి - నీ...చె
X మసరిగమ *
పు.ల... * (నాక్షీ)

రీ - గామూరీ
రు - లే.డా
మాపా ; మా
యమం ; దు
మూరీ ; గా
X రా ; జ
నీ - పామూరీ
వా - మా.న

ॐ

(14) రా. ఆరభి - తా. ఆది.

ప. చాలకల్లలాడుకొన్న సౌఖ్యమేమిరా?					(చాల)
అ. కౌలముభోను, మాటనిలుచును, కల్యాణరామా! నాతో					(చాల)
చ. తోలిదండ్రు నేనైయుండఁ దక్కిన భయమేలరా యని పలుమాటు నీ వెన్న బాసలుజేసి,					
ఇలలో సరివారలలో నెంతో బ్రోచుచుండి, పెదలతో బల్కి మెప్పించి, త్యాగరాజునితో (చాల)					
ప. పా ; ; - పషమా - ఘా, గరీ		పా ; ; - సద్ది		ధా - ధ సరీ - రిమ	
చా ; ; - ల . . - క , ల.		లా ; ; - డు.		. - కొ . . - న్న.	
2. పారిమపా -		"		"	
చా . . . -		"		"	
3. పారిమపథ - పమమా - మగరీ		సరిసద్దిఘా		; ధ సరిమ	
చా . . . - ల . . - క . . . ల		లా . . . డు		; కొ . . . న్న.	
4. " "		"		; - ధ సరి	
" "		"		; - కొ . . . న్న	
5. రీ ; ; - మగరీ - సరిమగరీ		"		"	
చా ; ; - ల . . - క . . . ల		"		"	
6. రీ ; ; - దధసా - మపమగరీ		రిసద్దిసరి - సద్ది		ధా - ధ సరి	
చా ; ; - ల . . - క . . . ల		లా		డు - కొ . . . న్న	
7. రిమమపపథ - దధపప - ఘా, గరీ		"		"	
చా . . . . - ల . . . - క , ల.		"		"	

కె. రిమమపపథ - ధర్మిని - దధపపమగ

[illegible]

9. రిమమపపథ - ధర్మసేతి - రిమంగిరి

၁၆
၁၇
၁၈
၁၉
၂၀
၂၁
၂၂
၂၃
၂၄
၂၅
၂၆
၂၇
၂၈
၂၉
၃၀
၃၁
၃၂
၃၃
၃၄
၃၅
၃၆
၃၇
၃၈
၃၉
၄၀
၄၁
၄၂
၄၃
၄၄
၄၅
၄၆
၄၇
၄၈
၄၉
၅၀
၅၁
၅၂
၅၃
၅၄
၅၅
၅၆
၅၇
၅၈
၅၉
၆၀
၆၁
၆၂
၆၃
၆၄
၆၅
၆၆
၆၇
၆၈
၆၉
၇၀
၇၁
၇၂
၇၃
၇၄
၇၅
၇၆
၇၇
၇၈
၇၉
၈၀
၈၁
၈၂
၈၃
၈၄
၈၅
၈၆
၈၇
၈၈
၈၉
၉၀
၉၁
၉၂
၉၃
၉၄
၉၅
၉၆
၉၇
၉၈
၉၉
၁၀၀

పా ; ; - పమమూ - మూ , గరి

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[O.(2)నే :: :: పీఠవా - మృషమగరే

১৪
 :
 :
 ১৫
 :
 :
 ১৬
 :
 :
 ১৭
 :
 :
 ১৮
 :
 :
 ১৯
 :
 :
 ২০
 :
 :
 ২১
 :
 :
 ২২
 :
 :
 ২৩
 :
 :
 ২৪
 :
 :
 ২৫
 :
 :
 ২৬
 :
 :
 ২৭
 :
 :
 ২৮
 :
 :
 ২৯
 :
 :
 ৩০
 :
 :
 ৩১
 :
 :
 ৩২
 :
 :
 ৩৩
 :
 :
 ৩৪
 :
 :
 ৩৫
 :
 :
 ৩৬
 :
 :
 ৩৭
 :
 :
 ৩৮
 :
 :
 ৩৯
 :
 :
 ৪০
 :
 :
 ৪১
 :
 :
 ৪২
 :
 :
 ৪৩
 :
 :
 ৪৪
 :
 :
 ৪৫
 :
 :
 ৪৬
 :
 :
 ৪৭
 :
 :
 ৪৮
 :
 :
 ৪৯
 :
 :
 ৫০
 :
 :
 ৫১
 :
 :
 ৫২
 :
 :
 ৫৩
 :
 :
 ৫৪
 :
 :
 ৫৫
 :
 :
 ৫৬
 :
 :
 ৫৭
 :
 :
 ৫৮
 :
 :
 ৫৯
 :
 :
 ৬০
 :
 :
 ৬১
 :
 :
 ৬২
 :
 :
 ৬৩
 :
 :
 ৬৪
 :
 :
 ৬৫
 :
 :
 ৬৬
 :
 :
 ৬৭
 :
 :
 ৬৮
 :
 :
 ৬৯
 :
 :
 ৭০
 :
 :
 ৭১
 :
 :
 ৭২
 :
 :
 ৭৩
 :
 :
 ৭৪
 :
 :
 ৭৫
 :
 :
 ৭৬
 :
 :
 ৭৭
 :
 :
 ৭৮
 :
 :
 ৭৯
 :
 :
 ৮০
 :
 :
 ৮১
 :
 :
 ৮২
 :
 :
 ৮৩
 :
 :
 ৮৪
 :
 :
 ৮৫
 :
 :
 ৮৬
 :
 :
 ৮৭
 :
 :
 ৮৮
 :
 :
 ৮৯
 :
 :
 ৯০
 :
 :
 ৯১
 :
 :
 ৯২
 :
 :
 ৯৩
 :
 :
 ৯৪
 :
 :
 ৯৫
 :
 :
 ৯৬
 :
 :
 ৯৭
 :
 :
 ৯৮
 :
 :
 ৯৯
 :
 :
 ১০০
 :
 :
 ১০১
 :
 :
 ১০২
 :
 :
 ১০৩
 :
 :
 ১০৪
 :
 :
 ১০৫
 :
 :
 ১০৬
 :
 :
 ১০৭
 :
 :
 ১০৮
 :
 :
 ১০৯
 :
 :
 ১১০
 :
 :
 ১১১
 :
 :
 ১১২
 :
 :
 ১১৩
 :
 :
 ১১৪
 :
 :
 ১১৫
 :
 :
 ১১৬
 :
 :
 ১১৭
 :
 :
 ১১৮
 :
 :
 ১১৯
 :
 :
 ১২০
 :
 :
 ১২১
 :
 :
 ১২২
 :
 :
 ১২৩
 :
 :
 ১২৪
 :
 :
 ১২৫
 :
 :
 ১২৬
 :
 :
 ১২৭
 :
 :
 ১২৮
 :
 :
 ১২৯
 :
 :
 ১৩০
 :
 :
 ১৩১
 :
 :
 ১৩২
 :
 :
 ১৩৩
 :
 :
 ১৩৪
 :
 :
 ১৩৫
 :
 :
 ১৩৬
 :
 :
 ১৩৭
 :
 :
 ১৩৮
 :
 :
 ১৩৯
 :
 :
 ১৪০
 :
 :
 ১৪১
 :
 :
 ১৪২
 :
 :
 ১৪৩
 :
 :
 ১৪৪
 :
 :
 ১৪৫
 :
 :
 ১৪৬
 :
 :
 ১৪৭
 :
 :
 ১৪৮
 :
 :
 ১৪৯
 :
 :
 ১৫০
 :
 :
 ১৫১
 :
 :
 ১৫২
 :
 :
 ১৫৩
 :
 :
 ১৫৪
 :
 :
 ১৫৫
 :
 :
 ১৫৬
 :
 :
 ১৫৭
 :
 :
 ১৫৮
 :
 :
 ১৫৯
 :
 :
 ১৬০
 :
 :
 ১৬১
 :
 :
 ১৬২
 :
 :
 ১৬৩
 :
 :
 ১৬৪
 :
 :
 ১৬৫
 :
 :
 ১৬৬
 :
 :
 ১৬৭
 :
 :
 ১৬৮
 :
 :
 ১৬৯
 :
 :
 ১৭০
 :
 :
 ১৭১
 :
 :
 ১৭২
 :
 :
 ১৭৩
 :
 :
 ১৭৪
 :
 :
 ১৭৫
 :
 :
 ১৭৬
 :
 :
 ১৭৭
 :
 :
 ১৭৮
 :
 :
 ১৭৯
 :
 :
 ১৮০
 :
 :
 ১৮১
 :
 :
 ১৮২
 :
 :
 ১৮৩
 :
 :
 ১৮৪
 :
 :
 ১৮৫
 :
 :
 ১৮৬
 :
 :
 ১৮৭
 :
 :
 ১৮৮
 :
 :
 ১৮৯
 :
 :
 ১৯০
 :
 :
 ১৯১
 :
 :
 ১৯২
 :
 :
 ১৯৩
 :
 :
 ১৯৪
 :
 :
 ১৯৫
 :
 :
 ১৯৬
 :
 :
 ১৯৭
 :
 :
 ১৯৮
 :
 :
 ১৯৯

(b) రి ముపపథ - ధర్మీని - దధపపమగ

100

రా :: పనుమా - మా, Xరి

[illegible]

ॐ
ॐ
ॐ
ॐ
ॐ
ॐ
ॐ

કિ. ૧૧૫૩-૧૧૫૪

2. ధపమపధప - పృథస్థిధా - దధపమ

100

3. రీ మగరి - రీడక్షన్ -

కా...ల...ము-

4. దధపపమమ - పపమగరీ - రి ససా
కా... - అ...మ - భో...
5.   "   "   "   "   "   "   "   "   "   "
      "   "   "   "   "   "   "   "   "
6. మగరీరీసేని - దధపపమగ - రిరిసా
కా... - అ...మ - భో...
      సీరీరీసేని - సీదధాపా - మపమమ
      క... - ల్యా... - రా...
      నా , సీధప - పామగరి - మగరి - సరి
      రీమగరీసేనిరీ - దధసే - మపధసేరి
చ. పాపా ; పా ; ; - మపధసే
      తల్లి ; దం ; ; - డ్రి...
2. పదధసీధప - పా ; ; - మపధసే
      తల్లి... - దం ; ; - డ్రి...
      పా ; ; - పమమగరీ - సరిమగ
      ద ; ; - క్రి...న - భ.య.
      రిమరిమపా - మ పధా ; - మపధసే
      ప.లు. . - మా. . ; - ణ.నీ.
- || పా - మగరి - దధ || పప - సేధా - సీసా ||
	ను - మా... - ట.		.. - నిలు - చును	
	" " " " " " " " "	
	" " " " " " " " "	
	పా - మగరి - దధ		పప - సేధాసీతీ	
	ను - మా... - ట.		.. - నిలుచును	
	, గ - రిమరిమపా		మపధా - మపధసే	
	, . - మా...		వా... - త్లో...	
	పధా - సరీమప		ధ - సరిమపధసీధ	
	ధసే-పధసే - మపధ		రిమప - సరిమపధ		(చా)
	సీనిధ - సీధప-మప		మమాగ - రీ , మ	
	నే... - నై...-యం		.. - .. , డ	
	సీరీ - సీనిధప - మప		మమాగ - గీ మా	
	.. - నే...-నై.		.. - యుండ	
	రీ - సరిసద్ధా		స సరిస - రీ రీ	
	. - మే...ల		రా...-యని	
	సీనిధ - దధప- మప		మమాగ రీ ;	
	... - ... - నై.		...నో ;	

సరిసన్నిధా ; - ససరిసరి ; | మపథపమా , గ | రీ ; - పా ; ||
 బా... ; - స...బా ; | క్ష... ; | సి ; - . ; ||
 దాదాధాపా ; ; - మపథసి | సినిధ - దధప - మప | మా - మగరి ; ||
 ఇ ల లో . ; ; - గ . రి . | వా... - - - - - | ర - ల.లో ; ||
 స రిమాగరి - రిమపాపా - మపథా | మపథసి - సినిధా | హ ; - ; ||
 శెం.లో... - బ్రో...చు - చు... | డి... - పె... | . ; - ; ||
 పీనిధా - సేవేసేరీ ; - సేరీకుగ | రీ - స రీసేసా , | సినిధా - సిసేరీ ||
 ద్దు.ల - లో... ; - బ... | ల్లి- మె... , | ప్పి... - .చి ||
 సే రీసేసేస - సేధసేధపా - మపమమ | , గ - రిమరిమపా | మపథా - మపథసి ||
 త్యా... - - - - - గ - రా... | , - జ... | ని... - లో... ||

(ఇచ్చట చిటస్వరమును బాడి పల్లవిని పాడవలయును.)

(15) రా. వాచస్పతి - తా. ఆది.

ప. కంటఁజూడుమీ ఒకపారి క్రి   (కం)
 ఆ. బంటుండై వెలసి, బాగుగాను తప్పతంటలెల్ల మానుకొన్న నన్ను, క్రి   (కం)
 చ. అలనాడు సామిప్రిపాదనేవ చెలరేగి నేయువేళ నీతనోఁ
 బలికిమాచినంత పులకాంగికుండై బరగినయట్టి త్యాగరాజుని క్రి   (కం)
 మ. ; ; ; * సాసాసారీ ; రీ | గా ; ; - పా | మాగా ; రీ
 ; ; ; * కంటఁజూడు ; దు | మీ ; ; - ఒ | క పా ; రి

అక్షరసంకలనము

2. గా, రిసధి	* ధ్వాన్తిసా; రి	గా; ; - పా	మాగా; రి	
, , . . .	* కంటుజా; ను	మీ; ; - ఓ	క పా; రి	
3. , ,	* "	గ రిసేగమ - పా	"	
, ,	* "	మీ. . . . . - ఓ	"	
4. , ,	* "	" - పధే	నిధ - పమగారి	
, ,	* "	" - ఓ.	క. - పా. . రి	
గమగరిసధి	* "	గా; ; - పా	మాగా; రి	
క్రి.	* "	మీ; ; - ఓ	క పా; రి	

సా; ; *
క్రి; ; * (ఇచట నిలువలయును.)

అ. ; ;	* పాధాన; ని	ధాన; - ధా	నీసా; ని	
; ;	* బంబుడై; వె	లనీ; - బా	నుగా; ను	
సానిధపమ	* "	"	"	
తప్ప. . .	* "	"	"	
సారీ ;	* గారీసా; ని	ధాన; - నిధ	పమ - గా; రి	
తప్ప ;	* తంటుల ; ల	మాను; - కొ	న్న. - న ; న్ను	
గా, రిసని	* గారీసరిగారిసే	నిధానీ. - సేని	ధప - నిధపమగమ	
క్రి, . . .	* తంటులె. . ల.	మాను, - కొ.	న్న - న. . . న్ను.	

ప మ గ రి స ని *
ప్రీ... (కంటుఁ జూడుమీ)

(కంటుఁ జూడుమీ)

చ. ; ;	* పాపాపా ; పా	మపథపథా - పథ	పమ - పా ; పమ
; ;	* అలనా ; డు	పా... - మి.	ప్రి. - పా ; డ.
గా రీ ;	* పాపమగా ; రీ	సరీ - నిధ - పా	రీ - గమపామా
వే వ ;	* చెల... శే ; గి	వే.యు... - వే	శ - కీ... త
పా ; ;	* పాధానీ ; నీ	ధానీ ; - పా	నీసా ; నీ
లో ; ;	* బల్కిచూ ; చి	సంజ ; - పు	లకాం ; గి
నా నిధపమ *	”	”	” - రీ
కుం.డై... *	”	”	” - కి
రీ రీ ;	* గారీసా ; నీ	ధానీ ; - నిధ	పమగా ; రీ
కుం.డై ;	* బరగి ; న	యట్టి ; - త్యా.	గ. రా ; జా
గా, రిసని *	* గారీసరీసారీస	నిధానీ, - సీ ని	ధస - నిధపమగమ
ని, క్రీ.. *	* బరగి... న.	య.ట్టి, - .త్యా	గ. - రా...జా.

ప మ గ రి స ని *
ని. క్రీ... (కంటుఁ జూడుమీ)

(16) రా. రీతిగౌళ - తా. ఆది.

ప. చేరరావదేమిరా? రామయ్య!

(చే)

అ. మేరగామరా యిక, మహా మేరుధర! శ్రీకర!

(చే)

చ. తల్లిదండ్రులేని బాలా తననాధుఁ గోరునీతి పలుమాలు వేడుకొంటె పాలించరాదా?

వలచుచు నేను నీదు వదనారవింఛమును దలఁచి, కరగఁగఁ జూచి త్యాగరాజసన్నత!

(చే)

ప.	;	;	;	*	ధాపా - మా ; గా		గాపా ; - సా		సా ; ; - సా	
	;	;	;	*	చేర - రా ; వ		దే . . ; - మి		రా ; ; - రా	
2.	సాగామా	*	ధాపా - గమపమగఁ		గగాపా , - సన్ది		సా ; ; - సా		సా ; ; - సా	
	మయ్య .	*	చేర - రా . . వ.		దే . . , - మి.		రా ; ; - రా		రా ; ; - రా	
3.	సాగామా	*	పాధాపా ; - మగ		మా ; ; - గరి		గాగారీ ; - సా		గాగారీ ; - సా	
	మయ్య .	*	చేర రా ; - క.		దే ; ; - మి.		రా . . ; - రా		రా . . ; - రా	
4.	సాగామా	*	గారీగా ; హా		మహా - గరిసా		సా ; ; - సా		సా ; ; - సా	
	మయ్య .	*	చేరరా ; వ		దే . . - . . మి		రా ; ; - రా		రా ; ; - రా	
5.	సాగామా	*	ధామా - గమపమగఁ		గగాపా , - సన్ది		సా ; ; - సా		సా ; ; - సా	
	మయ్య .	*	చేర - రా . . వ.		దే . . , - మి.		రా ; ; - సా		రా ; ; - సా	
6.	;	;	;	*	గారీగా ; - మగ		మపధప - గమపమ		గరిసాసా ; - సగ	
	;	;	;	*	చేరరా ; - క.		దే . . - . . మి.		రా . . - . . రా.	

7. కరిసా ; * గారీగా ; మా
మయ్య ; * చేరరా ; వ
|| కమపథా - ధపమ ||
|| దే... - మి... ||
8. కరిసా ; * ధాపా - కమపమగె
మయ్య ; * చేర - రా...వ.
|| కగాపా , - సభి ||
|| దే... , - మి... ||
9. ; ; * నీనీనీ ; నీ
; ; * చేరరా ; వ
|| నీనీపా ; - సగ ||
|| దే... , - మి... ||
10. కరిసా ; * నీనీనీ ; నీ
మయ్య ; * చేరరా ; వ
|| నినిసనిసా - సగ ||
|| దే... - ... మి... ||
11. కరిసా ; * నీనీనీ ; నీ
మయ్య ; * చేరరా ; వ
|| క మాధపమ - గా ||
|| దే... - ... - రా... ||
12. కరిసా ; * నీధామా ; కరి
మయ్య ; * చేరరా ; వ.
|| సా ; - ; ||
|| రా ; - ; ||
13. ; ; * నీనీ - సగరినీ
; ; * చేర - రా...వ
|| నిధమా ; - నీ ||
|| దే... ; - రా... ||
14. నీసా ; * నీనీధమా , కరి
మయ్య ; * చేరరా , వ.
|| సా ; ; ||
|| రా ; ; ||
15. ; ; * నీనీ సగరినీ
; ; * చేరరా...వ
|| నినిసనిసా - సీని ||
|| దే... - రా... ||

16. సగరిగారే	* సినిధమ - గమపమగతి	రీగా ; పా - సభి	పా ; ; ;	
మ.య్య.	* చే. ర. - రా. . . వ.	చే. ; . - మి.	రా ; ; ;	
అ. ; ; ;	* నీనీప ; నీ	పా ; ; ; - ని	పా ; ; ; - నిధ	
; ; ;	* మేరగా ; గు	రా ; ; ; - ఇ	క ; ; ; - మ.	
మా ; ; ;	"	" - సగ	కీరీరీపా - నిధ	
హా ; ; ;	"	" - ఇ.	క. . . - మ.	
మా ; ; ;	"	" - సగ	కీరీరీసే - నిధ	
హా ; ; ;	"	" - ఇ.	క. . . . . - మ.	
మా ; ; ;	* నీనీధా ; మా	గా ; ; ; - మా	గమపధపమ - గమ	
హా ; ; ;	* మేరుధి ; ర	శ్రీ ; ; ; - క	ర. . . . . - . .	

పమగరిగమ

(మేరరావ)

చ. ; ; ;	* రీగామా ; మగ	రిగమా ; ;	గా ; ; - మా	
; ; ;	* తల్లిదం ; శ్రీ.	తే. . ; ;	ని ; ; - బా	
గా ; ; ;	"	గమపను - గమపా	మా ; ; - మా	
లా ; ; ;	"	తే. . . - . . .	ని ; ; - బా	
గా ; ; ;	* ధాపామా ; గా	గమగా - మపమా	గమగా - రీస	
లా ; ; ;	* తననా ; ధు	గో. . - . . .	. . ర - రీ.	

సా ; ; *	”	X మపధపమ - X మ	పామా - X రీధి	
లీ ; ; *	”	గో	. ర - రీ . .	
సా ; ; *	సాన్దసగరిమా	మనినిధమ - X మ	పామాగారి	
లి ; ; *	పలుమా...లు	కే. ము. - కొం.	. . . . .	
గారీ ; ; *	న్ద సాగమపధపా	ప మగమ - పమగరి	X గాసా , - ;	
తే . . ; ; *	పా . లిం . . . . చ	రా	హ . . . , - ;	
; ; ; *	న్దన్దసా ; న్ద	సా ; ; - న్ద	; ; ; సా	
; ; ; *	తలచు ; చు	నే ; ; - ను	; ; ; నీ	
, X గరిసా *	న్దసాగా ; మా	పా , ధపమ - X మ	పమగరి - X గాస	
, . . . , దు *	వద నా ; ర	విం , ద . . - ము.	. . . . - ను . .	
; ; ; *				
; ; ; *	దలంచి కరగగఁ జూచి త్యాగరాజ సన్నత	(అనుపల్లవి (బోలును పాడుకొనవలయును.)		

(17) రా. కల్యాణవనంతము - తే. చలదశ్రరూపకము.

ప. నాదలోలుండై బ్రహ్మనంద మొందవే మనసా (నాద)

అ. స్వాదుఫలప్రద సత్తస్యరరాగ నిచయ సహిత (నాద)

చ. హరిహరాత్మ భూసురపతి, శరణన్యగణేశాది
వరమాను లుపాన్కించితే, ధర త్యాగరాజవినుత! (నాద)

రిగపా * గారీమా ; గారీ - రీ ; రిపమా - పా ; ధా | నీధానీపాధాపా - మ పమధ | పమగారీ ; - గారీగాపా ||
 * కలరే ; . . - నీ ; . . . - వ ; థె | కే . . . . . - యు . . . | వా . . . ; - రు . . . ||
 ; ; గారీమా ; గా - " | హా ; నీ - ధాపా - మపమధ | పమగారీ ; - గారీగాపా ||
 ; ; కలరే ; . - " | కే ; . - . . - యు . . . | వా . . . ; - రు . . . ||
 ; ; " " | హా ; పధసీరీ - సీనిధప - మపమధ | " " ||
 ; ; " " | కే ; . . . . . - యు . . . | " " ||
 ; ; " " | సీరీగరీ - హానీధాపా - " | " " ||
 ; ; " " | కే . . . . . - " " | " " ||
 ; ; " - రీమాపామా - పా ; ధా | రీగరీగరీ ; - సీరీగరీ - రీగరీ | ధా - పధధపపా ; - ధసీరీగరీ ||
 ; ; " - నీ . . - వ ; థె | హా . . . ; - కే . . . - . . . | . - త . . . . . ; నగరిని . ||

గోపా *
 . . * (కౌరువారు)

అ. ; ; నీధాసీనినీ - ధానిధధా ; ధా ; - ధాపసీధ | పా ; - మాపా - నిధధాహా ; ; - మాపా ; ధాహా ; ||
 ; ; ఊ. రి . . - వా . . . ; రు ; - థే . . . | క ; - జ . - చు . . లు ; ; - వ ర ; యు ను ; ||
 హా , ని * " " | " " | " " ||
 లు , . * " " | " " | " " ||
 రీ ; * రీ ; ; - రీగరీ - రీగరీగరీ ; - రీ ; హా ; | సీరీగరీగరీగరీహా | పాధాహాగరీ - రీహా ; గా ||
 లు ; * ఊ ; ; - ధ్వా . . . . . ; - చు ; ను ; | భా . . . . . - వు ను . | ల . . . - య్య . ; . . ||

చ. పతితులబ్రోచే పట్టాకారిని; పరమార్థమత వనిషాసుసారిని;

ద్యుతినిరిత శతశంఖరారిని; ధురీణత్యగ్గరాజ హృత్పాదని;

ప. ; * పథనీ; - నిదధప - మగరిగ	మా; ; - పా	; ; - ; ;	
; * చనితో; - డి... - తే...	వె; ; - ఓ	; ; - ; ;	
2. ; * " "	" - పమ	పథనీ, - నిదప	
; * " "	" - ఓ.	మ.న, - సా..	
3. పమ * పద - ధా, నిసీధా - పా, దధాపా - మగరిగ	మా; ; - పమ	పాథనిసే - సినిధ	
.. * చని - తో, ... - డి, ... - తే...	వె; ; - ఓ.	మ.న. - సా..	
4. పమ * పాధా-పథనీ-ధనిసీ-నిసీసేనిధపా-మగరిగ	మా; ; - పమ	పథ - నిసీసీగరిసేనిధ-రిసినిధ	
.. * చని-తో...-డి...-తే...	వె; ; - ఓ.	మ. - న...-సా...	
పమగమ * పశ - ధా, నిసీధా - పా, దధాపా - మగరిగ	మా; ; - పా	; ; - ; ;	
... * చని - తో, ... - డి, ... - తే...	వె; ; - .	; ; - ; ;	
అ. ; * పథనిని - ధా, ని - సీసీ - సా; ని	; - ; ; - ధా, ని	సా; ; - ధనిధనిధనిధని	
; * కని.క - ర, ... - ము - తో;	; - ; ; - ఓ, .	. ; - ...	
2. ధపమా *	; - రిశీ - సేసిని	ధా, నిసా; ; - సినిధప	
... *	; - కని - కర.	మ. . డి; - చి.ర.	
3. మా *	" "	ధానీరిసీసా - సీధా - సినిధప	
*	" "	మి.డి... - చి. - ర...	

4. మా *	పథనిని - ధా , ని - నానీ - కరీనిస	; - రీరీ - స్తీని	ధనిసీరీ - కరీరీసీనిధ - రీసీనిధ
*	కని, క - ర , . - . ము - తో...	; - కని - కర .	మి. డి. . . . చి. . . . ర. . . .
5. పమగమ*	" - నిసీరీగళుగా	రీసీసా - "	"
...	" - తో...	. . . - "	"
"	* పథనిని - ధనిసానీసా ;	; - రీంసీని	ధానీరీసా - సీనిధ
"	* కని, క - ర . ముత్యో ;	; - కనికర .	మి. డి. . - చి. ర.
;	* ని సీగరీసా - స్తీని - ధాని - ధనిసా -	నిరీరీ - సా ; సీ	ధాపా - నిధాపమాగా
;	* కౌ. . . లము - సు. శ్రి - మ . - సు. . -	. . . - క ; విం	. ప - వే. . . , X
మా *	"	, - రీగరీ-సా-రీ-నీసీని	ధానిధపా ; - సీనిధపమాగా
మె *	"	, - క. . . . . - విం..	. . . ప ; - వే. . . . X
మా *			
మె *	(చనితోడి)		
చ. ;	* పనిధనిధపా ; - పానిధ	క. - సూXమాప	పమమా - రిXమా ; - Xమా
;	* పతితుల, బ్రో ; - . చే.	. . - క. ట్టా	కౌ. . . . . ; - రి ని
2. ;	* మమాపపా - ధా - సమమా - గామాపాధని	క. - సూXమాప	"
;	* ప తితుల - బ్రో - . . . . . చే.	. . - క. ట్టా	"
3. ;	* సీనిధ - నిపా - ధా ; పమమా - సమ - పాధని	ధాపా - "	"
;	* పతి. - కుల - బ్రో ; . . . . . చే.	. . - . ,	"

4. ; *	”	- గమపథ - నిరీరిసి	నిధపా - ”	”	
; *	”	- - - - - చే...	... - ”	”	
5. ; *	ధనిసేనా - సినిన - ధానిసారసి	నిధపా - ”	”	”	
; *	పతికుల - బ్రహ్మ... - - - - -	... - ”	”	”	
; *	పథప ధనిధ - ధపమగరిసా	; - పారిగామ	పా - గమపా ; - పపా		
; *	పరమా... - ర.మ.త.	; - చవి మను	సా - ... ; - రి ని		
; *	పథని - ధాని - సా - ధనిసా ; - నిసా	; - సినిరీసిని	ధా , నిసా ; - సినిధప		
; *	ద్యుతి - ని - రి - త... ; - కత	; - శం... బ.	రా , ... ; - రి... .		
2. మా *	”	”	ధా , నిసా ; - సినిధప		
ని *	”	”	రా , ... ; - రి... .		
మా *	”	”	ధనిసార - గిరిరీసి - సినినిధ - రీసినిధ		
ని *	”	”	రా... - - - - - రి... - - - - -		
పమగమ *	ప ధని - ధాని - సా - ధనిసా ; - నిసా	; - సినిరీసిని	ధా , నిసా ; - సినినిధప		
ని... *	ద్యుతి... - ని... - రి... - త... ; - కత	; - శం... బ.	రా , ... ; - రి... .		
ధా *	నిరీసిసా - సినిన - ధాని - ధనిసా	నిరీరి - సా ; - నిధ	సా - ని ధాప - మగమా		
ని... *	ధురీణత్యాగ... - గ - రా... - - - - -	... - బ ; - హాని	... - త్యా... - - - - - రి ని		

; * నిరీషసా - ినిన - ధాన - ధనిసా
 ; * ధురీణత్యా - . . . . .
 ; *
 ; * (చనితోడి లేవె)

—

(20) రా. సారమతి - తా. ఆది.

ప. మోక్షముగలదా? భువిలో జీవన్ముక్తులు కానివారలకు

అ. సాక్షాత్కార నీ సద్భక్తి సంగీతజ్ఞాన విహీనులకు

చ. ప్రాణానల సంయోగమువలన ప్రణవనాదము సప్తస్వరములై బరక
 వీణాపాదన లోలుఁడౌ శివమనోవిధ మెఱుగరు త్యాగరాజవినుత !

ప.	;	*	నిసా - రిగసా ; - రీగామా ;	; - పధనీ ;	నిధమా - మగరిగ	
;	*	మో.	- త్నము ; - గలదా ;	; - భువిలో ;	జీ . . - వక్ . .	
సా *			“ - రీగామా - రిగ	మా - పధ - పా , ధనీ ;		
.	*		“ - గలదా - . .	. - భువి - లో , . . ;		
సా *			నిసారిసా - రిగమపధనిసా	; - చీషనినీ ; - ధానిది	ధా - ధమమగరిగ	
.	*		ము. క్తులు - కా . . . ని . .	; - వా . . . ; - ర . .	. - ల . . . కు .	
సా *						
.	*		(మోక్షము)			

శ
ర
చ్చ
స్క
ర
క్తు

* హా, రీ, - స్వగళా, - గళా || ; - హా, రీగళా || స్వనిధామా ||
 * హా, టా, - తా... - రన || ; - స, ధృ... || కీ... ||
 * హా, నీ, ధా - హా; ధా || ; - నీనినీ; - ధావిద || ధమ - మగగా - గరి ||
 * సు, గీ, త - జ్ఞా; న || ; - వి...; - హీ... || ... - మ, ల - కు. ||

(మోక్షము)

* హా, హా, - హాహ - పధనీ || ; - ని నీధమా || మామామగగా ||
 * ప్రా, టా, - న ల - సు... || ; - యోగము || వ ల న... ||
 * నినిధామా - మగగా - రిగళా || ; - నిసారిసా || రిగమా;; ||
 * ప్రణవనా - డము. - స. ప || ; - స్వరములై || బరగ;; ||
 * నిహారీ, - స్వగళా - రీగళా || ; - నిసా - రిగళా || స్వనినీ - నిధమా ||
 * వీ. టా, - హా. - ద, న || ; - లో... - లుడే. || శి.వ - మ. నో ||
 * పహాదధా - నీనీ - పధనిధ || నీ - నీనినీ; - ధావిద || ధమ - మగగా, - రిగ ||
 * విధమెలు - గరు - త్యా... || గ - రా...; - జ... || ... - వి. ను - త. ||

(21) రా. మధ్యమావతి - తా. ఆది.

ప. రామకథా సుధారస సాన మొక రాజ్యము ~~జేయు~~ నే ?

అ. భామామణి జానకి సౌమిత్రి భరతాదులతో ధూమివెలయు శ్రీ

ప. ధర్మాద్యుల పాలనమే మనసా ; ధైర్యానందసౌఖ్య నికేతనమే ;

కర్మబంధోజ్జ్వల నాద్రి బోదమే ; కలిహరమే శ్రీత్యాగరాజ వినుతమగు

కు. ; * సాధి - రీ స రీ ; - వ మ రి

; * రా. - మహాత్మా ; - శుద్ధా.

రిస *

.. *

రిస * సాధి - రీ స - రి మపని - వినినిసా - ప మ రి

.. * రా. - మక - థా. . . . . - శుద్ధా.

రిస * సద్విషాసా - సారిమ - రిమప - మాపనిపామా

.. * రా. జ్యమ - కే . . . . . యు

అ. ; * ని, ని, - నిపపనినిసా

; * థా, మా, - మ. జి. . . జా

; * మసి - రిపరీసా - సాని - ని సేతీ

; * భర - తా. . . - కల - లో.

రిస *

.. | * (రామకథ)

(రామ)

(రామ)

(రామ)

	మతిపమని - ప మ రి	
	థా. . . . - శుద్ధా.	
	రిమపనిపామా - రిపమగ్గ	
	స. . . మొ. - క. . .	
	పనిసనిపామా -	
	స. . . మొ. -	
	; ; - ; ;	
	; ; - ; ;	
	సా రి సేసాని - ని సేరీమరీ ;	
	మి. . . . - త్రి. . . . ;	
	సేసాని - ని ప - సేవిపమ	
	. . . - యు. - సీ. తా.	

స. ; * పామ - రీ స - రిమసని - పమరీ
; * ధ . - ర్మా - ద్యభి. - ల.పా
; * రిమరి - మపని - పా ; , మరీ
; * ధై. . - ర్మ్య. . - నం ; , దసా
; * చి నీ - నిపా , - ప నిసని సా
; * కర్మ - బం. , - ధో. . జ్వల
; * తురీ - తురీస - సానీ - నిసీతీ
; * కలి - హర. - మే. - శ్రీ. .

చి స *

మగు *

(రామకథా)

(22) రా. కుంతళవరాళి - తా. ఆది.

ప. కలివరులకు మహిమలఁ జెలిపియేమి ఫలమనలేదా ? ఈ

అ. ఇలను వెలయు వర వృషభాదుల కటుకులరుచి తెలియు చందముగా నీ
చ. దారసుతులకై, ధనములకై, యూరు పేరులకై, బహు పెదతనమునకై,
సారెకు భక్తవేషముగొనుచారికి, తారకనామ ! శ్రీత్యాగరాజార్చిత !

ప. ; * పథనిధనిధ - నిధపథపమమా
; * కలి.నరు. - ల.కు. .మహి

|| కిరీ - టి ;
|| మన - సా ;
|| పాపా - పా ;
|| తన - మే ;
|| సారీసీసీ ; - నీ ; - ని సీరీమ
|| పో. . . ; - ద ; - మే. . .
|| సీరీసీ - నిప - స్థనిపమ
|| జ. . - వి. - ను.త.

(కలి)

(కలి)

(కలి)

|| సామా - మాపా - పమమా
|| పే . . . - మి. .

త్యాగరాజశాస్త్రి రాశాస్త్రి

2. ; * పసా - ధనిధ - నిధపధపమమా	; - మమా - ససా	సమమపపధ - పధనిధ
; * కలి - నరు. - ల. కు. . మహి	; - మల - కెలి	పే. . . . . - మి. . .
ధపపమ * పధని - ధనిధ - సినినిదధప - నిదధప	మా ; - ; ;	సా ; - సిధా - పధనిధ
..... * ధల. - మన. - లే.	దా ; - ; ;	ఈ ; - . . . . .

ధపపమ *

..... * (కలి)

అ. ; * పధనిధసా - సినిసి - నిదధా ; - సిసా	; - పధనిధసా	సినిసి - నిదధా - పపా
; * ఇల. నువె - ల. . - యు. . ; - వర	; - ఇల. నువె	ల. . - యు. . - వర
; * " - - నిదధాపా - మమా	"	"
; * " - - యు. . - - వర	"	"
; * పధనిధసా - సినిసి - నిదధా ; - సిసా	; - పుపుసా	సినినిధ - సినినిధ
; * ఇల. నువె - ల. . - యు. . ; - వర	; - పుపుసా	యు.ల. - క.టు.
ధప * "	"	"
. . * "	"	"
గా * ధసాసిసా - సినినిధధా - సా	పుపుసి - సినినిధ	సినినిధధప - నిదధప
. * కులరుచి - కె.లి. యు. - -	. వసు - గా. . .	. . . . . - నీ. . .

మా *

. * (కలి)

గా ప భా స్క ర ము

చ. ; * పా . ధనిధ - స్థనిధ - ధాపా - మాపమ	మా - స్థనిధ	స్థనిధప - ప
; * పా, రసు. - తు. ల. - కై.	. - ధన. ముల.	కై. . . . . - యూ.
, మ* పా, ధనిధ - పధనిధ - ధపమా	; - మపామమా	పాధా - నిధ - పాధప
, రు* పే, రుల. - కై. . . . . బ. హు	; - పె. ద్దత	న ము - కై. . . . .
పా * పధనిధసా - స్థనిధ - నిదధా ; - స్థసా	; - మహాస్థసా	స్థనిధ - స్థనిధ
, * సా. రెకు - భ. . . . . ; - క్తవే	; - పము కొను	వా. . . . . రి. కి.
ధా * సా, స్థసా - స్థనిధధా - సా	మా - మహానిధప	స్థనిధప - నిదధప
. * తా, ర క - నా. . . . మ - క్రి	. - త్యాగరా.	జా. . . . . - ర్హి. . . .

మా *

త * (కలి)

(23) రా. బిల. రి. తా, ఆది.

ప. దొరుకునా ఇటువంటి నేవళి

(దొరు)

అ. దొరుకునా నల్పతపమొనరించిన భూసురపరులకునైన, సురలకైన

(దొరు)

చ. తుంబురునారదులు సుగుణకీర్తనంబులనాలాపము నేయగా-అంబరీషముఖులు నామము నేయుచు జాజాలుపై చలగ ;

బింబాధరులగు శురవారాలివేణులు నాట్యమాడగ-అంబుజభవపాకారు లిరుగడల నన్వయబిరుదావళిని పొగడగ ;

అంబరవాససతులు కరకంకణంబులు ఘల్లనిమ్రోయగ మణిహారంబులు కదలగ నూచు ఫణితల్పంబున నెలకొన్న హరిని కనుగొన(దొరు)

2. మరకతచుట్టి సన్నిభదేహంబున మెరుగుకనకచేలముకోల్గిల్ల - చరణయుగనఖావళికొంతులు చంపరుషిల్లల నేగిరా ;

వరనూపుభ్రముజెలుగ ; కరయుగమున వజ్రపుధూవణములు మెఱయ; ఉరమున ముక్తాహారములు శ్రవణయుగమున ముకరకుండలంబులు,

చిటునవ్వులుగల వడనంబున ముంగురు, లద్దంపు కపోలము, ముద్దు-గుఱియు దివ్యస్థాలంబున తీలకము మెఱయు లావణ్యనిధిని కనఁజే (దొరు)

3. తామసగుణరహిత మనులకు పొగడతరముగాకయే భ్రమసినిల్పఁగ-శ్రీమత్కృతకపు తొటపెని చెలువొంప కొలువుండఁగ ;

కామితఫలదాయకుడౌ నీతాకాంతుని గనియుప్పొంగ- రామబ్రహ్మతనయుడౌ త్యాగరాజు తాబాడుచుమాచX

రాముని, జగదుదారుని, సురరిపుభీముని, త్రిగుణాతీతుని, పూర్వ-కాముని, చిన్మయమాపుని, సద్గుణధాముని కనులార మదిని కనుగొన(దొరు)

1. పాఠీ - గాపా ; - ధాఠీ		నా ; - నినిధస		పా ; - మగరిX	
దొరు - కు నా ; - ఇ టు		వం ; - . . టి.		నే ; - . . వ.	
2. "		నాఠీసీసాధా - సినిధ		పాధపపా ; - మగరి	
"		వం . . . . టి.		నే . . . ; - . . వ.	
3. "		నాఠీసీ - సినిధానిధపా ;		పా ; పధనిధ - ధపమాగారి	
"		వం . . . . టి ;		నే ; . . . . - . . వ.	
4. "		నాఠీసీసా - నిధపా		పాధనిధాపా - మగరి	
"		వం . . . . టి		నే . . . . - . . వ.	
5. "		"		పధసానిధ-రిసినిధపా-మగరి	
"		"		నే . . . . - . . వ.	
6. పాఠిగాపా - నాఠీసీసా ; - ధాఠీ		నాఠీసీసా - నిధరిసినిధ		పాధనిధాపా - మగధపామగరి	
దొరుకునా - . . . . ; - ఇ టు		వం . . . . టి . . .		నే . . . . - . . వ.	

7. పారీగా - పథస్థనిధపమగ - గరిపా - మాగా - పథసా -
దొరుకు - నా . . . . . - ఇ . - టు. .

| స్థనిధిధీ ; - స్థిరీసా - రిస్థనిధ |
| వం. . . . . ; - . . . . - టి. . . |

పథనిధ - ధపమగ - రిగధపా - మగరి
శ్చే. . . . . - వ. . . . . - వ. . .

అ. దాధాపా - ధపమగ - రిగరి - గపా
దొరుకు - నాన . . - ల్ప. . - తప

| ధాసా - స్థనిధని | పా ; - పా ;
| మొన - రిం. . . | చి ; - న ;

2. దాధాపా - పథనిధపా ; - మగరి - గపా
దొరుకు - నా. . . . న ; - ల్ప. . - తప

| " | " |
| " | " |

3. దాధా - పథసా - స్థనిధా - నిధపా - ధపమగరి - గపా
దొరుకు - నా. . - నా. . - న. . - ల్ప. . . . - తప

| ధాసా - స్థనిధా | సా ; సా ;
| మొన - రిం. . . | చి ; న ;

4. స్థనిధని - పా - ధాస్థస్థనిధప - మగరి - గపా
దొరుకు - నా. . . . - నా. . . . - ల్ప. . - తప

| " | " |
| " | " |

5. ధాస్థ - స్థనిధా - ధాస్థస్థనిధ - పథపమగరిగరి - గపా
దొరుకు - నా. . . . నా. . . . - ల్ప. . . . - తప

| " | " |
| " | " |

6. గిరిస్థని-రిస్థనిధ-స్థనిధప-ధాస్థస్థని-ధస్థనిధ-పథపమగరి-గపా
దొ. . . . . - న. . . . . - నా. . . . . - ల్ప. . . . . - తప

| " | " |
| " | " |

స్థిరీసా - స్థనిధ - ధపధా
ధూ. . - మర - వ. రు. - ల. కు

| రిస్థనిధసా - స్థని | నిజధప - మగగరి
| శ్చే. . . . . - మ. | ర. ల. - కై. . .

చ. సా ; రీగా - పా ; గాధా	పా - పథపామగ	రిగమగరి ,	
తుం ; బురు - నా ; రమ	లు - సు. గణ .	క్రి . ర్త ,	
సాగరి - పాపా - సన్నిధిసా ;	క్రిగారిగ - పా	; - పాపా ;	
నం. . - బుల - నా. . . లా ;	పమునే. . .	; - యగ ;	
గా ; పాధానోనో - సినిధా	పథసిని - నిధపథ	ధపమగ - రిగారి	
అం ; బరీ . ప - ము. .	ఖ్యు.లు. - నా. . .	మ.ము. - నే. . .	
సరిగరిసన్నిధిరీ - మగరిగ	పా - దధపామగ	రిగరి ;	
యు.చు.జా. . జలు - పై. . .	. . - చె. . . ల్ల	. గ ;	
ధా ; పా ; - నిదధపమగగరి	గాపాధానో	సినిధి - ధపథా	
బిం ; బా ; - ధ.రు.ల. ను.	సురవా .	రా. . . . . లి	
రీ ; నోనో - సినిధిపాధా	ధానో. సినిధ	నో ; ;	
వే ; బులు - నా. . . . . ట్య	మా. . . . . డ.	గ ; ; ;	
ధాధాగోరీ - గాగో - గిరిగిమ	రీ ; రీ - గిరి	నో - సినిధిపథా	
అంబుజ - భవ - పా. . .	కా ; రు - లి.	రు - గ. డ. ల	
రీ ; నోనో - సినిధిపథనో	సినిధినిపా - పథ	సాపగ - రిగరి	
న ; న్వయ - బి.రు.దా. .	వ.ళి.ని - పా.	గ డ. - గ. . .	
ధాపపమగరి - గపప - రిగమగరి	సాగరిసానధ	స రిగపమగధా	
అంబరవా.స - సతులు - కరకం. . . క	ణంబులుపులని	మ్రోయగమ.ణిహ	

గపధసే - సిధరీశీ - సిగిరిసినిధపధ

రంబలు - కగలగ - మా...చుపణితో

(తదితర చరణము లిటుల నే పాడవలయును)

| ధరీసని - నిధపధ

| పంబున - నెలకొన్న

(దొరుకునా)

| ధనిధప - మగగరి

| మానిని - కనుగొన

(24) రా. శహన - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. రఘుపతే! రామ! రాక్షసభీమా!

అ. భృగుశుతమదహరణ! మని బృందవందితచరణ!

చ. కరవీరహనయన! సజ్జనహృదయనికేతన! ధరణీధర! నీతామనోహర!

నిరవధిముఖదా! ప్రేమయ; నిరుపమ! నారదమగేయ!

కరధృతశరణాల! నీలఘనవరా! మరపాలయ!

(రఘు)

(రఘు)

(రఘు)

1. పామ	గారీ - గరిపా	స్థి ;	స్థిధపమ	ధా ;	స్థిసా - రీ ;	సా ;	; - రీగమ	
రఘు	పతే - ...	రా ;	మ...	రా ;	క్షస - భి ;	మా ;	; - ...	
2. పామ	గారీ - పమగరి	సాధా	"	"	"	"	"	
రఘు	పతే - ...	రా .	"	"	"	"	"	
3. "	"	"	"	"	స్థిసా - రిగమా	గమపా	ధపమా - గరిపమ	
"	"	"	"	"	క్షస - భి .	మా .	. . . . .	
4. "	"	"	"	"	స్థిసా - రిగమప	ధా - ధప	మా - మగగరిపమ	
"	"	"	"	"	క్షస - భి .	మా - ...	. . . . .	

తా. శహన - తా. చతురశ్ర రూపకము

5. పామా	గారీ - పమగరి	సాధా	ధృష్టమ	ధా ;	స్థి సా - రిగమప	ధ ని - ధ	పమ-మగరిపమ
ర ఘు	పతే -	రా .	మ. . .	రా ;	త్తన - థి. . .	మా. . .	. . . . .
6. "	"	"	"	"	"	ధనిసా	సా ; - గరిపమ
"	"	"	"	"	"	మా. .	. ; - . . . .
7. "	"	"	"	"	క్కసా - రి ;	సా ;	; ; - ; ;
"	"	"	"	"	త్తన - థి ;	మా ;	; ; - ; ;
అ. సాసా	సోసా - రీ రీ	రిగమా	గమగమ-రీసా	నిఃనిః	ధపమా-ధనిసా	పాపా	రీగా - మపధా
భృగు	సుత - మడ	హ. ర	ణ. . . - ముని	బృం. . .	ద. . - వం. .	త	చర - ణ. .
ధపమా	గారీ - గరిసా						
ర. ఘు	పతే - . . .						
చ. పాపా	ధాధప-మాపధ	సామా	గారీ-రిగమప	ధపమా	గమగమ - రీ సా	నీ నీ	నిసాధ-నిధపమ
స ర	నీ. . - రు హ.	నయ	న.	స. . .	జ్జ. న. - హృద	మని	కే. . - త. . న.
ధాధా	స్థిసా - రి రి	రిగమా	గమపా-రిపమా	గమగమ	రీ గరిసా - స. .	కీ ;	సా ; ; ;
ధ ర	ణీ. - ధర	నీ.	. . . . .	త. . .	మనో. . - హ.	రా ;	. ; ; ;
కీసా	పామా - దాధా	నీ ;	నీ - సా ; సా	నినిఃరీ	నిఃసా - నినిఃరీ	నిఃసధ	నిఃనిసినిధపా
ని ర	పధ - సుఖ	దా ;	ప్ర-మే ; య	ని. రు.	ప. మ - నా. .	ర. వ.	మ. కే. . . య
ధాని	సోరీ - రిగమప	గా ;	మా - రీగరిసా	రీసని	పీనిధా-నిధపా	ధపమా	పమగమ-గరిపమ
క ర	ధృత - క. ర.	జా ;	ల - నీ. . .	మ. న	వ. . - రా. .	మ. ర	సా. . . - లయ. .

('రామ రాక్షసభీమా' అని నిలుపవలయును.)

(25) రా. శ్రవణ-తా ఆది.

౧. గరిపై నెలకొన్న రాముని, సతీతవృక్ష గంటి (గరి)

అ. పరిపాదము విరిగురటులచే నిలబడి విసరుచు కొనరుచు కవింపగ (గరి)

చ. పులకాంకితుడై యానందాశ్రమ పులనింపుచు మాటలాడవలెనని
కలువరించగని, పదిపూటలపై గాచెదనను త్యాగరాజవినుతుని (గరి)

ప. ; * నిస - రీగరినా ; - సస్ - నిసధ - ద్ధా ; ; స - సరి శి || ధసనిసా ; - సాసా ||
; * గరి - పై... ; - ... - ... - నెల || రా... ; - ము ని ||

2. సా * " " || రీ , గమా ; - గమామరీగరి ||
" " || రా, . . ; - ము...ని.. ||

3. సా * " " || రీ గామాపమ - గామగరీగరి ||
" " || రా, . . . - ము...ని.. ||

4. సా * ద్ధాసా - రీగరిసా ; - నిసరిగరిస. నిసా, - ద్ధా ; ; సరి - గమాపా - రి గమా ||
" * గరి - పై... ; - ... - ... - సెల || ; ; కొ... - స్వ... ||

గమాపా - ధపమా - గామగ - రీగరి ||
రా, . . . - ము...ని.. ||

5. సా * " " || ని సరిగమా - సరిగమాపా - రిగమాప || ధనిధని-ధపమా-గామగ-రీగరి ||
" * కొ... - స్వ... - ... - ... || రా... - ము...ని.. ||

6. సా * పప - ధపమా - పమగా - గామగరి ; || రీ గామాపమ - గామగ-రీగరి ||
" * గుటి - త... - త్వ. క - గం... ; || , . . . - ... - ... ||

త్యాగరాజవైదియ గ్రంథము

2. సా *	పప - ధప - మాపధపా - ధపమా - పమమగ	గమగా-రిగరిప-మాపా ; ;	రిగామాపమ - గామగ - రీగరి
. *	గుతీ - త . . . . - పృ . క - గం . . .	టి . . . . . ; ;	. . . . .
3. సా *	సమధ ; - నీసా - ధానిధపామా	ధానీ - సోపా	”
. *	గుతీత ; - పృక - గం	టి	”
4. సా *	సమధా ; - నీసా - కీ గామాజమ	గామగ-కీగకసా;-ధానిధ	పాధపమా ; - గామగరిగరి
. *	గుతీత ; - పృక - గం	టి . . . . . ; -	. . . . .
అ. ;	పప - ధపమా - గమగమ - రి ; గరిసా	; - పమా - దధా	ధనిపా - ; ;
;	పఠ - వా . . - ర . ము . - వి ; రి . .	; - ము ర - టుల	చే . . - ; ;
2. ;	పప - ధప - మపధపమా - గమగా , - మ-రీ;గరిసా	”	నీనిస - ధానిధపాధప
;	పఠ - వా . . . . . - ర . ము , - . - వి;రి . .	”	చే . . - . . . . .
3. పమ *	ధనిసా - పధనిధ - మపధపమా -	”	నీసా-నిసరగ-రిసనీ-ధాపా
. . *	ప . రి - వా . . . - . . . . . -	”	చే . . . . .
4. పమ *	”	”	నీ ; - , సీసా
. . *	”	”	చే ; - , నిల
;	రిస - రీససధస ; - నిసధా - ధా , స - నీధా	సాసా - సాధపమా ;	గా,ను-గా,ను - రీ ; గరిసా
;	బడి - వి . . . . ; - రు . చు - కొ , . - స .	గుచు - రీ . . . . ;	విం , ... - ప ; . గ .
2. సా *	”	పాసా - ధానిసాపా ;	రిగమపధపమా - గామగరిగరి
*	”	గుచు - రీ . . . . ;	విం . . . . . - ప . . . . గ .

3. సా * పాపా - రిగమప - ధనిఁరి | స, స - ధపమా - గామగరిగరి ||
 * , ర చు - యే... - విం, . - ప...గ. ||
 సా * ,

(గిరిపై)

చు ; పప - పా ; - రిగమప - రిగమప | రిగరి - సా ; ||
 ; పుల - కాం ; - కి. చు... - డే... | దా... - శ్రు ; ||
 ; రిరి - రిగరిసా ; - సద్దసరి - ధానిధపా ; | మా - ధసరి - గా, మ ||
 ; పుల - నిం... ; - పు. చు. - మా... - డ, . | ట - లా... - డ, . ||

29

పామా - గామగరిగరిసా ; ||
 . వ - లె...న...ని ; ||
 ; - పమ - ధా ; | నీసా - ధానిధ - పాధప ||
 ; - పది - పూ ; | టల - పై... - . . . ||
 పమ * , | నీసిని - సా ; ||
 . . * , | టల. - పై ; ||
 ; రీసా - రిపఁధని ; - నీసాధా, నీసాధా | గా, మ - గా, మ - రి ; గరిసా ||
 ; గాదె - డ...న ; - ను, త్యా, .గ. | రా ; - జ... ; | సు, . - . - తు ; .ని. ||
 * ,
 * ,

(గిరిపై)

(26) రా. అభోగి - తా. ఆది

ప. మనసునిల్చ శక్తిలేకపోతే మధురఘంటవిరుల పూజ ఏమిజేయును? (మ)
 అ. ఘనమర్మతుండై తానునిగితే కావేరిమందాకిని యెటుబోచును? (మ)
 ఉ. పోమిదమ్మ సోగమగాండ్రం గోరితే పోమమాజి స్వర్గార్ధుడెన్నో? (మ)
 కామక్రొధుడుతపంబనర్చితే గాఢరక్షించునో? త్యాగరాజమత! (మ)

ప. సోధామా - గారేపా - రిగమా	గా - రి ; పా	పా ; - రిగమా	
మ న సు - ని . ల్ప - శ . .	క్క - లే ; క	పో ; - తే . .	
దదధా - ధా ; మా - దధపా - ధస	రిగరీ ; రీ	పిసెసా - గారీ	
మధుర - ఘం ; బ - విరుల - చూ,	క . ప ; పా	జే . . - యును	
అ. గామాధా ; ; - ధస ధస	ధమా - గామా	ధాపా - రీ	
ఘ న డ ; ; - ర్మ . తు .	డ . - తా .	ముని - గితే	
గారీ - రిగిగారీ - ధపా - రిసా	గారీగారీ	రిగపిగ - రిగి	
కా . - పే . . రి - నుం . - దా .	కినిపా	ప్రో . . - చు . ను	
చ. మా ; - ధమా ; గా - రిసా	మా - ధాపా - ధా	మా ; - గారీ	
పా ; - విద ; మ్మ - పాగ	ను - గాం . - డ్ర	గో ; - రితే	
రీ ; గా - గ రిసా - గాపా	రిగముగ - గరిరి	రిగా - మా ;	
సో ; మ - యా . . జి - సగ .	నా . . . - ర్మ . .	డా . - నో ;	

గా ; మా ; ధా ; - ధాసా | ధామా ; - ధా- ||
 కా ; మ ; త్రా ; - ధుడు | త పం ; - బా ||
 గా ; రీ - చరిగరి - ధాసారీ | గా ; - గా , రీ ||
 గా ; చి - ర... - ఊం.చు | నా : - త్యాగ ||

(27) రా. మారికాంబోజి - తా. అది.

స. ఎందుక నిర్దయ ! ఎవరున్నారరా !   (ఎం)
 ఆ. ఇందునిభావన ! ఇనకులచంద్రమా !   (ఎం)
 చ. పరమపావన ! పరిమళభువన !   (ఎం)
 ' 2. నేపరచేళి బాపవేగాని !   (ఎం)
 3. ఉడుతల్ల కిగని యుప్పల్లిగ లేదా ?   (ఎం)
 4. శత్రులమిత్రుల సమముగ జూచె నీ   (కెం)
 5. ధరలో నీకు త్యాగరాజుపై   (ఎం)
 ప. ; * పా , ధ - నిశనిధ - పధనీ;-నిధా | ; - పా , ధ - నిధ | నిధ - పధనీ ; - నిధప ||
 ; * ఎం , దు - కు... - ని. ; - రయ | ; - ఎం , దు - కు. | ... - ని... ; - రణ. ||
 మా * | ; - ధనిపా , ని | నీ ; - నిధధప ||
 * | ; - ఎవరు , | నా... - కు.రా. ||

పమ * పా, ధ - నిధనిధ - పధనీ; - నిధా | ; - ధనిహా, ని | ధానీ - ధనిహా - నిధధప ||
 . . * ఎం, దు - కు . . . - ని . . ; - ర్మయ | ; - ఎవరు , " | న్నా . . . - రు.రా. ||
 పమ * " | ; | ధానీ-ధనిహా-నిపతిసి-సినినిధ ||
 . . * " | . | న్నా . . . - రు . . . - రా . . . ||

ధపపమ *

. . . * (ఎందు)

అ. ; * మనీధనీ - సాధనిహా - , నిహా | ; - రీరి - సినినిధప ||
 ; * ఇందుని - భా . . . - , నన | ; - ఇన - కుల . ||

మా *

. * (ఎందు)

చ. ; * కపాధ - నిధ - ధపమా - గామా | ; - గమా - పధా ||
 ; * పరమ - పా . . . - చన | ; - పరి - మళ ||

మా *

. * (ఎందు)

2. ; * పా ; మగా - రిగమగ - గరిహా | ; - రి గమప-ధనిహా ||
 ; * నే ; పర - డే . . . - శి | ; - బా . . . - ని . . . ||

పమ *

. . * (ఎందు)

3. ; * పథా - నిహ - సినిధ - ధపపమ | మా - ధనిహా ; | గరిరిసి - సినిధప ||
; * ఉడు - త భ - క్తి... - గ.ని. | . -యు.ప్ప ; | తి.ల్ల. - గ.తే. ||

మా *

దా * (ఎందు)

4. ; * నీ , ధహా - విధధహ - మమా | ; - పథా - నిహా | గ రిరిసి - సినిధప ||
; * శ , త్రుల - మి... - త్రుల | ; - సమ - ముగ | జా... - చే... ||

మా *

నీ * (కెందు)

5. ; * రిగమా ; - హా ; - పధని సి | ; - ధ ని సినిధా | నిసి - గరిరిస - నిధ ||
; * ధరలా ; - నీ ; - . . . కు . | ; - త్యా.గరా | జా. - . . . - ధై. ||

పమ *

. . * (ఎందు)

(28) రా. అమృతవాహిని - తా. ఆది.

ప. శ్రీరామశాదమా ! నీకృపజాలునే, చిత్తానికిరావే, (శ్రీరామ)

అ. వారిజభవ సవకసనందన వాసవాది నారదులెల్ల పూజించే (శ్రీరామ)

చ. దారిని శిలయై, తాపముతాళక వారము కన్నీరును రాల్యెగ

కూర ! అకూర్మినుఁ జూచి బ్రోచి తారీతి ధన్యుడేయవే త్యాగరాజగేయమా (శ్రీరామ)

ప. పద్మ - ధామా - పాద్మ - మా	గాః పద్మా - ధామా	రీ, మ - సా ;	
క్రీ. - రామ - పా, ద - మా ;	రీ, - కప	జా, లు - సా ;	
పద్మ - ధామా - గాః - ముఖ	పాః - సా	సరిమ - ధనిధమ	
చి. - తా, - విశి - రా. .	పాః - సా	... -	
అ. పా, ధ - నీ ; సా ; రీ ;	పేరితూ - గా ;	రీ, రీ - రీ ;	
పా, రి - జ ; భ ; వ ;	సనక - స ;	నం, ద - న ;	
రీమగ - రీ, ప - సా, ని - సాతీ	మగరీ - నిధపా	ధనిః - ని - ధామా	
పా. స - వా, ది - నా, ర - సు	తె. . . - ల. పూ	జి. . . - . చె	
ధ. సా, ప - పద్మ - ధామా - గాః	మ పద్మ - ధమా	గా, రి - సా ;	
దా, రి - ని. . . - శి - ల - యే.	తా. . . - పము	తా, శ - క ;	
సా, సా - సారీ ; రీ రీ	సరిమా - గా ;	రీ ; - సా ;	
పా, రము - కన్నీ ; రుమ	రా. . - ల్ప ;	. ; - గ ;	
సా, ధ - నీ ; - సాసా - రీ రీ	సేరితూ - గా ;	రీ, రీ - రీ ;	
కూ, . - ర ; - అ మా - ల్యమ	జా. . - చి ;	బ్రా, చి - తా ;	
రీమగ - రీ, - సా, ని - సాతీ	మగరీ - నిధపా	ధనిః - ని - ధామా	
రీ. తి - ధ, మ్య - సా, మా - వే.	త్యా. గ - రా. జ	సా. . - యమా	

(49) రా. బేగడ - తా. ఆది.

- ప. తనవారితనము లేదా? తారకాధిపానన! వాదా? (తన)
 ఆ. ఇనవంశరాజులకీగుణము యెన్నడైన గలదా? నాదుపై (తన)
 చ. అలనాడుఅన్న-మారగించువేళ-బలువానరుల-పంక్తినుంచలేదా (తన)
 2. పేర పేరపిలిచి-హారములు-క్రేమమీర మీగొసగ-లేదా? నాదుపై (తన)
 3. రామరామరామ-రచ్చసేయకజె-తామసంబు ఏల-త్యాగరాజనుత! (తన)

ప. ;;; * గామాపా ; ధా	పా ; ; - ధా	పా ; ; - మధ	
;;; * త న వా ; రి	త ; ; - న	ము ; ; - లే.	
2. సా , మగరి * ,,	ధపమపధప - ధా	,,	
దా , . . . * ,,	త . . . . . - న	,,	
3. ,, * ,,	,,	ప ధనీ ; - ధా	
,, * ,,	,,	ము . . ; - లే	
4. ,, * గామాపాధాపా	సా ; ; - ధా	,,	
,, * త న వా . రి	త ; ; - న	,,	
5. ,, * గామాపా ; ధా	ధపసినిశీసి - మగ	రి సి-శినిధప - సిని	
,, * త న వా ; రి	త . . . . . - న .	ము. - . . . . - లే.	
ధప - పమగరి * రీసాధా ; ప్పా	సా ; ; - గరి	గా ; ; - మప	
. . - దా . . . * తారకా ; ధి	పా ; ; - న .	న ; ; - వా.	
గ రీ , సా * ,,	,, - గా	రిగమపధప - మప	
దా. , . * ,,	,, - న	న . . . . . - వా.	
,, * ,,	,, - గమ	ధపధా ; - మప	
,, * ,,	,, - న .	న . . ; - వా.	
,, *			
,, * (తనవారి)	5-వ సంగతిని పాడుకొనవలయును.		

అ. ;;; * ధాపాసా ; - నీ	కీ ; సా - గా	గారీ ; - గమ	
;;; * ఇ న వం ; - శ	రా ; . - జా	ల కీ ; - గు.	
2. కీ ; సా * ,,	ధ పసినిశీసి - గా	,,	
ణ ; ము * ,,	రా. . . . . - జా	,,	
3. ,, * ,, - సా	నిపిగిరిగా - గా	,,	
,, * ,, - శ	రా. . . . . - జా	,,	

రీ ; సా * సీరిసీరి - నీ ; ధా | ధపసా; - పధ | పా - సీ నిధప-మ ప ||
 ణ ; ము * ఎ.న్న. - డై; న | గలదా; - . . | . - నా. . -ద. . ||

గ రి , సా *

పై. , . * (తనవారి)

N. B ఈ కీర్తనమునందు గల చరణము లన్నియును అనుపల్లవి తీరుననే పాడఁ దగినయవి.

(30) రా. గరుడధ్వని - తా. ఆది.

ప. ఆనందసాగర మీదని దేహము భూభారమర, రామ! బ్ర- (హ్మీనంద)

అ. శ్రీనాయకా! ఖిలనైగమాశ్రిత సంగీత జ్ఞానమను బ్ర- (హ్మీనంద)

చ. శ్రీవిశ్వనాథాది శ్రీకాంతవిధులు పావనమూర్తు లుపాసించి, చాల

భావించి రాగలయాదుల భజియించే శ్రీత్యాగరాజనుత! (ఆనంద)

ప. ;;; * గా ; రీ ; సా	రీ ; ; - గా	మాపా ; పా	
;;; * ఆ ; నం; ద	సా ; ; - గ	ర మీ ; ద	

2. పా ;;; * ,,	,,	మాపా ; - గమ	
ని ;;; * ,,	,,	ర మీ ; - ద .	

3. పా-గమపా * ,,	,,	మాపా ; - ధని	
ని - . . . * ,,	,,	ర మీ ; - ద .	

సీధపా ; * గాగా రీ ; సా	ధా ; ; - నీ	సారీ ; - గ మ	
ని . దే ; * హముభూ; .	భా ; ; - ర	ముర ; - రా .	

పా - గమపా *

మ - బ్ర. . * (హ్మీనంద)

అ. ; ; ; * ధా ; నీ ; సా	రీ ; ; - గా	రీసా ; ధా	
; ; ; * శ్రీ ; నా; య	కా ; ; - ఖి	లనై ; గ	

పా ; ; ; * ,,	రీ సీరిగా - గా	,,	
మా ; ; ; * ,,	కా. . . - ఖి	,,	

,, * గామాపా ; - ధని	సీరిసా ; - ధా	పాగా ; - పా	
,, * శ్రీ త సం ; - గీ .	. . త ; - జ్ఞా	. న ; - మ	

గారీ ; *

సుబ్ర ; * (హ్మీనంద)

చ. ; ; ; * పా ; పాపా ;	ధనిసా ; సా	ధాపా ; పా	
; ; ; * శ్రీ ; వి శ్వా ;	నాథా ; ది	శ్రీకాం; త	

గాగారీ * ధపధప - గారీ - గరి	గా రీ సా - ని సీ	రీ ; రీ - గ మ	
విధులు * పా . . , - ప న - మా.	. ర్దులు - పా .	సిం; చి- చా,	

పా ; ; * ధా ; నీ నా	తీ ; ; - గా	తీనా ; ధా	
ల ; ; * భా ; వించి	రా ; ; - గ	లయా ; దు	
పా ; ; * గామాపా ; - ధని	సీరినా ; - ధా	పాగా ; - పా	
ల ; ; * భజియిం ; - చే.	.. శ్రీ ; - త్యా	గ రా ; - జ	
గారీ ; *			
సుత ; *	(అనంద)		

(31) రా. భూషావళి - తా. ఆది.

ప. తనమీదనే జెప్పుకోవలెగాక నే నిన్నాడపనిలేదురా ; (తన)

అ. చనువునకొంత పలికేవు ; ఈసున కొంతబలికేవను నేరమెల్ల (తన)

చ. ఒకవేళనిన్ను ప్రేమమీర మదినుంచి మంచిపూల పూజించుచు,
ఒకవేళకోపగించి నిన్ను దూరుచుంటిగాని, రామ ! త్యాగరాజసుత ! (తన)

1. ; ; ; * పాధానా ; ని	ధా ; ; - పా	మాగా ; రీ	
; ; ; * త న మీ ; ద	నే ; ; - జె	ప్పుకో ; వ	
గామా ; * పధపమగా ; రీ	గ మగరిసా - సా	ధాసా ; - రీ	
లె , గా ; * క . నే . ని ; .	న్నా . . . డ - ప	ని లే ; - .	
2. గాపా , మ * పాధానా ; నిధ	పధసీనిధా - పమ	ధ పపమగారి	
గ రా , . * త న మీ ; ద .	నే . . . . - జె .	ప్పు . . కో . వ	
గా , మా , * పధపమగా ; రీ	గ మగరిసా - సా	ధాసా ; రీ	
లె , గా , * క . నే . ని ; .	న్నా . . . డ - ప	ని లే ; దు	
గా , మా , *			
రా , . , *	(తనమీదనే)		

3. ; ; ; * పాధానా ; నా	తీ ; తీ - గా	తీగా ; తీ	
; ; ; * చ ను వు ; న	కొం ; త - ప	లి కే ; వు	
నా ; ; * ,,	,, - సీరి	సీరిగా ; తీ	
డా ; ; * ,,	,, - ప .	లి . కే ; వు	
నా ; ; * నీ ధా పా ; గా	పధనా ; - ధా	పాగా ; రీ	
ఈ ; ; * ము న కొం ; త	బలి కే ; - వ	ను నే ; ర	
గా , పామ *			
మె , ల్ల . *	(తనమీదనే)		

చ. ; ; ; * గాగాగా ; గా	గా ; గా - గా	రీ - శ మజామా	
; ; ; * ఒ క వే ; శ	ని ; న్ను - ప్రే	మ- మీ . . ర	
గ రిసా ; * సన్నిధాసా ; రీ	గా , రీ , - గమ	పా - గమపామా	
మ . ది ; * నుంచి.మం ; చి	పూ , ల , - పూ .	. - జిం . . చు	

పా ; ; * పాధానా ; నా	తీ , తీ , - గా	తీగా ; తీ	
చు ; ; * ఒక వే ; శ	తో, ప , - గిం	చిని ; న్ను	
నా , నా , * నీ ధా పా ; గా	ప ధ నా ; - ధా	పాగా ; రీ	
నూ , రు , * చుంటి గా ; ని	రా . మ ; - త్యా	గ రా ; జ	
గాపా , మ *			
సుత , . *	(తనమీదనే)		

(32) రా. రాగపంచరము - తా. ఆది.

ప. సార్వభౌమ ! సాక్షేతరామ ! మనసార బల్కరాదా ? దేవత (సా)

అ. సార్వతీరమణార్చితసాద యుగ ! శక్తవంద్య ! పరాత్పర ! దీనబంధో ! (సా)

చ. ముద్దుముద్దు గా మాటలాడినది ముంగుగానే నదా వెతలెందుచును

కద్దుకద్దునుచు చిరకాలమును కరచుచుండవలెనా ? త్యాగరాజమత ! (సా)

ప. ; ; ; * నీ నీ - నిదదాధా	నా ; ; - నీ	ధమ - పా ; చూ	
; ; ; * సార్వ - భౌ . . మ	సా ; ; - శ .	త . - రా ; వ	
మాపా ; *	, ,	సా - ధనానిపా	
మన ; *	, ,	ఆ - రా . . మ	
మాపా , మ *	, ,	ధను - రీ ; సా	
మన , . *	, ,	రి . - రా ; న	
రిమరిమపమ *	, ,	, ,	
మ . న . . . *	, ,	, ,	
ధాపా ; * ధాధా - నీ ; ధి ధ	సా ; ; - న రి	మరి - మా ; మా	
మన ; * సార - బ ; ల్క .	రా ; ; - గా .	. . - రే ; వ	

రిమరిమపా *

త . . . . * (సార్వభౌమ)

అ. ; ; ; * ధానాతీ ; తీ	సరిమా ; - తీ	మాతీ ; నా	
; ; ; * సార్వతీ ; ర	మ . నా ; - ర్చి	తపా ; ద	
నిధమా ; *	సరి మ రిమా - తీ	, ,	
యు . గ ; *	మ . నా . . - ర్చి	, ,	
, , * దాదా - దా ; ధా	నిధనా ; - సీని	ధమరీ ; సా	
, , * భక్త - వం ; ద్య	ప . రా ; - త్ప .	ర . దీ ; న	

రిమరిమపా *

బం . . . . ధో * (సార్వభౌమ)

చ. ; ; ; * పాపాధా ; ధా	పా , ధ - నీ ; - నా	మా - ప ధనీధా	
; ; ; * ముద్దుము ; ద్దు	గా , . - . ; - మా	ట - లా . . డి	

మారీ ; * రి మిపమ రీ ; సా	స రి మ రి మా - పా	పా ధా నీ ధా	
న ది ; * ముందు . . గా ; నే	స . దా . . - వె	త జెం . దు	
మాపా ; * ధాసోరీ ; రీ	సరిఘా ; - రీ	ఘా రీ ; సో	
చు ను ; * క ద్దుక ; ద్దు	ను . చు ; - చి	ర కా ; ల	
ని ధమా ; * ,,	సరి పురీమా - రీ	,,	
ము . ను ; * ,,	ను . చు . . - చి	,,	
,, * ధధధాగా ; ధా	నిధసా ; - సని	ధమరీ ; సా	
,, * క రగుచుం ; డ	వలెనా ; - త్యా	గ . రా ; జ	

రి మరిమపా *

ను . త . . * (సార్వభౌమ)

(తిరి) రా. సింధుకన్నడ - తా. ఆది.

ప. నన్నుగన్నతల్లి ! నాభాగ్యమా ! నారాయణీ ! ధర్మాంబిక ! (నన్ను)

అ. కనకాంగి ! రమాపతిసోదరి ! కరుణించవే, కాత్యాయని ! (నన్ను)

చ. కావుకావుమనినే మొఱబెట్టగా కరుగదేమి మది కమలలోచని !

నీవు బ్రోవకుంటే ఎవరుబ్రోతురు స-దావరంగాసగే త్యాగరాజసుత (నన్ను)

ప. ; ; ; * సామాగా ; మా	రీగా ; - మా	పా - ప మమాగా	
; ; ; * న న్ను గ ; న్న	తల్లి ; - నా	. - భా . . గ్య	
రీ ; ; * సా ; - సన్నిగ్గా	స్థా ; ; - ధా	సా - రమాగా	
మా ; ; * నా ; - రా . . య	ణీ ; ; - ధ	. - ర్మాంబి .	

పమమగగరి *

కె . . . . . * (నన్నుగన్న)

అ. ; ; ; * ధాసోసా ; సా	గాగా ; - మగ	రీ - గాఘాగా	
; ; ; * క న కాం ; గి	ర మా ; - ప .	తి - సో . ద	
రీ ; ; * సోసా - సనినీధా	పధసా ; - ధా	నీ - నిదధాపా	
రి ; ; * క రు - ణిం . . చ	వే . . ; - కా	. - త్యా . . య	

మగరీ ; *

ని . . ; * (నన్నుగన్న)

చ. ; ; ; * పాపాపా ; ధా	పధసా ; - ధా	నీ - నిధధాపా	
; ; ; * కావుకా ; వు	మని నే ; - మొ	ఱ - బె . . ట్ట	
మా ; ; * పధసోధా ; నీ	పామగరీ - సస	మాగా ; మా	
గా ; ; * కరుగదే ; మి	మ ది . . - కమ	ల లో ; చ	
గమపా ; * ధాపాసా ; సా	గాగా ; - మగ	రీ - గాఘాగా	
ని . . ; * నీ వుబ్రో ; వ	కుంటే ; - ఎ వ	రు - బ్రో . ఖ	

కీ. కీ. ; * సోసోసినిధా - | పథసో ; - ధా | నీ - ని దధామా ||
 రు. ; * దావ రం.. బా | స. కే ; - త్యా | క - రా.. జ ||
 మగరీ ; *
 ను. త ; * (నన్నుగన్న)

(34) రా. ఆరభి - తా. ఆది.

ప. నా మొలులను విన నేమటవలెనా? పామర మనుజులలో, ఓ రామ! - (నా మొలు)
 అ. లోమర నారాచములై మనసుకు లోచెనా? భ క్తసాపమోచన! (నా మొలు)
 చ. ఇభరాజేంద్రుఁ డెక్కువైన లంచమిచ్చినడేమిరా?
 సభలో మానము బోసమయమున! సతి యేమిచ్చెనురా? ఓ రామ! (నా మొలు)
 భాగవతాశ్రేణర రసికావన! బాగరూఢుని శ్రేణ;
 రాగస్వరయుత! కైమభ క్త జనరక్షక! తాల్గిరాజవందిత! - (నా మొలు)

ప. ;	*	ధా , పపా - హ - సస్థిధా ; - రిసా సస్థి - హ , పపా		ధా - సస్థిధా ; - రిసా	
;	*	నా , మొలు - ల - ను.. ; - విన .. - నా , మొలు		ల - ను.. ; - విన	
సస్థి *		”		” - సారిమరిస	
.. *		”		” - విన...	
సా *		” - రిమగ		” - రిసా	
. *		” - విన.		” - విన	

;	*	సారి	:	రి, సరి	రిమగరి - సారి	
;	*	విస	:	శే, మర	వ. లె. - నా...	
సరి	*			”	రిమగ - రి సరి	
...	*			”	వలె. - నా...	
;	*	పా, మగరి - రి మపధ - పపమసు	పా; -;	మాపధ	పాపధపమా; - మగ రి	
;	*	పా, మర. - మ. ను. - జు. ల.	లో; -;	ఓ...	...; - ...రా	
రి	*	”	”	- ధస	సేధ - పపమగ - రిరి	
మ	*	”	”	- ఓ.	... - ...	
సర్పి	*	పా, మగరి - రి మపధా రిసే	ధపా, -;		మాపధపా, ధ-మామగరి;	
...	*	పా, మర. - మ. ను. - జు. ల	లో, -;		ఓ... - ...రా;	
రి	*	పా, మగరి - రి మపధసే	పా గరి - సేసేదధ		పపమగ - రిమగ	
మ	*	పా, మర. - మ. ను. - జు. ల	లో... - ...		... - ...రా.	
రి	*	పాపధపా - ధాసా, రిసా				
మ	*	నా. మొఱ - ల ను, వి న				
అను ఆవృత్తమును పాడునపుడు ఆవృత్త అంత్యములో ఒక్కొక్కమాటను “నా మొఱలను విన నేమఱి వలెనా” యని పాడి “పామరమనుజులలో” అని దిప్పి పాడవలయును.)						
అ.;	*	ధా, పపా-మ పధపమాపా-మా, మగ	రిమాపా -;		మపధసే - నాసా	
;	*	లో, మర - నా... - రా, ...	చములై -;		మ. న. - సు కు	

;	*	ధా , పపా-పథనిధ-మపథప-మగరిస	రీమాపా - ;		మపథసి - సోసో	
;	*	తో , మర - నా . . . . - రా . . .	చములై - ;		మ . న . - మ కు	
;	*	”	”		మప ధసిసోరీ	
;	*	”	”		మ . న . సుకు	
;	*	రీ మగరీ - సో - రిసిసిని - ధాపా	మపథసి - సిరిసో		దధపప - మ గరి	
;	*	తో . . చె - నా - . . . . - భ క్త	పా . . . . - ప		మో . . - చ . న .	

సద్ధి *

(నామోఽలను)

చ. ;	*	రిగ రి ; ; - ధ పారిరి	; - ధాపా - ధని		రీరి - మ గరి	
;	*	ఇభరా ; ; - కేం. ద్రుడు	; - ఎక్కు - కై .		. న - లం . . .	
స. ;	*	పా ; మ గరి - మగరిస - రిరిపమ	పా ; ; ;		; ; - ; ;	
స. ;	*	మి ; చ్చిన . - కే . . . - మి . . .	రా ; ; ;		; ; - ; ;	
;	*	ధధపా , - మపథపమాపా ; - పపా	; - రిమరి - మపా		మపథసిసో - సో	
;	*	సభలో , - మా . . . . , - న చు	; - బో . . - న చు		. య . . ము - న	
;	*	”	”		” - కీ	
;	*	”	”		” - న	
;	*	రీరిసుగరీ - సో - రిసిసిని - ధాపా	మపథసి - సిరి - సిని		దధపప - మ గరి	
;	*	సతియే . . - మి . . . . - చెప్పను	రా . . . . - ఓ .		. . . . - రా . మ .	

స.స.*

. . * (నా మొఱులను)

(చేతర చరణము లిటులనే పాడఁదగినయవి.)

(కిర) రా. హిందోళము - తా. ఆది.

ప. సామజపరగమన! సాధుహృత్సార సాబ్దపాల! కాలాతీత! విఖ్యాతి! (సా)

అ. సామవిగమజ సుధామయ గానవిచక్షణ! సుఖశీల వచూలవాల! మాం పాలయ (సా)

చ. వేదశిరోమాతృజ సప్తస్వర నాదాచలదీప! స్వీకృత

నూదపకుల! మురళీ వాదన విలోద! మోహనతర! త్యాగరాజవందనీయ (సా)

ప. సామా - మగసా - రఙ్గధా - నిన్ద		సా ; ; ;		సామా - గామా	
సా . - మ. జ - వ. ర - గమ		స ; ; ;		సా . - ధుహృ	
మగగమ - గగసా - "		"		"	
త్యా. . . - మ. జ - "		"		"	
ధానీ - దధమా - మగసా - సనిధిని		"		" - గమధ ని	
త్యా. - మ. జ - వ. ర - గ. మ.		"		" - ధు. హృ.	
సా ; నిధమా - "		"		సామా - గమధ ని	
త్యా ; మ. జ - "		"		సా . - ధు. హృ.	
స నిధా - నిధమా - "		"		సామా - గామా	
త్యా. . . - మ. జ - "		"		సా . - ధు హృ	
గా, మ - ధా, ని - సా, ని - ధానీ		సా ; - సా, ని		ధా - ని - ని - దధని	
త్యా, ర - సా, బ్జ - సా, ల - కా.		లా ; - తీ, త		వి - ఖ్యా. . - . త.	

త్యాగరాజస్వామి కారవలు

సా ; నిధమా - మగసా - సన్నిధి	సా ; ; ;	సామాగామా	
సా ; మ. జ - వ. ర - గ. మ.	సా ; ; ;	సా . ధుహృ	
గ మధవి - నిధాని - సా , ని - ధ నిసగ	సా ; - సా , ని	ధా - ని సేవిధ - నిస	
త్సా . ర . - సా . జ్జ - సా , ల - తా . . .	సా ; - , త	ని - భాన్య . . . - త .	
గ సేవిధ - మగ - సగసన్నిధి - న్ని	సా ; ; ;	సామాగామా	
సా . . . - మ . - జ . వ . ర - గమ	సా ; ; ;	సా . ధుహృ	
గ మధవి - నిధాని - సా , ని - ధాని	సా ; - సా , ని	ని - ధ నిసగ	
త్సా . ర . - సా . జ్జ - సా , ల - తా .	సా ; - తి , త	ని - భాన్య . . . త .	
ప గసేవి - ధమగ - సన్నిధి - న్ని	సా ; - ; ;	సామాగామా	
సా . . . - మ . జ . - వ . ర - గమ	సా ; - ; ;	సా . ధుహృ	
“సామజవరగమన” (మొదటిసంగతిని పాడి నిలపవలయును.)			
అ. సా ; మానీధానీసాని	సా ; - ; ;	సా ; - నిధమగ	
సా ; మ నిగమ జను	ధా ; - ; ;	తి ; -	
”	సా , ని - ధనిసా	ధనిసా - నిధమగ	
”	ధా , . - ల . .	. . . -	
”	సా , ని - ధనిసేవి	ధనిధ - ధమగ	
”	ధా , . - ల	. . . -	
”	సా , ని - నిధా	నిధమా - ధమమగ	
”	ధా , . - ల . .	. . . -	

సా ; - సమమగ - మదధమ - ధనిధి	ధ నిసా - ధనిసేని	ధనీధ - ధమా
సా ; - మ. ని. - గ. మ. - జ. మ.	ధా... - అ...	...
సా ; - మానీ - ధానీసానీ	సా ; - ; ధ ని	సా ; సాసా
సా ; - మ ని - గ మ జమ	ధా ; - ; మయ	గా ; న ని
సా ; మగసా - సేనిధా - ధనిసేని	గ సేనిధ - ధ నిసేని	స నిధమ - గ మధని
చ ; త్. ని - గు. ని - శి. లద	యా. . ల - వా. . ల	మాం. . . - పా. లయ
“సామజ వరగమన” (కడపటి సంగతిని పాడి తరువాత మొదటి సంగతిని పాడి నిలువలయును.)		
చ. సా ; మాగామా ; - మా ;	ధానీ - ధనిసేని	నీ దాధానీ
సా ; ద శి రో ; - మా ;	తృజ - స...	ప్ర. స్వర
సా ; ని ధమా - మగసా - సచ్చిధనీ	సా ; ; ;	సామాగామా
సా ; దా. . - చ. ల - డి...	సా ; ; ;	స్వీ. కృత
మా నీధానీ - ధానీసానీ	సా ; ; - ధా	నీసాసాసా
యా. దవ - తు లమర	శి ; ; - వా	. ద న ని
సాసాసా - సే నిధా - నీసాసా	ధ నిసేని - ధా, మ	మా, గ - గమధని
సా, ద - మో. హ - న త ర	త్యా. . గ - రా, జ	వం, ద - నీ. . య
		“సామజవరగమన”

(36) రా. భైరవి - తాళం. ఆది.

- ప. శ్రీరఘువర ! సుగుణాలయా (రామ) ! సరసిజలోచన ! విగోచనాభ ! (శ్రీరఘు)
 ఆ. తరాన లేని పరాగు లేటికి ? బిరాన నసుబ్రోవగరాదా ? వాదా ? (శ్రీరఘు)
 చ. కమలాహిత ! నల్లకమలాహితధర మమత తెలిసి నను మన్నించరాదా ? (శ్రీరఘు)
 జి. కనికరమున నను కని కరముననిడి చనువుననొక మనవిని బల్కిరాదా ? (శ్రీరఘు)
 3. అగమమాలా ! అవనిజలోల ! వేగమే లిసికో త్యాగరాజార్పిత ! (శ్రీరఘు)

క ర భై ర వ

- ప. పధనీ - ధాధా - పాపా - మాపా | ప మగా ; మా | పా ; - పామా ||
 శ్రీ... - ర ఘు - వ ర - సు గు | ణా... ; ల | యా ; - రామ ||
 2. పధనీ - పధనీ ధాపా - మపమధ | | | | |
 శ్రీ... - ర . ఘు వ ర - సు . గు . | | | | |
 3. పధనీ - నిరీ సే నిధాపా - మపమధ | | | | |
 శ్రీ... - ర . ఘు . వ ర - సు . గు . | | | | |
 4. పధనిసేరీ - సే రీనీధప - మపమధ | | | | | పా ; - మ పధని ||
 శ్రీ... - ర - ఘు . వ ర . - సు . గు . | | | | | యా ; - రా . మ . ||
 సేనిధాపా - మధపమ - గారీపా | స స గ రి - గ పమ | ప ధ నీ - ధ పవమ ||
 స . ర నీ - జ . లో . - , చన | వి . లో . . . - చ . | | సా . . . - భ . . . ||
 పధనిసే - రీగరీసేరీగరీ - సేనిధప - మపమధ | స మ - గా ; మా | పా ; - ; ; ||
 శ్రీ... - ర . ఘు . . . - వ . ర . - సు . గు . | ణా . . . ; ల | యా ; - ; ; ||

అ. పాదనీధప - పా, ధ - ధపపమ	పాదనీధ - ధని	సోసో
తరా, . . న. - లే, . - ని. . .	పరా. . - తు.	లె ; టి కి
2. సానీ ; ధప - మపధని - ధపపమ	"	"
తరా ; న. - లే. . . - ని. . .	"	"
3. సేరి సేనీ, ధప - పధనిస - నిధపమ	"	సో, ని - ధనిసేరి
త.రా., న. - లే. . . - ని. . .	"	లె, . - టి. కి.
4. గేరిసే - రే సీనిధప - పధనిస - నిధపమ	"	సో ; సోసో
త. . . - రా. . . న. - లే. . . - ని. . .	"	లే ; టి కి
కేసో ; రీ - సోరీ - సేనిసేరి	సోసో - నిరేసేరి	ధా ; - సోమా
బిరా ; న - నను - త్రో. .	వ X - రా. . .	డా ; - నాదా
పా ; - గేరిగ - సేరిగేసోనీ-ధాపామపమధ	పమ - గా ; మా	పా ; - ; ;
శ్రీ ; - . . . - ర. . . ఘ. - వర సు. గు.	జా. . . ; ల	యా ; - ; ;
చ. మపామ - పాధా - నీ ; - సో ;	ధానీసోరీ	సోనీధాపా
అ. . . - X మ - మూ ; ౩ లా. ;	అ వని జ	లో. లా.
నీగోరీసో - సేరిసేనిధాపా	ప ధనీ - ధాపా	; - మపమపధా
వే. X మే. - చె. లి. నీ తో	త్యా. . - X రా	; - జా. . ర్చిత

(శ్రీరఘు)

ధప * పగా - పధా - సా-ధసిరి-రీసా | ; - సిసిరిసా-సిరిగా; | రిరిగిరి - సినిధప ||
 .. * గ్రహ - బల - మే-...-మి | ; - తే...-జో...; | ము.య. - . . వి. ||
 పా * ధపాధగా - పాధా - సిసిరిసిరి; | ; - రిసిసిధపధ | రిసిరిధ - సిధసిధ ||
 . * గ్రహమును - ధౌ. - నిం...; | ; - చే.వా.. | రి.కి. - న.వ. ||

పగ *

.. * (గ్రహబల)

చు. ; * గగపా; - ధాపా - గ పధా | పా-గా,ప-ధపా-గప | గా-గ ధపపగా-గాగారి ||
 ; * గ్రహకీ; - డల - పం.. | చ-పా, -...-ప. | .-ము.ల...-నా.. ||
 ; * ధపాధగా - పగగరి - గారి-రిససా | ; - రి సారి | గాపా-పధసా-సినిధా ||
 ; * గ్రహములు - గ.ల. - కా... | ; - మా.ది | రి పు-ల...-ని.. ||
 పా * పగపా; - ధాసాసా; - రిసి | రి - సా - రిసిసా; | సినిధా-సినిధా-ధపపగ-ధాపా ||
 * గ్రహము - కే. యు; - హరి | ని - భ - జిం...; | చే...-...-త్యా. ||
 ధగగా * గపాపధా - సా - ధసిరిసిరి | ; - రిసిసి - ధపధ | రిసిరిధ - సిధసిధ ||
 గ... * రా.జుని - కి - ర...సి. | ; - కా... - గ్రే... | స.రు. - ల.కు. ||

పధ *

.. * (గ్రహబల)

(38) రా. హరికాంభోజి - తా. రూపకము. చతురశ్రము.

ప. ఉండేది రాముడొక్కడే, ఊరక చెడిపోకు, మనసా! (ఉండేది)

అ. చండమూర్తాండ మధ్యమండలమునను చెలంగు (చుండేది)

చ. తామసాది గుణరహితుడు, ధర్మాత్ముడు, సర్వసముడు,

క్షేమకరుడు, త్యాగరాజ చిత్తహితుడు జగము నిండి (యుండేది)

ప. పా ;	పా ; ; పా	మా ;	మా - గాగా రీ	పమమగ	గరిసా - న్దసా	రీ గా	మా - షాపాపా
ఉం ;	తే ; ; ది	రా ;	ము - డొక్కడే	ఊ...	ర. క - చెడి	పో.	కు - షు న సా
2.		పమమా				రిగమా	మా - కమపాపా
		రా. .				పో.	కు - మ. న సా
3. గమపా	ధనిహానిధపా	ని నధప					
ఉం .	తే. . . . ది	రా. . .					
4. పామా	పధనిధ-ధానీహారప						
ఉం .	తే. . . . ది . .						
అ. ధా ;	ని - రిపనిధపా	ధనిహా	సి - హా ; హా	హా ;	; ; ; ;	గరిరిసి	సినిధ - ధపపమ
చం ;	డ - మా. . .	రాం.	డ - మ ; ధ్య	. ;	; ; ; ;	. . . .	. . . . .
ధా ;	సి - రి సినిధనిప						
చం ;	డ - మా. . . .						
ధానీ	సిరి - గి రిసినిధప			రీసి	నాధానీధా	పాధా	నిసినిధపామా
చం .	డ. - మా. . . .			మం.	డల మన	సు చె	లం. . . . గు

చ. ప ధ స   ధాపామాగా || రిXమా | పమగా రీ గా || పమమX | Xరిసా - స్త సా || రిXమా | మా - Xమపాపా ||
 తా... | మ సా . డి || సు.ణ | ర.హితుడు || ధ... | ర్హ... - తుడు || స... | ర్య - స.ముడు ||
 ధా ; | నిసరిసిధపా || ధ నిసా | న - సా ; సా || రీ ; | సోరీధాపా || పాధా | న - సినిధపమా ||
 తే ; | మక...రు డు || త్యా... | X - రా ; జ || చి ; | త్రహితుడు || జ X | ము-నిం...డి ||

(39) రా. ఖరహరప్రియ - తా. ఆది.

ప. చక్కని రాజమార్గము యుండX సంకుల మారనేల ? ఓ మనసా !

అ. చిక్కని పాలు మీXడయుండX ఛాయను Xంగా సాXరమేల ?

చ. కంటికి సుందరతరమగు రూపమే, ముక్కంటి నోట చెలగే నామమే, త్యాXరా-

జింటనే బాగుగ నెలకొన్నాదివై వమే, యిటువంటి శ్రీసాక్షేతరాముని భక్త్యనే !

ప. ;   *   రీ , X రీ - సా ; - స్తధా | ; - స్త , సరీ | రి స ని పా - ససా ||
               ;   *   చ, క్కని - రా ; - . జ | ; - మా , రము | యుం. . . - డX ||
 2. ;   *   రీ , X రీ - సా , ని - సాన్తనిధధా | " | " ||
               ;   *   చ, క్కని - రా , ... జ . . | " | " ||
 3. ;   *   రీ , X రీ - సారిXరీ ; - గారిస | నిధ | " ||
               ;   *   చ, క్కని - రా . . . ; - . జ . | " | " ||
 4. ;   *   రీ , X రీ - సారిXరీ - XXరిస | " | " ||
               ;   *   చ, క్కని - రా . . . . . జ . | " | " ||

5. ; * రీ , గ రీ - పమపగ - మగరిస
; * చ , క్కని - రా... - జ.
6. రిస * రీ గ మపా - ధమపగ - మగరిస
.. * చ . క్కని - రా... - జ.
7. గరిస * రీగమపా - రిగమప - ధానిగా;
.... * సంజు.ల - చూ... - .. ;
8. , స * ,
.. * ,
9. రిస * ధపాధమా - పమమగ - మగరిస
.. * చ . క్కని - రా... - జ.
10. ; * సా , స సా - సా ; ; నిసీ
; * చ , క్కని - రా ; ; .. జ
11. ; * సా , స సా - సా రిసీనిసీ ; ధానిధ
; * చ , క్కని - రా... ; జ..
12. ; * సా , స సా - సా రిసీ - సీనిసీ - ధానిధ
; * చ , క్కని - రా... - జ..
13. మా * ధపాధమా - పమపగ - మగరిస
.. * చ . క్కని - రా... - జ.
- || రీ గా - రిగమా ; గారీగరి ||
	యుం. - ... ; డగ...	
	, , రిగమగ	
	, , గ...	
	; - మగగా - గరి	
	; - మ. న - సా...	
	; - ధపమా - మగగా - మగగరి	
	; - మ... - న... - సా...	
	రి స ని సా - సపా	
	యుం... - డగ	
	పా ; - పపా	
	యుం ; - డగ	
	పా ధప - పాధప - పపపా	
	యుం... - ... - డగ .	
	సీ సీని-ధానిధ-పాధప-మాపమ	
	యుం... - ... - డగ. - గ...	
	రీ గా - రిగమా ; గా - రీగరి	
	యుం. - ... ; డ - గ...	

14. రీ	* గా, గ గాగా; గా - గరిరి	; - సే నీసే రీ	రిసనిసా - సేసా
,	* చ, క్కనిరా; . - జ.	; - మా, రము	యుం.. - డX
15. ;	* గా, గ గా - రి గమగరిగమగగా - రిగళుగ	గరిరీ - సే నీసే రీ	రీగరి - సేగరిసా - సేసా
;	* చ, క్కని - రా.. - జ..	... - మా, రము	యుం - ... - డX
16. ;	*		
;	*		
17. ధపపమ	* నీ, - నిదధపమా - సా; నిదపమ - మగరిస	నిధ - నీ, సరీ	రీ గా-రిX పమమాగా-రిXమX
...	* చ, - క్కని - రా; ... - జ	... - మా, రము	యుం - ... - డX
18. గరిస	*		
...	*		
19. గరి	* రీ గమపా - రిగమప - ధానీధనిసా	, ని - నీ సేవి-నీ ధా-పధనిసే	రిగరిసనిధపా-సేనిధప-మXగా
...	* సం.దుల - చూ... - ...	, ర - నే... - ల - ఓ...	... - మ... - న... - సా.
20. గరిస	* రీ, - ప మధపా; - పమమX - మగరిస	నిధ - నీ, - సరీ	రిసనిసా - సేసా
...	* చ, - క్కని - రా... - జ.	... - మా, - రము	యుం.. - డX
అ. ;	* ధా, ని ధా - పా; ; - పమమా	; పా, ధనీ	ధా, ని - సా, నిసా
;	* చి, క్కని - పా; ; - లా.	; మీ, Xడ	యుం, . - . , డX
2. ;	* ధా, ని ధా - పాధా - పధనిధనీ; - ధపమా		ధానీ - ధనిసా - నిసా
;	* చి, క్కని - పా... - లా...		యుం... - డX

3. ; * ధా , ని ధా - పాధా - పథనిధనీ ; నా ;	నిధపమ - పా , ధనీ	ధానీ - ధనినీ - నిసా
; * చి , క్కని - పా . - . . . . ; లు ;	. . . . - మీ , గడ	యం - . . . . - డగ
4. ; * ధా , నిధా - పాధా - నీనా - రీగరీస - సీనిధ	ధపమ - , ,	, ,
; * చి , క్కని - పా . - . . . - లు . . .	. . . . - , ,	, ,
; * రీ , గ రీ - నారీస - సీనినీధా - నీనా	నిసీరీ - నా , నిధా	పాధప-మాపమ-గమగాగరీ
; * ధీ , య ను - గం . . - . . . . - గా .	. . . - పా , గ ర	మే . . . . . - ల . . .
; * రీ , గ రీ - సీగరీ - నిసీరీస - గరీరీస - నీధా	, ,	ప ధనిసీ-నిసీనిధపమ-గమ-పధపమ
; * ధీ , యను - గం . . - . . . . - గా .	, ,	మే . . . . . - ల . . .

గరిస *

. . . * (చక్కని)

చ. పా , ధనిధ - ప మగరి - గమపమ - మాగా	నీ - నీగమపమ	గామా-పధనీ-ధపమా-మ గగా
కం , టికి . - సుం . . . . - . . . . - ద	త - కరమగు ,	రూ . . . . - ప . . . - మే . .
గరి * , ని ధనిప - నిదధప - మాగా	గరి - , ,	, ,
. . . * , సుం . . . . - . . . . - డ	. . . - , ,	, ,
; * పా , ధ - నిసీరీగరీస-నిసీరీస-సీనిధ-ధపమగా	రీ , ,	, ,
; * కం , టి - కీ . . . . - సుం . . . . - . . . . - డ	ర , ,	, ,
గరి * రీ గ రి - మగపమ - ధపపమ - మగగా - రిని	పా - రీ గమపమ	రిగమప - ప ధనీ - నిదధా
ము . . * క్కంటి - నా . . . . - . . . . - లు . . - డెల	కీ - నా . మమే .	త్యాగ-రా . . . . .

పా *	ధనీధనిధ - పాధాపధనీ - ధనిసేని - నిదధప	పమమా - పా , ధనీ	ధని - ధనిసా - నిసా
.	జింట...నే - బా . గు . గ - నె... - ల...	కొ... - న్నా, డి డై	వ. - మే... - యిటు
;	కీ , గరీ - నారీసే - నీసేనిసా - నీసా	నిసరీ - సా , నిధా	పాధప-మాపమ-మగ-గా-గరి
;	వం , టిక్రి - సా... - కే... - త .	... - రా , ముని	ధ... - క్తి... - య... - ను...
;	కీ , గరీ - సేరీగరీ - నిసేసే - గరీసే - నీధా	,,	పధనిసే-నిసేనిధపమ-గమపధపమ
;	వం , టిక్రి - సా... - కే... - త .	,,	ధ... - క్తి... - య... - ను...

గరిగస *

(చక్కని)

(40) రా. తోడి - తా. మిశ్రచాపు.

- ప. ఎందు దాగినాడో? ఈడకురాఁ డెన్నడు డయ వచ్చునో? ఓమనసా! (ఎందు)
- అ. ఎందుకు చపలము వినవే నా మనవిని, మందటివలె భక్తుల పోషించుట (కెందు)
- చ. అలనాడు కనకకళిపు నిండాదు-చలముజేసి సుతుని సకల బా- (డెందు)
- ధల బెట్టగ, మదిని తాళక ని-శ్చలుడైన ప్రహ్లాదుకొఱకు కంభము లోపలనుండఁగ లేదా? యారీతిని నే (డెందు)
2. మును వారివాహవాహనతనయుఁడు మద-మున రవిజుని చాలగొట్టుటజూచి (డెందు)
- మనసు తాళజాల లేక క్రేమ-మున పాలనము నేయ తాళతరువు మరు-గున నిల్వగలేదా? యారీతిని నే (డెందు)
3. తొలి జన్మములనాఁడు జేసిన-దుష్కర్మముల నణగను జేయ నాఱు శ- (డెందు)
- త్రులనుబట్టి పొడి నేయ అదియఁగాక- ఇలను చంచల విరహీత నిజభక్త జనులను త్యాగరాజును రక్షింపు నే (డెందు)

సీనిధని* రిసేనిధ-నిద-ధపమ	గమపధనీ	ధనిసేరి-గరిగిసే
... * డెం దు...-దా...	డ. కు...	రా...-...
గా ; * మా ప ధపా-ధపమా మగగా , పమగా- రీ ; పా ;;	సాపాఠీ	గామాగా
. ; * డె స్న...-డు... ద. య , వ...-చ్యు ; నో ;;	డ కు .	రా . .
మగగా*మా ధా ; - నీ ; ధా , మా , గాః-పమగా రీ సాఠీ	గాగా ;	గమపమ-గమపమ,
... * డె స్న ; - డు ; ద , య , వ ; -చ్యు... నో . .	డ కు ;	రా...-...
రీ నీ * సా రీ ; - సా ; ; - సానీ నీ ధా-నీ ; సా ;;	పమగా ;	సారిగ-సా ;
. . * ఎం దు ; - దా ; ; - గి . నా . . . ; డో ;;	మ. న ;	సా...-... ;
అ. ; ; * ధా పాః-మాపా మాగామా నినిధా-పా ; ధా-; -పథ నీ ; - ధానీ నోసోనీ	; ; ;	సా ; - సా ;
. ; ; * ఎం దు ; - కు స ప . ల...-ము ; . -; -విస వే ; - నా . మ న .	; ; ;	ని ; - ని ;
		సా ; - సీనిధని
		ని ; - ని...
సా ; * సీని ధాపామాపా		
. ; * ఎం దు . కు .		
సా. ఠీ * గరి నిసేరిసే-ధనిసేని ధపమగమా		
. . * ఎం దు...-కు... స... ప		

సా ; * ని స | గగతే - కేసా || సాసానీ || ధా, ని-సా ; || పథనిధ-ధపపప || పపమా, గ | రీ, - సా ; ||
 . ; * మం. | ద. . - టి. || పతె. || భ, . - . ; || క్తుల ; || పో... .. || పిం. . , | చు. , - ట ; ||
 " || ధానీ-సా-రీస || " || ధమపమమగ | రి గమగ-గరిప ||
 " || భ. . - . . . || " || పిం. . . . . | చు. . - ట. . . ||

సా, ని *

. . . * (కెండు దాగినాడో)

ద. ; ; * మ గ | మా ; పా ; || ధానీ ; || విజధా-పా ; || మాగా-మపధప || పమగా ; || రీ ; సా ; ||
 ; ; * అల | నా ; తు ; || క న ; || క. . - క ; || శి పు ; || నిం. . - . . . || డా. . . ; | . ; రు ; ||
 " || " || పమగమపధ | పమగా - రీ ; ||
 " || " || డా. . . . . || . . . - రు ; ||
 సా ; " || ధానీ-ధనిసా || నిధని-సాసా || స నిధాపా || పమగా - రీ ; ||
 . ; " || క. - క. . . || శి. పు. . || నిం. . - . . || డా. . . | . . . - రు ; ||
 సా ; * గరి | గా ; - సా ; || రీనీ ; || సరిసా-సానీ || ధానీధా || గారీ ; || సా ; రీనీ ||
 . ; * చల | ము ; - కే ; || . పి ; || సు. . - తు. . || ని . . || కల ; || పా ; . . ||
 గారీ * ; | గా ; సా ; || సారీనీ || ధానీధా || సా ; - ధా ; || న్నినీ ; || సా ; - ; ||
 ధల * ; | పై ; ట్ట ; || గ. . || పు ; - ట. . || ని . . || శక ; || ని ; - ; ||
 ; ; * సరి | గా ; మా ; || ధా ; || నీ ; సా ; || సా ; - సానీ || ప్తనీధా || పి ; - సా ; ||
 ; ; * శ్చల | కై ; న ; || ప్ర ; || పో ; దు ; || ; - కొఱ || రు ; - కం. || . . భ || ము ; - లో ; ||

; ; * ధని | సరిగరి-రిసేని|| నీనిధా | నీహా - నిసేరీ|| హా ; ; | ; - హా ; | సీధాపా | పమగా - రి ; ||
 ; ; * పల | నుం...-...|| డగ . | రే. - ...|| దా ; ; | ; - యా ; || రి తి . | ని... - సే ; ||

సానీ *

. . * (డెండు దాగినాడో) (ఇతర చరణము లిటుల నే పాడఁదగినయవి.)

(41) రా. త్లోడి - తా. ఆది.

చ. నీదయ రావలెఁగాక, నే నెంతవాడను ? రామ !

అ. వేదకాస్త్రపురాణములన్ని నీవేగతియనుచు మొఱలెట్టు గనుక

చ. సారసార! కాంతార చరమదవిదార! సుందరాకార! సుగుణ! సుకుమార! మారమణ! నీరజా పక్షుల పారావార సుధారస పూర్ణ! (నీ)

క్రీహరే! వరవిదేహజాధిప! వివాహ! దళితరిపు దేహ! శేషసమభాహ! సజ్జనసమాహ! వైరిమద-దాహ! మాని హృదేహ! నాదు పై(నీ)

అదిదేవ! దేవాది మృగ్య! సనకాది వినుత! కామాది వడుణహారాది! మధ్యరహితాది! త్యాగరాజాది వందిత! వివాది మదహరణ!

శ. నీ ; - నిధసని - ధపథా - ధనిసరి

నీ ; - ..... - ద.య.

2. నిస - ధనిహా - ధనిసనిధా - పాధా ; - ధనిసరి

నీ. - ..... - . . . ; - ద.య.

3. నిసరిహానీ - ధానిసనిధా - పాధా - ధనిసరి

నీ ..... - . . . - ద.య.

4. నిసరిస - రిరిసని - ధనిసరి - పాధా - ధనిసరి

నీ ..... - ..... - . . . - ద.య.

(నీదయ)

(నీదయ)

మాపమగా ; గమపథ

గా... ; క...

”

”

”

”

”

”

3.	“		“		ధనిధని - ధనిసేని - ధపధా	
	“		“		ల... - ని... - ...నీ	
4.	“		“		ధనిధని - ధనిసేరి	
	“		“		ల... - ని...నీ	
	గా ; రేగముళ - గేరిగీసా ; - నిసేరిసేనిధా - ధనిసేరి		సా ; - సేనిధాపా ;		మాపాపముమగ - గమపధ	
	వే ; ... - ...గ ; - తి...య - ను.చు.		మెయ ; - అ... తె ;		టు . గ... - ను.క .	
చ. పధని - ధపమ - గమపధని - సా నిధప			పధపమగరిసన్ని		సరిగమ - ప ధనిసే	
అ.ది - దే.వ - దే.వా.ది - మృగ్యసన			కొదివి.మత.కా		మా..ది - ప్పడుణహ	
సేనిధానీ - సేరిగాసా - కీసా - సేనిసేరిసా - సేనిధానీసా ;			సేనిసేరిసా - నిసేరి-ధాపాధా		ధానీధప - గమధ పధ	
రా..ది - మ...ధ్య - రహి - తా...ది - త్యా..గరా ;			జా...ది - వం...ది త వి		వా.ది. - మదహరణ	

త్యాగరాజస్వామి రావలు

(42) రా. శంకరాభరణము - తా. ఆది.

ఎదుట నిలచితే నీదు సొమ్ము లేమి బోవురా
 నుదుటి వ్రాతగాని మట్టు మీఱను - నా తరమా ? తెలిసి మోస బోదునా ?
 సరా సరిగఁ జాతురా, నాదు యవ-సరాలఁ జెలియుము, వరాలడుగఁ జా-
 లరా, సకల దేవరాయ ! మనవి విసరా, ఘనర ! మందరాకార ! నా-
 విదేహజా రమణ ! దేవ ! బ్రోవఁగ నిడే సమయ, మనస్యదేవతల వే-
 డదే మనసు తెలియదేమి ; రాఘవ ! యిదేటి శౌర్యము ? పదేపదే నా-

(ఎదు)
 (ఎదు)
 (ఎదు)
 (ఎదు)

మప* మపాధ ని సి రీ - గ రీ సి - ధని | హ - సిహరిని ధ | హ - ధపామ - గమపమ ||
 మె.* త్తరార్థ పుడయి- హరామి - తన | మే - లరాధ. క్త | త్యా- గరాజ - ను. త. ||
 మ గగరి *

హ... * (ఎదుట) (ఇతర చరణము లీ తీరుననే పాడఁదగినయవి)

(48) రా. తోడ్డి - తా. రూప. చతు.

ప. నిన్నుఖినా సుఖము గాన - నీరజనయనా (నిన్ను)
 అ. మనసు కెంతో యానందమై మైపులకరించగ (నిన్ను)
 చ. రూపము ప్రతాపము శర-చాపము సల్లాపము గల (నిన్ను)
 1. కరుణారస పరిపూర్ణ! వరదా! మృదువార్తలు గల (నిన్ను)
 2. రాగరసిక! రాగరహిత! త్యాగరాజ భాగధేయ! (నిన్ను)

ప.1-2. సాసా | రీగా ; ; || మామా | మాగా ; కి || సాసా | 5గ మగా ; || మామా | మాగా ; రీ ||
 నిన్ను | వినా ; ; || సుఖ | ముగా ; న || నిన్ను | వినా... ; || సుఖ | ముగా ; న ||
 3-4. సాసా | రీ - గమపమగా || మాధవ | పమగా ; రీ || సాసా | రీ - గమపధా, || ధాపా | పమగా ; రీ ||
 నిన్ను | వి - నా... || సుఖ. | ముగా ; న || నిన్ను | వి - నా... , || సుఖ | ముగా ; న ||
 సాసా | రీ - గమపధసే || నీ ధా | పా - పమగారీ || సాసా | రీ - గమపధనిసే || సీనిధా | పా - పమగారీ ||
 నిన్ను | వి - నా... || సుఖ | ము - గా... న || నిన్ను | వి - నా... || సుఖ | ము - గా... న ||
 సాసా | రీ - గమపధనిసే || రీసిని | ధప-ధపమగరి || సరిగమ | పాపా - పధపధ || మపా , | ; ; - ; ; ||
 నిన్ను | వి - నా... || సుఖ. | ముగా... న || నీ... | ర జ - న.య. || నా... | ; ; - ; ; ||

సాపా	రీ - గా ; ;	మామా	మాగా ; రీ			మపా ,	; - పమగరిసన్ని
నిన్ను	వి - నా ; ;	సుఖ	ముగా ; న			నా.. ,	; - .....
పథపా	మా-గామగరిస	సరి - గా	; - మాపా			ధనినా	నిధపమ-గరిసన్ని
మ.న	సు - కెంతో...	సు - యా	; - నంద			నా..	.....-
ధా ;	ధా - ధాధా ;	ధపపమ	పాపాపాధా			పథ - మపధనిసేతి	ధప-మగరిసాన్ని
రూ ;	ప - ముత్ర ;	తా...	ప ము శ ర			ర. - జ.న.య.	.....-
పథపా	పమగా-మాపా	నీధా	నీనా-ధనినా				
క.రు	తా. . - ర స	పరి	పూ. - ర..				
పా ;	పమ-గమపాధా	పథనీ	ధానీనానా			గా - తీసినిధపథ	ధప - పమగరిగ
రా ;	గ. - ర. ని క	రా..	గ రహిత			త్యా..	గ. - ధే. . య.

—

(44) రా. త్రోడి-తా. రూపకము.

ప. అరగింపవే, పా-లారగింపవే!

అ. రఘువీర! జనకజా కర పవిత్రతమా వెన్న పా

చ. సారమైన దివ్యాన్నము, పడ్రసయుత భక్షణములు, దార సోదరారులతో త్యాగరాజ వినుత పా

ప. ; సరి	గమగా ; రీ	పా ;	వీధా - వీసా		ధి - సరి	గమ - గా ; రీ	పా ;	; ; ; ;	(అర)
; అ.	ర . గిం ; ప	పే ;	. . - పా.		. - లా.	ర . - గిం ; ప	పే ;	; ; ; ;	(లార)
2. ; గా	గాగా ; గరి	సరిగమ	గా, రి-గ రిసన్ని		ధ్వి-సరి				(లార)
; అ	ర గిం ; ప.	వే...	, , -పా...		. -లా.				
3. ; పా	రీ - గా ; గా	మా ;	; ; గ రిసన్ని		"				
; అ	ర - గిం ; ప	పే ;	; ; పా...		"				
4. "			మపమప-గరిసన్ని		"				
"			. . . -పా...		"				
5. "	రీ - గా ; మా	పా ;	; -ప మగరిసన్ని		"				
"	ర - గిం ; ప	పే ;	; -పా...		"				
6. "			ధా ;		ధా - ప మగరి				
"			పే ;		ధా - పా...				
7. "			పా , ధ		పా , ధ-ప మగరి				
"			పే , .		. , -పా...				

శా. భా. స్క. ర. ము

§

(45) రా తోడి - తా. ఆది.

ప. చేసినచెల్ల మఱచితివో? ఓరామ రామ!

అ. ఆశ కొన్నట్టి న-న్నలయించుటకు మును-

చ. ఆలు నీకైన ధక్తురాలనుచు నాడు-పాలు మాలక రవి బాలుని చెలిమియు +

భాష తప్పకను విభీషణుని కొఱకొని శేషుడగు తమ్ముని పోషించుమని రాజా

రామ! శ్రీత్యాగరాజప్రేమావతార! నీతా-భామ మాటలు చెల్ల భీమాంజనేయు బ్రహ్మ

ప. పథని - ధపమగా - గమాగ - రీసాసా ; - రిసాని	ధనిసా ; - సా	; - ధపమాపా - పమగమ	
చే. . . . . సి . . . . . న . . . . . - - - - - ల మ ; - అ . . .	చితివో ; - ఓ	; - రా . . మ - రా . . మ	
2. - పమగరి - రీసా - సా ; - రిసని	ధనిసా , రి - గమపా		
" - . . . . . - - - - - ల మ ; - అ . . .	చితివో , . - ఓ . .		
3. పథనిసాని - ధపచు - గమనిధ - మగ - రిగ - రిగని	ధని - సా , ని - సరిగమపథని	ధా-ధనిసనిధా-పథనిదధపమ	
చే. . . . . సి . . . . . న . . . . . - - - - - ల మ . - అ . . .	చితి - వో , . - ఓ	. - రా . . మ - రా . . మ . .	
4. పథనిసి-రిరిసని-ధనిసా-సానిధ-పమగను-నిధని-నిధపమ-గనిని			
చే. . . . . సి . . . . . న . . . . . - - - - - ల మ . . . - అ . . .			
5. పథనిసరిగ-సరినిసిధ-పథమప-గమపథని-నిధిధప-మగని-గనిని			
చే. . . . . సి . . . . . న . . . . . - - - - - ల మ . . . - అ . . .			

+ నీభార్యయైన నీతాదేవి చితురాలనుచు యాదేవిని మఱచి యొదవ జేర్చుకొఱకై గౌరవార్థంపజ్ఞానము లేక నీవుగానే జని యతి దీనుడైన సుగ్రీవునితో సఖ్యముఁ జేయలేదా! ఆటులనే చిభక్తుడైన త్యాగరాజుని రక్షించవలసినది నీకు కర్తవ్యమేగదా, యని భావము.

(46) రా. తోడి - తా. ఆది.

ప. కడతేర రాదా, మనసా !

(కడ)

అ. ఎడలేక భజనచేసి, నీయెడకల్ల నిజదబ్బులను చెలిసి

(కడ)

చ. ఖలచిత్త లౌకికమను శృంఖలమందు తగులకయే ఉలూ -

(కడ)

ఖలబద్ధునికి నిజదాసుడై - విలసిల్లు త్యాగరాజు మాటవిని !

(కడ)

ప. ; ; ; * సాన్తిగా ; రీ	గా ; ; - రీ	; - రీ రీ ;	
; ; ; * కడతే ; ర	రా ; ; - దా	; - మన ;	
2. సా ; ; * , ,	, ,	, ,	
సా ; ; * , ,	, ,	, ,	
3. గరిగరిసన్ని * , ,	గా ; - మగగరి	రీ - రీ రీ ;	
సా . . . . * , ,	రా ; - . దా .	. - మన ;	
4. గరిసన్నిధి * సారీగా ; మా	పా ; ; - గా	; - మాపా ;	
సా . . . . * కడతే ; ర	రా ; ; - దా	; - మన ;	
5. మగరిసాన్ని * , ,	ధా ; ; - పధ	నీ - ధపమా - ధప	
సా . . . . * , ,	రా ; ; - దా .	. - మ. న - . .	
6. , , * , ,	ధా , నిహ - ధని	హ - నిధపమగమ	
, , * , ,	రా , . . - దా .	. - మ. న . . .	
7. పమగరిసన్ని * , ,	సిధనిసిరిగ - రిసి	నిధ - సినిధపమగ	
సా . . . . * , ,	రా . . . . - దా .	. . - మ. న . . .	
8. , , * , ,	పా ; మాగా	రీ - రీ రీ ;	
, , * , ,	రా ; దా .	. - మన ;	

సా ; ; *

సా ; ; * (ఇచట నిలుపవలయును)

అ. ; ; ; * ధాపాగా ; మా	పధనీ ; - ధని	హ - ధనిహానీ	
; ; ; * ఎడతే ; క	భ. జ ; - న .	. - చే . . ని	
2. హా ; ; * సినిధమగా ; మా	, ,	, ,	
. ; ; * ఎ. డ. లే ; క	, ,	, ,	
3. ధానీ ; * , ,	, ,	, ,	
నీ . ; * , ,	, ,	, ,	
ధనిరిసినిసి * గా-గా-గిరి-సిని	రీసిసినిధా - నీ	ధపమా - ధపమగ	
నీ . . . . * యెడ-క. . -ల్లా.	ని. జ. డ - బ్బ	అ. ల - ను. చె.	

మగరిసాన్ని *

లి . . సి . * (కడతేర)

చ. ; ; ; * ధాపాగా ; మా | పా ; ; - మా | గామాపా ; ||
 ; ; ; * ఖ ల చి ; త్త | తా ; ; - కి | క మ ను ; ||
 మగరిసా, * సరిగా - గరీ , - సని | నిధా - నిసా - గా | గా - మపధా - మా ||
 శృం. . . , * ఖ. ల - మం. , - దు. | త . - గు . - ల | క - యే. . - ఉ ||
 పా ; ; ; * ధాపాగా ; మా | పధనీ ; - ధని | నా - ధ నినానీ ||
 లూ ; ; ; * ఖ ల బ ; ద్ధు | ని . కి ; - ని . | జ - దా. . సు ||
 నా ; ; ; * గాగా - గారీసీని | రీ సీసీనిధా - నీ | ధపమా - ధపమగ ||
 డై ; ; ; * వి ల - నీ . . . ల్లు | త్యా. . . గ - రా | . . జా - మాట . . ||
 మగరిసాని *
 వి . . ని . * (కడతేర)

(47) రా. భైరవి - తా. ఆది.

ప. ఉపచారములను చేకొనవయ్య - ఉరగరాజ శయన ! (ఉప)
 అ. చపలాళోటి నిభాంబరధర ! శ్రీజానకీపతీ ! దయ జేసి నా- (దుప)
 చ. కపట నాటక నూత్రధారివై - కౌమిత ఫలములొసఁగెడు రామ !
 అపరిమిత నవరత్నములు పొదిగిన - అపరంజి గొడుగు నీకే తగునయ్య. (ఉప)
 2. మెఱుపు తీగల రీతిని మెఱునే - కఱుపు బంగారు కాండలమరిన -
 శరదొందుద్యుతి సమానమా చా - మర యుగములు నీకే తగునయ్య (ఉప)
 3. జాజాలు సంపంగులు మరువము విరజాజాలు కరువేరు వాసనలను వి-
 రాజ మానమగు వ్యజనము త్యాగ - రాజ వినుత నీకే తగునయ్య. (ఉప)

ప. ; * ధని నా ; - సీనిరీసీనిధపా | ; - నీ , ధపా | మగమప - మగరిస ||
 ; * ఉపచా ; - ర . ము. . లను | ; - చే , కొన | వ . . . - య్య... ||
 ; * సరినిధ - నిసరీరిస - రిగమప | మగరీ ; ; | నా ; ; ; ||
 ; * ఉరగ . - రా. . జ. - శ. య. | వ . . ; ; | . ; ; ; ||
 అ. ; * పమపా - ధానీ - నానానా | ; - ధనీ - సీరీ | నా , ని - నిధపా ||
 ; * చపలా - లో . - టి ని భాం | ; - బర - ధర | శ్రీ , . - . . . ||
 ; * నిగరీనా - రీసీసీనిధాపా | ; - ధనిధాపా | ధపపమ - ధపధా ||
 ; * జా. . న - కీ . . ప తీ | ; - ద. య జే | ని . . . - నా. . ||
 చ. ; * పపధా - ధపమా ; - పాధా | ; - నీ ; - రీసీ | నీ ; - ధాపా ||
 ; * కపట - నా. . ; - ట క | ; - నూ ; - త్ర. | ధా ; - రి కై ||
 ; * ధనీధపా-మగమప-మగరిస | ; - రిగామపా | ధపధమ పా ; ||
 ; * కౌ.మిత-ఫ . ల . - ము. . . | ; - లొసగెడు | రా. . . మా ; ||

; * పమాపధా - నీనీసోహం | ; - ధనీ సీ రీ | సానీ - నిధపా ||
 ; * అ ప రి మి - తన వ ర | ; - త్న.ములు | పాని - గి . న ||
 ; * ని గా రీ సో - సీరీసనిధాపా | ; - నీ , ధపా | ధపపయ - ప ధ ని ||
 ; * అస రంజి - గొ.దు. గు . | ; - నీ , కే . | త. గు . - న మ్యు . ||

(ఇతర చరణము లిటులనే పాడవలసినవి.)

(48) రా. శ్రీరంజని - తా. ఆది.

ప. బ్రోచేవా రెవరేకి రఘుపతీ! (బ్రో)

అ. నినువినా! శ్రీరామా నెనరున! సకలలోక నామక! నరవగ నీ సరి! (బ్రో)

చ. దేవేంద్రదాసులు మెచ్చుటకు లంక - దనుష్కో దాన మొసంగి సదా! (బ్రో)

2. వాలి నొక్క కోలనేసి రవి - బానిసి గానిగ గానించి జూచి! (బ్రో)

3. మునిసవంబు జూడ పెంటంజని ఖల - గూగీ-నాగుల హతంబు శేసి! (బ్రో)

4. భవాద్ధి తగుళోపాయము నేరని త్యాగగాని కగంబిడి! (బ్రో)

ప. మారీగా ; - గారీ గీ ; | సా ; - గా | సానీగా ; ||

బ్రో. చే ; - వాగవ ; | శే ; - గ | సుపగీ ; ||

,, | ,, - రీ | గామాధా ; ||

,, | ,, - ని | ను వి నా ; ||

,, | ,, - గీ | గామానిధనిధ ||

,, | ,, - శ్రీ | గామానెనరున ||

,, | ,, - గా | నుధాని - నోని ధ ||

,, | ,, - సక | ల లోక - నామక ||

,, | ,, - ధని | సీని - ధనిసోనిధ ||

,, | ,, - నర | వర - నీ . . న రి ||

చ. మారీ గా-రి గమా-రి గమదాధ | ని ని ధ ని హా ; | సీ ని ని - నిధధా ||

దేవేంద్రదా-గులు మె-చ్చుటకులంక | సునుష్కో. గా ; | న మొసం- గినదా ||

2. మారిగామ - ధానిసోరీ-రీగమా | రీగమా - గరీసో | రీసీసీని - సీ నిధా ||

వాలినొక్క-కోలనేసి - గనిగా | బానిగా - బాగ గా | ని . . . - గా . ని ||

3. ఓ ధమ- రీ గ మా-రి గా రి-ధిసరిగ | నుధాని సీ రీ | గ రీసో - ని , ధ ||

మునిస - వంబుజూ-డినెంటు-జనిఖల | మారీ చాగ ల | హతంబు - శే , సి ||

4. ధసోసీ-రీరీగో-మోగరీ - గోరీసీ | సో సీని - గోసరీ | నిసీ ; - నిధ ||

భవాద్ధి-తగుళో-పాయము - నేరని | త్యా. గ - గాని | కరిం ; - కిడి ||

(49) రా. సరస్వతీమనోహరి - తా. ఆది.

ప. ఎంత వేడుకొందు రాఘవా ! పంతమేలరా ? ఓ రాఘవా ! (ఎం)

అ. చింత దీర్చుట కెంతమోడిరా ? అంతరాత్మ ! నా చెంతరాసు నే - (డెం)

చ. చిత్తమందు నిన్నుజూచు సౌఖ్యమే - ఉత్తమంబనుచు నుప్పొంగుచును -

సత్త మాత్రమా చాల నమ్మితిని - సార్వభౌమ ! శ్రీత్యాగరాజమత ! (ఎం)

ప. ; ; ; * ధానీపా ; మా	గా ; ; - రి	; - సా ; రీ	
; ; ; * ఎంత వే ; డు	కొం ; ; - దు	; - రా ; ఘ	
2. గా ; ; * , ,	గమపమమగ - రి	; - , ,	
వా ; ; * , ,	కొం. . . . . - దు	; - , ,	
3. గా ; ; * పామాగా ; రీ	సా ; ; - రిగ	మగసా ; రీ	
వా ; ; * పంత మే ; ల	రా ; ; - ఓ .	. . రా ; ఘ	
4. గా ; ; * మామామా ; రీ	రిగమారీ - రిగ	మగ - గరి - సారీ	
వా ; ; * పంత మే ; ల	రా. . . - ఓ .	. . - రా. . . ఘ	
5. గా ; ; * మామామా ; మా	గమపమమగ - రిగ	మగ - సా ; రీ	
వా ; ; * పంత మే ; ల	రా. . . . . - ఓ .	. . - రా ; ఘ	
గా ; ; * , ,	రిగమగరీ - గా	మాధా ; సా	
వా ; ; * , ,	రా. . . - ఓ	. రా ; ఘ	
రిగమగరీ * సాధనీపామాగా	రీ ; ; - రి	; సా ; - రీ	
వా. . . . * ఎంత . వే . డు	కొం ; ; - దు	; రా ; - ఘ	
గా ; ; * పామాగా ; రీ	సా ; - ; ;	; - ; ;	
వా ; ; * పంత మే ; ల	రా ; - ; ;	; ; - ; ;	
అ. ; ; ; * మాధాసా ; రీ	గా ; ; - మా	గా - రిగమాగా	
; ; ; * చింత దీ ; ర్చు	ట ; ; - కెం	త - మో. . డి	
రీ ; ; * రీగాసా ; - ధా	నీపా ; - గా	మారీ ; - రీ	
రా ; ; * అ. . . ; - అ	. . ; - అ	. . ; - అ	
గాసా ; * మాధాసా ; రీ	గా ; ; - మా	గా - రిగమాగా	
. . ; * చింత దీ ; ర్చు	ట ; ; - కెం	త - మో. . డి	
రీ ; ; * సారీగాగారీ	సా ; ; - ధా	నీపా ; మా	
రా ; ; * అంతరా . త్మ	నా ; ; - చెం	తరా ; మ	

గ రిసరిగమ *

నే. . . . . * (డెంత వేడుకొందు)

చ. ; ; ; * పాపాపా ; పా	పమమా ; గా	రీ - సుగారీ	
; ; ; * చిత్తమథి ; దు	ది . న్ను ; జా	తు - సా . ఖ్య	

గా న భా స్క ర ము

రీ ; ; * సాధానీ ; పా	ధాసాసా - రిగ	మా - రిగమాగా	
మే ; ; * ఉత్తమం ; బ	సు . చు - ను.	. - ప్పొం..గు	
మామా ; * మాధాసా ; రీ	గా ; ; - ఘా	గా - రీగమాగా	
చు ను ; * సత్తమా ; త్ర	మా ; ; - చా	ల - న . . మ్మి	
రీరీ ; * సా రీగా ; రీ	సా ; ; - ధా	నీపా ; మా	
తిని ; * సార్వభౌ ; మ	శ్రీ ; ; - త్యా	గరా ; జ	

గరిసరిగమ *

ను.త. . . * (ఎంత వేడుకొంగు)

(50) రా. జనరంజని - తా. ఆది.

ప. స్మరణే సుఖము రామనామ - నరుడై బుట్టినందుకు నామ (స్మ)

అ. వర రాజ యోగ నిష్ఠులా - వారి కౌనంద మందేటట్టు (స్మ)

చ. రామనామ శ్రవణమువలన - నామరూపమే హృదయము నిండి -
ప్రేమ బుట్టఁజేయగ లేదా? నిష్కామ త్యాగరాజు నేయునామ! (స్మ)

ప. ; ; ; * సారీ - గా ; మా	రీ ; ; - రీ	; - రిసస్థిసా	
; ; ; * స్మర - ణే ; సు	ఖ ; ; - ము	; - రా..మ	
2. రీ ; రీ * సారీ - గమపాపమ	,,	,,	
నా ; మ * స్మర - ణే. . సు .	,,	,,	
3. ,, * సారీ-గమపథపమరీ	,,	,,	
,, * స్మర-ణే. . . . .సు	,,	,,	
4. ,, * సారీ - గమపమరీ	,,	,,	
,, * స్మర - ణే. . . సు	,,	,,	
5. ,,	గరిగమపమ - రీ	,,	
,,	ఖ . . . . . - ము	,,	
6. రీ ; రీ * పాపాపా ; పా	మారీ ; - రీ	,,	
నా ; మ * స్మర ణే ; సు	ఖ . ; - ము	,,	
7. ,, * పానీ - పనిహాధా	పనిసథపమ - రీ	,,	
,, * స్మర - ణే. . సు	ఖ . . . . . - ము	,,	
8. ,, * పామారీసాధా	పా ; ; - నీ	సా - ని సరీసా	
,, * స్మర ణే . సు	ఖ ; ; - ము	. - రా. .మ	

త్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు

రీ ; రీ * సరిగా - రిగరీపా	ధాపా ; - నీ	సారీ ; రీ	
నా; మ * న. రు - డై . . .	బుట్టి ; - నం	. దు ; తు	
గ మపమరీ *			
నా. . . మ * (స్మరణే)			
అ. ;;; * పానీనా ; ధా	పానీ ; - నా	రీగా ; ఘా	
;;; * వరరా ; .	జయో; - .	గ ని ; .	
రీ ; నా * పనిసీరి - నా ; ధా	పమా ; - పని	సిధపా ; మా	
ఘ; తా * వారి. . - కా ; .	నంద ; - . .	మం. . ; దే	
రీ సా నీ *			
ట . ట్టు * (స్మరణే)			
చ. ;;; * పాపాపా ; పా	నీ నీ ; - సధ	పమ రీ ; రీ	
;;; * రామనా ; మ	శ్రవ ; - ణ .	. . ము; .	
గాగా ; * పమరీ సాధాపా	నీసా ; - రీ	గా - గ మపామా	
వల్ల ; * నా.మయా . .	పమే ; - హృ	ద - య . . ము	
రీ రీ ; * పానీ నా ; ధా	పానీనా - నా	రీగా ; ఘా	
నిండి ; * ప్రేమబు ; .	ట్ట . జే - య	గలే ; .	
రీనా ; * ప నిసీరినా ; ధా	ప నిసిధపమ-పని	సిధపా ; మా	
దాని ; * మ్మా. . . . ; మ	త్యా. . గ. . -రా.	జు. నే ; యు	
రీ సానీ *			
నా. మ * (స్మరణే)			

(స1) రా. సావేరి - తా. ఆది.

- ప. రామబాణ త్రాణకౌర్య మేమని చెలుపునురా? ఓ మనసా! (రామ)
- అ. భామ కౌసబడు రావణు మూలబలముల నేలగుల జేయు- (రామ)
- చ. తమ్ముడు బడలిన వేళ నురరిపుతెమ్మని చక్కెర పంచియ్యగ గని
 తెమ్మనుచును ఇంద్రుని బల్కు, సమయంబని లేవఁగా-
 సమ్మతితో నిలఁబడి కోదండపు జ్యాఘోషములశనులఁ జేసి తా-
 నెమ్మతి గల తోడును జూచెనురా, నిజముగను త్యాగరాజనుతమగు శ్రీ (రామ)

ప. ; * గరిగరిసా - సా ; సన్నిధా - రిసరి ; - స రిమాపథ	పా ; - పా
; * రా...మ - బా ; ... - ...ణ ; - త్రా...ణ.	శా ; - ర్య
2. ధపమా * " - సరిసన్నిధా - రిసరి ;	"
... * " - బా... - ...ణ ;	"
3. " * " ;	పథసా ; - నిధ
" * " ;	శా. . ; - ర్య.
4. ధపపమ * " ;	పథ - సారిగ - రిసరిధ
... * " ;	శా. - ... - ...ర్య
5. " * " ; - రిసరిమపా	పాథా-ధపపమ-ధపథా
" * " ; - త్రా...ణ	శా. - ... - ...ర్య
; * పథారీసా - గరిసా - నిపథా ; సా ; - సా	నినిధా - ని నిధమ
; * మే. మని - బె. లు - పు. డ. రా ; - ఓ	... - మ. న.
గరి * గరిగరిసా - సన్నిధారీసా ; - రి రిమపథ	పాథా-ధపపమ-ధపథా
సా. * రా...మ - బా... - ...ణ ; - త్రా...ణ.	శా. - ... - ...ర్య
; * పథా - రిసా - గరిసా - నిపథా ; నిసరిసా - రీ ; - సా	నినిధా - ని నిధమ
; * మే. - మని - బె. లు - పు. డ. రా... - ... ; - ఓ	... - మ. న.
గరి * గరిగరిసా - సన్నిధా - రీసా ; - రి రిమపా	పాథా-ధపపమ - ధపథా
సా. * రా...మ - బా... - ...ణ ; - త్రా...ణ.	శా. - ... - ...ర్య

;	*	పధా - రిసా - గ రిసా - నిపధా		స రిగరి - గా ; - రిస		నిదధా - ని నిధమ	
;	*	మే. - మని - కె.లు - పుడు		రా... - ; - ఓ.		... - మ.వ.	
	గరి *						
	స. *	(రామభాణ)					
అ. ;	*	దాధాపా ; - పామదధా		; - పధానిధా		సా ; - నిధ	
;	*	భామకా ; - స , పడు		; - రావణు .		మా ; - ల .	
శమ *	*	దాధా-పాధా-ధపపమ-పామదధా		”		”	
.. *	*	భాతు-కా , ... - స . పడు		”		”	
శమ *	*	”		”		సా పధసా - నిధ	
.. *	*	”		”		మా. . . - ల .	
పడు *	*	”		”		సా ; - నిసరిసి	
.. *	*	”		”		మా ; - ల . . .	
రీ *	*	తగారిసా - నిసరిసినిధపమ-పాధా		రి సికీ - ధపధా		పా ; - ధ నిధమ	
	*	బలమల - నే. . . . . - ల		గూ. . . - ల . .		కే ; - యు. . .	
గరి *	*	” - ధపధా		ని సరిసికీ-మపధపధా ;		”	
.. *	*	” - . . . ల		గూ. . . ; - ల . . . ;		”	
గరి *	*	”		”		మమపధ - ని నిధమ	
.. *	*	”		”		కే . . . - యు. . .	

గతి *

.. * (రామభాణ)

చ. నిధనిస - ధవధమ - దధవధ - ధనిపధ | సానిధ - పమగరి | సారిమపమ - పధ ||
 త. మృదు - బడలిస - వే. శ. - శురరిపు | తెయ్యని - చ. క్కెర | పంచి. య్యగ - గని ||
 మరిపమ - ధపధా - ధపమగారి - రిమ | ధాసరి - సా, మ | గా, రి - సా; ||
 తెయ్యమ - చునుఇం - ద్రా. రి బల్క - సమ | యంబని - తే, వ | గా, అ - ఆ; ||
 సరిగరిసా - ధపపమ - సానిదధప | ధరీసా - నిధపని | ధమ - పధసీససా ||
 స. మృతితో - నిల బడి - లో. దండపు | జ్యా. ఘో - పమలశ | నుల - శే... సీతా ||
 సీరిగస - రీసరీ - గరీసానిదధా | ధరీసానిధ - రీ | సి - ధాధ - పమగరి ||
 నె. మృతి - గలతో - దుమజూచెనురా | నిజముగమ - త్యా | గ - రాజ - నుతమగు ||

రీ *

శ్రీ * (రామభాణ)

(52) రా. హతుచరాళి - తా. ఆది.

- ప. రఘువర! నన్ను మఱువతగునా? (రఘు)
 అ. నగధర! భక్తజనాఘ నివారణా! (రఘు)
 చ. తల్లి దండ్రులన్న దమ్ములునున్న, పాలికి యొక్కడు పురుషుడొనా? (రఘు)
 2. పరజైవములు, బాగుసొమ్ములు, సురచతు! మంగళ మాత్రమోనా? (రఘు)

3. చేసిన పుణ్యచయము బ్రహ్మణ్య! యాసనోపగీతి, అనుపమలావణ్య! (రఘు)

4. మనసున నీకే మరులుకొన్నాను, సజ్జనహిత! త్యాగరాజశుభ! శుభకర! (రఘు)

ప, ; * ని సేని - ధపమ - గారీ - రీ సా | ; - సరీగమా | పా ; - పమ ||
; * రఘు. - వర. - న. - న్నుమ | ; - ఋవతగు | నా ; - అ. ||

2. పథ * ని సేని - ధపమ - పమగా - రీ సా | ;
.. * రఘు. - వర. - న. - న్నుమ | ;
సాధా-పాధప-పామా-గమ ||
సా. . . . . ||

3. పథ * ని సేని - ధపమ - గారీ - రీ సా | సా - సరీగమా | ;
.. * రఘు. - వర. - న. - న్నుమ. | . - ఋవతగు | ;

4. పథ * ని సేని - ధపమ - గారీ - రీ సా | ; - సరీగమా | పా ; ; ;
.. * రఘు. - వర. - న. - న్నుమ | ; - ఋవతగు | సా ; ; ;

అ. ; * సేనాసేనా - సేనిధా - నీ సా | ; - హేని - ధపమ | X మపధసే - హారీసే ||
; * నగధర - భ. - క్తజ | ; - నా. - ఘని. | వా. . . ర - తా. . ||

నీ * సేనా - రీసా - ;
. * నగ - ధర - ;
; *
; *
(రఘువర)

ప, ; * పథాపథా - సేనిధనిసా ; | సేనిధనిసా - నిగ ||
; * తల్లిదండ్రు - ల. . . న్ను ; | సు. . . . - న్ను. ||

పమ * గ గాగగరి - గ మపథనీ - న్నారీసి | నీ - ధనీధపమ | గమపథనీ - న్నారీసి ||
 .. * పాలలీకి. - యె... క్క-డు... | . - పురుషుడౌ. | ..... - నా... ||
 నీ *
 . * (రఘువర) (ఇతర చరణము లిటులనే పాడవగినయవి)

(కీరి) రా. అతాణా - తా, ఆది.

ప. ఇతితో ప్రణతౌరి హరుడనుచు - శ్శేరవరిడిరే? శంకరుడని నీ (కీల)
 అ. దలచి కళగి చిరకాలము పదముల - దండమిడిన నాయెడ దయ లేదాయ (ఇల)
 చ. కరచరణయరము నొసలుభుజిములు - ధరణి సోకి మొక్కగలేదా? (కీల)
 శరణనుచును మొఱలిడ లేదా? పంచనదీశ! త్యాగరాజునత! నీ (కీల)

ప. ; * సీనినా ; - న్నారీసి ; | రీ - యీసనిపా | నినిపా - నినిపమ ||
 ; * ఇలలో ; - ప్రణతా ; | ర్తి - హ.రు.డ | ను.చు - ను... ||
 పా * స్తనీడమాఠీ - ; - తిస | మఠి - పమనిపనిసి | రీమఠి-న్నారీసి-స్థానీ ||
 శ్శే * రెవ్వరిడి రే - ; - శం | క. - రు.డ.ని. | నీ... ||
 నిధ *
 .. * (కీలలో)

అ. ; * మపానినా - రీరీమాఠీనా | న్నారీమఠి - సరీనా | నిసేధానీసా ||
 ; * దలచి క - రగి. చిర | కా... - ల.మా | ప.దముల ||

* ఘటతీస్తిశివ - ని నిపమ - రిమరిస | ; - మపానిసే | రీమరి-సే-రీస్తి-ని-ధా ||

* దం...డం - మి.డి... - న.నా. | ; - యెడదయ | రే...-...-డా... ||

ని *

యె* (ఇలలో)

ప. * పపాపపా - గాగారీసా | ; - ని సారిమా | పా ; - నినిపా ||

* క ర చ ర - ణ యురము | ; - నోసలు థు | జ ; - ము.లు ||

* నినిపా - మ పధపమరి - రి మరిస | ; - రి మరిమపా | నిపనివ - నినిపా ||

* ధరణి - స్తో...కి... - మ్రెయి... | ; - క... - ..డా | రే... - ..డా ||

* మపానిసే - గాగా, రీ సే | సీసే-రీగరి - సే-రీసేసే; | ని సేధానీసే ||

* శర ణ ను చు ను, మెయి | లి.డ... - రే...; | డా...పం. ||

* గగరిసేనిప - నినిపమరిస - సా | మరిపమరినిసే | సీసా-రీగరి - సే-రీస్తిసే ||

* చ.న.దీ. - ..శ... - త్యా | గ.రా...జ. | ను.త... - సీ... ||

నిధ *

..* (కిలలో)

(54) రా. వావనీ - తా. ఆది.

ప. లేమి జెల్ప జెడ్డ - లెవరు లేరో?

(లేమి)

అ. ఆమహిళలు లేల్ల మాని - ఈ మహిళలో బుట్టిరో?

(లేమి)

చ. నీ రూపమున బూని మనసు-నిర్మలు లే యుండలేదా? ధారాధారాధ శరీర ! త్యాగరాజువినుతో!

ప. , * దాధ-పా; మపధపమా-గాX-Xగా | Xరి - పా ; - నిస | నిగారి-Xపామ-పధాప-పధనిధ||
 , * లేమి-డెల్ల... - పెద్ద-తెలు | లే.. - రో ; -... | .....
 ని * , , | Xరి - పా ; |
 . * , , | లే.. - రో ; | (ఇచట నిలుపవలయును.)
 అ. , * దాధ - నీ నిసా - నిసకీరీ - రీగరీ , - కీరీ - నానా | ; - కీనానా-నినిధా-పధనిధ||
 , * ఆమ - హిమ . - లే..ల - మా,ని | , - ఈమ-హిలో | ; -బు. ట్టి - రో.. -... ||

ని *

. * (లేమిడెల్ల)

చ. , * పపా-ప ప-మపధపమ-గాX-రీగాXరి | , - గాX రీ - రిసస | , - స నిస - Xరిగా ||
 , * నీరూ-పమ-న . . . . -బూని-మనసు. | , - నిర్మల - తై.. | , - యుండ - లే.దా ||
 , * దాధా - నిసా , - నిసకీరీ - రీగరీ | , - కీరీ - నానా | ; - కీనానా-నినిధా-పధనిధ||
 , * ధారా - ధరా , - భ..శ - రీ.ర | , - త్యాగ - రాజ | ; - వి . . -ను. . -త . . . ||

ని *

. * (లేమిడెల్ల)

(రీ) రా. కాంభోజి - తా. ఆది.

ప. మఱి మఱి నిశ్చే మొఱిడ నీ-మనసున దయ రాదు! (మఱి)

అ. కరి మొఱివిని సరగునఁ జన నీకు-కారణ మేమి? సర్వాంతర్యామి! (మఱి)

చ. కరుణతో ధ్రువుని కెదుట నిలిచిన - కథ విన్నానయ్య;

సురరిపు తనయునికై సరమృగహా - సూచన లేమయ్య?

మఱచియున్న వనచరుని బ్రోచిన - మహిమ చెలరేపయ్య,

ధరను వెలయు త్యాగరాజునన్నత! తరముగా దింక నే విననయ్య! (మఱి)

ప. ;	*	ధనోనిధా - పామా - పానిధ		ధప - మపమ - గమా		పాధా - పా ;	
;	*	మఱి మఱి - ని . - న్నే..		. . . . . - మొఱ		లిడ - నీ ;	
2. ;	*	"		"		పాధా - పాధనిధానీ	
;	*	"		"		లిడ - నీ	
3. ధప	*	ధనోనిధా - పామా - పాధనిధాపా		మాపధపామా; - గమా		"	
. . *	*	మఱి మఱి - ని . - న్నే..		. . . . . ; - మొఱ		"	
4. ధప	*	" - మపదధ - ని నిదధ		పా - మపమ - గమా		"	
. . *	*	" - ని . . . - న్నే..		. . . . . - మొఱ		"	
5. "	*	" - మపధరీ - సే సేనిధ		ధప - మపమ - గమా		"	
"	*	" - ని . . . - న్నే..		. . . . . - మొఱ		"	
6. "	*	ధనోని-పధసే-సారీరీ-రీరీ-సేనిధ		"		"	
"	*	మఱి . - మఱి . - ని . . . - న్నే..		"		"	
7. "	*	ధనోనిధా - పా; పధమగ - పధసా		సేనిధప - పమగరి		సారీగామగరి ; - రిగారి	
"	*	మఱి మఱి - ని ; . . . - న్నే..		. . . . - మొఱ.		లి . డ . . నీ ; -	

8. సా * సన్నిపదా సాః - కరి
 . * మ. న. సు నః - ని.
 గా, మ - గా - రీ కరి | సారీగామకరి - రిగారి ||
 శ్చే, . . . - మొఱ. | లి.డ. . . నీ. . . . ||
9. , * - పా
 , * - ని
 పా ; ధపమా - గా, మకరి | , ,
 శ్చే ; . . . - , మొఱ | , ,
 పధనిధ-మపధప-మాగామకరి | సారీగామక-రిగమకరిగరిస ||
 శ్చే . . . - మొ. అ. . . | లి. డ. . . - నీ. . . . . ||
10. , * - నిని
 , * - ని.
 ధా - నినిపా - ధప | ధమ - మకరి - రిగమక ||
 శ్చే - . . మొ - అ. | లి. - డ. నీ. . . . . ||
11. కరిసా *
 . . . *
 ధప - మప-ధానిదధపమా | కరి-సారీగామక-రిగమక ||
 శ్చే . . . - మొ. . . అ. . . | లి. - డ. నీ. . . . . ||
12. , * సన్నిపదా - సరిగమ - పాధనిధానీ
 , * మ. న. సు - న. . . - ని.
 పధపమ-పధనిదధపమక | పధనిదధపమక-రిగమకరిగరిస ||
 శ్చే . . . - మొ. . . అ. . . | లి. . . డ. . . - నీ. . . . . ||
13. , * ధస-రీగమ-గామప-మాపధ-పాధా | ధారీసీనిధా-పధసా-మామా | పధనిధ-పధనిధ-ధపమకరిగమక ||
 , * సు. - న. . . - ని. | శ్చే . . . - మొ. . . అ. . | లి. . . - డ. - నీ. . . . . ||
14. కరిసా * - మపధా - ధారీ
 . . . * - ని
 సీనిధా-పాధా-సాపమ | పధనిధ-పధనిధ-ధపమక-రిగమక ||
 శ్చే . . . - మొఱ. | లి. . . - డ. . . - నీ. . . . . ||
15. , * సన్నిపదాసాః - రీ గా
 , * మ. న. సునః - దయ
 మపధ - పధని - ధని | ధ - పధప - మపధప ||
 రా. . . - . . . . . | . . . . - దు. . . . ||

మప *	ధనానిధా - ధమగా - పధసా	సినిధప - సమగరి	సానీసామX-రిXమX-Xరిస
.. *	మణిమణి - ని . . - శ్నే..	. . . - మొఱు.	లి. డ. . - నీ. . . . .
సా *	సన్నిపధాపా ; - ;		
. *	మ.న. సు న ; - ;	(ఇచట నిలువలయును.)	
అ. ;	నిధా - నిసా - ధవమపమ - పధా	పధసిని - నిపధా	సా ; - సా ;
;	క రి - మొఱు - వి. ని . . - సర	గు. న. - జ. న	నీ ; - కు ;
	”	”	సా ; - సినిధప
	”	”	నీ ; - కు. . .
మప *	”	”	సినిపధ - సానీశీసా
.. *	”	”	నీ. . . - కు . . . .
నిధ *	రిసానిధా - పధనిధ - మపమపధా	”	సా, ని - ధానిపధాపా
.. *	కరిమొఱు - వి. . . - ని. . సర	”	నీ, . - కు . . . .
మప *	మగమప-పమపధ-ధపధనిధానిధ-పాధామా-పధా		ధాసానీసా
.. *	క. రి. - మొఱు. . - వి. . . . . - సర		నీ . కు .
మగ *	గరిసా - సినిధా - మపధరిసా	; - సానీసా - నీధాపా ;	ధానిధపా ; - ధపమప
.. *	కా. . - ర. ణ - మే. . మి	; - స. . . - ర్యాం ;	త. . . ; - ర్యాం...
ధప *			
మి. *	(మణి మణి)		

చ.	*	పపపా - పాధాపా - మాపా	పమగా - మపధాపా	పాధనిధానీ ; - దధా
	*	కరుణ - తో . . - ధ్రువు	ని . . - కె. దుట	ని . . . . ; - ల్విస
2.	*	నిధపా - పాధాపా - మాపా	"	"
	*	కరుణ - తో . . - ధ్రువు	"	"
3.	*	నిధనిప - పధనిధ - మపధాపా; - మాపా	"	"
	*	కరుణ - తో . . . . . ; - ధ్రువు	"	"
4.	*	పధసాసేనిధా -	"	"
	*	క. రు. ణ . . .	"	"
5.	*	పధసేరిసేనిధా - పధసా - నిదధపపా; - మాపా	"	"
	*	క. రు. ణ . . - తో . . . . . ; - ధ్రువు	"	"
6.	*	పధసేరి - గేరిసే - సేనిధ - పధరిసేనిధ - నిదధప - మాపా - పమగా - మపధాపా	"	"
	*	క. రు. ణ . . - తో . . . . . ప్రు . . . - పు . ని . . - కె. దుట	"	"
	*	ధా, ని - నిధపా - పాధా - ధపమా - గామా - పాధని - ధానీ ధపధా - ; ;	పా ; - ; ;	
	*	కౌ, - థ . . - వి . . - న్న . . . . - న . . . . - య్య . . - ; ;	పా ; - ; ;	
	*	పధా - రిసా - నిధపధసా - ప ధ ధానిధ - పాధప - మగగరి	పాఠిగామగరి ; - రిగారి	
	*	మర - రి పు - త . న . . - యుని క్ష . . . . . - న. ర. మృ. గ.	మృ. గ.	
పా	*	సప్తపధసాకి - రీగమ - గామగరి ;	సాకిగామగరి ; - రిగారి	పా ; - ; ;
	*	మా . . . . . చ న - లే . . . . . ను ;	య్య . . . . . ; -	పా ; - ; ;

1. ; * సారీగమగా - గారీ-గరిసా, - మమా | గమపా - మపధని | పా ; - మగగరి ||
 ; * మఱిచి. . -యఱు...న్న, - వన | చ. రు - ని . . . | బ్రో; - . . . . . ||
2. రిగ * " " - మపధా | " - మపధా | పాధనిధాపా - " ||
 చిన * " " - ని . . . | బ్రో... . - " ||
3. " * " - మపధనిధప-మప | గమపా-మపధనిధప-మప | ధనిధప - మగగరిస ||
 " * " - ని... . . . . | బ్రో... . . . . . ||
4. పధి * " - మపధా - " | " ||
 చిన * " - రు . . - " | " ||
5. " - సినిధా ; | నిధపా-ధపమా-గమపా-మపధా | పధసానిధ-పధరిస-సానిధపా ||
 " - వ. న ; | చ . . - రు . . - ని . . . . . | బ్రో... . . . . ||
6. మగగరి * " - మమా | గమపా - మపధా | పాధనిధా నీ; - దధా ||
 చి. న. * " - వన | చ. రు - ని . . . | బ్రో... . . . ; - చిన ||
- ; * ధానీనిధపా-పాధాధపమా-గామా-పాధని | ధని - ధ పధా; | సీధసా ; ; ||
 ; * మ. హి . . - మ . డె . . - లు ప - శ . . | . . - య్య . . . ; | . . . . ; ||
- ; * పధసా - ధసీరీ - రీగమగామగ | రీ ; సాగరిగరిసా; | రీనిధ - పధసీరి ||
 ; * ధర సు - వె.లయ- త్యా... . . | గ ; రా... . . . జ ; | స... - స్తు. త. ||

6. గారీ	మా-పానిధాప	మపధప	పమగారీపా	రీ ;	మామా - పాధా	పా ;	; ; - ; ;
మెం.	త - ని.నే . .	. . . .	. . . వ.	రీం ;	తు ను - శ 2	రీ ;	; ; - ; ;
అ. సోనీ	ధా - సోసోసో	రీ ;	రీ రీ రీ రీ	గరీ ,	; ; - ; ;	పనిధా	సో ; ; ;
దాం	తు - లు వర	కాం ;	తలుజగ	. . ,	; ; - ; ;	. . .	. ; ; ;
2.	”		రీ రీ గారీ	గరీ రీ	సో - సోనిధాపా	మ పధప	పమగరిమాపా
	”		తలుజగ	మం..	త - నిం.. డి	యంం..	. . . . డగ
3.	”	పధసరి	సూగోసో				
”	”	కాం..	తలుజగ				
చ. మాపా	పమగారీపా	రీమా	పా ; ధాపా	మాధప	పమగారీపా	రీమా	పా ; ధాసో
క ను	లా. . . ర	సే .	విం ; . చి	క ను.	లా . . . ర	సే .	విం ; . చి
సోనిధప	”			రిమవధ	నీ నీ నీ	ధాని	ని ధా - పా ;
క. ను.	”			క . . .	మృనిధల	ము . ల	నొ. స - రి ;
ధామా	పామాగారీ	సరిమా	గా - రీపా ;	నీ ధా	సారీమాపా	ని నిధా	నినిపా - ధ పధా
త ను	పు పు ల క	రిం. .	. - పపా ;	దము	గ ముల కు	మ్రెం..	. . . - క్కి..
నీధా	నీపా - ధాపా	మపధప	పమగరి-మాపా	పామా	నీ ధానీ ;	ధాసో	సోనిధా - ధాపా
ఇ న	కుల - ప తి	స.ను.	ఖం. .-బు న	పు న	రా. వృ ;	త్తిర	హి. త - ప డ

“మును బొందిన త్యాగరాజ వినుతురాలి పుణ్యంబును” (అనుపల వి తీరున పాడదగినది.)

(57) రా. కానడ - తా. రూపకము.

ప. శ్రీనారద! నాద సర-స్వీరుహ భృంగ! శుభౌంక!

(శ్రీ)

అ. దీనమాన రక్షక! జగ - దీశ! భేష సంకాశ!

(శ్రీ)

చ. వేదజనిత వర వీణా - వాదన తత్త్వజ! భేద వార! త్రితాపరహిత! భేదరవినుత!

యాదవ కులజా ప్త! సదా - మోదహృదయ! మునివర్య! శ్రీద! త్యాగరాజవినుత! శ్రీకర! మాంపాలయ (శ్రీ)

ప. 1-2. రీ; | పా; - స్వీసా || ధాన్తి | ధా - స్వీసాసా || రీ; | ని సరి - సరిసా || ధాన్తి | ధా - స్వీసాసా ||
శ్రీ; | నా; - రద || నా. | . - ద స ర || శ్రీ; | నా... - ర. ద || నా. | . - ద స ర ||

3-4. రిమాగ | రిససా - సర్గరిస || , || , || రీ | రీ గా - మా , || పా - మప | గా , మరిసనిస ||
శ్రీ... | నా... - ర. ద. || , || , || రీ | రుహ - భృం , || గ - శు. | భౌం, గ... ||

5. , || , || , || , || , || గామా - మానిధ || పామా | రీ గామాపమ - గామా - రీసా ||
|| , || , || , || , || , || రు హ - భృం... || గ శు | భౌం... - గ... ||

6. , || , || , || , || , || గామా - ధనిసరి || పినిపమ | రిగమపగమరిస ||
|| , || , || , || , || , || రు హ - భృం... || గ. శు. | భౌం... గ. ||

7. రీ; | సా; - సర్గరిస || , || , || , || , || , ||
శ్రీ; | నా. ర. ద. || , || , || , || , || , ||

అ. పాధా | పా - మా; పా || గామా | ధాధా - నిసరి || గామా | రీ - రీసీసా || ధపమప | గా , మరిసనిస ||
దీ . | న - మా; న || ర . | త్త క - జ. గ || దీ . | శ - భే... ప || సం... | కా , శ... ||

చ. పూధా | పా - మాపాపా || మాపా | పమగామా; || ధపమప | గా , మ - రీసా || రీ , ససా , స ||
వే . | ద - జనిత || వర | వీ... జా; || వా... | . , . - దన || త , . | త్య... జ... ||

సానీ | సానీరీ | గా ; | మా - ధనిసీసా || నిధని | సామాప - గాగా || గమారి ||
 థే. | ద హరత్రి | తా ; | ప - ర.హి.త || థే... | ప ర , - వి ను || త... ||
 రీ సా | మాధప - రిగమప || గాగా | మారీ - సా ; | రి | రిగాగామా || నీధా ||
 యా. | ద వ . - కు.ల. || జా . | ప్తస - దా ; || మో | దహ్మదయ || ముని ||
 పాధా | సా - మా ; పా || పమగా | మా - ధాధాధా || నిధసా | సా - ధపమాపా || పమగా ||
 శ్రీ. | ద - త్యా ; గ || రా. . | జ - వి ను త || శ్రీ... | ద - త్యా...గ || రా. . ||
 సినిసా | సా - ధపమాపా || , | మా-ధానిసీసీమ || రీసీనిధ | సా - ధపమాపా || , ||
 శ్రీ. . | ద - త్యా. గ || , | జ - వి. ను.త || శ్రీ... | ద - త్యా. .గ || , ||
 గా ; | మారీ - సా ; || ధపమప | గా , మరీసా || రీ ||
 శ్రీ ; | క ర - మాం ; || సా... | . ; లయ . || శ్రీ ||

(58) రా. మాయామాళవగౌళ - తా. రూపకము.

ప. తులనీ దళములచే సంతోషముగా పూజింతు (తుల)

అ. పలుమాలు చిరకాలము - పరమాత్ముని పాదములను (తుల)

చ. సరసీరుహ పున్నాగ చంపక పాటల కురువక - కరవీర మల్లికా సుగంధరాజ సుమమల్ -

ధరనివి యొకపర్యాయము ధర్మాత్ముని సాక్షేత - పురవాసుని శ్రీరాముని వర త్యాగరాజ సుతుని (తుల)

తు. నీధా | పామాగామా || ధపపమ | గారీసాని || సారీ | గాగాగా ; || గామధ | పధ - మపగామా ||

తుల | నీ ద శ || ము.ల . | చే . సం. || తో. | ప ముగా ; || పూ... || జ - వి ను. త ||

నీధా	పామావామా	ధ పపమ	గారీసాన్త	సారి	గాగాగా	గామా	గాగా - రిసన్త
తుల	నీ . ద శ	ము.ల .	చే . సం.	తో .	ష ము X ;	అ .	. . - సం.
సారి	గాగాగా ;	గమపమ	గా ; - రిసన్త		,,	గమపధ	నిధపమ - గ రిసన్త
తో .	ష ము X ;	అ . . .	. ; - సం.		,,	అ . . .	. . . . - సం . . .
,,	గాగా - గమపధ	నిసీరిసీ	నిధపమ - గ రిసన్త	సారి	గాగాగా ;	గమపధ	నీ - ధపమగమా
,,	ష ము - గ . . .	అ . . .	. . . . - సం . .	తో .	ష ము X ;	పూ . .	. - జిం . . తు
పాధా	పామా - గామా	పధమస	గమగా - రిసన్త	సరిగరి	గమపమ - పధనిధ	ధ నిసా	సీని-ధ ప-మగమా
తుల	నీ . - ద శ	ము.ల .	చే . . - సం.	తో . .	ష . ము . - గ . . .	పూ . .	. . - జిం . . . . తు
నినిధా	సీనిధప-నిధపమ	ధపపమ	,,	సరిగమ	పధనిసీ - రీసాని	సీనిధ	నిధాప-పమగమ
తు.ల	నీ . . . - ద . శ .	ము.ల .	,,	తో . .	ష . ము . - గ . . .	పూ . .	జిం . . . . తు .
పాధా	పామా - గామా	పధపమ	,,	సారి	గారీగా ;	సా ;	; ; - ; ;
తుల	నీ . - ద శ	ము.ల .	,,	తో .	ష ముగా ;	. ;	; ; - ; ;
అ. నీనీ	నీ ; - నీసా	నీరీ	సా ; రీసా	నీసా	నీసా - నీసా	నీసరీ	సారీగ - రీసరీ
పలు	మా ; - . టు	చిర	కా ; లము	పలు	మా . - . టు	చిర .	కా . . . . ల ము
,,	,,	నిసీరీ	గమసారీసా	,,	నీసానీరీ	గారీ	గమపమగరీసా
,,	,,	చి.ర	కా . . ల ము	,,	మా . . టు	చిర	కా . . . ల . ము
నీసా	నీసా - నీరీ	గారీ	గాఘగరీసని	సీనిరీ	సీని - ధని సీ రీసని	ధ నిసా	నీధాసామా
పలు	మా . - . టు	చిర	కా . ల . ము.	ప.ర.	మా . . . త్మ.ని .	పా . .	దము ల ను

చ. పాధా	పథపథ-మాపా	పమగమ	పా-పమగామా	ధపపమ	గారీరిసన్	పారీ	గామాగామా
స ర	నీ...-రుహ	పు...	-న్నా... గ	చం...	పకపా...	టల	కురువక
గామా	పథనీసానీ	ధపమ	గా - గాగరిసన్	గారీ	గామాధామా	గరిగమ	గరి, - ;
క ర	వీ... ర	మ...	లి - కా... సు	గం.	ధరా. జ	సుమ.	ముల్, - ;
పాధా	పాధా-మాపా	మగమా	పాధాపాధా	ధనిసరి	సా - నిధపాధా	ధనిసా	నీ - సా ; సా
ధ ర	నివి-యొక	ప. రి	యా. యము	ధ...	ర్యా-... త్తుని	పా...	. - కే ; త
పాధా	పరిగారీసా	రీసాని	సేనిధా - నీసా	రీసని	ధనిసరి - సేనిధని	ధనిసా	నీ - ధపపమగమ
పు ర	వా... సుని	శ్రీ...	రా... - ముని	వర.	త్యా... - ..గ.	రా...	జ - సు. తు. ని.

శ్రీరాజస్వామి ప్రశస్తి

॥

—

(59) రా. అతాణ - తా. ఆది.

ప. ముమ్మారులు గుమి గూడి పొగడెడి - ముచ్చట వినుకొనకే !

అ. సమ్మతిగ రాజు కొడుకనగా విని - సంశయము దీరగ, శ్రీరాముని

చ. రోసముతో రఘురాముని గుణముల - రూఢిగ తమ గుణముల నటువ్రాసి -

త్రాసుననిడ సరినిల్వగ లేదని - త్యాగరాజ సుతుడెవడో? యనుచును

ప. ;	*	పమాపా , - మపగా , - మపా	; - పమాపా ,	మపగా , - మపా
;	*	ము. మ్మా , - ర్తు. లు , - గుమి	; - ము. మ్మా ,	ర్తు. లు , - గుమి
2. ;	*	,, - మాపానిని	పానీ ,	, - మాపానిని
;	*	,, - గుమి...	.. ,	, - గుమి...

(ముమ్మారు)

(ముమ్మారు)

(ముమ్మారు)

; * పురిమరెనా - నీనా - నీనా - ధనిసరి - రీగరీనా ;
 ; * సం. శయ - ము - డి . ర . . . - గ . . శ్రీ ;

ధని *

. . * (ముమ్మార్తులు)

చ. ; * పమగామూపాః - పమగమూపాః - పానీనీ - పా - ని నీనిధా
 ; * రో . . ; సమః - తో . . . ; - ర . ఘ . - రా . ముని
 ; * ని సేరీ - సేనిపాః - సేనిపమ - రిమరిమరీ ; పా - స రీమపా
 ; * రూ . . ; - థి . గ - త . మ . - గు . ణ . . ; . - ములన టు
 పా * పధపపీనీ - నీసేని - ధానీ - పాధప - మాపా ; - పనిపపీనీ
 . * త్రా . సున - ని . . - డ . - స . . - రి ; - ని . . అగ్గ
 ; * పు రీమరెనా - నీనా - సేనినా - ధనిసరి - రీగరీనా ;
 ; * త్యా . గరా - . జ - ను . తు డె . . . - వ . . . ;

ధని *

చును* (ముమ్మార్తులు)

(60) రా దేవగాంధారి - తా. ఆది.

ప. కరుణా సముద్రా! నన్ను - కావవే, శ్రీరామభద్రా! (కరు)

అ. శరణాగత హృచ్చిద్ర - శమన! నిరిత నిద్ర! (కరు)

చ. నా పాపము నాలో నుంటే - శ్రీప నీలిరుదు కేమిబ్రతుకు?

ఏసాపుల కాపతా? ఎందు కీచలము? త్యాగరాజనత! (కరు)

ప. పామాపా ; ; ; - మత	ధవమా - గారీ	; - గగ - రి సతీ
క రుణా ; ; ; - స .	ము. . - ద్రా.	; - . . - రా.మా
2. " "	ధవ - మత ధవ - మగ	తీ - " "
	ము. . . . ద్రా. . . .	. - . - " "
3. పామాధా ; ; ; - ధని	నా ; - సీ నినిధ	ధవపమ - మగమా
క రుణా ; ; ; - స .	ము ; - ద్రా. . .	. . . . - రా.మా
4. పామాపా , మ - ధా ; ; - ధని	నా ; - నా తీప - నీని	ధానిధ-పాధవ-మాపమమా;
క రుణా , . . ; ; - స .	ము ; - ద్రా.	. . . . . - రా. . మా;
5. " - నిస	మగతీ - " "	ధానిధ-పాధవ-మపామ
" - స.	ము. . - " "	. . . . . - రా. మా
ర. పామాపా ; ; ; - మత	ధవ - మత ధవ - మగ	రీ - గగరిసరీ
క రుణా ; ; ; - స .	ము. . . . ద్రా. . . .	. - . . న.న్ను
రి పమా - మగరీ ; - సరిగా - సతి	సా - ధవగరి	మమపధవ మగరి
వే. . . ; - క్రి. . . .	. - రా. . . మా	భ. . . . ద్రా. .

అ. ధాధనిశా ; ; ; - నానా	; - నిసేరీ ;	; - సీరేస నిశా	
శర . జా ; ; ; - గత	; - హ్య . . ;	; - చ్చి . ద్రా .	
2. నిధపమధా ; - ధనిసేరి - నానా	; - నిసేగగరీ	; - ,	
శ . ర. జా ; - . . . - గత	; - హ్య	; - ,	
3. , , ధనిసేరీ - నానా	; - నిసేమగరీ	; - సీరీగ - రీసీస	
, , . . . - గత	; - హ్య . . .	; - చ్చి . . - ద్రా .	
ధనిధరేనా - సీనిదధా - నీనా	నారీసీ-నీసేని-ధానిధ-పాదా	నీసీని-ధానిధ-పాధప-మా ;	
శ . మ . న - ని . . . - రిజ్జ	ని . . . . . - ద్రా .	. . . . . - . . . . . ;	
చ. ధా ; పా ; - ; - మాపాధానిధపా ;	; - మపధమపా	ధపమగ - రిసరీ	
నా ; పా ; - ; - ప . మ . . . ;	; - నా . . . లో	నం . . - తే .	
రిపమా - మగరీ - ; - పరిగళ	రీ - సభిధసరి	పామాపా ;	
క్రీప - నీ . . . ; - లి . రు .	సు - కే . . . మి .	బ్రతుకు ;	
ధా ; ధనిశా ; ; - శానా	; - నిసేరీ ;	; - సీరీనా ;	
ప ; పా . . ; ; - పుల	; - శా . . ;	; - ప . మో ;	
నిధపమధా ; - నిసేరీ - నానా	; - నిసేమగరీ	; - నారీరీసేనా ; ;	
ప . . . పా ; - . . . - పుల	; - శా	; - ప . మో . . ; ;	
ధనిధరేనా - సీనిధా - నీనానా	నారీసీ-నీసేని-ధానిధ-పాదా	నీసీని-ధాపధ-నిధ-మాపా ;	
ఎం . . . రు - కీ . . - చలమ	త్యా . . గ . - రా	జ . . - ను . . - త . . . . ;	

(61) రా. కేదారము - తా. ఆది.

ప. మఱచే వాడనా? తామ! నిన్ను మదన జనక! (మఱ)

ఆ. మరకతాంగ! నీయొక్క - మది నెంచవలదు? (మఱ)

చ. కాని మానవులు కరుణ లేక న్నాపై - లేని వేరము లెంచివ గాని -

శ్రీ నిజముగ నా చెంత జేరిన గాని - రాని నీ దయ త్యాగరాజనుత (మఱ)

ప. పామూ - మగారి - సరిగ - సాసా	సనిసా - పా	సాసాగారి	
మఱ - చే . . - వా . . . . . డ	నా . . . - రా	మ నిన్ను	
2. " సరిగరి - సాసా	" "	"	
" వా . . . . . డ	" "	"	
3. గ మ ప ధ ప మ గ రి - "	" "	"	
మ . ఱ . చే . . . - "	" "	"	
4. గ మ పనిసనిపమ - గ మ గ రి - సాసా	" "	"	
మఱ, చే . . . - వా . . . . . డ	" "	"	
5. గ మ పధ - ప మ గ రి - సరిసర్వ - ససా	మ గారి - సరీస	; - ధపామగరి	
మ . . . - ద . . . - న . . . . - జన	క . . . - . . .	; -	
అ. పామపముగ - గ మ గ రి సా - పనిసా	సాసా - సనిసా	సా ; సాసా	
మ . ర . . - క . . . . - తాం..	. . - గ . .	నీ ; యొక్క	
పసిసనిసా - ప మ గ మ పని - పసాసా	నిప - ప మ గ మ ప మ	పా , మ - మ గ రి	
మ . ది . . - శెం	చ . - వ	ల , . - దు . . .	

చ. పా, మ - మగారి - సరిగిరి ; | పసస్స - సాశీ | మగారి - రీ, స ||
 కా, ని - మా. . - న.వు.లు ; | కరుణ. - లే క | నా. . - డై. . ||
 గ మ ప స్తి హే, ని - పనిపమగమగి | సస్తిహే, - విసా | మగారి - రీ, స ||
 లే. ని. నే. . - ర. . . ము. . . | తెం. , - చిన | గా. . - ని. . ||
 మగామ - పాహే - సి నినీ హే | మగా రీ - హేనీ | రీస్తిహే ; ||
 శ్రీ. ని - జ. . - ము. గ నా | చెం. త - జేరి | న. గాని ; ||
 హే, నిసాపను - గమపని - పస్తాస్తి | నిప - పమగమపథ | పా, మ - మగగిరి ||
 రా, నీ ని ద. - య. . . - త్యా. . | గ. - రా. . . . | జ, ను - త. . . ||

(62) రా. శూలిని - తా. దేశాది.

ప. ప్రాణనాథ! బిరాస! ప్రోవవే!   (ప్రాణ)
 అ. వేణు గానముచే పదియాలు - వేల గోపికల బాలించియేలు!   (ప్రాణ)
 చ. వెన్న మీగడల వేడ్క-మీఱగను - కన్న పిన్నవాండ్ర కడుపు నించి -
 తిన్నగా వెలయు దివ్యరూపమా! చిన్ని కృష్ణ! దయజేసి త్యాగరాజ   (ప్రాణ)

ప. ; ; ; * పామా - మగగిరిసస్తి - | సారిగా, మా | పా ; ; - గమ ||
 ; ; ; * ప్రాణ - హ. . . థ. - | చి. రా, న | బ్రో ; ; - వ. ||
 2. పా ; ; *   " | " | " ||
 వే ; ; *   " | " | " ||

3. క్షమగరిగమ	* పామా - మగగరిసన్ని	సారిగా, మా	వా ; ; - సలి	
కే.	* ప్రాణ - నా. . . . థ.	టి. రా, న	బ్రో ; ; - వ.	
4. ధపామగరి	* "	"	పాధని - స్థిరస్థి	
వే.	* "	"	బ్రో. . . . వ.	
5. ధపామగరి	* "	"	పాధని - గ్ధస్థి	
వే.	* "	"	బ్రో. . . . వ.	

6. ధపామగరి *
వే. . . . . * (ప్రాణనాథ) (మొదటి సంగతిని పాడి నిలుపవలయును.)

అ. ; ; ;	* ధానీహా ; స్థి	ధనిపా ; - ధా	నీ హా ; నీ	
; ; ;	* వేణుగా ; న.	ము. . . . ప	దియా ; టు	
హానీ	* ధానీ - స్థిర, స్థి	"	నీ హా ; నీ	
వేల ;	* వేణు - గా. , న.	"	దియా ; టు	
హానీ	* ధానీ - స్థిరగరిసన్ని	"	హా - ధనిస్థి	
వేల ;	* వేణు - గా. . . . న.	"	ది - యా. . . టు.	
హానీ	* హానీ - ర్ధి, హా	ధనిపా - హా	"	
వేల ;	* వేణు - గా ; న	ము. . . . ప	"	
"	* హానీస్థిర	హానీ ; - హా	, ని - ధనిస్థి	
"	* గోపిక . . ల	హా. . ; - .	, . - లిం. . . చి	

ధ పామగరి *

యే. లు... * (ప్రాణ)

చ. ; ; * గామాపా ; మా | గమప - మగరి - సస్తి | సా - రి గమాసీ ||
 ; ; * వెన్నమీ ; గ | డ... - ల... - వే. | డ్య... మీ... ఆ ||
 గాగా ; * గామాపా ; మా | గమామగరి - సస్తి | సా - రి గమాసీ ||
 గ ను ; * క న్న పి ; న్న | వాండ్ర... - కడు | పు - ... ||
 గాగా ; *

నిరచి ; * తిన్నగా వెలయు దివ్యరూపమా చిన్నికృష్ణ ! దయజేసి త్యాగరాజు (అనుపలవి బోలును.)

(రీతి) రా. గాళిపంతు - తా. ఆది.

- ప. తెరతీయగ రాదా? నాలోని, తిరుపతి వేంకట రమణ! మత్సరమను (తెర)
- అ. పరమ పురుష! ధర్మాది మోక్షములఁ బార దోలుచున్నది, నాలోని (తెర)
- చ. మత్స్యము యాకలిగాని గాలముచే మగ్న మైనరీతి నున్నది - (తెర)
- అచ్చమైన షీప సన్నిధిని మరు గడ్డబడి చెఱిచిన టున్నది!
2. ఇరవొందక భుజియించు సమయమున యీగ తగులు నీతినున్నది - (తెర)
- హరిధ్యానము సేయువేళ చిత్తము అంత్యజావాడకుఁ బోయిన టున్నది
3. వాగురమని తెలియక మృగ గణములు వచ్చి తగులు రీతి యున్నది - (తెర)
- వేగమే నీ మతము ననుసరించిన! త్యాగరాజమత మద మత్సరమను! (తెర)

త్యాగరాజస్వామి శ్రీరంగ

ప.	;	*	భిష్ణుః - సాపాఠీః ;		సాః - సాః ;		సాఠీ - రిసన్	
	;	*	తైరతీః - య X రాః ;		దాః - నాః ;		లో. - ని..	
2.	;	*	భిష్ణుః - సాపాఠసగఠీ		”		సాఠిX - రిసన్	
	;	*	తైరతీః - య X రా..		”		లో.. - ని..	
3.	;	*	”		సాః - మపథా		పథపమ - XరిXరి	
	;	*	”		దాః - నా..		లో... - ని...	
4.	సభి	*	”		రి సపమ - ధ పనీ		”	
	..	*	”		దా... - నా..		”	
5.	”	*	సకీమపా - నీః - సాసా		సీనిపథ - పామా		పథపమ - XరిXరి	
	”	*	తీరుపతి - వేంః - కట		ర.మ. - ణమ		త్య.ర. - మ.ను.	
6.	సభి	*	భిష్ణుః - సాపాఠసగఠీ		సాః - పాః ;		పా, ద - ధపమా	
	..	*	తైరతీః - య X రా..		దాః - నాః ;		లో, . - ని..	
7.	;	*	మపాసీనీ - సి.గఠీ - సాసీని		సీరీసీని - పథపమ		పథపమ - XరిXరి	
	;	*	తీరుపతి - వేం.. - కట		ర.మ. - ణ.మ.		త్య.ర. - మ.ను.	
సీని	*							
..	*							
అ.	;	*	పమాపనీ - సాసా - సా, ని		సీగఠీ - సా		; - నీ సాసా	
	;	*	పరమపు - రుష - ధ, .		ర్యా..ది - మో		; - క్షముల	

(“తైరతీయXరాదా” అని పాడి నిలుపవలయును.)

; * సోసో - సినిపథపమ - రిమపని | సిరి - రిసినిధపమ | పథపమ - గరిగరి ||
; * వార - డో...లు... - చు... | ... - స్పడి.నా... | లో... - ని... ||

సర్ది *

.. * (తెరతీయగ)

చ. ; * పా, పపా - పాధాపామా | ; - సి నీపమా | పథపమ - గరిసా ||
; * వా, గుర - మని తెలి | ; - యకమ్మగ | గ. ణ. - ము.లు ||
; * ప్లాన్టీ - సాసారి; | సా; - రి పామ | పథపమ - గరిగరి ||
; * వచ్చిత - గులురి; | తి; - యు... | స్ప... - ది... ||
సర్ది * పమాపనీ - సో; సోసో | సి నిసిరిసోసో | నీ పానీసో ||
.. * వే.గమే - నీ; మత | ము.న.నున | రిం. చిన ||
; * సోసో - సినిపామా - రిమపని | సిరి - రిసిని - ధపమ | పథపమ - గరిగరి ||
; * త్యాగ - రా...జ - ను.త. | ... - మద. - మ... | త్ప.ర. - మ.ను. ||

సర్ది *

.. * (తెరతీయగ) (ఇతర చరణము లిటులనే పాడదగినయవి.)

(64) రా. ముఖారి - తా. ఆది.

ప. సంగీత తాత్పర్యము - సారూప్య సౌఖ్యదమే, మనసా! (సం)

అ. శృంగార రసాద్వైత, సార భూరిత రామ కథానందాది యుగ (సం)

చ. ప్రేమ విహార సుగుణ భాస్వల్యము - క్రీమద్రమా వర కటాక్షము -
 నేమ నిష్కర్మ ధనము కల్గునే - నేర్పు కల్గు త్యాగరాజు నేర్పిన (సం)

ప. ; ; ;	* రీతూపా ; ధా	పా ; ; - మా	మXXరి	
; ; ;	* సం గీ ; త	కా ; ; - త్రు	జ్ఞా. . న	
2. మా, Xరిస	*	నీనీధా - మా	"	
ము, . . .	*	కా. . - త్రు	"	
3. " "	*	నా ; ; - స ని	ధపమా ; - Xరి	
" "	*	కా ; ; - త్రు.	. . జ్ఞా ; - న.	
4. " "	*	ప ధసరిగం - రంస	నిధపమ - Xరి - రి	
" "	*	కా. . . . . - త్రు.	. . జ్ఞా. . - న. . .	
5. " "	* మధపధ పమగారీ	రీగాపా - ని	ధాపా ; - రి	
" "	* సా. . . రూ. ప్థ	సా. . - ఖ్య	ద మే ; - మ	
మా, Xరిస	*			
న, సా. . .	* (సంగీత)			

అ. ; ; ;	* పాతూపా ; ధా	సాసా ; - రిగ	రీ - సా ; ణ	
; ; ;	* క్మం. గా ; ర	ర సా ; - ద్మఖ్య	ల - సా ; ర	
నిధపా ;	*	"	రీ - సరిగం - సా - సా	
పూ. . ;	*	"	ల - సా. . . - ర	

సీనిధాపా	* నీనీనీ ; నిధ	పధసా ; - సీని	ధపమా ; గరి
పూ. . .	* రితరా ; మ.	క. థా ; - నం.	. . డా ; డి.
మాగరిపా	*		
యు. త.	* (సంగీత)		
చ. ; ;	* థాపామా ; గరి	సరీమా , - రీ	మాపా ; థా
; ; ;	* ప్రేమమీ ; ర.	సుగుణ , - వా	. త్య ; ల్య
పా ; ;	* పనిధా - పామా - శప	ప మగరిసా - రిమ	సాపా ; థా
ము ; ;	* శ్రీ. . - మ. . - ద్ర.	మా. . . . - పర	క టా ; తు
పా ; ;	* పాపాపా ; థా	సాసా ; - రిగ	రీ సా ; సా
ము ; ;	* శేమని ; త్త	యో ; - ధన	ము క ; ల్లి
సీనిధాపా	* . . ,	" "	రీ - సీరిగరి - సాసా
శే. . .	* " "	" "	ము-క. . . . . ల్లి
సీనిధాపా	* నీనీనీ ; నిధ	పధసా ; - సీని	ధపమా ; గరి
శే. . .	* శేర్మక ; . ల్లి	త్యా. గ. - రా.	. . . ; జి.
మాగరి స	*		
శేర్మి. న	*		

గరిసా * రీ, గ - గమపమమగగరి - పమగా; - రిగరిససా	; - పమా - పగా	మగమరి - పమగరి
... * ఎం, దు - కు. . . . . తె. . . ; - ద్ద. ల. . .	; - వలె - బు.	డి. . . . . య్యవు.
సా * సన్నిప - ధ్నిసాసా - రిగగ	మమపా; - సా	; - నిధపమగరి
... * ఎం, దు. - బో. . దు - న. . .	. . య్య; - రా	; - మ. . . . య్య
సా * రీ, గ - గమపమమగగరి - పమగా; - రిగరిససా	; - పమాపగా	మగమరి - పమగరి
... * ఎం, దు - కు. . . . . తె. . . ; - ద్ద. ల. . .	; - వలె బు.	డి. . . . . య్య. వు.
సా * సన్నిప - ధ్నిసాసా - రిగగ	మమపా; - సా	; - నిధపమ - పమగరి
... * ఎం, దు. . - బో. . దు - న. . .	. . య్య; - రా	; - మ. . . . య్య. . .
సన్నిసా * రీ, గ - గమపమమగగరి - పమగా; - రిగరిససా	; - పమాపగా	మగమరి - పమగరి
... * ఎం, దు - కు. . . . . తె. . . ; - ద్ద. ల. . .	; - వలె బు.	డి. . . . . య్యవు.
సా * సన్నిప - ధ్నిసాసా - రిగగ	మమపా; - ధనిసేరి	; - నిధపా - సే నిధప
... * ఎం, దు. - బో. . దు - న. . .	. . య్య; - రా. . .	; - మ. . . . య్య. . .
మగరిప * రీ, గ - గమపమమగగరి - పమగా; - రిగరిససా	; - పమాపమగ	మగమరి - పమగరి
... * ఎం, దు - కు. . . . . తె. . . ; - ద్ద. . . . ల	; - వలె బు. .	డి. . . . . య్యవు.
సా * సన్నిప - ధ్నిసాసా - రిగగ	మమపా; - ధనిసేరి	గరిసేని - ధనిసేరి - సేనిధప - సే నిధప
... * ఎం, దు. - బో. దు. - న. . .	. . య్య; - రా. . .	. . . . మ. . . . . య్య. . .
మగరిస * రీ, గ - మపధాపా; - పమగా; - రిగరిససా	; - సమగ - రిససా; -	సన్నిధి - రి రి ససా; -
... * ఎం, దు - కు. . . ; - తె. . . ; - ద్ద. ల. . .	; - వలె. - బు. . . ;	డి. . . . . య్యవు. ;

అ. ; * పా, మగా - మాపా - గామాగమపా	పారీ - రి గమపపా	మాపమమా ; - గామగ గారీ
; * అం, ద తీ - వ రె - దా	టి . - దా . . . . టి	. . . . ; - . . . .
గమ *	"	ధనిసేని - సోనిధ
. . *	"	వ.ద. - రి తి,
పమ *	"	ధనిసేని - సోగళి - సోనిధప
. . *	"	వ.ద. - రి . . . . - తి . . .
పమగమ *	"	ధనిసేని - సోసో
. . . . *	"	వ.ద. - రి తి
; * రీ రీ - సోరీసోసో ; సో ; - నీ సోనీ ;	నీ - సో ; సో	నిధపా - పమగరి
. * అంద - రా . . . ; ని ; - పం . . . ;	. - డా ; యె	గ.ద. - రా . . .
సభి * రీ రీ - సోగళి - రీసోసోసో ; - నిసోరీసోనీ	"	"
. . * అంద - రా . . . - . . . ని ; - పం	"	"
" * రీ రీ - సోగళిగళిసోసో ; -	; - గో రీసోనిధప	నిధపమ - గరి - పమగరి
" * అంద - రా . . . . . ని ; -	; - డా . . . యె.	గ.ద. - . . - రా . . .
సభిసో *		
. . . * (ఎందుకు)		
చ. ; * మాగా - రి గమాగా - రీగారీగారిగమా	; - గమప - మగా	రి గమగ - గరిసో
; * వే ద - కా . . ప్ర - త	; - త్యా . . - ర్థ ము	ఋ, ఌ, ఔ . - లి, వి

;	పకమరిగప - రిభిసా - రిగమ - కరిస	సా - ని - మరిపన్	ధన్వన్త - సాసా
;	భే.ద.ర. - హి.త - పే.	. - దాంతము	సు.దె. - లిసి
;	పాపమ - గామగమపాపా ; - గామ - గమపా	సారీ - రి - గామపా	ధనిసిని - సాసా
;	నాద. - వి . . . . ద్యా ; - మ	. . . . ర్మం.బుల	సు.దె. - లిసి
;	కీ కీ - సా రిస - సాసా - నీ సేనిస ;	; - సాసాసా	నిధపా - పమగరి
;	నాథ - త్యా. . . . . X - రా. . . ;	; - జ సు త	ని. జ - ము.గ.

శ్రుతిః

(ఎండుకు)

(66) రా. శారిమనోహరి - తా. విశ్రద్ధంప.

ప. గురులేక యెటువంటి - గుణికి తెలియగ బోదు

అ. కరుకై న హృద్రోగ - గహనమున కొట్ట, స -

చ. తనవు నుత ధన దార - దాదాది బాంధవులు - జనియింపి ఘోర బాలిని ; కరుణతో -

మనసు సంతుకజేయఁ మందనుచు తత్సవో - ధనజేసి కౌపాజ, త్యాగరా బాప్త్రదను,

పాపా - పా ; పా - మామా	ముగ గారి	ర్మసా - రిగామపా	థా నీను
శుభ - శి ; క - యెటు	కం ఖటి	గుణికి - తెలియగ	బో డు
			ధని సరిసా
			బో. . . దు

3. నిధాపా ; పా - మామా	మగ గారి రిక్తపా -	
గురు లే ; క - యెటు	పం. .టి గుణికి -	
అ. ధాధానీకానా - స నిధా	ని స రీకీ నీనీనీనీనీ - నిధపా	నీ ;
' క రు క్క . న - హృ. .	ద్రో. .గ గహవమున - గా. .	స ;
చ. పాపా - పాపాపా - మామా	మగ గారి రీ గామా ; గా - రిగమా	రీపా
త ను - పుసుత - ధ న	దా. .ర దా.యా ; డి - బాం.	పులు
రీగామాపాధా - నీనీ	ధా నిధపా మామామగ - గారీపా ;	; ;
జనియం. చి - చెద	రు జా. . లి ని క. - రుణతో ;	; ;
రీగామా - మగగా - రీరీ	పా ; పా రీ గామాపాధా - నీనీ	నిధపా
మనసు - నం. . - టక	జే ; యు మం. ద నుచు - త.	బో. .
దాధానా ; గా - స నిధా	నిస రీకీ నీ ; నీనీ ; - నిధపా	నీనీ
ధ న జే ; నీ - కా. .	పా. .డ త్యా ; గరా ; - జా. .	డను

(67) రా. పూర్ణ చంద్రిక - తా. ఆది.

ప. పలుక వేమి ? నా దైవమా ! పరులు నవ్వునది న్యాయమా ?

అ. అలుగ కారణ మేమిరా ? రామ ! నీ-వాడించిపట్టు యాడిన నాతో,

చ. తల్లి తండ్రి భక్తినిగి రక్షించిరి - తక్కిన వార లెంతో హింసించిరి -

తెలిసి యూరకుంజే చెన్నాశురా ? దేవాది జేవ ! త్యాగరాజునితో,

(పలు)

(బలు)

(బలు)

ప. రిగమా రీ ; - పాపా - సస్సస
 పలుకవే ; - . మి - నా. .
 రిగమా - రిగమా - రీ ; - సాసస్స
 పరులు - న. . - పుర - న. .
 అ. పపమా - పా ; పమగమ రీ ;
 అలుగ - కా ; ర . ణ . మే ;
 ప స సా ; నీ - పమరీ - గమపా
 వా.డిం ; చి - న . . - ట్ట. .
 చ. పాపాపా ; పా - పమగమ రీ
 త ల్లి తం ; డ్రి - భ . . ప్పక్తి
 పమగమ రీ - పా , రి - సస్సస
 త . . . క్కిన - వా , . - ర . లె.
 పపమా - పా మా - గమగీ ;
 తెలిసి - యూలో - తుల్యే ;
 పససా ; నీ - పపరీ గమపా
 దే. వా ; ది . దే . ప్ప . .

| ; - ప్పారీపా
 | ; - డ్రి . వ
 | పా - స సరీపా
 | ది - న్యాయ
 | గమపమ - రి గమప
 | . . మి . - రా . . .
 | పని పమ - రిగమా
 | యా . . - డి . న
 | పమగమ రీ - రీ
 | నా . స . గి - ర
 | రీ ; ; - రీ
 | లో ; ; - ప్పిం
 | గమపమ - రి గమప
 | డె . . . - న్యా . . .
 | పని పమ - రి గమా
 | త్యాగ . . - రా . .

| రీ ; - రిసస్స
 | మా ; - . . . .
 | రీ ; - రిసస్స
 | మా ; - . . . .
 | పమపసి - నిపపా
 | రా . . . - మ . నీ
 | పమగమ - రి సస్స
 | నా . . . - లో . . .
 | గామా - రీ రీ
 | డ్రిం . - చిది
 | గామాపాపా
 | నిం . చి రి
 | పమపధపా ;
 | ప్ప . . . రా ;
 | పమగమ - రి సస్స
 | జా . ని . - లో . . .

—

(68) రా. ఖరహరప్రియ - తా. ఆది.

ప. పట్టి విడువరాదు; నాచెయి పట్టి విడువ రాదు; (పట్టి)

అ. పుట్టిన నాడే నిజభక్తిని మెడ - గట్టి గుట్టు చెడఱక బ్రోచి చెయి (పట్టి)

చ. నిత్యానిత్యములను బోధించి - కృత్యాకృత్యములను గలిపించి -

ప్రత్యేకుఁడు నీవని కనీపించి - భృత్యుఁడైన త్యాగరాజుని చెయి (పట్టి)

ప. ; * సాగారి - గాగామాగా	మా - ; ; ;	పా ; నిధనీ	
; * పట్టి వి - డు వ రా .	దు - ; ; ;	నా ; చెయి.	
2. ; * నిదధపమా-మగగా-గరిరి	పా - ; ; ;	మగగా - గరిరిస	
; * పట్టి వి - డు వ - రా .	దు - ; ; ;	నా . . - చెయి.	
3. స్థ * సాగారి - గాగామాగా	మా - ; ; ;	పానిని - ధనిసా	
. . * పట్టి వి - డు వ రా .	ను - ; ; ;	నా . . - చెయి.	
4. ; * నిదధపమా-మగగా-గరిరి	సా - ; ; ;	పమమా - మగగరి	
; * పట్టి వి - డు వ - రా .	ను - ; ; ;	నా . . - చెయి . .	
5. స్థ * సాగాగా - రీగా - గరిరి	సా - ; ; ;	రీగా - గరి స్థ	
. . * పట్టి వి - డు వ - రా .	గ - ; ; ;	నా . - చెయి . .	
6. ; * సాగారి - గాగామగగరి	సా ; ; - గగ	రిగమా - మగగరి	
; * పట్టి వి - డు వ రా . .	దు ; ; - . .	నా . - చెయి . .	
7. స్థ * సగగాగా - గాగా - మగరిస	నీ ; ; - గగ		
. . * పట్టి వి - డు వ - రా . .	ను ; ; - . .		
8. ; * సాగారి - గాగా - మగగా	పమమా - ధపపా	పానిని - ధనిసా	
; * పట్టి వి - డు వ - రా . .	ను . . - . . .	నా . . - చెయి.	
9. ; * నిదధపమా-మగగా-గరిరి	సా ; - సా ;	నిధపమ - మగగరి	
; * పట్టి వి - డు వ - రా . .	దు ; - . ;	నా . . . - చెయి . .	
10. స్థ * సాగారి - గాగామాగా	మా ; ; ;	గమగా ; ;	
. . * పట్టి వి - డు వ రా .	దు ; ; ;	. . . ; ;	
రీ * ; ; ; - రీసానీసా	; ; - ; ;	; ; - ; ;	
. * ; ; ; -	; ; - ; ;	; ; - ; ;	
అ. ; * పానీధా - నీ ; సానీ	సా ; ; ;	నీని - ధపమా	
; * పుట్టిన - నా ; డే .	. ; ; ;	. . - . . .	
„	సా ; - ధనిసా	నిధ-నినిధప-మప	
„	. ; - . . .	. . - . . . - . .	
మ * „	రీ ; - గరిరిస	నీ ; - ధపమప	
„ * „	. ; -	. ; -	

పానీధా - నీ ; నీ	రిగరిగతన - గరి	రిగరిగతన - గరి	
, . * పుట్టిన - నా ; తే .	. . . . . - . .	. . . . . - . .	
పమ* , ,	; సగరిగా	మగా - మగా	
. . * , ,	; నిజభ .	క్తి న - మెడ .	
మగగాగా - గరిగిగా - నీనిధ	పామా - నిధపమ	గరి - పమగరినా	
గ . . ట్టి - గు . ట్టి - చెద .	అక - బ్రా . .	చి . - చెయ . . .	

,ని*
,. * (పట్టి)

చ. ; * పాపా ; పా ; నీధా	నీధాపా , మ	మగగా - గరి	
; * నిత్యా ; ని ; త్యము	అను బా , .	ధిం . . - చి . .	
; * పామా ; మగగారి నా	; - సగా - రిగా	మగామా ;	
; * కృత్యా ; - కృ . త్యము	; - అను - చెలి	పిం . చి . ;	
; * పానీధా - నీనిహ ;	; - సగరిగా	మగామా ;	
; * స్రత్యే . - కుడునీ ;	; - వని క ని	పిం . చి . ;	
మగగాగా - గరిగిగా - నీనిధ	పామా - నిధపమ	గరి - పమగరినా	
భృ . . త్య - డై . . న - త్యాగ -	రా . . - జ . ని .	. . - చె . యి	

,ని*
,. * (పట్టి విడువరాదు)

(89) రా. కిలారబరి - తా. ఆది.

ప. మాటాడవేమి నాతో ! మాధుర్వ తారాభరా ! మో
 అ. సాటి దొరకని రామ - స్వామి ! మది రంజెల్ల , (మో)
 స. ఎదురెదురు జూచి ఎందుగానక సా - హృదయమున కేంతోహితములే
 సదయుడ నేనుండగ సముఖమున దొరికెనే నీ -
 రదవర్ణ ! శ్రీత్యాగశాశ్వత ! ముద్దుగ , (మో)

ప. ; ; ; * సనిసామాగా ;	గమపా ; మా	పమగమా , - మగ	
; ; ; * మాటా . డ ;	వే . . ; మి	నా . . . . . - తో .	
2. రిగాసా , * , ,	గమపా - పధమా	మగరిగమప - మగ	
. . . , * , ,	వే . . - . . మి	నా . . . . . - తో .	
3. రిగాసా , * సని - సామాగామా	పధపనిసనిపమ	, ,	
. . . , * మా - టా . డ .	వే . . . . . మి	, ,	
4. , ,	, ,	, ,	
, ,	, ,	, ,	

మాఃః * గ మపా ; ; ధా | ప థపని - సినిపమ | పమగమా , గ - ప ||
 . ; ; * మా. ధు ; ; ర్య | పూ. . . - . . . . | ధ్వా. . . , . - ధ ||

మగ - రిగాస *

రా. - . . . * (మాటాడ)

అ. ; ; ; * పథపా - పనిహానీ | హా ; ; - నీ | హా - సినిని - హా ||
 ; ; ; * సా. . - టి. . దా | ర ; ; - క | . - ని. , - రా ||

2. ,ని-ప మగమ * , , | హా ; ; ని - పథ | పనిసినిని - ప రి ||
 , . - మ . . . * , , | ర ; ; . - క . | . . ని. . - రా. ||

3. సిని-పమగమ * , , | హా ; ; - గిరి | మగ-రిగాస-హా ||
 . . - మ . . . * , , | ర ; ; - క. | . . - ని . . - రా ||

సిని-ప మగమ * గమపథా ; ; - ధా | పథ - పనిసినిపమ | మగరిగమప - మగ ||
 . . - మ . . . * స్వామి, ; ; - మ | ది . - . . రం . . | జి . . . . . - ల్ల. ||

రిగాసా, *

. . . , * (మాటాడ)

హా ; ; ; * గామా ; పాహా | గమపా ; - గ మ | పా ; ; - పమహా ||
 ; ; ; * ఎదు ; రెదు | రు . . ; - జా. | . ; - చి. . ||

మగగా ; * గమపా ; ; ధా | పా , మ - మా , గ | మగరిగమప-మగ ||
 . . . ; * ఎందు. ; ; . | గా , . - న , . | క . . . . . - నా. ||

రిగాసా, * సా నీసామాగా | శా , మపా ; | పమగమాగ - రిగ ||
 . . . , * హృదయ ము న | కెం , . . ; | తో . . . - . . ||

మా ; ; * గామాపా ; ధా | మపామ - గమాగ | మగరిగమపమగ ||
 . ; ; * హి త పు ; . | రే . . - . . . | క . . . . . ||

రిగాసా, * సాసాసా ; ; | రిగమగ, - రిగాస | రిగమపమగ - రిగ ||
 . . . , * స ద యు ; ; | డ. . . - . . . | నే. . . . . - నుం. ||

హృదయమా * గామా-పనిధా-ని ప | ప థపని - సినిపమ | మపామ - గమాగ ||
 . - డ గ * స ము - ఖ. . - మున | దొ. . . - రి. . . | కి . . - తే . . ||

రిగాసా, * సాసాసా ; సా | పాహా - సినిని | నిసిరిసి - నీహా ||
 నీ . . , * ర ద వ ; ర్ణ | శ్రీ . - . . . | త్యా. . - . . ||

సినినిపా * పథపనిహా ; - పరి | సిని - పా , మ-గమ | పని-సినిపమ-పమ ||
 గ . . . * రా. . . జా ; - ర్చి. | . . - త , . - ము. | . . - న్దు. . . - గ. ||

, గ - రిగాస *

, . - . . . * (మాటాడ)

(10) రా. ఖరహరప్రియ - తా. ఆది.

ప. రామా! నీయెడ - ప్రేమరహితులకు, నామరుచి చెలుసునా? ఓ నీతా (రామా)
 ఆ. కామిని వేషధారికి సాధ్యునడత లేమైన చెలుసునా? యారీతి, నీతా (రామా)
 చ. తన శౌభ్యము తానెఱుగక నొరులకు - తగుబోధన గుఖమా?
 ఘనమగు పులి గోరూపమైన త్యాగరాజునతః శిశువు పాలు గలునా? (రామా)

1.	ప.	ఓ స రీ ; - గరిగా, - రిసా	; - ఓ స రీ ;	గరిగా, - రిసా	
	;	రా. మా; - నీ... - యెడ	; - రా.మా;	నీ... - యెడ	
2.	ఓ స రీ ; - గారీసరిగారి - రిసా	ఓధ - ఓ స రీ ;	గారీసరిగారి - రి సా		
	;	రా. మా; - నీ... - యెడ	.. - రా.మా;	నీ... - యెడ	
3.	ఓధ	ఓసె-రిగమగ - మపధపడుమగారీ-రిసా	ఓధ - ఓస - రిగ మగ	మపధప-పడుమగారీ- రి సా	
	;	రా.మా... - నీ... - యెడ	.. - రా.మా...	నీ... - యెడ	
4.	ఓధ	ఓ స రీ ; - గరిగా, - రిసా	; - రిగమసా	పమమగగా - రిగరి	
	;	రా.మా; - నీ... - యెడ	; - ప్రే. మర	హి. తు. ల - కు..	
5.	రి	సా, రి-గరి-గిమా-గమమ-మగగా-గరి	సా ; - ;	గమపమ-మగగా-రీ, సా	
	;	నా, కు-దు... - వి... - యెడ	నా ; - ;	ఓ... - నీ తా	
6.	ఓధ	ఓ స రీ ; - గరిగా, - రిసా	; - రిగమసా	పమమగగా - రిగరి	
	;	రా.మా; - నీ... - యెడ	; - ప్రే. మర	హి. తు. ల - కు..	

త్యాగరాజస్వామి రసలు

7. రే * పూ, ప-చేమగ-ప-పథ-ప-పమమగ-గరితీ : సా ; ; ;
 * నా, నూ-తు, చి-తై, ... -సు. : | నా ; ; ;
 8. నిధ * వి, స రీ ; - శరిగా, - రి సా. | ; - రీ గ మ పా
 * రా. మా ; - నీ. . . , - యెడ | ; - ప్రే. శు ర
 9. కీ * గమపథనీధా-పనుగా-మపథప-పమమగ-గరితీ | సా ; ; ;
 * నా. . . . మ-రు . చి-తై. . . . -లు. . . శసు. . | నా ; ; ;

నిధ *

(రామా నీయెడ)

- అ. ; * సా, సేసా - నిసేనీ, - నిధప | మా - ధపా - నినిధ | ధనిసా - నిసా
 ; * కా, మిని - చే. . , - షధా. | . - రి కి - సా. . | ధ్వి. . - నడ
 2. సా * సా, సేసేని - ధానీ - ధనిసా - నిధప | | |
 త * కా, మిని. - పే. . . . , - షధా. | | |
 3. సా * సా, సేసా - సేరీగరీ-నిసేరీసా, - నిధప | మగ - లగమ - పథని |
 త * కా, మిని - పే. . . . , - షధా. | . . - రి కి. - సా. . |
 4. సా * కీ ; సా, - నిధాపామా | సా ; - ; - పమ | మగగా - గగ రిప
 త * లే ; మై, - నకాలు శు | నా ; - ; - యారీ | తి. . . - పీ. తా.
 5. నిధ * | పథనిధప - ప మ | |
 * | నా. . . . - యారీ | |

చి.ధ. *

. . * (రామా నీయెడ)

చ. ; * పపపా ; - మగగా - గ ర రీ | ; - రీగనుపమ | రీగా - మాపమమగ-గరీ ||

; * తనసా ; - ఖ్య.ము - తా. . | ; - నెఱుగక. | నొ. - రు . . . . -లకు ||

; * ని సరీగా - మామా - పామా | పా ; ; ; | ; ; - ; ; ||

; * తగుబో. - - ధ వ - కు ఖి | మా ; ; ; | ; ; - ; ; ||

; * ససా - జీసా - సనినీ - నిదధప | మా - పా, ధ నీ | ధనినిసా - సా ||

; * ఘన - మగు - పు.లి - గో. . . | . - రూ, పమై | న. . . . - త్యా ||

; * నిశీసా - సనినీ - నిదధప - | మా - ప ధనిదధప | పమాగ - రి గ రి స ||

; * గరా.జ - ను.త - శి శు. . | పు - పా. . . . | గ. . . - ల్లు. నా. ||

చి.ధ. *

. . * (రామా నీయెడ)

త్యాగరాజస్వామి యారావల్లు

రా.వి.

(71) తా. అతాణా. తా. త్రిపుట - త్రిశ్రజాతి.

ప. ఏశాపము జేసితిరా? రామ నీ - కేపాటైన దయరారు; నే (నేపాపము)

ఆ. నీ పాదములను గన మొఱియిడితే - నీపాటున విని వినన ట్టుండుటకు నే (నేపాపము)

చ. నాద రూపుడవని విని శో, శ్రీ - నాథ! నిను నమ్మితిని (నేపాపము)

నాదపురమున నుండియు న - న్నాదరించక యూరకుండుటకు నే

2. గారవింప దయ రాదా? పాలుగారు మోము జూప రాదా?
యూరకుండుట మరిచాదా? నా దూరా? డెల్టావా రెవ్వరు లేరా?
3. ఎందుకనుచు పైరింతునురా? రామ! ముందు వెనుక తోచెదురా;
ముందట నిలిచి పలుకరా! నా - ముందు నీకు యీ వరకు మరపురా
4. కన్నవారిని వేడినానా? నా - యన్న! నిన్నాడు కొన్నానా?
నిన్ను నమ్మినవాడనుగానా? ముని - సన్నత! కపటము లని నాతోనా?
5. వినవయ్య, ఇనకులధనమా! రామ! నిన్ను నమ్మి యింక దురితమా! భ -
వనమున నీకిది ఘనమా! నీ - మన నీటువంటి దచుచును చెలుపుమా
ర. సదయుడై యింక పరాకా? నా - హృదయ వాసుడు నీవేగాక;
ఇది బుద్ధియనుచు చెల్పు లేక, నాడు మొదలుగాను యూర కున్నావుగాక
7. రాజశేఖర సన్నతాంక! త్యాగ - రాజ హృదాబి సుశృంగ!
రాజిత కరుణాపాంక! రతి - రాజ జనక! పాప ధ్యాంత పతంక!

ప. ; * మా ; మా ; గామా పాపా ; పామా పా ; నీపా ; పనిపా పనిపా ధానీపా పామా పా ;	
; * ఏ ; పా ; . . ప ము ; క్షే . . ; నీతి ; రా. . . . . రా . మ ;	
2. ; * పమగా గమపా గమపమ	ధా,నిధా,ని పథనీ,స ధా , ని పా ;
; * ఏ . . పా.	. , . . , ... , . రా , . మ ;
3. ; * మపథప పమగా	
; * ఏ . . . పా. .	
4. ; *	హానీ ; హా ; ; ; సనిహా,ని పామా పా ;
; *	నీతి ; రా ; ; ; . . . , . రా . మ ;

5. ; *	“	“	“	పనిహాని పనిసని హా ;
;	“	“	“	. . . , . రా . . . మ ;
6. మధ * పమగా X మపా	“	“	“	హాని ; హా ; పనిహా పనిసనిసని
. . * వ . . హ . .	“	“	“	నితి ; రా ; . , . అ . . . . .
7. మధ *	“	“	“	హాహానీ సీతీస నిహాని సీతీసీతీసీని
. . *	“	“	“	నితి . రా . . . .
8. మధ *	“	“	“	మరీమరీమ సీతీస సహామ నిపసనిసని
. . *	“	“	“	ని . తి . . రా . . . .
9. , *	“	“	“	మరీ-మరీమ రీసనిస రీహా హానిరీసని
, *	“	“	“	ని . తి . . రా . . . .
10. , *	“	“	“	“ “ “ కరీహా ; ధపనిసీసీస
, *	“	“	“	“ “ “ . . . . . ; . . . . .
11. , *	“	“	“	రాధా పధనిస రీహా హానిరీసని
, *	“	“	“	నితి రా . . . .
12. , *	“	“	“	“ “ పధనిస నిసనినిపమ హా-రి సీవిహా
, *	“	“	“	“ “ రా . . . . రా . . . మ . . .
13. , *	“	“	“	నీహా ; పనిహా పనిహా ధానీహా ; ; హా , రీ
, *	“	“	“	నీతి ; రా . . . . ; ; ని , . .

ప. పా ; పమమగ | గమపమ || పాపా ; పామా | పా ; || నీ పా ; పనిపా || ధానీపా | ప పీ | పా, రీ ||
 ; * రా ; జ... || కే... || ఖ ర ; స . | స్తు ; || తాం ; | ... || X... || త్యా... || X , . ||
 పీని * పనిపా | ధా, ని | పా ; || పమగా ; గా ; | రిమపని || పమగా, మ | రీ ; | పా ; || ; ; | ; ; ||
 రా. * ... | జ , . | హృ ; || దా... || బ్జ ; | సు... || భృం... || X ; | . ; || ; ; | ; ; ||
 ; * పా ; నినీప | పమపా || పహ-పీనినీ, పా ; || ; || రీహ ; | రీ ; | పీనినీ || హా ; || ; ; | హాహా ||
 ; * రా ; జి... || త... || క...-రూ... || తా ; || ; || పాం ; | . ; | ... || X ; ; | ; | ర తి ||
 ; * పీనిసేప | హా ; | నిసేప || నీపా ; | పనిపా || పా ; నీ | పా ; | నివసని || హా-పనిపని | పా ; | హా, ని ||
 ; * రా... | జ ; | జ... || నక ; | పా... || ప... || ధ్యాం ; . | త ; | ప.తం... || X ; | తే, . ||
 ; * పీనిపని | పీనిపని || పనిపా, | మపామ | గమపమ || నీపా ; | పా ; || ; ; | ; ; ||
 ; * నే... | పా... || ప... || ప.మ, | జే... || పీతి ; | రా ; || ; ; | ; ; ||

(ఇతర చరణముల నిటుల నే పాడుకొనవలయును.)

(72) రా యదుకులకాంభోజి - తా. యుధ మిత్రము.

- ప. శ్రీరామ రఘురామ శృంగార రామయని - చింతింగరాచె ఓమనసా! (శ్రీ)
- అ. తగుకు చెక్కుల ముద్దుబెట్ట కౌసల్య మును - తపమేమి జేసెనో తెలియ (కౌసల్య మును తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
- చ. దశరథుడు శ్రీరామ రాజయని వీల్య మును-తపవేమి జేసెనో తెలియ (దశరథుడు మనతపవేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
2. తనితవర పరిచర్య శీయ సౌమిత్ర మును - తపమేమి జేసెనో తెలియ (సౌమిత్ర మును తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
3. తనచెంటు చరణాబి యుష్పంగ కాళికుండు మును - తపమేమి జేసెనో తెలియ (కాళికుండు మును తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
4. తాపరబణి తాపకలియాట కహల్య మును - తపమేమి జేసెనో తెలియ (కహల్య మును తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)

5. ధర్మాత్మ చరణంబు సోక శివచూపంబు - తపమేమి జేసెనో తెలియ (ఆ శివ చూపంబు తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
6. తనతనయ నొసరి కనులార గన జనకుండు - తపమేమి జేసెనో తెలియ (ఆ జనకుండు తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
7. దూరంబు కరగ కరమును బట్టి జానకి - తపమేమి జేసెనో తెలియ (ఆ - జానకి తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
8. త్యాగరాజా వ్రయని పొగడ నారద మూని - తపమేమి జేసెనో తెలియ (ఆ మూని తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
- ప. ; * సాసా ; సా - రీమా | పా | ; పా || ; - వమపధాపపా - ధపమగ | గరి | మగగస ||
- ; * శ్రీ రా ; మ - రఘు | రా | ; మ || ; - శృంగ. . ర - రా. . . | మ. | య. ని. ||
2. || ; - మాపాధానిధ - పాపా - పాధపమాగా | , | రిమగస ||
- || ; - శృంగ. . . ర - రా. . . | , | య. ని. ||
3. ; * సరిమా ; మా - రీమా | పా | ; - పమ || ; - పధసిధ - ధపపా - ధపమగ | , | , ||
- ; * శ్రీ. రా ; మ - రఘు | రా | ; - మ. || ; - శృంగ. . . ర - రా. . . | , | , ||
- || ; - పధఃధ - రిసఃదధాపా - పాధఃధాపా | మగ | , | , ||
- || ; - శృంగ. . . ర - రా. . . | మ. | , | , ||
- ; * రిగరిససాఃధ - ధసాని | సరి | రిసత్తి || ; - రిపమగ - మగరీ ; ; | రిపా ||
- ; * చింతిం. చ. - రా. . . | డె. | ఓ. . . || ; - మ. న. - సా. . ; ; | . . | , . . ||

(ఆన్ని చరణముల నిటులనే పాడఁదగినయవి.)

(73) రా. యదుకులాంభోజి - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. పాహి, రామచంద్ర! రాఘవ! హరే! మాం,
అ. జనకమతారమణ! కావశే! గతి నీవు - గనుక నన్ను వేగ బ్రోవవే;
(పాహి)
(పాహి)

చ. ఎంతవేడుకొన్న నీకు నాయందు యిసు - మంత దయలేక యుండునా?

2. కష్టములను దీర్చుమంటిని, నీవు నా - యిష్టదైవ మనుకొంటిని!

3. అంబుజాక్ష! వేగ జూడరా, నీకటా - త్తంబు లేని జన్మమేలరా?

4. ఆటలనుచు దోచియున్నదో? లేక నాల - లాట లిఖిత మర్మమెట్టిదో!

5. శోధనలకు నేను పాత్రమా? రామ! య - శోధనలకు సుతిపాత్రమా!

6. నీవు నన్ను జూడ వేళరా, కన్న కన్న - తావుల నే వేడజాలరా,

7. నన్ను బ్రోచువారు లేరురా, రామ! నీ - కన్న దైవమెందు లేదురా,

8. రాజరాజ పూజిత ప్రభో! హరే! త్యాగ - రాజ రాఘవ ప్రభో!

చ. ; * సా	సాసా ; సా	; - రి	మాపూ ; ధా	మాపా	; ; ; - పమ	సా ;	; - పమగ - రిమ
; * పా	హిరా ; మ	; - చం	ద్రరా ; ఘ	వ .	; ; ; - హ.	రే ;	; - మాం . . .
స*						పధాప	
స*						రే . .	
అ. ; * సస	సా - సాసా	; - రి రి	మా - పా ; ధా	మాపా	; ; ; - పమ	పధాప	; - ధపమగ - రిమ
; * జవ	క - సుతా	; - రమ	ణ - కా ; వ	వే .	; ; ; - గ.	తి . .	; - నీ . . . - వు.
గస*	మగ - గరిసాసా	; - సరి	రిస - రీ పమగ	మగ	సా ; ; - పమ	పధాప	; - ధపమగ - రిమ
. . *	గ . - న . . న్ను	; - వే .	గ . - బ్రోవ . .	వే . .	. ; ; - హ.	రే . .	; - మాం . . .

గస*

. . * (పాహి రామ) చరణములను అనుపల్లి లాగుననే పాడుకొవలయును.)

పారిX - రి ససస్స - సారిX	మా	; పా	దధపమ - దధపమరీ - Xమరీ	సా	; ;
అ... - త్యం. త - రూ..	పం	; బు	న.మి. - త.బ.ల - ము..	.	; ;
సా; సా; స - సా; ;	సా	సాసా	నినిసా - గరిరీసేని - ని సేధా	ని ధ	సామూ
ని ; తోవ్య; త్య - వం; ;	బు	గ ల	నీ. . - కు.ని.జ. - దా. .	సు.	డ ని
సా; ధనిసేరీసా - నిసేనిధ	సా	ధనిసేరీ	ప ధనిసే - రీ Xమపధ - ని సేనిధ	పా	మపధని
త ; ధ్యం..బు - బ..	ల్లు	శ్రీ...	త్యా... - గరా... - జా...	.	ర్పి.త.

(నీవాడ)

(75) రా. కల్యాణి - తా. ఆది.

ప. కారు, వేల్పులు నీకు సరి					
అ. కారుకు జలకరసంపా - కాంతార మైనటు గాని					(కారు)
చ. దివటికి దీపము రీతి - కావేటికి కాలవలరీతి గాని;					(కారు)
2. తమ్మి వైరికి దామరల రీతి - కమ్మవిల్లునికి కాంతి నరుల రీతి గాని					(కారు)
3. సాగరానికి సరస్సు రీతి - త్యాగరాజ విమత నీకు ధరలో సరి -					(కారు)
ప. సా, ని - ధానీ - ధపసా; మా - గాగా		రీ రీ - సా;	రిXమప - ధనిసేరీ		
. కా, . - . - రు. . ; . - వే .		బ్బులు- నీ;	కు. . . - స. రి .		
2. సా, ని - ధనిసేని - ధపసా - పధపమ - గాగా		,	,		
కా, . - . . . - రు. . - . . . - వే .		,	,		

3. హారస - సనిధా - ధనిసని - పదపమ - గాగా కా... - ... - రు... - ... - వే .	కీ - సా ; బృలు - నీ ;	రిగమప - ధనిసరి కు... - ప.రి.
4. హారస - నీసని - ధానిధ - పాధప - పాచూ - మగగా కా... - ... - ... - రు... - వే .	” ”	” ”
5. హారస - నీసని - ధానిధ - పాధాధప - మగగా కా... - ... - రు... - ... - వే .	” ”	” ”
6. గగర - గగస - రీసని - సీసధా - నినిపా - దధపమ - గాగా కా... - ... - రు... - ... - వే .	” ”	” ”
7. సీగగర - నిసరిస - ధరిసని - పగగప - మాపా - మగగా కా... - ... - రు... - ... - వే .	” ”	” ”
8. సీ రీసరిస - నిసరిసని - ధనిసని - పగగప - మగగా కా... - ... - రు... - ... - వే .	” ”	” ”
9. గమసా - రీగర - సీసా - ని - ధనిధా - పగపా - మగగా కా... - ... - రు... - ... - వే .	” ”	” ”
10. గమసా - నీగర - ధానిసని - మగగా కా... - రు... - వే .	” ”	” ”
సీసనిధప - పామగరి - సీస - సుని కా... - ... - ... - ...	సీ ; ; ; సు ; ; ;	సా ; ; ; . ; ; ;

అ. నా, నినిధ - సేని - నిధనా - మాపాపమమగ	మాపా - ధపనిధ	, - సేని - నిసానిసేరి	
కా, . . . - రు, - కు, . . - జి	ల	, - కర - సంపా, .	
2. నోరిసే - సేని - ధనిసేరి - సేని - ధానిధ - పాధని-ధా; మాపా	పమగా; - మాగా - నిధా	,	
కా. . . . . - రు, . . - కు, ... - జి; . .	ల . . ; -	,	
గమగగరి - రి గరిసేనా - సేనినిధ	రిసేని - ధపామ	గమపధా - నిసేరి	
కొం. . . - తా. . . . ర - మై. . .	న . . - ట్ట, .	గా. . . . - ని, .	
చ. పా, మ - గమపమపా - మపధపధా	పాధని - ధానీ; - ధపపా	మగగరి - సరిగమ	
ది, ... - వ.	టి . . . . . ; -	. . . . - కి, . .	
2. పాధపపామా -	”	,	
ది	”	,	
3. ”	”	మగరి-గమపా-దధపమ-గరిగమ	
”	”	. . . . . - కి	
4. ”	”	పాధని-ధనిసేని-నిధపమ-గమపధ నిసేని-ధపామ-మగారి - సరిగమ	
”	”	టి . . . . . - కి	
5. పాధమ - మగగరి - రీసా - సరిరి	సా - సరిగగరి	గాపమ - ధపనిధ	
డి . . . - వ . . . . . - ము. . .	. . . . .	రి . . - తి, . .	
6. మపధప - పాధాపమగా - గారి - రీసా - సరిరి	”	,	
డి . . . . . - వ . . . . . - ము. . .	”	,	

7. ధనినిధిపద - గారీ - రీసా - సన్నిధి	సా - సన్నిధి	గాపమ - ధనిధి
క్షీ . . . . . ప . . . . . ము . . .	. - ల	రీ . . . . . తి . . .
8. రీసేనిధిప - నిడధప - పమగారీ - రీసా - సన్నిధి	సా - సన్నిధి	గాపమదధపా
క్షీ . . . . . ప . . . . . ము . . .	. -	రీ . . . . . తి
పాదమ - మగగరి - రీసా - సన్నిధి	సా - సన్నిధి	గాపమదధపా
క్షీ . . . . . ప . . . . . ము . . .	. -	రీ . . . . . తి
1. నిడధపమగ - ధపమగ - పమగరిగమ	మాగపమ - ధపనిధి	నిసేరీసా ;
కా . . . . . వే	టి	. . . . . కి ;
2. నీసేని - నీధాపామా - పాధప - పామాగారీ - పమగరి	సా - సన్నిధి	గాపమ - ధనిధి
కా . . . . . వే	. -	. . . . .
3. నీసేని - నీధాపామా - పధనిధి - ధనినిధిపపా - పధపమ - గారీ	సా - సన్నిధి	గాపమ - ధనిధి
కా . . . . . వే	. -	. . . . .
4. నీసేనినిధి - రీసేనినిధి - పధనిధి - ధనినిధి - పధపమ - మగరిగ	సా - సన్నిధి	గాపమ - ధనిధి
కా . . . . . వే	. -	. . . . .
5. సీనిగరీసేని - రీసా - రీసేనిధినిసే	పమగా-మపధా-పధసే-ధనిసా	నినిధా - రీ ; సా
కా . . . . . ల . . . . . వ . ల . . .	టి	. . . . .
	రీసాని - ధపామ	గమపధానిసేరి
	రీ	తి . . . . . గాని

(ఇతర చరణములను టబుల నే పాడుకొనవలయును.)

పీఠ - కుప్పయ్యగారి కృతులు.

(1) రా. కాంభోజి - తా. ఆది.

ప. కొనియాడిన స్వామిని - కోపము నేయమేర ? (కొని)

అ. నిన్ను మించిన దైవములేదని - నిరంతరము నీ కీర్తి నెంతో (కొని)

చ. బాలుడౌ మార్కండేయుని - భక్తికి సంతసిల్లి వేషేగమే
కాలుని నొకపాదమున దునిమి - కరుణించితి వదిగాక (కొని)

2. కాలకూట భాధపైరింపక - క్రతుభుజు లెల్ల గూడి -
చాలనీతో మొఱిలిడి వేడుకొనగ - లీలగాను గరళమును మ్రొంగిన
నీలకంఠ ! శ్రీకృష్ణా స్తీశ ! నిఖిలలోక బుద్ధజనపాలన ! గో -
పాలదాస ! దురితివనకుతార ! పరాత్పరా ! దయాకరా ! యని నిను (కొని)

ప. పమమగ - గ రిరిస - రిగమగరీ ; - రిగారిపా ;		సస్థా - ధ్వజపా -		ధాపా - రీగరి	
కొ...ని - యా... - ... ; - ... ;		డిన . - నా... -		పై . - ని...	

2. పమమగ - గ రిరిస-రిగమగ-రిగమగ-రిగారిపా ;		”		”	
కొ...ని-యా...-...-...-...-... ;		”		”	

3. పమమగ, గ రి-పారిగ-రీగమ-గామప-గమరిగ పా ;		”		”	
కొ...ని, యా...-...-...-...-... ;		”		”	

4. పమమగగగరి-సరిగమపాః-మగగి-పమగరిసాః;
కొ, నియా, ... ; డి . . . . . నా . . .
|| ధాసా - రిగరి ||
5. పమమగగగరి-సరిగపాపాపా-మగి-పమగరిసాః;
కొ, ని . యా . . . . . ; పై . . . . . ని . . .
|| ధాసా - రిగమప ||
6. ధాఃనిధపా-మాపధ-పాధని-ధపా, సుగి-పమగరిసాః;
కొ; ని . . . యా . . . . . ; పై . . . . . ని . . .
|| ||
7. ధాఃనిధపమ-పధనిధ-మపధప-నిదధపమగి-పమగరిసాః;
కొ; ని . . . యా . . . . . ; || ||
8. ధాఃనిధపా-సరిధప-నిధపమ-ధపమగ-పమగరి-మగగరిసాః;
కొ; ని . . . యా . . . . . ; || ధాసా-సరిగమపధసా ||
9. పధసాపాధా-మపధరిసానిధప-ధపామగి-పమగరిసాః;
కొ . . . ని . . . యా . . . . . ; || పై . . . . . ని . . . . . ||
10. మగమపమ - సమపధపా - ని నిధా
కొ . . . . . ప . . . . . ము . . .
|| మపధస - ధపామ - మగమరి - గసరి ||
11. , ,
|| మపధస - సరిధా - నిధపా - పమగా-మగి-గసరి ||
12. మగమపమ - పమపధపా - ని నిధా
కొ . . . . . ప . . . . . ము . . .
|| మ - మగరి - గసరి ||

అ. నినిధా పా ; - పా ; - ధామామగ గా	పా ; - ధాసేని	నిపథా - సాసా	
ని.న్నమిం ; - . . ; - చి . న . .	నై ; - వము.	తే . . - దని	
2. నినిధా పా ; - ధపథప - ధామామగ గా			
ని.న్నమిం ; - . . . . - చి . న . .			
3. నినిధా పా ; - పథనిధపా - ధామామగ గా			
ని.న్నమిం ; - . . . . - చి . న . .			
4. నినిధా పా ; - పథనిధ-పథనిధ-ధపమా-మగ గా			
ని.న్నమిం ; - . . . . - చి . న . .			
5. నినిధా-మపథప-ధానిధపా ; - ధామామగ గా			
ని.న్నమిం . . . . ; - చి . న . .			
6. నినిధా-ధానిధానిధ-ధానిధపా ; - ధామామగ గా			
ని.న్నమిం . . . . ; - చి . న . .			
7. నినిధా-మపథస-నిధా-నిధపా-ధపమా-మగ గా			
ని.న్నమిం . . . . - చి . న . .			
8. నినిధా-మపథా-పథసా-ధసేరిసే-నిధపా-పథనిధ-పమమగ			
ని.న్నమిం . . . . - చి . న . .			
9. నినిధా-పథనిధ-మపథప-ధసేరిసేనిధపమ-ధనిధప-మగ రిగ		నిపథా - సేరిసేరిసా	
ని.న్నమిం . . . . - చి . న . .		తే . . - ద. ని . .	

10. సోనిధ-పథసో-మపథరీసో;-నిధపా-స్సనిధప-మగరిగ | పా - ధాసేని | నిపథా - సేరిగారీగా ||
 నిష్ఠు-మిం...;-...-చి...-న... | దై - వము. | లే... - ద.ని... ||
11. సోనిధ-మగపథ-సేరిగరీ-గమగరీ-స్సనిధప-స్సనిధప-మగరిగ | నిపథా - నోరీ ||
 నిష్ఠు-మిం...-...-చి...-న... | లే... - దని ||
1. గాగరీ - గరీసో - స్సనిధా - మపథరీ | సో - సోసో | స్సనిధపమగరిస-సరిగమపథసేరి ||
 ని రం - .. త - ర. ము - నీ... | కీ - రీని | నెం...-త్తో... ||
2. " - పథసేరి - సోరీగ | సో-స్సనిధా-పథసో-మపథసేరి | పా-పమగరి-సరిగమపథసేరి ||
 " - నీ...-... | కీ-...-...-రీ-...-నెం...-త్తో... ||
3. " - మపథరీ | సో - మపథసేరి | పా, మ - గ రిగరి ||
 " - నీ... | కీ - రీ... | నెం, - -త్తో... ||
- చిట్ట. గా; - ; గమగరి - రిగరిసా - రిగరిసనిధ - పథ | సా; - ;-రిగరిగరి | సారిసాని-ధానిపాథ-పథసరి ||
- { గమగరి - మగరిస - పమగరి - ధపమగ-నినిధప |
 స్సనిధప - మగపథసేరి - గమ | గరి-సేరిసో-మపథని-పథ | మధపా,-ససాని-పథ-పథసరి ||
1. మా; మా - మగమామాపా; | ప మపథపా; | పాథనిధా; -నినిధా ||
 బా; లు - డే... మా; | ర్కం...; | డే...; -యని ||
2. ధ పమామా - " | " | " ||
 బా. , లు - " | " | " ||
3. నిధనిపథప - నిదధప - మ గమాపా; | " | " ||
 బా... - లు... - డే... | " | " ||

4. పథనిధ - మపథప - నిదధప - మగమామాపా;	,	,	
పా... - ... - లు... - డా... - మా;	,	,	
ధా ; - నిధనిధ - పమపాధా - పా		ధమగా - పమపా	
ధ ; - క్తి.కి. - సం. త - ని		. . లి - వే . .	
ధా ; - ధసేనిధపా -	,	, - గమపామా	
ధ ; - క్తి... కి -	,	, - వే . . .	
పాధా - సేధసా ; - ; నినిధా		ధా ; - నిదధప	
కాలు - ని . . ; - ; పా. క		పా ; - డ. మ.	
సేనిధప - పమగా - గరికి - రిగపా		; - పా ; రిగమగ	
క.రు. - ణిం. . - చి.తి - వ. ది		; - గా ; క. . .	
2. ; - నీధాపామాపా - మాగా		మాపా ; పా	
; - కాలకూ . ట - బా .		ధ పై ; .	
; - డ ధసేదధప - ధపధప - ధమ - మగగా		పాధా - సేనిధప	
; - క్రతుభు.జు. - తె. . . - ల్ల. .		గూ.	
; - పాధాసానీ గా - గ మగా		రిగసేగసా ;	
; - చాల నిల్వ - ము . అ		లి.డి. వే ;	
; - ధరసా - పేనిధనిపా - మామా		పధ - ధసేధప - పమ	
; - లి. అ - గా. . . ను - గ ర		శ . - ము.ను. - మ్రిం	

సన్నిధి - పాదసా - రి మగ - సరిమాప   మగమ - పధప - సే ని   ధప - మగపధసా ||
 నీ.ల - కంఠ శ్రీ - కా.శ - మా. స్త్రీశ   నిఖిల - లోక - బుధ   జన - పా.లనగో ||
 ధాసేర్గీశ - సరిమగరిసే - నిధపధ   రిసాధపా - ధప   , మగా - రి గసరి ||
 పాలదాస - దురిత వనకు - రా.ర   పరాత్పరా - దయా   , క రా - యనినిమ ||

(2) రా. సురటి - తా. చతురశ్ర రూపకము.

- ప. పరదేవి! నీపాదములే నెఱుగమ్మితి   (పరదేవి)
 అ. వరమా శ్రీ ఆదిపురినివాసిని! అంబ! త్రిపురసుంధరి!   (పరదేవి)
 చ. అలికులవేణి! అంబ! అంబుజపాణి! కలవరములు దీర్చిబోవు, కామితఫలదాయకి!   (పరదేవి)
 2. మదగ బగమని! మహిపాసురదమని! మదనజనక సహోదరి! మహేశ్వరి గౌరి!   (పరదేవి)
 3. పాపవిదారి! పావని! కామారి! గోపబాలు శ్రీ వేణుగోపాలదాస జనని!   (పరదేవి)

ప. కిమా	పాధాసీధా పా ;	:: - మాపా సా ;	నీధాపా ;	పామా	మనీమ రీ సా	
పర	దే . . . వి ;	:: - నీ .	సా ;	దములే ;	నె అ	న . . మ్మితి
2.						
3. రిమరీ	మపామ-పధాప పసాని	సిరీసే - నిసేరిమ రిసా ,	నిధపా-పమపధ			
ప.ర	దే . . . . వి . .	. . . - నీ . . .	పా ,	ద. ము-లే . . .		

అ. మాపా	నీ ; సాసా	సా ;	నిధ - నిసేనిధపా	పమ-రిమరిమరిస
న ర	హా ; శ్రీ .	అ ;	ది . - పురిని	ర . - సుం . దరి
న. పాపా	పాపానీ ;	సా ;	సాసాసాసా	నిసేనిధపా ;
అలి	కులవే ;	ణి ;	అం ;	. . . . ణి ;
సానీ	సారీమరీసా	సా ;	నిధ - నిసేనిధ	పమాX-రిమరిస
కల	వర . ములు	డి ;	బ్బి . - బ్రో.పు	య . . . కి . . .

(ఇతర చరణములను టటులనే పాడుకొనవలయును.)

పట్టం - సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారి కీర్తనలు:

(1) రా. మలయమారుతము - - తా. ఆది.

- ప. జన్మమెందుకు భక్తిలేని నర - జన్మమెల్ల భూ భాగమే ; మనసా ! (జన్మ)
- అ. మన్మదాంధకార మగు చీకటిలో - మఱిమఱిదూఱి మహిలోనబుట్టె (జన్మ)
- చ. తనదైవమని అన్యదైవమని - తనలోనె తాను తారతమ్యమెంచి -
పెనువాదతర్కములుజేసి - ఘనమైనపాపమునుబెంచుచుండే (జన్మ)
2. తనపాశమున దగిలి చింతలేక - ధనధాన్యములే దైవమనియెంచి -
తనవంటిమాన పునిసన్నుతించి - తనప్రాయమెల్ల తాఱుమాఱుజేసే (జన్మ)
3. హరిబ్రహ్మరుద్రాదులనెల్లమాని - హరిగతతత్వార్థములు చదివి శ్రీ -
హరి ! వేంకటేశ ! యశిభజియించే - వరభక్తులతో వాదాడుచుండే (జన్మ)

ప. ; ; ; * గాగాపా ; ధా	ప ధనీ ; - ధా	పాగా ; పా	
; ; ; * జన్మమెం ; దు	మ . . ; - భ	క్తి లే ; ని	
గరిసా; * ,,	పధనిధనీ - ధా	,,	
న. ర ; * ,,	మ. . . . - భ	,,	
,, * ,,	పధనిసేధని - ధా	,,	
,, * ,,	మ. . . . . - భ	,,	
,, * సా న్తీ - ని ధ్ధాసా	ధ్ధ ని సా; - సా	రీగా ; - గప	
,, * జన్మ - మె. . ల్ల	భూ . . ; - భా	రమే ; - మ.	

గరిసా; *

న. సా; * (జన్మ)

అ. ; ; ; * పాధానీ ; ధా	ధానీ ; ధా	నీహా ; నీ	
; ; ; * మన్మదాం ; ధ	కార ; మ	సచీ ; క	
హాహా; * ,,	పాధనిధప - ధా	,,	
టిలో; * ,,	కా. ర. . - మ	,,	
,, ,,	,,	,,	
,, ,,	,,	,,	
హానిధప * సేనిధ - ధా ; పా	గాపా ; రీ	గాపధనిధపా	
టిలో. . . * మ. టి. - మ ; టి	మాటి ; మ	హిలో. . . న	

గరిసా; *

బు. ట్రే; * (జన్మ)

చ. ; ; ; * పాపాపా ; ధా	పధనీ ; - ధప	నిధ - ధా ; పా	
; ; ; * త న్న ; వ	మ. ని ; - అ.	న్య. - న్న ; వ	
గాపా; * గాపాగా ; రి స	ని ధ్ధనీ ; - సరి	గా - రిగపాగా	
మ ని ; * త న లో ; న.	తా. మ ; - తా.	ర - త. . మ్య	
పాపా; * పాపానీ ; ధా	పధనీ ; - ధా	నీ హా ; నీ	
మెంచి; * మెమవా ; ద	త. ర్క ; - చు	లు జే ; ని	
హాహా; * హానీని ధధాపా	గాపా ; - రీ	గాపధనిధపా	
జే నీ ; * ఘనమై . . న	సా ప ; - చు	మబెం . . చు	

గరిసా; *

చుండే; * (జన్మమెంగుకు)

(ఇతర చరణములను ఇటుల నే పాడుకొనవలయును.)

(౨) రా. సీదామరాచారి - తా. ఆది.

ప. కరుణించుట కిదే సమయమయ్యా; కరిరక్షక ! నా కలిదీర్పవయ్యా (కరు)

అ. ధరలో నీవంటి వై వములేదని - పరమానందముతో భజించితిని (కరు)

చ. కమలాసనాది సన్నతపాత్ర ! కమనీయశుభ శ్యామలగాత్ర !

కమలాకళత్ర ! కంజదళనేత్ర ! అమరానిపోష ! ఆదివెంకటేశ ! (కరు)

ప. ; ; ; * పాసాని ; ధా	పాగా ; మా	ధాపా ; మా	
; ; ; * కరుణిం ; చు	ట కి ; దే	స మ ; య	
రీ గా ; * పామారీ ; సా	సాధా ; నీ	సాగా ; మా	
మయ్యా ; * క రి ర ; ఊ	క నా ; క	లి దీ ; ర్ప	
రీ గా ; *			
వయ్యా ; * (కరుణించుట)			

అ. ; ; ; * ధాపాసా ; సా	రీ రీ ; గా	మనీ ; మా	
; ; ; * ధ ర లో ; నీ	వంటి ; దై	వము ; తే	
సాధా ; * పాగామా ; ధా	పాసా ; సా	ధాపా ; మా	
ద ని ; * ప ర మా ; నం	ద ము ; తో	భజియిం ; చి	
రీ గా ; *			
తి ని ; * (కరుణించుట)			

స. ; ; ; * పాపాపా ; గా	మా ; ధా - ధా	పామా ; రీ	
; ; ; * క మ లా ; స	నా ; ని - స	. స్ను ; త	
సరీగా, * పామారీ ; సా	సాధా ; - నీ	సాగా ; మా	
పాత్ర, * క మ నీ ; య	శు భ ; - శ్యా	. శు ; ల్	
పా,పా, * ధాపాసా ; సా	రీ ; రీ ; - గా	మారీ ; సా	
గా,త్రా, * క మ లా ; క	శ ; త్ర ; - కం	జ ద ; శ	
సాధా ; * పా గామా ; ధా	పాసా ; - సా	ధాపా ; మా	
నే త్ర ; * అ మ రా ; ని	పో ష ; - ఆ	ది వెం ; క	
రీ గా ; *			
టేశ ; * (కరుణించుట)			

(2) రా. చక్రవాకము - తా. అది.

ప. ఇంకదయరారేదా? నాపై - ఇంతపరాముఖమేల నయ్యా?
 అ. పంకజాసనాద్యమరవందిత! పంకేదహాక్ష! - పలితవైత్యశిక్ష!
 చ. సంతతంబునీ సత్కథలనువిని - సంతోషముగా భజనజేయుచు
 చింతదీర్చినన్న బ్రోవుమని ని - సైంతో పొగడుచుండగ, నిటు
 పంతమేల జేసేవు? దెలుపుము, పలితపావనా! శ్రుతజనావన!
 దంతివరద! శ్రీ వేంకటేశ! దాసవకుల భీకరా! శ్రీకరా!

(ఇంక)
 (ఇంక)

శ ర భీ న్న ర ము

ప.	ప	* Xము - రీసా ; - గామపాము	పా ; - పా	; - ప మగరి	
	ప	* ఇం. - క. ; - ద యరా.	లే ; - దా	; - నా...	
2.	గా	* "	"	; - ధమగరి	
	పై	* "	"	; - నా...	
3.	"	* "	Xముపథ - ధానిధపా ;	"	
	"	* "	లే... - దా... ;	"	
4.	"	* "	Xముపథ - ధనిధపా ;	పథాపమా ; - మపామ - గరి.	
	"	* "	లే... - దా... ;	. . . . ; - నా. . . .	
5.	"	* "	Xముపథ - నిశాని - ధనిధని	పా ; - ధమగరి	
	"	* "	లే... - దా... -	నా ; -	

[illegible]

5. ధపమపామ *	పపా-పధనిధ-మపధప-పధనీధ నిసా-సీనిధప	మగరి - గ మప - ధా, - ని	సానిధ - నిసీరిసి - తీ
..... *	పంక-జా.....స.....నా.....	..... ద్యమర - వం, -	..... ది..... - త
గోపపమ గామూరీసా - నిసీరిసీసాధానీ - పధమప		గామాపధనీ - ధనిసానిధపమ	గమపమగరిసని-ధనిసరిగమపమ
పం..... కే. - రు..... హా. - త్న.....		ప లిత..... దై.....	త్య.....శి.....
రీ, *	గమరీసా; మగమపామ	గమపధ - నిసీరిసీనిధ, - పధ	నిధపమ-గమనమగరి-గమగరిసని
త్న, *	ఇం.క.; ద.యరా,	లే.....దా.....	.....నా.....
ధనిసరిగమ *	పమరీసా - సరిసనిసా - నిధాధనిసా	, - గమపా - నిసీరిసీనిసా	; ధనిధపధా - పధపమపా
పై..... *	ఇంత..... ప..... - రా, మ.....	, - ఖి..... మే.....	; ల..... - న.....
గమపమగరి *	గమరీసా; - గామాపామూ	పా; -; పా	, , , , , , , , ,
య్యా..... *	ఇంక.....; - ద య రా.	లే; -; దా	, , , , , , , , ,
చ. పామగారిసా - పాపమ - పమగరి		గామ గ - రిస నిధ	మగమ - పాగ మా
సంతతంబునీ - సత్కథ - లనువిచి		సంతో. - పమగ.	భజన - జే యుచు
సాసమగమ - ధాని సాని - ధపమగ		మాధా, - మగ రి	స - నిధనిసా - ధని
చింతదీ, ర్చి - నన్నబ్రోవు - మని. ని		స్నేహి, - బాగడు	. - చుండగా - నిలు
సానిధాపమా, - నిధని - పధమప		మగమ - పామధా	, - నిని - ధపధని
పంతమేలకే, - కే.వు - వెలుపును		పలిత - పావనా	, - శృతజ - నా.వన
రిసీరి - మగమరీ, - సాని - ధపధని		సానిధపమ - గా	రిసా - సానిధప - మగరి
దం.తి - వరదశ్రీ, - వేంక - శై.శ		దానవకుల - భీ	కరా - క్షీకరా. - ...

(4) రా. ఉదయరవిచంద్రిక - తా. ఆది.

- ప. వరమియ్యవయ్యా, ధరనాయక ! (వర)
 అ. శరదిందు శేఖరమిత్ర ! శ్రీధర ! పాపహరా ! శరచాపకర ! (వర)
 చ. పారమార్థికమా పనులెల్లమాని, ఘోరమైన పాపకృత్యముల్ సల్పుచు
 వారాంగనా జారులై తిరిగి, సారహీనులను సన్నుతిజేయక (వర)
 2. వరనారదాది సురయక్ష కిన్నరులు నేర్చిన వరసంగీత
 స్వరసౌఖ్యము లెఱుగలేని ధరనరజీవులను స్మరియించక ! (వర)
 3. పురుషోత్తమ ! శ్రీవరదవేంకటేశ ! కరుణాకటాక్ష ! కరిరక్షక ! శ్రీ
 హరి ! హరి !! హరి !!! యని సంతతము, స్థిరచిత్తముతో భజియించేటి (వర)

ప. ; ; ; * నీసాగా ; మా	పా పా ; - నీ	పామా ; గా	
; ; ; * వ ర మి ; య్య	వ య్యా ; - ధ	ర నా ; య	
2. గాసా ; *	పాపమగమ - నీ	, ,	
క . ; *	వయ్యా . . - ధ	, ,	
3. , , * , ,	పసినిహాని - నీ	, ,	
, , * , ,	వ. య్యా. - ధ	, ,	

, , *
 , , * (వరమియ్య)

అ. ; ; ; * పానీహా ; నీ	నీపా ; - నీ	హా గా ; మా	
; ; ; * శ ర దిం ; దు	శే . ; - ఖ	ర మి ; త్ర	
గాహా ; * సాహాని - హా ; మా	పనిహా ; - గమ	పనిపా ; మా	
శ్రీ . ; * ధ ర . - పా ; ప	హారా ; - శ.	ర.చా ; ప	
గమగాసా *			
క . ర . *			

(వరమియ్య)

చ. ; ; ; * పాపాపా ; నీ	పానీ ; - హా	నీపా ; మా	
; ; ; * పార మా ; ర్థి	కమా ; - ప	స్తులై ; ల్ల	
మాగా ; * గ మపనిపా ; మా	గాసా ; - నీ	సాగా ; మా	
మాని ; * ఘో. ర. మై ; వ	పా ప ; - కృ	త్యము ; ల్న	
పాపా ; * పా ; నీహానీ	నీపా ; - నీ	హా గా ; మా	
ల్పుచు ; * వా ; రాంగ	నా. ; - జా	రులై ; తి	
గాహా ; * హానీపా ; మా	పనిహా ; - గమ	పనిపా ; మా	
రి గి ; * సారహీ ; ను	ల . ను ; - స.	. . న్ను ; తి	

గమగగసా *

జే . . యక * (వరమియ్య) (ఇతర చరణము లిటులనే పాడఁదగినవి.)

(5) రా. బలహంస - తా. ఆది.

ప. శ్రీవేంకటేశ ! నామనవి చిత్తగించి, నాదు చింతదీర్చవయ్య ! (శ్రీవేంక)

అ. నీవంటి జైవ మెందు లేదనుచు - నీ సన్నిధిఁ గోరి వచ్చితిని (శ్రీవేంక)

చ. నిన్నుకోరి వచ్చిన అల కుచేలుని బ్రోచిన డల్లను చాలవిని
విని, నన్నారీతిని బ్రోతువని మనసున నెంచి వచ్చితిని (శ్రీవేంక)

ప. ; ; ; * గా ; మా ; ధా	పా ; ; - పా	మాగా ; మా	
; ; ; * శ్రీ ; వేం ; క	శ్రీ ; ; - శ	నా . ; మ	
రీసా ; * సానీనిధదాధా	ధాసాసా - ధా	సాగా ; మా	
న వి ; * చిత్త . గిం . . చి	నా . దు - చిం	త దీ ; ర్చ	
రీసా ; *			
వయ్య ; * (శ్రీవేంకటేశ)			

అ. ; ; ; * మా ; ధా ; హా	ధాహాహా - ధా	హాగా ; మా	
; ; ; * నీ ; వం ; టి	జై . వ - మెం	ను లే ; ద	
రీహా ; * సీనిధపమా ; - ధా	హానీ ; - నిగ	పమగా ; - మా	
నుచు ; * నీ . . . న ; - ని	ధిగో ; - రి .	. . వ ; - చ్చి	
రీసా ; *			
తిని ; * (శ్రీవేంకటేశ)			

చ. ; ; ; * గామాధా ; హా	నీ ; ; - ధా	పాగా ; మా	
; ; ; * ని న్ను కో ; రి	వ ; ; - చ్చి	న అ ; ల	
రీసా ; * సానీ-ని ధదాధా	ధాసాసా - ధా	సాగా ; మా	
కుచే ; * లుని - బ్రో . చి .	న డె - ల్ల	నుచా ; ల	
రీసా ; * గామాధాసా - ధా	హాహా ; - ధా	హాగా ; మా	
విని ; * వి నీ న . - న్నా	రీ ; - తి	నిబ్రో ; తు	
రీహా ; * సీనిధపమా ; - ధా	హానీ ; - సని	ధపగా ; - మా	
వని ; * మ . . . న ; - ను	. న ; - నెం	చి . వ ; - చ్చి	
రీసా ; *			
తిని ; * (శ్రీవేంకటేశ)			

(6) రా. సరసాంగి - తా. చతురశ్ర రూపకము.

శ. మనవి చేకొనవయ్య, మా జానకీ రమణ	(మనవి)
అ. ఘనపాపహరణా! కమనీయచరణా! శీ	(మనవి)
చ. పరితాపములెల్ల డీర్చి వంము లచ్చువాడె జేసెదో, సరసన నటుబ్రోతువనుచు, సన్నిధిగోరి వచ్చిన నా	(మనవి)
2. కరిమొలిడఁగానె వచ్చి కరుణతోఁ గొచ్చినదెబో - మురళార హరియనుచు నీతో ముదముతోఁ దెల్పవచ్చిననా	(మనవి)
3. వరద వేంకటేశుఁడనుచు బిరుదు వహించెదెబో, శిరముగ నమ్మియున్న నాపై దురముగ కృపజేసి నా	(మనవి)
ప. పామా గా - గరిపా; రీ గా మాపోపా; గ మపా ; - దా ; ధా ధపపా మామామగ గా	
మ న వి - చే. . ; కొన వ . య్య; మా. . ; - జా ; న కీ . . ర మ ణ . .	
2. , , , , పధనీ ; - ధాపామా	
2. , , , , కీ . . ; - ర మ ణ	
3. , , , , మ గగరి పా-రి గమపధా పధనిసీ , ని - ధాపామా	
3. , , , , మా. . . . - జా. . . న కీ . . . , . - ర మ ణ	
4. గమపా మా-మగగరిపా , , మ గరిస స్థి-రిగమపధా నిసీరిగ మగ - రిసీనిధపమ	
మ . న వి - చే. . . . , , మా. . . . . - జా. . . న కీ . . . . . - ర . మ . ణ . .	
5. పామా గా - గరిపా; రీ గా మాపాపా;	
మ న వి - చే. . ; కొన వ . య్య;	
అ. పాధా నీ - పాధా నీ నీ నా ; - ;	
ఘన పా ; - పా మాద జా ; - ;	

(ఇచట నిలువవలయును.)

(ఇచట నిలువలయును.)

పట్టం - సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారి వ్రాసెను

2. పాదా	నీ ; - పాదా	నీధా	పా ; - ;	
భున	పా ; - . ప	హర	జా ; - ;	
3.	”	”	పా ; - పవమా	
”	”	”	జా ; - . . .	
”	”	నీసా	నీతీ - సరీగా	రీగః
”	”	హర	జా . - . . .	క.మ.
చ. పాపా	పా ; పాపా	పవమా	మా - మగగారీ	పామా
పరి	తా ; పము	లె . .	ల్ల - డీ . . ర్చి	వర
పాదా	నీ - పాదానీ	ని సీతీ	కీ - సరీసాగా	రీగః
సర	ను - న నటు	బ్రో . .	తు - వ . ను చు	స . . .
			న్ని . ధి - గో ;	రి - చ . . చ్చిన నా

(ఇతర చరణములు నిటులనే పాడదగినయవి.)

మైసూరి - సదాశివరావుగారి కీరనలు.

(1) రా. అతాణ - తా. ఆది.

ప. వాచామగోచరుండని, నీపాదములకు వందన మొనరించితి, జగదీశ ! పారపారధి ! కరుణాపయోనిధి ! (వాచా)

అ. నీచరితములను పొగడ బ్రహ్మాదులకున్నెన తరమా ! కృష్ణా !

కాచుకొన్నాను నీదు కృపకై, నా మొఱులగించి బ్రోవవయ్య !

చ. కౌలఁడు గొనిపోయిన గురుపుత్రుని చెచ్చిచ్చినావు ;

కంసుని మదమణచి, వసుదేవ దేవకి చెఱును విడిపించినావు ;

(వాచా)

వాలుగంటి యైన ద్రౌపది, హా, కృష్ణా! యని మొఱిడఁబ్రోచినావు;
మేలుమేలని పాండవులఁగాచినావు; కుచేలు నా రిసీర్సినావు
(వాచా)

2. కురూపియైన కుబ్జావక్రములకు బోఁగొట్టినావు; ఖ్యాతిమీర
విరూపుఁడైన నరకాసురుని కత్యభామ సహితుఁడై దునిమినావు;
సరూపులగు పదియాఱుజేల రమూములుల నేలినావు;
కరింద్రపైరిని ద్రుంచినావు; దోవజేవ! క్షిరుక్మిణీ రమణ!
(వాచా)

3. పంచాయుధధర! పరబ్రహ్మహరి! నినునమ్మినాను; నాదు కోర్కెలను
బ్రహ్మాదివంధ్య! క్షిప్రముగ నీ జేర్చుమయ్య, కృష్ణయ్య!
పంచశరజనక! సదాశివ! వినినత! వినుత! సురహిత!
కౌంచనవసన! కంజనయన! నిరంజన! నిష్కళంక! నిర్వంధ్య!
(వాచా)

ప. నా ; పా - ధానీపామా ;	పాగా ; - మా	పా ; ; ;	
వా ; . - చా.మ గో ;	చ రుం ; - డ	ని ; ; ;	
2. ”	పాగా , - మపా	నిపనిప - నిమపా	
”	చ రుం , - డ ని	. . . . - . . .	
3. “	”	పమపసి - నిసి నిసి	
”	”	నీ. పా. - దములకు	
సి రిసీర్ - ని సిధానిసి - నిసిరీసి - ని	, సి - ధాపమ - పసి	నాప - నిమాపసి	
వం.దన - మొనరించితి - జగదీశ - పా	, ర్గ - సారథి - కరు	జా. - పయోనిధి	

గ గ ర రి రి స - రి శ్రీ సీ సీ ని ప - ని ని ప ప
వా. . . . . చా. . . . . మ - గో. . .
రించితి జగదీశ పారస్కారధి కరుణాపయోగి" అని బ్రహ్మిపాడి పల్లవియొక్క మొదటిసంగతిని పాడి నిలుపుము.)

అ. పమపసీసీని సీసీ - సీ సీసీధా ; - సో
నీ. చరితములను - పొగడబ్ర , - హృ
సోసీసో - గ గ రి - రీ , రీ - సీ రీసో
కాచుకొ - న్నా.ను - నీ , ను - కృపకై
చిట్ట. సోనిధా ; - కీనిధా ; - సీనిపథా
శ్రీనిధా ; - నలుధా ; - రిహరదా
పదధనిసీసీ - సీ రీరీసీ - గగ రిసీ - నిరీ
ధరశుభకర - మునిహిత - ముదనుత - వర
చ. పా ; మప - మపగా ; - గమపమ
కా ; లుడు - గొనిపో ; - యినగురు
పరీసీరీ - ని సీసీదధ - ధపపాప - మా
కంఠుని - మదమణచి - వసుదేవ - శే
ని పప - సోసీ - దా , ధ , ధ - సోసీసీ - సో
వా.లు - గంటి - యె , న - ద్రాపది - హా
సీని - గో , రీరీ - సీరీ సీనిసీ - ధాని
మే.లు - మే , లని - పాండవుల - గాచి

| మరి - నిప నిమాప
| త. - రుం . డ ని
| బ్రహ్మిపాడి పల్లవియొక్క మొదటిసంగతిని పాడి నిలుపుము.)

| సీ - ని సీరీసీ - నిసీ | ధా , - ని సో ;
| రు - లకునైన - తర | మా , - కృష్ణా ;
| ధ రీసీ - సోసీ - దా | ధా - ధ పప - ధమ ప
| నామొ - తాల - గిం | చి - బ్రో.వ - వ . య్య
| రీసీనిధా , - రీసీ | ని రీసీ - నిసీనిధా
| నవవిదా , - రణ | నుగుణ - హరికదా
| సీ ని - సోనిధాప | పామగామాప
| మృదు - పాదదాన | ధి ర గంభీర
| పా ; - ని పనిప | నీ , ప - ధ నీప
| పు ; - త్రునితె . | చ్చి , చ్చి - నా.పు
| పగా - మమమమమ | మధాప - మ రీ స
| వకి - చౌఱునివిడి | పిం . చి - నా.పు
| సు - హారీ సీ - నిరీ | సీని - ధా నిసోసీ
| కృ - హాయని - మొఱ | లిడ - బ్రోచినాపు
| సోసీ - రీసీనిధ | , ధ - నిపనిమాప
| నాపు - కుచేలునా | , రి - డి. ర్చినాపు

2. పగామపా , ప - ని ప ని ప - ని ప ని ని || పమ - ప సేనాధ - ద || , ధ - ధ రీస - దాధ ||
 కురూపియై, న - కుబ్జా... - వ. శ్రమ || అను - బో. గొట్టి - నా || , పు - ఖ్యాతి - మిర ||
 రీసా స - యా , ధ - దధపా - భజ ప - మ || , ప - మాపమమ || మా - మగమపారి ||
 విరూపు - డై , న - నరకా - సురుని... స || , త్య - భామసహిత || డై - దునిమినాపు ||
 ధపాప - సేనసేస - పి ధసేస - సోదై - నిస || తీ , గ రీస - న || స - ధా , నీసా ||
 సరూపు - లగుపది - యాఱు... - జేల - ర. || మా, మణుల - నే || లి - నా , . పు ||
 తీసీ స - గగతీరీ - ధనిధని - సోసో || నిరీస - దాధధా || ధాపపా - ధనుప ||
 కరింద్ర - టై. రీని - ద్మం. చి - నాపు || దే. వ - దేవశ్రీ || రు క్మిణీ - రమణ ||
 3. పాపా - మపమప - మపాగామ - గమ || పమ - ధాప - దాధ || ధ రీస - దా ధ - దధ ||
 పంచా - యుధధర - ప ర బ్రహ్మ - హరి || నిను - నమ్మి - నాను || నా.దు - శోరై - లను ||
 సోసో స - దాధ - ధాపప ప - మపమ || , మ - మామ - మా || ధాపమ - రీ సా ||
 బ్రహ్మాది - వంద్య - శ్రీవ్రమగ - నీ . తే || , ర్పు - మయ్య - కృ || ప్ప . . - య్య. ||
 ధమప - సేసేస - నిస - సేధా , - సేనిసేని || సేనిసో ; - ధప || ధా ; - పను పప ||
 పం.చ - శరభ - నక - సేధా , - శివకవి || వినుత ; - విను || త ; - సురహిత ||
 సో సేస - గోదరీ రీ రీ - రీ రీరీ - రీసా || సేస - సా సేదాధ || ; - నిపాని మప ||
 కౌతవన - వపున - కరజ - నయన - నిరం || జన - నిష్కళంక || ; - ని.ర్వంద్య ||

(2) రా. బలహంస - తా. ఆది.

ప. ఎవరున్నారు నన్నుబ్రోచేవా రి నకుల తిలక ? శ్రీరామచంద్ర ! (ఎవ)

అ. అవనిజ నీత ననుబ్రోచుటకై భవహరనీతోఁ దెల్పలేదా ? (ఎవ)

చ. బాండ్లైన యీదాసునిపై - చాలప్రేమయుంచరాదా ! సుఖకర !

చాలుర నీ కోపము నేతాళజాలర, సదాశివనుత ! (ఎవ)

ప. ; * రిమపా ; ; - ధా ; పా | దాధా ; పా | నిదధప - మా ; ||
 ; * ఎ వరు ; ; - న్నా ; రు | న న్ను ; బ్రో | చే . . - వా ; ||
 ; * రిమపా-రిమపధ-సి ని ని ద ధప | , , | , , ||
 ; * రె వరు-. . . . -న్నా . . . రు. | , , | , , ||
 ; * , , | దధసినినిధ - పా | , , ||
 ; * , , | న.న్ను . . - బ్రో | , , ||
 ; * మమాగసా - రీరీమామా | ; - పధసోసో | సినినిధ - ధపమా ||
 ; * ఇ న కు ల - తిలక శ్రీ | ; - రా . . మ | చం . . - . . ద్ర ||
 ; *
 ; * (ఎవరున్నారు)

అ. ; * పధాపధాసో ; కీరీ | ; - సోగోసో ; | సినినిధపధసో ||
 ; * అ వ ని జ నీ ; . త | ; - ననుబ్రో ; | చుట.కై . . . ||
 ; * సోసోసోసో - సినినీ-నీ నిధ | ధాపా - రిమపధ | సినినిధప - మరిమగ ||
 ; * భవ హర - నీ . . -తో.దె | . ల్ప - లే . . | . . . . - . . . . ||
 సా *

దా* (ఎవరున్నారు)

చ. ; * నీ , ధపా ; మాధా ; | ; - నీ , ధపా | ధా ; సో ; ||
 ; * బా . లుడై ; న యీ ; | ; - దా, సుని | పై ; . ; ||
 ; * మాగాసా ; రీ మా ; | పాధా ; సో | ; - సోసోసోసో ||
 ; * చా లప్రే ; మయుం ; | చ రా ; దా | ; - సుఖ కర ||
 ; * పధాపధాసో ; కీ ; | ; - రీమోగోసో | సినినిధ - పధసో ||
 ; * చా. లు ర నీ ; . ; | ; - కో. పము | నే . . - తా . . ||
 సో * -సోసో సినినీ-నిదధా-మా | పా-రిమపధ - సిని | ధపమగ- రిమాగ ||
 శ * జా ల - ర . . . . - స | దా-. . . . . | . . . . - శి వను ||

సా *

త * (ఎవరున్నారు)

(3) తా. బలహంస - తా. ఆది.

ప. నిన్ను వినాగతి నా కెవరురా? నన్ను వేగమే రక్షించరాదా? (నిన్ను)

అ. సనకాదివినుత పాద! నిన్ను సన్నుతింప నాతరమా! రామ (నిన్ను)

చ. ఇక నాతరముగాదు, ఈకష్టము ఓర్వ, సుముఖుడై కీకంటఁజూడరా!

మోహనాంగ! సదాశివనుత!

(నిన్ను)

ప. మాపాధానా ; ; - నీధా	పా ; ; - మరి	మాగానా ;	
నిన్ను వినా ; ; - గతి	నా ; ; - క.	వరురా ;	
2. మాపాధానా - పథనానిధపమ	పథనిధపమ - రీ	,,	
నిన్ను వినా - . . . గ . తి .	నా . . . . . - క	,,	
3. మాపాధా - రీసేనిధ - నానిధపమ	,,	,,	
నిన్ను వి - నా . . . - . గ . తి .	,,	,,	
4. ,,	,,	మాగా - సారీ	
,,	,,	వరు - రా.	
పామాగానా ; - రీమా - పా	దాధానానా	రీసేనిధ - నిధపమ	
నన్ను వే . ; - గమే - ర	. . క్షిం . చ	రా . . . - దా . . .	

(నిన్ను వినా) (3-వ సంగతిని పాడుకొనవలయును.)

అ. నీధాపా ; - పాధామాపా	ధానాధా - ధా	నా . . - నా . .	
సనకా ; - ది వినుత	పా . . - .	ద - నిన్ను	
2. ,,	,,	నా . . - నా రీసే	
,,	,,	. ద - నిన్ను.	
3. ,,	పాధానా రీ	మాగా - నా రీసే	
,,	పా . . .	. ద - నిన్ను.	
4. నా ; నా - రీసేనిధ - నిధధా	పథనానా	రీసేనిధ - నిధపమ	
స ; న్ను - తిం . ప - నా . .	నా . . - తరమా	రా . . . - మా . .	

(నిన్ను వినా) (3-వ సంగతిని పాడుకొనవలయును.)

చ. పాధాపా ; ; - మరిమాగా	నా - పా ; ;	మా, రీ - పా, మా	
ఇకనా ; ; - త . రము	గా - ; ; ;	. . . - . , ను	
2. ,,	పా ; ; - రీ	మాపా - దధపమ	
,,	గా ; ; - .	. . . - . . . దు	
నిధధపపమ - పా; పాధా ;	; ; ధానాధా	ధానానానా	
ఈ . . . . - క ; ప్తము ;	; ; ఓ . .	. . . ర్వా	
మాపాధా - నా ; ; రీ ;	రీమాగానా	; నా - సేనిధ	
సుముఖు - డై ; ; కీ ;	కంటజా	; డ - రా . .	
పామా-పాధానానా-పాధా	నా ; ; ;	రీసేనిధ - నిధపమ	
మో . - హనాంగ - స .	దా ; ; ;	శి. వ . - ను. త.	

(నిన్ను వినా) (3-వ సంగతిని పాడుకొనవలయును.)

- [illegible]

ప. పా ; | ధ - ధపపానా || పూగా | మా ; పాపా... || ధా ; | ధాపి ; పి . || పా ; | ; - పానిధపను ||
 రా ; | జి - తా... || మర | పా ; . || రా ; | మచు ; ద్ర || ధూ ; | ; - పా... ||
 గామప | , ధ - హావిధవి || ని - స - స - నిసాస - నిస || రిగపగ | , మకీస - సీ || ససవిధ | ధప - సనిదధామ ||
 రాజరా | , జ - వందితచర || ణ-యగళ | దీనపాల - దిన || రా.జవం | , శరత్తు - సదా || శివకవి | సుత - శ్రీతసపాద్య ||

(5) రా. కనూసు - తా. అది.

- ప. నాతరమా శిన్నవరింప ? ధాత్యజనక ! సుజాన !
 అ. చేతనై నమట్టకు నే నీ ఖ్యాతినిపొగడగ నాలగింపు
 చ. బాలప్రాయమున మారీచునినొక - కోరి నేని మునుల యార్జిరిచ్చి
 కాలకౌటని విల్లుద్రుంచి - కామినినీతను పెండాడలేదా ?
 2. ప్రోహియైన కాకాసురుడు అతిదుర్బలుడై నీ పాదములను
 పాహిపాయని, శరణగ - కాపాడలేదా ? కరుణాజలధే !
 3. నీపదధ్యానముఁ జేయువారికి - నిరతము శుభముల నొసగలేదా ?
 ఆపద్యాంధవ ! సదాశివనుత ! నాపరితాపము వేగదీర్చు

N. B. స్వరఫాహిత్యమును కీర్తనాంత్యమునందు జూడుడు.

సా * ; - ; నీధాపా - మాపాధానిధ | తా - ధపమగరూ | పా ; - ధనిపధ ||
 నా * ; - ; తర మా - ని . న్ను... | . - వ... | రిం ; - . . ప. ||

గ చ భా శ్క య క్కు

(నాతరమా)

(నాతరమా)

(నాతరమా)

(నాతరమా)

(నాతరమా)

[illegible]

;	*	దాధా - ధనిసోనీసో ;	సో - రిసినిధ	సేనిధప - ధపమగ	
;	*	కాల - కా. . లుని ;	;	.....	
మా	*	దాధా - రీ ; నీసో ;	;	నిసేరిగ్గమా	
.	*	కాల - కా ; లుని ;	;	వి. . . లు	
నిప	*	రీ , రీరీ - నీ - , సోసో	;	ధ సే నిదధప	
..	*	కా, మిని - నీ. , తను	;	పెండ్లా. . డ	
2. ,	*	దాధా - ధనిసోనీసో , ,	;	ధనిసోనీ	
;	*	ద్రోహి - యై. . నకా , ,	;	కా. . ను	
పా	*	ధసోనిధా - మపధప - మగమా	;	ధా ; నిధ	
.	*	దు. ర్భలు - డై. . . . నీ	;	పా ; ద.	
;	*	దాధా - ధనిసోనీ - సోసో	సో ; - రిసినిధ	సేనిధప - ధపమగ	
;	*	సోహి - పా. . హి - యని	;	.....	
మా	*	దాధా - రీ ; నీ - సోసో	;	మగగరి - రిసినిధ	
.	*	సోహి - పా ; హి - యని	;	గ.	
నిప	*	ధా రీ ; నీ - సో ; సో	ధసేనిధపా - ధప	పధనిసే - రిసినిధ	
..	*	కాపా ; డ - లే ; దా	;	ల. . . . . ధే. . .	
3. ;	*	పనీధనీ - సోనీసోసో	;	సేనిధ - ధపపమ	
;	*	నీ. పద - ధ్యో. న ము	;	వా. . . . . రి. కి .	

మా	పస నిధా - మపధప - మగమా	;- దాధానిధ	పధనిస - నిధపా
.	నిర తమ - శు. భ. - మూ. ల	;- నొ స గ.	లే. . . . . దా
;	పదధాని - సోనీసాసా	సా; - రిసనిధ	సినిధప - ధపమగ
;	అ. ప. - ద్వాంధవ	. ; -	. . . . .
మా	పదధానీ - రీ నీసాసా	;- నిస రీ గమా	మగగరీ - రిసనిధ
.	అ. ప. - ద్వాంధవ	;- స. దా. .	శి. వ. - సు. త.
నిస	రీ, రీరీ - నీసా, సీసా	;- ధసనిధపా	పధనిస - రిసనిధ
. .	నా, పరి - తా, పము	;- వే. . . గ	దీ. . . . . ర్చు
సా	నీ ధాపా - మగమప - ధామా	, - ధపధమా, - ప	మపగా - మాపధ
లో	కాధారా - మరపేరి - పాలా	, - భయకరా, - ఘ	హరశ్రీ - రా జిత
సా	రీ గ మగరీ సీ - నిధప మ-గమపధ	నీ - సీసా - ప పా	ససరిగమ - పధ ని
పా	దయగళముని - నుతభయ-శమనస	దా - శివా - రి భం	జనజలజ - నయన

శ్యామాశాస్త్రులవారి కృతులు.

(1) రా. పూర్వకల్యాణి - తా. మిశ్రలఘువు.

ప. నిన్నువినాఁగ మఱిదిక్కవరున్నార - నిఖిలలోకజననీ నన్నుబ్రోచుటకు (నిన్ను)

అ. పన్నగభూషణుడైన కాంచి ఏకాంబ్ర - పతిమనోహరిణి శ్రీకామాక్షి ! (నిన్ను)

చ. పరమలోభులను పొగడిపొగడి యతి - పామరుడై తిరిగి తిరిగి వేసారి

స్థిరములేక నతిచపలుడైతినా - చింతదీర్చి వేగమేబ్రోచుటకు ! (నిన్ను)

2. ఇలలోనీవలె గలదా ? నీమహిమ - యెంతనియోచింప యెవ్వరి తరమమ్మ ?

పలుకవశమా ? అదిశేషునికైనను - పతితపావని ! నన్ను బ్రోచుటకు (నిన్ను)

3. తామసంబిటుల నేయకాదికను - తల్లి నా మొఱవినరాదా ? దయలేదా ?

కామితార్థ ఫలదాయకి నీవేగదా ? - శ్యామకృష్ణ సహోదరి ! బ్రోచుటకు (నిన్ను)

ప. నిన్నువినా	; - పాసరీ	గారీ గమా	; - గ రీసా	
ని. న్నువినా	; - గమతి	దిక్కవరు	; - న్నా.రు	
	„		; - పా , పమ	
	„		; - న్నా. రు.	
పాధాపధా	పామాగరీ	గా - పా, మా	గా మాగరీ	
ని ఖిలలో	, క జన	నీ - న , న్ను	బ్రోచుటకు	
	„	ధనినిధపమా	„	
	„	నీ. న. .న్ను	„	
అ. గామాపధా	; - ధరీసీసీ	ధనిపధాపా	హా.హా , హా	
పన్నగ భూ	; - ష.ణుడై	న.కాం చి	ఏకాం , బ్ర	
ధారీసీ సీ	; - నిధపమా	పమధపా - గా	మగగరీసా	
ప తిమనో	; - హా. . రి	ణి. శ్రీ . - కా	. .మా.క్షి	
చ. పాపాపపా	; - పాపమా	పాధాపధా	పామాగరీ	
ప ర మలో	; - భు లను	పొగ డిపా	గ డి యతి	
పామా రిగా	; - మాపమా	గామపమగరి	మగగరీసా	
పామరుడై	; - తి రి గి	తి రి . గివే.	. . సా.రి	
గామాపధా	; - ధరీసీసీ	ధనిపధాప	హా , హా.హా	
స్థి ర ము లే	; - క. నతి	చ. ప. లు	డై , తినా	
; ధరీసీధా	; - ధానిపా	; - నిధాపమ	గామాగ రీ	
; చింత.దీ	; - ర్చి వే .	; - గ. మే .	బ్రోచుటకు	

(ఇతర చరణము లిటులనే పాడఁదగినయవి.)

శ్యామాశాస్త్రాలవారి కృతులు

విభాగం

(2) రా. కల్యాణి - తా. మిత్రలఘువు.

ప. తల్లి ! నిన్ను నెఱుగమిన్నాను, వినవే ! (తల్లి)

అ. ఎల్ల లోకముల కాధారమై యున్న నా - (తల్లి)

చ. ఆదీశ క్షిణిపు పరాకునేయక - ఆదరించుటకిది మంచిసమయము -

గాదా? సరోజభవాచ్యుతశంభునత పాద! నీదు దాసానుదాసుడే! నా (తల్లి)

2. దేవినీదు సరసమానమవరని - దేవరాజమునులు నిన్ను పొగడంగ -

నావెతఁ దీర్చి బిరానవరాలాసఁగి నన్నుఁ బ్రోవ నీజాలమేలనె? (తల్లి)

3. శ్యామకృష్ణ పరిపాలనజననీ! కామితార్థ ప్రదకంజలోచనీ!

కామారిరాణి! పురాణి! పరాశక్తి! - కామకోటిపీఠాధివాసిని! (తల్లి)

ప. ; * సా, సా | రీ రీ గగా | ; - మపామా | గాగారిమగ ||

; * త, ల్లి | నిన్ను నెఱ | ; - న . మ్మి | నానువిన . ||

2. గరి * రిసాసా | ,, | ; - గమపథహమామా | ,, ||

వే. * త, ల్లి | ,, | ; - న . . . . మ్మి . | ,, ||

3. ,, | ; - నిధపమా | ,, ||

,, | ; - న . . మ్మి | ,, ||

4. ,, * గరిససా | ,, | ; - మపథనిసేనిధపపా | ,, ||

,, * త. . ల్లి | ,, | ; - న . . . . . మ్మి . . | ,, ||

,, *

,, * (తల్లి నిన్ను)

అ. ; * శాసనా | , ని - ధానిహా | హా , సో భవతు | ప మగ - రీ మగ ||

; * ఎల్లలో | , . - క ముల | కా , ధార . | మై . . - యున్న ||

గరి *

నా. * (తల్లి నిన్ను)

2. ; * సగరేహా | నీ - ధానిహా | ధనిసరి - సేనిధా హమా; | ,, ||

; * ఎల్లలో | . - క ముల | హా . . - ధా . . . ర ; | ,, ||

గరి *

నా. * (తల్లి నిన్ను)

చ. ; * పాపపా | ; - పాపమా | గాధాపధా | పామాగరి ||

; * ఆదిశ | ; - క్షిణి పు | ప రా. కు | సే . యక ||

; * గామపా | ; - పాపమా | గానిధపమ | మగ గారిసా ||

; * ఆదరిం | ; - చుట కి | దిమం, చి . | స . మయము ||

సా రీ స రీ	; - గా గ గా	; - పా ప పా	; - ధా ని హా	
గా దా స రో	; - జ భ వా	; - చ్యు త శం	; - భు న త	
; * ధ రీ సీ ధా	; - ధా ని పా	; - ని ధ సా మ	గా గారి మ గ	
; * పా. ద నీ	; - చు. దా	; - సా. . ను	దా . ను డే.	

గరి *

నా. * (తల్లి నిన్ను) (ఇతరచరణము లిటులనే పాడఁదగినయవి.)

(3) రా. ఆనందబైరవి - తా. ఆది.

ప. పాహిశ్రీగిరిరాజసుతే! కరుణాకలితే! పదసగోజునుసరామితే (పాహి)

అ. దేహిమతే రనుపనుగతి మేకాంబ్రపతిసుదతి! సతి!

తేజసాతులిత దివ్యచూరే! లలితే! సులలితే! (పాహి)

చ. దేవి! పురాణి! నిగమవినుతే! ప్రీతిరిహవసతుతే! మయిస తేచునినమజితే,

యుధిజితేంద్రవినుతే! దేవావిరతకృతనుతే! కామతోటిసిగఘటితే!

దీనజననిజగతే! భువిపరదేవతే! సుచరితే! (పాహి)

2. నీపవనీవరనివసనే! నమ్రజగదవనే! త్రిజననే! కనకవసనే!

ఝషవిశాలనయనే! గోపాయితసుకవిజనే! పాపతాపఖండనచణ

కుంతలవిజితఘనే! ఘనజఘనే! కళావతిఘనే! (పాహి)

3. కామితధాత్రి! కమలముఖి! కామాక్ష్యభిలసాక్షి!

కామరతి! కామితశుభఫలదే! ధృతసుగంధనశదే! శ్యామేంద్రభవ మమముదే;

శ్యామకృష్ణసద్వరదే! శ్యామల ఉచితరదే! విధృతగదే! సదైవవరదే! (పాహి)

ప. సా ;	పా ; హా	నీ ధా	పాధప - మాగా	
పా ;	హీ ; శ్రీ	గి రి	రా . . - జ సు	
మా ;	; ; - పామా	గ మపా	మా - గారీనీ	
తే ;	; ; - క రు	జా. .	. - క లితే	
సాగా	రీగా ; మా	పాపా	మాగా ; రీ	
ప ద	సరో ; జ	మ ను	స రా ; మి	
గారి	గా ; ; ;	గమపధ	పమ - గమపమగరి	
తే .	. ; ; ;	ఎ . . .	. . -	

అ. పా ;	పాపామా ;	మాపమ	గారీగామా	
దే ;	హిమ తే ;	ర సు .	ప మగ తి	
పా ;	గా ; మాపా	మా - పమ	గారీగారీ	
మే ;	కాం ; బ్ర ప	తి - సు.	ద తిస తి	
సా ;	పాపా ;	మ గ రీ	గా ; మా ;	
తే ;	జ సా ;	తులి త	ది ; వ్య ;	
పామా	గా ; గారీ	సా ;	మాగారీన్	
మా .	రే ; ల లి	తే ;	సు ల లితే	
సమగగ	రిసన్సగగమా	; - పధ	మపగమ - గరిసన్	
నీసీనీ	ససగామ - గమప	పాధ - మ	ప - గమాగరిసన్	
సమగా	రిస - గమప - మపా	సనిసమ	గరి - గారీసీనిని	
సానిధ	పధప-మపమ - గగ	మాగరి	గమపమ - గరిసన్	
చ. సా ;	పాపా - ప నిపా	మా - గా	మాపమగారీ	
దే ;	వి పు - రా . .	జి - ని	గ మ . వి సు	
సా ;	నీ ; సా - పామా	గారీ	నీ సగరీగా	
తే ;	ప్రి ; తి - రి హ	వ స	తు తే . . .	
రి -	మా - గమపామా	గారీ	గామా గాసా	
మరియ	న - తే . . సు	ది న	మ జి తే	
సాసా	పామాజ్ఞామా	గారీ	సా ; ; ;	
యుధి	జి తేం * ద్ర	వి సు	తే ; ; ;	
నీ ;	సా ; - నీసా	రీ - సరి	సా - నీనీగా	
దే ;	వా ; - వి ర	త - కృ.	త - నతే	
సా ;	పా - రీగారీ	సా రీస	సని సీసా ;	
కా ;	మ - జ్ఞా.తి	పీ ర .	భుటితే . ;	
సా ;	నీధాపామా	పనిపా	మా ; - పామా	
దీ ;	న జ న ని	జ . గ	తే ; - భు వి	
గారీ	సా ; ; పా	మగమప	మా - గారీన్	
ప త	దే ; ; ప	తే . . .	సు - చరితే	

(ఇతర చరణముల నిటులనే పాడుకొనవలయును.)

(4) రా. మోరజి = తా. చోపు.

- ప. బ్రోవవమ్మతామసమేలే! దేవి! తాళలేనే, బిరాన - (బ్రో)
 అ. నీవనాదరణజేసిలే నిర్వహింపవశమా? కామాక్షి! (బ్రో)
 చ. దీనరత్నకి నీవేయని, దివ్యమైన నీ నాభుమే, ధ్యానము; వేటే మంత్రజప తపములెఱుంగనే, బిరాన (బ్రో)
 జాలమేల? వినోదమా? శివశంకరి! నీ సమాసమా? శూలిని! వేటే భక్తపరిపాలిగలదా? బిరాన - (బ్రో)
 శ్యామకృష్ణసోదరి! శుకశ్యామలా! త్రిపురసుందరి! ఈమహిలో నీ సమానదైవ మెందుఁగాననే! కామాక్షి (బ్రో)

ప. ; ని	సారీ	, రీ	; - రిగ	మమా పా, మ	పా, ; ; మ - మగ పమగా; రీ - సా	
; బ్రో	వ వ	, మ్మ	; - తా.	మ స మే, .	లే, ; ; . - బి. రా. . ; . - న	
2.					పా, ధప - మగ	
					లే, . . - బి.	
3.					పా, ; ; - ప ధ	
					లే, ; ; - అంబ	

నీ ,	పీనినిధ	ధపా	పాధప	మగా	; - మప	మగా	రీసా	
దే ,	వి.తా.	. శ	లే. .	శే.	; - బి.	రా.	. న	
ప ధ నీధ	ధరీపీని	నిధాపా,	మపపపి	పీనిధపమగ	; - ధప	పమగా	రీసా	
అంబ దే.	వి.తా.	. . శ ,	లే. . .	. . . . . శే	; - బి.	రా.	. న	
ప ధ నీ ,	గరీపీని	,	మపధనిపీనిగరీ					
అంబ దే ,	వీ.తా.		లే.					

వి	శాశి	; - రి X	మమా	శా, మ	హా,	(ఇచట నిలుప
బ్రో	వ ప	; - కా.	మస	మే, .	శే,	వలయును.)
అ.	ప	పదాధపమ	పాధా	; - ధని	శా,	కీపాశిగరి
	ప	. . దం .	రణ	; - శే.	శా,	అంబా. .
సని	విధ	పా				
	ప					
	ప	కీసా, ని	నిర్దాపా,	మగా	ప మగా ;	రీసా
	ని	ర్మహిం .	. . ప,	మా.	మా. . ;	. తీ
			మతసా	సేనిధపమగ,	ప మగా ;	రీసా
			శ. శ.	మా. . . . ; - కా.	మా. . ;	. తీ
			మపధని-సేరిగరి			
			వ. . . - శ. . .			

(బ్రోవపమ్య)

వి	ప	పదాపా	పదా	; - ధని	శా, ని	శా,
బ్రో	ప	ప	ప	; - ని.	శేయ	ని,
అ.	ప	ప	ప	శా,	శా, ని	నిధా
సని	ప	ప	ప	ని,	. . .	నా.

స - ధ ని || సోనీ || సోనీ || ; ; || సీనిధ || , పాధపమ || పాధా ||
 స - ధాన్యం || . న || ము , || ; ; || వే. || క్షే.మం || , . . త్ర. || జ ప ||
 ధనిధ || సీనిధ || ధపా || పాధప || మగా || ; - మగ || పమగా ; || రీపా ||
 తప . || ము. లె. || ణుగ || నే . . || . . || ; - బి . || రా. . ; || . న ||

. (ఇచ్చట అనుపల్లవిలోనుండు సంగతులను పాడుకొనవలయును.)

(5) రా. ఘరజు - తా. మిశ్రలఘువు.

ప. త్రిలోకమాతా ! నన్ను బ్రోవు కరుణను, దినదినమికను (త్రిలోక)

అ. విలోకింపుము, సదయనన్ను, చలని వీక్షణమున, కామాక్షి ! (త్రిలోక)

చ. నిన్ను నమ్మి యుండగ శ్రమపడవలెనా ? నే నెందుగానదిక్కు నిన్నువినా ;
 ఘనమున కోరికల కోరికలోరి ఏమిఁగానక భిన్నుడై తి ధన్యునేయు (త్రిలోక)

2. జపము లెఱుగనే తపము లెఱుగనే చపలచిత్తుడను సంతతము (త్రిలోక)

కృపకు పాత్రుడనుచు వేద్యుడని నన్ను వీక్షించకటాయె, నీ బిడ్డయని (త్రిలోక)

3. మఱువక నిన్ను నే మది దలచగను మ - నిమిచి జెరువకు మనరాదా ? (త్రిలోక)

శరణనే సుజనులపాలి కల్పవల్లి ! శంకరీ ! శ్యామకృష్ణహరి ! (త్రిలోక)

ప. సామాగమా || పాధానిసో || ; - సోనీ || ధాపామగా || మాధాపమా || గామాగా , || ; - ; , || , మగరిసని ||

త్రిలో. క || మాతానన్ను || ; - త్రోవు || కరుణను || దినదిన || మికను , || ; - ; , || , ... ||

” || ” || ” || గమపధ-పమగ || మపమగ - రిసని ||

” || ” || ” || . . . . . || . . . . . ||

శ ర ఘ ర జ య

3.	నీ పాదములను	రీ ; - మరిపా రిససద్ధి	నీ పాదములను	సా ; - రీ మా పనిప - మ పమ - రీగరిపా
	పాదములను	జా ; - స. న వి. ను.	పర	దా ; - యకి శ్రీ... .. - ల. లి త
4.				
5.				
6.				
7.	సాపాదములను	సా ; సాసా నీ ;	రీసా	సా ; - రీగరిపా
	కాదములను	కా ; క్రిని వా ;	కటా	దా ; - యకి శ్రీ... .. - ల. లి త
	రీ ;	; - రి పపమ రీ , - రి	సా ;	పనిప - మ
	తా ;	; - మగమిక ను , - న	కా ;	పనిప - మ
	రి - గ	రిగ-రిమపని పమ నిస స	నిసా	పనిప - మ
	పురా - రి	రిపు-నికివరములు విరాస	వినిశే	పనిప - మ
8.	పాపా	; - పనిపామా మామా	నీపా	రీ సా ;
	కా	; - భ. రణ క రా	కలా	స్మతా ;
	పాపా	సా ; సాసా నీ	రీసా	పనిప - మ
	కల	సా ; . రి భయ	వినిశే	పనిప - మ

(ఇతర చరణము లిటులనే పాడఁదగినవి.)

(2) రా. దేశ్యతోడి - తా. చతురశ్ర యావకము

ప. శ్రీకమలాంబనా! చింతదీర్చవే, అంబ! వేవేగమేరావే (శ్రీ)

అ. పాకారి ముఖసురసుత పాదా! నాతోవాదా? (శ్రీ)

చ. కరుణాజలనిధి ధరలో నిన్నువినా, మఱియెవ్వ రున్నారని, నీ

చరణము గొలిచితిని సదా; సదా నీ స్మరణముఁ జేయు

కుమాకుని కరుణించి బ్రోవ సమయము

నిరతముగ శ్రీవెలయు పురనివాసిని! భవమోచనిగ (శ్రీ)

(N B. చిట్టస్వర సాహిత్యములను అనుపల్ల వాంత్త్యమున జూడుడు.)

ప. దా ;	; ; - ధాపా	గా ;	మాపా - ; ;	
శ్రీ ;	; ; - క మ	లాం;	బ నా - ; ;	
2. గమాగ	ధా ; - పధపా	,,	,,	
శ్రీ . .	. ; - క . మ	,,	,,	
3. సరిగమ	ధా ; - పధపా	పమగా	,,	
శ్రీ . . .	. ; - క . మ	లాం .	,,	
4. సరిగమ	పధనిస - నిధపా	పమగా	మాపా - ; ;	
శ్రీ . . .	. . . . - క . మ	లాం .	బ నా - ; ;	
5. సరిగమ	పధా , - ధాపా	మా , గ	గరి - రీ ; పా	
శ్రీ . . .	. . , - క మ	లాం , .	బ . - నా ; దు	
; - పా	రీ - గా ; మా	ధా ;	; ; - పాపమ	
; - చిం	త - డి ; ర్చ	వే ;	; ; - అంబ .	
పధనిస	; ; - పా , ధ	ధనిధా	పా - ధ పగామా	
పె . . .	; ; - వే , .	గ . .	మే - రా . . వే	
సా ;	; - ని నిధాపమ	ధపధా	; - సీసీసీసీ	
పా ;	; - కా . . రి .	ము. ఖ	; - సురసుత	
సినిధప	పమ - ధ ప గామా	ధపధా	,,	
పా . . .	. . - కా . . రి	ము. ఖ	,,	
గ గ రీ	పా - సీసీసీ - ధని	ధాపా	; - పమగామా	
పా . .	. - దా . . - నా .	. తో	; - వా . . దా	
న. ధా ;	; ; - పా ;	; ;	; - గా ; - మా	
నీ ;	; ; - పా ;	; ;	; - దా ; - బి	
పా ;	; ; ; - ధా	పాగా	; - మాపామా	
మే ;	; ; ; - గ	తి లో	; - కు ల కు	

పా ;	; ; ; - ధా	పాగా	; - రి స ని	
మే ;	; ; ; - గ	తి లో	; - కుల కు	
నీసా	నీగా ; గా	మాధా	ధా - నీ ; హా	
నిఖి	లసా ; ఊ	సు తు	ని - బ్రో ; వ	
నీ గా	రీ నీ ; ధా	నీధా	పాగా ; మా	
నిన్ను	వి నా ; యె	వ రి	ల లో ; న	
నిసనిగ	, గ - మ ద ధనీ స	ని గ రీ ని	, ధ - నిధపగామ	
నిఖిలసా	, ఊ - సుతునిబ్రోవ	నిసు వి నా	, యె - వ రిలలోన	
చ. రీసా	మా ; పామా	గామా	దాధాపా ;	
క రు	జా ; జ ల	ని ధి	ధ ర లో ;	
పాగా	మాపా, - ధపా	గామా	ధప - మ పమగరిస	
నిన్ను	వి నా, - మ తి	యెవ్వ	రు. - న్నా...రని	
సా ;	ధానీసారీ	గామా	పాపామా - ధప	
నీ ;	చ రణము	గాని	నీ తి ని - స .	
ధా ;	; ; ; - నిసి	ధా ;	ధపమా - ధాపా	
దా ;	; ; ; - స .	దా ;	నీ . . - స్మ ర	
గామా	దా ; దా - ధా	నీ ;	; హాహా - ;	
ణము	జే ; యు - కు	మా ;	; రు ని - ;	
దాధా	ధాగారీహా	సీ ని సీని	ధప - గామగరి	
రు	జిం . . ని	హ్రో	వ . - సమయ	
హ - నీ	సారీగామా	దాధా	నీహా నీ హా	
ము - ని	ర త ము గ	శ్రీ వ	లయపుర	
నీగా	రీ - సరీనీ - ధా	పాగా	; - మాపామా	
నివా	. - సీ. ని - భ	వ మో	; - చ ని గ	

విసి	ధామా	గరి	X 8X8	హా , :- న్న	స శా	గామా	
జగ	ము లో	.న	గా....	న , :- డి	క్కె-వ	ర మ్మ	
నినిసి	విధమా	గరి	గమపమగారి	హా , :- నిష్ట	ిన్దస	విధమా	
జగ .	ము. లో	.న	గా.....	న , :- త్రి.	లో..	..క	
భిన్ద	సాన్ద	గ రి	హా ;				
జన	నీ ని	స్తువి	నా ;				

(ఇవట నిలుపవలయును.)

అ. నిసి	హాన్ది	హా ,	:- డి	హా , :- నీ	నీ ,	విధమా	
మన	ని జ	మా ,	:- న	న , :- న	మ్మో,	డి. ని	
2.				, :- నిప	ని నిసి	,	
				, :- న.	మ్మో..	,	
3.				రహా			
				స .			
				గహా			
				స .			
రహా	రిన్ద	నిన్ద	:- నిధా	నిధని విధమా	X 5	X8హా	
వి న	హే. నా	మన	వి. ని	విని. న. చ్చ	బ్రో. మ	వు. మ	
చిట్ట. నిన్ద	నిన్ద - నిన్ద	హా ,	:- నిన్ద	X 8 స :- గగ	మామ	X X8స	
విరవ	ధక - ముఖ	హా ,	:- యకి	యమచు విని - నిమ	చాల	గొలిచితి	

[illegible]

(ఇచ్చట చిట్టచురమును పాడి పలచి పాడుకొనవలయును.)

(4) రా. ఎదురులకాంభోజి - తా. చాపు.

ప. నినునేవించిన జనులకునిక యీ జనన బాధలుగలవే? (నిను)
 ఆ. కనకాంగి శ్రీరుక్మిణీ హృదయాబ్జ దినమణే! పారసారధిస్వామి! (నిను)
 య. భవసాగర తారకమై యున్నది నీ పదసారస యుగ్మము; భువిమానవ లోకులకు
 భుక్తిమక్తి ప్రదము! నీపదము! భవసన్నత! నీదునామభజన సదాచేయుచున్న,
 కవిజనావసలోల నీగరి గలదా వేల్పు? కుమార పూజితపద!

ప. గ కి	పా ,	ధపపమ	పాధనిధా	ధపపమ	మగరి	రి గసా
నిను	నే. .	చి.న.	జ ను. .	ల.కు.	నిక.	యి. .
గన్ధి:పా	పా ,	పా , రిరిగాస	రిరిప	పమగా-మగరి	రీ ,	సా ;
జన . .	బా ,	ధ , లు. .	గల.	వే.	. ,	. ;
అ. మగా	పాధా	సిధాసి	సిదధరి	సే వి	సి నిధా	పధపాపామా
కన	కాంగి	శ్రీ. .	రు.క్తి.	టి .	హృ.ద	యా. .
మపా	ధాసిధ	సే ,	సిపపమ	పా - ధసి	ధపపమా	మ గరి
రిగ	మణే.	. ,	పా.ర.	సా - . .	ర.తి .	. . మి.
చిట్ట. సా ,	; - రీ	, మా	పానీ	ధా ,	; - పా	మగరి గ
రా ,	; - రా	, ని	స్మర	దా ,	; - కో	రి తివిను
				ధా ,	పానిధ	పమగరి
				దా ,	కోరితి	వివినుము

సాది	సరి - మా	ప - మప	ధా - పధ	రీసా	;- మప	ధ పా	;- మగరి
సార	సరి - మా	క్ష - శర	డా - కత	జనా	;- వప	కృపా	;- నిధిని
ససా	ధపధా	ధపా	పాపమ	పధసి	ధపపమ	మగరి	రిగసని
భవ	సా..	గర	తా..	రక.	మైయం.	న్నది.	నీ...
భధా	సా, ని	పారిశాన	రీరిప	పమనా;	మగరి; -	సా,	;;
వద	సా, .	ర.స.	యగ్ధ	మూ..;	...; -	..	;;
మగ	గరి	రిగస	సారి	రిపమా;	మగమా	పపమ	పాపా
భువి	మా..	...	వవ	లా..;	...	కుల.	కు.
మ	మా-మనామ	పపమ	ధాపా	ధా,	ధప-పా	మగా	గరి-రిగాస
భు	క్తి-మ..	క్తి.	ప్రద	మ,	..-నీ	పద	ము... .
మగ	గరి	రిగస	సారి	రిపమా;	మగమా	పమపధాప	పాపా
భవ	స..	...	శ్చుత	నీ..;	..గు	సా... .	మ
మప	ధపధా	;	;- ధాసిని	సానిధా	;- ధా	నిదాధపా	ధపపమ
భజ	న..	;	;- స..	దా..	;- చే	యం..	చున్న.
మసా	ధాసిధ	సా,	నీనిధరి	సాని	సీనిధా	నిధపా;	పధపాపాపా
కవి	జనా.	..	వ.వ.	లా.	..ల	నీ..;	స..రి.
పపా	ధా-సిధ	సా,	సా-పమ	సా; ధసి	ధపపమ	మగరి	గరిస
గల	దా-త.	..	ల్ప-కు.	మా; ..	ర.పూ.	జిత.	ప.ద.

ముద్దుస్వామి వీక్షితులు. *

(1) రా. కురంజి - తా. మిశ్రరూప.

ప. శ్రీవేణుగోపాల! శ్రీరుక్మిణీలోల! దేవనాయకశ్రయం! దేహి! దేహి!! మధుచురహర! (శ్రీవేణు)

అ. దేవక్షిసుకుమార! దీనజన మందార! గోవరవోదార! గోపయవతీభార! (శ్రీవేణు)

చ. గోకులంబునసోమ! గోవిందనతశ్శామ! శ్రీకురంజితకామ! శ్రీతనత్యభామ!

కోకనతపదసోమ! కరుసుహృత్ శ్యామ! శ్రీకరతపోహామ! శ్రీజయంతినామ!

ప్రాకట్యరణభీమ! సాలితార్దనధామ! పాకరిపునతనామ! భక్తయోగజ్ఞేమ! (శ్రీవేణు)

ప. సా; రీగామా-మగగరి | కరి | సాన్తి || సా; రి సాన్తి - ధసా | ధి సీ | రీరి ||

శ్రీ; వే. ణు - గో... | వా. | .ల | శ్రీ; రు. క్మి - ణీ . | లో. | .ల ||

గా; మాపా; పమగా | కరి | సన్తి || ; - ససా - మగారి రీ, స | మగ | కరిసన్తి ||

దే; వనా; య. క | క్రి. | యం. || ; - దే. హా - కే. హా, . | మధు | మురహర ||

అ. సా; పాపమమగ-మాపా | మద | ధాపా || సా; మామగగరి - కరిపమ | మగ | కరిసన్తి ||

దే; వక్తి... - సు కు | మా. | .ర | దీ; న జ. న. - మం.. | వా. | .ర. ||

సా; పమయాగా-రిసరి గ | రి స | సానా || సా; మగగరిసన్తిసా; | ధ ప | మగరిసన్తి ||

గో; వ. . ర - గో... | ద్వా. | .ర || గో; ప. యవ. తి; | జా. | .ర.. ||

చ. సా; సాసా; - సారీ | రి క | సాన్తి || సా, సన్తి - కరిరీ - గమగా | కరి | సాసా ||

గో; కులాం; - బుధ | సా. | .వా || గో, . - విం..ద - న. త | ఛా. | .మ ||

* దీక్షితకీర్తన లన్నియును శ్రీశ్రీజనదమల వీరననే విశింబయగ పాడదగినయవి.

పా ; రీగామా - పామా | మగ | గరిపా || పాపామగరిపా - పాపా || సరి | , సా, ||
 శ్రీ ; కం . . | కా. | . . మ || భృతి స . . . ద్య - భా. | మ. | , . , ||
 పా ; మాగామా - పాధా | పా | ; మా || పామాగరీపా - పాపా | సరి | రీరి |
 తో ; క న త - పద | పా | ; మ || గ రు గు. హ - వీత | క్యా. | . మ ||
 పానీపారీగా - మాపా | మగ | గరిసరి || మాపామాగరీపాపా || సరి | , సా, ||
 శ్రీ . క ర . - త ప | హా | . మ. || శ్రీ . జ యం. తి. | నా. | , . మ ||
 పాపాగు - మగరిసరి - పామాగా | రి గ | మా, మ || సాధ - పమగమపాప - పామగ | , రి | సా, ని ||
 ప్రాకట్య-రణభీ.ను- పాలితా | రున | ధా, మ || పాక - రిభునుతనామ - భ క్తయో | , గ | శ్మే, మ ||

(2) రా. నాయకి - తా. ఆది.

- ప. రంగ నాయకంభావయే - శ్రీరంగ నాయకి సమేతం శ్రీ (రం)
- ఆ. అంగజతాత మనంత మతీతం - ఆశేంద్రా ద్యమరమతం సతతం (రం)
- ఉత్తుంగ విహంగతురంగం - కృపాపాంగం - రమాంతరంగం శ్రీ (రం)
- చ. ప్రణవాకారదివ్యవిమానం - ప్రహ్లాదాగ్ని భక్తాభిమానం, గణపతి సమాన విష్ణుశ్లేషం - గజకురగ పదాదిశనం - (రం)
2. దినమణికుల భవరాఘవాచార్యసం, మామకవిదేహ ముక్తిపాదసం, మణిమయసదనం, శశిదేవం - ఫణిపతిశయనం - శర్మనయనం- (రం)
3. ఆగణితగుగుణ గణనతల్లివణం, ఘనతల్లకాస్తుగ్ధ మణివిభూషణం, మునిజనకృత శేదపారాయణం - గరుగుహమునిత నారాయణం శ్రీ - (రం)

ప. రీపమ - పమ - పరిగరి - గాగరి,	సా - ని సస్థరిస	రీ ; - రి సస్థరిస
రం. - గ. - నా. . . - యకం.,	. - భా. వ.	యే; - శ్రీ. . .
2. " - మపథప - పమరి - గాగరి,	"	"
" - నా. . . - యకం.,	"	"
3. " - పథనీధపమరి -	"	"
" - నా. . . -	"	"
రీగమపాదా - ధ పపరిస్థి రీనిస్థ	సా - మపమ - పథప	మరి - పమరి; - గరిస
రం. . గ. - నా. . . య. ఓ.	. - స. . - మే.	. . . తం; - శ్రీ.
రీపమ - పమ - పరిగరి - గాగరీ,	సా - ని సస్థరిస	రీ; సా;
రం. . - గ. - నా. . . - యకం.,	. - భా. వ.	యే; . ;
అ. సా; సాసా - స్థి రీనిస్థ - ధనిపథ	మపరిమ - పాధరీ	నీని - సా;
అం; గ జ - తా. . . - త. మ.	సం. . . - త. మ.	తీ. - తం;
నిస్థినిస్థ - నిస్థి - సా; - స్థిరీస్థి	నీనిస్థ - ధాపా	ధపథమపా - ధని
అ. కేం. . . - ప్రా; - ధ్య. మ. ర	మతం - . స	త. తం. . - ఉ.
పథమప - రిగారి - గ. కీ సా - మపా	పారిపా - పథమ	పరి - గారిస - నిస
కుంకవి - మాం. గ. - కురంగం - కృపా	పాంగం - రమా	ంత - రంగం - శ్రీ.
చ. పాసాపా; - కీ గానిస్థి	; - పాస్థరిస	రీ స్థిసా;
ప్రణతా; - కా. ర.	; - నిత్యవి.	మా. నం;

” - ప మ రీ - గా రీ స ని	”	”	
” - కా . . . ర .	”	”	
పా ; రీ ; - రీ స ని సా - ని ప	ప ని - ప మ రీ మ - రీ మా	పా మా పా ;	
ప్ర ; ప్లా ; - దా . . ది - భ .	. . - క్తా . . . . . భి	మా, నం ;	
గా రి గ రీ - సా - ధా మా ; పా	రీ మా - మ రీ మ ప	మ రి గా - రీ సా	
గ ణ, ప - తి - స మా ; స	వి . - వ్య . . .	క్యే . . - నం,	
రీ గా మా - పా ధా పా - ని వ ధ ని	పా - ప మ రీ - పా రీ - ప మ రీ	గ గ రి గ - రీ సా	
గ జ తు - ర గ ప - దా . . .	ది - సే	నం . . - ది స	
పా మా ధా పా ని ధా పా ;	యా ధా ; - నీ	; - నీ ని స ధా	
మ ణి కు ల భ వ రా ;	ఘ వా ; - రా	; - ధ నం .	
పా ; పా మా - దా ధా ; ధా	నీ ; నీ - సా	; - సీ సా ;	
మా ; మ క - వి డే ; మా	ము ; క్తి - సా	; - ధ నం ;	
ధ రే సా - రే సే ని - సా ధ ప ధ ప ధా	ధా ; - నీ నీ	సా సీ సా ;	
మ, ణి - మ, య - స ద, నం . .	. ; - శ శి	వ ద నం ;	
పా ధా పా రీ సా - సే రే సే ని సా	సా - మ ప ప మ ధ ప	మ రి గా రీ , - గ	
స ణి ప తి శ - య, నం . .	. - ప . . ద్యు .	న, య నం , - అ	
రి స రి - స స - ని ని ధ ప - ధ మా ద ధా	ని సే రి ని - సే స ధ ప	ప ధ ని సా ని సా	
గ ణి త - మ గుణ - గణ న త - వి శ్రి మాం	ఘ న త ర - కా, మ్మ ధ	మ ణి వి ధా మా ప ణం	

పథనిసరిరి - సారిసిరి - సిసిరిరి
మునిజనకృత - వేదపా, - రాయణం

| సిసిరిసి - ధనిపథ | మ - పరిగి - సి ||
| గురుగుహ - ముదితనా | . - రాయణం - శ్రీ ||

(సి) రా. శంకరాభరణము - తా. మిశ్రచాపు.

ప. అక్షయలింగవిభో! స్వయంభో! అఖిలాండ కోటిప్రభో! పాహి, శంభో!

(అక్ష)

అ. అక్షరస్వరూప! అమితప్రతాప! ఆరూఢ వృషభాహ! జగన్మోహ!

దక్షశిక్షణ, దక్షతర, సురలక్షణవిధి విలక్షణ, లక్ష్యలక్షణ, బహువిచక్షణ, సుభాబక్షణ, గురుకటాక్షవీక్షణ;
చ. బదరివనమాల నాయికా సహిత భద్రకాలీశ, భక్తవిహిత, మదనజనకాది దేవమహిత,

మాయకార్యకల సారహిత, సదయగురు గుహతాత, గుణాతీత, సాధుజనోపేత, శంకరవనీత,

హృదయవిభాత తుంబురు సంగీత, హ్రీంకార సంభూత చేమగిరి నాథ.

సదాశ్రీతకల్ప మహీరుహ పదాంబుజకరధగజకురగ-పదాదిసంయుతచైత్రోత్పవ, సదాశివ, సచ్చిదానందమయ.

ప. పా, మగమా	పా, మపథని	సా, - సినిధా - పా	ధపా - మగరిస	
అ, క్ష. య	లిం, గ. వి.	భో, - . . . - స్వ	యం - భో. . .	
"	"	పా - గిరిసినిధా - పా	"	
"	"	భో - . . . . - స్వ	"	
పమగ - గరిగమగా	గరిగ - స్వధధి	పా; - ; పా	మగరి - స్వ - సరిగమ	
అఖి. - లాం. . డ	కో. . - టి. . ప్ర	భో; - ; పా	. హి. - శం - భో. .	
అ. పా, ధా - ధపమా	పమగమాపా	ధనిప - పా - ధని	పా; ధనిసాహ;	
అ, క్ష - ర. .	స్వరూ. . ప	అమి. - త - ప్ర.	తా; . . . ప;	

నిహ - రీగరి	నిహ - నిహనిధా	నిహ - ; - హ	ధనిరీనిధా - ధహ ; మగరి
అ - రూ, ధ	వృష - హ. . .	హ . - ; - జ	గృ. . . - మె. ; హ. .
హ - గృహరి	హరి - గమగరిపాద	పాప - గమగరి	పాధ - మపగమ
రక్ష - శి.క్షణ	రక్ష - త.ర.సుర	లక్ష - ఇవిధివి	లక్ష - ఇల.క్ష్య
పాధ - నిసనిస	పీఠిస - నిహ	హరి - నిపధప	పాధ - పమగరి
లక్ష - ఇవిహారి	చ.క్ష - ఇసుధా	భక్ష - ఇగురుక	టాక్ష - వీ.క్షణ
చ. గమహా - గమ	హ, హాహ	దా, పమ - గమ	పమా - గామప - గారీ
బద - వ.	న, మూల	నా, యా. - తా.	. స - హి. . - త
గమ - ధపపమ	గారిపస	నిహాపగరి	సన్గరిగా
ధ. . . ద్ర.	కా.శి. . శ	ధ. . . క.	వి.హి.త
సధా - ధపపమ	గగరి - గాస	హ, భుహ	మగరిగమహ
మద - న.జ.	నకా. - . ది.	దే. . . వ	మ.హి.త
మప - మగాహ	హ, నిధి	సిధప - పమధప	మగా - రీగా
హ. - య. .	కా. . . ర్య	కల. - నా. . .	ర. - హిత
మదాధపపమ	ధహమగరిగ	హ, మగమ	హ, ధనిహ
సదయ.గు.	య.గు.హ.	తా, తగు.	తా, శీ.త
హ, నిహ	రీ, హి	నిగరినిధా - నిహ	నిగరినిధా - నిహ
హ, ధుజ	హ, హేత	శం.క.ర.	స.వ. . - నీత

సత్యగతే   సాత్యగతే   సుగంధసా - సేవి   ధనా - ధనిస్తే-
 హృదయఃవి   భా..త   తుంబురు - సం   .. - గీ..త
 పా , సహా   సేవిభాపామా   పా , సేధధప   గమపగ రసా
 హ్రీం, కార   సం.. భూత   హే, మ..గి..   గీ..నా..థ
 సదాపమగా   గమప, గమరిస   ధిధా ని సమగ   రిససః రిగమ
 సదాశ్చితక   ల్పకమహీ, రహ   పదాంబుజభవ   రథగజతురగ
 పదానిసా రీ   గ - రీ సేవిధనిస్తే   సాసేవిధా - పమగరి   ససీ - సమగ మ
 పదానిసంయు   త - హై, హై, త్పర   సదా.. - శి వస,   చ్చిదా - నంద మయ

(4) రా, శ్రీరాగము - తా. ఆది,

ప. శ్రీమూలాధారచక్రవిసాయతా! మూర్తివర ప్రదాయక!   (శ్రీ)
 ఆ. మూలాజ్ఞాపశోకవిసాశిక! మూలకంద ముక్తిప్రదాయక!   (శ్రీ)
 శ. శక్తికృతదేవాదిదేవ! శక్తికృత సర్వజ్ఞ స్వభావ! ప్రకటికృత ఔత్సాహిక! పరాభవప్రక్షీదగజగీవ!
 వికటచక్రత కాస్సాధికార! విచిత్రాకార! భక్తిపకార!
 అకళంక! విభాస్వర! విశ్వేశ్వర! హరురుహసోదర! లంకాదర!   (శ్రీ)

ప. రిససీ - రిసరీ - రి; - గ రిససీ   రి - సాసీ - ని ససీ-పా   పా, సీ - సీ సా
 శ్రీ.మూ. - .. - లా; - ధా...ద   పు.. - .. - క్రి..-రి   నా, .. - యతా

మహా ; పమ - క్షిగరిపా	నీనీ, గ - రిపా	నీనీ పా ;
మా, . . ; ల్య - కర. . . ప్ర	నా	క. . . ;
అ. పాపా, నిపా - మాపమ - రిగరిపా	రినిపా రిమా	పనిపా - నీపా
మా, ... లా . . . . జ్ఞా. . . న	హ. . . క వి	నా. . . - శ క
నేనినేరీ, నా - నేనిరీనేని - పా, నిని	పానా, నిపా - మా	రిగరిపా - రిపా
మా. . . , ల - కం. . . . ద - ము, . . .	క్త. . . . . ప్ర	నా. . . . . యక
చ. నీనేని - పామాగ్గా - గరిపా	నిగరిమ - మరిమప	పమపని - నిపనిసే
శక. - నీ . కృత - రే. .	నా. . . . . ది .	రే. . . . . ప. . .
నేనిపమ - రిగా - గరిపానీపా	నీపానీమా	పమపా ; పా
శ. బ. - రి. - కృ. త స.	ర్య. జ్ఞా.	న్య. భా ; ప
పామాపా ; - మపమా - న ;	నానీ ; - నీని	పా ; ; నా
ప్రకటి ; - కృ. త - త ;	ఖరి ; - ప్ర.	భా ; ; ప
నీనేని - రిరీపా - కీని - పామమ	పని - నినీని - పమ-మా	పమ - రిగరిపా
పరా. . . . భ - ప. - ప్రవీ.	. . . . . - గ	జ. . - గ్రి. న
రిగరి - పానిపా - రిమామ - పాప	మపానీ - మాప	నీనీనినీసే
వికట - చట్టత - క్వాపాధి - కార	విచ్చితా - కార	భక్తాప్తకార
నిని - నేగరిసే - నీరీసే - నీపానిసే	నిగరిసే ని ప - నా	నిప - పమరిగరిస
అక - శంకవి - భాస్వర - విశ్వుశ్వర	నారనరునమా - నా	దర - లంబో.దర

—

(5) రా. వసంత - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. రామచంద్రంభావయామి - రఘుకులతిలక ! ముచేంద్రం !

అ. భూమిజానాయకం ! భుక్తిముక్తిదాయకం ! - నామక్తిరస తారకం ! సరవరాంగతమాయకం !

చ. సాక్షేతనగరే నివసంతం, సామ్రాజ్యప్రదం, బలవంతం - రాకేంపువదనం, భగవంతం, రమణీయకల్యాణ గుణవంతం,

కౌతుక్స్థం, ధీమంతం, కమలాక్షం, శ్రీమంతం - నాక్షేత్రమతమసంతం, సరగురు గుహవిహరంతం !

ప. సా ;	సా - మామా	మాగా	మాధానీసా	సాసని	ధమధా - సనిధని	ధమమా	మగమా - X రిసని
రా ;	మ - చం . ద్రం	భావ	యా. మి.	రఘు.	కు. ల - తి. ల.	క. ము	చేం. . - ద్రం. .
అ. మా ;	మా - మగమాధా	నివిధా	నీ ; సా ;	సా ;	సా - సా ; సా	సనిసరి	సని - ధమధనిధని
భూ ;	మి - బా. . .	సా. .	య ; కం ;	భు ;	క్తి - ము ; క్తి	దా. . .	య. - కం. . . . .
గా ;	ఘా - గారీసా	నీ - ధా	సీసారీ	సనిధా	సనిధామాగా	పయగా	రి X రి రిసని
సా ;	మ - కీ. ర్త	న - తా	రకం .	న. ర	వ. రాం. X	త. మా	యి. కం. . .
చ. సా ;	సా - మామా	మామా	గా ; - మాగా	మాధా	నివిధని - సా ;	సా ;	సని - ధమ - ధనిధా
సా ;	. - కే . త	స X	రే ; - ని వ	సం .	తం.	సా ;	. . . - మా - . . . .
నీ ;	ధానీధామా	గామా	గారీసాసా				
జ్య ;	ప్ర. డం .	బల	వం. తం .				
సా ;	సా ; సా	సనిసరి	సానీధామా	ధానీ	సా ; సా ;		
రా ;	సేం ; దు	వ. ద.	వం. భ X	వం.	తం ; . ;		
సానీ	సాగరి - సానీ	ధా ;	ధ మధనిధమా	గాపమ	గారీసా ;		
రమ	ణి . . . . . య	క ;	ల్యా.	రుణ .	వం. తం ;		

చాపా | పా - పాసేసేపా || పి పి పి | పేని-ధమధనిపా ||
 కాకుత్ | సం - ధి మంతం || కమలా. | త్తం-కి. మంతం ||
 పేనిగరి | పేనిధ-మధనిసేరి || పిని-ధని | ధ మ-గమగరిసన్ధ ||
 నా. కే. | శమిత-మనంతం || వర-గురు | గుచా-నిచారంతం ||

(6) రా. కేదారగాథ - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. నిలకంతంభజేహం, సతతం - శిరశాపవాదిమతం! (నీల)
 ఆ. బాలకువాంతాసహితం, బాలచంద్రదేవితం - శిలగు సాపూజితం, శ్రీకదంబవననాథం (నీల)
 చ. అక్షయరూపాఖండకావేరి తీర్థోత్తరా భీముఖ్యం - పంచముఖం, రక్షితభక్తప్రముఖం -
 సక్షత్రేకేశ్వరం, నామయాప విచిత్రతరం - దక్షకరగూళ్ళరం, కేదారగాళ పీయకరం,
 దక్షిణకాశీపురం, మండిత కామ్యత్రీపురం - దక్షాధ్వరహరం, హరం, దక్షాకరం కమలకరం (నీల)

ప. నిసేరి | ధా - పామాగా || రీగా | రిపానిసరి || పా ; | నీధాపా ; ||
 ని.. | ల - కం . . || తం. | భజే . . . || హం ; | సత తం ; ||
 ధి ; | పారీమాగా || రీ ; | మాపానీ ; || ||
 ని ; | ర కా. స || వా ; | ని మతం ; || ||
 హేరీసే | నిధ - పాధమముగ || రీగా | రీపా - ధిసరి || పా ; | పా ; ; ||
 ని.. | ల - కం . . . . || తం. | భజే - . . . || హం ; | . ; ; ||

అ. మా ;	మాగాసాశి	మా ;	పాధాపా ;	మా ;	పా - సీ ధాపా	సీసా	సీసా ; ;
బా ;	ల కు చాం.	బా ;	స హితం ;	బా ;	ల - చం. ద్ర	సే.	వితం ; ;
నీనీ	నీసాశీరీ	సా ;	సీసా ; ;	సా ;	నీదాధాపా	మాగా	రీ పపపా , ని
కీల	గురుగుమా	పూ ;	సీసా ; ;	శ్రీ ;	కదం . బ	ప స	నా. థం. .
చ. ; రీ	రీ - రీ పా ;	సీ ; - మా	గాశీగాశి	సీ ;	పా ; రీ ;	సా ;	సా - సీ ధాపా
; అ	క్ష - యరూ ;	సీ ; - పా	ఖం. డ	కా ;	వే ; రీ ;	వీ ;	నో - . . త్త
నీ ;	సాశీరీ ;	రీమా	గాపా ;	నీధా	పామాగా ;	గా ;	రీ మాగాసా
రా ;	భీముఖం ;	పం.	చముఖం ;	ర.	క్షీ త భ ;	క్త ;	ప్రముఖం .
మా ;	మా ; గాసా	రీమా	పామాపా ;	సీ ; - మా	పా - సీ నిధాపా	నీసా	సీసా ; ;
స	క్ష ; వ్రే .	శశే	ఖ రం. ;	సీ ; - నా	మ - రూ. . ప	విచి	సీ - తతరం
నీ ;	సాశీరీరీ	పూగం	రీ - సా ; సా	సా ;	నీసీధాపా	పామా	గాశీగీసా
ద ;	క్ష . కర	మీ .	శ్వ - రం ; కే	దా ;	రగా. శ	ప్రియ	క రం. .
రీపమ	గా - రిగరిమపా	మాపప	నీ ధప - ని సా	నీసా	గ రీ - సీ సానిధప	సీసా ని	ధప - మగ రి - మపని
దక్షిణ	కా - శీ . . పురం	పండిత	కామ. - త్రిపురం	దక్షా	ధ్వర - చారంహారం	దయాక	రం. - కమల - క. రం
విష్ణు. సానిధ	పా - మగరిగరి	నీధప	మృజ్జన - రిమగరి	మాపని	ధప - మపనిసీరీరీ	మగగరి	సీనిధప - నిసా
నీ సేరీ	పూశీరీ - గాశీస	నిసీరీగ	రీసీ - సీరీసీనిధప	రీసాని	ధప - ధపామగరి	రిసాని	ధప - సీనిధపని

(7) రా. భైరవి - తా. ఆది.

ప. శాలగోపాల పాలయాశుమాం, క్తవత్సల కృపాబలధే! (బాల)

అ. వీలవీరద శరీర! నీరతర! నిరంజనర! వికుప మౌనవనర!
లిలయా గోపవేషధర! మురళీధర! క్రిధర! బామోదర! వర (బాల)

చ. చాణూరమల్ల మారణ! నిత్యుతర చరణ శిశుతి శకటాశుర! మురహర!
మాణిక్యమకుట్రహారవలయధర! మత్తే కమంధ కేదనపటతర!
వాణీకార్పిత! వీతాంబరధర! వైజయంతీ వనమాంబరధర!
అణవాది విజయమానపాగర! అపహత కంసాశుర! నతభూశుర!

ప్రహరకర్ణ రుగ్ధోర్ధ్వవాదిహర! ద్రాపదీమాన సంరక్షణకర!
వైచిత్ర గాయక నరునహమత! పున కైలిమత! గోపీకౌముదోహర! (బాల)

ప. సద్విగారి - రిగమా - పా, విధా	పా; - నిని - ధప	మప-పమగా- రీ;గరిపా
బా. .ల - గో. . - పా, .ల	పా; - ల. -యా.	. .శు . . -మాం; . . .
”	”	మచధప-పమగా-రీ;గరిపా
”	”	. . . -శు . . -; . . .
”	పా; ధనిస్థిని - ధాపా	”
”	పా; . . . - లయా	”
సరి వీధా - సవిపా - రీ రీ - గరిప	రీ, గ-మపధప-మగమప	మగా, రీ - సరి
భ. క్త. - ర. . - ల్పిత	పా, . . . - జ. ల. .	క్తే . . . . .

రరి ధా - స ధా - రి రి - క రి	రీక మపా నిధా ప-మగమప	మగా, - క రి - సరి
భ. క. - వ. . - త్పల - కృ. . .	పా. . . . . జ. ల. ధే.	
”	రిక మపధనిసా - స్థినిధప-మగమప	”
”	పా. . . . . జ. ల.	”
”	రిక మపధనిసరి - స్థినిధప-మగమప	”
”	పా. . . . . జ. ల.	”
అ. నీ ; నీ - నిధస్థినిధాపా - ధమ	పా ; ధా - నీ	; రీ - స్థినిసా
నీ ; ల - నీ. . . ర ద - శ.	రి ; ర - ధ	; ర - త. ర
నీ ; నీ - ధానీసా రీసే - నిధపా - ధమ	”	సా - నిస్థరీ - స్థినిసా
నీ ; ల - నీ. . . . ర. ద - శ.	”	. - ర. . - త. ర
స్థినిసారీ - నీసావిధిరీ - రీస్థినిధాపా	ధామ - పా ధా	నీసాసా ;
నిరం. జ - క. ర. . - ని. . రు ప	మా. . - స ౦	ద క ర ;
నీ , రీ సే నిధాప - ధమప - దధనిని	సా ; - సా ;	స్థినిధప - ధనిసా
రీ , లయాగో. ప - వే. వ - ధరముర	రీ ; - . ;	. . . . .
నీ , రీ సే నిధాప - ధమప - ధనిసరి	గారీసే - నీ ధప	మా, నిధాపా - మగరిస
రీ , లయాగో. ప - వే. వ - ధరముర	రీ ధర - రీ ధర	దా, . మో. - దరవర
చ. రీ ధా ; - రీగాగారీ	సారినిధా - పని	గారి - సారి
చా. ణా ; - రమ. ల	చార. ణ - వి.	పుణ - త ర

ముద్దాహరణి నిక్షిప్తము వృత్తులు

గారిగా - మాపాధా - పాపా	పా, మ - నీ నీ	ధనిధా - ధాపా
చగణ - ని మాత - శ క	టా, . - మర	ము ర. - మా ర
మా; పా; ధా - మా - పామా	పమనీ నీ - ధా	విధ - నీ నిధాపా
మా; నీ; క్య - మ - కుట	హ. . ర - వ	ల. . య. ధ ర
పధపధ - నినిహ - విసేనీ - ధాపా	హ, వి - విధపమ	పాధా - నిహ
హ. . . - కే. . - ధ. . - కుం. . - ధ	కే, . - ద. వ.	పటు - త ర
కీ నీధానీహ; - గారీ	కీహ - ధానీ	హ; రీసీనీ - ధాపా
వాణీ. . కా, - ర్పిత	కీ. . - తాం	బ; ర. . - ధ ర
మపధప - పమగారీ; - గరిగ - గరిగ - మా	పా - ధాధపమా - పా	ధానీహ; ;
హై. . . . . జ; - యం. . - రీ. . . . . చ	న - మా. . . - తా	. ధ ర; ;
హేపాధా - నీ; హ - రీగేహ	గా - మా; గరి	హ; గారీ
అ. ణ - వా; ది - తి. జ	య - మా; న.	హ; గ ర
హేనీరీ - ధరీరీ; హ; ;	నీసీవిధాపా	మపామ - గరిపా
అ పమా - త. కం; పా	మర. న త	ధూ. . - ము. ర
పా గరిగ - మా వి ధాపామ	ప ధప - మగమామ	పారీ - గమపధ
ద్రోణకర్ - దుర్బాధాపాదిపార	ద్రా. ప - డి. మాన	సంర - క్షణకర
సీనిసీర - గారీ స - నిరీ రీ స - నిధనిస	నీ రీసీనిధ - పా	నిధప - మపగరి స
హై. నీక - వాణిక - గురుగుహ - మతపుర	హై రినిమత - గో	పి. కా - మనోహర

(రి) రా. నారాయణగౌళ - తా. ఆది.

శ్రీరామం, రవికులార్చిసోమం - శ్రీశైవ్యమూరహం, భజేహం (శ్రీ)

అ. ధీరాగ్రగణ్యం, వరేణ్యం - దీనజనాధారం, రఘువీరం,

నారదాదిసమ్మత రామాయణ పారాయణ ముదితనారాయణం (శ్రీ)

చ. దశరథాత్మజం, లక్ష్మణాగ్రజం, దావపటలభీకరం, శ్రీకరం,

కుశలవతాతం, సీతోక్షేత్రం, కుపలయపయనం, సుదర్శనయనం,

సుశరచాపపాణిం, సుసమణిం, సూన్యతల్పాదుం, సురుసహతోషం,

దశవదనభంజనం, శిరంజనం, దాసనిధిం, దయారసజలనిధిం (శ్రీ)

ప. రీ , మహా ; మగమగ - రీగరి

శ్రీ , రా ; మం. . . - గవి.

”

”

నీసారీ ; మా - పా ; ధా

శ్రీకక ; ల్ప - భూ ; రు

అ. ధా ; ; మా ; కప - ధామగ

ధీ ; ; రా ; గ్ర. - గ . .

మా ; - పానీ - నిదధా - నీ ;

దీ ; - నజ - నా. . - ధా ;

| నీ ; పా ;

| పో ; మం ;

| ”

| కా

| మగారి - గగగస

| శే. . . - హం. .

| పా ; పా ;

| శే ; జ్యం ;

| నీ ; హీ ;

| పీ ; రం ;

న గ క రే గ - వేరే ని స - రే వే నిధ	పాపా - మ గ రిగ	రి - పాన్ధిధ పున్ధస
వారదాది - ప. మృత - రామాయం	పాపా - యగమది	త - వారాయం
చ. రేగారీ - పా ; మా - మగమగ	రేగారీపా	; - నీ పా ;
దశ ర - థా ; త్య - జం...	ల. క్షుజా	; - గ్రజం ;
పాన్ధిధా - పాపాపాన్ధిధా	నీపా ; - రీ	మాగా - రిగరీ
దా. వ - చ కు లభి.	కరం ; - శ్రీ	. క - రం..
రీమాపానీ - నీ ; నిధధా	మాపా - నీ నిధధా	నీపాతీ ;
కుళ లర - తా ; త్స...	నీ . - తో...	వే.తం ;
రేకుగా - రిగ రీ - ఘన - థా , నిహా ;	నిధపా ; మా	గారిగరీపా
కు, చ - లయ - సయ - వం , ... ;	కుంజ ; ర్భ	శయ, వం,
మరిమపాప - నీ నీ - నిధానిహా	రే రే ని హేహా	వేనిధమ - పాపా
మళరచాప - పాణిం - కున్ధిమణిం	మాన్ధితభాషం	గురుగుహ - వోషం
పమనిధని - నిధనిహా - నిధకు - పపా	మనిధ - మపా - పమ	, గరి - గరిపన్ధస
దశ వదన - భంజనం - విరం , జవం	దా. వ - వి ధిం - దయా	, రస - జలినిధిం

చ. పా, పాపా	నిపా - మాపా-మపసి	పమాగారి	సపా రీతి
క, త్రనా	మర - క. - ర..	ధృత శర	త త త్కృణ
పా, రీ క ని	రీ, రిరిరి	పా, పావిప	పమమ - గరిప
క, త్రుక్కువి	భి, మణసు	గ్రీ, వక్రము	భా.వి - సే. విక
పా, రీరి	రీ, గరిగి	రీ, మామా	పాపపనిపమ
అ, త్రిక	వి, పా. య్య	మ, గ్రహ	పాత్రదశరథ
పనీని - పనిపమ	పపమ - గరిపా	క. - సపపాప	ని కమ - గరిపా
త్ర.త్ర - మణిరం	గక. - లాల్కలం	కృత - నవ రత్న	మం.ట - వే.వి
పాప - ని నిపమ	పనీ - ని పమమా	పనిప - పమగరి	పా, పరిపరి
చిత్ర - మణిమయ	నిం. - హ. స నే	సీ.త - యా.సహ	సం * పితృహుడ
పాస - పమగరి	పాస పని పమ	మామపావిని	హ. సీనీ నిని
త్ర - పరమప	చిత్రగురుగుహ	మిత్రపంకజ	మిత్రవంశగు
నీ ని పామ	పానీనీపా	మ - గారి గరిప	
ధాంబుధిః ౦ద్ర	మేదిపా	ల - రామచం.ద్ర	(మామమ)

(10) రా. మాధవమనోహరి - తా. ఆది.

ప. మహాలక్ష్మి! కరుణాకర. మహరి - మామవమాధవ మహాపతి! కి (మహా)

అ. మహానిష్ఠ పద్మహారాజి! మహాదేవగురుగుహ వికాస్యతి!

మహాపాద ప్రకటన. మహాస్యజి! మాతలవతి | మహాశక్తి కాయని! (మహా)

చ. శ్రీరసాగరసుతే! వేదసుతే! శ్రీరసాగరసుతే! శ్రీరసాగరసుతే!

భారతీ రతీశచీ పూజితే! భారతీ రతీశచీ పూజితే!

వారిజాసనా ద్యమరవందితే! వారిజాసనా ద్యమరవందితే!

నీరజాసనా నీ సుమనసే! నీరజాసనా నీ సుమనసే!

(మహా)

ప. మాపా; - మా; గా - గరిమ		సాగారిగా	
మహా; - ల; శ్రీ - క.రు.		లహరి.	
మా; నీధా - మా; గారి		సా; - గరి	
మా; మన - మా; ధవ		రి; - శ్రీ...	
అ. మాగా; - గరిమా - కి;		పా; మానీ	
మహా; - బి... ఘ - వ;		వా; నీ ని	
మాగా; - గరిగా - మాపా		నీ; హరి	
మహా; - కె... వ - గురు		శ్యా; నీ ని	
నీరీమాగరి - నీనిధని - నీనిచిధ		గరిస - చి సరి	
మహాపా.ప - ప్రతిమని - మహాస్మిణి		గరిప్ర - దాయిని	
చ. కి; గా - పా; గారి - సరి		నీహరి;	
శ్రీ; ర - పా; గరి - సు.		దమతే;	
గామా; - గా; రీమాగా		మాగారి;	
శ్రీతి; - కా; నిమహి		సహితే;	

నిధి - గారి - మా -	మా - ధా	; - నిహిత
భా . . - రతి - రతి -	క చి - పూ	; - జితే .
కీ - గా - నీ - ధా -	పాపధమా -	మ - నిహిత
ధ . కి - య - క -	న . ని . ర .	. . . జితే ;
ని రినిగతి - మ -	ని విధానిని	నిగతినిహిత
పానిజాన - ద్య -	నారదానిమని	బృందవనిహిత
నిధి - పాపధమా -	నినిధినిహిత	స - పాపధమా
నిరజాన - ని .	పాపధమా	స - పాపధమా

అది

(11) రా. తరంగిణి - తా. అది.

ప. మాయే! త్వయాహి, మాంబాధి కుంకాహి

అ. త్వయా, దయే! త్వయాహి, మదంజేహి, మాంపాహి

చ. గాయే! గాయే! యాహి, కాహి, యేహిజేహి, పాహి;

ఉపాయే, పేయే, సరసకాయే, రసకాయే, సకాయే అయే!

సముదాయే, గురుగుహాదయే, సుధాశరంగిణి, అంతరంగిణి

ప. మా, గ - రిగమ - నిహిత - స -	స - స -	; - , నిగ
మా, ...	యే	; - , నిగ
మా, గ - రిగమ - నిగమ -		స - నిగమ
మా, ...		. . . . .

మా, X - రిXమX - రిXమX - సరిసరి	ధా ; సా ; - ధా	సారి - మాగారి
మా, ... - యే. . . . . - త్వం. . .	యా ; హి ; - మాం	బాన్ - తుంకాహి
”	ధా ; సా ; - ;	
”	యా ; హి ; - ;	(ఇచట నిలవలయును.)
అ. సా ; రి ; - XమX - రి ;	సరిరి - ధసా - ధ	సరిరి
కై ; యే ; - ద. . . . . - యే ;	త్వమేహి - ముదం - కే	హి. . మాంపాహి
చ. గా, మ - X Xరి - సారిX - రిXరిస	పాప - దాధ - సా	సరిరిగాX
గా, ... - యే. . . . . - యే.	యాహి - కాహి - యే	హి - దేహిపాహి
మా, X - రిXమX - సా ; - సర్ధర్ధ	ధా ; సా ;	;
మా, ... - యే ; - త్వం. . .	యా ; హి ;	;
పా ; రి - రిXమగారిగా ; - సప్తపధ	సర్ధ - ధసరిX	సరిగా - మగారి
పా ; యే - యే. . . . . - యే ; - సరసకా	యే - రసకాయే	కళాయే - లళాయే.
మా, X - రిXమX - రిసా ; - ధర్ధ	ధా ; - సా ;	;
మా, ... - యే ; - త్వం. . .	యా ; హి ;	;
పధనీపధధా - హి ; - ధనీరీ గారిహే	పధాదిధాధప	సర్ధకX - రిసరిX
దా. . . . . - యే ; - గురుగుహాదయే	సుధాదరంగిణి	సరి - అరి - రంగిణి
మా, X - రిXమX - రిసా, - ; - ధర్ధ	ధా ; సా ;	
మా, ... - యే, - ; - త్వం. . .	యా ; హి ;	(ఇచట నిలవలయును.)

అరి

(12) శా. కుద్ధసావేరి - తా. శరవణభవము.

ప. శ్రీగురుగుహతారయాశుమూం, శరవణభవ!

అ. గుడపతి, శ్రీపతి, రతిపతి, వాక్పతి, కీతిపతి, పసుపతి, నేపితి

చ. రాగాదిరమిత, స్మృతభవిభావిత, సురమని పూజిత - త్యాగాదిరాజగుహార! తాపత్రయహర! కుమార!

భోగిరాజవిమతపాద! భూదేవశ్రీయామోద! యోగిరాజ! యోగభేద! యుక్తమనోలయవిగోద!

మ. హే ;	ధాపామాధా	॥ హా ;	మాదీ ; హే	॥ రీ ;	॥ ॥ - ॥ ॥	॥ పారీ	మాపాధారి	॥
శ్రీ ;	గురుగుహ	॥ తా ;	రయా ; గు	॥ మాం ;	॥ ॥ - ॥ ॥	॥ శర	వణభవ	॥
								॥
								॥
								॥
								॥

పాము	దధపనీ-ధారీ నే	॥ మరీ నే శ్రీ	నిధనేధ-పమపధ	॥
శ్రీ పతి	రతిపతి-వాక్పతి	॥ కీతిపతి	పసుపతి-నే. నిత	॥
చ. ధా ;	ధా ; పాధా	॥ మాపా	రీ మాపాధా	॥ మా ;
రా ;	గా ; ది ర	॥ హే త	హృదయ వి	॥ భా ;
ధా ;	రీ ; - సరిసా	॥ - ధా	హేధా ; పా	॥ హే ;
త్యా ;	గా ; - ది. రా	॥ - జ	మహా ; ర	॥ తా ;

శ్రాద్ధ-రి | స-మక్తిమపాధ | యోగా-న తా నీ ప
భోగి-రా | జ-విమతపాద | భూ-దేవ శ్రీయామోద

మృదువ్యాని శ్రీశారంగ శ్లోకములు

శ్రీ మ-రి | , రి - స-దదాధ || మా రి స | గా - సరసాపాద ||
యోగి-రా | ; జ - యోగభేద || యుక్తప | నో - లయవిభావ || (శ్రీ గురుగ్రహ)

(13) రా. మధ్యమావతి - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. ధర్మసంపర్థి! దమజనమృతస్థి! ధరాధరాత్మజే! అజే! దయయామాంపాహిపాహి, (ధర్మ)

అ. నిర్మలచ్ఛాదయనివాసిని! నిత్యానందవిలాసిని - శర్మజ్ఞాన విధాయిని! కాంక్షితార్థప్రదాయిని! (ధర్మ)

చ. మాధవసోదరి! శుందరి! మధ్యమావతి! శంకరి! మాధుర్యవాగ్విజృంభిణి! మహాదేవకుటుంబిణి!

సాధుజనచిత్తరంజని! కాళిత్రగ్గురుగజననీ - భోధరూపిణి! నిరంజని! భువనేశదురితభంజని -

పాదజలజ్వలని! పంచనదీశ్వరిని! వేదకామ్యవిశ్వాసిని! విధిహరిహరప్రకాశిని! (ధర్మ)

ప. రి ;	ఓ :: ;	ఓ ;	పవన్ ; పా	రిపా రిపా ; నీ	పానీ రిసరీ ; ;	
ధ. రి ;	ర్మసం ;	ప ;	ర్మ.నీ ; .	దను జన ; .	మృ. ర్మ.నీ ; ;	
ని.పా	; - సా ;	ఓ మన్ ;	; - మాపా ;	నీనా సీనిసీనిపామా	రిమపని పమ-రి మపమరిస	
ధరా	; - ధరా ;	త్మ.జే ;	; - ల కే ;	దయ యా, మాం.	పా... హి-పా... హి.	
రి ;	సాన్ - ;	ఓన్	పవన్ ; పా			
ధ. రి ;	ర్మసం - ;	ప.	ర్మ.నీ ; .	(ఇచట నిలువలయును.)		
అ. రి ;	మామరీమా	పామా	పా ; పాపా	మా ; పా ; నీ ;	పానీ సా ; సాసా	
ని ;	ర్మలచ్ఛాద	యని	వా ; నీ ని	ని. ; త్యానం ;	దని లా ; నీ ని	
నీ ;	నీ ; - సోరీపు	రీసా	నీపానీనా	సీనిసరీ సా - నిసనీసా	నీ-పమ మ రిపమ - రిసా	
క ;	ర్మ ; - జ్ఞా. .	సని	ధా.యిని	కాం. . ఊ - తా.ర్.	.-ప్ర. వా... - యిని	

చ. రీ ; | రీరీరీపా || మాపా | మరిపమ - రీపా || స్తపా | రీ ; పా ; || స్తపా | స్తపాపాఠీకి ||
 మా ; | ధవసా. || ద రి | మం. . - దరి || మ. | ధ్య; మా; || వతి | శం. క.రి ||
 కి ; | మామూనా || పానా | మపన - పానా || పాపా | ; - పనిపానా || రీ - రిమరీపా ||
 మా ; | ధు. ర్య వా || గ్వ. | జ్యం. - ఛి ణి || మహా | ; - రే. . వ || కుటు. | . - బి. న. ||
 రీ ; | మా - రీమాపా || ; - పా | మాపనిపానా || మాపా | నీపీహా ; || మాపా | నీపీహా ; ||
 పా ; | ధు - జన చ || ; - త్త | రం. . జని || కా ; | శ్వత గురు || య హా | జననీ ; || య హా | జననీ ; ||
 న ; | నీహా - రీకురీ || హానీ | పా ; నీహా || పానీ | నీహానీ - ధిని || పానా | మరిపమ - రీపా ||
 హా ; | ధమా. . . పి || ణిని | రం ; జని || భువ | షే. శ - రు. || రి త | భం. . . - జని ||
 రీ మరి | మాప-మపాపమ || మాపప | నీ - పనిపానీసే || ని - రి - పు రీ - పానిపనిసే || రీ - నిప | నీ ని పమ - రి మరిస ||
 పాదజ | విశ్వ-విలాసిని || పంచవ | ది - శో. ల్లాసిని || వేద-కా | . మ్ర - విశ్వాసిని || విశిహాని | హారప. - కా. శిని ||

(14) రా. ఆంధ్రాళి - తా. ఆది.

ప. బృహన్నాయకి! వరదాయకి! బ్రహ్మజ్జనని! ఏహి, ముదంబేహి, మాంపాహి (బృ)

ఆ. అహనాస్వయాపిణి చిద్రూపిణి! ఆంధ్రాళిహరణ చణప్రతాపిని!

సహస్రదళ సరసీరుహాపాపిని! సదానంద సురుగుహ విశ్వాసిని!

ప. రీపా ; - పమరీ గమరీ ;

బృహ ; - న్నాయ. . కి ;

| పా - సారీనిస

| . - వ రదా. | య. కి ;

||

||

రీ ; ; మా ; పానీపా	నీ - నిస్సేని పమా	రీ X మా రీ స
అక్షర హ్యో ; ది జన	ని - హహిమజం	జహిమాంపాహి
రీ పా ; - ప మ రీ గమరీ ;	పాపారీ - క్కస	నీ రీసా ;
బృహ ; - న్నా . . య. కి ;	. ప ర - దా.	య. కి ;
అ. రీ నీ ; సా ; రీ గా ;	గమరీగీ - మా	పా ; నీసా
అహ ; న్నా ; స్మరూ ;	పి . . ణి - చి	ద్రూ ; పిణి
మా ; పా ; - రీ గా మారీ	పామా ; నీ	పా ; నిసీనీ
అం ; ధా ; - రీ హారణ	పణ ; ప్ర	తా ; పి . ని
సరీగమరీ - పిరీ - నిసే పామని	సహనిపమ - రి X	మ రి - సనిరీ సని
సహస్రదళ - సరపీ - రుహవానీని	సదా. నంద - నును	గమా - చి. క్యానీని

(15) రా. బిరుహడి - తా. ఆది.

ప. కౌమాక్షి ! వరలక్ష్మీ ! కమలాక్షి ! జయలక్ష్మీ ! శ్రీ

అ. కౌముదవక్త్ర పూర్ణలే ! సకలే ! శామితారదాయినీ ! క్రిష్ణలే !

కౌముకలే ! విమలే ! కరకమల్లే, కామతోజిలిలహరిమత కమలే !

చ. దివకరతోజి ప్రకాశకౌమే, దేవీవ్యమాన దివ్యచ్ఛాయే

వనబాళవాది వందితమామే, బాడురేప పత్రబహుజాయే

మానసధ్యావ ధ్యాతృధ్యేయే, మహనీయ వామాఞ్జలదాయే

సనకసందసాది శిశేయే సదయే, సరసగురుగుహ సహాయే !

(కౌమా)

(కౌమా)

(కౌమా)

ప. పా ; పీ వివిధపా ; - పమగా	రీగప - గరిపా	సరిపథపా ;	
కా ; మా . . . . ; - ఓ . .	. . . - వ. ర	ఓ . . ఓ . .	
పామాగా - పారిగరిగాపా ;	హేనధాపా	మాగా - గపథరీ	
కమలా . . . . . ఓ ;	జయల .	ఓ . . - రీ . .	
అ. గా ; మా - పారిగాపా ;	ధా - పాధారీ	హేనధాపా	
కా ; మ - జనకపూ ;	ర - ఫ రే .	సకరే .	
ధా ; కోరీ ; మగరీ ;	హేనధాపా	ధాగాపాధా	
కా ; మితా ; ర . దా ;	యి న . .	శ్రీ . ఫ రే	
హేనిధపా - పమగా - గరిపరిపా	పాపగాప - ధప	ధ రీపిని - గపథరీ	
కామకరే - విమరే - కరకమరే	కామకోటి - విలి	హరిమత - కమరే .	
చ. పాధాఃవిధాపా ; పమగా	పామా ; గా	రీగమగాపాఃరీ ;	
ది నక . ర కో ; టి . .	ప్ర కా ; శ	కా . . . . . యే ;	
హే ; పీనిధ - పామాగారీ	పామాగా ;	దాధనిపా ;	
రే ; డి . . . - ప్యమా . న	ది . వ్య ;	డ్వా . యే ;	
మాగాపాధాఃపాఃరీ ; గా	హేరిగరీపా	నీపాధారీ	
త నజా . సమా ది	నం . దిత	మా . యే .	
హే ; నీహేనబాపాదా	పీనిపా ; - మగ	రీగమగాపా - రీ ;	
వా ; మరే . త మర	. . బ్రా ; - హ్య	జా . . . . - యే ;	

అ. పా ; ధపపరి - గాగమరీపా	ఏపారీగా	; గామూ ;
ఈ ; బ.గ. - మునం. . గు	వెక కిలా	; చిసా ;
మా - పామాధా ; ధా - పాధనిధాపా	ధా - పధమపమా	ధా ; నీపా
. - ఎం గు లే ; గు - నీ	వ - లె. నె. అ	దా ; రలు
పాపానీరీ ; రీ - పారీమరీపా	గెచురీ - పా ; పి రీ	పేధ - నీ నిపి - ధాపా
భో. జరా ; జ - వేం. . . .	క. . . - పే ; శ్య.	రె. - పేం. - ద్ర.
రీ ; గమ - మాపాధా నీపరి	పేరినిపి - ధాపా	మాపామపధప - గారిప
భో ; గ. - రే . వేంద్ర.	క. రు. - టా .	పాం. . . . - ద్ర.
చ. ; * పాపాపా ; పా - పమపా	దాధని - పాధప	మరిగా - గమరీ
; * అన్న వ ; ప్త - ము.లు	బ. హం. - కా. .	ల్య.లు - వ. ర
; * సరిపమ - పరిగా - గమరీపా	; - ప. సరీగా	మాగామామా
; * హం.లు. - మో. హ - రీ. .లు	; - వరత్తు	సా. ములు
; * పాధ పమ - ధా ; నీ ;	పినిపిరీపధని	నీనిపిధాపా
; * ఎన్నె. . . - న్నీ ; వి ;	ద్య. . జ్జ. ను	లకె. . ల్ల
; * పామాదాధా ; - పాధా	; - నీ పానీ	పా ; పా ;
; * నిచ్చియానెక ; - కమ	; - నొం. .	దే ; టి ;
2. సా ; సా - పా ; పా - పా ;	దాధాపాధా	నీనిధా ;
క ; ప్త - త ; రీ - దం ;	ద్రి గు కు వు	నీ. తే ;

*, పామోధా ; దాధా ;	ప్రాధానీయ ;	పానీయ ;
; కామధే ; నుక ;	ల్క తరు	పానీయ ;
; నిస్సేరి - రేణుక - గాగగమ	కిరికిరిధరు	నిర్విధానాధా
; ఎ.న్వ-టి.కి - చిరం.	తివి.గా	పా. అయియ
మాపమపాధాన - పడన, స్త	ధనిపామోధా	గరిగరి ;
ఎ. . . పైం. . . - ద్రుజ్ఞ,	న.లూరి.వి.	న. . . పే ;
గా, రి. . . - రి, - రి. . . - రి	నిధిపాధేపధ	సమి - నిమిగా
తా, ధైయ - రి, - . . . - తక్కుం	. . . . తక	ధిమిత - . . . .
గామరీ. . . - పామధాధ - పమధా	నీ, ధాపమ	ధని కిరికిరి
కుంతకుంత - . . . . - తక్కుం	. . . .	ధనింతకుమ
సాగారీసరి - కిని కిరికిరి - నీధా	, మరీగరి. . . - ధ	, పామ - ధనిసరి
. . . . - తకుంతరిత - . . .	, తథింనాను - . .	, . . - ధనిమి
సరిసా - పమధా - మపదధ - పనికిరి	గాగగని - నిని	, ధమప - రిగ మరి
. . . . - తక్కుం. . . . - తధింత	. . . తక - . . .	, . . . - తథింత
రి. . . *		
కోం. * (రాజశిఖామణి)		

—

ముద్దుస్వామి దీక్షితులవారి శిష్యుడగు తంజావూరు పొన్నయ్య కృతి.

రా. మూరూమాళవశాళ - తా. చ. రూపకము.

ప. మాయాతీతస్వరూపిణి! నమ్రోవవే, మహాత్రిపురసుందరీ! శంకరీ!

(మాయా)

|| ఆ. మాయామాళవ శాళదేశమున మహిమగలదొర లర్చించు యీశ్వరీ!

(మాయా)

చ. కాయలానిపైరికి ప్రాణకాంతా! బృహదీశ్వరీ! కృపణేయవలెను

క్రిగురుగుహ స్వామికి వేదాసుడైతి

(మాయా)

చ. సాక్షి	గా ; మా ;	పా ;	పా - మగముగమా	పా ;	; ; - పాధా	పా ;	మగ - రిగరీస	
మా.	యా ; తి ;	త ;	స్వ - రూ... ి	తి ;	; ; - న ను	బ్రో ;	. . - క.వే.	
ని నేనీ	ధా-ధనిధాపా	ప ధపా	మాగారిగి	పా ;	; - సరిగమవధ	నినేనిధ	పమ - గమగరిసని	
మహా.	. -త్రి.పు ర	కుం..	ద ... రి	. ;	; - శం..	. . .	. . - క. రి . . .	
అ. పా ;	పా, ద-ధపమా	మాపా	ప మగారిపా	సామా	గమ - పమపా;			
మా ;	యా, -మా..	శ వ	గా... శ	దే .	శ . - ము. న;			
ధానీ	నే-నిధాపా	ధాధప	పా - మా ; గమ	పమ-గా	రీగారిపా			
మహి	మగల దొ	ర ల.	. - ర్చిం ; చు.	. . -యూ	. శ్వ. రి			
చ. మ గ రి క	పామగ - రి సన్	స రిగము	తమగమ పధనిస					
కాయలాని	కై రి కి - ప్రా.ణ	కౌంతా	బృహదీశ్వరీకృప					
రినిసే -ధ	నిపధమ-పగ మని	భ పమధ	పమ-గ మగరిసని					
నే.య-చ	లెను, క్రి-గురుగుహ	స్వా.మికి	నే. -దా.సుడై.తి					

శ్రీకృష్ణ శ్యామల

చిన్న స్వాన్ని మెచ్చుచు కృతి.

రా భా - తా ఆది.

ప. గానలోల ! కరుణాలవాల ! భాగవతకీల ! మాంపరిపాలయ (గాన)

ఆ. మానితగుణ ! సుజానఘరీణ ! మధుభిక్షు పడచింతనపారీణ !

శ్రీసారదగురు ! సుజనత్రాణ ! చిద్విభాన భరద్వజవరవీణా ! (గాన)

చ. హరిహర బ్రహ్మాంగమర చరాచరము తన్నిటను వీరముగ నెలకొని

పరిపూర్ణుడవై వెలుగుచునుండెడి పరమాత్ముడు నీవేగాదా ?

వరత్రిభువనముల భూతభవిష్యద్భవమానముల నెమ్మది నిరతము

నరయచుండువు, నీమహిమలు యింతటి భాగదగతరమా ? వరవీణా (గాన)

2. భవదాత్యజ్ఞ లలిహర్షితులయి యల వనజాక్షుల మమతను మిముడెలియక

మననీజాతమన్నుల నశికుబా మణిగ్రేవులను నిరువురను

కమనీని బృందావనమున యమశౌరున తరువుల గమ్మనినంతట కృ -

ష్ణుని పర్యవమోగి పరమపావనులజేసి దనదనవరవీణా (గాన)

3. బ్యాకసుకవి వరవాల్మీకుల కలిభాసురమును శ్రీహరిచరితము లుప -

దేశమొసగి ప్రహేళుని నిజదాసుజేసి ఘోషముగ మనిచి

వేదరకయు దీనులపాలింపుచు వేదాంతారము విశదముజేయుచు

వాసిగాంతు శ్రీమన్నారాయణ దాడుడైన నారదగురు ! వీణా (గాన)

ప. గా , రి - రీమగ - గ రిరీ - సనీ , - భస్తి | పా ; - సీగా | ; - మా - పా ; ||

గా , . - న . . - లో . ల . . . , - కరు | తా ; - లవా | ; - ల - భా ; ||

చిట్ట, XX మ - గమదధని - ధని రి నిర - ధ ని శే గరి నిని - పాని ధ పమపామగరి ని
హరిగో - హరివరద - యనుచునిజ - మహాతీ పలుకX - సారెకు వతిపావనమగు

(ఇతర చరణములను తిటులనే పాడుకొనవలయును.)

రాని

ఈ దిగువనుడు వర్ణము ముద్దుస్వామి దీక్షితుల తండ్రియైన రామస్వామి దీక్షితులచే

రచియుఁపఁబడినది. ఇందు స్వరములే సాహిత్యముగ నుండునటుల నొక

విచిత్రపద్ధతి కల్పనము జేయఁబడియున్నది.

రా, త్రోడి - తా. అది.

ప. సారీగా; నిధా; ని	పా; మారీ	నీనీ, పధా
స రి గా; నిదా; ని	పా; మరి	నినీ, ప ద
పామా; గామామా; గా	నీ; గానీ	నీ - నీ; ;
స మా; X మమా; X	నీ; X ని	నీ - పా; ;
అ. గారీమామా - ధా; ; రీ	పాధా; రీ	పాధా; రీ
X రి మమ - దా; ; రి	ప దా; రి	ప దా; రి
X మపధ - నిధా; ; నీసా; ;	నీధా; ; నీ	పామాగానీ
X మపద - నిదా; ; నిగా; ;	నిదా; ; ని	ప స X ని
చ. మారీమారీగానీసా; ;	గానీపానీ	ధాగాధానీ
మ రి మ రిX నిసా; ;	X ని ప ని	ద X ద ని

మాన ; గా ; నీగా ;	నీ ; మానీ	గా ; ధా ;	
మానీ ; గా ; నీగా ;	ని ; మనీ	గా ; ధా ;	
మానీ ; నీ ; పాధామా	మానీగా , మ	రీ , నిగా ;	
మనీ ; నీ ; పధమ	మనీగా , మ	రీ , నిగా ;	
మాగారన - ధా ; పమపధం	వానీధాపా	గ మపధ - పమగరి	
మనీ	వేం	వా	
గామధమగరి - సారిగరిసద్ధ	గా - రి మా - గధ	, - ధరీనిధమగ	
గమమదధని - నిగరిగ - ధరీసరి - నిరి	నిధ - గధమగ - రిమ	గరి - నిధమగరి	

—

శివ

వీరభద్రయ్యగారి కృతి.

రా. భైరవము - తా. ఆది.

- ప. పతితపావన ! మా కలవ్వడు గతి నీవయ్య, ఓ ! (పతిత)
- అ. మతిహీనుడ, నే కృతాపరాధుడ, నతిపలంక, ఓ ప్రతాపరామ ! (పతిత)
- చ. భవపాశములను తెగకోసి, వనగిరిగుహ వాఙ్ముఖజేసి, భవనాశమలై ధ్యానయోగపరవశులై యవిసి
 పగలనిరాత్రులని తెలియకటువంటి తపమునాని నేయించును
- అవనియోగులై యుండువారికా శివుడు కోరికల నొసగునుగాని
- అవనీతుని యజ్ఞానిననుబ్రోవగ నతని చేతచానేళి నీవలె మఱి (పతిత)
- ప. సాగారీపా - సన్నిసరిపా - గుధన్వీ | గా ; ; - సన్ని | సరి - సపా - ధన్వీ ||
- పతి . త - పా . . . వ - న . . | మా ; ; - కె. | . . . ల . . - వ్యడు ||

సాసా ; - గమగమగా - గమపమ	పమ - గ రీ , - ; ;	సా, ని - ధ్ధసరి
గ తి ; - నీ . . . . - వ . . .	. . . - య్య , - ; ;	. . . - ఓ . . .
అ. సాసాసాసా ; సాసా - నినిసా	రీసనిదాధా	రిసాసా నిగ
మ తిహీ ; సుత - సే . .	కృతా . ప	రా. ధు .
రీసాసానిధని - నిధపమ - గమపధ	ని - గానిధమా	సా - గ ణ గ ణ గ ని
చతిప.ప. - లు.డ. - నీ	. . . - ప్రతా . .	ప - రా . . . సా .
చ. పధపమ - గరిగా - గరిసా - ధ్ధస	న్ద. ధ్ధసా	న్దరిసక్తసా
ధ. వ. - పా . . - య. ము - ల. సు	తే . . . గ	క్ష . . . ని
మాగా - సామా - ధ్ధసా - నిసాసాధా	సా - మా - పమగరి	గామాపా ;
వ స - గ ణ - సా - పా . . .	ము - ల - తే . . .	. . . ని ;
సాసాసా ; - మాగామా - నిధ	సామా - మగమధ	పమ - గ ణ గ ణ
గ వ నా ; - స మతే . . .	. . . - ధ్ధసా .	స . - యో . . . గ
సామాగరి - గ ధ్ధ - ధ్ధస	రీ ; - ; ;	సా ; ; ;
పర వ.ప. - తే . . . - యవి.	ని ; - ; ;	. . . ; ; ;
సామమ - మామామాగా - మధపమ	గఱ - గారి	సాన్దన్దన్ద
ప గ . - ల విగా . - త్రు.ల.	ని . . . . తె	లియకిటు
సామాగామా - దాధాపా ;	పమగాక్రి - గా	నిధ్ధధ్ధనిసాసా
వం . ధీ త - ప మ . . ;	. . . . - ధీ	. . . య . చు ను

సరస - హాసానిస - రీరీసీ - ధనిధనిసీ | కమకదాధ - ధని | నిదధప - పమకమ ||
 అవని - మోగులై - యుండు - హానికా. | శివశుకాశి - కల | కానకన - గా.ని ||
 ధనిహాసీని - గీరీరీసీ - సధధపమ | కమకధాధనిసీ | రీ - విసేకమకరి ||
 అనినిమని - ముద్దాని - ముద్దా.నక | నినిచేతకా. | కే.నీ.వలెమతో ||

కృష్ణస్వామయ్యగారి కృతి.

రా. నావేరి - తా. మిశ్రచాపు.

ప. జయజయ జనకసుతే! సకల - జగదానందాంబునిదే! (జయ)

అ. జయజయ లక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్న విభీషణహనుమ కృష్ణగీవాదిశివే (జయ)

స. రఘుకులలోద్భవ రామచంద్రబుక్కంబ భూపతిసన్నతే!

అథురహిత పరికర విత్తసమస్తసే! జనలారివే!

శ్రీలవణేష్ సవకసవందన సకల మూర్త్యుహారితే!

రఘువరాశిత కృష్ణవివర - దాంబుని వ్యయశోభితే! (జయ)

ప. నిరాసాశీ		జధవమగళీ		ః, - ; ;		; ; - ధపధ	
జయజయ		జన.క.మ		కే, - ; ;		; ; - సకల	
సీహానికదా		నిదాధానీ		కమాగాశీ		సా, - ; ;	
జగదాం.		సం.దాం		మనిదే.		, - ; ;	

అ. గ రీ మామా	పా , ధ పధా	పధాసాసా	ధ సా రిసరి
జహ జ య	ల , త్కృ.ణ	భ ర త శ	త్రుఘ్నువి.భి
స్థిరీ గాగా	రిః ని ధనీ	సాః నిదధా	పనిధముగరిస
షణహు	మ. త్కృ.గ్రీ	వా. . . ని	స. వి. లే.
చ. పప ధపాదధ	పామధపదధ	నిద ధ - పనిధమ	పమనిదాధా
కఘకులూద్యవ	రామచంద్రసు	రేంద్ర - భూపతి	స.న్దు లే.
నికని ధ మపరి	మపధ - నిదధ సి	మాపదదధా	ధ ని ధామ గ రి
అఘరహితపరి	కు. వ - చి. త్తస	మున్న లే. . .	జ న లా. తి లే
గ ణమహరిః	రిమపమాదధ	సినిధప నిధమ	ప మపధాసా
కృ. క. కిష్ట. క.	నక. నందన	సకలమునిగణ	పూ. జిలే.
దిరి గ రి గ రిసి	రీ రి - వధ. ప	ధానిప దధ మ	గా రి గ రి రి స
కమకవా. శిత	కృష్ణ - విమతప	దాంబుజవ్యయ	శో భి లే. . .

కుమార యెట్టప్ప మహారాజుగారి కృతి.

శ్రీరాగము - తా. ఆది.

ప. పదాధార తత్సవిసాయక ! పట్నక్రాంతిమాలాః ! మామవ, శివపుత్రక ! (మడా)

ఆ. పదావన ! శ్రీకొ ర్తికయ ! వరద ! కార పాణిహిత ! భాగి నేయ ! (మడా)

చ. అనంతసూర్య లేజన్వరూప ! అగమనిహంత వాక్యజాల !

అనంతకుండలి భూషణభూషిత ! అనంగమోహక మందరదేహ ! (మడా)

ఇతరుల కృతులు

ప. చ్చిక్కిరి ; రి ; గరిగి	సారిచిచ్చ	పా ; పా
మ. డా ; ధా ; . . ర.	త . త్పలి	నా ; యక
; - నిగ్గరి మర - మాపానీసా	రీ సేనాని - పా	ధ ని - పమరిగి
; - మ. ద్భ . . క్రా . . రి	మూలవాగ - మా	మ వ - శివపుత్రక
అ. పా - పనిపా - మాపమ - రి గ రి	పారీ - మరిపూ	పానీసా ;
మ. డా - న. న - శ్రీ . . - కా . .	రిక్ - . య	వ ర ద ;
హనిసేరీసా - నీ సేనిపామా	పాపనిపామా	రి రిగిసా
కా . . . ర - పాణి. హిత	భా . . . గి	సే . . య
చి. పా ; మా - రీ , గగరిపా	నీపారిమరీ	మాపా ; పా
అనం ; త - నూ , . . ర్మ	తే . . జ	స్వరూ ; ప
మా ; పాపానీ ; మా ;	పానీ సాని	సా ; ; సా
అ ; గ మసి ; డాం ;	తవా . కర్మ	జా ; ; ల
పారీ ; రీ - రీ , గగరిసా	నీ నిగ్గరిసా	నీ పానీసా
అనం ; త - కుం, డ . . రి	భూ . మణ	భూ . పిత
సానీనిరీసా - నీ సేనిపామా	పాధనిపామా	రి రిగిసా
అనం . . గ - మో . . మా క	మం . . ద ర	దే . . హ

శేషయ్యంగారి కృతి.

రా. రావి - తా. శత్రురశ్ర మాపకము.

ప. రంగపతే! పాహిమాం, శ్రీరంగపతే! పాహిమాం,

(రంగ)

ఆ. మంగళశివ! రంగరహిత! అంగల నిభమోహనాంగ!

(రంగ)

రంగాజనకా! గరుడతురంగా! భవభంగా! కరుణాపాంగ! ధృతరథాంగ!

చ. పంకేరుహ శేత్ర! ల-పన్న! సుజనమిత్ర! పంకజభవమతి పాత్ర!

పంకమోదనాకళిత్ర! శంకరగళు! కంకరభయ సంకటహర!

చమల జయభయంకర! గోప్తజనమకరాంగ! నిశ్శంక! శ్రీవత్సాంగ! నిష్కలశంక!

(రంగ)

2. బృందావనలోల! లనందకర! సుశీల! వందితమని జనపాల!

మందహాసగుణజాల! మందరభర! కుందరదన! బృందారకయోగ

బృందవంత మృగుచరణారవింస! కరువింహాధర! గోవింద! జనానంద!

(రంగ)

ప. సాశి | క్రీడా : క్రి | పమతీ | గమనీ : - రిస | రిసని | క్రి - క్రిపా : | ముపథప | మరిగమ కీపా ||

రం. | గప : కే | పా.. | సోనింగ : - శ్రీ. | రం.. | గ - ప . కే | పా.. | హి, మాం.. ||

ఆ. పామప | వాది - కి పమరిస || వాసన | గన - పా ప సామ || దాధా | నిసేకీ - సేకీసే కీ | ధాని సే | దధ - పామా - మని ||

మంగళ | కిని - సంరహిత || అంగజ | నికి - మాహనాంగ || గంగా | జనకా - గరుడతు || రంగ. | గన - భంగా - కరు ||

ధనిరా | వాది రిమనీ : ||

తా.పాం | గ - ధృతరథాంగ || (రంగపతే పాహిమాం.

చ. మా : | మా : మామా || గమపా | మరి - గా : గా || గామా | రీపాన్తపా || కి : | గా : మా : ||

పం : | కే : కుమా || కే.. | త్ర.. : : || పన్న | మ. జన || మి : | త్ర : : ||

శ్రీ రంగయ్యంగారి కృతి

తా : పద్మపరిమళా | పాదా | వి ; పాతీ ||
 పం : పం ; పం | పా ; పం ||
 పాదా : పరిమళా | పాదా | పం - పద్మపరిమ ||
 పరిమళా : పరిమళా-పాదా | పాదా | పం - పద్మపరిమ ||
 పరిమళా : పరిమళా-పాదా | పాదా | పం - పద్మపరిమ ||
 పరిమళా : పరిమళా-పాదా | పాదా | పం - పద్మపరిమ ||

పల్లవి గోపాలమూర్తి కృతి.

రా. కాంభోజి - తా. రూపకము.

- [illegible]

ప. ధా	నానీధాపా	ధానీ	నీధాపాధా	నాపా	నానీదాధా	పామా	గానీపామా
హరి	స. ర్వప	రిపూ	. ర్ణ స న	కా.	ది మని వి	సు త	చ ర ణ మ
గా	పానీపాధా	పాపా	సా X రిగాగా	మాగా	మారీ గా రీ	పామా	గారీపా ;
హ.	స. భా.	వ న	సుబ్రహ్మణ్య. . వ	వ .	. . య్య.	. .	. . . . ;
అ. నీధా	పామాగామా	పామా	పాధామాపా	దాధా	సానీదాధప	మాగా	పాధానానా
దురి	త ము లె.	ల్ల నె	డ బా . పు	దు వ	చుచుబిరు.	దు వ	హింబి. న
నీధా	నానీగామా	రీగా	సానీధానా	పీనిధా	ధారీపానీ	నిధపా	మాగామాపా
కరి	రా. జ వ	ర డ	శ్రీ. వేం.	క. ట	ర మణభ	వా. .	బి త ర ణ
చ. దాదా	దాదాదాదా	ధా ;	పా - మాపాధా	నా ;	; ; - నానీ	ధాపా	; - మాగామా
వి ర	లి క యా.	నం ;	. - డ న డ	నా ;	; ; - మం.	డ గో	; - డా ర ణ
మాపా	ధా-పాపామా	గాగా	ట - గా ; కి	రి ;	; ; - సానీ	పాధా.	సా ; సానా
వి కి	చ - ర X ణ	ము .	వి - ణం ; న	న ;	; ; - త్రిభు	వ న	మో ; మా న
నానీ	దాధాపామా	గామా	పా ; ధాపా	దాధా	నీ ; ధాపా	మా ;	గాపాధానా
దర	హ నీ త వ	వ న	కుం ; న ర	డ న	డి ; న జ	నా ;	రి హ ర ణ
నీధా	నానీగామా	రీగా	నానీధానా	నీ ;	ధారీపానీ	గాపా	మాగామాపా
హర	హ. ప వి	ఖం.	డ న బ్ర.	హ్య ;	ది మర వ	ర గీ	త క ర ణ

(ఇతర చరణము లిట్లులే పాడుకొనవలయును.)

—

అం నామయ్యగారి కృతి.

రా. గా. - తా. ఆది.

ప. మూర్తి వర్ణించె ప్రహరమునను (మూర్తి)

అ. పాత్రముగ రజతాద్రి కొన నత్యున్నతతా వజ్రమంటపమున (మూర్తి)

చ. సురులు వరులు కన్నరు లిరుగఁ జొనియాడ, నంక్షిశ్వర కరవరమరజ రవమతో గూడ
వసుక్రమముగను బాగగ నవరఁకళలతోను, వరవాసిత ముఖాంబురుచూచున
ముగ్ధగాఱు, చిలు చెమటలూఱ (మూర్తి)

2. మురహారుఁ పిల్లి గురమున డమరువ పలుకింప, కరస్మిహ ధవు పెదవులదరగ కొనిపింప,
ఉరగమలసియాడ, బడమమండి విరుఁడినివేడ, మెరయుచు
నరచంపరు చిరువెన్నెలగాఱు, బ్రహ్మనాదము మ్రోయు (మూర్తి)

3. వరమాపురమణులు చరణమల ఘల్లుఘల్లున, అరకారి నదరున సురు
నికి నందె ఝల్లున, మరువైరి వగను సుబ్రహ్మణ్యుని బాసగను
కరుణను కనికరమునను జూచి కరుణింప, మేను పులకరింప (మూర్తి)

రి రిపమధపసనిసానిధపామా	పాధ - పమగా	రీ ; ; - సా	
ధూ.....ర్. టి న	టిం - . . . చె	శే ; ; - ప్ర	
నీ నీసా - రిఁరీ - రి పమ - ధపమ	రీ ; - రిఁరఁ	నీ ; సా ;	
నో. వ - ర.మ - య. . - మున.	ను ; -	. ; . ;	

అ. రీ ; మాపా - సే నిహ - రీస్థిర	గాఁ ; హే	హేనీనీహే
హే ; రీ త - ము. గ - రజ.	తా. ; ద్రి	తా. న
హే ; హేహే - ని సీరీ ; - రీ	మాపావాధా	పదధప - మగరిస
తుష్ట ; స్మత - హా. ; - ప	బ్ర మం . ట	పం. . - బు. న.
చ. రి రి రి రి - రి రి రీ - రి రి రి రి - రి రి రి రి	గరీ , - సన్ధి	హా ; - హాహ
సురులున - రులుకి - స్మరులీరు - గడకొని	యా, - . . .	డ ; - నం డ
రి మపధ - పధప సే - నిధపమ - గ రిగరి	మా ; పధపమ	గా, రిహా ;
శ్మరకిర - శరముర - సర కము - లో. . .	గూ ;	డ , . . ;
రి స రి - మ ప ప - సే నిహే , రీ రీ రీ సే	గరిగరిగరిగరి	నీ ; హే ;
వరున - క్రిమము - గ. ను , హాగగన	వరగగగగలతో.	ను ; . ;
జరిరీ రీ రీ రీ - రీ రీ రీ రీ రీ రీ సే	నీ ; హే ;	జడ ధపమ - గరిన
చరహానితముఖాం - మరుహామనముగ	గా ; ర ;	చిలుచెమట - లూఱ

(ఇతర చరణముల నిటులనే పాడుకొనవలయును.)

—

మ ల్పిభూతియ్య కృతి.

రా. లోడి - తా. అది.

ప. తరణిన్యోగమయము నన్ను ప్రత్యక్షమై రక్షింపవయ్య !

అ. పరమపురుష ! జగదీశ ! సకలభవభయ గుఃఖవిహిత ! నన్ను

మఱవరలగు, త్రిశిరగిరిని వెలవిన మాతృభూతేశ ! ఈ జీవుడు

(తరలి)

(తరలి)

చ. నే జేసిన యపరాధకోటులు నీ మదిలోన నహించి

నిర్భాజ కరుణామూర్తివై నీ జన్మతే వన్నించు, ఇంక జన్మము
లిక్పించక, నన్ను కాలనిచే నొప్పించకను, ఓ జగద్రక్షక !

తరుణమువను ప్రణవోపదేశ మొనరించి జీవుడు

(తరలి)

2. పట్టుపట్టు, కట్టుకొట్టు నే యవధాతులను సగ్రహించి మొకపట్టున
చేబట్టి ముక్తి నొనరే పట్టుకొమ్మవనియెంచి, ఘటిగనిన్ను నమ్మినాను

= నేన్ను కాపాడుదునని నేను వట్టునిఱు మరగ్రహమూటలు ఆపే బట్టు గొట్టుగాడీజీవుడు (తరలి)

3. బలివిదొలగి నకలేంద్రియ వ్యాపారములాడిగి పట్టాపలమాటు నా తలపున నీ పా

దిధనము చేసేటట్లా - యలమిక్తిః గలగ్రహేన యలపాపుల తల తెగకొని

యలనీసాలవి దురావలచే నానూఁ మెంకి కిరిగుంది జీవుడు

(తరలి)

ప. నినిసోరిసో ; ; - ని నిధా

తరలి . . . ; ; - య్యే . .

సా , నిని , ధర్మా ; సా , ని

త్య ; త్త , మై ; ర , .

సా ; ; ; - ; ; ; ;

అ ; ; ; - ; ; ; ;

అ. పాధాపామా - పామాగామా

ప ర మ పు - రుష జ గ

| నీ గ గ కి ;

| నన్ను . ప్ర ;

| పమగా ; కి

| .య్య ; .

(ఇచట నిలువవలెను.)

| ; - దాధామా

| ; - స క ల

ధానీసాసా - సా ; రీసేసే	నీ ; ధానీ	నిసాని - రాధా	
భ వభయ - దుః ; భు.వి	నా ; . .	శ . . - న స్తు	
ధాపాధా - ధనిసాసా - సీనిధా	గగరీ - సీనిసా	రీసీని - నిదధా	
మ అ వ - వ.లదు - వ్రీ.శి	ర.గి - రి.ని	వె.ల. - సి.న	
నీసా రీసేని - సా, ని - నిదధా	సీనిధాపాపా	గామా - గమనిధ	
మా.త్వ. - భూ, . - తే. .	శ. . . యా	జీ , - వు.డు.	
స. రా ; ధా ; - ధనిధాపాపా	పా, మ - నిదధా	ప మగామాపా	
నే ; కే ; - సి.నయప	రా, . - . . ధ	ణో. . టు లు	
పానిధ - ధాపా - ప మగాగరిసా	సా, రి - గాగా	మా ; మా ;	
నీ . . - మ ది - లో. . న.న	హిం, . - . .	చి ; ని ;	
గా మాపాధా - నీస - ని ధనిస	సీ సీనిధ వమా	మగపమ - గరిసా	
ర్వాప్య. . జ - కరు - తా. . .	మూ. . రి. . .	వె. . . - న. ని	
నీనీగా ; - నీసాసానీ	గా ; - గమధప	పమగా - రీ ;	
నిజమై ; - తే.మ.	నిం ; -	చి. . - . . ;	
సాదాధా ; - సా ; - పమమా	ధా ; - పాధా	నీనీదాధా	
ఇం . క ; - జ ; - న్య.ము	లి ; - ప్పిం.	చకన స్తు	
ధానీసాసా - సా ; రీసాని	నీ ; ధానీ	నిసానిధా ;	
కా.లు ని - చే ; నా. .	ప్పిం ; చ క	ను. . . ;	

ధా ; పాదా - నీ ; హాహా	దాధాగారీ	హానీధాపా	
ఓ ; జ X - ద్ర ; క్షక	త రుణము	న నుప్రణ	
నీహారీ - హీనిహ - హానిదధా	ధనిధా - పాహా	గామా - Xమపధ	
హో.ప - రే. - శ మొ.న	రిం. . - . చి	జీ . - వు. డు.	

(ఇతర చరణము లిటుల నే పాడుకొనవలయును.)

కుష్మసామయ్యగారి స్తోత్రము.

రా. కల్యాణి - తా. రూపకము (చతురశ్రము.)

- ప. నీకే దయతోచి కరుణించి ప్రోతుననుచు నిన్నే నెఱవమ్మితి, నే నమ్మితి, సామి! (నీకే)
- అ. ఈ కలియుగమునను ప్రత్యక్షుడై వసు నీవేగాక మత్తువ్వరు? వరద వేంకటాచల రమణ! (నీకే)
- చ. మానముచే విద్యుల మేలుచెలిసి ప్రోవేయభి - మానిని నే నెచ్చట బూని వెదకిజూచిన
గానక, తీరని కోరరాని దురాశలవీడి, జయానిధివని నిను కొనియాడెద, పాడెద, వేడెద (నీకే)
2. ఊరకనే భ్రమనుగొంటి, కొన్నిదినములు ౧౦ - సారము నిజమని వేసారి సుఖముగానక
నారయ శ్రీహరి నిన్నునుదినము భజింపుచు కడ-తేరవలెనని చెలిసితి, విను మిక మనమున నిజము (నీకే)
3. ఎంతవిబల్కుదు నింతింతగారు నా వ్యసనం-బంతయు నీకే తెలుసు, నయ్యలు! విను మిక నీ
వింతలవి, శ్రీవరద వేంకటాచలరమణ! నే సొంతముగను నిను ప్రణమింతు, నుతింతు, భజింతు (నీకే)

ప. నీధా	నిస్సేసా ;	నీధా	పామాపాధా	నీసా	ధానీపాధా	మాగా	మాపాధాపా
నీ.	... కే ;	దయ	తో . చి క	రు.	ణిం. చి .	బ్రో.	తు వ ను చు
నీనీ	ధా ; సోనీ	ధాపా	మాగామాపా	మాగా	రీ సా-ని సరిస	రీ ;	సా ;;;
ని.	శ్నే ; నెతి	న .	మ్మి . తి శే	న .	మ్మితి-సా...	మి ;	. ;;;
అ. పా ;	; మా - గాగా	ధామా	గారీసా - గా	; పా	మాపామాగా	మాపా	ధానీనీధా
ఈ ;	; . - క లి	యుగ	మనసు - ప్ర	; త్య	. త్త దై .	వ ము	నీ . శే .
నీసా	; - సాసా	నీధా	పాదాధానీ	నీధా	పాపామాపా	మా - గా	గామాపాధా
గా.	; - క మ	తు.	వ్య రు వర	దశేం	. క ట్టా .	. - చ	ల ర మ ణ
పా ;	పాపాధాపా	మాగా	రీ ; సారీ	రీ ;	నీసాగాగా	మా ;	పా ; మాపా
మా ;	. . న ము	వే .	వి ; ద్యుల	మే ;	లుదె లి నే	బ్రో ;	చే ; య భి
ధా ;	; - నిస్సే	ధాపా	మాగామాపా	ధా ;	; - నీసా	నీసా	ధానీధాపా
మా ;	; - ని. ని	శే .	నె . చ్చు ట	బూ ;	; - నిశే	ద కి	జా . చి న
నీసా	సోసోనీసా	సారీ	సోనీధానీ	సోసారీ	సోనీధనిసా	నీధా	మాపాధానీ
గా.	. . న క	తి .	ర నికొర	రా.	నిడరా .	శల	. వీ డి ద
గా ;	; - రీసా	నీధా	పాధానీసా	ధానీ	ధాపాధానీ	ధాపా	మాపామాధా ,
యా ;	; - నిధి	వని	ని నుకొని	యా .	దె ద పా .	దె ద	శే . దె ద

(ఇతర చరణముల నిఘంటువే. పాదుకొనవలయును.)

కృష్ణస్వామయ్యగారి కృతి.

రా. దేవగాంధారి - తా. ఆది.

ప. గోపికారమణం భజ, మానస! కోమలాంగ ధృత క్షామభ భరణం (గోపి)

అ. గోకులజలధి సుధామయకిరణం, కుంజరరిపు భయభంజన నిపుణం, కుండమృదుహసన విలసితరదనం,
కువలయదళ సదృశాయతనయనం, కుండలి వరసుఖణాకృతశయనం, కువలయ జన విశ్వానీత భజనం (గోపి)

చ. అననశశిమధ్యస్థినిత పీలకం, అభిలజనా నందామృతజనకం, గానరసాస్వాదన రసికౌత్సకం,
జానసుధాబద్ధింత నితమా క్తికం, దానవకులజన భయహరణచణం, దళమృదుచరణవినతదేవగణం, మానుష వేషధరం భవతరణం,
మనసిజగోటి లసత్తనుకిరణం, కాననకృతవిస్తృతసంచరణం, కలుషహరం, కృష్ణానతచరణం,
మహితభరతకులజహిత వచనలహరి విశదమతికృతభజన శుభలదనిగమకృత విమలకమలనాభ తారకపురుష మజమధిగత (గోపి)

ప. ధరీసినిధా - రీసినిధ - నిధపమ - ధ పమగ - రీ స సా ని - ధ ధ
గో.వి.కా. - రమణం - భ.జ. - మా. . . - న.స. | ని స రి రి - పమధా ||
| కోమలాంగ - ధృత | కా.మధ - భ రణం ||

” | రీ ; సా ; |
” | . ; . ; | (ఇచట నిలుపవలెను.)

అ. శ్రీ దజధసనైతీత - రీ ముతూ - మగ రీ | సీతగరీ - సీతీనా ||
గో.కులజలధిగు - ధా. మయ - కి రణం | భంజన - నిపుణం ||
దాధసే సే సే తీ తీ - సీతీగరీ - రీసేధా | ప మగ రి - స రి సా ||
కుండమృదుహసన - విలసి త - రదనం | కా.యత - నయనం ||

సాసస - సరిరి - రి మగరి - సరిసా
 కుండలి - వరసుఫ - టా.కృత - శయనం
 చ. పాపప - పపపా - మ పధపమగ రీ
 ఆ నన - శశిమ - ధ్య. నితలిలకం
 దాధసీసా - సా దధ - ధప - ధప్రమరి
 గానరసా - స్వాదన - రసి - కా.తృకం
 దాదధసీసీరిరి - సీరిమమ - మగరీ
 దానవకులజన - భయహార - లాచణం
 ని ధధధ - నాసససా - గీరిసీనిధా
 మా.నుష - వేషధరం - భవతరణం
 సాసస - సీసీరిరి - సీరి - గరి - సరిసా
 కానన - కృతవి. - స్మృత - సం - చరణం
 ధరి సనధప - మధప - పమగ - రి సరిగ
 మహితభరత - కులజ - హితవ - చనలహ
 మమపపధ - పధరి - సీరిమగరీ - సీరిగ
 శుభఫలద - నిగమ - కృతవిమల - కమల

| ధరిసస - నిధపా
 | కువలయ - జనవి
 | సరిమగ రీసా
 | అఖిలజనానం
 | సరిమగ - రి సరి
 | జ్ఞా.నసు - ధాబ్యం
 | సీరిగ రీ - సీరిరిరి
 | దశమ్యదు - చరణవి
 | ధరిసీనిధధ - ప
 | మననిజ్ఞా.టి - ల
 | ధరిసధ - దనిధప
 | కలుషహ - రం.కృ.
 | రీ ; - ధధ
 | రి ; - విశ
 | రీరిదాధ - రీసీ
 | నాభతార - కపు
 | పాధపమగరి - మపధపధా ;
 | క్వా.సి.త. - భ.జ.నం ;
 | సా ని ధరిసరి
 | దామృతజనకం
 | సానిధ రి సరి
 | తనీతహక్తికం
 | సీరిగీరి - సరిసా
 | నతదే. - వగణం
 | పమగ రి - సరిసా
 | స.తను - కిరణం
 | పమగరిధపధా
 | స్థా.నతచరణం
 | రిసరి - సరిమప
 | దమతి - కృతభజన
 | నిధపమగరిమప
 | రుషమజుమధిగత

గ
 బ
 బ
 బ
 బ
 బ

పల్లవి

మన జేశములో నీవల కొన్ని సంవత్సరములుగ సుగీత విద్వాంసులు, “పల్లవి” అను నొక పద్ధతిని గానము చేయుచున్నారు. ఈ పద్ధతి పరిణామించిన కాల మిదియని తెలిసికొనుట మనవా రందఱ కవశ్యమే గదా! ప్రాగ్విసిద్ధ గాన పద్ధతులలో పల్లవి పాడుట యను నొక పద్ధతి గనపట్టలేదు. తానము, రాయము, ప్రబంధము యనునవి మాత్రమే పూర్వాచార్యుల సప్రదాయముగ నుండెను. అటువెనుకఁ గలిగినది కీర్తనపద్ధతి. తానము, రాయము, గీతము, ప్రబంధము వీని లక్షణము లిదివరకే నాచే చెప్పఁబడినవి. ప్రబంధము, రాయము, గీతము అను నీ మూటినిఁ బరిష్కరించునపుడు అవి భజనార్థమై సులభ గానయోగ్యమై పెద్దలచే ప్రబంధింపఁబడిన దని వెల్లడియగును. రాయ ప్రబంధముల లక్షణములు కొన్ని భేదములను గలవిగ నుండినను, శైలి ప్రకృతపు గీతశైలిగనే యుండును. పై చెప్పఁబడిన రాయ, ప్రబంధ, గీతముల శైలికన్న మిగుల శ్రావ్యమైనది కీర్తన శైలి యగుచున్నది. ప్రాచీనుల కీర్తనలు త్యాగయ్యగారి, “బాలకనకమయచేల” అను కీర్తన శైలి తీరున ధాతుమాతువులు నిండియుండును. అందుచేత ప్రాచీనుల కీర్తన శైలి తఱచుగ ప్రబంధశైలి ననుసరించినది యని తెలియుచున్నది. తేత్రజ్ఞుల కాలమునుండి ధాతు అధికముగను మాతు తక్కువగను విశంబముగను గతుక, వరికలతోను, విన్యాసములతోను గానముచేయు పద్ధతైలి ప్రబలిం చెను. తరువాత త్యాగయ్యగారి కాలములో పైజెప్పిన పద్ధతైలి మధ్య కాల సంగతులతోఁ గూడుకొని ప్రకృతపు కీర్తనశైలిగ పరిణమించెను. భగవన్నామము లేని గానము దోషము క్తమైనది గనుక ప్రాచీనులు రాగము లను విస్తరించునపుడును, తానములను పాడునపుడును “అనంతానంత”మను భగవన్నామమును పదేపదే యనుబంధించి గానము జేయుచుండిరి. తరువాత తాళముతోను కట్టుదిట్టములతోను తమతమ మనోరథమైన గానశైలిని ప్రకటించుటకై సుమారు రెండు శతాబ్దములకు మునుపు పల్లవి పాడే పద్ధతి, గాయకోత్తములచే స్వీకరింపఁబడెను. స్వరములను పాడునపుడును, అకార, ఇకార విన్యాసముల చేయునపుడును గలుగు దోషమును నాశముచేయుటకై ఏదైన నొక కీర్తన పల్లవమును స్వీకరించి భగవదర్పణముగ గానము చేయుచుండిరి. అందుచేత ఈ పద్ధతికి “పల్లవి” అని పేరు గలిగెను. ఇటీవలి

వారలు “ఆడదాని పిరుదులపైఁ జడకుచ్చులు అంది చూచిన కొంపలో చీచ్చులు” అను నానావిధముగ కొంటె పల్లవులను బాడఁదొడఁగిరి.

ఇకను పల్లవి పాడవలసిన క్రమ మెదియని విచారితము. భగవన్నామ ప్రబంధమైన నొక పల్లవిని విరసములేని దిట్టమైన విశంబ కాలమున నుంచుకొని రాగభావము చెడకుండను వదార్థభావము తొలగ కుండను గానముచేయవలయును. సంగీత శాస్త్రములో దిట్టమైన పరిచయము లేనివారికి పల్లవిపాడుట యసాధ్యమే యగును. సంగతులు కీర్తన పద ములలోని సంగతుల ననుసరించినవియై యుండుటయే శాస్త్ర సమ్మతము. స్వరములను పాడునపుడు వర్ణాలంకారముల ననుసరించియే పాడవలయును. స్వరములలో రాగకళలు నిబిడమై యుండవలయును. సంపూర్ణ రాగముల లోను, వక్ర రాగములలోను, దేశ్య రాగములలోను, దాటుస్వర ప్రయోగములు విశేషముగఁ జేయగూడదు. ప్రయోగాంతరముల ననుసరించియే దాటు స్వర ప్రయోగములను చేయవలయును. ఉదాహరణముగ : తోడిరాగము లో గధమ-మనిధ - నిరిని - ధరినిధ - ధగిరిని - అను దాటుప్రయోగములచే రాగకళలు చెడవు. పసస - పగిగ - రీదధ - రీనిమ-గిరిధ - మొదలగు ప్రయోగ ములలో రాగకళ లెంతమాత్రము గనుబడవు. ఇటులనే జాతిభేదములును ఝంఠలును వర్జింపఁ దగినయవి. (ఉ : సరిగ - రిగమ - గమప - గరిసనిధ - రిసనిధప-సనిధపమ-మొదలగునవి.) “తద్ధి త్తకిట, ధి త్తకిట-తద్ధి త్తకిట తథం గిణతోం” మొదలగు కొనిపింపుజాతుల ననుసరించిన, “పరిస్సనిధ-రిస్సనిధ-ధరిస్సనిధ-రిస్సనిధప” మొదలగు స్వరములు సమూలముగ వర్జింపఁదగిన యవి. గానము పురుషుడనియును మురజము మొదలగు చర్మవాద్యములు గానపురుషునికి సమయోచితమైన పరిచర్యోపచారములను జేయు స్త్రీ సమూహములనియు నెఱుంగదగినది. మురజజాతి ననుసరించిన కళాహీన మైనస్వర పంపకములు గానయోగ్యంబులు కానేరవు. ఇట్టి పంపకములు స్త్రీ వేషమును దాల్చిన పురుషు నొప్పును. ప్రకృతము మన దేశములో దర్బారు, నాయకి, హుసేని, ఆహిరి, సైంధవి, కురంజి, నవరోజు, పంతు వరాళి, వరాళి మొదలగు పూర్వప్రసిద్ధమైనవియును, జ్ఞానబలముచే మాత్రము పాడఁదగినవియునైన యనేక రాగము లెట్లు నశించినవో యట్లే పల్లవిపాడు పద్ధతి యును నశించెను. నాట్యములోని కొనిపింపును, మురజ

ములోని జాతులును గాయకుల స్వరపంపకములై పరిణమించెను. ఇప్పుడు ప్రీస్వారంతస్య మతిక్రమించియున్న మన దేశ ములో మురజము ననుసరించిన గానము ప్రవర్తిల్లుట అసంభావితమా? పల్లవి పాడునపుడు ఎత్తిన కాలమునకు త్రికాల ముల చేయవలయునేగాని అచ్చటచ్చట కొంచెము కొంచెముగా కాలమునుతోసి పాడునదియును సంప్రదాయము కానేరదు.

పల్లవిఁ బాడువారి కువయక్తమైన కొన్ని పల్లవులను వ్రాయవలయునని నా యుద్దేశము. ఇదివరకే యిగ్రంథము సుకల్పమును చాల నతిక్రమించి విస్తరించినందువలన నొకే పల్లవికి స్వరములు వ్రాసినాడను. అభ్యాసముచేయువారు ఈ స్వరములను వరుసగా ప్రతిదినమును సుమారు రెండు నెలలు అభ్యసించినచో వారికి స్వరశైలి దిట్టముగ కుదురును. ఇందుగల స్వరములన్నియును వర్ణాలంకార పద్ధతి ననుసరించియే వ్రాయబడియున్నవి. కొన్నితావులలో స్వల్పముగ జాతీ యములను వ్రాసియున్నాడను. జాతీయస్వరములు కలాహీనమై యుండుటచే అవి విశేషముగ వ్రాయబడలేవు.

బ.
౩౯
౭

; ; ;	* ధా , నిహా ; - హా , నిధా ; నిధపమ - ధా , నీ ,	హా :: - రీ :::: - నీ	:::: - ధా :::: - మా	
; ; ;	* డా , శ ; - ర , ష ; - ర , డా ; - ప ; - యో	డా :: - ప :::: - యో	:::: - ని :::: - ధే	
; ; ;	"	- నిధానిస్థిని	హా :: - రీ :: - హా ; - నీ	; - ధా ; హా ; మా ; - కా
; ; ;	"	- క . రు . .	డా :: - ప ; - . ; - యో	; - ని ; . ; ధే ; - .
; మా ; *	"	" - హా ; - నీ ; - ధా	; - మా ; - కా ; - రీ ; - కా	
; మా ; *	"	" - నీ ; - ధా ; - హా	; - మా ; - కా ; - రీ ; - కా	
; మా ; *	"	" - హా ; - మా ; - హా	; - కా ; - నీ ; - ధా ; - కా	
; మా ; *	"	" - ధా ; - కా ; - మా	; - ధా ; - నీ ; - ధా ; - హా	
; మా ; *	"	" - మా ; - ధా ; - నీ	; - హా ; - నీ ; - ధా ; - హా	
; మా ; *	"	" - కా ; - మా ; - నీ	; - ధా ; - హా ; - నీ ; - ధా	

మా ; * ధా-నిసా;-సా,నిధా;-నిధపమ-నిధానిసని	సా ; - రి ; - గా ; - మా		;- ధా ; - నీ ; ధా ; - గా	
మా ; * ధా-శ ; - ర, ధే;-...-క.రు..	జా ; - సా ; - రి ; - గా		;- మా ; - ధా ; నీ ; - ధా	
మా ; *	” - రి ; - నీ ; - గా		;- మా ; - గా ; - రి ; - గా	
మా ; *	” - గా ; - మా ; - ధా		;- నీ ; - సా ; - నీ ; - ధా	
మా ; *	” - మా ; - ధా ; - నీ		;- గా ; - మా ; - ధా ; - సా	
మా ; *	” - సా ; - ధా ; - గా		;- మా ; - నీ ; - ధా ; - సా	
మా ; *	” - ధా ; - నీ ; - ధా		;- మా ; - గా ; - మా ; - ధా	
మా ; *	” - నీ ; - రి ; - నీ		;- సా ; - ధా ; - నీ ; - ధా	
మా ; *	” - సా ; - రి ; - నీ		;- సా ; - ధా ; - నీ ; - ధా	
మా ; *	”			
మా ; *	” - గామాధానీ - సా		నీధామా - గామాగారి - నీ	
రి గా మా *	” - గామానీధా - నీ		రిగామా - నీసాగీనీ - ధా	
మాగామా *	” - గామాగారి - నీ		ధానీసా - గారిగామా - నీ	
ధాపామా *	” - మాగా - నీధా - గా		మాధానీ - రీనీ - సాధా - నీ	
ధా-గామా *	” - నీధా - మాగా - రి		నీసారి - గామానీధా - రి	
నీ-ధామా *	” - సానీ - ధానీ - ధా		మాగామా - నీధా - మాగా - నీ	
రి-గామా *	” - నీనీ - నీసా - ధా		నీసారి - నీసా - రీనీ - ధా	
మా-గామా *	” - ధానీధామా - గా		మాగారి - ధానీసారి - గా	
మా-ధామా *	” - సాధానీసాధా		మాపాగా - మానీధామా - గా	
రి గా మా *	” - మాగామా - నీధా		మాగామా - గారిని - ధానీ	

మ-గారిగమ	”	”	- పాదపమగ - పామగ		రి - మాగరిస - పాదపసరి - పామగ	
మ-నీధపమ	”	”	- ధానిధపమ - గారిస		ని - ధానిసరి - గామపధప - నీధప	
మ-సారిగమ	”	”	- నీధపమగ - పామగ		రి - మాగరిస - నీధపసరి - గామప	
ధ - నీధపమ	”	”	- పోతీసేనిధ - తీసేని		ధ - నీధపమ - గామగరిస - నీధని	
స-గారిగమ	”	”	- పీరి , సేనిధ - రీ , పీని		ధ - గీ , తీసేని-పధ , ధపమ-ప , పీని	
ధ-గ , ధపమ	”	”	- ధసా - గీతీసే - ధాగీరి		సీ - ధాతీసేని - ధసాసేనిధ - పానిధ	
ప-మాధపమ	”	”	- పతీ - సేనిధ - పాసేని		ధ - పానిధప - మదాధపమ - గాపమ	
గ-సా రిగమ	”	”	- ధగీతీగ - సీరినిస - ధసీ		నిసీ-ధనిపధ-గధపధ-మపగమ-సప	
మప-గధపమ	”	”	- నిగీతీగ - నిగీతీరి - మని		ధని - పధమప-గమగప-ధమపగ-గీరి	
గీగ-మగధమ	”	”	- గీగీమమ - నినిగీగ - దధ		తీరి-మమదధ-గగమమ-నినిగ-దధ	
రిరి-గగధమ	”	”	- సీపా - ధగీతీనిధ - పరి		, - గనిధమగ - ధ గా-ధరీనిధప-గరి	
గ-నితీని ధమ	”	”	-			
గీ ; ;	”	”	- గా , - నిసరిగమ - గరి		గ-మగమ-ధపధ-నిధని-పీనిసీ-ధనిధ	
చమధ-గపమ	”	”	- ని , - సరిగమగ - మగ		మ-గరిస-నిగరి-మగమ-నిధని-పీనిసీ	
ధగీతీ-గధమ	”	”	-			

ప
3
బ

ఒకావృత్త స్వరములు. పల్లవియై త్రైశి గ్రహమూలోనుండి పాడఁదగినయవి.

1. ధాని - సరిస - ధనిసరిస - గరిగరిసరి - గారి - గమగరిస - నిసరిగమగా
మగరిసా - విదనిసరిగ - నిసరిగమ - రిగమధాని - నిధపమ - గారిగమ *
(దాశ)
2. విధనిసా - రిగమగరిస - మగరిసని - గరిగ - సారిగమ - గరిస - నిసరిగమ
నిధని - ధానినిధ - గమనినిధ - మధని - సిధనిసానిధప - మగరి - సారిగమ *
(దాశ)
3. సారిగరిగ - ధనిసరిగ - నిసరిగమ - గారిగరిస - ధనిసరిగమ - పమగమ
గారి - సరిగమప - మగమపధనిసరి - గారిస - నిధపమ - గరిస - నిసరిగమ *
(దాశ)
4. రిగమగారిసని - ధనిసరిగమగా - రిగరిమోమ - గమదధమ - గమగరిస
రిగమపధని - గమపధని - మపధనిస - రిగమగారిసని - ధపమగారిగమ *
(దాశ)
5. గామగారిసని - ధనిసరిగమగా - మాగ - రిగమాగ - గరిస - నిసరిగమ
గామదధమ - గమదధని - మధనిసరి - గామగరిసనిధ - పమగరిసరిగమ *
(దాశ)
6. మాధనిధ - మధని - ధమగమా - మధని - ధామగామధని - పనిధమగమధని
మాధనినిధ - మధనినిధ - మధనిరిగ - మాగరినిధ - రినిధమగరి - నిరిగమ *
(దాశ)
7. పాధనిధప - మపధపమగారిసని - సారిగమప - గమపధనిధ - పమగమ
పాధనినిరిగమ - గారిసని - ధనిస - పాధని - నిధప - మగరిసా - రిగమ *
(దాశ)
8. ధానిధపమ - గమధమప - గారిసని - ధానిసరిగ - నిసరిగమ - పమగామ
ధానిసరిగమ - రినిధానిసరి - ధానిసనిధపమ - గారిసా - రిగమ *
(దాశ)
9. నిధనిసాని - ధనిసేనిధప - మగరిస - నిధనిసారిగమ - పమగ - రిగమపధ
నిధనిసా - రిగమ - గరిసేనిధనిసరి - నిగరినా - నిధమగరిస - నిసరిగమ *
(దాశ)

10. సానిధనిశి - ధపమగా - రిసని - ధానిసరిగ - సరిగమ - గామధని -
సారి - నిసరి - ధనిశిరి - గమగారిస - గారిసనిధపమగారిసా - రిగమ * (దాశ)
11. కీహ, ని - ధనిసిధపమగరిస - రీసా, ని - ధనిసరిగమపధనిశి
కీహ, ని - ధనిసరిగమగరిసని - కీహ, ని - ధపమగరిసారిగమ * (దాశ)
12. శారీశిరి - నిశి - ధనిసని - ధపమగ - మాగ - గిగమగరి - సనిధప - ధనిసరి -
గారిగమప - రిగమపధ - గమపధని - శారీసానిధప - మగరిసారిగమ * (దాశ)
13. శిశిరి - నిస - పధని - సినిధప - మగరిస - రిసరినిస - ధనిస - పధనిస - రిగమగ
రిసరి - గమ - రిగమ - విరిగమగ - మధని - రిశిరి - గమగరిశి - నిధపమ - గరిగమ * (దాశ)
14. సారి - నిస - నిస - రిసనిధ - పమగమ - ధామ - గరిస - విసరిగమపా - ధనిశి -
సారి - గరిశి - నిశిరిగమగా - రిగమ - శారీశి - నిధపధ - రిసనిధ - పమగమ * (దాశ)
15. సరిస - నిహ - ధనిసినిధప - మగరిస - గరిసనిసా - ధనిసరిగమ - పమధని -
ధరిశి - నిహ - రిగమగరిస - నిధపధ - నిశి - నిసా - నిధపమగరి - సరిగమ * (దాశ)
16. నిధని - ధనిధ - పమ - గమదధమగరిస - నిధని - సరిసనిధ - పాధని - సనిధని -
సధనిసా - రిగమ - గారిని - సరిగమ - నిధనిశి - నిధమగారి - సారిగమ * (దాశ)

రెండవ పాత్ర స్వరములు.

1. సారి - సరిగ - ధనిసారిగా - రిసని - గారి - సరిగ - విసరిగమగా - మధమ -
గారి - సరిగమప - ధమప - గమ - రిగమ - గారిసాని - ధనిసరిగమగా, - మ -
గరిసా, - నిధనిసరిగ - విసరిగమ - గరిమగా - మనిధ - గమగనిధా -
మధనిసా - ధనిసిధనిగరిగ - శిశిరి - మగరిసానిధప - మగరిసా - రిగమ * (దాశ)

2. కీమకరి - సారికమ - గారిసని - సారిక - మగరిస - నిదనిసారికమ
 కరిమగారి - కమ - నిరికమకరిసా - నిరికమ - రికమపమ - కమా
 పమగమాక - రికమధప - మపమకమ - రికమ - పామకమ - పధనిదధా
 పధనిసా - ధనిస - నిసగరిస - నిరిస - నిసరి - సారిధప - మగరిసా - రికమ * (దాశ)
3. గా, మగరి - సగరిసారి - నిరిసని - ధా, నిసరి - నిసరికమగా -
 మగరిసా - నిసరికమ - గామ - రికమ - మధపగా - మనిధ - పధనిధపా
 ధపమ - గామ - పధనిధప - మపమగమ - పధనిసారిధప - మపధనిసా -
 నిరిగామ - రిగమగరిస - నిధనిస - నిగరిసా, - నిధపగా - నిసరికమ * (దాశ)
4. మాధపమక - మాపకమ - రికమ - సారికామ - నిధనిస - రిగామపమ
 ధపమగా - మపమ - నిధనిపధ - మపమ - పమప - గామపమ - పధని - పధా -
 నిధపగా - మనిధపగా - మపధనిధ - నిధపధాని - గమపధని - మపధనిస -
 నిధనిసా - రిగమ - గమరిగ - నిరిసని - గరిసనిధ - రిసనిధప - సనిధపమ * (దాశ)
5. పాధని - పధమప - గమధప - మగరిస - నిసరిక - మగరి - సనిధప - ధనిసరి -
 పాధని - పధనిసరికమ - పమకమ - పాధని - పధమప - గమనిధపా -
 ధపమగామ - పమగమా - మగరికమ - ధపమ - గమధపమ - ధపధనిసా -
 ధనిసరి - నిసరి - గామగరిస - నిస - ధనిధ - గరిగ - సరి - ధరిసనిధ - పకమ * (దాశ)
6. ధానిపధ - మపక - మధపగారిసని - సారికామ - రికమా - నిసరికమ -
 గారిసా - నిసరికమప - రికమ - పమగారి - పామనిధ - గమధపధా -
 పమగరిసా - ధపమగరిసా - నిధపమగరిసాని - ధనిసరికమ - పధనిస
 పధనిసాని - గరిమగరిస - నిధనిస - నిగరిసా, - నిధపమగరి - సరికమ * (దాశ)

7. నినిధపాధ - మప - మనిధపామ - గమపనిధ - పానిధని - మపనిధపా -
 ధనిధపా - రిగమపనిధపా - ధమగమనిధపా - సినిధపమ - పనిధా -
 నిధపగామ - పనిధపమ - గారిని - నిధపపాని - సరిగమప - మపధనిసి -
 నిధపధనిసి - రిగమగమగ - రిసినిధ - నిధప - ధరి - సినిధపమ - గారిగమ *
 (దాశ)
8. పా , పాని - ధనిసినిధపమగమ - ధా , మా , గమధపమ - గారిని -
 పా , పా , - ధనినిధ - సినిధపమ - పా , గా , - రిగమనిధపధా -
 నిధపమగా - ధపమగా - పమగరిస - నిధనిపారిగమ - పధనిసిధా -
 పధనిపా - ధనిసి - గరిమగరిసినిధ - ధగరిపా - మగరిసా - నిసరిగమ *
 (దాశ)

నాలుగవ్యత్ర స్వరములు.

1. గాగమగరిసని - ధనిసి - రిగమగా - మగరిగామ - పారిగమ - నిసరిగమ -
 గామపగ - మధప - మగమపామగమ - గారిసా - రిసనిధపధనిసా -
 రిగరిసా - నిసరిగరిస - ధనినిధ - పధనిసా - రిగరి - మగమ - రిగ - సరిని -
 ధగరిగామ - నిగిగామ - గరిసనిధ - నిగి - చూగామ - సరిగమగా -
 ధమపగా - రిగమ - సరిగమ - పమగమ - పమప - గమప - సరిగమప - నిధపమప -
 గమగ - గామధమ - గమనిని - ధపమగ - పమపమగ - ధమప - మగమనిధా
 నిధపగా - మధపగా - మపసినిధప - గధపగామనిధ - గమధనిపా *
 ధనిధపామ - రిగమగరిసి - నిధనిసి - ధనిధ - ధగరిసినిధపమగారిగమ *
 2. మాధప - మపగా - మధపగా - మనిధ - పాధమప - గామ - పధనిధ - పమగమ -
 ధపమగా - పమప - ధపధనిధ - మపధ - గామపధ - పమప - గమధప - మగరిస -

మగరిసా - గరిగ - మగరి - సన్నిధిని - పద్మనిసా - ధ్నిస - రిగమ - సారిగమ -
 గరిమ - గారిసని - దవిగ - రిమగరి - గరిగమ - పమగమ - ధపధనిధా ; -
 నిధపమా - పధప - గమపధప - మపధ - నిధపమా - గమనిధపమ - పధనిధని -
 నిధని - పధని - మపధని - గామపధని - నిధనిసానిధప - మపధనిసా ; -
 పధనిసా - ధనిసి - దధగరిస - ధనిసి - నిధరి - సారిసి - రిపినిధప - ధనిసి -
 నిసిరిగా - సిరిగ - మగరిసి - నిధనిస - నిగరిసారి - నిధపమగరి - సరిగమ *

(దాశ)

3. ధా , ధా , - పధని - పాధ - మపగమ - ధాపమ - గారిగ - నిధనిస - రిగమప
 దాధ - పధమ - పధగా - మపనిధపధ - ధాపమగా - రిగమప - మధపా -
 పమపగా - ధపమగా - నిధపమగా - పధనిసా - ధనిసి - నిధప - మపమగా -
 మధపగా - ధపధమప - గదాధపమ - ధపధ - సినిధపధ - మపధనిధా ; -
 నిధపధా , - గమపధా - సినిధపమ - నిధని - పాధమప - గమప - సినిధపధ -
 నిధని - పధని - రిగమప - ధనిసినిధప - నిధని - సానిధప - మపధనిసా ; -
 దధనిసా - ధనిసి - నిసిరి - గరిగసిరి - నిధనిసా - రిగమ - గరిసిని - సిరిగమ
 మగరిసా - రిగమ - గమరిగ - సిరిసిరి - మగరిసా - నిధప - మగరిసా - రిగమ *

(దాశ)

4. నీ ; - నిధనిపధ - మపమ - పధనీ ; - సినిధపమ - గామపధ -
 నీ ; - రినిసిధని - పధమ - పధనీ ; - ధపమ - గామ - పధనిసి -
 నీ ; - గరినిధ - పమగ - మపధనీ ; - రిగమపాధనిధ - పధ -
 నీ ; - సినిధపామ - పధనిసి ; - ధపతిసినిధ - పమపధ -
 నినిధపా - మధమపాధ - గామపధ - నినిధనీ - సినిధ - పమగ - మధమపధ -
 నిధమపా - రిగమపా , - నిధనిధమ - పధమపానిధమ - పధపనిసా ; -

నిధనిసారి - ధనిసారి - గరిగసరి - గరినిసారి - ధనిసరిగమగా ; -
 నిగరిగామ - రిగమగరిస - నిధనిస - నిగరిసా - నిధపగా - నిసరిగమ * (దాశ)
 (పైవ్రాయబడియున్న మధ్యకాలస్వరములనే మూడవకాలములోను పాడుకొనవలెను.)

కొనుగోలు

కొనుగోలనునది దేశ్యపదము. భరతనాట్యములో నటుడు కొలిపించుట కొనుగోలనబడును. ఈ కొలిపించు పద్ధతిచాల పురాతనమైనది. పరమశివుడు తాండవమొనర్చిన సమయంబున కమలభవుడు కొనిపించినాడను విషయము పురాణప్రసిద్ధమైనది. ప్రాచీనులు భరతశాస్త్రములో చాల ప్రీతిగలిగినవారలై యుండినందువలన భరతశాస్త్రాంగములైన యన్నివిషయములను చాల వృద్ధిజేయుచుండిరి. ఆ కారణముచేత ప్రాచీనులు సమ్మేళనము జేసియున్న జతులు కట్టుదిట్టములతోను, శబ్దాలంకారములతోను, మనోహరముగను, శ్రావ్యముగను దనరారుచున్నయవి. ఇటీవల గొన్ని దశాబ్దములుగ భరతశాస్త్రము సంగీతశాస్త్రముకన్న మిగుల పరితాపమైన దుర్దశ నొందినందువలనను, సంగీతశాస్త్రము తీరుననే భరతశాస్త్రమును చదువరుల సమూహమునం దరుదైనందువలనను ఈ శాస్త్రమును నశించుటకు కారణమాయెను. మన దేశములోని ప్రాచీనజతులను ప్రకృతపు నటులచే సిద్ధపఱుపఁబడి యుండు జతులను సంప్రతించునపుడు దీవటి కెదురుబెట్టిన దీపమువలె నవీనజతులశైలి ప్రకాశించుచున్నది. ఇందుకు కారణ మెద్ది యనిన ప్రాచీన గ్రంథములను బరిష్కరించి జతుల కుపయోగమైన శబ్దములివియని నెఱుంగుండుటయే. స్వరావళి మొదలుగాగల ప్రథమాభ్యాస పద్ధతులను, వర్ణములను పాఠముచేయని వారల కెట్లు స్వరజ్ఞానముగలుగదో యట్లే జతులకైన శబ్దములను, అట్టి శబ్దములచే గూర్పబడియున్న యలంకారంబులను, శబ్ద, ప్రాస, యతి, పూర్వమధ్యాంత్యమందలి ముగింపులు, ఎత్తుకుకడ, తీర్మానములు మొదలగు లక్షణములతో గూడుకొనియున్న జతులను పాఠముజేసి మధ్యకాల త్రికాలములతో కొలిపించి సాధకము జేయనివారికి విన్యాసముతో కొలిపింపు శక్తియును, స్ఫుటోచ్ఛారణమును గలుగవు. ప్రాచీన విద్వాంసులచే విరచితంబులైన యనేక ప్రసిద్ధిజతు లిది వరకు నశించెను. వానిలో కొన్నిమాత్రమే మనచేతి కబ్బియున్నవి. వాని

లోని శైలి ననుసరించి ప్రకృతపు విద్వాంసులు కొన్ని జతులను నమ్మే శ నము జేసేయున్నారు. అయినను అవి ప్రాచీనజతులలో నంతమాత్రము సరిపోజాలవు.

మన దేశములో నాట్య మొనరించునపుడు నటుఁడు కొలిపింపు జతులు మాత్రమే కొంచెము శ్రావ్యమైనయవి. ఇపుడు గానసభలో గాయకుఁడు గానముచేయునపుడును కొలిపించెడి యొక నవీన సంప్రదాయము బయలుపెడలియున్నది. ఈ కొలిపింపులు శబ్దాభావమైనదియై రసాభావమై యున్నవి. కొలిపింపుకు ధాతువులుగనుండు శబ్దములు కిర. అవి —

“శ్లో॥ తాళశ్చబ్దేన జాతాస్తు పంచత్రింశతివర్ణకాః ।

తాటతోద్ధై ధధిధుధే ధధిధూధే ఝఝనణే ॥

కగిగూగే రిరూరారే విలూలేలా మమూయళా ।

హహ్వానుస్వార యుక్తంచ భరతశ్చేతి లక్షణం ॥”

(త, ట, తొ, డై, ధ, ధి, ధు, ధే, ధ, ధి, ధూ, ధే, ఝ, ఝ, న, ణే, క, గి, గు, గె, రి, రు, ర, రె, లి, లు, లే, ల, మ, ము, య, శ, హ, హూ, ం) ఈ కిర శబ్దములును, వీని దీర్ఘములును, వీనికి ప్యాకరణ ప్రకారముగ గలుగు అభేదాక్షరములును, తదనుగుణ్యమైన యొత్తులును, సంధులును జటిప్రాణములైన శబ్దము లగుచున్నవి. ఇట్టి శబ్దములచే శ్రావ్యమైన జతులకు కల్పించి కొలిపింపవలయును. అట్లుగాక (“ధిధింధిన్నా, తాధింధిన్నా, తకధింధిన్నా, ధింధిన్నా, తకధింధిన్నా, తకధింధిన్నా, తాధింధిన్నా, తద్ధిన్నా, ధిజ్జిణ్ణత్తాం, తధిజ్జిణ్ణత్తోం”) అను కొన్ని శబ్దములను మాత్రము మచ్చరించుచు వీనితోనే కొనుగోలు ముగించెనని తలచుచున్నారు. మఱియు స్ఫుటోచ్ఛారణము లేనివారు “కిటతక తరికిటతోం” అని తృతీయకాలములో పలికించునపుడు “కిటతకతోం” అని పలికించుచున్నారు. ఇట్టి యశంభావితములు మన దేశమునం దిపుడు నిశేషముగ గన్పట్టుచున్నవి. ఇకను ప్రాచీనుల జతుల శైలినిగుఱించిన కొన్ని యంశముల సీక్రింద ప్రాసెదను. జతులను గూర్చునపుడు పూర్వశబ్దము ననుసరించియు, ఉత్తరకల్పనము ననుసరించియు సరళమైన శబ్దముల నొకటితోనొకటి గూర్చనలయును. ఉ: (1) తక్కిట కిటతక, ధక్కిట కిటతక, తొంకిట కిటతక, నంకిట కిటతక, (2) తద్ధింధిన్నా, తకధింధిన్నా, ధిద్ధిన్నా, కిటతకధిన్నా, తాధింధిన్నా,

తకధిన్నా, (3) తధిద్ధణకు ర్ఘంతా, కిణకు ర్ఘంతా, తరితర్ఘంతా, ధిణకు ర్ఘంతా, (4) కీకుర్ఘంతా, ఢింఢింకుకు తరికిట, కీకీకుకుర్ఘం, ఢింఢింణకర్ఘం, డిక్కుడిక్కుడిగిణం ధిమికిటర్ఘం, (5) తాధిద్ధణకు, తతరితకిటర్ఘం, తద్ధిం గిణకు రితికిణనకర్ఘం, ధాకుధణాకు తధిత్తుక నకర్ఘం (6) ధిల్లం ధిల్లిం ధిర్రిత్త, దిద్ధిల్లం దిధిలం తరికిట, ధిల్లత్తాం, (6) హుం దిల్లడిమి కుకుర్ఘం, హుంతర్రిత్త, ఢింగిల్ల ధణాకు కిటతకర్ఘం, డింగిల్లత్తాం, ధిమితక, ధిల్లం ఢిల్లిం, ఢింఢింతరికిటతోం, డింగిల్లత్తాం, (7) నంధీకిటతక, నంనంకిటతక, నంతోంకిటతక, నంధీ, నకర్ఘం, రితిర్ఘం, నతర్ఘం, తతర్ఘం, (8) తోధీకిటతక, తొంకిట ర్రింకిట, తొంతరికిటతక, తొంతర్రిత్తర్ఘం, తొంనం కిటత, తొద్ధిత్తోర్రి, తొంతరికిట ధింగిల్లత్తాం. ఇట్లు జాత్యానుసారముగను కల్పనముజేసి తాళానుసారముగ ముక్తాయంపులును తీర్మానములును చేయ నలయును. ఇట్లే ప్రాచీన షతులు సిద్ధపఱునఁబడినవి యని గ్రంథపరిచయము జేయవారికి తెలియును.

ప ద ము.

నాలుకా నాయకభావ భూమిష్టమై పల్లవానుపల్లవ చరణము లతో కూడుకొనియుండు సాహిత్యము పద మనంబరగును. పదములు చౌక ముగనే పాడఁదగినయవి. మఱియు మన పూర్వీకులు పదముల నభినయార్యముగనే రచించివారని తెలియుచున్నది. అభినయించునపుడు పాత్రము తన అంగన్యాయ కరన్యాయములను యధాక్రమముగ జేయుటకై పదశైలి విశంబముగ చేయఁబడియున్నది. పదములను మధ్యకాల నడకగా పాడిన యెడల పాత్రము తన అంగన్యాయ కరన్యాయములను నిర్బంధముతో నతిత్వరగ జేయవలసి యుండును. అందుచేత రసాభావము గలుగును.

సాధారణముగ పదములు పల్ల వానుపల్ల వముతోను, మూఁడు చరణములతోను గూడుకొనియుండును. నాలుగుగాని యైదుగాని చరణము లతోనున్న పదములును గనఁబడుచున్నవి. పల్ల వానుపల్ల వములు నాలుగు ఖండములతోగాని యెనిమిది ఖండములతోగాని యుండును. చరణములు 8 లేక 16 ఖండములుగ నుండును. పదములయొక్క కడపటిచరణము నందే ముద్రాఖండము గనఁబడుచున్నది.

పదములును కీర్తనల తీరుననే భక్తిపూర్వకమైనయవి. భక్తుఁడు తన యొక్క మనస్సును నాయకిగ జేసి ఆ నాయకకు భగవంతుని నాయకుఁ డుగా వరించి తద్వారా తన భక్తియను స్థాయిభావమును భగవదర్పణము గావించుచున్నాఁడు. ఇట్టి భక్తి మిగుల శ్లాఘ్యమైనదని పెద్దలు చెప్పియున్నారు. శతగోవులు, జయదేవులు మొదలగు యనేక మహనీయులు పైజెప్పిన మార్గ మునే యవలంబించియున్నారు. విషయపరిజ్ఞానము లేనివారలు పదములను తుచ్చమైన కాముకీకాముకచేష్టలని తలచుచున్నారు.

ఈ పదశైలిని మొట్టమొదట కల్పించినవాఁడు మహనీయుఁడైన డేత్రజ్ఞుఁడు. ఇతని యునికి మువ్వ. మువ్వపురియం దర్చావతారమై చెలగి యుండు గానలోలుఁడైన మువ్వగోపాలుని ప్రసాదమువల్ల నితనికి శృంగార భక్తి రసభూయిష్టమైయుండు మనోహరమైన పదములను వ్రాయుటయం దద్వితీయమైన పాండిత్యము గలిగెను. ఇతనికాలమునకు ముందుగాని వెనుక గాని ఇట్టి యనుపమశైలి నెవరు కల్పించినటుల తెలియలేదు. ఇతఁడు వ్రాసియున్న పదములలో విశేషముగ గ్రామ్యపదముల నుపయోగించి యున్నాఁడు. నాయికానాయకులయం దాయా యవస్థానుసారముగ గలుగు మనోరథములను స్పష్టముగ దెలుపుటకు గ్రామ్యపదయుక్తమైన స్వభావోక్తులే దిట్టమైనయవి. మఱియు తలిదండ్రులు తమ తనయులను లాలించు నపుడు ప్రేమాతిశయముచే తామును తమ తనయులవలెనే జిలిబిలిపలుకుల నుపయోగించు చందమున నాయికా నాయకులు వ్యాకరణ పాండిత్యము గలవారైనను వారల కవస్థాంతరములయందు ప్రేమాతిశయము గలుగు నపుడు స్వభావసిద్ధమైన గ్రామ్యములగు ముద్దుపలుకులే వారి మనోరథ ముల నిచ్చిపుచ్చుకొనుటకై సాధనముగ నున్నది. కనుక డేత్రజ్ఞుఁడును రసపూర్తికై యచ్చటచ్చట గ్రామ్యపదముల నుపయోగించి యున్నాఁడు. ఈ గ్రామ్యములు దాదాపుగ ననిద్యగ్రామ్యములేగాని నిద్యగ్రామ్యములు కానేరవు.

మంచి రాగజ్ఞానము గలవాఁడును, దిట్టమైన విశంబములో లయ హీనములేక పోషించి గానము చేయువాఁడును, పదార్థజ్ఞానము గలవాఁ డును, ఆయా పదములయందు గల నాయికానాయకావస్థాంతరముల నెఱిగి భావభూయిష్టమై గానముచేయువాఁడును, స్ఫుటోచ్ఛారణ గలవాఁ

డును. గానము చేయునపుడు పదసంధుల నచ్చటచ్చట యథోచితముగ విభజించి వినువారికి పదార్థములును భావములును చక్కగ స్ఫురించునటుల గానముచేయువాఁడు ఎవఁడో వాఁడే పదములను గానముచేయుట కర్హుఁడు. పదముల నభినయించుట శాయా పదములయందు గల నాయకానాయకు లిట్టివారనియును, శృంగార మిట్టిదనియును, అవస్థాభేద మిదియనియును, అలంకారము లివియనియును, సంచారీభావము లివియనియును దెలిసికొని యథోచితముగ భావమును కల్పించి యభినయించవలయును. ఒక పదమును పల్లవి మొదలుకొని కడపటి చరణాంత్యమువఱకు చదివి తరువాత పై జెప్పిన ప్రకారముగ లక్షణములను కనిపెట్టవలయును. అట్లు చేయనియెడల లక్షణ ములు చక్కగ స్ఫురించవు. భావములను గూర్చునపుడు పల్లవములోనే పదములోనుండు అన్ని భావములును అన్వయగుగునటుల జేయవలయును. ఇట్లు చేయుటకు యథోచితమైన కొన్ని యంశముల నీ దిగువ వ్రాసెదను.

భావశాస్త్రము

భావములు :—విభావము, అనుభావము, సాత్వికభావము, వ్యభిచారిభావము, స్థాయిభావ మని అయిరు తెలింగు లగును.

విభావము :—స్థాయిభావములు దేనిచే భావింపఁబడుచున్నవో అది విభావ మనఁబడును. ఆ విభావము ఆలంబన విభావమనియును, ఉద్దీపన విభావ మనియును రెండు విధములు.

రసములును స్థాయిభావములును యేవస్తువుల నాశ్రయించి గలుగు చున్నవో యా వస్తువులు ఆలంబన విభావ మనఁబడును. రసములును స్థాయిభావములును, నాయకా నాయకుల నాశ్రయించియున్నవి. కనుక నాయకా నాయకులు ఆలంబన విభావములని చెప్పఁబడెను.

రసము లాశ్రయించియుండు వస్తువులకు గలిగియుండు గుణములు, చేష్టలు, అలంకృతులు, తటస్థములు మొదలగునవి ఉద్దీపన విభావము.

గుణములు :—యావనము, రూపము, లావణ్యము, సౌందర్యము, అభిరూపశ్చయము, మార్దవము, సౌకుమార్యము ఇవి గుణములు.

చేష్టలు :—కడకంటిచూపులు మొదలగు యావనవ్యాపారములు చేష్ట లనంబడును

అలంకృతులు :—వస్త్రములు, ఆభరణములు, వుప్పుములు విలేపనములు మొదలగునవి.

తటస్థములు :—ఉపభోగోద్దీపనములుగ నుండు గృహములు, పొదరిండ్లు, భూరుహములు, చెఱువులు, ఏఱులు, కీరకోకిలములు నిండియుండు రసాలవృక్ష ప్రదేశములు, హంసములు నిండియుండు తటాకతీరములు, మలయమారుతము, మేఘనాదము, గానము, క్రీడలు మొదలగునవి తటస్థములు.

అనుభావము :—మనోగతముగ, స్వహేతువుగ నుండు మనోరథములను భూవిక్షేప స్మితాదులచే ప్రత్యక్షముగ బయలుపఱచుట అనుభావమనఁబడును. ఈ యనుభావము, చిత్తజానుభావము, గాత్రజానుభావము, వాగారంభానుభావము, బుధ్యారంభానుభావమని నలు తెఱంగులు.

చిత్తజానుభావములు :—భావము, హావము, హేల, శోభ, కాంతి, దీప్తి, ప్రాగల్భ్యము, మాధుర్యము, ధైర్యము, జౌదార్యము.

గాత్రజానుభావములు :—లీల, విలాసము, విచ్ఛిత్తి, విభ్రమము, కిలికిరిచితము, మొట్టయితము, కుట్టిమితము, బిబ్బోకము, లలితము, విహృతము.

వాగారంభానుభావములు :—ఆలాపము, విలాసము, సల్లాపము, ప్రలాపము, అనులాపము, అపలాపము, సందేశము, అతిదేశకము, నిర్దేశకము, అపదేశకము, ఉపదేశకము.

బుధ్యారంభానుభావములు :—రీతి, వృత్తి, ప్రవృత్తి.

సాత్వికభావము :—అన్యుల సుఖదుఃఖములయందు అనుకూల్యముతో యే మనస్సు ప్రవర్తించుచున్నదో అట్టి సాత్విక మనస్సునుండి గలుగు భావములు సాత్విక మనఁబడును. అవి స్థంభము, స్వేదము, రోమాంచము, స్వరభేదము, వేపధువు, వైవర్ణ్యము, అశ్రువు, ప్రళయము అని రి విధములు.

వ్యభిచారిభావము :—వాక్కు, అంగము, సత్వము అగు నీ మూటితో గూడుకొని స్థాయీభావమునకు విశేషాభిముఖముగ సంచరించునది వ్యభిచారిభావ మనఁబడును. దీనినే సంచారి భావ మని పెద్దలు జెప్పుచున్నారు. ఈ వ్యభిచారిభావము, నిర్వేదము, గ్లాని, శంక, అసూయ, మదము, శ్రమము, ఆలస్యము, దైన్యము, చింత, మోహము, ధృతి, స్మృతి, వ్రీడ, ఉపలత, హర్షము, ఆవేగము, జడత, గర్వము, నిషాదము, ఔత్సుక్యము, నిద్ర, అపస్మారము, సుప్తి, విబోధము, అమర్షము, అవహిత, ఉగ్రత,

మతి, వ్యాధి, ఉక్మాదము, మరణము, త్రాసము, వితర్కము అని ముప్పది మూడు విధములు.

స్థాయీభావము:—సజాతీయ విజాతీయ భావములచే తిరస్కరింపఁబడక క్షీరసముద్రమువలె అన్ని భావములును తనలో జేర్చుకొని ప్రకాశించునది స్థాయీభావ మనఁబడును. ఈ స్థాయీభావము రతి, ఉత్సాహము, శోకము, విస్మయము, హాస్యము, భయము, జగుప్స, క్రోధము అని ఎనిమిది విధములు.

నాయికా నాయక లక్షణములు.

నాయికలు:—స్వీయ, పరకీయ, సామాన్య యని మూడు తెలింగులు.

స్వీయ :—సంపత్కాలమునందును, విపత్కాలమునందును యే నాయిక తన్ను పాణిగ్రహణము జేసిన తన భర్తను విడువకనుండునో యది స్వీయ యనఁబడును. ఈ స్వీయనాయికలో జ్ఞాతయాశావన, అజ్ఞాతయాశావన, నవోధ, విస్రబ్ధనవోధ, అతివిస్రబ్ధనవోధ యని భేదములు గలవు మఱియు నిందు ముగ్ధ, మధ్య, ప్రగల్భ అని మూడు ప్రసిద్ధ భేదములు గలవు.

ముగ్ధ :—నూతన యశావనముతో కూడుకొని యున్నదిగాను, గాఢ మైన లజ్జగలదిగాను, రతులయం దస్వాధీనురాలుగాను, నాయకుఁడు కృతా పరాధియై యుండినను ఏమియుఁ జెప్పక రోదనము జేయుచుండునదియును, రతివ్యాపారములయందు ప్రియాప్రియములను దెలుపక యుండునది ముగ్ధ యనఁబడును.

మధ్య :—సమాన లజ్జకలదిగాను, వృద్ధిఁజెందిన యశావనము గలదిగాను, సురత యోగ్యత గలదియై నాయకుని యపేక్షించునది మధ్య యనఁబడును.

ప్రగల్భ :—సంపూర్ణ యశావనముతో కూడుకొనినదియును, అనంగ వ్యాపార పారంగతురాలుగను, సమరత్యాది చతురత గలదిగాను నుండునది.

పై జెప్పిన మధ్య, ప్రగల్భ నాయికలకు, మానమను కోపవ్యాపారము చేతను జ్యేష్ఠకనిష్ఠత్వముచేతను అవస్థలు గలుగుచున్నవి. వాని నీ ప్రక్కపుటయందు జూడుఁడు.

- మధ్య.
1 మధ్యధీర
2 మధ్యాధీర
3 మధ్యధీరాధీర

- ప్రగల్భ.
1 ప్రగల్భధీర
2 ప్రగల్భాధీర
3 ప్రగల్భధీరాధీర

వీనికి వివరములు.

మధ్యధీర :—అపరాధియైన ప్రియునియందు సాభిప్రాయమైన వక్రోక్తులను జెప్పనది.

మధ్యాధీర :—అపరాధియైన ప్రియుని క్రూరమైన పలుకులచే భేదపఱచునది.

మధ్యధీరాధీర :—అపరాధియగు నాయకుని కన్న రోలుకునటుల వక్రోక్తులాడునది.

ప్రగల్భధీర :—అపరాధియగు నాయకుని కపటముతో విషయాం తరమునం దుపేక్ష చేయునది.

ప్రగల్భాధీర :—అపరాధియగు నాయకుని బెదిరించి తాడనము చేయునది.

ప్రగల్భధీరాధీర :—పైఁ జెప్పిన ధీరాధీర వ్యాపారములన్నియును చేయునది.

పైని జెప్పఁబడిన 6 నాలుకలు జ్యేష్ఠ కనిష్ఠావస్థలచే 12 విధములగుచున్నారు. ఒక నాయకునికి ఇద్దరు నాయిక లుండినచో అందు నాయకుని ప్రియమును విశేషముగ గలిగియుండునది జ్యేష్ఠయనియును, నాయకుని ప్రియమును తక్కువగ గలిగియుండునది కనిష్ఠయనియును చెప్పఁబడుచున్నది.

పరకీయలక్షణము :—పరపురుషునియందు తనకుఁ గల ఇచ్ఛావ్యాపారములను మఱుగుపఱచుటయందు దత్తమానసియై యుండునది పరకీయయనఁబడును. ఇది ప కీయకన్య, పరకీయపరోధ యని రెండు విధములు.

సామాన్య :—కలాప్రాగల్భ్యత గలిగినదిగాను, జనులయందు ధనాశచే యనురాగము గలదిగాను, పండులైనను, భగ్నకాములైనను, పాపండులైనను, బాలురైనను, వృద్ధులైనను వారియెడల తా ననురాగము గలదాని వలె నటించునది.

ఇదివఱకు 16 విధములైన నాయికలు చెప్పఁబడెను. ఎట్లనిన,

ముగ్ధాభేదము	1
మధ్యాభేదము	6
ప్రగల్భాభేదము	6
పరకీయకన్య	1
పరకీయపరోధ	1
సామాన్య	1
అంతుమొత్తము	16

ఈ 16 భేదములును అష్టవిధ అవస్థాభేదములవలన 128 భేదము లగుచున్నవి. మరియు నీ 128 భేదములు ఉత్తమమధ్యమాధమ భేదములచే $128 \times 3 = 384$ భేదములగును. మరియు దివ్యాదివ్య దివ్యాదివ్య భేదములచే $384 \times 3 = 1152$ భేదము లగుచున్నవి. గ్రంథ విస్తృత భీతిచే వాని నిచ్చట వ్రాయ లేదు. అష్టవిధ నాయికావస్థలను మాత్ర మీ దిగువ వ్రాసియున్నాను.

అష్టవిధ నాయికలు

స్వాధీనపతిక, వాసకసజ్జిక, అభిసారిక, విరహోత్కణ్ఠిత, విప్రలబ్ధ, ఖండిత, కలహాంతరిత, ప్రోషితభర్తృక, అభిసారిక అని యవస్థాంతరముల యందు నాయికలు ఎనిమిది భేదములుగలవా రగుచున్నారు.

స్వాధీనపతిక :—అనుదినమును ప్రియుని చే లాలింపఁబడినదై యుండునది స్వాధీనపతిక.

వాసకసజ్జిక :—ప్రియుఁడు వచ్చెడి సమయమునందు తా నలంకరించు కొని కేళీగృహము నలంకరించి ప్రియుని రాకను ఎదురుజూచునది.

విరహోత్కణ్ఠిత :—ప్రియుఁడు తా నొనర్చిన యపరాధ మొక్కిరి తయు లేనివాఁడయ్య నెద్దియో కార్యంబులఁజిక్కి తన గృహంబునకేగ నాలస్యమగుచుండఁగా ఆ కాలవిశంబము నోర్వలేక ఖిన్నురాలై తమి నాపు కొనజాలక నాథు నెదురు జూచుచుండునది.

విప్రలబ్ధ :—సంకేత స్థానమునందు గాధునిచే వంచింపఁబడి స్మర పీడితురాలై యుండునది.

ఖండిత :—నంకేతకాలము నతిక్రమించి అన్యోపభోగచిహ్నము లతో ప్రాతఃకాలమునందు తన కెదురుగ వచ్చెడి నాయకుని గలది ఖండిత యనఁబడును.

కలహాంతరిత :—సఖులయెదుట నాయక పాదములమీఁద బడి వేడుకొన్న నాయకుని నిరాకరించి వెనుక పరితాపఁబడునది.

ప్రోషితభర్తృక :—నాథుఁడు దేశాంతరగతుడై యుండునపుడు భేదపడునది ప్రోషితభర్తృక యనఁబడును.

అభిసారిక :—స్మరపీడితురాలై తనచోటికి నాయకుని రప్పించునది గాని, నాయకుని గృహమునకు తానేగునదిగాని యభిసారిక యనఁబడును.

ఉపనాయకలు—దూతి, దాసి, సఖి, చేటి, ధాత్రేయి, ప్రాతి వేశిని, లింగిని, శిల్పిని మొదలగువారు.

నాయక లక్షణములు.

పతి, ఉపపతి, వైశికుఁడు అని నాయకులు మూఁడు తెఱంగులుగ నున్నారు.

పతి :—అగ్నిసాక్షిగ నాయకిని పాణిగ్రహణముఁ జేసినవాఁడు పతి యగుచున్నాఁడు.

ఉపపతి :—పరకీయకు రహస్యనాయకుఁడుగ నుండువాఁడు ఉపపతి.

వైశికుఁడు :—వేశ్యాగృహములకేగి తద్బోగార్థమై ధనవ్రయా మును చేయువాఁడు వైశికుఁడు.

శృంగారనాయక లక్షణము.

శృంగారనాయకులు, అనుకూలుఁడు, దక్షిణుఁడు, దృష్టుఁడు, శతుఁడు అని నలుతెఱంగులుగ నున్నారు.

అనుకూలుఁడు :—పరాంగనా సోదరుడై తన భార్యయందే ప్రేయముగలవాఁడు అనుకూలుఁడు.

దక్షిణుఁడు :—తన్నాశ్రయించిన అన్ని నాయకలయందును సమ మైన ప్రీతిగలవాఁడు దక్షిణుఁడు.

దృష్టుఁడు :—ఎవఁడు నాయకిచే నెఱుంగఁబడిన కృత్యాపరాధియై యుండియు భయములేక నుండునో, తొలగించినను తొలగఁజూడో, మఱి

నా నాయికనే నమస్కార మ్యపాదుములచే యనునరించునో వాడు దృష్టుడు.

శకుడు :—తనయందు ప్రేమగలిగియుండు నాయికకు గూఢముగ అహితముఁ జేయువాడు శకుడు.

ఉపనాయక లక్షణము.

పీతమర్ధనుడు, విటుడు, చేటుడు, విదూషకుఁడని యుపనాయకులు నలువురు.

పీతమర్ధనుడు :—నాయకునికి కొంచెము తక్కువైనవాడు.

విటుడు :—మారశాస్త్ర ప్రవీణుడై యుండువాడు.

చేటుడు :—నాయికా నాయకులకు పరస్పరము సంధి జేయువాడు.

విదూషకుడు :—హాస్యము చేయువాడు.

సప్తములు.

నవరసములలోను శృంగారరసము మాత్రమే భావశాస్త్రములో విశేషముగ గనబడుచున్నది. అందుచేత శృంగారరసమును సంబంధించిన విషయములను మాత్ర మిచ్చట వ్రాసెదను. శృంగారము విప్రలంబ శృంగారమనియును, సాభోగ శృంగారమనియును రెండు విధములు. విప్రలంబము అయోగము, విరహము, మానము, ప్రవాసము, శాపము అని 5 విధములు. అందు మానము ప్రణయమానము, ఈర్ష్యమానము అని రెండు విధములు. అందు ఈర్ష్యమానము శ్రవణ ఈర్ష్య, దృష్టిరీర్ష్య, అనుమాన ఈర్ష్య అని మూడు విధములు. సాభోగశృంగారము సుఖీప్తమనియు, సంపన్నమనియు రెండు విధములు. వీని లక్షణములను గ్రంథాంతరములయందు జూడుడు.

పదములకు భావములు

అవతారిక :—ఒకనాయిక తనకు గోపాలుఁడు చెప్పిన నమ్మికమాటలను నిజమని యెంచి యుండునపు డతఁ డొకదినము ప్రాతఃకాలమునందు అన్య సాభోగ చిహ్నములతో తన కెదుటవచ్చినది జూచి చాల దుఃఖాక్రంతురాలై యీర్ష్యతో నాయకునిఁ జూచి చెప్పుచున్నది.

(1) రా. ఎదుకులకాంభోజి - తా. ఆది.

వల్లవి. నామేను నీమే ననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెర. (నా)

అను, ఏమోయనియుంటి నెఱుంగక యిన్నాళ్లు కోమలాంగ రాజగోపాల
ననుజూచి (నా)

చ. నిన్నెవతో గిల్లియున్న యురముఁజూడ నన్ను వేదనసేయుచున్నదిర !

నిన్నరేయి నీకు నిదుర లేకున్న నా కన్ను లెఱ్ఱనై కలగెనుగనుకను (నా)

2. కోమలాంగిని నీవు కోరినప్పటినుండి వేమరు నామది భ్రమజెందినదిర ;

నీమోవినొక్కుల నీటుజూచినయంత ఏమొకోనామోవియద రెనిగనుకను

3. అన్యకాంతల నీ వనుభవించితి వేమో నన్నే లినదొర ! నాతమిదీరెర ;

మన్నించి గోపాల మల్లినీవిటురాగ-చిన్నబోయి సిగ్గుజెందితిగనుకను(నా)

లక్షణము :—రాయిక స్వీయ - మధ్యధీర , నాయకుఁడు పతి,
దృష్టఁడు ఈర్ష్యమాన విప్రలంబ శృంగారము, గురుమానము, సంచారీ
భావము అమర్షము.

“నామేను నీమే ననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెర”

1. నామేను నీమేనని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

2. నాప్రాణమే నీప్రాణమని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

3. నామనస్సే నీమనస్సని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

4. నాకన్నులే నీకన్నులన్న నీమాట నిజమాయెను.

5. నాదుఃఖము నీదుఃఖమని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

6. నాసుఖమే నీసుఖమనిన నీమాట నిజమాయెను.

7. నాలాభమే నీలాభమనిన నీమాట నిజమాయెను.

8. నానష్టమే నీనష్టమనిన నీమాట నిజమాయెను.

9. నాశోకమే నీశోకమనిన నీమాట నిజమాయెను.

10. నామోహమే నీమోహమనిన నీమాట నిజమాయెను.

11. నాయధరమే నీయధరమని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

12. నాకపోలమే నీకపోలమని బలికినది నిజమాయెర.

13. నాయురమే నీయురమనిన నీమాట నిజమాయెర.

14. నామేను నీమేనని నీవు దీపమును సాక్షి బెట్టినది నిజమాయెర.

15. నామేను నీమేనని నీవు త్రికరణశుద్ధిగ జెప్పినది నిజమాయెర.

16. నామేను నీమేనని నీవు అన్నమును సాక్షి బెట్టినది నిజమాయెర.

17. నామేను నీమేనని నీవు క్షీరమును సాక్షి బెట్టినది నిజమాయెర.

18. నామేను నీమేనని నీవు తాంబూలమును సాక్షి బెట్టినది నిజమాయెర.

19. నామేను నీమేనని నీవు పంచభూతములను సాక్షి బెట్టిన నీమాట నిజమాయెర,

20. నామేను నీమేనని నీవు నాకరమున ముద్దిడి బలికినమాట నిజమాయెర.
21. నామేను నీమేనని నీవు చేత చెయియిడి బలికిన నీమాట నిజమాయెర.
22. నామేను నీమేనని నీవు నాకొంగును దాటిజెప్పిన మాట నిజమాయెర.
23. నామేను నీమేనని నీవు పున్నమచంద్రుని సాక్షి బెట్టి జెప్పినమాట నిజమాయెర.

అన్యూపదేశముగ నీకష్టములే నాకష్టములు. నీ సుఖములే నా సుఖములని నాయీక దెలుపుచున్నది. ఎట్లనిన నాయీకా నాయకుల కిప్పుడు కన్ను లెఱ్ఱంగనున్నది; గనుక నామేనే నీమేననునది సన్నివేశమునకు సరి పోవుచున్నది. అయినను కారణభేదము లున్నవి. అవి యెవ్వియనిన నాయకనికి నిద్రాభంగమువలన కన్ను లెఱ్ఱనాయెను. నాయీకకు తన్ను వంచిం చిన నాయకునిమీఁద గలిగియుండు కోపావేశమువలన కన్ను లెఱ్ఱనాయెను. ఇటులనే ఈ దిగువ వ్రాయఁబడియుండు భావము లెఱ్ఱంగదగినయవి.

24. నీఫాలమునందుఁ గల కాటికపూతలు నాఫాలమున నున్నదిరా (ఇచట నాయకుని ఫాలము కాటికపూతలఁగల కన్నులచే నలుపుగఁ జేయఁబడెను. నాయీకకు తన మనమున జనించియున్న కోపావేశముచే ఫాలము నల్ల నాయెను) ఇటులనే యన్ని యూహ్యంబులు.

25. నీ కపాలమునందుఁ గల నఖరేఖలు జూడ నా కపాలము వేదన జెందుచున్నది; కనుక నామేను నీమేననిన నీమాట నిజమాయెను.

26. నిన్నరేయి నీవు నిదురమేల్కొని కన్నులను జూడఁగ నాకన్ను లెఱ్ఱనై కల గెనుర; అందుచేత నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

27. నీ యధరమునందుఁ గల దంత త్తుతములను జూడ నా యధర మదలుచున్నదిర; అందుచేత నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

28. నీ యురమునందుఁగల నఖరేఖలఁ జూడ నా యురము వేదన జెందుచున్నదిరా; కనుక నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

29. నీ శరీరమునందుఁగల గాజులరేఖలను జూడ నామేను మండుచున్నదిర; కనుక నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

30. నీవు నిన్నరేయి నిదురలేక యుండినందువలన నాకిప్పుడు నిదుర గలుగు చున్నదిర; కనుక నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

(ఇచ్చట నాయీకకు గలుగు నిద్ర క్రోధాధికమువల్ల జనించిన శోకనిద్ర యగును.)

31. నీ శరీరమునందుఁగల పసుపు పూతలే నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాటలను నిజముగ జేయుచున్నదిరా.

32. నీ యురమునందుఁగల చందన లేశములే నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాటను నిజముగఁ జేయుచున్నదిరా.

33. నీ యురముననుండు గంధలేపనములోనున్న ముత్యాల హారపు గుఱుతులు నామేను నీమేనని బలికిన నీమాటలను నిజముగఁ జేయుచున్నదిరా.

34. నీ వీపుననున్న కంకణరేఖలు నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాటను నిజముగఁ జేయుచున్నదిరా.

35. నిన్నా వీధిలో నాచెలికత్తె జూచినది విన్నపుడే నేను తృప్తిజెందితినిరా.

36. నీవా వనిత పేరెత్తినపుడే నామనస్సు భ్రమజెందెనురా.

37. నీవాకాంత నేలితివిగదా? నే నిక సంతసిల్లితిని.

38. నీవా దోసకాఠి నేలితివిగదా? నే నిక సంతసిల్లితిని.

39. నీవా మగువతోసల్లాపముజేసితివిగదా? నామనస్సు పరమానందమునుబొందెను.

(ఇటులనే ఆంగనాది వ్యాపారాంతరములు వర్ణింపఁదగినయవి.)

40. హా! నాథ! ఎటులైనను నీ మనస్సు తృప్తిజెందినది గదా? అదియే నాకు చాలును.

41. నన్నేలిన దొర! నా తాపము దీరెనురా.

42. నా యపరాధములను మన్నింతువుగాక.

43. ఇంత అపరాధియైన నన్ను మఱల జూడవచ్చితివే; నాభాగ్యమే భాగ్యము.

44. నే జేసిన యపరాధమును తలఁచిజూడఁగ నామోము చిన్నబోవుచున్నదిరా.

45. నిన్నుజూడ నాకు సిగ్గుగ నున్నది.

46. ఇకనైన నన్ను మన్నింతువుగాక.

పై జెప్పిన భావములను సందర్భానుసారముగ, భేద, రోష, సంతాప, అన్యాయదేశోక్తులచే నభివ్యంజయించవలయును.

అనువల్లవి.

“యేమోయని యుంటి నెఱుంగక ఇన్నాళ్లు, కోమలాంగ!

రాజగోపాల! నిన్నుజూడ ”

“యేమో యనియుంటి యెఱుంగక యిన్నాళ్లు”

1. నాతెలివి తక్కువచే నిన్ను నమ్మియుంటి.

2. నీకపటముల నెఱుంగక నీమాటల నిజమని నమ్మితి.

3. నీవు నా యనుకూలుఁడని తలఁచితిని.

4. నీవు నా మనస్సును నొప్పింపవని యెంచితిని.

5. నిన్ను పరాంగనా సోదరుఁడని తలఁచితిని.

6. నీవు నన్నెడబాయవని నమ్మితిని.

7. నీవే నాభాగ్యమని గర్వించితిని.

8. నీవే నాప్రాణమని తలఁచి మోసబోతిని.

9. నీ ప్రీతికి పాత్రురాలై యుండు నాకు సరి యెవరును లేరని గర్వించితిని.

10. నిన్ను నాభాగ్యుఁడుగ గల్గియుండు నాభాగ్యమే, భాగ్యమని మఱత జెంది యుంటిని.

11. నాకంటిచూపు నన్ను మోసపుచ్చదని తలఁచితిని.
12. నావ్రేలు నాకంటిని పొడవదని తలఁచితిని.
13. నాచెయి నన్ను శిరచ్ఛేదము చేయదని తలఁచితిని.
14. నాభాగ్యము నేనివ్వకున్న యెరుల కబ్బునా? యని గర్వించితిని.

“హోమలాంగా రాజగోపాల నిన్నుజూడ”

1. మనోహరమైన శరీరముగల హే గోపాల! నిన్ను జూచునపుడు నీ నిజములు తెలియుచున్నది.
2. ఇంత సుకుమార శరీరములో ఇట్టి కఠిన చిత్త మెట్లు గలిగెనో?
3. నీ ముఖము పున్నమచంద్రుని బోలియున్నది కనుక నే నీవు కామినీ ముఖకమల పై రియైతివి.
4. హే చక్కనిచూపులుగలవాడ! మనోహరమైన వేణునాదమును బుట్టించు నట్టి నీ యధరము నీ యబద్ధ పుమాటల కెట్లు సహాయము జేసెనో?
5. నిత్యమైన వేదస్వరములను వేణువునందు దిట్టపఱచి పలికించు నీచేతులు దుర్వారమైన పరాంగ నాలింగనమున కెట్లు సమ్మతించెనో?
6. సర్వరక్షకత్వము గలిగిన నీవు నాయెడ ద్రోహచింతను వహింపతగునే!
7. గోవులను రక్షించువాడవు కోమలి మనోరథములకు శత్రువేమో?
8. వంచకులను శిక్షించే నీదు చక్రకాయుధము నన్ను వంచించిన నిన్ను శిక్షించ దేమో?
9. పరభూమినీ కాములైన దుర్యోధ నాదుల గుండె లదఱజేసిన నీ పాంచజన్యము నీ ద్రోహచింతకు భీతిని గలుగఁజేయదేమో?
10. శత్రువుల శిరములను ఖండించెడి నీదు ఖడ్గము నీయందుగల శతత్వమును ఖండించదేమో?
11. ధర్మసంరక్షణార్థమై నీచేత వెలుగుచున్న గ ధాయుధమునకు నీవంచిన భయ పడదేమో?
12. ద్రోహులను పరాభవించిన నీదు శార్ఙ్గము నీయందుగల ద్రోహచింతను పోగొట్టదేమో?
13. సర్వలోకముల నేలిన నీవు నన్ను మోసబుచ్చితివే?
14. నీ వెటులైనను జన్మదారభ్య దొంగవేగదా?

ఇచ్చట కృష్ణలీలలను యథోచితముగ వర్ణించి, తరువాత “నీ టక్కులన్ని నిజమాయెర అని ముగించవలయును. చరణములను వరుసగ పాడి విశేష విన్యాసము లేమియు చేయక పదార్థములమీద యభినయించి పల్లవిని యెత్తి ముగించవలయును.

(2) రా. ఆనందభైరవి - తా. ఆది.

అవతారిక:—నాయక తన్ను విడనాడియున్న నాయకుఁడు మఱల వచ్చుచున్నాఁడను విషయమును దూతీద్వారా తెలిసికొని వియోగశంకామానసయై నాయకుని రమ్మని ప్రార్థించుచున్నది.

ప. మంచిదినము నేఁడే మహారాజుగ రమ్మనవే !

అ. పొంచిజూచుటేలే ? పొలతిగో ! గోపాలుని ;

చ. సుదతిగో ! అలవాని సొమ్మేగదా యీమేను ?

పదరితే యేమానో ? పడుచు తనమందురే ;

సదయుని విడనాడుట సహజమానటే ?

కొదవవద్దనవే ; ఆకొమ్మ పేరెత్తనే ;

2. ఇందువచ్చుటకు భేదమొచ్చినేల ? ఈవేశ ;

ఇందువదనవాని యిల్లుగాదటవే ?

అందున్నసుందరివలె యండగ తై నేగాను ?

ఎందుకే యీవట్టిదూఱు ? ఎవరు దండించెరే ?

3. మునుపటివలె నాతో ముచ్చటలాడవచ్చితే

మనసీయక నేను మాట్లాడితివా ?

వనజాక్షి ! గోపాలుఁడో వాఁడే యూచెలిని గూడ

తనకు ఇష్టమైతే తగదని చెప్పుదురా ?

లక్షణము:—నాయక స్వీయ, ఉత్తమ నాయకుఁడు, శత్రుఁడు, ఈర్ష్యమాన, విప్రలంబ, శృంగారము.

“మంచిదినము నేఁడే మహారాజుగ రమ్మనవే”

1. మంచిదినము నేఁడే మహారాజుగ రమ్మనవే.

2. మంచిదినము నేఁడే సాగసుగ రమ్మనవే.

3. మంచిదినము నేఁడే ఇప్పుడే రమ్మనవే.

4. మంచిదినము నేఁడే ఆటంకములేక రమ్మనవే.

5. మంచిదినము నేఁడే బహిరంగముగ రమ్మనవే.

6. మంచిదినము నేఁడే సర్వాలంకృతుఁడై రమ్మనవే.

7. మంచిదినము నేఁడే భయములేక రమ్మనవే.

8. మంచిదినము నేఁడే చింతించక రమ్మనవే.

9. మంచిదినము నేడే సంకోచములేక రమ్మనవే.
10. మంచిదినము నేడే ఇదే మంచిసమయము రమ్మనవే.
11. నే నతని రాక నెదురుజూచుచున్నానని రమ్మనవే.
12. నే నతని రాక నెదురుజూచుచు సర్వసిద్ధమై యున్నానని రమ్మనవే.
13. నే నతనికై మంచిగంధములను నూరియున్నాను.
14. మంచిపుష్పములను నేకరించి యున్నాను.
15. అతని కిష్టమైన అలంకారములను సిద్ధపఱచియున్నాను.
16. పడ్రాసోషేతమైన భోజ్యములను సిద్ధపఱచియున్నాను.
17. నా కేళిగృహము నలంకరించి యున్నాను.
18. నే నలంకరించుకొని (ఇచ్చట నాయిక యలంకరించుకొనే పద్ధతులను విన్యాసము చేయవలయును.) అతని రాకను యెదురుజూచుచున్నాను.
19. అతనికై హారతి సిద్ధపఱచియున్నాను.
20. అతనికై నేను తలవాకిట కాంచియున్నాను.
21. వాని సొంతయింటికి వచ్చుట కేమి యభ్యంతరము?
22. ఈమేను వాని సొమ్ముగాదలే? రమ్మనవే?
23. వానియందు నాకు గల ప్రేమకు యొక్కింతయు మార్పులేదు; రమ్మనవే.
24. అతఁడు నా కెల్లప్పుడును ప్రియుఁడే; రమ్మనవే.
25. అతఁడు జేసిన కార్యములకు నే చింతపడలేదు; రమ్మనవే.
26. అతఁడు నాకేమియు నపరాధము చేయలేదు; రమ్మనవే.
27. వాని నేను తాడనములు చేయను.
28. వాని నేను కోపించను.
29. వాని నేను దుర్భాషలాడను.
30. వాని నేను అలక్ష్యముచేయను.
31. నాకు స్నాతంత్య్రములేదను ధర్మమును నే నెఱిగియున్నాను.
32. నే నతని తిరస్కరించి యేదియు చేయను.
33. నాకు వానికన్న హెచ్చైన భాగ్యముగలదా?
34. వాఁడే నా మానము; రమ్మనవే.
35. వాఁడే నా ప్రాణము; రమ్మనవే.
36. వాఁడే నా మంగళకరము; రమ్మనవే.
37. వాఁడే యీయింటికి సర్వాధికారి.
38. వాఁడే నా ప్రాణాధికారి.
39. వాని యెడబాసి నాకీ గృహము లేటికే?
40. వాని యెడబాసి నాకీ యాభరణము లేటికే?
41. వాని యెడబాసి నాకీ యలంకారము లేటికే?
42. వాని యెడబాసి నాకీ కేళిగృహము లేటికే?

43. ఈ పున్నమచంద్రుడు నాకు తాపమును గలిగించుచున్నాడని చెప్పి శీఘ్రముగ రమ్మనవే.

44. ఈ మందమారుతము నన్ను వేదన జేయుచున్నదని పలికి రమ్మనవే.

45. ఈ భ్రమరములు నన్ను బెడరించుచున్నవి యని తెలిపి శీఘ్రముగ రమ్మనవే.

46. ఆతఁడులేక నా కేళిగృహము బాడువారి యున్నదని తెలిపి రమ్మనవే.

47. వానికి శిశూపచేయని దినము నా కొక యుగముగ తోచుచున్నదని తెలిపి రమ్మనవే.

48. వాని ప్రియనాయిక పేరు నే నెత్తనని తెలిపి రమ్మనవే.

49. వాని ప్రియనాయికను ఇంకను నేమనస్సులోను స్మరించునని చెప్పి రమ్మనవే.

50. నే నేచ్చిన యపరాధము చేసియుండినను మన్నించి రమ్మనవే.

51. నేను వాని ప్రియనాయికను బోలిన అందగత్తె గాకపోయినను నే నతని ధర్మపత్నిగాదా? నన్ను విడనాడ తగునా? ఈ ధర్మము ననుసరించియైనను రమ్మనవే.

52. వాని ప్రియనాయికను దూతినది నేను కాదని చెప్పి రమ్మనవే.

53. వాడు జగడమాడిపోయిన యిల్లు ఇదికాదని చెప్పి రమ్మనవే.

54. మాకు గలిగియుండిన పూర్వస్నేహమును తలచియైనను రమ్మనవే.

55. ఇరుగుపొరుగుల నున్నవారు నవ్వరా? ఏటికే యిట్టితెగువ? రమ్మనవే.

“పొంచి జూచుచులే? పొలితితో! గోపాలునికి”

1. వాని పొంతశృహమునకు వచ్చుటకు పొంచిజూచుచులే?

2. తన భార్యయున్న చోటికి తాను వచ్చుటకు సిగ్గేలనే? రమ్మనవే.

3. ఎవరు జూచితే నేమి? భయమేమి?

4. ఎవరు పరిహసించెదరే? రమ్మనవే?

5. అలిగిగూడుట యందలికి సహజముగదవే? గోపాలుని రమ్మనవే.

“గోపాలునికి” అనునపుడు గోపాలహస్తములును, దళావతార హస్తములును ఉపయుక్తమైన భావము లగును.

తిల్లూను

రొ. మోహనము - తా. చతురశ్ర ఏకతాళము.

ప. ధ ధపప గారి సా రిగ - రీసా	గా ; ; - గాసారిగాపా	
తా. ధరి దానినాంధరి - దాని	నా ; ! - త ధరిధాని	
అ. గాగాగా - పా ; పాపాపా	ధాసాధా - సా ; సాసాసా	
ఉ ద న - ధీం ; త ద న	త ధిం . - ధీం ; త న న	
ధా సా రీ - గా ; సాగారీ	సారిగరిసాధా ; ; ;	
సాధిర్ధిర్ - తోం ; త ద ర	తాధిరిధిరి నా ; ; ;	

ధాగారీ - గా ; గాతీషా || నానిమితా - నాధాపాధా ||
 ధి ధిం - ధిం ; త ధ ర || నాధిరిధాని - తొంధిరిదాన ||
 ధి త్తళాంగు తధిజిణతోం ; - తళ || , ంగుతధిజిణతోం ; - తధిజిణతోం ; ||

మంగళము.

రా. సారాప్రము - తా. ఆది.

ప. నీనామ తూమమునకు - నిత్యజయ మంగళం (సీ)
 ఆ. పవనూన సుతుడు బట్టు - పాదారవిందములకు (సీ)
 చ. పంకజాక్షి నెలకొన్న - యంక యుగమునకు (సీ)
 నలినారి గేరు చిటు - నవ్వుగల మోమునకు (సీ)
 నవముక్తాభారములు - నటియించే యూరమునకు (సీ)
 ప్రహ్లాద నాథదాది - భక్తులు పొగడుచుండే (సీ)
 రాజీవనయన త్యాగ - రాజ వినుతమైన (సీ)

శ్రీ సీతాలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్న హనుమత్స మేత
 శ్రీరామచంద్ర స్వామి నే నమః

శానభాగ్య రము సమాప్తము.

అనుబంధము A - 1.

శ్రుతిస్వర జ్ఞానోపాయన వీణ.

రాగవిభోధము మొదటివివేకము 18 మొదలు 22 వరకు గల

ఆర్యలలోఁ జూడుదు.

1	2	3	4	5	6	7	8
సంఖ్య.	శ్రుతినామములు.	జాతినామములు.	స్వర నామములు.	స. 240 చొప్పున వేపన సంఖ్యలు.	36 అంగుళపు తంత్రీ లో స్వర ములకు స్థానములు		పాఠాలు.
4	ఛందోవతి	మధ్య	శుద్ధ-స.	240	36-1		5, 6, 7-వ పంక్తిలో గల సంఖ్యలు మిసర కే. వి. దేవాలు గారిది. ఈ సంఖ్యలు సరియైనవికావు. 7-వ పంక్తిలో తంత్రీయొక్క మొత్తపు నిడివి 36 అంగుళములుగాను, అంగుళము 1.కి లయను 20 వంతున లెక్కచేసి భిన్నములు వ్రాయబడియున్నవి.
5	దయావతి	కరుణ	,,	,,	34-5 $\frac{4}{7}$		
6	రంజని	మధ్య	,,	,,	33-15		
7	రతిక	మృదు	శుద్ధ-రి.	266 $\frac{2}{3}$	32-8	9/11	
8	రాద్రి	దీప్త	చతు-రి.	270	32-0	8/9	
9	త్రోధీ	ఆయత	పంచశ్రు-రి. శుద్ధ-గ.	284 $\frac{4}{9}$	30-7 $\frac{1}{2}$	27/32	
10	వజ్రక	దీప్త	ప-రి. సా-గ.	288	30-0	5/6	
11	ప్రసారిణి	ఆయత	అంతర-గ.	310	28-16	4/5	
12	ప్రీతి	మృదు	మృదు-మ.	316 $\frac{4}{81}$	27-6 $\frac{2}{3}$	243/30	
13	మార్జని	మధ్య	శు-మ. ప-గ.	320	27-0	243/40	
14	క్షీతి	మృదు	,,	324	26-13 $\frac{1}{8}$		
15	రక్త	మధ్య	పట్టుప్రీతి-మ.	337 $\frac{1}{2}$	25-12	32/45	
16	సందీపిని	ఆయత	మృదు-ప.	355 $\frac{5}{9}$	24-6	27/49	
17	ఆలాపిని	కరుణ	శు-ప.	360	24-0	2/3	
18	మదంతి	కరుణ			22-17 $\frac{1}{7}$		
19	రోహిణి	ఆయత			22-10		
20	రమ్య	మధ్య	శుద్ధ-ధ.	400	21-12	3/5	
21	ఉగ్ర	దీప్త	చ-ధ.	405	21-6 $\frac{2}{3}$	16/27	
22	క్షోభిణి	మధ్య	శు-ని. పంచశ్రుతి-ధ.	426 $\frac{2}{3}$	20-5	9/16	
1	తీవ్రా	దీప్త	ప-ధ. కే-ని.	432	20-0	5/9	
2	కుముద్వతి	ఆయత	కా-ని.	450	19-4	8/15	
3	మంద	మృదు	మృదు-స.	494 $\frac{2}{7}$	18-4 $\frac{1}{2}$	81/160	
4	ఛందోవతి	మధ్య	శుద్ధ-స.	280	18-0	1/2	

చిత్రరాది రాగ పట్టిక

రాగముల పేర్లు.	సంఖ్య	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
అగ్నిగోపము	20	సగమపనిస	సనిపమగరిస
అథాణా	29	సరిమపనిస	సనిధాపమగారిస
అమృతతరంగిణి	19	సరిగమధనిస	సధనిధపమగరిస
అమృతపంచమము	48	సరిగమధనిస	సనిధమగసరిస
అమృతవర్షిణి	39	సరిగమపధనిపస	సనిపధమగరిస
అమృతవాహిని	20	సరిమపధనిస	సనిధమగరిస
అసావేరి	8	సరిమపధస	సనిసపధమపరిగరిస
ఆదిపంచమము	48	సరిపధనిస	సనిధనిపమగరిస
ఆద్విభైరవి	20	సరిమపనిస	సనిపమరిగమరిస
ఆంధాళి	28	సగమధనిధస	సనిధపమగరిస
ఆందోళిక	28	సరిమపనిస	సనిధమరిస
ఆనందభైరవి	20	పగరిగమపధపనిస	సనిధపమగరిస
ఆనందభోగి	42	సరిగమపనిధని	ధపమగరిసనిస
ఆభీరు	47	పధనిసమగమ	పమగసనిధనిస
ఆభేరి	20	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
ఆభోగి	22	సరిగమధస	సధమగరిస
ఆమ్రదేశి	62	సగమపధనిధస	సధనిపమగస
ఆమ్రపంచమము	48	సరిగమధనిస	సనిధమగస
ఆరభి	29	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
ఆర్ద్రదేశిక	15	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
ఆలాపి	37	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఆహిరి	8	సరిసగమపధనిస	సనిధాపమగరిస
ఆహిరినాట	29	సమగమపధనిస	సనిపధనిపగమగస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
ఆహోరి	20	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
ఇందుగీర్వాణి	42	సరిగమపస	సనిపధనిపమగరిస
ఇందుఘంటారవము	20	సగమపధపని	ధాపమగరిసని
ఇందుధన్వాసి	46	సగమధనిస	సనిధపధమగరిస
ఇందుధవళి	21	సరిగమసమపధనిస	సనిధపమగస
ఇందుభోగి	46	సగరిగపమధస	సనిధనిపమగరిస
ఇందుమతి	51	సగమధనిస	సనిధపమగస
ఇందుశీతల	4	సరిగమపధనిధస	సధనిపమగరిస
ఇందుసారంగనాట	8	సరిగమపమధనిస	సధపమగరిస
ఈశగిరి	69	సరిగమపధని	ధపమగరిసనిస
ఈశగౌళ	7	సమగమపధనిస	సధపధమగరిస
ఈశమనోహరి	28	సరిగమపధనిస	సనిధపమరీమగరిస
ఉత్తరి	64	సగమపధనిస	సనిధమగస
ఉదయరవిచంద్రిక	20	సగమపనిస	సనిపమగస
ఉమాభరణము	28	సరిగమపధనిస	సనిపమరిగమరిస
కంకణాలంకారి	52	సగపధని	సనిధపమగరిస
కటకప్రియ	1	సగరిగమపధపనిస	సధపధమగరిస
కనకకుసుమావళి	61	సరిగమపధస	సధపమగరిస
కనకగిరి	66	సరిగమపసనిస	సనిధనిపమగస
కనకగీర్వాణి	67	సరిమపమధనిస	సధపమరిస
కనకజ్యోతిష్కృతి	72	సమపధనిస	సనిధపమస
కనకదీపరము	45	సగమపధపని	ధపమగరిసనిస
కనకనాసామణి.	62	సరిగరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
కనకనిర్మద	67	సరిగమపమధస	సనిధపమగరిస
కనకభవాని	66	సమగమపధనిస	సనిపమరిస
కనకభూషావళి	58	సగమపధనిస	సనిపమగరిస
కనకరసాలి	51	సరిగమధనిస	సధపమగరిస
కనకవసంతము	20	సగమపనిధస	సనిధపమగరిస
కనకశ్రీకంఠి	60	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
కనకసింహారవము	61	సగమపనిస	సనిధపమరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	అరోహణము.	అవరోహణము.
కనకాంగి (మేళ)	1	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కనకాంబరి	1	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిగరిస
కన్నడ	29	సమగమధనిస	సధాపమగమరిస
కన్నడకురంజి	49	సగరిగమపధనిస	సధపమరిస
కన్నడగౌళ	22	సరిగమపనిస	సనిధపమగస
కన్నడవర్బాసు	33	సరిగమపధపస	సనిధపమరిస
కన్నడదీపరము	44	సరిగమధనిస	సనిధపధమగరిస
కన్నడమంచమము	26	సరిగమపనిస	సనిధనిపమగస
కన్నడబంగౌళ	15	సరిమగమధపధస	సధపమగరిస
కన్నడభోగి	50	సరిగమపనిధనిస	సనిధమగరిగస
కన్నడమల్లారు	20	సగమపధస	సనిధమగస
కన్నడమాయవ	53	సగమపధనిస	సనిధపమగస
కన్నడవేళావళి	48	పనిసరిగమప	పమగరిసనిధనిప
కన్నడసౌరాష్ట్రము	10	సరిమగమధపధనిస	సనిధపమగస
కమలచారాయణి	55	సరిమపధనిస	సనిధపమగమరిస
కమలవసంత	37	సరిసమపధనిస	సనిధపమగరిస
కమలాతరంగిణి	20	సరిగమపధనిస	సనిధపమరిస
కమలాధరణము	45	సరిగమపనిధస	సనిధపనిధమగరిస
కమలామనోహరి	27	సగమపనిస	సనిధపమగస
కరుణాకరి	63	సమపధనిధస	సనిధపమస
కర్నాటక ఆంధాలి	14	సగరిమపధనిస	సధపమగరిస
కర్నాటక తరంగిణి	61	సరిగమపనిస	సపమగరిస
కర్నాటక దేవగాంధారి	21	నిసగమపా	ధాపమగరిసని
కర్నాటక సురటి	4	సరిగమపధస	సనిధపమరిస
కలకంతి	13	సరిగమధనిస	సనిధపగరిస
కలకడ	13	సరిమపధనిస	సనిధపమరిస
కల్గడ	13	సరిగపధనిస	సనిధపమగరిస
కలవసంతము	43	సగమపధనిస	సనిపమగస
కలహంస	31	సరిమపధనిధస	సనిధపమరిస
కలాభరణి	52	సగరిగమపనిధని	ధపమగరిసనిస

రాగమల శేఖ.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
కల్పడ	13	సరిగపధనిస	సనిధపమగరిస
కల్యాణ కేసరి	13	సరిగపధస	సధపమగరిస
కల్యాణవసంతము	21	సగమధనిస	సనిధపమగరిస
కల్యాణి	65	సరిగమపధనిస	సనిధపమపగారీస
కల్లోలబంగాళ	31	సరిమపవిధస	సనివధమగరిస
కల్లోలము	18	సపధనిస	సనిధనిపమగస
కల్లోలసావేరి	25	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
కల్వారు	22	సరిమగమపధపస	సధపమరిస
కళానిధి	22	సరిగమసపమధనిస	సనిధపమగరిస
కళామూర్తి	44	నిసగరిగమపస	సనిధపమగరిస
కళావతి	16	సరిమపధస	సధపమగసరిస
కళాసావేరి	8	సరిగపనిస	సనిధపమగరిస
కళాస్వరూపి	22	సరిగామపధనిపస	సనిపమగారిస
కాంతామణి (మే)	61	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కాంభోజి	28	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
కానడ	29	గరిసరిగమపమధనిస	సనిసధపమపగమరిస
కాననప్రియ	63	సరిగమపమధనిస	సధనిపమగరిస
కాపి	22	సరిగామరిపమపధనిస	సనిధపమగరిస
కాపినారాయణి	28	సరిమపధనిస	సనిధపమగారిస
కామరూపి	52	సగమపమధనిపస	సనిధపమగరిస
కామవర్ధని (మే)	52	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కాలనిర్ణిక	63	సగమపనిధస	సపమగరిస
కాళింది	22	సమగామపస	సధపమరిస
కిరణావళి	21	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
కిరణి	51	సరిగమపనిధనిస	సనిధమగరిస
కిరవాణి (మే)	21	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కిర్తిప్రియ	1	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
కిర్తివిజయ	61	సరిగమపనిధస	సనిధపమగరిస
కుంతల	16	సరిగమపధనిస	సధనిపమగమరిస
కుంతలకాంభోజి	13	సగమపధనిధస	సనిధపమగస.

అకారాది రాగపట్టక

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
కుంతలకుసుమావళి	65	సరిగమపమపస	సనిధనిపమగస
కుంతలగీర్వాణి	68	సరిగమపధనిస	సధమపమగరిస
కుంతలఘంటాణము	70	సరిగమపమపస	సనిపమరిస
కుంతలదీపరము	48	సమపధనిస	సనిధనిపమగస
కుంతలధన్యాసి	47	సరిగమపమధనిస	సనిధనిపమగరిస
కుంతలభవాని	67	సరిగమపమపస	సనిధనిపమరిస
కుంతలభోగి	41	సరిగమధపనిస	సనిధనిమగరిస
కుంతలము	61	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
కుంతలరంజని	68	సరిమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
కుంతలరాగము	61	సరిగమపధనిధస	సధపమగమరిస
కుంతలవరాళి	28	సమపధనిధస	సనిధపమస
కుంతలశ్రీకంఠి	65	సగమపధనిస	సనిపమగరిస
కుంతలశ్రీరంజని	68	సరిమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
కుంతలసింహారము	69	సరిమపమధనిస	సధపమరిస
కుంతలస్వరావళి	46	సగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
కుటుంబిని	64	సగమధపధనిస	సనిపమగరిస
కుముదప్రియ	22	సరిగామపస	సనిధనిపమగస
కుముదాభరణము	38	సరిగమపనిధస	సధనిపమగరిస
కురంజి	29	సనిసరిగమపధ	ధపమగరిసనిస
కులపవిత్రి	28	సగమధపనిస	సనిపమరిస
కులభూషణి	21	సరిగమపనిస	సధపమగరిస
కువలయానంది	16	సరిగమనిధనిపనిస	సనిధమగస
కుసుమకల్లోలము	32	సపమరిగమపస	సధపమగమరిస
కుసుమచంద్రిక	32	సరిమగమపధనిస	సధపమరిస
కుసుమజ్యోతిష్మతి	69	సరిమగమపధనిస	సధనిధపమరిస
కుసుమప్రియ	27	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
కుసుమభవాని	68	సరిమపధస	సనిధమపమరిస
కుసుమభోగి	50	సరిగమధనిస	సధనిధమగరిగస
కుసుమప్రథమరి	34	సరిగమపమధనిస	సనిధపమరిస
కుసుమసారంగ	56	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-వంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవ రోహణము.
కుసుమాంగి	16	సరిసపధనిస	సనిధపమగరిస
కుసుమావళి	71	సగమపధస	సనిధపమగమరిస
కేతకప్రియ	64	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
కేతారనాట	27	సరిగమపనిపస	సనిపమగరిస
కేదార	29	సమగమపనిస	సనిపమగమధమగరిస
కేదారగాళ	28	సరిమపనిస	సనిధపమగరిస
కేసరి	25	సరిగమపమధపధస	సధనిధపమగరిస
కైకవళి	60	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
కైవళి	58	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
కోకిలగంధర్వము	31	సగమధస	సధపమగరిగస
కోకిలగీర్వాణి	43	సరిగమపధస	సనిమగరిస
కోకిలదీపకము	23	సగమధనిస	సనిధమగరిస
కోకిలదీపరము	43	సరిగమనిధస	సవిధమగరిస
కోకిలధ్వని	28	సరిగమధనిధస	సనిధనిపమగరిస
కోకిలశంచమము	39	పధనిసరిగరి	సనిధపధనిస
కోకిలశ్రుతాపము	26	సగమపమధనిస	సనిపమగస
కోకిలప్రియ (మే)	11	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కోకిలభాషిణి	29	సరిగమపధనిస	సనిపమగమరిస
కోకిలవరాళి	20	సరిగమపధనిధస	సనిధనిపమరిగరిస
కోకిలస్వరావళి	41	సరిగమధనిస	సధమగరిస
కోకిలానంది	56	సగమధనిస	సనిధపమగస
కోకిలారవము	11	సరిగరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
కోమలి	63	సరిగమపనిధమపస	సధనిమగరిస
కోలాహలము	29	సపమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కోసల (మే)	71	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కౌమారి	11	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
కౌమోద	65	సరిగమనిస	సనిమగరిస
కౌస్తుభప్రియ	71	సరిగమపధనిస	సధపమగమరిస
ఖడ్గప్రియ	1	సగరిగమపధపనిస	సధపధమగరిస
ఖమాసు	28	సమగమపధనిస	రిసనిధపమగస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అక్షరోహణము.
ఖరహరప్రియ (మే)	22	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఖలావళి	22	సరిగామపస	సనిపమగరిస
గంగాతరంగిణి	33	సరిగమపస	సనిధపమగమరిస
గంధర్వకన్నడ	31	సరిగపధస	సనిధపమగమరిస
గంధర్వనారాయణి	24	సమపధనిస	సనిధనిపమస
గంధర్వమనోహరి	26	సరిమపస	సనిధమగరిస
గంధర్వము	42	మపధనిసరిగ	రిసనిపమపధనిస
గంభీరనాట	36	సగమపనిస	సనిపమగస
గంభీరిణి	23	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
గగనభూపాలము	21	సమగమపధనిస	సనిధమగరిస
గగనమోహిని	64	సగపధనిస	సనిపమగస
గగనరంజని	66	సగమపస	సధనిపమగరిస
గగనసరసీరుహము	53	సగరిగమపధని	ధపమగరిసనిస
గణితవిनోదిని	16	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
గమకప్రియ	51	సరిగమపనిధస	సధపమగరిస
గమకసామంతము	45	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
గమనక్రియ	53	సరిమపధనిస	సనిధపమగమరిస
గమనశ్రమ (మే)	53	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గరిగద్వ	56	నిసగమపధని	ధపమగరిసనిస
గరుడధ్వని	29	సరిగమపధనిస	సధపగరిస
గర్జము	17	సగమధనిస	సనిధపమగరిస
గవాంబోధి (మే)	43	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గాంగేయభూషణి (మే)	33	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గాంభీర్యభూషణి	52	సగరిపమధనిస	సనిధపమగరిగస
గానమూర్తి (మే)	3	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గానవారిధి	35	సమరిగమపధనిస	సధనిపమరిస
గానసామవరాళి	3	సరిగరిమపధపనిస	సనిధమాగగరిస
గాయకప్రియ	13	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గిరికర్ణిక	3	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
గిరికుంతలి	72	సరిగమపమగమపస	సనిధనిపమగస
గీతనటని	53	సరిమగమపధనిస	సనిధపమరిస

రాగముల పేళ్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
గీతప్రియ	13	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
గీతమూర్తి	33	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గీర్వాణి	43	సరిగరిమగమధనిపనిధస	సనిధపమగరిస
గుండక్రియ	15	సరిమపనిస	సనిపధపమగరిస
గుజ్జరి	15	సరిగమపధనిస	సధనిపమగరిస
గుమ్మకాంభోజి	15	సరిగపధనిధస	సనిధపమగరిస
గురుగద్య	56	నిసగమపధని	ధపమగరిసనిస
గురుప్రియ	64	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
గుహప్రియ	16	సరిగామసపమధనిస	సధనిపమగరిస
గోత్రారి	63	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
గోపతి	42	సరిగమపధని	పమరిగరిస
గోవికావసంతము	20	సమపనిధనిధస	సనిధపమగరిస
గౌడమల్లారు	29	సరిమపధస	సనిధమగరిస
గౌరి	15	సరిమపనిస	సనిధపమగరిస
గౌరీక్రియ	60	సగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
గౌరీగాంధారి	2	సమరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
గౌరీనిషాదము	71	సగమపనిధస	సనిధనిపమగరిస
గౌరీబంగాళ	9	ధసరిమపధని	ధపమగరిసనిధప
గౌరీమానోహరి (మే)	23	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గౌరీపంతు	51	సరిమపనిస	సనిధపమధమగరిస
గౌరీమారువ	50	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
గౌరీసీమంతి	70	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
గాళ	15	సరిగమరిమపనిస	సనిపమగరిస
గాళచంద్రిక	7	సరిమపధస	సనిధపగరిస
గాళపంచమము	24	సరిమపనిస	సనిపమగరిస
గాళమాళవి	6	సరిగమపధనిపనిస	సపధనిపమగరిస
గాళిపంతు	15	సరిగరిమపధపనిస	సనిధపమగరిస
ఘంటా	8	సరిగమపధని	ధపమగరిసనిధాపనిస
ఘంటాణము	57	సరిగమపనిస	సనిధమగరిస
ఘంటార్ధవము	2	సగమనిధపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
ఘననాఢుకి	63	సగమనిధపధనిస	సనిధపమగరిస
ఘనశ్యామల	5	సగమపధస	సనిధపమగరిస
ఘనసింధు	15	సమగమపధనిధస	సనిధపమగస
ఘోషణి	16	సమగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
చంద్రశాంతము	65	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చంద్రకిరణి	16	సగమపమధనిస	సనిధనిపమగమరిస
చంద్రగాంధారము	8	సరిగమస	సధమగరిస
చంద్రమౌఢప్రియ	18	సగమపవిధనిస	సనిపమరిస
చంద్రజ్యోతి	41	సరిగమపధస	సధపమగరిస
చంద్రరేఖ	58	సరిగమపధస	సనిధమగరిస
చంద్రికాగౌళ	8	సరిగమపధస	సధపమరిస
చక్రవాకము (మే)	16	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చతురంగిణి	66	సమగమపధనిస	సనిధనిపగమగరిస
చలనాట (మే)	36	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చావళుంటారవము	20	సగమపని	ధపమగరిసని
చాముండి	63	సగరిమపధనిస	సధనిపమగరిస
చారుకేళి (మే)	26	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చింతామణి	7	సరిగమపధనిస	సధనిపమగరిస
చింతారమణి	52	సగమపధని	ధాపమపగరిస
చిత్తరంజని	19	సరిగరిగమపధ	నిధపమరిగరిస
చిత్రాంగి (మే)	66	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చిత్స్వరూపి	26	సరిగమపధనిస	సనిధపమగమరిస
చిదానంధి	36	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగమరిస
చిన్మయి	16	సరిగమపమధనిస	సనిధనిపమగరిస
చూర్ణికావినోదిని	66	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
ఛత్రధరి	63	సగమపమరిప	సనిధపమగరిస
ఛాయాగౌరి	7	సరిమగమపనిధనిస	సనిధపమగమరిస
ఛాయాగౌళ	3	సరిగరిమపధనిస	సధనిపమగరిస
ఛాయాగౌళ	15	సరిమగమపనిస	సనిధపమగరిస
ఛాయాతంతరిణి	28	సరిమగమపనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
ఛాయానాట	34	సరిగమపమపస	సనిధనిపమరిస
ఛాయానారాయణి	6	సపమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
ఛాయాబౌళి	8	సరిగామసపమధనిస	సనిపధమగారిస
ఛాయామారువ	49	సగరిగమధనిధస	సనిధమగరిస
ఛాయామాళవి	7	సగరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
ఛాయాసింధు	19	సరిమపధస	సధపమగరిస
ఛాయాసైంధవి	11	సరిగమపధపనిస	సధనిపమగరిస
జంఝూటి	28	ధసరిగమపధని	ధపమగరిసనిధపధస
జగన్మోహనము	38	సరిమపధసనిస	సనిధపమగరిస
జగన్మోహిని	15	సగమపనిస	సనిపమగారిస
జటాధరి	52	సగరిమపధనిస	సనిధపగరిస
జనరంజని	29	సరిగమపధపనిస	సధపమరిస
జనసమ్మోదిని	28	సరిగపధనిస	సనిధపగరిస
జనాకర్షణి	16	సరిగపమధనిస	సనిధపమగధమగరిస
జయంతశ్రీ	20	సగమధనిస	సనిధమపమగస
జయంతసేన	22	సగమపధస	సనిధపమగస
జయనారాయణి	22	సరిగామపధస	సనిధపమగరిస
జయవేళావళి	43	సరిగమధపధనిస	సనిధమగరిస
జయశ్రీ	21	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
జయసావేరి	5	సమరిగమపధని	ధపమగరిసనిస
జయసింధు	2	సరిగమపస	సపనిధమగరిస
జయాభరణి	27	సగమపమరిగమపస	సనిధాపమరిస
జలజవాసిని	27	సగమపనిస	సనిధపమరిస
జలార్ణవము (మే)	38	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
జింగలా	20	సరిగమపధనిధపస	సనిధపమగరిస
జింగలాభైరవి	32	సగమపమధస	సనిధపమగమరిస
జినావళి	39	సగరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
జీవంతిని	48	సమపధనిస	సనిపమగస
జీవరంజని	2	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
జీవరత్నభూషణి	38	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
జుజాహుళి	13	సగమపధనిస	సధనిధపమగస
జాలావు	29	పనిసరిగమప	పమగరిసనిప
జ్యోతిష్మతి	68	సరిగమపస	సనిధమపమరిగస
జ్యోతిస్వరూపిణి (మే)	68	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
జౌడిగాంధారి	68	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
ఝంకారధ్వని (మే)	19	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఝంకారభ్రమరి	19	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
ఝంకారి	19	సరిగమపధస	సధపమగరిస
ఝణాకారి	63	సరిగమపనిధస	సధపమరిగరిస
ఝాలవరాళి (మే)	39	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఝివావళి	39	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
టక్క	9	సగమపమధనిస	సనిధపమగరిస
తనుకీర్తి	6	సరిమపనిస	సనిధనిపమగమరిస
తవస్విని	52	సగమపనిస	సనిధపమగస
తపోల్లాసిని	1	సమరిగమపధనిస	సధపగరిస
తరంగిణి	26	సరిమగరిమపధనిధస	సనిధపమగరిస
తరుణీప్రియ	64	సగరిగమపనిధస	సనిపమరిస
త్యంబకప్రియ	3	సమరిగమపస	సనిసధపమగరిస
తానరంజని	63	సరిగమపధపస	సధపసనిసధపమగరిస
తానరూపి (మే)	6	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
తిలకప్రకాశిని	6	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
త్రిమూర్తి	56	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
తీవ్రపాహిని	46	సరిగమపధపనిస	సనిధపమగరిగమరిస
తోడి (మధ్య)	8	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
దర్పారు	22	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
దినకరకాంతి	27	సమగమపస	సనిధపమగస
దివ్యగాంధారము	18	సమరిపధనిస	సధనిపమగరిస
దివ్యగాంధారి	20	సగమపధనిస	సనిపమగస
దివ్యతరంగిణి	17	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
దివ్యపంచమము	27	సరిగమపనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
దివ్యమణి (మే)	48	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
దివ్యాంబరి	27	సపమపధనిస	సపనిధమగరిస
దివ్యాభరణము	21	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
దీపకము	51	సగమపధపస	సనిధనిపమగరిస
దీపరము	10	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
దుందుభిప్రియ	48	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
దేవకుసుమావళి	60	సమగమపస	సనిపమగరిస
దేవక్రియ	20	సరిగమనిధని	పధమగరిసని
దేవగాంధారి	29	సరిశతిమపధనిస	సనిధపమగరిస
దేవగిరి	49	సరిమపధస	సనిధపమగరిగస
దేవగీర్వాణి	66	సగరిమపస	సపమగరిస
దేవమనోహారి	22	సరిమపధనిస	సనిధనిపమరిస
దేవమాళవి	56	సరిగమపధని	నిధపమగరిసని
దేవముఖాతి	13	సరిమపధనిస	సనిధపమరిస
దేవరంజని	22	సగరిమపధనిస	సధపమగరిస
దేవరంజి	15	సమపధపనిస	సనిధపమస
దేవసాలగము	25	సగపధనిస	సపనిధపమగరిస
దేవాభరణము.	49	సగరిగమధనిస	సనిధనిపమగరిస
దేవామృతవర్షిణి	22	సరిగమనిధనిస	సనిధపమగరిస
దేవామృతివాహిని	64	సగమపనిధనిస	సనిధనిపమగరిస
దేశముఖారి	25	సరిగమపధనిధస	సధనిధపమగరిస
దేశావళి	55	సరిగమధనిధస	సనిధమగరిస
దేశాక్షి	28	సరిగపధస	సనిధపమగరిస
దేశికబంగాళ	8	సరిగపమధనిస	సధపమగరిస
దేశికరుద్ర	9	సమరిగమపనిస	సనిపధమగరిస
దేశ్యఆంధాలి	9	సరిగమపనిధస	సధపమగరిస
దేశ్యగానవారిధి	60	సరిగమపధనిపస	సనిసపమగరిస
దేశ్యగారి	5	సరిగమధపనిస	సధనిపమగరిస
దేశ్యగాళ	15	సరిసపధనిస	సనిధపసరిస
దేశ్యనాటకరంజి	55	సరిగమపధపనిస	సపనిధపమగరిస
దేశ్యనారాయణి	6	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	అక్షరాల గుర్తింపు.	అక్షరాల గుర్తింపు.
దేశ్యజేగడ	19	సగమపస	సనిధపమగరిస
దేశ్యమారువ	54	సరిగమనిస	సనిపమగరిస
దేశ్యముఖారి	25	సరిగమపధనిధస	సనిధనిపమగరిస
దేశ్యరేగుప్తి	15	సరిగరిమపధనిస	సధనిధపమగరిస
దేశ్యసురళి	6	సమరిగమపధని	పమగరిసనిస
దోషరహితాస్వరూపిణి	63	పమపధనిసగ	రిసనిధపమప
ద్విజావన్తి లేక జజ్జావన్తి	28	సరిమగమపధనిస	సనిధపమగరిగస
ద్వైతచిరతామణి	28	సగమపధనిస	సనిపధమగరిస
ద్వైతపరిపూర్ణి	28	సరిగమపధని	పమరిమగరిస
ద్వైతానంది	28	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
ధనపాలిని	16	సరిగమపస	సనిధపమధపగరిస
ధన్యాసి	8	సగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధర్మవతి (మే)	59	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధర్మాణి	49	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
ధవళసరసీరుహము	44	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
ధవళహంసి	57	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
ధవళాంగి	49	సమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధవళాంబరి (మే)	49	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధాతుప్రియ	69	సరిపమపధస	సనిధపమగరిస
ధాతుమనోహరి	22	సపమపధనిస	సనిపమగరిస
ధాతుమనోహరి	69	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధీరకుంతలి	58	సమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధీరమతి	29	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
ధీరశంకరాభరణము (మే)	29	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధీరసావేరి	69	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
ధీరస్వరూపి	49	సరిగమపధనిస	సధనిధపమగరిస
ధీరాకారి	59	సరిగమపధనిస	సధనిపమగరిస
ధూర్వాంగి	29	సరిమపధస	సనిపధపమగరిస
ధేనుక (మే)	9	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధైర్యముఖ	9	సరిగమపధస	సనిపమపరిగరిస

రాగముల శేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
ధౌతపంచమము	69	సరిగమపనిపస	సనిధపమరిగమరిస
ధౌమ్యరాగము	59	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
నఖప్రకాశిని	52	సరిగమపధనిధపస	సధనిపమగరిస
నటనదీపరము	41	సరిగమధనిస	సనిమగరిగస
నటనస్రియ	22	సగరిగమధనిస	సనిపమగరిస
నటనవేళావళి	39	సరిమపధనిస	సనిపమగరిస
నటనారాయణి	28	సరిగమధనిధస	సనిధపమగమరిస
నటాధరణము	10	సరిగమపధపనిస	సనిధపమగమరిస
నత్తైరవి (మే)	20	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నభోమణి	40	సగరిగమపస	సనిధపమగరిస
నభోమార్గిణి	16	సగమపధనిస	సధపమగరిస
నయనభాషిణి	52	సరిగమపనిధనిస	సనిధనిపగమగస
న్యాయనరంజని	27	సరిగమపధపనిస	సనిపనిధమగరిస
నలినకాంతి	27	సగరిమపనిస	సనిపమగరిస
నలినకుసుమావళి	69	సరిగమమస	సనిధనిపమరిస
నలినభ్రమరి	52	సరిమపధనిస	సనిధనిపమరిస
నలినసుఖ	34	సమగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
నలినహంసి	35	సరిగమపనిధస	సనిధపమరిస
నవసీతపంచమము	24	సగమధపధనిస	సనిపమరిస
నవసీతము (మే)	40	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నవరత్నభూషణి	63	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
నవరత్నవిలాసము	20	సరిగమపధపస	సధపమగామరిస
నవరసతంధాళి	49	సగరిగమపధస	సధపమగరిగస
నవరసకన్నడ	28	సగమపస	సనిధమగరిస
నవరసకళానిధి	28	సరిమపసనిస	సనిధపమగరిస
నవరసకుంతలి	40	సమపధనిస	సనిధపధమగరిస
నవరసగాంధారి	50	సరిగమపమధనిస	సనిధమగరిస
నవరసచంద్రిక	13	సరిగపమధస	సధపమగరిస
నవరసబంగాళ	47	సరిగమధపధనిస	సనిధమగరిస
నవరోజు	29	పధనిసరిగమప	పమగరిసనిధప
నాగకుంతలి	66	సరిగమపనిస	సనిపధనిపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
నాగగంధర్వము	31	సరిమపధనిస	సధనిపమరిస
నాగగాంధారి	20	సరిగమపధని	నిధపమగరిస
నాగగిరి	71	సగమపధపస	సధపమగస
నాగగీర్వాణి	55	సరిగమధనిధస	సనిధపమగరిస
నాగఘంటాణము	39	సగరిగమనిధస	సనిధమగరిస
నాగచూడామణి	17	సగమపధనిస	సనిధపమగస
నాగతరంగిణి	18	సరిగమపనిస	సనిపధనిపమగస
నాగదీపకము	21	సరిగమపస	సనిధమగస
నాగదీపరము	38	సరిగమధనిస	సనిధనిమగరిగస
నాగధ్వని	29	సరిసమగమపనిధమపనిధనిస-సనిధనిపమగస	
నాగనీలాంబరి	36	సమగమపధనిస	సనిధపమగస
నాగపంచమము	23	సధమపనిస	సధమగరిస
నాగప్రభావళి	55	సగమపధనిస	సనిధమగరిస
నాగభాషిణి	30	సగరిగమధనిస	సనిపమరిస
నాగభూపాలము	23	సరిగమనిస	సనిమగరిస
నాగభూషణి	29	సరిమపధనిస	సధపమరిస
నాగభోగి	39	సరిగమపధని	ధపమగరిసని
నాగరి	22	~~సరిమపధనిస~~	~~సనిధపమగరిస~~
నాగవరాళి	8	నిసగరిగమపధ	పమగరిసని
నాగవాహిని	63	సరిగపమధనిస	సనిధపమగరిస
నాగవేళావళి	40	సరిగమధస	సనిధమగరిస
నాగసరసీకుహము	54	సగమపస	సనిధనిపమరిస
నాగసామంతము	13	సరిపమపధస	సధపమరిస
నాగస్వధావళి	28	సగమపధస	సధపమగస
నాగహిందోళము	33	సగమపస	సనిధపమరిస
నాగానందిని (మే)	30	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నాగాభరణి	27	సరిగపమపస	సధపమగరిస
నాట	36	సరిగమపధనిస	సనిపమరిస
నాటకప్రియ (మే)	10	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నాటకురంజి	28	సరిగమనిధనిపధనిస	సనిధమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
నాదనామక్రియ	15	సరిమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నాదప్రియ	27	సమగమపధనిస	సనిపమగస
నాదబ్రహ్మము	64	సపమపధనిస	సనిధపమగస
నాదభ్రమరి	37	సగరిగమపధని	ధపమగరిసని
నాదమూర్తి	22	సగమధనిస	సనిపమరిగస
నాదవరాంగిణి	22	సపమనిధనిస	సపనిధపమగరిగస
నాదవివోదిని	27	సరిగమపమధనిస	సనిసధపమగరిస
నాదస్వహూపి	27	సగమపమధనిస	సనిధపమగరిస
నాధనాళి	8	సరిగమపనిస	సనిధపమగరిస
నామగారాయణి (మే)	50	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నాయకి	20	సరిమపధనిధపస	సనిసధపమరిగరిస
నారాయణగౌళ	28	సరిమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
నారాయణదేశాక్షి	20	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
నారాయణి	28	సరిమపధస	సనిధమరిస
నానామణి	70	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
నానికాభూషణి (మే)	70	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నిగమసంచారి	70	సగమపధనిస	సనిధనిపమరిస
నిటలప్రకాశిని	14	సమపధనిస	సనిపమరిగస
నిరంజని	10	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
నిర్మద	50	సరిగమధనిస	సనిధపమపమగరిస
నిర్మలాంగి	30	సరిమపధస	సనిధనిపమగరిస
నిపాదప్రియ	40	సరిగమపనిధస	సనిపమగరిస
నిపాదరాగము	60	సగరిమధస	సనిధమపనిపమగరిస
నీతికుంతలి	70	సమగమపధనిస	సధనిపమగస
నీతిమతి (మే)	60	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిప
నీలవేణి	20	సరిగమపధనిధస	సధపమగరిస
నీలాంబరి	28	సరిగమపనిస	సనిపధనిపమగరిస
నూతనచంద్రిక	60	సరిగమపధనిస	సనిపధనిపమగస
నైమత్రియ	63	సరిమగమపధస	సనిధపమగపమగరిస
పంచమరాగము	22	సరిధపనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
శుభచమూర్తి	64	సరిగమపధస	ధపమపగరిసని
పంతువరాళి	45	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
పద్మకాంతి	62	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
పద్మభవాని	69	సరిగమపమధస	సనిధపమగరిస
పద్మమృగ	57	సరిగమపధనిస	సధపమగస
పద్మరాగము	27	సరిగమపధనిస	సనిధపమగస
వరిమళానంది	64	సరిగపమధనిస	సనిపమగస
పవిత్ర	52	పధనిసరిగమప	పమగరిసనిధప
పాడి	15	సరిమపనిస	సనిపధపమరిస
పావని (మే)	41	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
పీతాంబరి	41	సరిగరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
పున్నాగవరాళి	8	సరిగమపధని	నిధపమగరిసని
పుష్పలతిక	22	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
పూర్ణకళానిధి	22	సగమపధనిస	సధపమగరిస
పూర్ణగాంధారి	16	పధనిధసరిగమపధ	పమగరిసనిధనిప
పూర్ణచంద్రిక	29	సరిగమపనిస	సనిపమగమరిస
పూర్ణనిషాదము	63	సరిగపధనిస	సనిధపమగరిస
పూర్ణపంచమము	15	సరిగమపధ	సనిధపమగరిస
పూర్ణలలిత	19	సరిగరిగమపస	సనిధపమగరిస
పూర్ణషడ్జము	20	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
పూర్ణస్వరావళి	12	సగమపధనిస	సధనిపమరిగస
పూర్వకన్నడ	5	సరిగమపమపస	సధనిధపమగరిస
పూర్వకత్యాణి	53	సరిగమపధనిధపస	సధపమగరిస
పూర్వగౌళి	29	సరిమగపధనిస	సనిధపమగరిస
పూర్వదర్శి	14	సగమపధని	ధపమగరిసని
పూర్వఫరజ	9	సమగమధనిస	సనిధపమగరిస
పూర్వముఖారి	22	సమగమపధనిధస	సనిపమగరిస
పూర్వరామక్రియ	10	సరిగమపనిధనిస	సనిపధమగరిస
పూర్వనరాళి	3	సరిమపధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
పూర్వసాశవి	19	సగమధనిస	సనిధపమరిస
పూర్వసింధు	5	సరిగమపసనిస	సధపమధమగరిస
పూర్వి	15	సరిగమధనిస	సనిధపమగరిస
పూషాకల్యాణి	54	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
ప్రణవాకారి	64	పధనిధనిసరిగమ	పమగరిసనిధనిస
ప్రతాపకోకిలము	30	సపమపధనిస	సనిపమగప
ప్రతాపచింతామణి	28	సగమపమధనిస	సనిధపమగమరిస
ప్రతాపరాట	28	సరిగమధపధనిస	సనిధపమగస
ప్రతాపము	50	సగమపధనిస	సనిధపమసరిస
ప్రతాపరుద్ర	28	సమగమపధనిస	సనిపమగమరిస
ప్రతాపవరాళి	28	సరిమపస	సధపమగరిస
ప్రతాపవసంతము	12	సమరిగమపనిస	సనిపమరిస
ప్రతాపసారంగ	71	సరిగమపధస	సనిధపమగస
ప్రతాపహంసి	31	సగమపనిధనిస	సనిధపమగమరిస
ప్రభాతరంగిణి	19	సమరిగమపస	సనిధపమగరిస
ప్రభావళి	41	సరిమపధనిస	సనిధమపమరిగరిస
ప్రవాళశోది	28	సరిమపధనిస	సనిధనిపమగస
ఫరజు	15	సగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఫలదాయకి	64	సగపమధనిస	సధనిపగమగరిస
ఫలమంజరి	22	సగమధస	సనిధపమగమరిస
ఫేనద్యుతి	2	సరిమపధనిస	సనిధమగరిస
బంగాళా	28	సరిగమపనిపస	సనిపమరిగరిస
బర్బర	64	సగమరిగమధనిధస	సనిధమగరిస
బలహంస	28	సరిమపధస	సనిధపమరిమగస
బహుదారి	28	సగమధపధనిస	సనిపమగస
బాలఘోషి	22	సరిగమమనిధస	సనిధపమగరిస
బాలచంద్రిక	22	సగమపధనిస	సనిధమగరిస
బిందుమాలిని	16	సగరిగమపనిస	సనిసధపగరిస
బిలహరి	29	సరిగపధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
బృందావనకన్నడ	69	సరిమపనిస	సనిపమరిస
బృందావనదేశాక్షి	62	సరిగమపమధస	సధపమగరిస
బృందావనసారంగ	22	సరిమపనిస	సనిపమరిస

బృందావని - ఇదియే బృందావనసారంగ యనునది.

బ్యాగు	29	సగమపనిధనిస	సనిధపమపగరిస
బేగడ	29	సగరిగమపధసీధపస	సనిధపమగరిస
బాళి	15	సరిగపధనిధస	సనిధపగరిస
భక్తజయ	16	సగమపధనిస	సనిధపమగమరిస
భగవత్స్రియ	22	సరిగమరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
భవప్రియ (మే)	44	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
భవాని	44	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
భానుకిరణి	27	సగమధనిస	సనిధపమగరిస
భానుకోకిల	12	సమపధనిస	సధనిపమగస
భానుక్రియ	30	సమగమపధనిస	సనిపధనిపమరిస
భానుగీర్వాణి	45	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
భానుగౌళి	7	ధసరిగమపధని	ధపమగరిసనిధప
భానుచంద్రిక	8	సమధనిస	సనిధమగప
భానుచూడమణి	18	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
భానుజ్యోతిష్మతి	67	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
భానుదీపకము	24	సరిగమపధనిస	సనిపమరిస
భానుదీపరము	34	సమరిగమపస	సధపమగమరిస
భానుధన్యాసి	45	సరిగమనిధని	ధపమగరిసని
భానుప్రతాపము	25	సమగమపధస	సధపమగరిస
భానుమంజరి	34	సరిగమపనిస	సనిపమరిగరిస
భానుమతి	4	సరిగరిమపస	సనిధపమగరిస
భాషిణి	56	సగరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
భిన్నగాంధారి	27	సరిగమపధని	ధపమగమరిస
భిన్ననిపాదము	63	సరిగమపధని	పమగరిసని
భిన్నపంచమము	3	సగమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
మాధుర్యరాగము	27	పనిసరిగమప	మగసనిధప
మానవతి (మే)	5	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మానాభరణి	27	సరిగపమధనిస	సనిధపమగరిస
మామూతరంగిణి	28	సరిమగపమనిస	సనిధపమగరిస
మాయామాళవశౌళ (మే)	15	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మారనారాయణి	50	సగరిగమపధస	సధపమగరిస
మారరంజని (మే)	25	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మారువ	15	సగమపనిస	సనిధమపమగరిస
మారువకన్నడ	35	సరిమగమపనిస	సనిపమరిగరిస
మారువశౌరి	46	సగరిగమపధని	ధపమగరిసని
మారువశౌళ	43	సరిగపమధనిస	సనిధపమగరిస
మారువచంద్రిక	38	సరిగమపధని	నిధపమగరిగస
మారువదేశి	48	సగరిగమపస	సపధనిపమగరిస
మారువదేశిక	11	సగమపధపనిస	సనిధపమపమగరిస
మారువధన్యాసి	22	సగమపధస	సనిధపమపమగరిస
మారువనారాయణి	47	సరిగమపధస	సధనిపమగరిగస
మారువబంగళ	39	సపమపధనిస	సనిధపమగరిస
మారువలలిత	42	పధనిసరిగమప	పమగరిసనిప
మారువవసంతము	45	సమగమపధనిస	సనిపధమగరిస
మారువసారంగ	47	సరిగమపమధనిస	ధపమగరిగస
మార్గదేశిక	15	సరిగపధస	సధమపగరిస
మార్గహిందోళము	20	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మాళవపంచమము	15	సరిగమపనిస	సనిధాపమగరిస
మాళవశ్రీ	22	సమగమపనిధనిపధనిస	సనిధమగస
మాళవి	28	సరిగమపమధనిస	సనిధనిపమగరిస
మాహురి	29	సరిగరిమపని	ధపమగరిస
మిత్రకిరణి	15	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
మిత్రరంజని	25	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
మీనలోచన	5	సరిగమపధనిపస	సనిధమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
ముక్తాంబరి	1	సరిగమపనిస	సనిధమగరిస
ముఖారి	22	సరిమపధనిధస	సనిధపమగరిస
మేఘమల్లారు	52	సగమపధనిస	సనిధపమగమరిస
మేఘరంజి	15	సరిగమనిస	సనిమగరిస
మేఘరాగము	13	సరిమపనిధపస	సనిధపమరిస
మేఘశ్యామల	52	సగమపధనిధపస	సధనిపమగరిస
మేచకన్నడ	50	సమపధనిస	సనిధపమగస
మేచకల్పాణి (మే)	65	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మేచకాంగి	53	సరిగమపధపనిస	సనిపధపమగరిస
మేచకాంభోజి	43	సరిగమధనిస	సనిపధమగరిస
మేచగాంధారి	34	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగమరిస
మేచవారాయణి	35	సరిగమపధస	సధనిపమరిస
మేచనీలాంబరి	34	సగమపధనిస	సనిపమరిస
మేచబంగాళ	44	సరిగమపనిస	సధపమగరిస
మేచబాలి	15	సరిగపధస	సనిధపమగరిస
మేఘ	45	సగమపధపనిస	సనిధమగరిస
మేచసావేరి	42	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
మైత్రభావిని	65	సరిగమపనిస	సధపమగరిస
మోహన	28	సరిగపధస	సధపగరిస
మోహననాట	9	సగమపధపమపనినిస	సనిపధధపమగస
మోహపమల్లారు	1	సరిగమధనిధస	సధనిధపమగరిస
యదుకులకాంభోజి	28	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
యమనాకల్పాణి	65	సరిగపమపధస	సధపమపగరిస
యాగప్రియ (మే)	31	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
యోగానంది	52	సరిగపమపధనిస	సనిధపమగస
యావని	31	సరిగమపనిధనిస	సధపమరిమగస
రంజని	59	సరిగమధస	సనిధమగస
రక్తిమార్గిణి	52	సపమధనిస	సనిధపమపగరిస
రఘుప్రియ (మే)	42	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
రఘులీల	42	సమరిపగమపనిస-సనిధనిపమగమరిమగరిస	
రతిక	47	సగరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రత్న కాంతి	63	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
రత్న భాను	62	సరిమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
రత్నమణి	27	సమగమరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రత్నాకారి	28	సగమపనిధనిస	సనిధపమరిస
రత్నాంగి (మే)	2	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రత్నాంబరి	64	సగమపస	సనిధపమరిస
రత్నాభరణి	27	సరిపధనిస	సనిధపగస
రమణి	63	సగమపనిస	సనిధపమగస
రమ్యపంచమము	25	సరిగమపధనిస	సధమగరిస
రవికిరణి	16	సగమనిధనిస	సనిధపమగరిస
రవిచంద్రిక	28	సరిగమధస	సనిధమగరిస
రవిప్రభావళి	38	సరిగమధస	సధపమగరిగస
రవిస్వరూపిణి	63	సగమపధనిస	సనిధపమగస
రఘుకళానిధి	16	సపమధని	ధపమగమరిసని
రసమంజరి	72	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
రసవినోదిని	52	సగమపధనిధస	సనిధపమగస
రసాలి	4	సరిమపధనిస	సధపమరిస
రసికప్రియ (మే)	72	సరిగమపధనిస	~~సనిధపమగరిస~~
రాగచూడామణి	32	సరిగమపస	సనిధమరిగస
రాగపంచరము	28	సరిమపనిధస	సనిధమరిస
రాగవర్ధని (మే)	32	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రాగవసంతము	14	సరిమపనిధస	సనిధమపమగరి:
రామకవి	15	సరిగపధస	సనిధపమగరిస
రామకుంతలి	67	సరిగమపధని	ధపమగరిసని
రామకుసుమావళి	61	సరిమపనిస	సనిధపమగరిస
రామక్రియ	51	సగగమపధనిస	సనిసధపమధమగరిస
రామగిరి	68	సరిమగమపధనిస	సధనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
రామప్రియ (మే)	52	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రామమనోహరి	52	సగమపనిస	సనిధపమగస
*రిషభప్రియ (మే)	62	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
*రిషభవాహిని	42	సరిగమపధనిస	సనిపధమగరిస
*రిషభాంగి	2	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
రీంకారి	32	సరిమగమపనిస	సనిపమరిస
రీతిశాశ	20	సగరిగమనిధనిస	సనిధమగమపమగరిస
రీతిచంద్రిక	52	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
రీతిమల్లారు	72	సరిగమపస	సనిపధనిపమగస
రుచిరమణి	62	సగమపధనిధస	సధపమగరిస
రుద్రప్రియ	22	సరిగమనిస	సనిపమగరిస
రూపవతి (మే)	12	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రేఖావతి	12	సరిగమపనిధస	సనిధపమగరిస
రేగుప్తి	15	సరిగపధస	సధపగరిస
రాప్యనగము	12	సమపధనిస	సధనిపమగరిస
లతాంగి (మే)	63	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
లలిత	17	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
లలితకోసలి	69	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
లలితప్రియ	15	సరిగమపమధనిస	సనిధమగరిస
లలితగంధర్వము	30	సరిగమపధనిస	సనిపగరిస
లలితగంగాధారి	22	సరిగమపనిస	సనిపమగమరిస
లలితగౌరి	15	సరిగమపధనిస	సధపగరిస
లలితతోడి	3	సరిగమపస	సనిధమగరిస
లలితదీపరము	42	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస

* ఈ గుణులు వేసియుండు రాగములను గలపేర్లు ఋకారాదిగ నుండవలయును:—
 ఋషభప్రియ, ఋషభవాహిని, ఋషభాంగి, ఋకారాదిగ నుండినచో, 62-వ మేళమైన
 ఋషభప్రియ కటపయాది సంఖ్యకు సరిగనుండలేదు. కనుక ఈ రాగమును “రిషభప్రియ”
 అను మాఱు నామములచే కొందఱు వాడియున్నారు. అందుచేత ఈ రాగములవలె పేర్లు
 గలిగిన తదితర రాగములును రకార ఇకారాదిగ ఇచ్చట వ్రాయబడెను.

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
లలితపంచమము	15	సరిగమధనిస	సనిధమపమగరిస
లలితమనోహరి	22	సగమపధనిస	సనిపమగరిస
లలితమారువ	37	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
లలితశ్రీకంఠి	9	సరిగమపధనిస	సనిధపమధమగరిస
లలితసింహారవము	9	సరిగమపస	సనిపమగరిస
లీలారంజని	4	సమరిగమపస	సనిధపమగరిస
లీలావినోదిని	63	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
లోకదీపరము	46	సరిగమపనిధనిస	సనిధమపమగరిస
లోకరంజని	52	సగమపమధనిస	సనిధనిపమగరిస
నకుళాభరణము (మే)	14	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
వజ్రకాంతి	22	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
వనస్పతి (మే)	4	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
వరుణప్రియ (మే)	24	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
వర్ధని	11	సగమపమపధనిస	సనిపధపమగరిస
వసంత	15	సగమధనిస	సనిధమగరిస
వసంతకన్నడ	10	సరిగమపని	ధమపగరిసని
వసంతగీర్వాణి	59	సరిగమపనిస	సధనిపమగరిస
వసంతనారాయణి	11	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
వసంతప్రియ	15	సరిగమపధపనిస	సనిపమరిస
వసంతభూపాలము	2	సరిగపధనిస	సనిధపమధమగరిస
వసంతభైరవి	14	సరిగమధనిస	సనిధనిధమపమగరిస
వసంతమనోహరి	2	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
వసంతమారువ	51	సరిగమపధనిధస	సధపమగరిస
వసంతముఖారి	14	సమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
వసంతవరాళి	20	సరిమపధస	సనిధపగరిస
వసుకరి	56	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
తాగధీశ్వరి (మే)	34	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
పాగీశ్వరి	1	సరిగమపధసా	సధపమగరిస
వాచస్పతి (మే)	64	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య. ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
విజయకోసలము	60 సరిగమపస	సనిపమగస
విజయగోత్రారి	62 సరిగమపనిస	సనిధపమగరిస
విజయదీపిక	61 సరిగమపనిధస	సధనిపమగరిస
విజయనాగరి	59 సరిగమపధస	సధపమగరిస
విజయభూషావళి	43 సరిగమపస	సనిధపమగరిస
విజయరత్నాకరి	60 సరిమపధనిస	సనిపమగస
విజయవసంతము	54 సమపధనిస	సనిపమగస
విజయశ్రీ	47 సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
విజయశ్రీకంఠి	59 సగమపస	సనిధమగరిస
విజయసంస్కృతి	57 సగమపధనిస	సనిపమగరిస
విజయసామంతము	58 సగమపధస	సనిధమగరిస
విజయసారంగ	58 సరిగమపనిస	సనిధపమగస
విజయూభరణి	64 సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
విజయూభీరు	46 సగరిగమపనిధస	సధపమగరిస
విజయోల్లాసిని	14 సరిగమపమధనిస	సనిధపమగరిస
విజ్ఞాంభిణి	64 సగపనిధనిస	సనిధనిపమగరిస
విమలి	34 సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
వివర్ధిని	29 సరిమపస	సనిధపమగరిస
విశ్వంబరి (మే)	54 సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
వీణాధరి	16 సరిగపధనిస	సనిధపమగరిస
వీరనసంతము	24 సగరిమపస	సనిధపమగరిస
వీరవిక్రమము	4 సరిగమపధనిస	సనిపధమగరిస
వేగవాహిని	16 సరిగమధనిధస	సనిధపమగరిస
వేదఘోషప్రియ	28 ధనిసరిగమ	పమగరిసనిధనిప
వేదస్వరూపి	52 సరిగమపధనిపస	సనిధనిపమగస
వేళాపిళి	23 సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
వైశాఖము	54 సరిగమపధనిధస	సనిధనిపమగరిస
శంకరాభరణము	29 సరిగమపధనిస	సనిసధపమగరిస
శంభుక్రియ	29 సగరిమపనిస	సనిమగరిస

రాగముల పేళ్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
శరదించుముఖ	64	సగమపనిధనిపస	సనిధపమగరిస
శరద్యుతి	25	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
శశిప్రకాశిని	16	సరిగమపధనిస	సనిధపగరిస
శహాన	28	సరిగమపమధనిస	సనిధపమగమరిగరిస
శాంతస్వరూపి	16	సగరీమపధని	సనిధనిపమరిస
శారదాభరణము	34	సమగమపమధనిస	సనిధమపమరిస
శివానంది	16	సమగమపధని	ధపమగరిసని
శీతకిరణి	55	సరిగమపధనిస	సధనిధపమగస
శీలాంగి	65	సగమపసెస	సనిపమగస
శుక్రజ్యోతి	26	సరిగమపధనిస	సనిపధమరిస
శుద్ధకన్నడ	18	సమపధనిస	సనిపమగస
శుద్ధకళానిధి	63	సగపధని	ధపమగరిసని
శుద్ధకోసల	65	సగమపస	సనిధమగరిస
శుద్ధక్రిమి	15	సరిపమపధస	సధపమగరిస
శుద్ధగాంధారి	48	సరిగమనిస	సనిధనిపమరిస
శుద్ధగీర్వాణి	41	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
శుద్ధగౌరీక్రిమి	50	సగమపనిధనిస	సనిధపమగస
శుద్ధఘంటాణము	64	సగమపధస	సనిధపమరిస
శుద్ధజంగల	33	సగమపధనిస	సనిపమగస
శుద్ధజ్యోతిష్మతి	61	సగమపస	సనిధపమగరిస
శుద్ధతరంగిణి	20	సగమపనిస	సనిధమగరిస
శుద్ధతోడి	8	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
శుద్ధదేశి	20	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
శుద్ధధన్యాసి	22	సగమపనిస	సనిపమగస
శుద్ధనవసీతము	59	సరిగమధనిస	సనిపమగరిస
శుద్ధనాట	36	సగమపనిస	సనిపమగస
శుద్ధనిర్మల	66	సరిగమపధనిపస	సనిపమగస
శుద్ధసీలాంబరి	35	సమరిగమపస	సనిధపమగస
శుద్ధబంగాళ	22	సరిమపధస	సధపమరిగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
శుద్ధభైరవి	22	సగమపనిధస	సనిధమగరిస
శుద్ధభోగి	37	సరిగమపనిధస	సధనిపమగరిస
శుద్ధమంజరి	11	సగమపమధనిస	సనిపధమగరిస
శుద్ధమధ్యమము	22	సరిమపధనిస	సధపధనిధపమగరిస
శుద్ధమనోహరి	22	సరిగమపధస	సనిపమగరిస
శుద్ధమలహరి	15	సరిగపమధస	సధపగరిస
శుద్ధచూరువ	8	సగమపధస	సధపమరిగరిస
శుద్ధచూళవి	18	సగరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
శుద్ధముఖారి	1	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
శుద్ధరత్న భాను	65	సరిగమపస	సనిధపమగస
శుద్ధరసాలి	53	సగమపధస	సధపమగరిస
శుద్ధరాగము	57	సరిగమపనిస	సనిపమగస
శుద్ధలలిత	11	సపమధనిస	సనిసధపమగరిస
శుద్ధవరాలి	28	సరిగమధనిస	సనిధనిపమగస
శుద్ధవసంత	29	సరిగమపధనిస	సనిధమధపమగరిస
శుద్ధవేళావలి	22	సరిమపనిస	సనిధనిపమగరిస
శుద్ధశ్యామల	16	సగపధనిస	సనిధపమగరిస
శుద్ధశ్రుతిరంజని	68	సరిమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
శుద్ధసామంతము	8	ధసరిమపధ	ధపమగరిస
శుద్ధసారంగ	62	సగమపనిస	సధపమగరిస
శుద్ధసావేరి	29	సరిమపధస	సధపమరిస
శుద్ధసాలివి	20	సగమపనిస	సనిపమరిస
శుద్ధసింహారవము	67	సరిమగమపధనిస	సధనిధపమరిస
శుద్ధసీమంతి	8	సరిగమపధస	సధపమగరిస
శుద్ధస్వరావలి	45	సగమపమధనిస	సనిధమగస
శుద్ధోత్తరి	62	సరిగమపధ	ధపమగరిసని
శుభపంతువరాలి (మే)	45	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
శుభాంగి	22	సమరిగమపధని	ధపమగరిసని
శూలిని (మే)	35	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల శేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
శృంగారమణి	15	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
శృంగారిణి	6	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
శేఖర చంద్రిక	45	సరిగమనిధనిస	సనిధమగరిస
శేఖరి	35	సరిగమపధనిస	సధనిపమరిగస
శేషనాదము	57	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
శైలదేశాక్షి	33	సరిగమపమధనిస	సనిపమగమరిస
శోకవరాళి	9	సగమనిధ	పమగరిస
శ్యామకల్యాణి	12	సమగమపధనిస	సనిపధనిపమగరిస
శ్యామచింతామణి	14	సరిమపధస	సనిపధమగరిస
శ్యామనీలాంబరి	41	సరిగమపధనిస	సధనిధమగరిస
శ్యామల	55	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
శ్యామలాంగి (మే)	55	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
శ్రీకంఠ	46	సగమపధనిస	సనిధపమగస
శ్రీకరి	52	సరిగపధనిస	సనిధపమగస
శ్రీఘంటాక్షము	20	సగమపధనిస	ధపమగరిస
శ్రీమణి	2	సరిగపధస	సనిధపగరిస
శ్రీమనోహరి	22	సరిగమపధస	సధపమగరిస
శ్రీమంజుళ	36	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
శ్రీమధుకరి	50	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
శ్రీమాళవి	6	సరిగమపపిథనిపస	సపమగరిస
శ్రీరంజని	22	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
శ్రీరాగము	22	సరిమపనిస	సనిపధనిపమరిగరిస
శ్రుతినిరంజని	61	సరిగమపధని	నిధపమగస
శ్రుతిరంజని	36	సరిగపధనిస	సపమగస
శ్వేతాంబరి	4	సరిగమపమధనిస	సనిపమగరిస
షడ్విధమార్గిణి (మే)	46	సరిగమపధనిస	నిధపమగరిస
షడ్విధస్వరూపిణి	63	సరిగమనిస	సనిధపమగరిస
షణ్ముఖప్రియ (మే)	56	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
షికారి	56	సరిగమపధనిధస	సనిధమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
షిద్రాడీ	46	సరిమగరిమపధనిస	సనివధపమగరిస
సంజీవిని	21	సరిగమపనిస	సనిధనిపమగరిస
సజ్జశానంది	63	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
సజాకాంభోజి	28	సమరిసపమధనిస	సనిపనిమగరిస
సత్యభూషణి	71	సగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సత్యవతి	67	సరిమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
సరసాంగి (మే)	27	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సరసీరుగాము	44	సరిగమధనిస	సనిధపమగరిస
సరస్వతి	64	సరిమపధస	సనిధపమరిస
సరస్వతిమనోహరి	28	సరిగమధస	సధనిపమగరిస
సర్వాంగి	57	సరిమధనిస	సనిధమగరిస
సామ	28	సరిమపధస	సధపమగరిస
సామకన్నడ	17	సరిమగమపధనిస	సనిధపమరిస
సామకురంజి	12	సగపధనిస	సనిధనిపమగరిస
సామంతజిహ్వ	32	సరిగమపధనిస	సనివధపమగమరిగ
సామంతజిహ్వ	17	సగమపనిస	సనివధమగరిస
సామంతము	30	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సామంతవేళివళి	44	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సామంతశిఖామణి	64	సగమపమధనిస	సనిధపగరిస
సామంతసాళవి	21	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
సామనారాయణి	13	సరిమపధనిస	సపధనిపమరిస
సామవరాళి	3	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
సామసాళవి	23	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
సామస్వగోవళి	43	సరిగమపనిధస	సధపధమగరిస
సారంగ	64	సరిగమపధనిస	సధాపమరీగమరిస
సారంగేశాపి	20	సరిపమపనిస	సనిధపమగరిస
సారంగనాట	15	సరిమపధసనిస	సనిసధపమగరిస
సారంగభాళి	10	సమగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
సారంగద్రుమరి	56	సమపధనిధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
సారంగమారువ	44	సరిగమధనిస	సనిధమపగరిస
సారంగలలిత	3	సరిగమరిమపనిస	సనిధపమరిస
సారధి	66	సరిగరిమపధస	సనిపధపమగరిస
సారమతి	20	సరిగమపధనిస	సనిధమగస
సారసప్రియ	27	సరిమగమపధనిస	సనిపధమగరిస
సాలగము (మే)	37	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సాలగవేళావళి	47	సరిగమపనిధనిస	సనిధపమగస
సావేరి	15	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
సాళంగనాట	15	సరిమపధస	సధపగరిస
సాళగభైరవి	22	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
సాళవగము	37	సరిమపధనిధస	సనిధపమగరిస
సాళవి	37	సగరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
సాళవిబంగాళ	23	సరిమపధస	సనిధపమరిస
సింధు	29	సమపధస	సనిధమపమగరిస
సింధుకన్నడ	28	సమగమరిగమపస	సనిధపమగరిస
సింధుక్రియ	11	సరిగమపమధనిస	సధపమగరిస
సింధుగౌరి	7	సగరిగమపస	సధపమగరిస
సింధుఘంటాణము	37	సగరిగమపధస	సధమగరిస
సింధుచింతామణి	9	సరిమగమధపధస	సధపమగరిస
సింధుదేశ్యము	38	సరిసగమపనిస	సనిధపమగరిస
సింధుధన్యాసి	20	సగమపనిస	సనిధమపమగరిస
సింధునాట	37	సగరిగమనిధనిస	సనిధమగరిస
సింధునాటకురంజి	40	సరిగమధనిధస	సనిధపమగరిస
సింధుభైరవి	10	మపధనిధసరిగమ	గరిసనిధపమగమ
సింధుమందారి	26	సరిగమపస	సనిధపగమధపమరిస
సింధుమారువ	54	సరిగమపస	సనిధనిపమగరిస
సింధుమాళవి	6	సరిగమపధనిపనిస	సనిపమరిస
సింధురామక్రియ	15	సగమపధనిస	సనిపధపమగరిగస
సింధుసాళవి	19	సమపధనిధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	అశోహణము.	అశోహణము.
సింహానాహిని	27	సగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సింహస్వరూపి	64	సగమధనిస	సనిపమగస
సింహారవము	58	సరిమపనిస	సనిపమరిగరిస
సింహేంద్రమధ్యమము-మే	57	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సింహేశకాపి	24	సరిమపధనిస	సనిధనిపమగస
సింహేశభైరవి	23	సగమపధనిస	సనిధమగరిస
సింహేశము	18	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
సింహేశవరాళి	29	సరిగమపమధనిస	సధపమగమరిస
సింహేశవసంతము	25	సరిగమపమధనిస	సధపమగరిస
సింహేశసావేరి	30	సమగమపధనిస	సనిధనిపమగస
సిద్ధసేన	22	సగరిగమపధనిస	సనిధమపమరిగరిస
సీమంతిని	57	సరిగమపధనిస	సపమగరిస
సుఖకరి	52	సపధనిస	సనిధపమగసరిస
సుఖధ్వని	53	సగమపనిధనిస	సధనిపమగరిస
సుఖసీలాంబరి	40	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సుఖప్రియ	40	సగరిగమనిస	సనిధమగరిస
సుఖస్వరావళి	48	సరిగమపధని	పమగరిసని
సుగాత్ర	4	సమపధనిస	సధపమగరిస
సుగుణభూషణి	22	సగమపమధనిస	సనిధపమగరిస
సుచరిత్ర (మే)	66	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సుజనరంజని	63	సగరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
సుజక్కావళి	13	సమగమపధనిస	సధనిధపమగరిస
సుధాకాంభోజి	14	సగరిమపనిస	సనిపమగరిస
సునాదప్రియ	57	సరిగమపని	సనిధపమగరిస
సునాదవినోదిని	65	సగమధనిస	సనిధమగస
సుపొషిణి	28	సరిసమపనిధని	సధనిపమరిమస
సుప్రకాశి	52	సరిగమపని	సనిధనిపమగరిస
సుప్రతాపము	52	సపమపధనిస	సనిధపమగరిస
సుప్రదీపము	17	సరిమపధనిస	సనిధపమగమరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
సుభాషిణి	16	సధనిసరిగమప	మగరిసనిధనిస
సుభూషణి	40	సరిసమపధనిధస	సధనిపమరిస
సురటి	28	సరిమపనిస	సనిధపమగమరీస
సురటిమల్లారు	3	సరిమపనిస	సనిధపమగరిస
సురభూషణి	4	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
సురభైరవి	28	సరిపమపధనిస	సనిధపమస
సురవరాళి	13	సమపధనిస	సనిధపమస
సురసింధు	15	సమగమపధనిధస	సనిధపమరిగరిస
సురసేన	27	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
సురానందిని	29	సరిగపధనిస	సనిధపగరిస
సువర్ణాంగి (మే)	47	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సూర్యకాంతము (మే)	17	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సూక్ష్మరూపి	28	సపమరిగమపస	సనిధపమస
సేనాగ్రణి	7	సరిగరిమధనిస	సనిధపమగరిస
సేనాజయంతి	67	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
సేనామణి	17	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
సే ౨ మనోహరి	47	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిగస
సేనావతి (మే)	7	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సైంధవగౌళి	7	సరిగమపధనిస	సనిధమగమరిస
సైంధవి	22	నిసరిగమపధని	ధపమగరిసనిధ
సోమక్రియ	31	సపమరిగమధనిస	సధపమగమరిస
సోమగిరి	21	నిసరిగమపధ	పమగరిసని
సోమఘంటాణము	40	సరిగమనిధనిస	సనిపధమగరిస
సోమతరంగిణి	17	సగమపమధనిస	సనిసధపమగమరిస
సోమాదీపకము	24	సగపధనిస	సనిపమగస
సోమదీపరము	35	సగమపమధనిస	సధపమగమరిస
సోమపంజరము	62	సరిమపధనిధస	సనిపమరిగరిస
సోమప్రతాపము	26	సపమధనిస	సనిధపమగరిస
సోమప్రభావళి	37	సరిగమపధస	సధపమగరిస
సోమభూపాలము	30	సరిమపమధస	సధనిపమగరిస
సోమభైరవి	12	సరిగమపస	సనిపధనిపమగరిస
సోమమంజరి	67	సగమపధస	సధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
సోమముఖి	27	సగమపధనిస	సనిధపమగమరిస
సోమరాగము	14	సరిమపమధనిస	సనిధమగరిస
సౌందర్య	52	సరిగపమధని	పమగరిసని
సౌరాష్ట్రము	17	సరిగమపధనిస	సనిధాపమగరిస
సౌవీరము	47	సరిమపధనిస	సనిపధపమగరిస
స్వరకళానిధి	22	సమగమపధనిస	సనిధనిపమరిగస
స్వరచింతామణి	28	సరిగమపనిధనిపస	సనిధపమరిస
స్వరభూషణి	22	సగమపధనిస	సనిధపమరిస
స్వరరంజని	22	సరిగమనిధస	సనిపమగమరిస
స్వరాభరణము	49	సగమపధనిస	సనిధపమస
స్వరావళి	28	సమగమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
స్వర్ణ కాంతి	63	సగపమధనిస	సనిపమగస
హంసకాంభోజి	14	సరిగమధనిస	సనిధపమరిస
హంసకోసల	70	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
హంసగంధర్వము	30	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
హంసగమని	52	సగమపనిధస	సనిధపమధపమగరిస
హంసగాంధారి	25	సరిగమపస	సనిధపధమగరిస
హంసగిరి	72	సరిగమపధనిస	సనిపధనిపమగస
హంసగీర్వాణి	55	సరిగమపధస	సధపమగస
హంసఘంటాణము	35	సరిగమపధనిస	సనిపమగమరిస
హంసదీపకము	23	సరిగమధస	సనిధపమగరిస
హంసదీపరము	42	సరిగమపనిపస	సనిపధనిపమగరిస
హంసధ్వని	29	సరిగపనిస	సనిపగరిస
హంసనటిని	18	సగమపస	సపమగరిస
హంసనాదము	60	సరిమపధనిస	సనిధనిపమరిస
హంసనారాయణి	51	సరిగమపస	సనిపమగరిస
హంససీలాంబరి	39	సరిగమధనిస	సనిపధమగరిస
హంసపంచమము	21	సగమపనిధనిపస	సనిధమగరిస
హంసప్రభావళి	55	సరిగమపధని	ధపమగరిగస
హంసభూపాలము	24	సరిగమపస	సనిధనిపమగస
హంసభూషణి	24	సగమధనిస	సనిపగరిస
హంసభోగి	38	సరిగమధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
హంసభ్రమరి	58	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
హంసరసాళి	41	సరిగమధపధనిస	సనిధపమగరిస
హంసవిన్ోదిని	29	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
హంసవేళావళి	42	పరిగమపధపనిస	సనిపమగరిస
హంసానంది	53	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
హనుమతోడి (మే)	8	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హమీరుకల్యాణి	65	సగపమపధనిస	సధపగమగరిస
హరికాంభోజి (మే)	28	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హరినారాయణి	22	సరిగమపమధనిస	సనిపమగరిస
హరిప్రియ	27	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
హటకాంబరి (మే)	18	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హిందోళకన్నడ	31	సగమధనిస	సనిపధమగరిస
హిందోళకాపి	32	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
హిందోళదర్బారు	32	సగమపస	సనిధపమరిస
హిందోళదేశాక్షి	68	నిసరిగమపధ	నిధపమగరిస
హిందోళదేశిక	10	సమరిగమపధనిస	సపనిధమగరిస
హిందోళనామతి	33	సమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హిందోళనామతి	33	సమపధనిధస	సనిధమపమరిస
హిందోళము	20	సమగమధనిస	సనిధమగరిస
హిందోళవసంతము	26	సగమపధనిధస	సనిధపమధమగరిస
హిందోళసారంగ	32	సరిగమపసనిస	సనిధపనిధమగరిస
హిందోళపావేరి	33	సగమపమధనిస	సనిపధమరిస
హితప్రియ	28	సరిగమధనిస	సనిధనిపమరిస
హితభాషిణి	18	సరిగమపనిధనిస	సనిపమగరిస
హిమాంది	8	సరిగమపధనిధస	సనిపధమగరిస
హునేని	22	సరిగమపనిధనిస	సనిధపమపగరిస
హౌజ్జి	13	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
హేమవతి (మే)	58	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హేమాంబరి	58	సరిగమపధనిస	సపమగరిస

అకారాది రాగపట్టిక సమాప్తము.

అనుబంధము (C)

అష్టోత్తర శతతాళములు.

ప్రకృతపు సంగీత గ్రంథకర్తలు అష్టోత్తర శతతాళములను వ్రాయునపుడు వారివారికి తోచినటుల వ్రాసియున్నారే గాని శాస్త్రావలోకనముఁ జేసి వ్రాసినవారు కారని వెల్లడియగుచున్నది. “సంగీతచంద్రిక” అను ద్రావిడ సంగీత పుస్తకములో వ్రాయఁబడియున్న అష్టోత్తర శతతాళ లక్షణములలో సుమారు 30 తాళములు తప్పలుగానే యున్నవి. ఈ పుస్తకమును వ్రాసిన మిస్టర్ మాణిక్య మొదలారువారికి గీర్వాణ భాషాపరిచయము లేదని తెలియుచున్నది. మిస్టర్ మొదలియారు స్వకల్పనములో మిగుల ప్రీతిఁ గలవారని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. వీరు వ్రాసియున్న తాళప్రకరణములో శాస్త్ర మతిక్రమించిన యనేక విషయములు గన్పట్టుచున్నవి. బ్ర. శ్రీ. త. శింగరాచార్యులు వారి బ్రదర్శన వ్రాసియున్న గాయకలోచనములోను కొన్ని తావులలో తాళములను పొరపాటుగ వ్రాసియున్నారు. అయినను వీరు మొట్టమొదట ప్రాచీన గ్రంథములను పరిశోధించి యధోచితముగ తమకు తెలిసినంతవఱకును లోకోపకారముగ వ్రాసి అచ్చొత్తి ప్రచురముఁ గాంచిన ఈ మహోపకార మందఱివలనను కొనియాడఁదగినదియే యగుచున్నది. ఇటీవల గ్రంథకర్త లనేకులు వీరి గ్రంథములను జూచి వ్రాసిన వారేకాని ప్రాచీన గ్రంథావలోకనముఁజేసి తమ గ్రంథములను వ్రాసిన వారు కారు. సంగీత దర్పణములోను కొన్ని తాళములు పొరపాటుగానే యున్నవి. చక్కఁగ గ్రంథావలోకనముఁ జేయువారి కీ విషయములు ప్రత్యక్షముగ తెలియును.

శ్లో॥ తాళేచచ్ఛ త్పుటజ్ఞేయం గురుద్వంద్వం లఘుప్లుతం ।
గురుర్లఘూ గురుశ్చైవ భవేచ్ఛాచ త్పుటాభిధే ॥
పలగాగలపాశ్చైవ షట్పితా పుత్రకేతథా ।
మగణశ్చ ప్లుతాద్యంతః సంపద్వేష్టాకనిర్ణయః ॥
ఉద్భుట్ మగణశ్చైవ ఆదితాలే లఘుస్మృతః ।
దర్పణేస్యాద్ధృత ద్వంద్వం గురురేకః ప్రకీర్తితః ॥

అష్టకృద్వస్తు చర్చర్యాం విరామాన్త్య ద్రుతౌలఘుః ।
 సింహలీలే విధానత్వం లఘుద్వంద్వం ద్రుతద్వయం ॥
 ద్రుతద్వంద్వం యగణశ్చ కన్దర్పే పరిక్షీర్తితః ।
 సింహవిక్రమతాలేతు మగణో లపలాగపా ॥
 శ్రీరంగసంజ్ఞకేతాలే సగణో లప్లుతౌభవేత్ ।
 రతిలీలే విధాతఖ్యా లఘుశ్చతగణస్తథా ॥
 దచతుష్కం గురుశ్చైవ రంగతాలః ప్రక్షీర్తితః ।
 తాలేపరి క్రమేచైవ నగణశ్చ గురుద్వయం ॥
 ప్రత్యంగ సంజ్ఞకేతాలే మగణశ్చ లఘుద్వయం ।
 లచతుష్కం విరామాన్త్యం గజలీలః ప్రక్షీర్తితః ॥
 లఘుర్గురుః ప్లుతశ్చైవ త్రిభిన్నః పరిక్షీర్తితః ।
 పీఠవిక్రమతాలేతు లఘుర్ద్విందు ద్వయం గురుః ॥
 విరామాన్త్య లఘుద్వంద్వం హంసలీలః ప్రక్షీర్తితః ।
 వర్ణభిన్నాభిధేతాలే ద్రుతద్వంద్వం లఘుర్గురుః ॥
 రంగద్యోతనతాలేతు మగణోలః ప్లుతోభవేత్ ।
 రాజచూడామణౌ తాలే దాసదాచ లఘుర్గురుః ॥
 గఃపదా గలపాశ్చైవ రాజతాలః ప్రక్షీర్తితః ।
 సింహవిక్రీడితే తాపో రగణః పలపాస్తథా ॥
 వేదద్రుతా లదాగశ్చ వనమాలీ తథాభవేత్ ।
 తగణోదా గురుశ్చైవ చతురస్త్రీతివర్ణకః ॥
 లఘుర్ద్విత యుతంచైవ సగణత్యస్త్రవర్ణకః ।
 ప్రతితుర్యం విరామాన్త్యం మిశ్రవర్ణో రవిద్రుతః ॥
 రంగప్రదీపకేతాలే ద్వాగురూ లగపాస్తథా ।
 హంసనాదేలయుగ్మంచ ప్లుతోబిందు యుగంగురుః ॥
 సింహనాదేయకారఃస్యా ల్లఘుర్గురు యుతస్తథా ।
 లద్వయం దచతుష్కంచ మల్లి కామోదతాలకే ॥
 లద్వయం దత్రయంతాచ తాలే శరభలీలకే ।
 రంగాభరణతాలేతు తగణో లప్లుతౌ తథా ॥
 తురంగలీలకేతాలే ద్రుతద్వంద్వం లఘుస్తథా ।
 తగణః పలగాశ్చైవ దయుగం తగణస్తథా ॥

పలపాథగణస్తత్ర నిశ్శబ్దం సింహనందనే ।
 తగ్గోల గురూచైవ జయశ్రీతాలకేపునః ॥
 విజయానంద తాలేతు లద్వయం మగణస్తథా ।
 లఘురేకో ద్రుతద్వంద్వం వ్రతితాలేతి కీర్తితః ॥
 తాలేద్వితీయకేచైవ ద్రుతాద్వంత లఘుస్తథా ।
 మకరందే ద్రుతద్వంద్వం లఘుత్రయ యుతోగురుః ॥
 గలపాగలపాశ్చైవ కీర్తితాలః ప్రకీర్తితః ।
 గద్వయం రగణాశ్చైవ తాలే విజయ సంజ్ఞకే ॥
 లగపాలగపాశ్చైవ జయమంగళ తాలకే ।
 లఘుర్వక్రో ద్రుతౌతాలే రాజవిద్యాధరాభిధే ॥
 సగో నగణాశ్చైవ లఘుశ్చ మర్యతాలకే ।
 జయతాలే జకారశ్చ లఘుశ్చదయుగం తథా ॥
 కుడుక్కతాలకేజ్ఞేయం ద్రుతద్వంద్వం లఘుద్వయం ।
 లఘురేకో గురుద్వంద్వం తాలేనిస్సరుకాభిధే ॥
 ద్రుతద్వంద్వం విరామాన్త్యం క్రీడాతాలే ప్రకీర్తితం
 త్రిభంగీ తాలకేజ్ఞేయః సగో భగణస్తథా ॥
 కోకిల ప్రియతాలేతు గలపాః పరికీర్తితాః ।
 శ్రీకీర్తి సంజ్ఞకేతాలే గురుద్వంద్వం లఘుద్వయం ॥
 గురుర్ద్విత చతుష్కంచ యమలో బిందుమాలికే ।
 సమతాలే లఘుద్వంద్వం విరామాన్త్య ద్రుతద్వయం ॥
 నందనేతాలకేజ్ఞేయం లఘుర్ద్విత యుగంప్లుతః ।
 తాలే హ్యుదీక్షణేజ్ఞేయం లఘుద్వంద్వం గురుస్తథా ॥
 మట్టికాతాలకేవక్రో ద్రుత ఏకః ప్లుతః పరం ।
 గురుర్లఘుర్గురుశ్చైవ ధేంకికాతాలసంజ్ఞకే ॥
 ద్రుతద్వంద్వం లఘుశ్చైవ దయుగ్మ వర్ణమట్టకే ।
 అభినందన తాలేతు లద్వయందయుగం గురుః ॥
 అంతరాక్రీడతాలేతు విరామాన్త్యం ద్రుతత్రయం ।
 లచతుష్కం ద్రుతద్వంద్వం విరామో మల్లతాలకే ॥
 ద్రుతద్వంద్వం లఘుద్వంద్వం గురుద్వంద్వంచ దీపకే ।

లస్తుతౌ సగణశ్చైవ హ్యనంగే తాలసంజ్ఞకే ॥
 ప్రతీతుర్యం విరామాంత్యా విషమేతు వసుద్రుతాః ।
 నందితాలే లఘుస్తత్ర దద్వయం సగణస్తథా ॥
 లదాలఘుర్గురు స్తత్ర ముకుందే తాలసంజ్ఞకే ।
 లచతుష్కం గురుస్తత్ర కందుకే తాలకాభిధే ॥
 ఏకఏవ ద్రుతస్తత్ర హ్యేకతాలే ప్రకీర్తితః ।
 లఘుర్భిందు యుగంతత్ర లఘుశ్చైవారతాలకే ॥
 పూర్ణకంకాలకేతాలే దచతుష్కం గురుర్లఘుః ।
 ద్రుతద్వంద్వం గురుద్వంద్వం ఖండ కంకాలతాలకే ॥
 సమకంకాలకేతాలే గురుద్వంద్వం లఘుర్భవేత్ ।
 లఘురేకో గురుద్వంద్వం కంకాలే విషమేధవేత్ ॥
 చతుస్తాలే గురుశ్చైవ ద్రుతత్రయమితీరితం ।
 డోంబులీతాలకే చైవ విరామాంత్య లఘుద్వయం ॥
 నిర్వాపకః ప్లుతశ్చైవ హ్యభంగే తాలసంజ్ఞకే ।
 రాయవంకోల తాలేతు రగణోద యుగంభవేత్ ॥
 లఘుశేఖర తాలేతు విరామాంత్య లఘుర్భవేత్ ।
 ప్రతాపశేఖరో దీర్ఘో విరామాంత్యం ద్రుతద్వయం ॥
 జగజ్ఙుంపే గురుశ్చైవ విరామాంత్యం ద్రుతత్రయం ।
 చతుర్ముఖాభిధే తాలే జగణానంతరం ప్లుతః ॥
 విరామాన్త్యం ద్రుతద్వంద్వం లఘురేకస్తు ఝంపకే ।
 సగణో భగణశ్చైవ ప్రతిమశ్యేతి తాలకే ॥
 విరామాంత్యద్రుతాః ప్రఖ్యాః పంచగార్హితీ తాలకే ।
 వసంత తాలకేజ్ఞేయో సగణోమగణః పునః ॥
 నేత్రద్రుతం లఘుశ్చైవ గురుర్లలిత తాలకే ।
 రతితాలే లఘుస్తత్ర గురుస్తు చంద్రసమ్మితః ॥
 తాలేకర్ణ యతీసంజ్ఞే ద్రుతః సాగరసంజ్ఞితః ।
 యతితాలేతు యమలో లఘుః పావకసంజ్ఞితః ॥
 జ్ఞేయః పట్టాలకేతత్ర ద్రుతస్తు వర్గసంజ్ఞితః ।
 వర్ధనే తాలకేజ్ఞేయం ద్రుతద్వంద్వం లఘుప్లుతం ॥

తాలేవర్ణయతౌజ్ఞేయం లఘుద్వంద్వం ప్లుతద్వయం ।
 రాజనారాయణేతాలే దద్వయం జగణోగురుః ॥
 ద్రుతద్వంద్వంప్లుతశ్చైవ మదనే లఘు సంజ్ఞకే ।
 దచతుష్కం విరామాంత్యం కారికాతాలనిర్ణయః ॥
 దాలదాతన భాశ్చైవ పార్వతీలోచనేతధా ।
 తాలేశ్రీనందనేతత్ర భగణః ప్లుత ఉచ్యతే ॥
 లీలాతాలేపి విఖ్యాతో దోలఘుః ప్లుతఉచ్యతే ।
 తాలేవిలోకితే తత్ర లగౌ దాప్లుత ఉచ్యతే ॥
 సగణశ్చలఘుద్వంద్వం లలితప్రియతాలకే ।
 ఝల్లకేతాలకే తత్ర గురుర్లఘుయుగం భవేత్ ॥
 తాలేజనకవిఖ్యాతే నయసాస్త్రకీర్తితాః ।
 ద్రుతద్వంద్వం లఘుద్వంద్వం ప్లుతోలక్ష్మీశతాలకే ॥
 ధద్వయంమర్ధ చంద్రస్యా దృష్టతౌరాగవర్ధనే ॥
 ప్లుతస్సరలకశ్చైవ హ్యుత్సవేతాలకేపునః ।

ఇత్యష్టోత్తర శతతాళాః.

1. చచ్చత్పుటము	8 8 3	} ఈ యయిదు తాళములును మాత్రతాళము లనంబిడును.
2. చాచపుటము	8 1 8	
3. మట్టితాపుత్రకము	3 8 8 3	
4. సంపద్వేప్తకము	3 88 8 3	
5. ఉద్ధటము	8 8 8	
1. ఆదితాళము ।		4 అక్షరకాలము
2. దర్పణతాళము ౦ ౦ 8		12
3. చర్పరితాళము ౦౦ ౦౦ ౦౦ ౦౦ ౦౦ ౦౦ ౦౦ ౦౦ ౦౦ ౦౦ 72		
4. సింహలీలతాళము ౦ ౦ ౧		14
5. కందర్పతాళము ౦ ౦ 8 8		24
6. సింహవిక్రమతాళము 8 8 8 3 8 3		64
7. శ్రీరంగతాళము 8 3		32
8. రతిలీలతాళము 8 8		24
9. రంగతాళము ౦ ౦ ౦ ౦ 8		16
10. పరిక్రమతాళము 8 8 8 8		36

	అక్షరకాలము
11. ప్రత్యంగతాళము 888	32
12. గజలీలతాళము	17
13. త్రిభిన్నతాళము 8 3	24
14. వీరవిక్రమతాళము 0 0 8	16
15. హంసలీలతాళము	9
16. వర్ణభిన్నతాళము 0 0 8	16
17. రంగవ్యోతతాళము 888 3	40
18. రాజచూడామణితాళము 0 0 0 0 8	32
19. రాజతాళము 8 3 0 0 8 3	48
20. సింహవిక్రీడితతాళము 3 8 8 3 3	68
21. వసమాలీతాళము 0 0 0 0 0 0 8	24
22. చతురశ్రవర్ణతాళము 8 8 0 0 8	32
23. త్రిస్తోవర్ణతాళము 0 0 8	24
24. మిశ్రవర్ణతాళము 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	27
25. రంగప్రదీపకము 8 8 8 3	40
26. హంసనాదము 3 0 0 8	32
27. సింహనాదము 8 8 8	32
28. మల్లికామోదము 0 0 0 0	16
29. శరభలీలతాళము 0 0 0	22
30. రంగాభరణము 8 8 3	36
31. తురంగలీలతాళము 0 0	8
32. సింహనందనము 8 8 3 0 0 8 8 3 3 8 +	120
33. జయశ్రీ 8 8 8	32
34. విజయానందము 8 8 8	32
35. ప్రతీతాళము 0 0	8
36. ద్వితీయతాళము 0 0	8
37. మకరందతాళము 0 0 8	24
38. కీర్తితాళము 8 3 8 3	48
39. విజయతాళము 8 8 8 8	36
40. జయమంగళతాళము 8 3 8 3	48
41. రాజవిద్యాధరతాళము 8 0 0	16
42. మద్యతాళము 8	24
43. జయతాళము 8 0 0	32

	అక్షరకాలము
44. కుటుక్తతాళము ० ० ॥ ॥	12
45. నిస్సారుకతాళము ॥ 8 8	20
46. క్రీడతాళము ० ० ८	5
47. త్రిభంగీతాళము ॥ १ 8 8 ॥ ॥	32
48. కోకిలప్రియతాళము 8 ॥ 3	24
49. శ్రీకీర్తితాళము 8 8 ॥ ॥	24
50. బిందుమాలితాళము 8 ० ० ० ० 8	24
51. సమతాళము ॥ १ ० ० ८	13
52. నందనతాళము ॥ ० ० 3	20
53. ఉదీక్షణతాళము ॥ १ 8	16
54. మట్టికతాళము 8 ० 3	22
55. డేంకితాళము 8 ॥ 8	20
56. వర్ణమట్టికము ० ० ॥ ० ०	12
57. అభినందనతాళము ॥ १ ० ० 8	20
58. అంతరక్రీడ ० ० ० ८	7
59. మల్లతాళము ॥ १ १ १ ० ० ८	21
60. దీపకతాళము ० ० ॥ १ 8 8	28
61. అసంగతాళము ॥ 3 ॥ १ 8	32
62. విషమతాళము ० ० ० ० ८ ० ० ० ०	18
63. నందితాళము ॥ ० ० ॥ १ 8	24
64. ముకుందతాళము ॥ ० ० ॥ 8	20
65. కందుకతాళము ॥ १ १ १ 8	24
66. ఏకతాళము ०	2
67. అఠతాళము ॥ ० ० ॥	12
68. పూర్ణకంకాలతాళము ० ० ० ० 8 ॥	20
69. ఖండకంకాలతాళము ० ० 8 8	20
70. సమకంకాలతాళము 8 8 ॥	20
71. విషమకంకాలతాళము ॥ 8 8	20
72. చతుస్థాలము 8 ० ० ०	14
73. డోంభులితాళము ॥ १ ८	9
74. అభంగతాళము ॥ 3	16
75. రాయవంకోలతాళము 8 ॥ 8 ० ०	24
76. లఘుశేఖరతాళము ॥ ८	5

	అక్షరకాలము
77. ప్రతాపశేఖరతాళము 3 0 0 0	17
78. జగఝంపతాళము 8 0 0 0	15
79. చతుర్ముఖతాళము 1 8 1 3	28
80. ఝంపతాళము 0 0 0 1	9
81. ప్రతిమత్యతాళము 1 1 8 8 1 1	38
82. గారుగితాళము 0 0 0 0 0 0	11
83. వసంతతాళము 1 1 1 8 8 8	36
84. లలితతాళము 0 0 1 8	16
85. రతితాళము 1 8	12
86. కర్ణయతితాళము 0 0 0 0	8
87. యతితాళము 8 1 1 1	20
88. షట్తాళము 0 0 0 0 0 0	12
89. వర్ధనతాళము 0 0 1 3	20
90. వర్ణయతి 1 1 3 3	32
91. రాజనారాయణతాళము 0 0 1 8 1 8	28
92. మదనతాళము 0 0 3	16
93. కారికాతాళము 0 0 0 0 0	9
94. పార్వతిలోచనతాళము 0 0 1 0 0 8 8 1 1 1 8 1 1	60
95. శ్రీనందనతాళము 8 1 1 3	28
96. లీలతాళము 0 1 3	18
97. విశోకితతాళము 1 8 0 3	28
98. లలితప్రియ 1 1 8 1 1	24
99. ఝల్లకతాళము 8 1 1	16
100. జనకతాళము 1 1 1 1 8 8 1 1 8	48
101. లక్ష్మీశతాళము 0 0 1 1 3	24
102. రాగవర్ధనతాళము 0 0 0 0 3	19
103. ఉత్పవతాళము 3 1	16

N. B. చచ్చత్పుటాది పంచతాళములును పై కనబఱచియున్న 103 తాళములును చేరి అష్టోత్తర శతతాళమగుచున్నది.

అష్టోత్తర శతతాళము సంపూర్ణము.

